

Austr. 4647^c

Swasties

K^o $\frac{68}{1196}$



Lehnhardt sc. Pest.

*Arpád! esmervén Atyjának Téged az Ország,
Tégedet az Magyar Eg áldva, dítse'rvé ragyog.*

M A G Y A R O K
E S M É R E T E,

M E L L Y E T

CSÉTSENYI SVASTICS IGNÁTZ

A'

GYÖRI PÜSPÖKSÉGNEK

MOSONYI ESPERESTSÉGÉBEN SZENT-

MIKLÓSI PLÉBÁNOS SZERZE.

P e s t e n,

Petrőzai Trattner János Tamás' betűivel's költségével.

1 8 2 3.

LEHENDYVÉKA

1822

Tartozom Isten után legtöbbet adózni Hazámnak:
Józan okosságnak Tsillaga erre mutat.



Bayerische
Staatsbibliothek
München

NAGY MÉLTÓSÁGU

É S

FŐ TISZTELENDŐ

ERNESZTŐ MAGASSÁGÁNAK,

SCHWARZENBERG'

HERTZEGÉNEK, GRUMLOVIA'

VEZÉRJÉNEK,

GYÖRI EGYHÁZI MEGYE' PÜSPÖKÉNEK;

HOLONIAI, ÉS SALISBURGUMI ÉRSEKSÉG, 'S

LEODIUMI, ÉS PASSAVIAI PÜSPÖKSÉG' KAP-

TALANBELI KANONOKJÁNAK; NEMES VE-

TSE SZÉK' ÖRÖKÖS FŐ ISPÁNJÁNAK,

ÉS ÖRÖKSÍTŐJÉNEK.

E
vi
S
ke
el
ze
T
lo
ts
e
n
ts
T
G
ti
S
T

KEGYELMES HERTZEG!

Ezen Nemzeti, 's Hazai szeretettel virágzó Munkám hogy a' **TE MAGASSÁGOS NEVED**del tizimerezgettve keljen a' Magyar Közönség' szeme eleibe: azt a' **TE** ezen Nemes Nemzethez vonzó nagy szívűséged, és **TE MAGASSÁGOD**nak mélyen hódoló mindnyájunk' Tisztelete parantsolja.

SCHWARZENBERG meszszetündöklő **HERTZEGI NÉV** egész Európa előtt sok századoktól fogva dicsősséges; a' Magyaroktól Hazafiúi Tisztelettel méltóztattatik; Nagy Győr Városától Innepi Háláadással tiszteltetik: minthogy **HERTZEG SCHWARZENBERG**' Bajnoki Vezérsége által szabadította meg őtet a' Seregek' Ura a' Törökségnek sulyosigájától.

TE MAGASSÁGODat pedig, **KEGYELMES HERTZEG!** a' kit **FERENTZ APOSTOLI FELSÉGES KIRÁLY**unknak böltsen tanátskozó Gondja szép Egyházi Talentumaidért a' Győri Püspökségre kiválasztott; a' Közönséges Keresztény Anyaszentegyház' látható Feje, **PÁPA ÖSZENT-SÉGE** örvendező készséggel megerő

sített; úgy tekinti ezen jó Keresztény Város, mint Örangyalát Fő Pásztori Méltóságodban; sőt az egész Győri Püspöki Megye Fő Papi Vezérlésed által magát boldogíttatni érzékeny buzgósággal jelenti.

Isteni bölts Gondviselésből történt tehát ez, **KEGYELMES HERTZEG!** hogy, **TE MAGASSÁGOD** ezen Győri Püspöki Székre emelkedvén, illv fényességes Tagjával ekesüljön az Apostoli Szent Korona; jeleskedjék a Győri Anyaszentegyház; ditsőítessék a Magyar Nemzet.

Isten Ő Szent Felsége terjeszsze hosszú időre **TE MAGASSÁGOD**nak drága életét mind az Egyházi, mind a Polgári Magyar Közönségnek javára, s boldogságára. Ezt ohajtják velem együtt minden igaz Magyarok. **TE** pedig, **KEGYELMES HERTZEG!** a Te boldogító Kegyelmeddel állandóan méltóztass bennünket: melly buzgó Közohajtás, és könyörgés mellett legmélyebb tisztelettel tsókolván szentséges Kezeit, holtomig tökéletes hivséggel maradok.

HERTZEGI MAGASSÁGODnak

legalázatosabb Káplánja,
Svastics Ignátz,
Rábtza - Szent. - Miklósi Plébanos.

Bévezetés.

Az Embert az ötlet illető esméret tökéletesíti, és nemesíti, úgy hogy mennél több annak ezen esmerete, annál tökéletesebb. annál nemesebb, az mind magára, mind másokra nézve, ha azt szóval, vagy tselekedettel nem képteleníti. Azért szükséges az Embernek elsőben is magát megesmérni tellyességgel: innét a' Mindenhatótól való létét úgy kilátja, hogy Attól a' társalkodó életre, és a' Nemzeti egyességre magát intéztetve lenni megesmérje, annak kötő lántzával együtt, melly a' Nemzeti Nyelv. Annál képtelenebb tehát maga Nemzetét nem esmérni, s' annak betsületére nem ügyelni; mennél utálatosabb a' nélkül sorvadozni. Ezt ugyan már a' Magyarok' Historiájában úgy kinyilatkoztattam, hogy ott minden értelmes az ő virágzó Nemzetét örömmel szemlélheti: de itt még nyilvánban előtűntetem, azt, hogy ennek olvasásával az itéletes Olvasó tellyes esméretére jusson e' Nemes Nemzetnek. Mert itten valamint eredetét, következett változásaival; úgy annak Istenességét; Országos Rendeltetését, minden belső, és külső Tulajdonaival együtt, általérti. Annakokáért négy Részre osztom fel ezen könyvemet, 's minden Részt több Szakaszokra, hogy ezeknél fogva mind kedve nevedjek a' nyílt eszű Olvasónak, mind elméje gyökeresen elteljék az itten előadattakkal, mellyek illy renddel következnek:

E L S Ő R É S Z.

A' Magyarok eredetéről, 's változott névvel szerzett Birodalmairól.

- | | |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|
| 1-ő Szakasz. A' Magyarok' eredetéről, 's a' Szittya Név alatt tett dolgairól. | Lap 1 |
| 2-dik Szakasz. Azoknak Huny Nevezetjéről, és ez alatt lett történeteiről | 5 |
| 3-dik Szakasz. A' Turk Nevezet alatt szaporodott tetteiről | 17 |
| 4 dik Szakasz. Azoknak kijöveteléről Don-Mogyerből Magyar Nevezettel 's tőlök ezen áldott földön lett ditsösséges felállításáról Magyar Országának. | 28 |
| 5-dik Szakasz. Az előadott Magyar történet Irójának megvitatásáról. | 81 |

M Á S O D I K R É S Z.

A' Magyarok' Istenességéről.

| | |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
| 1-8 Szakasz. A' Magyarok Hitéről. | Lapt 97 |
| 2-dik Szakasz. A' Magyar Szerzetesekről | 109 |
| 3-dik Szakasz. A' Magyar Anyaszentegyház' Ellenesseiről | 136 |
| 4-dik Szakasz. Az Apostoli Koronáról, 's egyéb Királyi Ékességekről, a' Királyi Koronázásnak Szertartásaival együtt | 151 |
| 5-dik Szakasz. Az Apostoli Királyi Felségről az arra magasztalt Királyoknak rövid Históriajával | 181 |

H A R M A D I K R É S Z.

A' Magyarok' Országos Rendeltetéséről.

| | |
|-----------------------------------------------|-----|
| 1-8 Szakasz. Az Ország Rendjeiről | 274 |
| 2-dik Szakasz. A' Törvényhozó Hatalomról | 250 |
| 3-dik Szakasz. Az Ország külömbféle Népeiről. | 270 |
| 4-dik Szakasz. Az Ország' Kormányozásáról | 281 |
| 5-dik Szakasz. Az Igazság tévő Hatalomról | 286 |

N E G Y E D I K R É S Z.

A' Magyarok Tulajdonairól.

| | |
|-------------------------------------------|-----|
| 1-8 Szakasz A' Magyarok Tudományosságáról | 295 |
| 2-dik — A' Magyar Nyelvről | 359 |
| 3-dik — A' Magyar Öltetetről | 350 |
| 4-dik — A' Magyar Vitézségről | 360 |
| 5-dik — A' Magyar Fő Gazdaságról. | 400 |
| 6-dik — A' Magyarok' Földjéről. | 480 |

E l s ő R é s z.

A' Magyarok' eredetéről, 's változott
névvel szerzett Birodalmairól.

I. S z a k a ' s z.

A' Magyarok' eredetéről, 's a' Szittya Név alatt
lett Dolgairól.

Az egész Emberiségnek valamint egy az eredete, természete, 's vágyódása; úgy ennek kielégítésére, 's boldogítására szükséges egyezés végett csak azon egy Nyelvűnek, és így egy Nemzetnek kellett nékie lenni. Innen a' józan okosság is megesmérteti velünk; hogy annak különböző Nyelvű Nemzetekre lett felosztása, az ő büntetésére szolgáljon. Azért valami vétkest az ő Nemzetéből idegen Nemzet közzé számkivetni, egy volt mindenkor a' legsúlyosabb büntetések között. Bizonyosabb tanúságunk vagyon pedig ez eránt az Isteni kinyilatkoztatásban, melly által a' Teremtés Könyvében tsalhatatlanul tanítottunk; hogy az Isten a' vizözön után már elsokasodott Emberek' kevélységét mellyet Bábel temérdek építésével nyilvánítottak, azoknak több nyelvekre való felosztásával büntette legyen. Így

Magyarok esmérete.

A

a' nyelvnek különbsége szerint különböző Nemzetekre oszlottak volt. Az igazságnak ezen kuforrása nélkül szükölködven a' Pogány Böltsék, nem tsuda, hogy a' Nemzetek' eredetéről olly szörnyű vélekedésekre vetemedtek. Hanem azon Böltséknek, kik az említett Kuforrás mellett nevedettek, vélekedésén a' Nyelvek', 's Nemzetek' eredetéről nem lehet nem tsudálkozni, midön azt állítják; hogy minden Nemzet maga formálta legyen az ő Nemzeti Nyelvét; még annál inkább lehet ezenn tsudálkozni; minthogy magok is azt tartják, hogy a' gondoltakat a' nevezetek, vagy is a' jegyek a' jegyeztetteket megelőzik: és így magokkal ellenkeznek. Tehát az ész' világa is kimutatja; hogy valamint lételünk, úgy nyelvünk is a' mindeneket alkotó Felségtől legyen. Hanem hogy azon eredeti Nyelveknek öszvezavarodásából ismét számtalan nyelvek származtak: a' bizonyos.

Magyar Nyelvünk hogy nem illy zavarodásból származott, hanem tiszta eredetű legyen: ennek egész különösségéből világosan kitetszik. Azért ha nem az első emberi Nyelv is: a' bizonyos, hogy azon Nemzeti nyelveknek egyike, mellyekkel mind annyi különös Nemzetekre szakasztotta Babilonnál az Isten az akkori Emberek' sokaságát. Ez még inkább megbizonyosodik nemzetünknek azon időtől fogva állandó fennmaradásából: mert ezt a' Szittyákkal egy Nemzetnek lenni, nem tsak maga mindenhai vallása, s' az idegen Irók erősítése, hanem azoknak egynyelvűsége is megbizonyítja. Ugyan is a' Pártosokat valóságos Szittyai Népek esmértek a' Tudósok, Justinussal, még az ő nevezetjéről is, a' mellyet mi igen jól értünk. Illy magyarán nevezték-el a' Szittyák a' Persákat is Kórszároknak, midön ezek őket Szakáknak neveznék. Valamint Plinius' bi-

zonsága szerint mind a' Tanais, mind a' Jaxartes folyót Szilisnek nevezték; éppen úgy, a' mint Nemes Győrvármegyében a' Csétsenyi öreg erdő alatt lévő eret Szélesnek nevezik az ottani Lakosok. Annak ettől való különbsége csak a' Görög, és azután a' Deák Íróknak a' Szittyai Nyelv' nem tudásából történhetett. De lássuk: miként szól az említett Historikus az ő Természeti História-jának hatodik Könyvében, 's ennek tizenkilencedik Fejezetében a' Szittyák' eredetéről? „A' Persák azokat, ugymond, közönségesen Szakáknak nevezték a' legközelebbi Nemzetségtől; a' Régiek Arámoknak.” A' Régieknek ezen bizonyossága szerint tehát a' Szittyák, következésképpen a' Magyar Nemzet Arámtól származik; Arámot pedig a' Teremtés' Könyvében Szem' Fijának lenni olvassuk. Azért homály nélkül látni innét, hogy a' Szittyák, vagy Magyar Nemzet az első Nemzeteknek egyike lett legyen. A' honnan egyenesen következik; hogy a' különböző nyelvű Nemzetek nem ruházhattak tulajdonképpen magokra a' Szittyai Nevezetet: hanem vagy mint azoknak Függedelmesei, vagy hogy azon Névvél rettenetesebbekké legyenek Ellenségeik előtt. Mert a' Szittyák leghatalmasabb Nemzet lévén, minden egyéb Nemzetek feltek azoktól; minthogy győzhetleneknek tartattak volt. Nagy Sándor is abban állította legnagyobb ditsőségét, hogy azokon győzedelmeskedhetett, ámbár csak kevés részén azoknak. Mindazáltal ezen győzedelmével rettenet-meg leginkább, úgy mond Kurtzius, a' töle nagy részént elpártolt Áziát, 'a meg-zabolázta. Ezen tsinos Történetíró az ő Históriaja' hetedik Könyvének nyoltzadik Fejezetében ezen Szittyáknak Nagy Sándorhoz az ő Követjeik által az ütközet előtt intézett beszédjét előadván, így esmérteli-meg abban azokat: „Hogy megismerd

a' Szittyai Nemzetet: a' mi javaink egy igabarom, 'a nyil, és kupa. Ezeket használjuk mind jó Barátainkkal, mind Ellenségeink ellen, Barmok munkájával szerzett terméseinkkel szolgálunk Barátainknak; Kupával bort áldozunk az Isteneknek: Ellenségeinket meszsziről nyíllal; közelebről dárdaival öldözzük. Így Syriának Királyját, osztán a' Persákét, és Medusokét meggyőztük, és kész utunk vala egész Egyiptomig. — — Ne hidd, hogy a' Szittyák esküvéssel szerezzenek barátságot: hitek megtartása, az ő esküvések. Görögök' bizonykodása az; kik írásba foglalják tukmájikat, és Istenekkel bizonyítják. Mi a' Religiót magában a' hiveségben lenni, esmérjük: kik nem betsülik az Embereket, hitetlenek azok az Istenekhez."

Ezen Szittyai Követségnek beszédjében őszintesebb Filozofiát tapasztalhatott Nagy Sándor, mint a' hordóban átsorgó Korintusi Filozofus' mondásában: azért bőltsebben mondotta volna ezt: Ha Görög nem volnék, Szittyai akarnék lenni; mint sem azt: Ha Sándor nem volnék, Diogenes akarnék lenni. De a' kevély, és a' ditsőséget az emberi vér' ontásban helyheztesítő Ember tsak a' viaskodásra ásitozván, nem tartóztathatta magát ezen ártatlan Szittyák' megtámadásától is. De ezek, a' mint feljebb mondtam, tsak kevés részét tették az Egész Szittyai Nemzetnek, a' melly ugyan ezen fekete tenger mellékiektől fogva a' Rakas hegynek, a' Káspi tengernek környékin; 's innen a' veres tengerig; ettől ismét Persia, Kina, Jápon, és a' Szittyai, avagy jeges tenger mellett a' Rifai hegyekig terjedett, és sok Népekre oszlott vala; megtartván mindazáltal azon egy Nemzeti Nyelveket, 's méltóságokat, valámig idegen Nemzettel öszve nem keveredtek. Ezen Szittyai Népek között pedig első voltak a' Hunyok, ama' valóságos Szittyai Magyarok.

Szükséges tehát ezekről tételunkhoz képest bővebben értekeznünk.

II. SZAKASZ.

A' Hunyokról.

Már nevezetjek is kimutatja ezeknek Szittyai Magyarságjokat, a' minthogy most is megvagyón Nyelvünkben ezen eredeti Szó, a' mellytől több szavaink származnak. Hogy pedig magokat így nevezték ezek, nem Hunnusoknak, vagy Hunoknak; eléggé megbizonyítja a' tőlök neveztetett Hunyad, Erdélyben; és Hunyvár a' fekete tenger vidékein, a' mellyről Jornandes emlékezik, de nem tudván e' Magyar szót igazán kiírni, így írja: Hunnivár. Ezekben megesmértetvén maga Nemzeti eredetét, Világ eleibe teszjeszti ama' régi ditsősségét, mellyel a' legrégiebb Nemzetek között kitündöklött vala.

Deguines, Frantzia Tudós, a' Sinák' írásai-
ból, a' kik határosok voltak a' Hunyokkal, hozta
ezeknek régiségét világosságra a' multi tizen-
nyoltzadik Század' első részében: a' melly Írások,
ugy mond, emlékeznek a' Hunyokról már két ezer
két-száz hét esztendővel előbb, mint Kristus' Urunk
született. Nevezetesebb Tudósok pedig úgy teszik
jegyzéseiket, hogy ezen óhajtott születés a' Vi-
lág' teremtése után négy ezer esztendővel tör-
tént Légyen. Tehát az emberi Nemzetnek ezer
hét száz ötven hetedikben több nyelvekre, és^{1757.E.}
Nemzetekre lett felosztása után harminz hatodik^{et}
esztendőben már virágzott a' Magyar Nemzet az^{1795.E.}
ő Eleiben a' Hunyokban, ugy mint a' Világnak
ezer hét-száz kilentzven harmadik esztendejében.
Innen nyilvánosság az, hogy ezen Nemzet volt

az egyik azon Nemzetek között, a' mellyek Babilontól szélllyel oszlottak egymás nem értése miatt. A' honnan kivilágosodik az is; hogy ezen Nemzetsokkal régiebb ezen Huny nevezettel, mint a' Szittyai névvel: de minthogy a' Napnyugoti Irók ezen Név alatt híresítették el először ezen régi Nemzetet; én is ezenn kezdettem róla szólni. Másik okom pedig erre az volt; mivel ezen Szittyai Név közönséges vala nékiek, minekutánna több különös Népekre oszlottak is a' Hunyok. Ám ezektől szakadtak először a' Tatárok, Mogolok, és Persák; osztán az Avarok, és Turk-Magyarok, úgy mindazáltal, hogy Hunyoknak is neveztetnének ezek: amazok pedig a' Huny nevezetet elvesztvén, utóbb nyelvekben is megzavarodtak, és a' Hunyok' Ellenségeiké változtak.

A' Hunyok mindazáltal ezen Rokonaiktól megválva is hatalmasok voltak, úgy hogy ama' 2734. E. roppant Kínai Birodalom már a' Világnak két ezer hét száz harmincz negyedik esztendejében nagy Hadi sereget állított ellenek: az azoktól vett több tsapások után pedig kéntelen volt az azok ellen való maga könnyebb oltalmazására a' két Birodalom között egy hosszú erős kő falat építeni a' Világnak harmincz hetedik századjában. De ez ellent nem álhatván a' Hunyok' vitézségének, az említett század' kilentzvenedikében Tumán alatt, kit első Uralkodónak neveznek a' Huny Birodalomban a' Kínai Kronikák, bérontottak a' Hunyok a' Kínai Birodalomba. Tumán azonban csak hamar életét vesztette maga fija Méte által: mint-hogy ezzel ugyan azt akarta tselekedni, az ő Atyja, azért; hogy ez ne akadályoztathatná, mint első szülött, az uralkodó hatalomra való jutásban a' másik fiját. Métét tehát, mint békesség zálogát, a' Tatárokhoz küldötte: ezeket azonban véletlen megtámadván, győzedelmeskedett raj-

tok. Ezek tehát ezen boszúságért annak fiját Mété akarták elemésztetni : hanem ezt megsajdítván Méte, haza-illantott. Otthon azonnal maga részére nyerte az ő hozzá hajlandó Népet, 's fegyveres erővel ráütvén az Atyjára azt meggyőzte, és egész Házi Népével, 's Tanátsossaival együtt, elemésztette.

Méte e' szerént a' Huny Birodalom' Fejévé tévén magát, mindenképpen azon igyekezett, hogy annak mind mind nagyobb fényességet szerezzen. Ezt tapasztalván a' Tatárok, ingerkednek ellene. Először is azon futós paripáját, mellynek hire hozzájuk is elhatott, kéri Météől Követség által, ba háborut nem akarna. Tanakodván ez-eránt Tanátsossaival, ezek mindnyájan ellenkezőt állítottak : de Méte azt itélé, hogy ezért nem kellene a' Tatárokkal a' békességet felbontani. A' Követeket tehát megajándékozván, a' kért lóval, úgy botsátotta - vissza. Métének ezen készsége még inkább nevelte a' Tatárok' kevélységét : azért ismét Követeket küldvén, a' legszebbik Feleségét kérték tőle. Már ekkor azt erősítették a' Hunyok, hogy nem kellene tovább szenvedni az Ellenség' negédességét : mert utóbb még magát a' Birodalmat kívánják magoknak áltáladni. Métének mind-azáltal ebben is más volt az ítélete; 's nyilván jelentette, hogy ő nem akarja Felesége miatt a' háború' veszedelmeinek kitenni az Országot, melly úgy is nem régen szabadult meg a' polgári vilongásoktól. Tehát ebben se szegte meg a' Tatárok kívánságát. De mennél inkább igyekezett Méte a' békesség' fenntartásán; annál több okokat szolgáltatnak azok a' háborúra. Már tehát a' Huny Birodalomnak azon nagy pusztáját kívánták magoknak, melly az ő határjok mellett vala. A' Hunyok, mivel haszontalan föld volna az, könnyen hajlottak azon kívánságra. Méte ellenben, mint-

az

hogy azon darabföld nem az övé, hanem az Országé volna, minden felelet nélkül elparantsolta a' Követeiket. Innét mindjárt fegyverre kelt a' dolog. Méte nagy hamar öszvevonván Seregeit, a' készüleillen Tatárokra egyszerre rátsapott, 's irgalmatlanul megvervén őket, sok prédát teve benne, és barmaikban. Az elfutottak a' hegyekre vették magokat, 's utóbb két Nemzetre osztottak.

Méte ezen diadalom után mind azon Tartományokat is, mellyeket az előtt a' Hunyoktól elfoglaltak volt a' Sinák, szerentsés fegyverével visszavette ezektől; és nevét rettenetessé tette egész Ásiában. Ezen okból olly dítső Fejedelmi Felségre emelkedett, hogy magát Tanjónak nevezvén, a' Huny Birodalmat legnagyobb fényességre hozta légyen harmintz esztendeig tartott Uralkodása által. Mert a' Jápon tengertől Asztrakánig, sőt úgy látszik, hogy egész a' Volga folyóig terjesztette azt, úgy hogy huszon hat Országban uralkodnék a' Hunyok' Tanjója.

Illy roppant Birodalmat irigy szemmel nézték a' szomszéd Nemzetek; főképpen a' Tatárok, és Sinák, 's majd szüntelen törtek ellene; sokszor pedig igen szemtelenül. Így a' Tatár sortély

• 8992.E.szerént három ezer kilentz száz kilentzven kettődik esztendejében e' Világnak a' Sinák' Fejedelme, ámhár a' Hunyok' Tanjója szentül megtartotta a' békességet, a' mint ennek zálogául maga fiját küldötte ahoz, Tsángye nevű Tartományt, melly a' kéziveknek, és nyilaknak legjobb Művészeivel bővelkedett, kérte magának követség által: de Nantsijász, a' Hunyok' Fejedelme nyilván ki-mondotta; hogy ő azon Tartománytól el nem állana. Mindazáltal megmutatta azt is, hogy ő megtartaná a' békességet; tsak a' Sinák békével maradjanak: és az azoknál zálogban volt Fija' halá-

la után, ismét a' másik Fiját küldötte hozzájuk. Azon mesterséggel éltek tudniillik a' Sinák Fejedelmei hatalmok' fenntartása végett, hogy a' kisebb Szomszéd Nemzetek Fejedelmeitől magokhoz kívánták azoknak Fijait Zálogul; vagy hogy azok személyesen látogatnák meg őket: ezen látogatást osztán a' Hunyok' Tanjóji is megtselkedtek: minthogy ez nem kevés nyereségjekre szolgált legyen. Az Ó Világnak utólján tehát Gnait, a' Sinák' Fejedelme, azon látogatást megakarta szüntetni. Azért, midőn Nantsijász, a' Hunyok Tanjója, jelentette neki Levele által, hogy a' bevett szokás szerint megfogná látogatni: nem akarván azt, tettette magát, hogy beteg lévén, illendő tisztelettel nem fogadhatná a' Tanjót. Mert azon szörnyű költségeken kívül, melyek tétettek a' Tanjó oda jövételekor, elhitette magával, hogy azok mindenkor bal szerentsét hoznának a' Kinai Birodalomra, Rangyong, a' Sina Udvarnak első Tanátsossa ezen vélekedést Fejedelmé' fejéből, bár mi nehezen, tsak ugyan kiütötte. Minekutánna rövideden megmutatta; hogy a' Kinai Birodalomnak mindenkor abban volt szerentséje; hogy a' régi Fejedelmek Alattvalójiknak vérontása nélkül igyekeztek győzedelmet venni az Idegeneken; mondá: Gnait éppen ellenkező móddal fog élni a' Kormányozásban, ha azt, a' mit a' Hunyok' Tanjója kíván, illetlenül megtagadja. Azon megvetés kétség kívül háborúba fogja keverni e' két Nemzetet. Minő haszonnal pedig: megmutatta, Chiohoamti, és Kaoti' idejeiket előhóván; a' kik, noha mindenek előtt fenyekedteka' Hadi szerentsével, még is meg nem gátolhatták azt, hogy a' Hunyok a' Birodalom közepét fel ne dülnek. Azért szokásban volt a' Fejedelmeknél, hogy azon kemény Nemzetet békeséggel, és szövetséggel lágyítanak meg. A' melly

igyekezet minő foganattal ment légyen. Hohánzinak, és azoknak, kik ez előtt vezérlették ezen Nemzetet, idejéből nyilván kiláthatja a' Fejedelem. Azért félek én, úgy mond; hogy ha a' Tanjó megboszantatik, egész század' munkáját, melyet Eleji a' Hunyok' tsendes maradására bõltsen, és hasznosan fordítottak vala, egy szempillantás alatt semmivé ne tegye a' Fejedelem. Rangyongnak ezen beszédje által Gnait meggyőzöttetvén, Követ által jelentette a' Tanjónak: hogy igen kedves fogna neki lenni, ha fejedelmi Udvarát, mivel már jó egészségben volna, odajövetelével megbetsülné.

Valamint tehát a' Romai Birodalomban Augustus Tsászár alatt, úgy Nantsijász, a' Hunyok' Tanjója, és Gnait, a' Sinák' Fejedelme között szent volt a' békesség ugyan azon időben, ugymint 4000 E. a' Világnak négy ezeredik esztendejében, melyben az emberi Nemzetnek Megváltója, a' Békesség' Fejedelme született; és a' Hunyok' Fejedelme Fő Fő Embereitől kísértetvén, nagy pompával látogatta meg a' Sinák' Fejedelmét. Hanem ezen békesség nem vala állandós. Mert a' Sinák kegyetlenül bánván az Igurokkal, ezeknek Fejedelme, Támtó, a' Hunyokhoz vette volt magát, az ő Uralkodó Társával együtt. Mamu, a' ki a' Kinai hatalmaskodók között első vala, parantsolva kérte azoknak eleresztését. De a' Hunyok' Fejedelme azt erősítette, hogy emberség ellen volna az: minthogy az Igurok nem tartoznának a' Sinák' hatalma alá. Ezeknek Követjei mindazáltal sürgették a' dolgot, azt mondogatván: hogy a' Huny Fejedelmi Udvar, a' mellyhez annyi jóval viseltetett a' Sina Udvar, ezen kérest háládatlanság nélkül meg nem tagadhatná. Általadta tehát a' Tanjó azon Igur Fejedelmeket olly feltétel alatt, hogy azok' életének megengedtéssék. De Mamu, mint-

hogy azon egyezést az ő akaratja nélkül tették a' Követek, azon Igur Fejedelmeket az ő köszöntésére ment Bukari Fejedelmek' láttára lefejeztette. Ezen vad tselekedeten igen megindult a' Hunyok' Fejedelme, Utsuljófi, tartván a' hitetlenség gyanúsától a' szomszéd Fejedelmeknél. Még inkább nagyobbult az izetlenség, minekutánna Mamu Követek által küldött Levelében jelentette a' Tanjónak; hogy tiltottnak lenni akarja a' Hunyoknak valamelly Sina, Uhuny, Bukari, vagy Uzon Szökevényt befogadni; egyszersmind az Uhunyokhoz Követet bocsátván, a' ki által letiltotta azokat a' Hunyoknak tartozott adózástól.

Ezekre meg nem lehet mondani, miként felferjelt a' Hunyok' régi haragja a' Sinák ellen. A' Tanjó semmit sem gondolván a' Mamu' levelével, küldött Követek által megkívánta az Uhunyoktól a' szokott adót, utolsó veszéllyel fenyegetvén őket, ha nem engedelmeskednének. Ezek öszvehivatván a' Községek Elejit, 's megmutatván a' Sinák' parantsolatját, jelentik, hogy rajtok nem állana a' szokott adónak lefizetése, nem is fognák azt megadni, hanem ha a' Sinák' Fejedelmének úgy tétszenek. Erre feltsattanván a' Huny Követek, tüstént keresztre feszítették a' Nép' Elejit. Ezeknek illy szörnyű halálán felforrott a' Nép, főképpen az elvesztettek' Rokonai, rárohánván a' Huny Követekre, lekaszabolták azokat; 's előre látván, hogy azzal el nem mennének, Ratonaságot gyűjtöttek, hogy az erőt erővel vernék vissza, ha a' Hunyok boszút akarnának állani. A' Tanjó megértvén ezen gyilkosságot, a' Napnyugoti Helytartót rendelte az Uhunyok ellen: a' ki, midőn készen találja ezeket a' hartzra, legottan öszvetsapván vélek, vitézül megugratta őket, nagy számát pedig rabságra ejtette; azután nyilvános Levele által kihirdette: hogy

a' Rabokat szabadon bocsátaná, tsak annyi bört, és selymet adnának öszve, a' mennyi azoknak váltságára elég lenne. Hanem azt megnyervén, osztán a' Rabokat is elvitte. Mamu azonban hatalommal elfoglalta a' Sina Birodalom' Fejedelmi székét: de hogy bitolónak ne tartassék a' szomszéd Fejedelmektől; a' Birodalomnak a' maga nevével jelelt Petsétjét mindeniknek megküldötte. A' Hunyok' Tanjójához is tehát küldé követeket azon Petséttel, 's több más drága ajándékokkal: a' ki, mivel betsületnek tartatott az vissza adván a' réggit, az újj Petsétet szívesen vette. Látván pedig, hogy ez igen különböznék a' réggitől, 's általa a' Sinák szolgáljai közzé számláltatnék; nagyon megboszszankodván a' tsalárdságon, a' Petsetet visszaadatni parantsolta: de a' Követek, megkövetvén, azt felelték; hogy ők erre nem állhatnának Fejedelemjek' akaratja nélkül, 's Kinába visszastértek.

Még inkább felforrott a' Tanjó' szíve; 's gondolkodván, miként rázná le magáról ezen motskot, magok a' Sina Követek okoztak erre neki alkalmatosságot. Mert ezek azon Tartománynak részén utazván vissza, a' hol a' minapi háborúban elfogatott Rabok tartattak ezeknek szabadon való bocsáttatását fenyegetődzve kívánták a' Huny Tisztektől. Nem kelle több a' Hunyok' Tanjójának. Mindjárt parantsolatot ada a' Hadivezérekenek; hogy minden késedelem nélkül gyűjtenének seregeket az Ortosi Tartományban, 's mentől előbb készen legyenek a' költekezésre. Mamu tudósíttatván erről, Hadijel gyanánt vette, 's azonnal Hadiseregének részét megindította, melly a' K. U. Bukari Fejedelmekkel együtt, a' Hunyok ellen 10. E. nyomulna. De megtsalta a' reménység: mert ezen Fejedelmek nem szívelhetvén ötöt, semmit se hajlottak akaratjára; sőt többnyire a' Hunyokhoz

kivántak állani. Siutsel, az Unigurok' Királyja, volt az első, ki a' többieknek ezt sugarlotta: hanem a' dolog' kezdetén elfogatván ötöt Tankin, Bukária' Kormányozója, fejet vetette. Hulánts, annak testvérje, jobb szerentsével élven, két ezerez magával a' Hunyokhoz kaptsolódott vala. Így a' Tanjó örömmel nyomult mindjárt a' távolabbi Igurok ellen, kik a' Sinák' részén voltak, 's azoknak Vezérjét, kit a' Sináktól vettek volt, élettől megfosztván, az egész Nemzetet, és majd egész Bukáriát hatalmába ejtette. A' szomszéd Fejedelmek is, a' Kaotsék' Királyját kivéven, meghódoltak nékie.

Jujófi emelkedvén a' Tanjóságra, mindjárt Követséget intézett a' Sinákhoz, részént a' szövetségek' megújítására, részént a' gazdag ajándékok' nyerése végett. Mamu eddig is igyekeztvén elrontani a' Tanjóknak ezen szokását, melly a' Sina Birodalomnak igen költséges volna, nem tsak irtózott a' Tanjóstól békességet tsinálni, hanem el is intézte: miképpen foszthatná meg azt a' Tanjói Méltóságtól. Erre tehát Tángot, egy Fő Huny Nemzetségből származott Férjfiat, és a' Sináknak jó Barátját, akarta emelni; 's e' végett rettenetes nagy Hadisereget állított, a' millyennel még eddig soha se birt a' Kínai Birodalom. De maga kárára: mert a' Hunyok idején megértvén annak gonosz szándékát, bérontottak a' Sina Birodalomba, 's tüzzel, vassal pusztították azt; a' Sina Nép is megutálván Mamut a' fellette nagy adóztatás miatt, a' Hunyok' segítségével elemészttette, és a' régi Fejedelmi Familiából, mellyet az leszállított, emelt ismét a' Fejedelme Székre. Hiuen volt ennek a' Sina Fejedelmnek a' Neve: a' ki mindjárt Követekeket küldött a' Hunyok' Tanjójához a' Hadi szövetség végett, általadván a' régi Petsétet, mellyet szok-

tak a' Tanjók elfogadni a' Han Familiától, mely-
 ből vala Hiuen, visszakivánván az újat. A' Tanjő
 ezt ugyan visszaadta; de amazt el nem vette, je-
 lentvén: hogy a' szerentse' megfordulttával a'
 Sinákat illeti inkább a' szolgaság, mint a' Hu-
 nyokat. Én ugyan nem tagadom, úgy mond;
 hogy Hohánzi, midőn a' belső villongások miatt
 veszedelemben forogna Fejedelmi Széke, Si-
 pēntől segítettvén, első volt, ki a' Jótéteményessé-
 get maga akarattjából inkább, mint a' Fő Emberek'
 egyezéséből fogadta el. De, midőn attól fogva,
 hogy Mamu elfoglalta a' Birodalmat, véle szün-
 telen háboruban volnának a' Hunyok, 's ők vitték
 főképpen a' dolgot arra, hogy a' Han Familia, a'
 Tiránnus' elemésztésével, ismét megnyerné a' Fe-
 jedelmi Széket; az okosság javallja azt, hogy
 a' Sinák ezután a' Hunyoktól tartozzanak által-
 venni a' Birodalmat. Erre megdöbbenvén a' Sina
 Követek, a' nélkül, hogy dolgokat végeztek vol-
 na, haza mentek. Felhorkantak ugyan ezért a'
 Sinák mindnyájan; de a' boszuállás nem tellett
 ki tőlök: mert meghasonlott a' Birodalom több-
 bek' nagyravágyása miatt, a' kik között főbbek
 voltak Kuamvut, és Liufáng. Ehez szított a' Hu-
 nyok' Tanjója is, hogy azon jótéteményeket,
 mellyekkel a' Hunyokat illették a' Sinák Hohánzi
 uralkodása alatt, meghálálja. Azért szörnyű nagy
 Hadisereggel Kinába hatván, Liufángot Törvé-
 nyes Fejedelemnek nyilatkoztatja. Használt is a'
 fegyveres parantsolat: mert osztán majd az egész
 Ország Fejedelmének esmérte Liufángot.

Jujófi ezután sok ditső Fejedelmi tetteit
 igen béhomályosította azon gyilkosságával, mel-
 lyet R. U. születése után negyven hatodik Esz-
 tendőben a' Testvér Öttsén, Tijászon, a' kihez
 tartozott a' Fejedelmi következős, elkövetett,
 ugyan azon esztendőben történt halála előtt,

hogy fíjót, Punukot, bátorságossá tenné az után-
 na való következésben a' Fejedelmi Felségre. De
 csak ugyan még is veszedelmet okozott ő azon go-
 nosz tettevel nem csak fíjának, Punuknak, hanem
 az egész Huny Birodalomnak is. Mert Pej, Utsul-
 jófnak fíja, a' ki ditséretesen viseltt Tisztségei
 által nagyon megkedveltette volt magát a' Nép-
 pel, ekkora' Sinák' szomszédságában lévő Sere-
 geknek Kormányozója lévén, azt erősítette, hogy
 őtet illetné a' Fejedelmi következés. Ha, ugy-
 mond, az Ősi Törvény mellett maradunk, Tijász-
 ra, a' megholt Tanjónak Testvérjére kellett vol-
 na szállani a' Bîrodalomnak; ha pedig a' Fiak' ö-
 röksége volna az; születésem' elsősége szerént,
 a' ki Tanjó Atyától előbb jöttem a' Világra, en-
 gemet illet az Ország, 's a' Fő Hatalom. Midön
 a' Birodalom felett illy harsolódás vala; a' még
 eddig soha sem látott férgeknek, olly sokasága
 lepte meg az Országot, hogy minden növevényt
 megemésztvén, szörnyű éhséget, és ezzel dög-
 halált okozott légyen. Illy inségben lévén az
 Uralkodó Nemzet, a' szolgálta Nemzetek kivonták
 volt magokat alóla: a' mire annál képesebbek let-
 tek, minthogy a' Tanjói Méltóságért vetekedők
 csak ugyan polgári háborúba keverték a' Hazafia-
 kat, úgy hogy északi, és déli részre szakaszta-
 nák ama' roppant régi Huny Birodalmat K. U.
 negyven nyoltzadik esztendejében. Nemis egye- 48. E.
 sülhettek össze azután: mert a' déli Hunyok an-
 nyira elidegenestek az északi Hunyoktól, hogy
 mind csak azonn volnának; mentől előbb őket el-
 űzhetnék mellőlök. Azért a' Sinákat, a' kikkel
 össze szövetkeztek volt, arra vették, hogy ne
 békellenének azokkal; hanem vélek együtt azok-
 nak össze rontására igyekezzenek. Ugyan annyira
 is mentek a' rossz Atyafiak, hogy a' Sináktól se-
 gíttetvén, kilentzven egyedik esztendőben tellyen 91. E.

győzedelmet vettek az északi Atyafiakon; és egész az Irtis folyóig hajtották azokat. Még ekkor is kérték ezek a' Sinákat a' béke eránt; de haszontalanul. Azért a' következett esztendőben ezen magokat elszánt Hunyok mérgesen megtámadták ugyan a' Sinákat és elidegenültt Rokonaikat; de olly szerentsétlenül, hogy nem tsak az ütközetet, hanem a' Birodalmat is elvesztették. Ezen veszedelmes ütközetjek után nagy része azoknak a' Tatár Rokonaik közzé vetemedett; a' többiek pedig sok tévelygések után a' Jajk folyó mellékin telepedtek még.

- Igy elesvén Hazájoktól ezen északi Hunyok,
109. E. mégis magokat olly erősen tartották, hogy száz kilentzedikben kis Bukáriát hatalmok alá vetvén, több izben bétsaptak a' Sina Birodalomba, 's nem tsak a' Sinákat, hanem szövetségeseiket is, vátig megszürték légyen. A' Tatárok azonban mindmind nagyobb erővel rajtok hajtván, tsak ugyan
312. E. egész a' Volgáig szorították őket három száz tizen-nyoltzadik esztendőben. Mind eddig, valamint azoktól meg nem menekedhettek, ezen északi
- 7 Hunyok; ugy ezeknek dolgaif szorgalmasan feljegyezték a' Sinai Kronikák.

- A' déli Hunyoknak az északiaktól lett elválások után jól mene dolgok nem kevés ideig a' Sinák' barátságában: hanem osztán hatalmaskodni kezdetek ezek azokon, ugy hogy nyoltzvan nyoltz esztendeig Kínai Helytartók által kormányoztatnának. De azon idő tájban, midőn az északi Hunyok a' Volgához nyomattattak, ők ismét előbbi Nemzeti Méltóságokat visszaszereztek a' Tanjói Felséggel, mellyre Juen lépett vala, a' régi Tanjói Nemzetségnek jeles maradéka. Illy ditső állapotban meg is maradtott ezen Hunyok' Birodalma egész négy száz harmincz kilentzedikig. De már itten elérkezett azon idő,
439. E. mely-

mellyben országjok' romlásával adóztak azért, hogy ama' roppant Szittyai Birodalmat ketté szakasztották; 's éppen akkor oszlottak ők meg, midőn amazok legnagyobb ditsősségre jutottak Európában Attila' országlása alatt. Már ekkor az Avar-Hunyok, kiket Gögeneknek neveztek volt a' Sinák, birták ama' nagy Szittyai Birodalmat, a' melly alá estek többnyire ezen megoszlott déli Hunyok is: a' kik közt voltak az Alta heggyei is, kiket ugyan ezen hegynék tsutsosságától Turkoknak neveztek vala; 's ezen a' néven marasztották fenn azoknak hírét mind a' Sinák, mind a' Görögök; még inkább pedig a' Magyarok, azoknak valóságos maradékai, mind eddig megmaradott Uralkodó Nemzeti voltokkal. Ezen Turkok, avagy Magyarok, valamint az előtt, ugy az Avarok' uralkodása alatt is jól vitézkedtek; különösen a' Tielék, az északi Hunyok' maradékai ellen, ugy hogy osztán a' Birodalom Uraivá is lettenek.

III. S z a k a s z.

A Turk nevezet alatt Uralkodó Magyarokról.

Tömén a' Turkok' Fő Vezére, minekutánna az említett Tieléket több ízben meggyőzte Vitézeivel, és engedelmességre hozta; reménylette, hogy megnyeri magának Feleségül Onahej, akkori Kagán Leányát: de az ezeránt tett kérése megvettetett. Ezen gyalázatot el nem szívelhetvén ő, egész Népével elállott az Avar Birodalomtól, 's megtámadván Onahejt, öt száz ötven ^{551.E.} egyedikben, több ütközetek által tellyes győzedelmet vett rajta; a' ki osztán szégyenletben

Magyarok, esmérete. B

maga magát megölte. Tömén illy vitézül vetette-meg a' Turkok' Birodalma' fundamentomát. Ez, két esztendő múlva meghalván, Fiját, Kolát, hagyta örököséül: ennek pedig még azon esztendőben történt halála után, az ő Testvér öttse Mokán, magasztaltatott a' Fejedelmi Székre; 's mindjárt az Avarokra ütvén; azokat egészen 555. E. verontotta öt száz ötven ötödik esztendőben. Hanem két száz ezerig való napnyugotra futván, az Európai Hunyokhoz osontott. Mokán továbbat az Indusok' szomszédságában lévő Gétákat is széllyel verte, 's Birodalmát messze terjesztette volt, úgy hogy Napkeletre a' Kitánok' meggyőzése után, Koreát; a' napkeleti Tatárok' meggyőzésével pedig a' Leatongi tengert is; északra a' Kikovok' elverésével Sziberia' részét; végre napnyugotra valami a' Kaspi tenger, és Kína között vala, mind magában foglalta azt a' Turkok' Birodalma. Azután nem kevés vitája volt Mokánnak a' Sinákkal.

Ugyan azon idő háborut szült a' Persák, és Turkok' között. Mokán kétszer küldte Kozroeshez, a' Persák' Királyjához, követeket, kik a' Turkok' hatalma alatt lévő Szogdianok, és a' Persák között a' selyemmel való kereskedésnek dolgát elintéznék. Kozroes az első Követeket, minekutánna az azoktól oda vitt selymet tüzre vetette, embertelenül küldötte vissza: a' második követséget pedig elemésztette, olly hirt terjesztvén, hogy ezen Követeknek a' levegő változása okozta legyen hirtelen halálokat. De Mokán jól kitanulván a' dolog' mivoltát, azon törvénytelenységért hadat izent a' Persáknak. Ugyan azért Mányákat, a' ki már a' Persáknál is vala Követségben, a' Rómaiakhoz küldötte, és azt öt száz hatvan kilentzben Konstantinápolyban az akkori Tsászár, II. Justinus, tiszteségesen fogadta. Már ekkor az

Áziai Birodalomtól elesett Avarok Európában hatalmaskodtak: azért előadta a' Követ Justinus Tsászárnak; hogy azoknak nagyobb része még Áziában a' Turkok' hatalma alatt volna, és azokból Európába nem költözött által több, két száz ezernél. Fejedelme' nevével kérte osztán a' Tsászárt azon egyesség eránt, hogy a' két Birodalom együtt fogná a' dolgot a' köz Ellenség ellen.

Justinus az emberségért emberséggel kívánván lenni, ő is Követséggel megtisztelte a' Turkok' Kagánját. Zemarchus vala a' Követség' Feje; 's Nemes kísérelőjével hogy Szogdiánba érkezett: tisztesség' okáért eleibe mentek nékie a' Turkok, 's fegyver ajánlása után annak kísérelőjét két felől lángoló tűz közt vezették által. Még inkább megtisztelték magát a' Követet: mert drága illatokkal udvarolván őtet, formás versek' felmondása között vezették a' tűz körül. Zemarchus e' szerént megszenteltetvén, tovább folytatta útját, 's elérkezett az Altai hegyekhez, mellyek alatt lévő völgyben nem messze az Irtis folyónak kutforrásához vala Mokán Kagánnak Udvara. Ehez, a' ki két kerekű szekérre könyöklött vala, vezetvén a' Romai Követ, háláló rövid köszöntésével idvezlette; hogy küldött Követséggel méltóztatta megtisztelni a' Romai Tsászárt; 's ennek nevével barátságot, és szövetséget ajánlott. Mokán viszont kevés szókkal jelentette: hogy neki igen kedves volna a' Tsászár' akaratja; 's a' mi a' szövetséget illeti, felette örvendezne, hogy a' Romaiak' szándéka olly tsudálatosan megegyezne az ő szándékával; 's ohajtja, hogy ezen szövetséges barátság szerentsés legyen mind a' két Nemzetnek, és állandós. Erre bort iván, elbocsátotta magától a' Követet olly kinyilatkoztatással, hogy eránta minden tisztességgel legyenek. Más nap megént az arany edényekkel, és selyem

szőnyegekkel kiékesített sátorba hivattatván a' Romai Követ, ismét megköszöntötte a' Hagánt, a' ki aranykarszékre támaszkodva vala: innét a' másikba vezettetett, melly oszlopokon függvén, négy aranypávák' nyakokon fekvő aranyágygyal tündöklött.

Mokán következett esztendőben taméntalan Hadisereget indíta a' Persák ellen; 's vele méne Zemarchus is, husz Romaiakkal: a' többieket pedig gazdagon megajándékozta bocsátotta el, hogy Cángli Tartományában várnák meg a' Követet. Elsőben is Tarás Városánál a' Sihon folyónak északra szálla táborba. Már előbb megérkeztek ide a' Persa Követek; hogy megengesztelvén a' Hagánt, magoktól a' háború terhet elfordítanák. De Mokán Követjeinek elemésztese miatt engesztelhetetlen vala, 's nyilvánosság jelét mutatá haragjának, midőn azokat asztalánál Vendégei között komorszemmel nézte: ellenben a' Romaiakat minden tisztelettel méltóztatta. Mindazáltal, midőn sok vetélkedések után láta, hogy a' fogatlan Követség' okául hihetőleg állíttatnának az Euthalita Hunyok; hirtelen ezek ellen vitte Hadiseregét, 's berontván Tartományjukba, Bokora Városánál, midőn néki szemközt jönnének, velek megütközött, 's a' Fejedelmet sokad magával elejtette; a' többieket pedig széllyel kergette. Kozroes hogy a' diadalmas Ellenséget Országától elfordítaná, Georgiába vitte seregeit, azon a' részen akarván beütni a' Turkok Birodalmába. Használt is ezzel magának: mert Mokán, a' ki már Szamarkandába érkezett, és Korozánát vette volt tzielba, hogy népét a' had' inségétől megmentse, Követeket küldé Kozroeshez a' békesség eránt: a' melly meg is készült, Fejedelmi menyegzővel, Kozroes öszveházasodván Mokán Leányával, Így eltávoztatván a' Persákkal

való háború, Mokán' engedelmével Zemarchus, és az ő Társai haza tértek. Turkok is mentek vele többen, kiknek Feje vala Togma, mint a' Romai Udvarhoz intézett Követ. Meghaladván az utnak nehézségét, 's a' Persáktól megvetett keleptzék, a' fekete tengerhez, innét hajón Trapezusba, osztán Konstantzinápolyba érkeztek; 's a' Turkok, és Romaiak között új szövetséggel meg erősítettett a' békesség. Mokán erre a' következtetett öt száz hetven kettődik esztendőben husz 572. B. esztendei ditső uralkodása után meghalálozott, nem fíjára, Talopienre, hanem Testvér öttisére, Topokánra, hagyván Fejedelmi Méltóságát.

Topokán beülván Fejedelmi Székébe, a' Turkok roppant Birodalmát két részre, ugymint Napkeleti, és Napnyugoti részre osztotta, mindenikének Kán méltóságu Kormányozót rendelve, úgy hogy a' Napkeletit Ulifukánnak; a' Napnyugotit Pulikánnak neveznék. Ezen Kormányozásnak formája kilentz esztendeig tartott, ugymint öt száz nyoltzvan egyedikig, a' mellyben 581. E. Chapoli jutott a' Felséges Hatalomra. Ez még többre szaporította a' Kánok' számát, úgy hogy maga, mint nagy Kán, Ganlóval, a' megholt Topokán' fíjával, Napkeletet; Talopien pedig Mokán fíja, Apokán névvel, és Tienzen, Chapoli' Anyjának Bátyja, Tatukán névvel, napnyugotot kormányoznák. Ugyan ezen napnyugoti Turkokról, a' kiktől egyenes lineán származnak a' Magyarok, fogom intézni következő jegyzéseimet.

Apokán négy esztendő mulva megfosztatott vala Méltóságától Chapolikán által: hanem csak hamar győzedelmeskedett ő ezen, és első volt, a' ki Nagy Kán névvel ditső hirre kapott a' Napnyugoti Turkoknál. Fejedelmi Udvarát az Il folyó mellett az Urnak hegye alatt helyhezette. Biro-

dalmának határai messze terjedtek volt : napkeletről az Irtis folyó, mellyel a' napkeleti Turkoktól különöztettek; délről Chasgár Tartománya; Napnyugotról a' Meótiis tava. De a' napkeleti Turkok el nem nézhetvén ezen pártolást, hadat indítottak Apokán ellen, 's őtet meggyőzővén, rabságra ejtették. Ezzel ugyan el nem vesztek ezen nyapnyugoti Turkok az uralkodó hatalmat: de nagy zavarodásba hozódtak, 's erejekben nagyon megfogyatkoztak főképen Tsulokán alatt a' Tielék' elpártolásával; azután a' polgári háborúval, mellynek gyulasztására mindenkor készek voltak a' Sinák: annál inkább éltek tehát most az alkalmatossággal, midőn Csekvej, ezen Turkok' hatalmas Fő Embere, a' Kinai Fejedelmi Házból kért vala magának Feleséget. Kapott ezenn a' Kinai Udvar, de csak úgy állott erre, ha Csekvej megtámadná Tsulokánt, ámbár ennek az Anyja is azon Fejedelmi Házból volt. Illy fényes házasságért azonnal kész vala Csekvej a' pártütésre, 's o'ly keményen megtámadta Tsulokánt, hogy ez majd egész seregét elvesztvén, ezered magával nagy nehezen futhatott az Igurokhoz. Itt találta az Anyját, és a' Kinai Udvar' első Tanácsossát, 's ennek javallásából magát, népével együtt, a' Kinai Birodalom' hatalmába adta.

Megértvén ezt azon napnyugoti Turkok, kik Turkestanban voltak egyező akarattal a' győzedelmes Csekvejt méltóztatták a' Fejedelmi Méltóságra. Ennek Birodalma valamint messze terjedt; ugy nem akadályozhatta, hogy a' Persáknak ne adózna annak azon része, melly ezekkel határozódott vala. De az ezután következett Kán, kit Tumtsekónak neveznek a' Kinai Kronikák, hat száz tizenkilentzben nem csak a' Tieléket, Uzinokat és Szamarkándát, hanem Persiának is egy részét a' Turkok' hatalmába ejtette ditső

fegyverével. Ezért azonban minden felől ellene támadtak: de legnagyobb veszedelmet okozott neki a' belső zenebona. Mert a' pártos Mohotó nem csak meggyőzte őtet, hanem életét is elvette, a' Birodalommal együtt. Ugyan ő is csak hamar ugy járt osztán. Illy utálatos háborgásokat, 's az innen származott hanyatlását az Országnak már nem tűrhethvén a' Nemzetnek nagy része, Mike Vezér alatt felkerekedvén, hat száz har- 633. E. mintz harmadikban a' Loptava' mellékére, Kató nevezetű pusztába költözött; 's magát is innen Kató nemzetnek nevezvén, egy hatalmas Közönseget formált, melly osztán a' Kinai Birodalmat is elfoglalta.

Ezzel ugyan nem keveset veszített a' Napnyugoti Turkok' Birodalma; de még többet a' Hazafiak' egyenetlensége által. Utkelőknél alatt ugyan hat száz kilentzven hatban szépen kezdé 696. E, ismét virágzani, 's nevedezni ezen Birodalom, ugy hogy az Il folyótól egész a' Tanaisig terjedne. De ezen Kánnak halála után, mellyet a' szörnyű hideg okozta nékie, annak fíja Sokokán alatt mind a' belső, mind a' külső Ellenségtől emésztődött vala. Tzégéres gonoszságát lehetett itten látni Tsenónak, a' Kán' Testvérjének, a' ki azzal hálálta meg Bátyjának azon szivességét, mellyel őtet az Ország' egy része' Kormányozójává tette, hogy ellene pártot ütött légyen, a' Napkeleti Turkokat híván segítségül, Metkó vezérlése alatt. De megesett neki: mert Metkó husz ezer emberrel megtámadván Sokokánt, 's ezzel együtt, őtet is lenyeste hét száz tizen ötben. 713. E. Katiba, az Arabok' Vezére, ki már eddig is többtsapásokat teve a' Turkokon, és még Utkelő Kántól elfoglalá Bokora Városát, most ezen zavaros állapotjokban könnyebben kitehethvén rajtok, csak hamar ellepte Arabszáival Karizmát,

és Szamarkandát. Minekutánna pedig Szóló Hadvezért egyező akarattal Fejedelmi Hatalomra méltóztatták a' Turkok; ennek vezérlése alatt Ásiának napnyugoti Tartományait hirtelen visszanyerték, 's ismét előbbeni erejébe hozták Országjokat. Illy jeles diadalmakkal ditsőítettven Szóló Kán, békesség követeket küldé a' Sinákhoz, a' kik többfele tisztelet' Tzimjeivel méltóztatták őtet, 's a' békességet jó darabig megtartották.

725 E. Hanem hét száz huszon ötödikben a' Gansi Tartománynak kormányozója letartóztatván azon Turkokat, kik Követségben küldettek volt ismét a' Sinákhoz, háborut okozott. Mert ezen törvénytelen ségen megboszonkodván Szóló, a' Tibetiek' barátsága mellett a' Gánsi Tartományt feldulta; és az új Kormányozót, kit a' Sinák jó számu katonasággal küldöttek vala segítségül, letsépülte. Azonban ezen győzedelmek között hozzá érkeztek a' Kinai követek nagy ajándékokkal, 's a' békességet helyre állították.

Mind eddig, mivel derekasan kormányozta az Országot, a' nyereségetis a' Nemzet' szokása szerint a' Katonák közt szokta kiosztani, mindnyájok' szívét magához kapcsolta Szóló Kán: de minekutánna a' Tibeti Királlyal, és a' Napkeleti Turkok' Kánjával szövetséget vetett, 's a' Sinák' Fejedelme' Leányát vette Feleségül; az Ország Fő Tisztségeire Fijait, 's Rokonait emelvén, a' Hazafiakat elidegenítette magától nagy veszedelmével az Országnak. Mohotarkán, és Tumotsi első méltóságú Emberek a' Turkok közt visszaélvén Szólókán' öregségével, magokhoz huzták a' Fejedelmi hatalmat. Innét két hatalmas Felekezet támadott: egyiknek, melly sárgának hivattaték, Sokokán' maradékából vala a' Feje; Szóló Kánaktartott a' másik, mellyet feketének neveztek volt. Szóló Kánnak osztán hamar sejt

vetetvén a' Pártosok, magok közt is egyenetlenkedvén, Tumotsi az elvesztett Kán' Fiját, Kutkót, segítette a' Fejedelmi Székre, Tuhozien névvel. Ez a' fekete Felekezetet magához hódítván, ennek Vezérére, Ulvitelére, bizta volt Tarás Városának védelmét, 's egyesített erővel Mohotarkán ellen sietett. De ez mind maga hadával, mind a' Sináktól segítettvén, egyenesen szembe szállott a' Kánnal, 's azt meggyőzvén, elfogta, öttsevel együtt. Következett esztendőben Tarás Városa megadta magát a' Sináknak; megvejtett Jutaising Városa is, hol a' Fejedelem aszszonyok tartózkodtak vala. Ennyi szerentsétlenségektől, mellyeket magok okoztak magoknak, rongáltatván a' Napnyugoti Turkok, a' Sinák' oltalmába ajánlották magokat hét száz negyvene-740.E. dik esztendőben. A' Sinák' Fejedelme a' nemesebb Turkok közt kiosztván a' Fő Tisztségeket Mohotarkánt is ugyan meghagyta a' Káni Méltóságban, de a' Nagy Kán' hatalma alatt, a' mellyet Hinnek adott vala által: az elfogattatott Kán, 's az öttse pedig tsak vezéréknek neveztettek.

Látni itten: melly alá szállott amaz anyyira felemelkedett Birodalma' a' Napnyugoti Turkoknak két kevély Fő Embernek szertelensége által. De még ekkor se nyugódott Mohotarkán, a' ki nem szenvedhetvén Hinnek Főbb Méltóságát, 's ellene támadván, levágta azt. Ugyan őtet is hasonlóképpen megtámadván a' Gansi Tartománynak Kormányozója megfosztotta mind hatalmától, mind életétől. Ezen tsapás nem kitsin sebet ejtett ugyan a' Nemzeten is: azt nyerte mindazáltal ezzel, hogy a' Sináktól nem függene. Hanem ama' minden Nemzetnek erejéről, az egyeségről, ismét megfélejtkezvén, a' Fejedelmi választásban majd meg nem tudott egyezni: azon Fejedelmet pedig, kit az erősebb rész tevé,

hét száz ötven egyedikben a' Sinák meggyőzván, elfogták, 's Kinába vitték volt. Két esztendő múlva választottak ugyan ismét nagy nehezen magoknak Fejedelmet: de ez alatt annyira elgyengült az ő Birodalmok, hogy ebből őket a' Hejkék kiszorítván, egész a' Volga, és Tanais közzé nyomták legyen. Valamint a' Turkok, ugyan ezen Hejkék is a' Huny Nemzetből valók voltak, 's az Amur, és Seling folyók' kutsejénél, a' Pajkál tava' vidékén laktanak, 's ezelőtt a' Turkoknak adóztak; másképp' Kaotséknak is neveztettek az ő magas Szekereikről. Még Tsulokán idéttelpártoltak ok a' Turkoktól; most pedig ezeknek Országát elvévén, olly Birodalmat szereztek magoknak, hogy Áziában ok volnának leghatalmasabbak. Hanem osztán ok is meghasonlottak; és Negyedik Béla Királyunk idétt a' Mogolok' hatalmába estenek.

753. E. Kristus Urunk' születése után hatszázötven harmadik esztendeig emlékeznek a' Kinai Kronikák a' Turkokról Deguines szerint, a' ki ellen semmi kifogás nem lehet: azért bőltsen követte azt a' Magyar Historiának Atyja, ama' Tudós-Hazánkfia, Pray György. Valamint pedig a' Magyar Nemzet' Elejinek Áziai dolgait a' Sinák, Arabszok, és más napkeleti Irók hitelesen feljegyezték: úgy minekutánna a' Volgához, az Attila' Népe' maradékához nyomattattak ennek Ősei, a' Turkok, mind a' Hazai, mind a' külső napnyugoti Irók által igyesen lerajzoltattak ezen Magyar Nemzetnek tettei, és viszontagságai. A' Volga, és Tanais közzé szorítottatott Turkok több névvel neveződtek az ő fekvések' vagy Vezérek különbsége szerint: innét voltak ok Mogyerek, Uzok, Kazarok, Hankarok a' kiket osztán Patzinyakoknak, vagy Patzinyakuaknak neveztek, az ő erős vastag nyakok miatt. Tudjuk pedig azt,

hogy a' lovat patzinak is szoktuk nevezni: azért így is valóságos Magyar nevezetűek voltak azon Kankarok. Valamint pedig az előtt a' Sinák, 's egyéb Irók mind ezeket Turkoknak; úgy ezen többfele neveztetések utánna' Görögök különösen a' Mogyereket neveztek azon névvel; a' Latinok ellenben Ungarus; vagy Hungarus nevezettel. Maga pedig a' nemzet először a' Mogyer; azután Magyar; utóbb a' Magyar nevet tulajdonította magának. Az első Béla Király Jegyészszének Írásából; a' másodikat, Sz. Margitnak Nemzeti Nyelvünkön Kun László idejében irattatott Élete' Historiájából tudjuk: a' harmadikkal pedig mai napig tzimereztetünk.

A' Volga, és Don, vagy Tanais között lévő Szittyai Tartományban száz harmincz egy esztendeig szép egyességben uralkodtak; 's a' midőn megszűkültek valamiben, azt magoknak más országokból fegyveres kézzel megszerezni vitézül iparkodtak a' Magyarok. A' Frankok Kronikája legnyilvánbban emlékezik ezekről; hogy nyoltz 862. E. száz hatvan kettődikben Német Lajos' Országát rettenetesen pusztították légyen. Mivel pedig osztán mind a' két rokonos Szomszédjok, a' Patzinyákok, és Kazarok ellenek történek; a' Tartomány is immár elégtelen volna az ő sokaságoknak eltartására, az Europai Magyar Birodalomnak, melly már kétszer leomlott vala, felállítására igyekeztek. Melly igyekezetekben leendő boldogulásokat annál inkább reménylették; mint-hogy egyik Vezérjek ama' győzhetetlen Attila Királynak maradéka volna, 's bírná annak retentő Pallosát is: melly egész Salamon Király' uralkodásáig meg volt a' Magyar Fejedelmi Udvarnál: hanem ezer hetven egyedikben, úgy mond Schaffnaburgi Lambert: „A' Magyarok Királynéja, Salamon Királynak Anyja, Ottónak, a' Bajorok

Hertzegének, ajándékozta vála; minthogy ennek sürgölődése által nyerte vissza Országát az ő Fija.“ Ezt Gebhárdi is megesméri; ámbár a Magyarokat a Finnektől származottaknak állítja. Bélнай György a Posonyi Akadémiában Hazánk Historiájának volt Tanítója is ezen állításnak erősítésére az ő *Historia Regni Hungariae* Könyvének első részében hosszan előadja a Finnek természete's nyelve tulajdonságát, és a Magyarokkal való egyezését; osztán több újabb Íróknak bizonyításait. De a mi az elsőt illeti, szinte úgy mondhatjuk: hogy a Finnek származtak a Magyaroktól. Az előszámlált Írók pedig csak vélekedésképpen beszéllenek. Azért maga is a Tudós Professor mindjárt azon Historiájának második Részében azt bizonyítja: hogy a Magyarok az Irtis folyótól költöztek légyen a Volga vizéhez; innen pedig osztán ezen Magyar Hazába.

IV. S z a k a s z.

*A Magyarok' kijöveteléről Don-Mogyerből,
's tőlök ezen áldott földön lett ditsőséges
felállításáról Magyar Országnak.*

Ezen költekezésről két derék, 's nagy tekintet érdemlő Írók tudósítanak bennünket: egyik Görög Császár, Konstantinus Porfyrogenita; a másik, egy fényes Meltóságú Hazafi, Béla Királynak Jegyészse, a ki maga nevét szinte úgy, valamint Meltóságos Barátját, a kinek Hazafiui Munkáját szenteli, ki nem nyilatkoztatván, egyedül Tiszti Nevével jegyzi magát; tudniillik ezzel: *Belas Regis Notarius*; az az: Béla Király' Jegyészse. Most Kancellarius a neve ezen nagy Hivatalviselőnek. Tudva vagyunk pedig az; hogy nem nagy idő előtt mindenkor Egyházi Szemé-

lyek viselték azt: azért hogy ezen betsülhetetlen Irónk is azon Rendből vala, senki se kételkedhetik; a' mit Irása' szerivel is kinyilatkoztat. Amaz a' tizedik század' közepén a' maga Görög nyelvén írta a' Birodalom' kormányozásáról az ő Könyvét; és így a' Magyarokról, avagy, mint ő nevezi, a' Turkokról csak oldalaslag emlékezik. Émez pedig feltételesen adja elő azon ditső Magyarok dolgait, Deák nyelven. Magyarra fordította ezen első Kronikánkat Tisztelendő Letenyei János, a' Pétsi Egyháznak Tudós Tagja.* Hogy maga Deákul írta; követte az akkori szokását Európának. Miként kedvelte pedig Anya nyelvét, 's betsülte Nemzetét: igen szembetűnőképpen megmutatta azzal is, hogy a' Magyar neveket a' harmadik esetben mindenkor Magyarul tette; p. o. Edunek; Bungerek; 's a' t. Hogy el ne rontaná azokat; mint egyéb Deák Írók sok Magyar neveket rontottak el a' Deákitással. Értse meg tehát kiki az említett fordítás szerént ezen első Historia' Irónknak szép Hazafiuságát, 's igaz íróságát az ő őszintes kinyilatkoztatásából ezen Előbeszédjében:

P. nevezett Mester, és hajdan a' boldog emlékezetű ditsősséges Béla Magyar Ország' Királyjának Jegyzésze, N. a' maga szerelmes Barátjának Tisztelendő, és a' Deák tudomány' mesteriségében Tudós Férjfiúnak köszöntést.

Midőn hajdan együtt volnánk az oskolabeli tudományok' tanulásában, és a' Trójai Historiában, melyet én, ahoz főképpen való szeretettel ragazkodván, a' Frigyiái Dáresnek, 's egyéb Irónknak Könyveiből, a' mint Mestereimtől hallottam vala, egy könyvbe tulajdon szavaimmal öszveszedtem, egyező akarattal olvasnánk; azt kérted tőlem: hogy, valamint a' Trójai Historiát, és a' Görögök' hadait megírtam vala, úgy

* Es a' Mándi Királyi Könyvtárban is fellelhető.
Mándi Királyi Könyvtárban is fellelhető.
É. 1777.

írnám Te néked a' Magyar Királyoknak is, és Fő Embereknek Nemzettségét: miképpen ama' hét Fejedelmi Személyek, a' kik Hét Magyaroknak hivattatnak, jöttek a' Szittyai földről? vagy, minémü legyen az a' Szittyai föld? és, miképpen született Álmos Fejedelem? avagy, miért hivatztatik Álmosnak a' Magyar Ország' első Vezére, a' kitől vették eredeteket a' Magyarok' Királyjai? vagy, hány országokat, és Királyokat hódoltattak igájok' alá? avagy, miért hivatztatik ez a' Szittyából kijött Nép az Idegenek' nyelvén Hungárnak: a' maga tulajdon nyelvén pedig Magyar-nak? Meg is ígértem, hogy meg fogom tselekedni: de más foglalatosságaimtól meggátoltatván, mind a' Te kérésedről, mind az én ígéretemről majd csak nem elfelejtkeztem, ha csak engem adósságom' megadására Levele által meg nem íntett volna Te Kegyelmed. Megemlékezvén azért kiességedről, noha sok, és e' munkás világnak különkülönbféle foglalatosságai által meg vagyok akadályoztatva, elkezdtem mind az által, a' mit parontsoltál, és a' különkülönbféle Történetíróknak hagyományai szerint, az Isten' kegyelmének segítségével bizván, legjobbnak is ítélvén, hogy az utánnunk következendöknél, az utolsó Nemzetségben feledékenségre ne jussanak. Legjobb dolognak állítottam tehát lenni, hogy igazán, és igyenes együgyűséggel megírnám néked, hogy, a' kik olvasni fogják, megismerhessék, miképpen történtenek legyen a' dolgok. És ha ez illy Nemes Magyar Nemzet a' maga Nemzettségének első eredetét, 's egyéb erős tetteit csak a' Parasztságnak hazug meséiből, és a' tréfás Dalosoknak üvöltöző énekeiből, mintegy álmódva hallaná igen disztelen, és illetlen dolog volna. Ezután tehát inkább az Írásoknak bizonyos magyarázatjából; és a' Kronikáknak világos kifejté-

séből a' dolgoknak igaz valóságát betsületesen vegye.

Szerentsés, és boldog tehát Magyar Ország,

A' kinek adatott sokféle szép jószág.

Örvendjen ezután ö minden orában,

Az ö Deákjának ez ajándékában:

Mert tudja Királyinak, és Fő Emberinek

Származtát 's leírását Nemzettségének.

A' melly Királyokért legyen ditséret, és tisztelet az örökké való Királynak, és az ö Szent Anyjának Máriának, a' kinek kegyelme által a' Magyar Ország' Királyjainak, és Fő Embereinek legyen szerentsés véggel országlásokitten, és az örökké valóságban. Amen.

Ugy tartom, hogy ezen Előbeszédje által már eléggé buzdítja e' Magyar Királyi Jegyzész a' Magyar szívet arra; hogy ötet háládatosan tisztelje, 's nagy kívánsággal, 's örömmel olvassa annak az itt magoknak szép Hazát szerzett diadalmas Magyarokról irtt ezen Historiáját. Azért edesiti az én fáradságomat is ennek idő szerént való ide iktatása, még pedig úgy, hogy Konstantinus Porfyrogenita Tsászárral összeegyeztessék, a' mint következik.

Szittyia igen nagy föld, melly Don Magyar-nak mondatik, napkelet felől: mellynek vége a' fekete tengert éri északról; háta megett vagyon Don, vagy Tanais folyó, nagy tavakkal: holott szerfelett bőven talátnak Nyusztok, Nyestek, úgy hogy még az Ökrészek Kanászok, és Juhászok is ezekkel ékesítik tsuhájokat azon a' földön. Ottan bővségesen vagyon az arany, és ezüst, és annak a' földnek folyó vizeiben talátnak drága kövek, és gyöngyök. Annak Lakosai pedig Doni Magyaroknak mondatnak mind e' mái napig. E' Szittyai földnek Királyi Neméből vette eredetét amaz igen nevezetes, és hatalmas Attila Király,

a' ki megalázzván a' Romaiakat, 's Birodalmat szerezzén, magának Királyi lakó helyt rendele a' Duna mellett a' hév vizek felett, és minden régi épületeket, mellyeket ottan talált, megújíttatni parantsolta, körülépíttette igen erős kőfalakkal: a' melly Magyar nyelven mondatik mostan Budavárának; a' Németektől pedig Etzilburgnak hivattatik. Hoszszas idő múlva osztán azon Királyi Nemzettségből/Ügek, az Álmos Hertzeg' Atyja, a' kitől vették eredeteket a' Magyar Országi Királyok, és Hertzegek. A' Szittyaiak pedig kemények voltak a' hadakozásra, és futó paripájikon serények. Fejekén sisakot viseltek. Kézijra, és nyilakra legigyesebbek voltak az egész világon: és, hogy ők ilyenek voltak, megesmerhetitek azoknak maradékairól. Mivel a' Szittyai föld, mennél távolabb esik a' déli heves égtől, annál jobb, 's egészségesebb az emberi Nemzet' szaporodására; azért az ő igen tágassága mellett is nem elegendő az ottan nemzett Népeknek táplálására, 's lakására. Annakokáért ama' hét Fő Személyek a' helyeknek szorosságát nem szenvedhetvén, az onnét való eltávozásról leginkább gondoltak. Magok között tehát tanácsot tartván elvégezték magokban, hogy terjedttebb Országot szereznének magoknak. Pannoniát vették e' végett tzelul: mivel már az előtt is az ő Nemzetjek birtoka vala az. Tudván azonban azt, hogy szándékjokat nem tellyesíthetik, ha egy Vezérjek, 's Parantsolójok nem lenne; azzá tehát szabadon, és köz egyezésből választották az utolsó nemzettségig az Ügek Fiját, Álmost, Firól Fira; minthogy mind Nemzettségére, mind vitézségére legtekintetesebb volna. Akkor egyező akarattal Álmos Hertzegnek így szollának: Tégedet ez mainaptól fogva magunknak vezérül, és Parantsolóul választunk; a' hová Téged a' te szerentséd vezetend, Tégedet odáig

odaig követünk. E' felett pogány módra egy edénybe tulajdon véreket ontván Á' mos Fejedelemért, Törvényes esküvést tettek, és noha Pogányok voltak, mindazáltal az Esküvésnek hitét mind halálokig megtartották ilyen módon: I. Hogy míg életek tartana, mind magoknak, mind pedig Maradékjoknak; mindenkor Á' mos Fejedelemnek Nemzettségéből lenne Fejedelmi Vezérjek. II. Hogy mindenikének része lenne azon javakban, melyeket fáradságok által szerezhethének. III. Hogy ezen Fő Személyek, kik magok szabad akaratjokból Á' most magoknak Urokká választották, és azoknak Fijai, a' Fejedelemnek Tanátsától, 's az Országnak Tisztos Hivataljától tellyességgel soha meg ne fosztassanak. IV. Hogy ha az ő Maradékjokból valaki hitetlen lenne a' Fejedelem' Személye ellen; vagy háborgást szerezne a' Fejedelem, és Ennek Rokonai között: azon vétkesnek vére kiontatnék, valamint az ő vérek ontatott az esküvésben, melyet tettek Á' mos Fejedelemnek. V. Hogy ha Á' mos Fejedelemnek, és egyéb Fő Személyeknek maradákaiból valaki az Esküvést — az ő végezéseiket — feltörné; átok alatt legyen az mindörökké. Azon Fő Személyeknek neveik pedig ezek; Á' mos, Árpád' Atyja; Előd, Zabolts' Atyja, a' kitől származik a' Csáky Nemzettség; Hund, a' Tsörsz' Atyja; Und, az Ete' Atyja, a' kitől száll alá a' Kalán, és Koltsay Nemzettség; Tas, a' Lehel' Atyja; Haba, a' kitől származik a' Szemere nemzettség; Tuhatom, Horának az Atyja, a' kinek két Fijai voltak, ugymint Gyula, és Zombor, 's ettől származik a' Maglóti Nemzettség.

Konstantinus Porphyrogenita Tsászsár az ő fennevezett Könyvének harmincz nyoltzadik fejezetében ezen Szittyai földet, mellyről ide költöztek a' Magyarok, Lebediás név alatt adja elő e'

Magyarok esmérete.

C

dos

szerént: „A' **Turkok'** (Magyarok) nemzete hajdan **Kazaria** mellett lakik vala azon a' helyen, mellynek neve **Lebediás**, az ő első **Boëbodossok**-ról, a' ki ugyan **Lebediás** nevű vala; **Méltóságá**-ról pedig, valamint a' következői, **Boëbo**nak **hivattaték**.” Itten eszünkbe kell juttatnunk azt, a' miről már emlékeztünk volt; hogy az idegen nyelvű **Irók** nem tudván sok **Magyar** Neveket jól kimondani, el rontják azokat **Írásaikban**; és így nem hogy fennmarasztanák azon **Magyarok'** hírét, a' kikről írnak, sőt inkább elenyésztik. Ez látszik **Konstantinusban** is a' **Lebediás** névről. Nyilvánvaló az ő hibája pedig abban, midőn az egész **Magyar Nemzetnek** **Birodalmát** attól **Lebediás**-nak neveztetettnek mondja: holott egyszersmind azt jelenti; hogy több **Boëbodosok** is voltak a' **Nemzetnek** **szakaszszai** szerént, és **Közfejedelmek** nem is lett volna egész **Árpádig**. Világosan kitészik tehát, hogy csak azon **Tartomány** neveződhetett azon **Boëbodosnak** nevére, a' mellyben parantsolt ő. Ugy látszik nekem, hogy **Konstantinustól** a' **Boëbodos** irattatott legyen a' **Főbotos** helyett: mert bizonyos az, hogy a' **Bot** alatt hatalom is értetődik. Erre igazit bennünket azon **szabad Nemzetnek** rendeltetése is, a' mellyben még akkor nem volt **Felséges hatalmu Fejedelem**. Hanem abban, a' mit a' **negyvenedik Fejezetben** ír, nem ellenkezhetünk; holott ezeket adja elő a' **Magyarokról**: „**Had** támadván pedig a' **Turkok**, és **Patzinyakok** között, kik akkor **Kankaroknak**, az **azerösöknek** nevezettek, a' **Turkok'** **Hadiserege** meggyőzettetett, és kétfelé oszlott. Ugyan azoknak egyik része napkeletre **Persia'** **darábját** foglalta el, és ezek mánapig is a' régi **Turkok'** nevére **Szabartasfaloknak** **hivattatnak**. A' másikrész pedig napnyugotra az ő **Főbotosok**-kal — **Boëbodos** — és **Vezérjekkel** **Lebediással**

azokon a' helyeken telepedett meg, mellyek Etelköznek mondatnak, a' hol most a' Patzinyakok' Nemzete lakik. „Béla Király' Jegyészszének tehát, és e' Görög Tsászárnak tudósítását a' Szittyai Magyarok' kiköltözéséről a' Volga, és Tanais között összevévén, nyilván látjuk, hogy nem csak azon Szittyai földnek szűk, és elégtelen volta indította őket annak elhagyására, hanem a' Hankaroknak ellenek való törése is és rajtok vett diadalma.

Urunk' megtestesülése után tehát nyoltz 884. E. száz nyoltzvan negyedik esztendőben, a' mint az esztendők szerint való Kronikákban foglaltatik, ama' hét Fejedelmi Férjfiak, kik hét Magyaroknak hivattatnak kijöttek a' Szittyai földről napnyugot felé: a' kik között Álmos Fejedelem, az Ügek fija, amazoknak Urok, és Tanátsadójak, a' maga Feleségével, 's fijával Árpáddal, és Anyjáról való Bátyjának, Hüleknek két fijaival, ugymint Zoárd dal, és Kadosával, 's a' Népnek öszveszővetkezett számtalan nagy sokaságával jött ki azon Tartományból. Sok napokig a' pusztá helyeken vándorolván, 's az Etel vizén tutalyokon által kelvén, nem akadtak sokáig valami Városnak, vagy emberi lakásnak utjára; sem pedig az Emberek' munkáját nem ették, mint előbb; hanem hussal, és halakkal élődtek, míg Orosz Országba, melly Szuzdálnak hivattatik, nem érkeztek. Azoknak Ifjai majd minden nap a' vadászatban valának: a' honnét is az naptól fogva e' jelen való időig a' Magyarok minden egyéb Nemzeteknél jobbak a' vadászatban. Így Álmos Fejedelem minden övéivel költözvén, bement az Orosz földre.

Akkor ezt megértvén az Oroszok' Vezérei, nagyon féltek: minthogy hallották, hogy Álmos Fejedelem Attila Király' Nemzettségéből volna,

a' kinek az ő Öseik esztendőnként adót fizettenek volt. Mindazáltal a' Kióvi Hertzeg öszve híván minden Fő Embereit, 's együtt tanátsot tartván azt végezték, hogy hadat indítsanak Álmos Fejedelem ellen, inkább akarván a' hartzban elveszni, mintsem önnön akaratjuk ellen Álmos Fejedelem' igája alá hódolni. Mindjárt tehát a' Kióvi Hertzeg Rövetek által a' Kunok' hét Vezéreit, a' maga igen jó Barátjait, segítségre kérte. Akkor ezek egymint: Edü: Edümer; Ete; Böngér; Otsád, az Ursur' Atyja; Bojta; Rétel, az Alaptölmának Atyja; a' Lovagoknak nem kevés sokaságát egybeszedvén, sebes nyargalással Almos Fejedelem ellen rugtattak; és a' Kióvi Hertzeg a' maga Hadavalszem közt ment eleikbe, 's magokat egyesítvén, a' Magyarok ellen kezdenek nyomulni. Álmos Fejedelem pedig fegyverbe öltözve, a' Sereget elrendelvén, 's lovával neki rugaszkodván, az egész népe előtt megállott, így szólván: Oh Szittyaiak! Vitéz Barátim, erős Férfiak! emlékezzetek meg utainknak kezdetéről; mivelhogy azt mondottátok: hogy földet a' melyen lakhatnátok, fegyverrel; és haddal fogtok keresni: azért meg ne felemedjete az Oroszoknak, és Kunoknak sokaságától; hanem bátran, és erősen hartzoljunk ellenek." Erre mindenselől harsongának a' hadi kürtök, 's öszve keveredék mind a' két Ellenség' Serege, 's erősen vagdalkozának. Látván pedig az Orosz, és Kun Vezérek, hogy igen fogynának a' hartzban az övéik, futásra kelének, 's életek megtarthatása végett nagy sebességgel futának be Kióv Városába. Álmos Fejedelem az ő Vitézeivel mindenütt sarkokba lévén, a' Kunok' taroltt fejeiket ugyszétvagdalták, mint a' nyers tököket. Az Orosz, és Kun Vezérek pedig, a' kik a' Városba sudamlottak, motszanni se merészlettek. Így az Orosz földet

hatalmok alá vetvén, második hétre Kiöv Városát kezdék ostromlani a' Magyarok: erre megszépenvén az Orosz, és Kun Vezérek, Követek által kérték Álmos Fejedelmet, és az ő Fő Embereit, hogy teennének vélek békességet. Ezen Követtséget, minekutánna Fő Embereivel tanácsot tartott vala, ezen parantsolattal küldé vissza Álmos: Az Orosz Vezérek, és Fő Emberek adják fijaikat zálogba, és fizessenek adót esztendőnként tíz ezer aranyat, 's e' felett élelmet, ruházatot, és egyéb szükséges dolgokat. Az Oroszok' Vezérei, noha nem kények szerént, de még is mind ezeket Álmos Fejedelemnek megadták.

Igy Etelköznek, avagy azon földnek, melly Boristenes folyótól a' Dunáig terjed, 's magában foglalja Ukrainat, Moldáviát, és Beszarábiát, Álmos Fejedelem alatt Uraivá lévén a' Magyarok, mindjárt kezdett az ő vitézségek' hirtelisége Európában terjedni: annál inkább pedig, midőn bölts Leo Tsászár kérésére a' Bolgárok ellen a' Dunán által kelvén nyoltz száz nyoltzvan kilen-889.E. tzedikben, azokon igen vitézül diadalmaskodtak volt. Azért Arnulf is, a' napnyugoti Tsászár, ezen Magyarokat kérte segítségül Zvendibaldnak az ő tőle függő Hertzegnek, és ez alatt lévő Tót Nemzetnek megzabolázására: meg is feleltek reménységének derekasan. Hanem az alatt nem kevés kárt vallottak ezek oda haza. Mert Simeon, a' Bolgárok Fejedelme a' Patzinyakokkal összveszövetkezvén, hogy a' minapi tsapásért bosszút álljon; ugyan ekkor rontottak be Etelközbe, és szörnyű pusztítást okoztak, és öldöklést: ám-bár magok is husz ezeret vesztek légyen. Haza térvén tehát a' diadalmas Magyarok, örömhelyett merő bosszonkodás fogta el szíveket. Nevelte pedig bosszuságjokat, hogy a' Kazarok' Kánja azt kíváná tőlök; hogy az ő hatalma alá adnák

magokat. Így adja ezt elő Konstantinus Császár az ő említett Könyvének harmintz nyoltzadik Fejezetében: „Nem sokára a' Kazarok' Kagánja kérte a' Magyarokat, vagy a' mint ő nevezi, a' Turkokat Követjei által, hogy küldjék hozzá Chelandiába az ő első Főbotossokat. A' Kazarok' Kagánjához menvén tehát Lebediás, kérdezte: mi oka volna hivatztatásának? Mondá a' Kagán: Azért hivattam, hogy, mivel Nemes, eszes, gondos, és a' Turkok között első volna, tennék őtet a' maga Nemzete' Fejedelmévé, úgy hogy én tőlem függene. De az így felele: A' Te hozzám való hajlandóságodat, 's jó akaratomat apolom, 's méltóképpen köszönöm. Mivel pedig olly Fejedelemségre elégtelen vagyok; erre nem állhatok. Hanem van én kivülem más Főbotos, Álmos nevezetű, a' kinek fija is vagyon Árpád néven: Ezeknek egyike, akár maga Álmos, akár annak fija, Árpád, legyen Fejedelem, 's tőled függjön. Tetszett e' beszéd a' Kagánnak, 's vele Embereit küldé a' Turkokhoz, kikkel midőn a' beszédet közlötték azok; tetszett nekik inkább Árpádot választani, mint méltóbbat, és okossággal, tanátsal, 's vitézséggel jeleset, 's olly Fejedelemségre így eset: a' kit a' Kazarok' pompás szokása szerént paizson felemelvén, Fejedelemmé tettek.”

Kivilágosodik innen mind a' Kazarok' Kagánjának azon törekedése, hogy a' Magyarokon uralkodhatna, mind a' Magyar Vezérnek, Elődnek, a' kit Lebediásnak nevez Konstantinus, igaz Magyar szíve; 's okossága, mellyel a' Magyar szabadságot, és a' Szittyai, vagy Doni Magyar Szerződést, holott Álmosnak, 's az ő Maradékának örökösen által adatott a' Fejedelmi Méltóság, szeme előtt hordozta. De jelesen kimutatta ez alkalmatosságban az egész Magyarság is az ő okosságát, midőn az ellenségeskedés' eltávoztá-

tására a' Kazar Rövetek előtt Árpádot az úgy is reá jutandó Fejedelmi Méltóságra magasztalták, de úgy, hogy egyszersmind rendeletes szabadságjokat feltartanak. Azonban az Oroszok Álmos Fejedelmet, a' ki fija felemeltetése után is megtartotta nyert Méltóságát, könyörögve kérték, hogy Gállitzián által a' Havasokon túl napnyugott felé Attila' földjére szállanának; és ditsérvén annak felette való jóságát, mondják vala: hogy a' Duna, Tisza, és más nemes jó halakkal bővelkedő folyó vizek gazdagítanak azt; és most a' Tótok Bolgárok, Oláhok, 's a' Romaiak' Tsordássai laknák: innét a' Romaiak' legelő mezejének neveztek Pannóniát. Méltán is, úgy mond a' Magyar Királyi Jegyzész; mert még most is Magyar Ország' javaival tápláltatnak a' Romaiak.

Álmos Fejedelem tehát, és az ő Fő Emberei magok közt tanátsot tartván, úgy végeztek; hogy Attila Birodalmát hatalmokban vegyék. Akkor az Oroszoknak Kióvi, és Szuszdali Vezérei, hogy székeikben megmaradhassanak, fijaikat zálogul adták Álmos Fejedelemnek, 's velektiz ezer aranyat küldöttek, és ezer lovakat, Orosz módra felékesített nyergekkel, 's kantárokkal; és száz Kun gyermeket, 's a' terh' hordozásra negyven tevét; hermelin, nyuszt, és nyest bőroket szám nélkül, 's egyéb számtalansok ajándékokat. Ugyan ekkor, szerentséjekre a' Magyaroknak, zendülés támadott a' Kazarok között, 's azon három Nemzettségék, mellyek Kabaroknak nevezettek, a' Kán hatalmaskodását megvetvén, a' Magyarokhoz állottak; és így azon nagy ravágyó Kagán, midőn a' Magyarokat hatalma alá akarta ejteni, akkor okozta nagyobbulását a' Magyar hatalomnak. Azon Kabarok', vagy Kunok' Vezérei, az említett Edü; Edümer; Ete; Böngér; Otsád; Bojtu; és Rétel, látván Álmos Fejedelem' kegyessé-

gét, mellyel az Oroszokhoz vala, önként meghó-
dolának nékie, mondván: E' mainaptól fogva
Tégedet Urunknak, és Parantsolónknak, az utól-
só Nemzetségig, magunknak választunk, a' hová
Tégedet a' te szerentséd vezetend, oda követni
fogunk. Azt, a' mit Álmos Fejedelemnek szóval
mondottak, pogány módra az esküvés' hitével is
megerősítették: 'sugyan azon hittel, és esküvés-
sel Álmos Fejedelem is, és az ő Fő Emberei, ő
nékiek magokat viszont kötelezték. Álmos Feje-
delem osztán az ő Magyarjaival, és a' Kunok' Ve-
zérei Rokonaikkal, szolgáljikkal, és szolgálóik-
kal együtt, utnak indultak Kióvból, és a' Kióvi
Oroszok lévén Kalauzzaik, Lodomér Városáig
jöttek. A' Lodoméri Hertzeg, és az ő Fő Em-
berei az Ország' szélén várták már Álmos Feje-
delmet különbkülönbféle drága ajándékokkal, és
Neki Lodomér Városát önként felnyitották: ho-
lott Álmos, minden népével, három hétig mara-
dott; osztán pedig a' Lodoméri Hertzeg a' maga
két fiját, Fő Embereinek minden fijaival együtt
Álmos Fejedelemnek zálogba adta, 's ezen fellül,
két ezer ezüst márkát és száz marka kiválasztott
aranyot, meg sem számláltt bőrökkel, és palás-
tokkal; három száz lovat nyergestől, fékestől;
huszon öt tevét, 's ezer ökröt a' terh hordozásra,
és más számtalan ajándékokat mind a' Fejedelem-
nek, mind az ő Fő Embereinek. Azután a' ne-
gyedik héten Álmos Fejedelem a' maga Népével
Gallitziába jött, 's ottan, magának, és Népének
nyugovó helyet választott. Ezt hallván a' Galli-
tziai Hertzeg, minden Népével eleibe méne Ál-
mos Fejedelemnek nagy alázatossággal, és min-
denféle ajándékokat mutatabé nékie; 's felnyit-
ván Gallitzia Városa' kapuját, úgy fogadá, mint
tulajdon Urát, zálogba adá egyetlenegy szülött
fiját, a' maga Országa' Fő Embereinek fijaival

együtt; 's e' felett tiz legjobbféle paripákat, és háromszáz lovat nyergestől, kantárostól; három ezer márka ezüstöt; két száz márka aranyot; 's igen nemes öltöző ruhákat mind a' Fejedelemnek, mind az ő minden Vitézeinek is ajándékozott, azon könyörgése mellett: hogy Álmos Fejedelem az ő kegyessége szerint hagyná meg ötöt Országa' birtokában. E' végett tsak mind arról folytatták mindnyájan beszédjeiket a' Magyarokkal: melly nagy, melly kies, melly gazdag Ország legyen Pannonia. Hogy egy részét annak egész a' Dunáig a' Romaiak birnák; azon földet pedig, melly a' Tisza, és Duna közt fekszik, magának foglalta Reán, Bolgár Ország' Nagy Hertzege, Szalán Hertzegnek az öreg Atyja, egész az Orosz, és Lengyel Határ' szélekig, a' Tótok, és Bolgárok lakosításával; azon földet ismét, melly a' Tisza, és az Igfoni erdő között vagyon Erdély mellett, magának tulajdonította Marót Hertzeg, a' kinek Unokáját a' Magyarok Mén Marótnak nevezték: mert több Szeretőji voltanak nékie; és hogy azt a' földet bizonyos Nemzetek birnák, kik Kazaroknak mondatnak: azt a' földet pedig, melly a' Maros vizétől fogva Orsova Varáig vagyon, maga hatalmába ejtette némelley Glaad nevű Hertzeg, a' kinek nemzettségéből származott Oktum, kit azután hosszas idő mulva, Szent István Király' Unoka Öttese, Csanád, a' Dohoka' fija, az ő Maros mellett lévő Várában megölt vala, azért; hogy az említett Szent Királlyal mindenkor ellenkező pártos volt. Ezen okból e' Király néki ajándékozta Oktum' Feleségét, Várát, minden hozzá tartozandóival együtt; 's ennek nevével azon Vár mostan Csanádnak nevezetik.

Békesség, barátság leve tehát a' Magyarok, és Oroszok között; 's egy hónapi nyugvások után

Gállitziából Pannonia felé készülődtek a' Magyarok. Akkor a' Gallitziai Hertzeg két ezer nyilast, és három ezer Parasztot parantsola-ki, hogy előttök mennének, 's utat készítenének azoknak a' havasi erdön keresztül, éppen az Ungvári szélekig; minden barmaikat is eleséggel, 's egyéb szükséges dolgokkal megterhelte; élelmekre is vágó barmokat szám nélkül ajándékozott nékik. Így a' Havasi erdön áthalajván, Ungvár' környé-
 893. E, keibe szállottak nyoltz száz kilentzven harmadik esztendőben, és azon helyet, melyet legelőször elfoglaltak, Munkásnak most Munkáts neveztek: minthogy igen nagy munkával érkeztek el arra a' földre, melyet magoknak választottak. Negyven napig maradtak ottan, hogy magokat kipihenjék: és ki nem lehet mondani, melly nagyon megsze-
 meg- rettek azt a' földet. Az ottan lakó Tótok igen/fél-
 amelvén, önként meghódoltak Álmos Fejedelemnek, 's mindenben szolgálatjára voltanak; sőt mind Uroknak, Szalánnak, mind egyéb szomszéd Fejedelmeknek erejét, és tehetségét elbeszéllették. Ezeknek hallására néki vidultak Álmos Fejedelem, és az ő Fő Emberei, 's Ungvárhoz lovagoltak, hogy azt megvennék. Midőn táborba szállottak a' köfal körül; akkor azon Várnak Labortza nevű Ura, ki az ő nyelveken Dósának hivattafék, elfutván, Zemplén Varába lüktetett: de a' Magyarok utól érvén, 's egy némelly folyóvíz mellett megragadván azon a' helyen felakasztották; 's annak nevérol ugyan azon vizet Labortzának neveztek. Álmos Fejedelem pedig, és Vitézei be-
 menvén Ungvárába, a' halhatatlan Isteneknek nagy épen égő áldozatokat tettek, és negyed napig vendégséget tartottak. Erre tanácsot tartván, és mindnyájok' esküvését bevévén, Álmos Fejedelem az ő Fiját, Árpádot, a' Fejedelmi Hatalom-
 ba, mellyre Etelközben rendeltetett, beiktatta;

és így azon álomnak, mellyben ennek Édes Anyja, még midőn méhében hordozná őtet, látta, hogy nagy Fejedelmeknek Törzsök ^{ty} ~~Ajja~~ lezendene, a' honnét nevezteték Álmosnak is, tellyesedések szép jelét sajditván, ugyan itten vígasztalódva mult-ki az ő szerette Magyarjai közzül.

Árpád tehát, ama' hatalmas Attilának hatalmas Tsemetéje oda intézte Fejedelmi gondját, hogy az ő nagy Össének Birodalmát helyre állítván, kedvelte Magyar Nemzetének állandó, 's boldog Hazát szerezne. Hadait e' végre elküldvén, azt az egész földet, melly a' Tisza, és Bodrog között egész Ugotsáig terjed, minden Lakosai-val együtt, hatalmába ejtette; Borsod Várát vitéz vívással elfoglalván, kőfalait lerontotta, Szalán Hertzeg' Vitézeit, a' kiket ott talált, vasláncokra kötöztetvén, Ungvárába hajtotta. Midőn több napokig ottan laktak; a' Fejedelem, és az ő Vitézei látván a' földnek termékenységet, 's minden vadállatoknak bőséget, 's a' halaknak a' Tisza, és Bodrog vizeiben sokaságát, kimondhatatlanképpen megkedvellették azt a' földet. Szalán Hertzeg pedig a' maga elfutott embereitől hallván ezeket, küldött Követek által Bolgár módra kezdett fenyegetődni; 's mintegy tsufságból, Árpádot Ungvári Hertzegnek köszöntötte, és az övéit kinevetéssel Ungváriaknak nevezte; 's azonn tsudálkozott: hogy kik volnának, és honnan jötenek, kik ilyen dolgokat tselekedni bátorkodnának? 's megparantsolta nekik, hogy magokat megzabolázzván, a' Bodrog vizén által jönni semmi módon ne merészeljenek; ne hogy a' Görögöknek, és Bolgároknak, segítségével rajtok jöven, 's rossz tettekért a' költsönt visszaadván, alig botsásson el egyvalakit, a' ki tulajdoniba visszatérvén, a' maga életéről örvendetes hirt vihessen. Szalán Hertzegnek e' küldött Követi-

Zemplén Várához érvén, és a' Bodrogon átal-
kelvén, másnap Árpád Fejedelemhez jöttek,
's ötet harmadnap a' magok Ura' szavával köszönt-
vén annak parantsolatjait elbeszéllettek. Árpád
Fejedelem hallván a' kevély Szalán Hertzeg' Kö-
vetségét, maga mérsékelve felelt neki, mond-
ván: Ámbár az én Nagy Ősöm, amaz igen hatal-
mas Attila Király birta légyen azta' földet, melly
a' Tisza, és Duna közt fekszik, éppen a' Bolgá-
rok' Országának határáig egészen: én mindazál-
tal nem valamelly a' Görögöktől, vagy Bolgárok-
tól való félelem miatt, mintha ellenek nem áll-
hatnék; hanem Szalánnak, a' ti Hertzegeteknek
barátságáért kérek saját igazságomból egy ré-
sztskét barmaim' számára, tudniillik a' Sajó vi-
zéig való földet: e' felett kérem ugyan a' Hertze-
getektől; küldjön nekem a' maga kegyességéből
két palatzkotskát a' Duna' vizével tele, és egy
kötést az Alpári homokok' füveiből, hogy meg-
próbálhassam: ha édesebbek e' az Alpári homo-
kok' füvei a' Szittyaiak', és a' Doni Magyarok'
füveinél? 's a' Dunának vizei jobbak-e a' Tanais'
vizénél? A' Követeknek ezen feleletet adván, őket
különbkülönbféle ajándékokkal meggazdagította,
's megnyervén jóakaratiokat honjokba vissza-
térni parantsolta. Árpád Fejedelem osztán taná-
tsot tartván, ő is Követeket botsáta Szalán Her-
tzeghez, küldvén neki tizenkét sejtér lovat, tizen-
két tevét, és tizen két Kun gyermeket; a' Fejede-
lem Aszszony pedig tizenkét igen eszes Orosz Or-
szági Leányt, tizenkét hermelinbört, ugyan an-
nyi nyest, és nyuszt bőrökkel, 's arannyal kivar-
rott tizenkét palástot: ezen követségben pedig
a' főbb nemességű Személyekből voltak Und és
Rétel; amaz igen serény Vitézzel, Tartzallal;
hogy ez megnézegetvén azon földet, hamarább
visszatérne, 's hírt hozna a' Fejedelemnek.

Elmenvén ezen Követek, azon a helyen usztatták által a Bodrog vizét, hol ebbe egy kis Sátorholmi patak ereszkedik. Midőn azon patakon vígan lovagolnának; Rétel a' lova' botlásával úgy bele merült a' vízbe, hogy csak Társainak segítségével szabadulhatott meg a' haláltól: azért ezen patakot a' Rétel' társa neveltségéből Rétel patakának nevezték. Árpád Fejedelem osztán a' maga kegyelméből azt az egész földet, Lakosaival együtt, Rételnek ajándékozta, Pannóniának tellyes meg hódoltatása után pedig ugyan azon Rételnek az ő hív szolgálatjáért nagy földet adott a' Duna mellett is, hol a' Vág vize lejön: holott azután Alaptulma, a' Rétel' fja, egy Várat építtetett, melyet Komáromnak nevezett; 's ezen Várnak szolgálatjára mind a' magával hozott, mind a' Fejedelemtől nyertt Népből két részt ajándékozott. A' hol is hosszszas idő után Rétel, és az ő fja, Tulma, pogány szokás szerént eltemettettek. De azt a' földet, melly mostanában Rételpatakának hivatztatik, András Király a' Kopasz László' fja, a' Rétel' Mazadékaitól két okból feltserélte: először, mert hasznos volt a' Királyi vadászatra; másodszor, mert szerette azokat a' részeket lakni az ő Felesége, mivel közelebb volna születése földéhez: mert az Oroszok' Hertzegének a' Leánya volt. Félt a' Német Tsászárnak eljöveteletől is, nehogy ismét a' Péter Királynak vérsége bejönné Magyar Országba.

Und, Rétel, és Tartzal már az erdőn általkelvén, a' mint a' Bodrog vize mellett lovagolnának, a' pallyafutás' jutalmát, akarván elnyerni, serényparipáikon futtatva egy magas hegynék a' tetejére hatottak: de oda amaz gyors Vitéz, Tartzal, mindenikénél előbb felkapott: azért is azt a' hegyet attól a' naptól fogva mind e' mostanig Tartzal hegynék nevezték. Akkor ezen három Vitéz Urak azon hegynék tetejéről, a' mennyire

az emberi szem¹ látása elhathat, mindenfelé a² földet elnézván, kimondhatatlanképpen megszerették; és azon a³ helyen a⁴ legkövérebbik lovokat megölván, a⁵ pogány szokás szerént nagy Áldomást tettek, Tartzal azonban a⁶ Társaitól elbutsuzván, a⁷ mint bátor szívű, és fegyverében bizó Ember volt, a⁸ maga Vitézeivel Árpád Fejedelemhez vissza tért; hogy néki annak a⁹ földnek hasznos voltát hirül vinné. Und pedig, és Rétel ige sebes futással nyargalván, ki mentek Tartzal hegyétől, és harmad napra Szalán Hertzeget a¹⁰ Tisza mellett az Alpári Várban megtalálták: a¹¹ kit Árpád Fejedelem¹² nevével megköszöntvén, Udvarába való beérkezések után másod nap a¹³ magokkal hozott ajándékokat néki bemutatták. Szalán Hertzeg látván az ajándékokat, ¹⁴és mind maga Embereinek, mind pedig ezeknek követségeket meghallván, szokása felett megvidult; ¹⁵és Árpád Fejedelem¹⁶ Követjeit kegyesen fogadván, különbkülömbféle ajándékokkal gazdagon megajándékozta; Árpád¹⁷ kéréseit is megengedte. Tizedik napon osztán Und, és Rétel engedelmet vévén Szalán Hertzegtől, honjokba térni kezdenek: a¹⁸ kik által Szalán Hertzeg két palatzkot Duna vízzel tele, és egy kötetet az Alpári homokoknak legjobb füveiből, mint egy nevetséges tréfául, más különbkülömbféle ajándékokkal, Árpád Fejedelemnek küldött, a¹⁹ kért földet is, Lakosaival együtt, néki engedvén a²⁰ Sajó vizéig. Und, és Rétel tehát, Szalán Hertzeg²¹ Követjeivel együtt, Árpád Fejedelemhez sietve eljövén, a²² küldött ajándékokat bemutaták; és, hogy a²³ föld, minden Lakosaival együtt, néki ajándékoztatott legyen, megmondották. Árpád Fejedelem²⁴ Udvarában innét igen nagy öröm támadott, és harmadnapig nagy vendégseg tartatott vala. Árpád Fejedelem megerősítven osztán a²⁵ bekesseget Sza-

lán Hertzeg' Követjeit sokféle ajándékokkal hazabotsátá békességgel.

Árpád Fejedelem azonban az ő Nemesseivel kijöven nagy örömmel Ungvárból, 's Tartzal hegyét meghaladván, a' Takta folyó viz mellett táborba szállottak egészen a' Szerentsi hegyig, és azokról a' hegyes Tartományokról annak a' helynek minémüségét megszemlélvén, azt a' magok Nyelvén szerelmesnek nevezték, azért; mivel igen megszerették azt a' helyet; és az a' hely attól a' naptól fogva mind e' mostanig a' Szerelemről Szerentsnek hivattatik. A' hol is Árpád Fejedelem, 's az ő Fő Emberei mindnyájan, minden Tselédjekkel együtt dolgaikat félbe hagyván, Kunnyók, és levélszínek alatt magoknak nyugvó helyet választottak; 's mind addig ottan megmaradtak, valamíg minden szomszéd helyeket meghódoltattak egészen a' Sajóvizéig, és Sóvárig. Ugyan ott a' Takta mellett, és az erdők alatt sok földeket adott Árpád Fejedelem Edünek, és Edümernek: a' melly földeket az ő Maradékaik, Istent' segítségével, mind eddig birnia érdemlették. Tartzal pedig Árpád Fejedelem kegyességéből azon hegynek tövében, a' hol Bodrog vize a' Tiszába szakad, nagy földet nyert, 's azon a' helyen egy Földvárat épített, és az most e' jelenvaló időben Himesudvarnak neveztetik.

Illy meggyökeredés után köz tanátsból, és minden Lakosoknak javaslasából elküldetett Bors, a' Böngér' fija, erős kézzel a' Lengyelek földje felé, a' kiis az Ország' széleit megtekintené 's ellenzőkkel megerősítené egészen a' Tátra hegyéig; 's valamelly alkalmas, és illendő helyen az Országnak őrségül egy Várat építene. Bors tehát engedelmet vévén, kiméne boldog szerentsével, 's öszveszedvén a' Parasztok sokaságát, Buldva folyó vize mellett egy Várat épített: a' melly Vár

attól a' Néptől Borsodnak hivattatott azért; mivel kitsiny volt. Bors osztán zálogba vévén, a' Lakosok' fíjait, és határokat hányván, a' Tatra hegyein vissza tére Árpád Fejedelemhez: a' kinek visszatéréséből nagy öröm lett a' Fejedelem' Udvarában. Bors Vezért a' Fejedelem maga jószántából Borsodvár Urává tette, és annaka' Résznek egész gondviselését ő reá bízta. Nehány napok után Árpád Fejedelem Fő Embereinek tanácsadásából Biharvárába küldte követeket Mén Marót Hertzeghez, kérvén tőle, hogy az ő nagy Atyjának Attila Királynak igazságából engedné neki ama' földet, melly a' Szamos vizétől fogva a' Nyíri határ szélíig, és a' Mesz-czi Kapuig terjed: és valamint Szalánnak, a' Tételi Hertzegnek; úgy ennek is ajándékot küldje. Uszób, a' Szalok' Atyja, és Velek, a' kinek Nemzetségéből származik a' Turda Püspök, valának ezen követségben: mert ezek Nemzetségekre nézve igen tekintetesek voltak, mint a' többi Szittya Földiek is, a' kik Álmos Fejedelemmel a' Népek' sokaságával költöztek.

Uszób tehát, és Velek, Árpád Fejedelem' Követjei, a' Lucy révnél általevezvén a' Tiszán, 's innen kimenvén, mikor Biharvárába érkeztek, Mén Marót Hertzeget megköszöntötték, bemutatván neki az ajándékokat, mellyeket az ő Fejedelmjek küldött vala. Árpád Fejedelem' parantsolatjait osztán neki elbeszélvén, kérték az említett földet. Mén Marót kegyes fogadása mellett felele nekik, mondván: „Mondjátok meg Árpádnak az Ungvári Hertzegnek, a' ti Uratoknak; hogy adósok vagyunk neki, mint jó Barát Barátjának, mindenenkben, a' mikre szüksége legyen; mert új Gazda, 's jövevény Ember, és sokak nélkül azükkölködik: a' földet pedig, mellyet a' mi kegyességünktől kért, egy átaljában, míg élünk, nem

nem engedjük. Azt is neheztelő szívvvel vettük, hogy Szalán Hertzeg igen nagy darab földet engedett nékie, akár szeretetből, a' mint mondatik; akár félelemből, a' mit tagadnak. Mi pedig sem szeretetből, sem félelemből, néki csak annyi földet sem engedünk, a' mennyit egyik markába szoríthatna; ámbár a' maga igazságának lenni mondotta is, és az ő szavai fel nem haborítják a' mi szívünket azzal, hogy tudunkra adatta; hogy ő Attila Királynak, a' ki Isten' ostorának mondatott, Nemzettségéből származott légyen: a' ki is erőszakos kézzel ezt a' földet az én Ősömtől elragadta vala. De most az én Uramnak, a' Konstantinápolyi Tsászárnak kegyessége által elveszethetetlenül birom. Ezzel engedelmet adott nékik a' visszamenetelre. Uszób, és Velek tehát sebes lovaglással sietének Urokhoz, 's oda érkezvén, Mén Marót parantsolatjait néki elheszéllették, Árpád Fejedelem, és az ő Fő emberei hallván ezt, megháborodtanak, 's tüstént elvégezték; hogy ellene hadat küldenek. Tas tehát, a' Lehel Atyja; és Szabolts, az Előd' fija; 's Tuhatom, Horkának az Atyja, rendeltettek ellene. Kik is Árpád Fejedelem' engedelmével nem kis haddal költözvén, a' Tiszát minden akadály nélkül a' Ladi Révnél által usztatták. Másodnap a' Tisza mellett a' Szamos vize felé lovagoltak, 's táborba szállottak azon a' helyen, a' hol mostan Szabolts vagyon. Ugyan ott annak a' földnek majd minden Lakosai önként meghódoltak nékiek, 's lábaikhoz borulván, zálogba adták fiaikat, hogy valami rosszat ne szenvednének. Némellyek ugyan feltekben elfutottak, 's hirt vittek vala Mén Marótnak. Ennek hallására olly nagy félelem rohant Mén Marótra, hogy nem merte kezeit felemelni.

Ekkor amaz igen bölts Férjfiú, Szabolts, a' Tisza mellett jól meg szemlélvén némely helyet,
Magyarok esmérete.

's által látván annak minéműségét, értelmesen kinézte belőle, hogy a' természettől igen meg volna erősítve a' Vár' építésre: azért Társainak köz tanátstsából öszvegyűjtven a' Polgárokat, egy nagy árkot ásattatott, és földből egy igen erős Várat építtetett, a' melly mostan Szabolts Várának nevezetik. Társaival együtt pedig azon Várnak szolgálatjára a' föld' Lakosaiból sokakat rendeltek, a' kik most Polgároknak hivattatnak. Ősztán egy némelly Ekelts nevű Nemes Vitéz alatt abban a' Várban Vitézeket hagyván, magok tovább menni készülődtek. Mindjárt is az egész Hadat két részre osztották: hogy az egyik rész a' Szamos vize mellett menne; a' másik pedig a' Nyírségen. Szabolts, és Tas a' Hadnak felével a' Tisza' partján mendegéltek, meghódoltatván az ottani Népeket, 's eljöttek a' Szamos vize felé arra a' helyre, a' melly most Sárvárnak hivattatik. Tas azon a' helyen a' tavak közt öszvegyűjtven a' Népnek sokaságát, egy nagy ásást tétetett, és földből egy erős Várat építtetett, 's akkor Tasvárnak neveztetett. Előbb pedig, mintsem ott hagyták volna a' Várat, a' Lakosok' fíjait zálogba vévén Vitézekkel jól megtöltötték azt. Tas akkora' Népnek, mellyet magok Uroknak, Árpádnak, meghódoltattak, kérésére egy Vásárhelyet állított fel a' Nyír, és Tisza között, 's erre is a' maga nevét adta. Tas, és Szabolts azután innét elköltözvén, Szatmárvárához' hatottak, 's e' Várat megszálván, harmad napi vivássok után negyednap, mint győzedelmesek, mentek bele, 's Mén Marót Vitézeit, a' kiket megragadhattak, vaslántzokra kötöztetvén, a' tömlőznék setét mélységére hányták, a' Lakosok' fíjait Zálogba vették 's a' Várat Vitézekkel tele rakván, ott hagyták; és a' Meszesi kapukra menni siettek.

Tuhatom is, és az ő fja, Horka, a' Nyiri részekén lovagolván, sok Népet meghódoltattak a' Nyiri erdőktől fogva az Omosérig; és így felmenvén, egész Ziláhhig hatottak, senki ellenek kezétsem emelvén: mert Mén Marót, és az övéi nem mertek velek hartzra kelni; hanem tsak a' Körös vizét őrizték. Tuhatom, 's az ő fja kijövéen Ziláhból, a' Meszesi részekre tértek, 's ott találták Szaboltsot, és Tasot: a' kik egymást meglátván, igen nagy örömmel buzdultak, 's vendégséget ütvén, mindenike a' maga győzedelmével ditsekedett. Más nap reggelre kelvén, tanátsot tartottak, 's azt végezték: hogy Árpád Fejedelem' Országának határa a' Meszesikapunál lenne, a' Lakosokkal kökapukat építtetvén, és fából az Ország szélén nagy ellenző rekesztéket tsináltatván. Akkor e' nevezett Vezérek minden véghez vitt tselekedeteiket Árpád Fejedelemnek, és az ő Fő Embereinek hív Követek által tudokra adták. Ezt megértvén Árpád, és az ő Jobbágýái, igen nagy örömmel örvendeztek, és a' pogány szokás szerént Aldomást tettek; 's azon örvendestes hirhozóknak különbkülönbféle ajándékokat nyujtottak, 's vigan vendégeskedtek majd egész héten. Árpád Fejedelem osztán, és Vitézei kijöttek Szerentsről, és tábort jártak a' Sajó vize mellett a' Tiszától fogva egész a' Hernád folyó vizéig. Tuhatom, Tas, Szabolts pedig látván, hogy majd mind meghódoltatták annak a' földnek Nemzettségeit; mind addig ott maradtak, míg az Ország' széleit az Ellenség' berohanását akadályoztató vastag tartalékokkal megerősítették. Tuhatom hallván ekkor a' Lakosoktól Erdély' földének, hol némelly Gelő nevű Oláh uralkodott vala, jószágát: a' mint ravasz, és fortélyos Ember volt, arra kezde vágyini, hogy, ha lehetséges lenne, Árpád Fejedelemnek, az ő Urának kegyessége

által, Erdély földét magának, 's Maradékanak megszerezne: a' mi úgy is lett. Mert Erdélyt Tuhatom' Maradéka egész Szent István Király' idejéig birta; 's még tovább is birta volna, ha az ifjabbik Gyula, két fiával, Biával, és Buknával, Keresztényekké lenni akartak volna, és a' Szent Királlyal nem ellenkeztek volna. Az említett igen okos és értelmes Férjfiú tehát elküldött egy némelly furtsa ravasz Embert, Opafarkast, az Igmánd' Atyját, hogy titkon, és loppal járván, eleve vizsgálná meg Erdély' földének minőségét, és termékenységet; 's mitsodás Emberek volnának annak Lakosai? Hogy, ha lehetséges lenne, velek meghartzolna: mert Tuhatom önnön maga által akar vala magának nevet, és földet szerezni. A' mint a' mi tréfás Dallosaink is éneklük:

Mindnyájok ők helyeket nyerének;

Magoknak jó hirt Nevet szerzenek.

Minekutánna Opafarkas róka módra körüljárta azon földet, 's mind jóságát, és termékenységet, mind Lakosait szemesen kivisgálta; meg nem lehet mondani, mennyire megszerette azt: azért igen sebes futással rugtatott vissza a' maga Urához, a' kinek nagy örömmel beszéllette el annak a' földnek jóságát, folyó vizeinek hasznait, a' mellyeknek fővényeiben aranyot szednének; és: hogy annak a' földnek aranya legjobb volna, és: hogyan ásnának ottan Sós kutakat, és kő sót; és: hogy annak a' földnek Lakosai az egész Világ' Embereinél hitvánabbak lennének, minthogy Oláhok, és Tótok volnának, a' kiknek nem volna más fegyverek, hanem csak kézijjok, és nyilaik. Gelő is az ő Hertzegjek nem volna valami erős, markos Ember; jó Vitézei se volnának körülötte, hogy a' Magyarok' bátorságának ellent állani mernének. A' Kunok és Patzinyakok

is csak patzkáznak rajtok. Tuhatom ezeket hallván követek által engedelmet kére Árpád Fejedelemtől, hogy az erdőkön általmehessen, 's Gelő ellen hartzolhasson. A' Fejedelem tanácsot tartván, Tuhatom szándékát megditsérte, 's az Erdélyi táborozást megengedte nékie. Mindjárt is felkerekedvén Vitézeivel, Erdélybe sietett. Gelő ezt megtudván, egybegyűjté a' maga Hadát, és igen sebes futtatással kezdé eleibe nyargalni, hogy ötet a' Meszesi kapukon való általmenésben meggátolná. Tuhatom egy nap alatt általhatván az erdön, az Almás vizéhez érkezett, mellynek a' tulsó partján vala már akkor Gelő az ő Hadával. Tuhatom tehát más nap hajnal előtt két részre osztá a' maga Hadát, 's az egyik részét elküldé egy kevésbé fellebb; hogy a' vizen úgy mennének által, hogy Gelő Vitézei észre se vennék, 's kezdenék el a' viadalt: a' mi meg is lett. Készen lévén az Ellenség is, erősen öszvetsaptak, 's hartzoltak egymással; de meggyőzöttettek Gelő Hertzeg' Vitézei, 's közzülök sokan megöletettek, többen pedig elfogattattak; Gelő is futtában a' Kopos vize mellett életét vesztette egy Magyar Vitéz által. Ezt látván a' földnek Lakosai, tüstént meghódoltak Tuhatomnak: 's az a' hely, a' mellyen hiteket ő néki esküvéssel megerősítették, attól a' naptól fogva Eskülőnek mondatik. Erdélyt osztán békeségesen is, és szerentsésen birta mind maga Tuhatom, mind az ő Maradéka Sz. István Király' idejéig. Tuhatom pedig nemzé Horkát; Horka nemzé Gyulát, és Zombort. Gyula nemze két Leányt, a' kiknek egyike hivattaték Károlának; a' másika Sároltának, és ez a' Sároltavolt Szent István Király Anyja. Zombor pedig nemzé az ifjabbik Gyulát, Biának, és Buknának az Atyját; a' kinek idejében meghódoltatá magának Sz. István az Erdély földét, Gyulát kötözve

hozattatván Magyar Országba, 's életének minden napjaiban fogságban tartatván, azért; mivel hivságos hitű volt, 's nem akart Kereszténnyé lenni, és ellenkező dolgokat tett Sz. Istvánnak; noha Ennek édes Anyja' Rokonságából vala. Tas pedig, és Szabolcs, minekutánna a' Szamos vizétől fogva egész a' Körösig minden Népet meghódoltattak, ditsőségesen visszatértek Árpád Fejedelemehez, Mén Marót is azon Tartomány' Hertzége nem hogy ellentállott volna, inkább Görög Országba vette útját. A' Magyarok azonban a' Hamusér patak mellett ama' Tserép nevű helyen által egész Szeghalomig nyomultak, 's által akarván menni a' Körösön, hogy Mén Maróttal meghartzolnának, ennek Vitézeitől az általmenetben meggátoltattak. Azért egész nap lovagolván, táborba szállottak a' kis hegyek mellett; innét a' Tur vize mellékin ellovagolván, a' Dorosmai révénél általkeltek a' Tiszán: holott Árpád Fejedelem' kegyességéből egy némelly Hahót nevű Kun Vitéznek nagy földet nyertek. Ezeknek visszatértével Árpád Fejedelem nagy vendégséget üttött, 's mint a' jó Uraknak szokása, majd minden nap maga asztalánál etette őket és sok ajándékokat adott vala nékiek: ők is bemutatták a' Fejedeleme'nek a' sok ajándékokat, és a' Lakosok' Zálogba vetetett fiaikat. Nehány napok' eltelése után pedig Árpád Fejedelem, és az ő Fő Emberei tanácskozáván, Követeket küldöttek Szalán Hertzeghez; hogy neki, mintegy örvendetes hírül, jelentenék meg Tas, Bulcs, és Tuhatom Vezérek' győzedelmét, 's egyszersmind kérnék tőle a' Zagyva vizéig való földet: a' mi meg is lett. Mert az ő nagy félelmében Szalán nem tsak a' kért földet oda engedte; hanem a' Követeket is sokféle ajándékokkal méltóztatta. Ezek tehát, ugymint Ete, és Bojta, nagy örömmel tértek vissza a' Fejede-

lemhez • ki is azzal nyilatkoztatta örömét, hogy Híveinek szép Helyeket, és Birtokokat ajándékozott légyen.

Azután a' Fejedelem, Fő Embereivel együtt, Szerentsről kijöven, általkeltek a' Sajó vizén azon a' helyen, a' hol Hernád pataka lejön, 's tábort jártok a' Hőj vizénél egész a' Tiszáig, és Emődik: 's ott egy hónapig maradván, ismét adott a' Fejedelem a' Bors' Atyjának, Böngérnek, nagy földet a' Tapoltza vizétől fogva a' Sajó vizéig, a' melly most Miskoltznak hivattatik; adott néki egy várat is, melly Diósgyőrnek mondatik, és ezt annak fija, Bors, a' maga Várával, Borsoddal, egy szabad Uradalommá tette. Árpád osztán, és az ő Fő Emberei; innét kimenvén, 's Nyárad vizéhez érven, táborba szállottak a' patak mellett azon a' helyen, melly most Kazának mondatik: a' hol is nagy földet ada Otsádnak, kinek fija Ursur azután annak a' pataknak forrásánál egy Várat épített: 's azt az ő nevérol Ursurvárának nevezték a' Magyarok. Árpád pedig, és az ő Vitézei, innét az Eger vizéig mentek, 's ottan kunnyókat tsinálván, több napokig megmaradtak, 's azt a' dombot, mellyen a' Fejedelem' Levélszínje volt, Színhalomnak nevezték, 's az ő táborjok Ostorosvizétől fogva egész Poroszló Varáig terjedett. Azután pedig a' Zagyva vize' partján táboroztak a' Tiszától fogva a' Mátra erdejéig; és meghódoltatták azon földnek minden Lakosait, a' Köröstől fogva a' Zagyva vizéig, és a' Szepesi erdőig. Árpád Fejedelem ekkor nagy földet ajándékoza Ednek, és Edmérnek: a' hol azután Póta, azoknak Unokája, egy Várat épített; a' kinek is Nemzettségéből hosszas idő mulva, Sámuel Király származott, ki a' maga kegyességéről Abának hivattatott.

Árpád Fejedelem látván, hogy a' maga Vitézei által így felmagasztaltatott, 's bátorságosított legyen; köz tanátskozás után sok Vitézeket kiküldött a' hadra, a' kik meghódoltatnák neki a' Gömör, és Nógrád Vári Népet; 's a' szerentse' kedvezésével mennének fel a' Tsehek' határai felé egész Nyitra Váraig; a' melly hadba menő Vitézek' Vezéreinek rendelte a' maga Anyjáról való Bátyjának, Hüleknek, két fiját, Zoárdot, és Kadosát; 's még egy Fő Személyt, Abát. Ezen három Urak tehát kimenvén arról a' hegyről, melly Pásztónak mondatik, a' Hangan vize mellett lovagoltak, 's ezen általkeltek a' Sajó vizéhez; 's a' Gömör Vári részeken a' Bolhádi hegyig hatottak: onnét a' Nógrádi részeken utazván, a' Kaliga folyó vizéhez érkeztek. Innét elköltözvén, a' Duna' partján lentettek, 's a' Verőtze vizén általjutván, tábort jártak az Ipoly vize mellett. Akkor az egész Tótság azon a' földön; melly Szalán Hertzeg' Urasága alatt vala, önként meghódolt nékiek, kész lévén minden szolgálatra. Zoárd tehát, és Kadosa, 's Aba, a' kitől amaz okos Szemere származik, látván ezt, hogy minden hartz nélkül olly sok nép meghódolt legyen, nagy vendégséget tartottak; s azon föld előkelőbb Lakosainak, a' kik magok fiaikat zálogba adták volt, sokféle ajándékokat is osztottak, és szelid szókkal édesítették őket Árpád Fejedelembhez, 's magokkal a' hadba vitték; fiaikat pedig, a' kiket zálogba vettek, a' Fejedelembhez küldötték, különbkülönbféle ajándékokkal. A' honnét is a' Fejedelem, és az ő Fő Emberei, szokáson fellül vigabbak lettek; 's az örömhözó Követeket bőven megajándékozták vala.

Zoárd azután, és Kadosa, az Hülek' fiai, 's az ő egész Hadok az Ipoly vizén a' Duna mellett által mentek. Másod nap a' Garan vizén is

általkevén egy némelly földváratska mellett, melly Váradnak neveztetik, táborba szállottak a' mezőn. Megvévén azt a' Várat, megmaradtak ottan harmad napig, várván Borsnak, a' Böngér' fijának érkezését, a' kit Árpád Fejedelem nagy Haddal küldött vala nékik segítségül. Bors midőn negyed napra erős sereggel hozzájuk érkezett, olly félelem fogta el azon földnek Lakosait, hogy senki se merne ellenek állani. Akkor ezen Urak magok között tanácsot tartván, a' hív Lakosok' kérésére azt rendelték: hogy az Haddnak harmad része a' föld' Lakosaival menne el a' Zólyomi erdőkbe erős ellenzőket tainálni az Ország' szélén mind kövekből, mind pediglen fák-ból is; ne hogy valaha a' Tsehek, vagy Lengyelek bejöhethnének lopni, 's ragadozni az ő Országokba. Bors osztán ezen okból elküldetett a' maga Vitézeivel; 's midőn a' Garan vize mellett lovagolnának, egy szarvas elfutván előttök, a' hegyek' tetejére sudámlott: a' kit Bors igen sebes nyargalással üzvé, a' hegyek' tetején agyon nyilazott. Bors azonnal körül nézvé azon hegyeket, feltette magában, hogy ottan egy Várat építene: öszvegyűjtvé tehát a' Polgárok' sokaságát, mindjárt a' magasabbik hegyen egy erős Várat épített, Borsvárának nevezvé azt a' maga nevérol. Onnét Hadaival a' Zólyom erdőig ment, 's kövekből egy igen nagy Erösséget tsináltatott: a' melly vár mostanában Borsod Zólyomnak hivattatik.

Borsnak elmenetele után, nyoltz száz ki-896.E. lentzven hatodikban Zoárd, Radosa, és Aba minden Hadaikkal kimenvén a' Várból, melly Váradnak mondatik, a' Tursoki erdő megett a' Zsitva vize mellett táborba szállottak. Másod nap pedig elküldöttek bátor szívű Kémeket, hogy általmenvén a' Nyitra vizén, visgálnák meg: ha hogy

hartz nélkül elérkezhetnének-é Nyitra Városáig? A' kik midőn a' Tormás patakig elhatottak, a' hol ez a' Nyitra vizébe szakad; látták, hogy a' Tótok, és Tsehek, azon földnek Lakosai, a' Tsehek' Hertzegének segítségével ellenek állának. Mert azt a' földet, melly a' Vág, és garan között fekszik, a' Dunától fogva a' Morva vizéig a' Tseh Hertzeg' kegyelméből Zobor nyerte volt el, Nyitrai Hertzegnek neveződván, Zoárd, és Kadosa' Kémjei látván, hogy azon Tótok, és Tsehek elégtelenek volnának az ellentállásra; nyilakat bortsátának három izben reájok, és némellyeket közzülök agyon is nyilaztak. Erre a' Tótok, és Tsehek igen megijedvén, mindjárt megizenték ezt az ő Üroknak, Zobornak, és azon Tartomány' több Fejedelmeinek. Zobor azonnal eleikbe méne a' Magyaroknak az ő fegyveres Népével, 's a' Tsehek' segítségével, hogy velek meghartzoljon. A' mint a' két ellenséges Had a' Nyitra vizéhez érkezett: Zoárd, Kadosa, és Aba a' folyón által akarván menni Vitézeikkel; de Zobor, a' Nyitrai Hertzeg az ő Vitézeivel viaskodván ellenek, sokáig akadályoztatta őket az általmenetelben, ámbár sokat elejtettek azokból nyilaikkal a' Magyarok. Hanem osztán tsak ugyan elunták a' sokát; 's negyed napon megfutamlottak; 's életek' megtartása végett Nyitra Városába rekeszkedtek nagy félelemmel, mind halálra, mind fogságra nem kevesen jutván közzülök a' Magyar Üzők által, Zobor is, az ő Hertzegjek, midőn futva ellenek akarna hartzolni, Kadosa' lántsája által a' földre lökettetett 's megfogattatván, őrizet alá vettetett. Más nap a' Hadnak fegyveres sokaságával erősen kezdék Nyitra Városát a' Magyar Vezérek vitatni, tsak hamar győzedelmesen be is mentek abba, az ellentállókat mind leöldösvén. Akkor haragjokból Zobort,

azon Tartomány' Hertzegét, egy igen magas hegyre vezetvén, felakasztották: a' hönnet is azon hegy attól a' naptól fogva Zoborhegyének neveztetik. Ez okból féltek ő tőlök azon Tartománynak minden Emberei; 's minden Nemesek a' magok fiait zálogba adták nékiek; és annak a' földnek minden Nemzettségei meghódoltak, egész a' Vág vizéig. Azoknak Várait tehát elfoglalták, mellyeknek neveik mind e' mostanig ezek: Sempte; Galgótz; Trentsén; Bolondótz; Bán. Ezen Várakba őrizőket rendelvén, elmentek egész a' Morva vizéig; 's megerősítvén a' Véghelyi Ellenzőket, Magyar Ország' határait Boronáig, és Sárvárig kirendelték. E' szép diadalommal visszatértek Árpád Fejedelemhez, 's annak a' földnek minden hiteleneit vaslántzokra kötözve magokkal vezették. Midőn Zoárd, Kadosa, és Aba, minden Rabjaikkal együtt, Árpád Fejedelemhez egészségesen érkeztek; nagy öröm lett a' Fejedelem' Udvarában. A' ki is azonban, a' maga Fő Embereinek kérésére, és tanácsára az említett Hitetleneknek előbb megeskétvén őket a' hűsége, földeket adott különbkülönbféle helyeken; nehogy talán valaha elpártolván, 's hazájokba visszatérvén, ártanának azon Hiveinek, kik a' Nyitrai részeket laknák. Ugyan azon örömben Árpád Fejedelem Abát Nyitra, és egyéb Várak Urává tette, és tulajdon földet adott néki a' Zsitva mellett egészen a' Tursoki erdőig.

Szalán Hertzeg meg értvén a' Magyaroknak illy hatalmas, és vitéz tetteiket, nagyon félt, nehogy valaha, megharagudván, kivernék őtet Országából: azért tanátskozván Embereivel, Követeket küldött a' Görög Tsászárhoz, és a' Bolgárok Hertzegéhez; hogy adnának néki segítséget a' Magyarok' Fejedelme ellen. A' Görög Tsászár tehát, és a' Bolgár Hertzeg nagy Hadat

küldöttek Szalán Hertzegnek; kik midőn hozzája, arra a' helyre, melly Tételnek mondatik elérkeztek; nagy öröm lett a' Hertzeg' Udvarában. Másod nap pedig Szalán Hertzeg, és az ő Fő Emberei tanácsot tartván, Követeket küldöttek Árpád Fejedelemez, mondván: Hogy az ő földjőket hagyná-el; és a' maga születése földére, 's honjába menne vissza. A' mit Árpád Fejedelem, 's az ő Fő Emberei nehéz szívvel vévén, ugyan azon Követek által Szalán Hertzegnek viszont e'képpen parantsoltak: Ama földet, melly a' Tisza, és Duna között fekszik, és a' Duna vizét, a' melly Ratisbonától le mégyen Görög Országba, a' mi pénzünkön tőle megvettük akkor időben, mikor még újak voltunk, és azoknak árrában küldöttünk neki tizenkét fejér lovat, 's egyebet: ő pediglen, megditsérvén földjének jóságát, küldött egy kötetet az Alpári homokok' füveiből, 's két palatzkotskát a' Duna vizéből. Azért parantsoljuk a' Ti Uratoknak, Szalán Hertzegnek: hogy elhagyván a' mi földünket, sebes futással lődjön a' Bolgárok' földére; a' honnan az én Ős Atyámnak, Attila Királynak holta után az ő Ős Atyja ide szállott. Ha pediglen ezt nem tseledendi, tudja meg azt: hogy mi majdan fegyverrel fogunk végezni ő Kegyelmevel. A' Követek ezt hallván, 's engedelmet vévén, Szalán Hertzeghez szomorú ábrázattal sietének. Árpád Fejedelem pedig, és az ő Fő Emberei, a' Zagyva vizétől az egész Haddal kijöven tábort jártak a' Tételten heggy mellett éppen a' Tiszaig, azután a' Tisza partján menvén, elérkeztek az Alpári homokig.

Szalán Hertzeg, Embereinek biztatásából, neki dühödött szívvel kijöven Tételből, a' Görögöknek, és Bolgároknak segítségével Árpád Fejedelem ellen kezdett lovagolni. Midőn mind

a' két Had , közel egymáshoz éjjeltek : úgy leselkedtek egész éjjel , hogy a' felnyergelt lovakat kézen tartván , émetten töltenék az éjtszakát. Hajnalodván , mind a' két rész magát a' hartzra készítette. Árpád Fejedelem felfegyverkezve elrendelvén Hadiseregét , 's könyhullatva imádván az Urat , vastagítá Vitézeit , mondván : „ Oh Szittyaiak ! Kiket a' Bolgárok' kevélysége Hungváráról Hungároknak nevezett , el ne felejtsetek a' Görögöktől való félelem miatt fegyvereiteket , 's el ne veszejtsetek jó híreket , neveteket : azért serényen , és erősen hartzoljunk a' Görögök , és Bolgárok ellen , a' kik hasonlók az Aszszonyokhoz : tehát tsak úgy féljünk a' Görögök' sokaságától , mint az Aszszonyok' sokaságától.” Ezt hallván az ő Vitézei , nagyon felbuzdultak , 's mindjárt a' Tas' fija , Lehel , megfuván a' tábori kürtöt , és a' Bogát' fija , Bults , felemelvén a' Zászlót , a' Görögök ellen menni kezdenek ; 's összekeveredvén mind a' két Ellenség' serege , erősen vivódtak egymással. Mikor pedig Árpád az egész Haddal viadalra kelt vala ; igen sokan fosztattak meg életektől a' Görögök , és Bolgárok között. Szalán Hertzeg látván , hogy az övéi fogynak a' hartzon , elszaladott , és Nándorfejérvárba szökellett. A' Görögök is és a' Bolgárok elrémlvén , az utat is , a' mellyen jöttek volt , elfelejtették , 's eszevesztekben a' Tiszának futottak , 's majd tsak nem mindnyájan bele veszték , igen kevesen maradván , a' kik Bölts Leo Tsászárnak hirt vihettek a' szörnyű veszedelemről. Inét azon hely , hol a' Görögök a' Tiszába haltak , attól a' naptól fogva mind e' mostanig Görög Révnek hivattatik.

Árpád Fejedelem , és az ő Vitézei ezen diadalom után Körtvéltóhoz szállottak , 's ottan a' Gyümölsényi erdő mellett megmaradtak har-

mintz négy napig. Itten a' Fejedelem, és az ő Fő Emberei elrendelték az Országnak minden szokásbeli Törvényeit, és igazságait; hogy: miképpen szolgálnának a' Fejedelem, 's az ő Fő Embereinek; miképpen tennének ítéletet a' kármelly elkövetetett gonosz tselekedetről. Ugyan ottan ajándékozott a' Fejedelem az ő Nemesseinek is, a' kik vele jöttek, különkülönbe fele helyeket, ezeknek minden Lakosaival együtt. Azt a' helyet pedig, a' hol mind ezek rendelődtek, a' Magyarok a' magok szavajárásaként: Szernek nevezték: minthogy ottan vevődött szerbe az Országnak egész dolga. A' melly helyet a' Fejedelem a' Tiszától fogva a' Botvavizéig, és a' Körtveltótól fogva az Alpári homokig, Undnak, az Ete' Atyjának ajándékozta. Ugyan azon Ete nemelly idők elteltte utánn öszvegyüjtván a' Tótok' sokaságát, az Alpári Vár, és a' Beldi kelő között földből egy igen erős Várat építtetett, mellyet a' Tótok a' magok nyelve szerént Tsernigrádnak (Csongrád) nevezték; az az: Feketevárnak.

Árpád osztán, és az ő Fő Emberei onnan, minekutánna a' Népet meghódoltatták, Tételig jöttek; innét ismét a' Szalánkemeni révig: 's ezen táborozással az egész Tisza, és Duna közü Népet magok igája, 's hatalma alá hajtották. Azután a' Bodrogi részekre szállván, tábort jartak a' Vajas pataka mellett: itten Tasnak, és a' maga Anyjáról való Bátyjának Kulponnak, a' Botond Atyjának, nagy földet, minden Lakosaival együtt, adott a' Fejedelem; 's tanátskozván az ő Fő Embereivel, azt végezték: hogy Hadat küldjenek, Szalán Hertzeg miatt, a' Dunán túl, Bolgár Fejérvár ellen: a' melly Hadnak Fejedelmeivé, és Vezéreivé rendeltettek: Lehel, a' Tas fja; Bults, a' Bogát fja; és Botond, a' Kulpon' fja. Ezek a' Fejedelem engedelmeivel el-

lovagolván, általköltöztek a' Dunán minden akadály nélkül azon a' helyen, hol a' Dunába szakad a' Szávavize; 's egyenesen a' mondott Város ellen tartottak. Akkor a' Bolgárok' Hertzege, a' ki vér szerént való Rokona volt Szalán Hertzegnek, a' Görögök' segítségével elő állott. Másod nap pedig mind a' két sereg a' Duna partján rendbe szedte magát: Lehel azonnal felemelvén az ő maga tziímeres Zászlóját; Bults pedig megfuvatván a' tábori trombitákat, a' hartzra indulának, 's össze tsapván a' két Ellenséges Sereg, 's erősen viaskodván egymással, igen sokan lekontzoltattak a' Görögök, és Bolgárok közzül; némellyek pedig elfogattattak. Ezt látván a' Bolgár Hertzeg, Bolgár, vagy Nándorfejérvárba szaladott. Akkor a' diadalmas Lehel, Bults, és Botond táborba szállának a' Duna mellett, egy kevéssé alább a' mezőn; 's az elfogott Bolgár, és Görög rabokat előhozatták, 's azokat vasraveretvén, Magyar Országba küldötték. Másod nap a' Bolgár Hertzeg elküldé az ő Követjeit különbkülönbféle ajándékokkal Lehel, Bults, és Botond Vezérekhez, kérvén őket, „hogyan kedvelnék, 's fogadnákkal a' békességet: Ő Szalán Hertzegnek, a' maga Anyjáról való Bátyjának pártját nem fogná; hanem Árpádnak, a' Magyar Ország' Fejedelmének meghódolván, híven szolgálna, és az esztendőnként való adót is megfizetné. Azok ráálván a' békességre és a' Hertzeg' tulajdon fíjait Zalogba vévén, a' Bolgár Országi sok marhákkal elköltöztek, 's egészen a' Vazil Kapujáig mentek, 's bészaguldottak a' Rátz földre, és azt meghódoltatták, elfogván annak Hertzegét, és sokáig vasson tartván. Innét egész a' tengerig elhatottak, 's annak a' Hazának minden Nemzetjeit Árpádnak, a' Magyarok' Fejedelmének Urasága alá hódították, kit erőhatalommal, kit szép szóval, 's békes-

séges barátsággal; így Spalata Városát elfoglalták: 's egész Horvát Országot meghódoltatták; és a' Nemesek' fiait zálogba elszedvén, Magyar Országba Árpád Fejedelembhez viszzatérték. A' kiknek hadaikat, és minden hatalmas tselekedeiteket ha e' jelen való Irásomból hinni nem akartak, hiddjete a' Tréfáskiáltozók' daljainak, és a' Parasztok' hívságos regéjinek: kik a' Magyarok' hatalmas, és vitéz tetteiket, 's hadaikat e' mainapiglan sem felejtik-el. Némellyek azt is mondják; hogy azok egész Konstantzinápolyig mentek; és hogy Botond a' Konstantzinápolyi aranyos kaput a' maga bárdjával be vágta legyen. Bults, Lehel, és Botond, innét eltávozván, 's amaz erdön, melly Peturgoznak mondatik általkelvén, tábort jártak a' Kalapa vize mellett; és általmenvén ezen a' folyón, a' Száva vizéig jöttek; ezen általköltözvén, Zágráb várát megvették; azután Posga, és Valkó várát. Innét osztán a' Görög révnél a' Dunán általjöven, Árpád Fejedelem' Udvarába megérkeztek. Erre nagy öröm, és vendégség lett a' Fejedelmi Udvarban; 's minden nap vígan lakoznak vala a' Magyarok, különkülönbféle Nemzetekkel együtt. Hallván ezt a' szomszéd Nemzetek, szinte tódultak Árpád Fejedelembhez. 's tiszta, és igaz hittel meghódolván, nagy gondal, és szorgalmatossággal szolgáltak nékie; és jó Magyar Hazafiakká lettek.

Árpád Fejedelem osztán kiköltözvén azokról a' részekről, a' hol most Bodrogvára vagy on, felment a' Duna mellett a' Nagy Szigetig, 's ottan táborba szállott az ő Magyar Vitézeivel: bemenvén pedig a' Fejedelem, és az ő Fő Emberei a' Szigetbe, és szemre vevén annak termékenységet, 's bővséget, és a' Duna vizétől való megerősödését, kimondhatatlanképpen megszerették azon helyet; 's azt végezték: hogy az a' Sziget Fe-

lovagolván, által költöztek a' Dunán minden akadály nélkül azon a' helyen, hol a' Dunába szakad a' Szávavize; 's egyenesen a' mondott Város ellen tartottak. Akkor a' Bolgárok' Hertzege, a' ki vér szerént való Rokona volt Szalán Hertzegnek, a' Görögök' segítségével elő állott. Másod napp pedig mind a' két sereg a' Duna partján rendbe szedte magát: Lehel azonnal felemelvén az ő magatzímeres Zászlóját; Bults pedig megfuvatván a' tábori trombitákat, a' hartzra indulának, 's össze tsapván a' két Ellenséges Sereg, 's erősen viaskodván egymással, igen sokan lekontzoltattak a' Görögök, és Bolgárok között; némellyek pedig elfogattak. Ezt látván a' Bolgár Hertzeg, Bolgár, vagy Nándorfejérvárba szaladott. Akkor a' diadalmas Lehel, Bults, és Botond táborba szállának a' Duna mellett, egy kevéssé alább a' mezőn; 's az elfogott Bolgár, és Görög rabokat előhozatták, 's azokat vasraveretvén, Magyar Országba küldötték. Másod nap a' Bolgár Hertzeg elküldé az ő Követjeit különkülönbféle ajándékokkal Lehel, Bults, és Botond Vezérekhez, kérvén őket, hogy kedvelnék, 's fogadnákel a' békességet: Ő Szalán Hertzegnek, a' maga Anyjáról való Bátyjának pártját nem fogná; hanem Árpádnak, a' Magyar Ország' Fejedelmének meghódolván, híven szolgálna, és az esztendőnként való adót is megfizetné. Azok ráálván a' békességre és a' Hertzeg' tulajdon fíjait Zálogba vévén, a' Bolgár Orzági sok marhákkal elköltöztek, 's egészen a' Vazil Kapujáig mentek, 's bészaguldottak a' Rátz földre, és azt meghódoltatták, elfogván annak Hertzegét, és sokáig vason tartván. Innét egész a' tengerig elhatottak, 's annak a' Hazának minden Nemzetjeit Árpádnak, a' Magyarok' Fejedelmének Urasága alá hódították, kit erőhatalommal, kit szép szóval, 's békes-

miképpen egymáshoz nem férhetvén a' két Sereg, Zoárd megparantsolá a' maga öttsének Kadosának: hogy a' Hadisereg' fele részével menne le alább, és, ha valami módon általkelhetne, vivna meg az Ellenséggel. Kadosa azonnal a' Bátyja' parantsolatjára a' Hadnak felével ellovagolván, sebes nyargalással alá futtatott, és szerentséjére könnyű általkelést kapott: akkor a' Hadi trombita harsogására Zoárd' serege is a' vizet által usztatván, keményen kezdének viaskodni a' Magyar Vitézek, 's úgy hullottak előttök az ő Ellenségeik, mint aratáskor a' buza kévék. Elesett két Run Vezér is, és három Oláh Kenéz. Glád, a' Fő Vezér, maga ugyan elfutott; de az ő egész Hada oda veszett a' Magyar fegyver által. Zoárd, Kadosa, és Bojta, illy ditső diadalom után, Bolgár Ország' részeire szállottak, 's táborni jártak a' Pántsova vize mellett. Glád Hertzeg pedig a' Magyaroktól való feltében a' Kövi Várba vonta magát; ezen Várat kezdték tehát harmad napra ostromlani a' Magyarok. Erre még nagyobb felelembe esvén a' szegény Hertzeg, kiküldött Követjei által békességért könyörgött, és a' Várat, különkülönbfele ajándékokkal, önként feladta nekik. Ezt követte Orsova Várának megvétele: a' hol egy hónapig maradtak a' Győzedelmesek; és Bojtát a' Hadnak harmad részével, 's a' Lakosoknak zálogba vetetett fjaikkal, Árpád Fejedelmhez bortsátották, a' végett intézett Követekkel együtt, hogy adna nekik engedelmet Görög Országba menni, hogy egész Macedoniát a' Dunától fogva a' fekete tengerig meghódoltsanak. Mert a' Magyaroknak az esze abban az időben más egyebet semmit sem ohajtott, hanem csak, hogy földeket foglaljon, Nemzettségeket hódoltsasson, és a' hadi fáradságos munkából éljen. Mert a' Magyarok az idétt, mint a' Nadály, ugy

örvendettek az Emberi vérnek kiontásán; és, ha így nem tselekedtek volna; Maradékaiknak nem hagytak volna ennyi sok jó földeket. Bojta tehát, és amazoknak Követjei elérkezvén Árpád Fejedelembhez, elbeszéllették a' véghez vitt dolgokat: ezeket a' Fejedelem szép ditséretekkkel méltóztatván, Zoárdnak, és Kadosának megengedte, hogy Görög Országgra szabadon menjenek, 's foglalják el magoknak. Bojtának pedig, az ő hiv szolgájának a' Tisza mellett a' Torkos nevű nagy földet adta örökségül.

Zoárd tehát, és Kadosa a' Fejedelemtől nyertt engedelemmel, néhány napok' eltelte után, fel-emelvén tziperes Zászlójikat, egész Hadastól általköltöztek a' Dunán, és Berents Várát megvették; azután Szardika Várára omlottak. Ezt meghallván a' Bolgár, és Macedon Polgárok felette nagyon féltek e' Magyar Hadászoktól. Azért sok ajándékokkal követeket küldvén hozzájuk, nékik meghódoltak, 's oda zálogolták fijaikat. Zoárd tehát, és Kadosa őket, mint tulajdon Népeiket, békességben hagyván, a' Vazil kapuján túl kezdenek lovagolni, 's azonnal megvették Filepvárát; azután azt az egész földet Durazzo Városától fogva a' Rázt határig. Zoárd osztán ezen földön magának Feleséget vett: az a' Nép pedig, a' melly mostan Soba Magyarnak mondatik, az ő Fő Vezérjének, Zoárdnak, holta után Görög Országban megmaradott. Azért is mondatott a' Görögök Nyelve' szerint, S o b a, az az: bolond Népnek; mert Urá meghalván, nem kívánczozott visszatérni a' maga Hazájába.

Árpád Fejedelem, 's az ő minden Fő Emberei, köz tanátszal, 's egyező értelemmel kijöven a' Szigetből, tábort jártak Soroksáron túl a' Rákos patakáig; 's látván, hogy minden felől bátorságosan volnának, és ellenek senki sem állhat-

na: általköltöztek a' Dunán; 's azt a' Kelőt, a' hol által szállottak, Magyar Kelőnek nevezték, azért, hogy ama' hét Fő Személyek, kik hét Magyaroknak mondtak, ottan keltek által a' Dunán. Az általkelés után pedig tábori jártak a' Duna mellett a' felső hév vizekig. Ezt meghallván a' Pannonia földén lakozó Romaiak, futással tartották-meg életüket. Árpád Fejedelem tehát, és az ő Fő Emberei mindnyájan, a' Magyarság' minden Vitezeivel együtt, másodnap bementek Attila Király' Városába, 's látván a' Királyi Palotákat, némellyeket ugyan egész fundamentomig lerontva, némellyeket épen maradvá, felette tsudálák mind azon köépületeket, kimondhatatlanképpen örülván azonn, hogy minden had nélkül elfoglalni érdemlették Attila Király Városát, a' kinek Nemzettségéből származott vala Árpád Fejedelem. Annakokáért nagy vígan lakozának, egymás mellett ülven, minden nap Attila Király' Palotájában, 's mindenféle öszvezengedező Musikákkal: a' hárfáknak és sipoknak édesdeden gyönyörködtető szép hangjával, 's ama Tréfásoknak minden nyájas énekeivel mulattatták magokat. Az ételek, és italok a' Fejedelemnek, 's a' Fő Embereknek, arany; a' Vitézeknek pedig, és a' Köz Népnek, ezüst edényekben adattak-fel; az Isten az ő kezekre juttatván a' körül fekvő Országoknak minden javait: gazdagon, és nagy gyönyörűséggel vendégeskedtek, minden hozzájok jött Külföldi Vendégeikkel együtt. Árpád Fejedelem a' nála mulatozó Jövevényeknek földet, és szép örökségeket is ada: a' mit meghallván a' Külföldiek, sokan gyűltek ő hozzája, 's örömet maradtak vele. Vigasság'okáért pedig Árpád Fejedelem, és az övei husz napig maradtak Attila Király' Városában. A' Magyar Vitézek azonban paripákon a' Fejedelem' színe előtt majd

minden nappalissal, és dárdákkal igen nagy bajvivási mulatságot tettek vala. A' többi líjak ismét, pogány szokás szerént, kézivekkel, és nyilakkal játszadoztak: a' honnét Árpád Fejedeleme-
nek igen nagy kedve lett, 's minden Vitézeinek különbkülönbféle ajándékokat mind aranyban, mind ezüstben, egyéb örökségekkel együtt ajándékozott. Agyan ottan Kadónak, a' Tsörsz' Atyjának, ada földet az Attila, vagy is Buda Városától fogva Százhalomig, és Diódig; Fijának is egy Várat, a' maga Népe' őrizetére: a' melly Várat Tsörsz a' maga tulajdon nevéről neveztetni parantsolta; 's ez mainapig se méne feledékenységbe.

Árpád Fejedelem a' huszon eggyedik napon, tanátskozása után, kiment Attila, vagy Buda Városából, hogy meghódoltatná magának Pannónia földjét egészen a' Dráva vizeig; és első napon táborba szállott a' Duna mellett Százhalomfelé. A' tett rendelés szerént küldött a' Fejedelem a' maga Hadából egy részt a' Duna mentében Baranyavár felé Ethének, az Edü Atyjának, és Bojtának vezérlése alatt: a' kiknek a' Fejedelem az ő igen hív szolgálatjokért nem keveset ajándékozott: Edünek ada a' Duna' mentében földet, meg nem számlált Néppel; a' mellyet meghódoltatván ott egy Várat építtetett, Szektsőnek nevezvén azt, mivel ottan magának Széket, és állandó lakást rendelt. Bojtának is hasonlóképpen nagy földet adott a' Sárvize mellett, számtalan Néppel, és az mind e' mostaniglan Bojtának neveztetik. Második részével a' Hadnak elküldetett Uszób, a' Szalók' Atyja; Eösével, Beszprém Városa felé, hogy hódoltatná meg annak a' földnek minden Lakosait, egész Vasvárig. Uszób tehát annak a' Hadnak Fejedelme, és Vezére, elbűtszván a' Fejedelemtől, 's felemelvén Zászló-

* a' 224. lapra: Zsund -

ját, kiindult, és tábornok járt a' Pákozdi hegy mellett. Innét ellovagolván, Pejtó Várába szállottak; és ott maradtak harmad napig; negyed napra osztán elérkeztek éppen Beszprem Várához. Itt Uszób, és Eöse a' Romai Vitézek ellen, a' kik Beszprem Várát őrizik valá, elrendelvén a' Hadat, keményen kezdenek viaskodni; és tartott közöttök a' viadal egy egész hétig. A' másik héten, szerdán Uszób, és Eöse igen sok Romai Vitézeket elemésztettek karddal, és nyilakkal: a' többiek feltekben futásnak eredvén, Beszprem Várát oda hagyták, és, hogy életüket megmenthessek, a' Nemetek földére kutallottak, mind addig keményen üzvének őket a' Magyarok: a' kik azon folyó vizet, melly Pannóniának, és Német Országnak határán vagyon, azért, hogy a' Romaiak azonn lopva usztak által, Lopontsnak nevezték. Uszób, és Eöse, a' Várkon' Atyja, megtervén onnét, megvették Vasvárt, és a' Lakosok' fiai zalogba elszedték. A' honnan ellovagolván, a' Balaton mellett Tihanig hatottak; 's meghódoltatván azon Táji Nemzeteket, tizennegyed napra Beszprem Várába hementek. Uszób, és Eöse itten tanácsot tartván, Követeket küldöttek különkülönbféle ajándékokkal, és a' Lakosoknak zalogba vetetett fijaikkal, Árpád Fejedelemehez, hogy hirül vinnék: miképpen adott Isten nekik győzedelmet; és ide hagyván Beszprem Várát, hogyan futottak el ő előttök a' Romaiak, 's titkon által uszták a' Loponts vizét. Az elküldött Követek a' Torbágyi erdőben találták a' Fejedelmet sétálgatva, 's őtet különkülönbféleképen köszöntötték Uszób, és Eöse' részéről, 's a' Lakosoknak zalogba vetett fijaikat néki bemutaták. Árpád Fejedeleme ezt hallván, szokása felett' vígabbán lett, 's Attila, vagy Budavárába viszatérvén, nagy vendégséget ültött, és az örven-

detes hírhozó Követeeknek gazdag ajándékokat osztogatott.

Árpád Fejedelem osztán, 's az ő Fő Emberei, Hadiseregjeknek harmad részével Budavarából kikelven, tábornak jártak a Sós-kut mezején. Innen ismét ellovagolván, a Bódogtói hegyig érkeztek: itt a Fejedelem ada Elődnek, a Szabolcs Atyjának, a napkeleti részről egy nagy erdőt, a mely most a Nemeteknek ottan elhányt, és hagyott paizsairól Vértessnek hivattatik; 's ezen erdő tövében a Fertő mellett építtete Csák, a Szabolcs Unokája, hosszú idő után egy Várat. Árpád tovább nyomulván az ő Vitézeivel, a Szent Márton hegye mellett táboroztak, 's a Szabari kútból ittak mind ők, mind az ő barmaik. Felmenvén a hegyre, 's Pannónia földének szépségét meglátván, vátig örvendeztek; 's csak hamar el-lepték egész a Rábáig, és Rábtzáig; meghódítván a Tót, és Pannon Nemzeteket, 's Tartományokat elfoglalván nem kevés rablással, és pusztítással. De még a Karinthiai Tótok határát is gyakor betsapásokkal, és szaguldásokkal feldúlták, sokakat a Lakosok közül leszegdeltek, erős Váraikat felforgatták, 's elfoglalták Tartományokat; és Maradékjok mainapiglan hatalmasan, és békességesen birja. Ezeket kilentz száz egyedikben letsepülvén, berohantak Friolon által, a Lombardiai Marchiára, és ottan Pádua Városát öldöklésekkel, égetésekkel, karddal, és nagy ragadományokkal kegyetlenül elpusztították Lehel, Bulst, és Bötönd Vezérek alatt. Lombárdiába berontván, sok gonoszak mentek vala végére: az ellenek öszvesereglett Lombardoknak temérdek sokaságát emésztették-el sebes nyilaikkal, 's igen sok Püspököt, és Grófot fosztottak-meg ez élettől. Lutuárd is, a Vercellei Anyaszentegyháznak nevezetes Püspöke, az ifjab-

hik Károly Császárnak hajdan igen barátságos Barátja, és hív Titkostenátsosa, ezt hallván, maga javaival, és hasonlíthatatlan drága kintseivel midőn minden szorgalmatoassággal igyekezné elkerülni azoknak vérszopó kegyetlenségét, véletlenül rájuk bőkkené; és általok elfogattatván, tüstént megölettetett, 's elragadtattak megbetsülhetetlen kintsei.

Uszób is, és Eöse, egészségesen, szerencsésen, és nagy győzelemmel tértek vissza Árpád Fejedelemez. Ígyképpen holdógittatván, és a földön meggyökeresedvén a Magyarok, tulajdonaikba bocsátotta Vitézeit a Fejedelem Maga, és Fő Emberei, vadászatnak okáért az erdőbe tértek a Duna mellett, 's tiz nap után onnét Attila Városába érkezvén, lementek a Tsepel Szigetbe, a hol voltak a Fejedelem Aszszony, és több Fő Aszszonyságok. Ugyan azon esztendőben Árpád Fejedelem az ő Fijának, Zoltánnak, születésével megörvendeztetett, 's nagy örömet a Magyarok közt is: a Fejedelem, és az ő Fő Emberei, vigszagos lakodalmakat tartottak sok napokig, 's Ifjaik szép mulattságos játékokat tettek előttök.

Árpád Fejedelem ezek után, és az ő Fő Emberei, köz tanátsból Hadat küldöttek a Bihari Hertzeg Mén-Marót ellen Uszób, és felek Hadivezérek alatt: a kik kimenvén a Szigetből, a homokon lovagoltak, és a Tisza vizén a Beldi révnél altalköltöztek, 's a Korogy víz mellett tábornak jártak. A Székelyek, Attila Hunyjaioak Maradékai, hallván Uszób híret, mindnyájan békességesen eleibe mentek, 's fiaikat önként zálogba adták nékie, különbkülönbfele ajándékokkal; és Uszób Hada előtt hartzolni a seregben Mén Marót ellen készek voltak. Ezeknek fiai elküldetvén a Fejedelemnek, magok első rendet

tartván, a' Magyarokkal együtt Mén-Marót ellen kezdének lovagolni. 's a' Kőrös vizet általusztatván, a' Tseres hegynél, a' Tekerő pataka mellett szállottak táborba. Mén-Marót megértvén ezt; hogy Árpád Fejedelemnek leghiresebb Hősei, Uszób, és Velek, előttök járván a' Székelyek, nagy erővel jönnének ellene, megijedett; 's ellenek menni nem bátorzkodott, tudván: hogy Árpád, és az ő Vitézei erősek lévén a' hadban, Pannoniából a' Romaiakat kikergették; a' Karinthiai Tótok' határait felrablották; 's minden Ellenségeik az ő színek előtt elfutottak legyen. Mén-Marót tehát Bihar Várában hagyván Vitézeinek sokaságát, Feleségével, 's Leányával eloroszkodott, 's az Igfoni barlangba vette volt magát. Uszób, és Velek, egész Hadastól, vígan nyomultak Bihar Vára ellen, 's tábort jártak, a' Jókaszas pataka mellett. Harmad napon pedig elrendelvén a' Sereget, a' Vár ellen omlottak: de a' Várbeli Vitézek is igyekeztek ellentállani. Azonban a' Székelyek, és Magyarok sokat lenyilaztak közöttük: Uszób, és Velek számszeríjjakkal száz huszonöt Katonát ejtették el. Uszób Vitézei közül pedig, a' tizenkét nap tartott viadalban husz Magyar, és tizenöt Székely ölettetett-meg. A' tizenharmadik napon midőn a' Magyarok, és Székelyek a' Várnak arkait betöltvén, lajtorjákat támogatnának a' Köfalakhoz; látván Mén Marót Vitézei ezen Magyar bátorságot, megrettentek, 's felnyitván a' Várat, könyörögve mezélláb mentek Uszób, és Velek eleibe. Ezek őrizet alá vetvén őket. Bihar Várába belovagoltak, 's ottan sok javakat találtak volt. Mén Marót hallván ezt az elszaladott Hirmondóktól, ő is feltében Követeiket küldte Uszóbhoz, és Velekhez, kérvén őket; hogy bajolván a' békességre, engednék az ő Követeit Árpád Fejedelemhez menni a' on hírrel;

hogy Mén Marót, a' ki előbb Árpád Fejedeleme-
nek, tulajdon Követei által, Bolgár-szívvel ke-
vélyen parantsolván egy maroknyi földet sem
akart adni, mostan meggyőzöttetvén, és földhöz
verettetvén, ugyan azon Követei által Országát
egészen Árpád Fejedeleme-nek, az ő Fijának pe-
dig, Zoltánnak; a' maga Leányát adni kész aka-
rattal volna. Uszób, és Velek ezen ő ajánlását meg-
ditsérvén annak Követeivel magok Követeiket is
elküldötték Árpád Fejedeleme-hez. Ezek együtt
Tsepel Szigetébe elérkezvén, a' Fejedelmet meg-
köszöntötték; más nap pedig az ő Követei Mén-
Marót' izenetét, 's nekik adott parantsolatját be-
mutatták. Árpád Fejedeleme a' maga Fő Emberei-
vel tanácsot tartván, Mén-Marót' izenetét kedve-
sen vette, 's megditsérte: és annak Leányát ma-
ga fijának feleségül, minthogy őket egy idősök-
nek hallotta, a' néki ígért Országgal együtt, el-
fogadta. Uszób, és Velek Vezérekhez tehát el-
küldvén Követeit, megparantsolta; hogy meg-
tartván a' menyegzőt, Mén-Marót' Leányát az ő
Fijának, Zoltánnak, feleségül vennék; a' Lakó-
soknak zálogba szedett fijaikat magokkal elhoz-
nák; Bihar Várát pedig adnák által Mén-Marót
Hertzegnek.

Ezeknek a' Fejedeleme' akaratja szerént lett
végzése után, Uszób, és Velek a' Menyaszszon-
nyal, és a' Lakosoknak zálogba szedett fijaival
Árpád Fejedeleme-hez vissza tértek nagy tiszteessé-
gel, és örömmel. A' Fejedeleme az ő Jobbágysai-
val eleikbe kimenvén, a' Fejedelmi Menyaszs-
szont Múltóságához képest tisztelettel fogadták,
's a' Fejedelmi Háza bevezették, 's ujlag nagy
lakodalmat ütöttek; 's majd minden nap a' körül-
fekvő Országoknak különkülönbféle Ezrivel, a'
Menyegzői vendégség szerént vigadoztak. Az If-
jak pedig játszadoztak a' Fejedeleme', és a' Fő Em-

berek' színe előtt. Ugyan ezen öröm között Árpád Fejedelem elfogadta az ő Fő Embereinek, 's Magyar Vitézeinek hódolását, 's Fiját, Zoltánt a' Fejedelmi Felségre nagy tiszteességgel felemeltette. Uszóbnak is ekkor adta Beszprem Várát, minden hozzá tartozandóival együtt: Veleket pedig Zaránd' Uráva tette vala: így a' többi Nemeseknek is Helységeket, 's tisztes Hivatalokat ajánlkozott: a' kik által olly ditső diadalmakat aratott; olly fényes Birodalmat állított magának, 's Maradékainak: olly jó, 's gyönyörű Hazát szerzett a' Magyar Nemzetnek, 's adózójává tette mind a' Napkeleti, mind a' Napnyugoti Római Birodalmat. Illy Felséges Érdemekkel ragyogva végezte életét Árpád, a' Magyar Hazának édes Atyja, Urunk' születésének kilentz száz hetedik 907. E. esztendejében; 's eltemettetett Fejedelmi tisztelettel Buda Városába kőárkon aláfolýó egy kis pataknak forrásánál: hol is a' Magyaroknak a' Keresztény Hitre lett megtérések után a' Boldogságos Szűz Máriának tisztelete alatt egy Szentegyház építtetett, a' melly Fejéregyháznak hívattatik.

Méltó itten feljegyezni Porfirogenita után ezen Ország' Szerző Nagy Fejedelemnek Nemzettségét, ugymint :

Árpád.

Leuntika. Tarkatz. Jelek. Jutotzás. Zoltán.

Tebel. Ezelek. Falitzim. Takson.

Termatz. Fáles, Tázes. Gejza.

Vajk-István.

Zoltán következett tehát a' Fejedelmi Méltóságba, a' ki sejér színű, puha, és sárga haju, édes be-
 azédű, de egy kevéssé selypes; testállásában kö-
 zépszerű, jó Hadivezér, erős, és bátorszívű,
 Polgáraihoz kegyelmes: azért is minden Fő Em-
 berek, és Magyar Vitézek tsudálatosan szerettek
 őtet. Köz tanátstsal, 's egyező akarattal a' Fő Em-
 berek a' Fejedelem alatt némelly Igazgatókat ren-
 deltek az Országnak, a' kik a' szokásbeli Törvé-
 nyek' szabása ézerént az egymással Ellenkezőknek
 pöreit, és versengéseit leszállítanák: másokat
 ismét Had' Vezéreivé rendeltek, a' kikkel az ide-
 gen Országokat felelemben tartanak, 's adóztat-
 nak; 's név szerént ezek voltak azok: Lehel, 's
 ama' vérszopó Bults, és Botond; mind a' hárman
 igen hadakozó Emberek, 's erősszívűek: a' kik-
 nek semmi más gondjuk nem vala, hanem csak
 Nemzeteket a' magok Urának meghódoltatai, 's
 feldulni mások' Országait. Hadaikkal azonnal ke-
 resztül rontottak ezek Német Országon, és Lo-
 tharingián, 's azon föld' Lakosait szörnyen el-
 ijesztették, sok ezeret közülök leöldöstek, és
 minden javaikat elszedvén, úgy tértek vissza
 Magyar Országba Zoltán Fejedelemhez.

Konrád Tsászár' uralkodásakor az említett
 nevezetes Fő Hadivezérek ismét elküldetvén Zol-
 tán Fejedelem által, berohantak Német Ország'
 részeibe, és azoknak sok javait elragadozták.
 Végtere a' Bajorok; és egyéb Németek illetlen
 gonosz ravaszságával Lehel, és Bults megfogat-
 tattak, és az In folyó vize mellett felakasztatván,
 megölettettek. Botond pedig, és a' többi
 Magyar Vitézek látván, hogy Ellenségeiknek ra-
 vasz álnokságával körülvetetvén, megszorítottat-
 tak; bátran, 's emberül megállottak, 's el nem
 szakadtak egymástól, hanem egyik rész a' mási-
 kát segítvén, mint a' megsebesített Oroszlá-

nyok, fogtsíborgatva a' Fegyveresek' közepére rohantak, 's levagdalták Ellenségeiket nagy vérontással. Szerentsés tehát a' Magyaroknak az ilyen közbevetett szerentsétlensége: mert a' sok veszedelmek' tapasztalásából még bátrabbak, 's képesebbek, és a' szüntelen való hadi viaskodásokból mind erőre, mind hatalomra nézve jelessebbekké lévén, kilentz száz tizen hetedikben egész Baváriát, Frankoniát, Lotharingiát, Szászóniát tüzzel vassal megemésztették: Ercharge-nust, és Bertoldot, azoknak Vezéreit lenyakaszták, osztán bérontván Frantzia Országba, azt fegyverrel megtörték, 's felprédálták: a' honnan midőn győzedelmesen visszatérnének, a' Szászok őket meglesvén, nagy vérontást tettek közöttök; az onnan megszabadultak pedig haza jöttek. Zoltán, és az ő Fő Emberei még inkább megháborodtak Lehel, és Bults' 's a' többi Magyar Vitézek halálokon, 's annál nagyobb Ellenségeikké lettek a' Németeknek: Zoltán Fejedelelem tehát az ő Vitézeivel összeveszküdtek ellenek; hogy az ő általok tett boszút, akármí módon lehetne, boszúval visszafizetni el ne mulatnák, Urunk' megtestesülésének kilentz száz harmincz ^{951. E.} egyedik esztendeje azonban megörvendezettette Zoltán Fejedelmet egy Férjfiú magzattal, a' kit ő Taksonnak nevezett: ennek szép, és nagy szemei valának, puha, és fekete hajszálai, 's üstöke, mint az Oroszlánnak.

Zoltán tehát az ő Vitézeinek visszatérések után Magyar Ország' határait ki szabta volt: a' Görögök felől a' Vazil kapujáig, és a' Rátz földig; a' Dalmaták felől a' tengerig, hol Spalata Városa vagyon; a' Németek felől Guncil hidjáig, 's engedelmet adott az Oroszoknak, kik Álmos Fejedelemmel, az ő Nagy Atyjával, e' földre jöttek vala, hogy azon a' fájón egy Várat építse.

nek, a' melly Vidéken a' Mosonyi Fertőn túl nem kevés Beszszusokat is helyhez tetett az ő Országának oltalmazása végett, ne hogy idővel a' Németek a' nékiek tett boszszuságért Magyar Ország' határait feldulva pusztítának; a' Tsehek felől pedig a' Morva vizéig vetette a' határt, olly kötés alatt, hogv azoknak Hertzege esztendőnként adót fizetne Magyar Ország' Fejedelmének; ugyan e' szerént a' Lengyelek felől a' Táttra hegyéig, a' mint ez előtt is kitsinálta vala az Ország' határát Bors, a' Böngér fja. Zoltán Fejedelem, és az ő Vitézei így meggyökeresedvén ezen áldott Hazában, Feleséget vön a' maga Fijának, Taksonnak, a' Kunok' földéről, 's még élteben bevette Fő Embereinek esküvését azon Fija' részére, és azt Fejedelemmé, 's Uralkodóvá tette egész Magyar

977 E. Országon; 's ezután, ugymint kilentz száz negyven hetedik esztendeje után Urunk' születésének három esztendővel kiköltözött e' mulandó világból.

Takson hasonló vitézséggel viselte Fejedelmi Páltzáját, 's Német, Frantzia, és Olasz Országot több izben megnyomorította Vitézeivel. Ekkor Ottónak, a' Németek' Királyjának Ellenségei utálatos latorsággal az ő megölésére igyekeztek: a' kik is, minthogy a' magok tehetőségével semmi rosszat nem tselekedhettek volna nékie, a' Magyarok segedelmét kívánták; mert tudták azt, hogy a' Magyarok a' megszokott hadi dolgokban győzhetetlenek volnának; és hogy az Isten ő általok a' maga haragjának ostorát sok Országokra kieresztette legyen. Azért az ő Köveiteket ama' hadakozó Férjfiuhoz, Takson Fejedelembhez küldötték, és, sok aranyot adván nékie, kérték, hogy a' Magyar Vitézekkel ütne rá az említett Otto Királyra. Takson Fejedelem tehát, már ugy is, mint édes Atyja, Zoltán, a' harag-

től felindíttatván, hogy Lehel, és Bults' halálaért boszút állana, azoknak kérésére, 's pénzére annal nagyobb tüzzel küldötte Hadát azon Otto Német Fejedelem ellen, Botond, Szabolcs, és Urkund Vezérek alatt, kik is ujra Baviariát, Svábj, Szász, és Turingia Országokat fegyverrel rablolták, pusztították; és az egész Frantzia Országot kegyetlenül nyomorgatván, 's az Istennek Szentegyházaiba berohanván, azokat szörnyűképpen fosztogatták. Onnét a' Szenoni meredeken, és az Alimini Népeken keresztül fegyverrel utat nyitottak magoknak kilentz száz negyven nyolczadikban. Így meggyőzván azokat az igen hadakozó, és a' helyek természeti állása szerint nagyon bátorságos Nemzeteket, a' Szenoni hegyeken általkeltek, és Szeguza Városát megvették. Taurinát azután, amaz igen gazdag Várost ostrommal kezekre terítették: meglátván pedig Lombárdiának sik Tartományját, ama' minden jókkal biró, és felesleg is bővelkedő Olasz Országot egy sebes fufással majd egészen elrablolták. Botond, és Urkund mind azon Nemzetek' meggyőzte után, Haza felé térnek. Otto azonban, a' Németek' Királyja, lest vetett a' Rajna vize mellett kilentz száz ötven ötödik esztendőben, 's Országának minden erejével reájok rohanván, sokakat megölt közzülök: Botond pedig, és Urkund, az ő Hadiseregeikkel inkább akarván a' hartzban meghalni, mintsem már a' magoknak tulajdonított diadalmat elvesztetni, megátalkodva nyomják Ellenségeiket, 's azon ütközetben egy némelly nagy Vezért, és igen nevezetes Férjfiat megöltek, 's a' többieket nagyon, és súlyosan megsebesítván, futva szalasztják, ragadományait felpredálják, úgy jönnek vissza Hazájokba nagy győzedelemmel. Haza érven, Botond azonnal halálos betegségbe esett,

948. E.

953. E.

's meghalálozott; holt Teste közel a' Verőtze patákhöz temettetett vala.

Takson, valamint az Ellenségnek rettentésére volt, úgy a' Magyar Hazának minden jussait tellyes élteben hatalmasan, 's békességesen birta. Azért sok Külföldiek különbkülönbféle Nemzetekből tódulva jöttek hozzája: nevezetesen a' Bolgárföldről Billa, és Botsu, nagy Nemes Urak, számtalan Izmaeliakkal, a' kiknek a' Fejedelem Magyar Ország' sok Helységeiben földeket ajándékozott; 's azon fellül ama Várat, melly Pestnek hivattatik örökösen nékiek adta. Billa pedig, és az ő Ötse, Botsu, a' kinek Nemzettségéből származik az Ethey, tartott tanátskozássok szerint a' magokkal hozott Népből két részt az említett Várnak szolgálatjára adtak, a' harmadik részt pedig a' magok maradékainak hagyták. Ugyan azon Tartományból jöve akkor egy igen tekintetes Hetény nevű Vitéz, kinek is a' Fejedelem földet, és egyéb birtokokat ajándékozott. Takson Fejedelem pedig nemze egy Gejza nevű fiat, Magyar Ország' ötödik Fejedelmét: Ennek idejében a' Beszszusok' földéről jöve egy Hertzegi vérből származott Vitéz, kinek neve volt Tomizoba, az Urkund Atyja, kitől származik a' Tómay Nemzettség; annak Takson Fejedelem ada lakó földet a' Remey részeken a' Tiszáig, a' hol most az Obádi rév vagy: ez a' Tomizoba elélt egész Szent István Királynak a' Takson' Unokájának idejéig. Mikor pedig Boldog Istvan Király az életnek Igéjét hirdetné, 's a' Magyarokat Keresztelné; akkor Tomizoba hűségos lévén a' Hitben, nem akart Kereszténnyé lenni; hanem Feleségével Vinurosal, az Obádi rév mellett eltemetkezett, nehogy megkeresztelkedvén, a' Kristussal élneken örökre. De Urkund, az ő Fija, Kereszténnyé lévén, él a' Kristussal mind örökké.

Illy

Illy emlékezetes történettel végzi a' Magyar Királyi Jegyész ezen nevezetes Historiáját, melyből merő egyenes szívűség, 's igaz lelkűség tündöklök ki. Hogy tehát Álmos' Nemzettségét Attilától származottnak lenni itten több ízben bizonyítja: tsudálni lehet azokat, a' kik ezt tsak színlésnek lenni állítják. Ugy mondják ezek, hogy ennek hírlelésével tsak a' Nemzetek' nagyobb retentésére igyekeztek légyen a' Magyarok. Igen is; de a' valóságos dolognak hírlelésével. Ugyan is mi szükség lett volna egyébként Attilát emlegetni? Mertha jól vizsgálóra vesszük ezen Magyarokat, majd annyi Attilát találunk közöttök, a' mennyi Hadivezéreket. Sőt nagyobbakat tettek ezek, mint az. Mivel ezek egész Német, és Francia Országokon keresztül rontván, a' nagy tengerig Spanyol Ország' határába, 's innét vissza a' Pirenei hegyek mellett az Alpeseken által Olasz Országra rohantak, 's ezen tértek vissza diadalmas fegyvereikkel. Illyent Attila nem tselekedett. De megmutatta Álmos' Nemzettsége Attilától való származását azzal is; minthogy annak Kardját örökségül birná. Végre megtzáfolhatatlan a' Magyar Nemzetnek ezeránt az egész Világ hallattára tett mindenhai bizonyítása.

V. S z a k a s z.

Az elő adott Magyar Történet' Írójának megvitatásáról.

Nevének elhallgatásával tsak *Belae Regis Natarius*: az az: Béla Király' Jegyészszének nevezvén magát ezen első Történetírónk, a' Tudósokat ellenkező vélekedésekbe hozta maga eránt: hogy hányodik Béla Király' Jegyészsze volt? De, hogy ezen Méltóságos Kancellári Hivatali első *Magyarok esmérete.* F

Béla Király alatt viselte legyen; már azzal is oda mutat, hogy őtet külömbözetlen nevezi, és csak Ez előtt volt Királyokról téssen emlékezetet. Ezt tartják Petrovits József, jeles Törvénytudó, és Katona István, az Ország' Történetirója; de úgy, hogy amaz azt sem ellenzi, ha valaki második Béla' Jegyészszének állítja: emez pedig csak azt nem engedi meg, hogy tizen harmadik századbéli Író volna ezen nevezetes Jegyészünk. Cornides Danielezen első Történetiróról egész Könyvet írván, azt vitatja: hogy azt sem az Első, sem a' Negyedik, hanem a' Második, vagy harmadik Béla Király' Jegyészszének kelljen tartani. Ha tehát azon okokat, mellyek Első Béla Király' ideje ellen ezen Irónk eránt előhord e' Tudós Cornides, nyilván megczáfoljuk: hogy e' Jegyész első Béla Király' Jegyészszé volt legyen, semmit se lehet kételkedni. Lássuk tehát azon okokat.

1. *Almus*, ugymond a' Jegyész 3-dik Fejezetben, az az: *Szent*; mert az ő Nemzettségéből sok Szent Királyok, és Hertzegek valának születendők., Bizonyos pedig, hogy a' kik Szent István, és első Béla Király között Királykodtak, Péter, Aba, és András, kegyetlen, vérszopó, és ragadozó Királyok voltak; s az utolsó a' Pogányok babonaságainak is kelletlenül többet engedett; Öttsének is I. Belának tüzes Ellensége volt: ha tehát a' mi névtelen Irónk I. Béla Király' idejében élt, nem látom; miként említhetett Magyar Sz. Királyokat, és Hertzegeket."

2. A' mi Könyvszerzőnk a' 11. 24. 27. és 57-ik Fejezetben úgy emlékezik Sz. István Királyról, mintha már a' Szentek' Lajstromába lett volna iktattva. De azt kiki tudja: hogy I. Istvánt a' Római Pápa Sz. László kérésére írta legyen a' Szentek' számába. Mivel pedig Sz. László még I. Béla, Salamon, és I. Gejza Királyok után jutott a' Ma-

gyar Királyságra: bizonyosaz, hogy a' mi névtelen Irónk éppen nem volt I. Béla Király' Jegyészse."

3. Osztán azt sem kell elhallgatni; hogy ezen Iró Magyar Országot azon Deák Könyvében mindenkor így írja: *Hungaria*. Észrevette pedig Timon Samu, a' ki mind látta', mind nagy szorgalmatossággal átalvísálgatta Királyainknak régi Leveleit; hogy II. István előtt így iratott: *Ungaria*. Elsőben is, úgymond Timon in *Imag. Hung. novae Cap. 1. pag. 4.* ezen szóhoz: *Ungaria*; II. István Király adta a' H betűt: a' kit osztán követtek a' többi Királyok. A' honnét ismét következik; hogy e' mi Könyvirónk más Béla Királynak, a' ki II. István után Királykodott, nem pedig I. Béla Királynak, Jegyészse vala.

4. Tovább: leginkább erősíti a' mi állításunkat ezen szó *Torneamentum*; mellyel a' 46-dik Fejezetben él a' névtelen Iró, mondván: „ cum clypeis, et lanceis maximum torneamentum faciebant. (az az, paizsokkal, és dárdákkal igen nagy bajvivási mulattságot tesznek vala) Bizonyítják pedig a' régi Irók; hogy azon Deák szó: *Torneamentum*; tsak a' tizenkettődik század' közepén keletkezett a' Deákoknál. Előhozzák ezen szót különösen Freysingeni Ottó, és Radevicus, Fridrik Tsászár' Történeteiben.

5. Végre minden kételkedést elhárít a' névtelen Irónak 43-dik Fejezete, mellyben emlékezik a' Peturgozi erdőről. Előadják tudniillik a' mi Honi Kronikáknak, és Dandalus András; hogy Kálmán, Magyar Ország' Királyja erős Hadat küldött az Illyrikomi részekre, 's az által Péter, Dalmátzia' Királyja a' Pétergozdi hegyeken elejtetett, 's megölettetett légyen. Erről pedig Kéza Simon az ő Kronikájában, mellyet Kun László Királynak ajánlott vala, így szól: „ Ez (Kálmán Király) be-

küldvén Hadiseregét Dalmátziába, elemésztette Péter Királyt, ki a Magyaroknak a Gozd hegyeken eleikbe menvén, az említett hegyeken meggyőzettetett, 's megölettetett. A' honnét azon hegyek mainapig Peturgozdiának neveztetnek magyarul." Ha tehát azon erdős hegyek Kálmának a' Péter Királyon vett győzedelméről nyerték a' Peturgozdia nevet: szükségképpen következettök; hogy a' névtelen Író ezen Peturgoz névvel élvén, más Bélának, a' 'ki Királyaink' rendében Kálmánnál utóbbi vala; 's nem I. Bélának idejében élt legyen.

6. Közönségesen bizonyos az, hogy I. Béla, Adalbertus nevet viselt, 's állandóan ezen névvel neveződött a' Királyi Levelekben. Bizonyára Radó, Nádor Ispány' Levelében, mellyel 1057-ik esztendőben a' Sz. Demeter Klastromát Maurus, Pétsi Püspök' hatalma alá adta, nyilván olvastatnak ezek „András, buzgóságos Királynak, 's az ő Öttsének, győzhetetlen Adalbertus Hertzegnek engedelmevel — Ismét: „Kértem az én Uraimnak is, András Ditsösséges Királynak, és Adalbertus Jóságos Hertzegnek kegyelmét. — András Király pedig Radó, Nádor Ispánnak ezen Levelét megerősítvén így: „Én pedig András Király, és az én Kedves Ötsém, Adalbertus Hertzeg — Előadja ezen levelet egészen Schmitth Miklós az Egri Püspökökről írt Könyvében; 's jól jegyzi meg, hogy I. Béla I. András Testvérje, más Királyi Levelekben is Adalbertus névvel neveződik. — Azért a' mi névtelen Irónk, ha első Béla' Jegyészse lett volna, Adalbertus Király', nem Béla Király' Jegyészszének írta volna magát.

7. Továbbá: a' mi névtelen Irónknál a' 15-ik Fejezetben e' következő szók olvastatnak: „De András Király azt a' földet feltserélte mert szerette azokon a' részeken lakni az ő Felesége, azért,

mivelhogy közelebb volna születése földéhez; mert az Oroszok' Hertzegének Leánya vala — Itt a' mi Irónk úgy emlékezik I. András' Feleségéről, mint régen megholttról, mondván: mert az Oroszok' Hertzegének Leánya volt. De, Saffnaburgi Lambert' bizonyossága szerint, ez még I. Béla Király' halála után is sokáig élt: azért ezen Királlyal egyidőbeli nem volt a' mi névtelen Irónk. Hogy itt elhalgassam; hogy nem lett volna néki szükséges, tudósítani Polgártársait: ki volt I. András' Atyja? ki az ő Felesége? ha I. András, és Ennek Ötstse I. Béla alatt élt volna. Mert, hogy ezt nem tudták volna a' Magyar Hazafiak, azt el nem lehet hinni.

8. A' mi Jegyzésünk hogy I. Bélánál sokkal utóbbi légyen: azt a' Magister-Mester-titulusból, mellyel magát nevezi, legerősebben megmutatjuk. Mert ezen tisztes Nevezet legeslegelőször III. Béla Király' Leveleiben jön elő: ez előtt pedig semmi régiebb Irásokban fel nem találhatik. Világos tehát, hogy I. Béla Király' Jegyzésze nem lehetett a' mi névtelen Irónk.

Ezeket ítéletesen megvizsgálván a' tanultságos, és jól okoskodó Ember, azonnal látja azoknak erőtelenségét, 's tudálja; hogy Cornides Dánielt, a' ki Hazánk' dolgainak előadásával első Tudósaink között érdemlett helyet magának, arra bírhatták ezek, hogy Anonymusunkat tagadná I. Béla Király' Jegyzészenek lenni: holott Ennek, mint első Magyar Történetirónak régiséget legjelesebben szembe tünteti. Rostáljuk meg tehát rendiben az ő okvetéseit.

I. Az ő első Okvetésének sikeretlensége csak az ő hatodik okvetéséből is kitetszik: a' hol Radó Nádor Ispány' Levelében úgy adódik elő I. András, mint buzgóságos Király. Hogy a' pogány Magyarok' első zúdulásának ellene nem szegeste

magát: azt nem rosszlelkűségének, hanem tehetetlenségének kell tulajdonítani. Lám' mihelyt megkoronáztatásával a' Fő Hatalomra kapott, azonnal az Istenhez térítette a' pogánykodó Magyarokat, úgy hogy innét Katholikus névvel tizmereztetnék. Béla östtsével lett egyenetlenségét is a' Hízeltedők' gonoszsága szülte, a' kik annak ő ellene való törekedése eránt elhitették volt őtet: és így, a' mit az ellen tselekedett; azt maga oltalmára intézte. Ezt tehát Péterrel, és Abával egybe szürni nem lehet. De még azokat sem lehet minden jóságtól megfosztani: mert, hogy az Istenhez nem kevés buzgósággal voltak, azt eléggé kilátni onnét, hogy mindenike az ő töle építettett Szentegyházba temettetett vala. Azután: azt maga is megesméri a' Tudós Cornides, hogy Anonymusunk az ő Béla Királyjának, a' ki nek Jegyészse volt, halála után irta ezen Históriaját: azért helytelenül határozza az említett Királyokra az ő okoskodását. Már pedig I. Belának emlékezetes buzgó uralkodása Magyarjaiból a' pogány hajlandóságot annyira ki irtotta, hogy osztán állandók maradtak azok a' Keresztény Hitben. Ezen jó lelkű Király' Fijaiban is, Gejzában, Lászlóban, és Lämpertban látta a' Hitnek szent erköltseit az Anonymus: azért méltán emlékezhett a' Magyar Szent Királyokról, és Hertzegekről. Az Apostoloktól eredett szokás szerént pedig, a' kik a' Keresztényeket Szenteknek neveztek volt, még inkább emlékezhett azon formán Álmos Királyi Maradékairól; a' kik mind eddig szakadás nélkül megtartották a' Katholika Hitet.

II. Tudva vagyon az a' Keresztényeknél, hogy a' Martirok, és egyéb különös szentségű Emberek mindenkor tisztelettel méltóztatódtak az Anyaszentegyházban: 's ennek első idejében a' Püspök, és az ő buzgó Népe mindjárt azon Reli-

gyíói tiszteletre méltónak esmérte azt, a' kit az őszentül viselt élete, 's ezzel érdemlett tsudatetelei a' Mennyei örömben lenni nyilván bizonyították. Szent István' idejében pedig kilentz száz^{993. E.} kilentzven harmadik esztendőben kezdődött a' Szentek Méltósága azon tiszteletre a' Római Szent Szék által, a' mellynél vagyon az első Hatalom az Anyaszentegyházban, nyilvánságos szent szertartással kihirdettetni, midőn Szent Udárlíkot tizenötödik János Pápa több Püspökök, 's Papok, és Diaconusok' tisztelkedésével a' Szentek' számába iktatta volt. Mindazáltal ezzel meg nem szűnt az; hogy azokat, a' kik Szentség' illatjával multak ki e' világból, Szenteknek neveznék: így neveződött tehát mindjárt Szent István is: így nevezte őtet Sz. László Király is a' Veszprimi Püspökségnek adott Levelében esztendővel előbb, mint canonizáltatott Az. Anonymus is tehát, hogy őtet Szentnek nevezte, onnét éppen nem lehet következtetni, hogy I. Béla Király' Jegyészse nem lehetett.

III. Ezen okvetést semmisítik már Sz. Istvánnak több Királyi Leveli, ki is a' Pétsi Püspökség' szerzéséről adattot így kezdi: „*In nomine Sanctae Trinitatis, et individuae Unitatis Stephanas Hungariae Rex. — Datum X. Kalendas Septembris, Indictione VII. Anno Domini millesimo nono. Pio Stephano Regnante anno. Actum in Civitate Jauriana.* A' Veszprimiről: „*In nomine Sanctae, et individuae Trinitatis, Amen. Stephanus Dei gratia Hungarorum Rex. — Datum in Soly, apud Capellam Beati Stephani Proto-Martyris anno ab Incarnatione Domini millesimo nono.* Adjuk ide még Sz. István' Leveliből azt, mellynek kezdetét maga is elő adja Cornides az említett *Vindiciae Anonymi Belae Regis Notarii*

10 72

nevezetű Könyvében; ugyan azért annál tsudálatosabb ezen ő vitatása: így vagy on pedig azon Bakonybéli Apáturság fundáló Levelének kezdete ő nála is p. 168. „*Universorum Christifidelium sane intendat discretio, quod dum in terra Hungariae Christianae religionis per Dei gratiam nova pullularet professio etc.*” Hasonlóképpen iratik azon szó I. Gejza Király levelében, mellyet a’ Garan melléki Sz. Benedek Apáturságának adott, mondván: „*In nomine Sanctae Trinitatis, et individuae unitatis, Patris, et Filii, et Spiritus Sancti. Ego Magnus, qui et Geysa, supremus Hungarorum Dux, postea vero Gratia Dei Rex consecratus, Belae Regis Filius* —” Ugyan Ennek Testvérje, Sz. László Király a’ Veszprimi Püspökségnek 1082-e adott Levelét így kezdi: „*Ladislaus Dei Gratia Hungarorum Rex, Belae Regis filius, omnibus Christo devotis, quicunque sunt, et erunt in sempiternum, salutem in Filio Dei gloriosam.*” — Így végződik: „*Nos igitur ob reverentiam omnipotentis Dei, et Beati Michaelis huic scripto nostrum regale Sigillum fecimus apponi per manus Magistri Fabiani Vice-Cancellarii nostri fidelis, post Incarnationem Domini nostri Jesu Christi Millesimo octuagesimo secundo.*” — Ezekből igen nyilvános: melly nagyon elbódult légyen Cornides, azt állítván Timon Samu után, hogy II. István Király adta ezen szóhoz: *Ungaria*, a’ H betűt, ’s irta legelőször: *Hungaria*: holott már Sz. István Király’ Leveléiben olvassuk ezt, a’ mint maga Cornides is elő adja. Olvassuk Gejza, és Sz. László Királynál is: Ennek pedig Unokája lévén II. István, hogy tehát ez irta volna először ezen szót: *Hungaria*; igen képtelenül mondatik. Ezen képtelenségből azt következtetni; hogy

a' mi Jegyészünk II. István Király után uralkodott Béla' Jegyésze vala, nem pedig I. Béla Királyó: még nagyobb képtelenség.

IV. Ezen okvetését maga megtzáfolja a' Tudós Cornides ezen névtelen Irónk' oltalmára irtt Könyvének 309-ik lapján: a' hol nyilván megmutatja; hogy a' Magyaroktól tanulták mások is a' bajvivási mulattságot; 's úgy tartja, hogy ezen Deák neve is: Torneamentum, ezen Magyar szóból tsináltatott: Torna. Ugyan is Theophylactus Simocatta lib. 2. C. 15. említi; hogy az Avar-Magyarok' szova lett volna az; a' kik ezen szót: Torna, úgy vették, mint artzal fordulni, Theophanes szerint. Mi pedig tudjuk, hogy nem tsak Torna Város, és Vármegye; hanem a' Torna víze, 's e' mellett lévő Helység is mainapig fenntartja ezen Magyar szót: és ettől eredt szovunk: Tornázt, melly jelenti a' szobák előtt való térséget, hol leginkább szoktak forgolódni az Emberék, mint a' Bajvivók a' fegyveres játéokban.

V. Béla Király' Jegyésze a' Peturgozi erdőről emlékezvén, még inkább megerősít bennünket abban; hogy I. Béla Király' Jegyésze volt: mivel az ottan történt győzedelméről Kálmán Királynak éppen nem emlékezik. Mert, hogy erről megemlékezett volna, ha utóbb irta volna ezen Históriáját, azt tsak onnét is láthatni: hogy a' Vértés erdőről, mellyet Elődnek adott vala Árpád, tévén emlékezetet, mindjárt kijelenti; hogy azon erdő a' Nemeteknek ottan elhányt vértéikről hivattatnék Vértésnek. Bizonyára itt sem hallgatta volna el; ha onnan származott volna a' Peturga' nevezet, mivel ottan Péter Dalmata Királyt elejtették a' Magyarok. Hanem hogy innét azon előbbi nevezetét Petergazdia névre vették a' Magyarok: azt már igen hihetőleg adja elő Kéza Simon. Sőt szólván Árpád alatt lett elfogla-

lásáról egész Horvát Országnak, ennek Sz. László Király által ujlag lett elfoglaltatásáról szükségképpen tett volna említést e' mi Királyi Jegyészünk, ha ezen történet után írta volna az ő Históriaját. Ezt tehát hogy annakelőtte írta: nyilván kitetszik; 's ebből is megbizonyosodik; hogy I. Béla Király' Jegyészse volt.

VI. Már oda fenn a' harmadik okvetésre előhozott Királyi Levelekben láthatni: hogy mindGejza, mind László Király magát Béla Király Fiának nevezi; sőt Ez, ugymint Sz. László még az ő Országos Végzeményjében is Béla Király Fijának nevezetik. Tehát nem igaz, hogy I. Béla állandóan *Adalbertus* névvel neveződött legyen a' Királyi Levelekben: sőt az előhozotton kívül egyet se tudott nevezni Cornides. Ama névvel pedig nem csak Fijai, hanem az Országis mindenkor ditsőítette, úgy hogy, mikor már több Belák jelesítették kimult Királyaink számát, mindjárt I. Béla Királyt értették a' Hazafiak, ha csak tsupán neveződnek is Béla Király: azért minden hozzáadás nélkül szokták őtet nevezni. Elég bizonyágunk ebben az Arany Végzemény, mellynek huszon harmadik Tzikkelye szerint rendeltetik: hogy uj pénz Béla Király' pénze szerint verettesék. Kiki tudta mindjárt, hogy I. Béláról vagyon itten szó; ámbár utánna immár kettő Királykodott azon névvel; 's III Béla vala éppen az Atyja II. András Királynak, kinek Királyi Nevével erősödik azon Arany Végzemény. Azért a' többi környülállásokat ide értvén, ezen Királyi Jegyész még inkább I. Béla Király' Jegyészszének kell esmérnünk.

VII. Ezen mondás: „ az Orosz Hertzeg' Leánya vala; szoros értelemben annyit tézen: Az Orosz Hertzegtől született. Azért nem lehet ebből azt következtetni; hogy az ezt mondónak idejében nem élt már azon szülemény.

Annál inkább nem lehet azt úgy venni, ha Leányról vagyon a' szó. Mert közönségesen így szoktunk szólni: Andrásnak két, három-vagy sok Leánya volt; de már egy sinsz. Az ezt halló nem érti mindjárt arra; hogy azok megholtak; hanem kérdezi, hová lettek? Az a' felelet: mind férjhez mentek. E' szerént szólván a' mi Jegyészünk is, nem lehet az ő szavait arra tsafarni, hogy azok által a' Királyné halálát jelentené. Azzal pedig éppen hallgatni kellett volna az Ellenkezőnek: hogy nem lett volna szükséges a' mi Királyi Jegyészünknek, tudósítani Polgártársait: ki volt I. András' Atyja? Ki az ő Feleségéé? ha I. András, és Ennek ötszö I. Béla alatt élt volna. Merthogy ezt nem tudták volna a' Magyar Hazafiak, azt el nem lehet hinni." Ezen mondásnak helytelenségét kiki láthatja. Ugyan is a' Historikusnak első jegyét teszi a' töle iratott dolgokkal való egyidőbélisége. A' régi történeteket Író is azzal teszi hitelessé az ő Históriaját, hogy azt azon időbeli őszintes Historikusok szerént adja elő.

VIII. Valamint kezdetét, úgy végezetét is Sz. László Király' Levelének, mellyet ada a' Veszprimi Püspökségnek, előadtuk a' harmadik szám alatt: holott nyilván megvagyon a' *Magister* szó; mondván: „Nostrum regale Sigillum fecimus apponi per manus Magistri Fabiani Vice-Cancellarii nostri fidelis - -” Tehát nyilvánságosan ellenkezik az igazsal ezen mondás: „E' *Magister* tisztes nevezet legeslegelőször III. Béla Király Leveliben jön elő: ez előtt pedig semmi régiebb Írásokban fel nem találhatik.” Ezen tsufos botlásán e' Tudós Férjfiúnak annál inkább lehet tsudálkozni; minthogy több ízben említi ezen Levelét Szent László Királynak. Mivel pedig ezen Királyi Levelnek szerkezete másokban is igen egyez a' mi Jegyészünkével, világosan kinyilvánodik: hogy ezen Szent Király' Atyjának I. Béla Királynak Je-

gyésze volt Az , Osztán ezen Királyi Jegyész említvén azon Kunokat, kik az első Magyarokkal Álmos Fejedelem alatt ide jöttek, egy szót se tészen azon Kunokról, kiket Sz. László Király meggyőzvén, 's a' Keresztény Katholika Hitre térítvén, a' Tisza mellett letelepített: ezt pedig azon alkalmatossággal el nem hallgattavolna, a' bizonyos; ha Szent Lászlónak ezen ditső tette után irta volna az ő Históriáját. Bolgár, vagy Nandor Fejérvárról is többször szólván, el nem mulasztotta volna említeni a' Magyaroknak a' Görögökön vett ama' nevezetes győzedelmét, a' mellyben Gejza, és László Hertzegek főképpen jeleskedtek azon Várnak megvételeivel. Tehát ezen jeles hadi tételek előtt irta meg azon Magyar történeteket mint I. Béla Királynak néhai Jegyészsze. Hogy pedig ez alatt viselte azon fényes Hivalt: eléggé meghatározza, mondván: „Néhai boldog emlékezetű ditsőséges Béla, Magyar Ország' Királyjának Jegyészsze.” Mert a' bizonyos; hogy egyik Bélának se lehet ezen nevezetet: *Ditsőséges*; olly erányosan tulajdonítani, mint I. Bélának, a' ki három esztendei Országlása alatt az előbbeni zavarodásban megromlott Hazát Fejedelmi okosságával olly ditsőségre hozta, hogy abban a' szomszéd Birodalmak között egyik se tenne ki rajta.

Királyi Jegyészünk' megvitatása után ide illőnek állítom, hogy szójegyeinkről néhány észrevételeimet előterjeszsem, annál inkább, minthogy azokkal helyén élni, minden Nemzetnél a' Jegyészek' kötelessége. A' szójegyek a' betűk lévén, nyilvánosságos az, hogy azokkal ugy kell jegyeznünk a' szokat, hogy ezeknek érthető-

sége semmit se szenvedjen. Ugy látszik, hogy a' Magyarok a' magok betűjüket semmit se vonásosították: mivel a' Deák betűkkel is sok ideig majd minden vonás nélkül éltek volt, a' mint látjuk a' régi Magyar Írásokban. Most pedig már igen is sokra szaporodtak azon betűvonások, úgy hogy ott is megjelennek azok, a' hol éppen nem szükségesek. A' Magyarok' Históriajában ugyan én is ezennel hatalmazott szokást követtem, a' többek után még azt is hosszú hangra vonásosítván, a' mit mindenkor röviden szoktam mondani, a' velem egy Tartománybeliekkel együtt: de most valaminszóllok; úgy írok. A' bizonyos, hogy annál könnyebben megy az írás, és nyomtatás, és annál szebb, mennél kevesebb vonásokkal vagyon. Tehát az okosság parantsolja, hogy a' mennyire lehet, eltávoztassuk azokat; és csak azon szótagokban használni, mellyeket az egész Magyarság hosszan hangoztat; mint: Kéz. Láb. Lódul. Többekben is ellenkeznek magok között a' Magyar Írók. Így egyik Rész a' C' betűt szükségesnek; a' másik szükségtelennek állítja a' Magyar Írásban, azon hangnak ejtésére magyarosabbnak tartván Tz, vagy Ts-vel élni. Ha magában megeszméljük; úgy tapasztaljuk, hogy mind egy. Mert akár így írom én: Czák. Czomb. Akár így: Tzák. Tzomb; azon egy hangon olvasom. Szinte úgy ezeket: Csány. Csik; vagy Tsány, Tsik. Tudjuk azt is, hogy a' Deákok a' C' betűt kétféleképpen használják, ugymint a' maga hangján, és a' náluk nem lévő K' betű hangján: amugy az e, és i előtt; emigy pedig az a, o, u betűk előtt, és a' szó végén. A' Magyaroknál ellenben minden magán hangzó betűkkel megvagyon a' C'nek a' hangja: azért gondolták melléje a' segéd betűt, hogy el ne vétenék a' hangját a' Deákos Magyarok. De azt meg kell vallanunk, hogy e' végre

nem volt szükséges átaljában ezen betűt a' Z'-vel megtársosítani; minthogy az a b cében szinte úgy kimondjuk azt, valamint a' Deák; sőt Nyelvünkben jelentő szó. Az említett okra nézve tehát elég lett volna azt csak azon magán hangzók előtt tselekedni, hol a' Deák elváltoztatja. Ugyan ezt böltsen igyezte Sz. István Király a' Magyar Nemzetnek Fő Mestere, a' kinek azon Királyi Leveleiben, mellyel a' Veszprimi Püspökséget fondálta, így látjuk írva: *Marczalfő*. Abban pedig, mellyel a' Szentmártoni Klastromot adományosította, így vagyon jegyezve: Ceba. Ez tudnillik egy Fő Méltóságnak; amaz egy Helységnek a' neve. A' Deákok a' T' betűt is kétféleképpen vesznek, ugymint a' maga hangján, és a' C' hangján: p. o. Sentio. Titius; így mondják ki: Sencio. Ticius. Ebben is követték őket a' Magyarok, de úgy; hogy a' C' helyett vévén, a' fennjelentett segéd betűvel nyilván megkülömböztessék. Így találjuk ezt már Sz. László Királynak azon Leveleiben, mellyet a' Veszprimi Püspökségnek adott vala; a' hol ezeket olvassuk: „*Jobbágy nomine Leurintz*. Ugyan ezt javallja az okosság is: a' C' pedig ez ellen társosítjuk a' Z'-vel; minthogy ez semit se tesz a' mellett. Arról is meg kell itten emlékeznünk, hogy a' ch, cs, ts, a' Magyar írásban azon egy hangot tegyen: hanem az első már ma csak a' Familiák' neveiben szoktuk használni; ugymint Cháky, Forgách, Zichy; úgy a' másodikat is a' tulajdon nevekben megtartjuk; a' harmadikkal pedig közönségesen élni, jobbaljuk. Mert a' bizonyos, hogy ezen igéknek: Tanítsa, Térítse, az utólja; és ezen nevek: Tsak, Tser, egy hanguak. Amott pedig szükségesképpen ts-nek kell lenni; tehát emitt is azzal kell élnünk, hogy az egyezés ellen ne vétsünk.

Ugyane' végre vizsgáljuk Nyelvünk' természeteként; mellyik Rész egyezőbb ezzel? Az e' a' ki így ír: Leendő, Teendő? Vagy az, a' ki így: Lejendő, Tejendő? A' Magyar Nyelvnek közönséges törvényje az, hogy a' jelentő módnak a' jelenvaló harmadik személynél meggy az Igének formáltatása; ugymint: szeret; szeretek; szereték; szerettem; szerető; szeretendő. Némellyek pedig ezen törvénynak a' végbetű' feltételével felelnek meg; ugymint: lesz; az sz' helyett v-t vesz fel az aligmulttban; t-t az egészen multtban; a' jelenvaló részesülőben ismét v-t; a' jövődőben ezt ismét kihagyván, szépség' okáért a' j-t veszi helyébe. Azért ezen Igének formálása így megyen: levék; lettem; lévő; leendő. Szinte így az ehez hasonlóké. Mert az aligmulttban az sz' helyett v-t vesz fel, 's nem engedi magát így formálódni: leék. Természetesen következik, hogy mindenütt kipótolja az elhagyott betűt. Tehát valamint senki se engedi ezt jonak: leék; úgy ezt sem lehet jóvá hagyni; leendő: hanem itt is ki kell pótolni az elhagyott betűt, így: leendő.

Tudósainknak ebben is vitájok vagyon: miként kelljen a' szenvedő, és némelly közép Igékben élni a' Parantsmódban, 's evvel egyezőkben? Ha így-e: szeretessék; vagy így: szeretessen? Hogy amugy élt ezzel ama' bölts Esztergomi Érsek, Kardinál Pázmán Péter; és ama' Tudós Jesuita Pap, Káldi György; azt látni ezeknek megbetsülhetetlen Könyveikben. Sőt az egész Keresztény Magyarság Sz. István Királytól fogva mind e' mainapig ezt gyakorolja az Ur' Imádságában, mondván: „Megszenteltessék a' Te Neved.” Mindazáltal nem lehet azokat megvetni, 's fenyíteni, mint a' Magyar Nemzet' megbántóját, a' kik így mondják, 's írják: szeretessen; szen-

teltesse; gondolkodjon; munkálkodjon. Mert ezt inkább úgy kell néznünk, mint Nyelvünknek bő tenyészőségét, hajlékonyságát, maga kedveltetését, és mindennemű versekre alkalmaztathatóságát. Ha a' Deák Nyelvben ditsérjük azt, hogy egy szót többféleképpen ejt: mért ne magasztaljuk ezért a' mi Nemzeti Nyelvünket? A' természet von arra bennünket, hogy, valamint földünk' jóságának 's termékenységének örülünk, úgy Nyelvünk' gyökerességén, szépségén, forgathatóságán még inkább örvendjünk; minthogy ez egyesít bennünket a' Nemzeti Ditsőségre. Vegyük e' mellett észre, hogy a' mi Nemzeti Nyelvünk mind a' Nevek' ejtegetésében, mind az Igék' hajtogatásában igen természetesen megtartja az ő utját. Tárgyunkhoz képest lássuk ezt az Igékre nézve. Egy formán megy ez mind a' tselekvő; mind a' szenvedő, 's közép Igékben, és gyönyörű származással. De, hogy hosszasan ne legyek, tsak azide valókat hozom elő, e' szerint:

Tselekvő. Parantsmód. Egyes: Szeress. szeressen. Többes, Szeressünk.

Szeressetek. Szeressenek.

Szenvedő - - - Szeretess. Szeretessen, vagy Szeretessék.

Többes. Szeretessünk. Szeretessetek. Szeretessenek.

Látjuk itt, hogy ebből, szeressen, származik ezen többes, szeressenek: úgy ezen többes, szeretessenek, származik ebből; szeretessen. Világos tehát az, hogy ezen utolsó helyett a' *szeretessék* tsak nagyobb vérmesség, és szépség' okáért tevődik; mint követője ennek: *szerettetik*. Ugyan azért szeressük, tiszteljük e' mi édes Hazánkat, nem tsak ennek áldott földé' lakásával, hanem annak

nak igaz egyességet szülő nyelvével is tökéletesen Hazafiaskodván; és így minden egyenetlenséget eltávoztatván, ama' minden jóknak Adóját, a' Mennyei Atyát egyesült lélekkel ditsőitsük: a' mire, mint láttuk, Historiájának utólján is gerjeszt bennünket Béla Királynak igaz Magyar lelkü Jegyészse.

M á s o d i k R é s z.

A' Magyarok' Istenességéről; a' mit az Istenhez való kötelességének tellyesítésével kell ki nekkinnek megmutatni: Miként hibáztak ebben a' Magyarok a' többi Pogányokhoz képest? Miként tértek az Idvezítő Hitre? Miként szaporodtak közöttök az Egyházi Szolgák? Mitsoda Ellenesseik támadtak a' Hitben? Melly tsudálatosan rendeltett Apostoli Királyjok, a' kinek mind eddig a' Katholika Hitben állhatatos Követőji voltanak az ő Királyjaik? a' következő Szakaszok nyilván elő adják.

I. S z a k a s z.

A' Magyarok' Hitéről.

Az Embert az ő Alkotója nemesítvén okoskodó észszel, az ő megeszmérésére, 's imadására képesítette: a' mi a' Hitnek, 's Religionak fundamentoma. De, hogy ebben egyenesen eljárjon az okos emberi ész, külsőképpen is kinyilatkoztatta magát nékie. Földi életét mivel táplálja gyönyörűségesen: azt neki eleibe adta, tsupán egy fának gyümölcstől eltiltván őtet, hogy annál tö-

Magyarok esmérete. G

kellétesebb legyen engedelmessége. Meg nem tartván az első Emberek ezen Isteni parantsolatot, tüstént elvesztették tökéletességjüket, a' nékiek előre jelentett büntetésül ezen halandóságra, 's nyomorúságos állapotra jutottak, melyet mi Maradékaik mindnyájan érezzük. Így az ő büntető igazságával is megesmértette magát az Emberekkel de úgy; hogy egyszersmind irgalmasságát is kimutatná, Idvezítőt igérvén, a' ki által megszabadulna az Ember az örök haláltól, 's örök élete lenne. Ez tehát azon Hit, melly közönséges volt az egész Emberi Nemzetben egész a' Babiloniai zavarodásig.

Ezen zavarodással a' Világ' teremtésének 1757 Ezer hét száz ötven hetedik esztendejében több nyelvekre szakasztotta az Ur Isten az Emberi Nemzetet az ő kevelysége miatt; hogy így megaláztatván, az Isteni felelem annál inkább megtartaná azt az igazság' utján. De még szörnyebben kitesapott abból. Mert az ő nyelvek szerént eloszolvána a' földön, 's ehez ragaszkodván, majd mindnyájan bálványozókká lettenek; 's egyedül Ábrahám' Maradékaiban maradt meg az igaz Isteni tisztelet, 's még ezeknek is gyakorta nagyobb része a' többi Nemzetek' példáját követte.

A' régi Magyaroknak, kik Hunyoknak nevezettek, ebbéli tévelyedését, Méte Tanjó alatt, így adja elő Deguenes a' Sina Kronikákból: „A' Tanjók' Udvara többnyire az Inkán hegyén volt. Ide hivattatván öszve az egész Birodalomból minden esztendőnek első napján a' Tisztviselők, hogy a' Közönség' javára öszveségesen tanátskozzanak; tanátskozásaiknak Innepi áldozattal vetettek végét. Ugyan azok osztán ötödik hónapban Sumtsingba jöttek öszve; a' hol az égnek, 's földnek, és Öseik' hamvainak áldoztak volt. Tavasszal ismét közönséges Gyűlés tartatott, mellyben az

Emberek, és barmok vevődtek számba. A' Tanjő, valamint hatalommal, úgy Religióval is megszokván előzni Alattvalójit, minden nap, Test-örzőjitől körülvéttetve, kiment a' természetűre a' Nap' imádására: a' melly szokást estve is, mihelyt látszott a' hold, megtartotta vala. Hobánzi Tanjő alatt pedig, a' ki amaz után mintegy másfél száz esztendővel uralkodott, minden esztendőben pompás Innepi áldozatot tettek, úgy mondják a' Kínai Kronikák, az ég nagy lelkének." Ugy látszik, hogy e' szerint áldozott Álmos Fejedlem is Ungvárra lett érkezésekor az ő Magyarjaival azért való háladásul, hogy az Istentől nekik rendelt ezen Hazába bejutottak. Elégge megtetszik ezekből, hogy Isteni buzgótságok meg volt ugyan a' régi Magyaroknak is, de megvesztegetve a' Pogány babonaságtól, ámbár nem annyira, mint az Egyiptomiaknál, Görögöknél, Rómaiaknál, és egyebeknél, a' kik nagy esztelenséggel számtalan Isteneket imádtak. Nyilván látni ezekből, hogy az ész' világának gyámolítására szükséges a' külső kinyilatkoztatás az Embereknek, hogy az Isteni Tiszteletben tökéletesen megmaradjanak.

Ugyan e' végre a' Világ' kezdetétől fogva tett sok Isteni jelentések szerint az örök Ige megtestesülvén az Emberek közzé szállott, hogy azokért magát az ő Mennyei Atyjának feláldozván, őket megigazítsa, az ő Evangyéliomának világánál az igaz Hitben vezérelje: mellynél fogva az Ember az ő Urának Istenének maga szívét tellyesen feláldozza; mind Egyházi, mind Világi Felsőségekhez tisztelettel, 's engedelmességgel legyen, és így fenntartván Emberi méltóságát, a' jó erkölcsök által az Idvezítő kegyelme erejével az ő igaz boldogságát, mellynek kívánását szívébe oltotta a' Boldogság' Ura, örökre megnyerje.

- Mindjárt világított ez a Szittyai Magyaroknak is, a' mint különösen ezeknél apostolkodott nagy foganattal András Apostol. Nem kevesen hódoltak meg ennek az először e' földre költözött Magyarok közzülis; de még többen azok közzül, kik másodszor ide jöttek: legszerentsésebbek lettek pedig ebben a' harmadszor itt megszállott Nemes Magyarok. Mert ezek, minekutánna tovább száz esztendőnél Hadi ditsősséggel jeleltették e' Magyar Földet, osztán a' Keresztény Hittel, 's Religióval még inkább ditsősségesítették. Gejza tudniillik az Atyjának Taksonnak
972. E. halálával kilentz száz hetven kettődik esztendőben kezébe vévén a' Magyar Fejedelmi Páltzát, az ő Keresztény Feleségének, Sároltának, Gyula, Erdély' Kormányozója' Leányának esdeklésére, 's II. Otto Tsászár' kérésére szívébe vévén a' Keresztényeket, megengedte nékiek az Evangyéliomot nyilván predikállani: a' miben legnagyobb buzgóságot mutattak Sz. Volfgangus, 's Bruno Püspökök, és Sz. Piligrinus Laureakumi Érsek, olly foganattal, hogy ezen Érsek azt írná VII. Benedek Pápához; hogy öt ezeren a' főbb Magyarok közzül tértek legyen az Ur Kristushoz.
2. Azélt könyörgött Pápa ő Szentségének, hogy rendelne Pannóniában hét Püspököt, kik itten a' Népet az Evangyéliom' hirdetésével megvilágosítván, az idvezítő Hitre térítenék. Gejza osztán magais az Evangyéliom' Hirdetőjít kívánva hallgatván, a' Katholika Hitnek igazságát elesmért.
979. E. te, 's fiját is Vajkot, a' kit Sároltá kilentz száz hetven kilentzben szült vala néki Esztergomban, mindjárt hogy okosulni kezdett, taníttatta a' Keresztény Katholika Hitben, 's jámborságban, és a' Deák nyelvben. Sz. Albert Püspöktől még inkább megerősítetvén ezen idvezítő Hitben, nagy buzgósággal vette fel ettől Esztergomban a' Ke-

resztség' Szentségét kilentz száz kilentzven ne-994. E. gyedikben az ő fiával együtt, kinek ekkor István Név adatott az ő édes Anyjának Sároltának akaratjára, azon szent álma szerént, melly nékie vala, midőn még méhében hordozná ezen ohajtott fiját. Kereszt Atya volt Gróf Deodát, Tاتا Várának Ura. Ekkor kereszteltettek meg Gejzának Leányai is: Judith, Gizela, és Sárolta, 's az ő testvérje, Mihály, kinek fiai voltak Kopasz László, és Bazilius, kit közönségesen Vazulnak neveznek. Gejzának minden igyekezete abban volt, hogy az egész Magyar Nemzetet ezen idvesség' útjára bírja: de ezen kegyelem az ő Fijának Istvánnak adatott.

István tehát az ő Atyjának Gejzának halálával Fejedelmi Hatalomra jutván, kilentz száz997. E. kilentzven hetedikben, korára nézve tizen nyoltz esztendőls ifju, de Keresztény böltsességére tekintve, egy érett eszű Fejedelem volt ő már akkor: azért mindjárt oda fordította buzgó szívét, hogy az Istentől az ő gondjára biztatott Népet a' Keresztény Hitnek megesmertetésével az idvesség útjára vezesse. Kupa, Somogyvármegye' Fő Ispányja' vezérlése alatt felzendült ugyan erre a' Pogány Magyarság: de ez ellen, Veszprimnél olly hathatósan diadalmaskodott, hogy annak elestével, 's négy részre vágattatásával, és egyik részének ugyan ott Veszprimben, másiknak Győrött, harmadiknak Esztergomban, negyediknek Erdély' Fő Városában lett kifüggettetésével megszeliđítette pogány Magyarjait, 's engedelmességre hozta kilentz száz kilentzven nyol-998. E. tzedikben. Azért mind Levelek, mind Követek által bivott Egyházi Férjfiakat Német, és Tseh Országból, hogy hirdetnék itten az Evangyéliomot. Találkoztak is sokan mind az Egyházi, mind a' Szerzetes Papok között, kik ezen Apostoli

999. E munkára örömmel költöztek ide Magyar Országba kilentz száz kilentzven kilentzedikben; 's minnekutánna minden idejeket a' Magyar Nyelv' tanulására fordították, hogy képesek lennének az Evangyéliomot Magyarul hirdetni, és a' Magyar Nemzetet annak elfogadására bírni: örömmel látták szent fáradozásaiknak gyümölsét. Ezek közt vala Astrik, avagy Anasztázus, a' Tsch Breunoviai Apáturis, egy bölts, és jámbor erköltsű Férjfiú, kinek, és a' véle jött Benediktinusoknak építtette osztán Szent István ama nevezetes Pétsvárad Monostort. De leghathatósabb volt magának Szent István Királynak munkálkodása a' Magyarok' megtérítésére: a' ki nem csak parantsolatot bortsátott minden Tartományokra, hogy a' tőle küldött Evangyéliomi Tanítókat mindnyájan figyelemmel hallgatnák, 's megvetvén a' pogány babonát, a' szent Keresztiséget felvenni el ne mulatnák, hanem maga is Fejedelmi Méltóságának ditsőségére lenni esmérte, Apostoli szolgálatot tenni, 's alattvalóit buzgó tanításával az örök élet' útjára vezetni. Innét nem csak Fejedelme, hanem Apostola is lett az Isteni Kegyelem által az ő Magyar Nemzetének. Valamint hitte pedig a' Közöséges Keresztény Anyaszentegyházat; úgy hitte, hogy abban a' Kristus Jézus' Helytartója a' Szent Péter' Székében ülő Szentséges Romai Pápa legyen, az idévztő Hitnek egysége' fenntartására rendelve. Tudván tehát, hogy uj Érseki, 's Püspöki Székeket felállítani, 's azokra Fő Papokat emelni, és hivataljokhoz képest nekik Törvényes hatalmat adni, azon Romai Széknek hatalmához tartozna: e' végett Követeket küldött Romába, kik által ezen kérés mellett kérte ő Szentségét az eránt is, hogy méltóztassék ötöt egy tőle megszentelt Királyi Ko-

ronával megtisztelni, mellyel a' Keresztény Királyok' számába koronáztathassék.

Uruk' születése után tehát ezeredik esz. 1000. E tendőnek kezdetén ezen Magyarokérség, mellynek Feje vala a' fennemlített Asztrik, Romába érkezvén, Fejedelme' akaratjának bétellyesítésére készen találta II. Szilveszter Pápát, a' kit mind III. Ottó Romai Tsászár serkentett arra hathatós ajánlásával, mind az Angyali sugarlás indított vala: ezen Magyar követektől is megértvén mind azokat, valamiket tselekedék Szent István maga Országában a' Keresztény Hitnek terjedésére, 's kívánna tovább is tselekedni, valamit kért, tellyes örömmel megadott nékie mindent. Az Esztergomi Érsekséget, a' többi felállított, vagy kijegyzett Püspökségekkel együtt, megerősítette; az Egyházi Felsőbbségnek állandóságára magajussában részesítette Ő Királyi Felségét, általadván nékie, 's Következőjének az Egyházaknak elrendelését; és ötöt az Apostoli Nagy Követségnek méltóságával megtisztelte: a' melly Méltóság' tziemeréül küldötte nékie a' kettős keresztet; hogy a' Magyar Királyok előtt hordoztatnák az; valamikor Ezek a' Nép között különös pompával megjelenének. Istvánnak, a' Magyarok' buzgó Atyjának, legfőbb tiszteletet ada pedig Szilveszter Pápa azzal, hogy ötöt nem tsak Királyi, hanem Apostoli névvel is méltóságosította: és így Apostoli áldása mellett, egy, ragyogó kövekkel, és szemeket tsiklándoztató gyöngyökkel ékesült Arany Koronával, mellyel mind ő, mind a' többi utánna következő Magyar Királyok ditsősségesen fényeskednének, megajándékozta. Szent István, valamint édes örömmel vette ezeket azon esztendő Pünkösd havának elején az ő Követjeinek hazaérkezésével, úgy az egész Magyarságnak tellyes vigasságával

kenettetett, 's koronáztatott az Apostoli Királyságra Esztergomban azon szent Koronával a' következett Kíss Aszszony havának tizen ötödik napján, ugymint a' Szentséges Szüz Anyának menybe vétele' Innepen, mellyet Nagy Aszszony' napjának nevez a' Magyar Anyaszentegyház. Ezen örvendetes koronázás után a' Szent Korona, a' többi Királyi ékességekkel, 's a' Pápa' Levelével együtt, Fejérvárra vitettetvén, ottan a' Boldog Aszszony Szentegyháza' karjába záratott, és az ebben ájtatoskodó Káptalan' Kusztoossának hiteles gondviselésére bizattatott. Szent István, miként betsülte legyen azon napot, mellyen Apostoli Királyságra felkenettetett, jeles példát hagyott annak bizonyosságára: mert ámbár legottan tellyes hatalommal parantsolt ő Atyja' halála után, még is országlásának esztendeit ezen megkoronázásának napjától, ugymint Urunk' ezeredik esztendejének Kíss Aszszony hava tizenötödik napjától számlálta közönséges Királyi Leveleiben.

Apostoli Királyi Felségre magasztaltatván Szent István, mindenek előtt azon Püspökségeket, mellyeket előbb kijegyzett volt, elrendelni, 's azoknak határait kiszabni törekedett. Esztergomban felállítván az Érseki Széket, ennek Törvényhatósága alá kilentz Püspökséget rendele, ugymint: Kalotsait, Bátsit, Egrit, Pétsit, Györit, Nagy Váradit, Erdélyit, Vátzit, Veszprimit; későbbben osztán, ugymint ezer harminztadik esztendőben állította fel a' Csanádi Püspökséget, midőn azon Tartomány' Urát, Oktumot meggyőzte vala. Hogy pedig ezeknek kormányozása az Evangyéliom szerént menne; a' legjobb, Papokat nevezte azokra; ugymint az Esztergomi Érsekségre Sebestyént a' Szent Mártoni Apátúrságból; a' Kalotsai Püspökségre Asztrikot a' Pétsváradit Apátúrságból; a' Pétsire Bonipertet,

Egrire Katapránt; Győrire Modesztet; Veszprimire Istvánt. Bátsinak, Erdélyinek, Váradinak, Vátzinak neveik mind eddig ki nem tudódtak. Csanádi Püspökké pedig rendelé Szent Gellértet. Ezeknek szent Méltóságára nézve intézte el jövedelmeiket, minden Püspöknek az ő Megyéjében lévő Dezmát, vagy tizedet rendelvén, melly ez előtt a' Fejedelemben tartozott: ezen kívül más fekvő jószágokat is tulajdonított nékiek a' Szent Király olly gazdagon, hogy mind a' Szentegyházak' építtetésére, mind az Árva', Özvegyek', 's egyéb szegények' segítségére lehessenek. Ugyan azon Kanonokoknak is, kiket az Isteni szolgálatban segédül rendelé nékiek ő Királyi Felsege, ezeknek asztaláról kelle élni. Valamint a' Püspökökről, kik az Apostolok' helyébe következnek; olly szorgalommal gondoskodott Szent István a' Plébánosokról is, kik az Idvezitőtől az Isten' Országá' hirdetésére küldött Tanítványok' helyét tartják, mindegyikének tiz Helységet rendelvén, hogy az azokban lévő Nép annál könnyebben építene Szentegyházat, mellyben az Isteni szolgálatra szükséges ruháról, edényről, 's egyébről a' Király' gondja lenne: oda pedig Papot iktatni, és Egyházi Könyveket szerezni, a' Püspök' kötelessége volna. Hogy ezen Plébánosok Egyházi állapotjuk' méltósága szerént élhetnének, 's a' reájok bízott Népnek' lelki gondviselésében fedhetlenek lennének: mindeniknek két egész Jobbágyhely rendeltetett, 's ezeknek munkálására ugyan annyi Jobbágyok; e' felett adatott hat ökör, két tehén, harmintz négy apró marha, egy szekeres ló, 's egy paripa a' végre; hogy az ő tiz Helységből álló Megyéjét, valamikor tetszése, vagy a' szükség úgy hozná, az ő Embereinek terhe nélkül bójárhatná a' Plébános.

1016.B. Tizenhat esztendő múlva, ugymint ezer tizenhatodikban buzgó szívének nagy vigasztalásával látta Szent István az ő fáradozásának gyümölcsét az ő szerette Magyar Nemzetében. Azon esztendőben tehát Országgyűlését tartá Esztergomban; holott a' Keresztény Katholika Hitben a' Magyar szíveknek erősítésére jeles Törvényeket hozott, mellyek közt különösebbek ezek: A' birtokokat, földeket, 's jövedelmeket, mellyek fundátziók által a' Szentegyházak' részére szenteltettek, úgy oltalmazza a' Király, mint sajátját; ha valaki az Udvariak közzül azoknak elfoglalására, vagy elvételére valaha tanácsot adna, az tüstént elmozdítottassék az Udvarból, ámbár az ő elemébéli tehetségeire nézve hasznos volna a' Királynak, és az Országnek; az olyan Egyházi jószágoknak megtámadóji pedig ne tsak a' Királynak boszuját érezzék, hanem a' Hívek közzül is kirekesztessenek, — A' ki a' Püspöktől megtagadja a' dézmát, kilentz részzel büntetődjék. — A' Püspökök az ő szent gondjokra bízott Népet az Egyházi Törvény szerént vezéreljék: ugyan azoknak mind azokban, mellyek az Egyházi Felsőbbséghez tartoznak, mindnyájan engedelmeskedjenek; az engedetlenség megzabolázására sérenyek, és hívek legyenek: hogy ha pedig valaki nem akarná elfogadni a' Püspöktől nékie kiszabott büntetést, jelentessék bé a' Királynak, mint a' Kereszténység' Védelmezőjének. — Minden Egyháziakhoz azon okból, hogy reájok azon lelki boldogságnak, mellynek legelsőnek kell lenni minden Embernél, gondja bízott, tartozott tisztelettel, 's engedelmességgel legyen ki; 's azoknak hire, és neve, melly az ő szentséges szolgálatjukhoz felette szükséges, hogy meg ne sértődjék, be ne vetessen ellenek semmi világi Embernek tanubizonyása; ne is másutt, hanem

a' Szent Széken ítéltessek meghibájok. --- Hogy a' Keresztény Nép annál hathatósabban indítatnék az Anyaszentegyház' parantsolatjainak megtartására, nem tsak a' Papok, hanem a' Fő Ispányok is köteleztettek azokat kihirdetni, 's a' Népek szívére kötni, hogy Vasárnapokon 's Innepeken mindnyájan megjelenjenek a' Szent Misére, 's egyéb Isteni szolgálatra, kivéven egyedül azokat, kik a' ház' őrzésre szükségsek. — Azon napokon a' szolgálai munkát gyakorló, ha lóval, vagy ökörrel dolgozánd, fosztassék meg azoktól, 's az ökör vágattassék le a' Község elelmére: ha más eszközökkel tejendi dolgát; ezek, ruhájával együtt, tőle elvetetődjenek. — A' tiltott napokon parantsolt bűjtöket megszegők, nyoltzadnap sanyargatással büntetődjenek. — Önnön hibájokból ez utolsó Szentségek nélkül kiholttak az Egyházi temetésből kirekesztessenek.

Szent István Királynak Apostoli buzgósága legemlékezetesebb azon Felséges oktatásában, mellyel Fiját Imrét, és ebben minden utánna következő Királyokat oktatja a' Magyar országlásnak boldog Tudományjában, mellyben első Királyi Ékességnak jelenti a' Szentséges Katholika, és Apostoli Hitnek kedvellését, 'a megtartását, úgy hogy e' nélkül sem itt tisztességesen nem országolhatnak; sem az örök országban, vagy Koronában részt nem vehetnek. Mind eddig meg is tartották a' Romai Keresztény Katholika Hitet mindnyájan a' Magyar Királyok: a' jelesebbek pedig Alattvalójikban is gyámoltották, és gyarapították. Így I. András mihent megkoronáztatott, mindjárt azon Apostoli Királyi Rendelést hirdette ki az egész Országban, hogy mindnyájan sejvesztés alatt le mondjanak a' pogányságról, és a' Krisztusigaz Hitére térjenek, 's mindenek-

ben azon Törvény szerint éljenek, melyre tanította őket Szent István Király. Szinte illy Apostoli buzgósággal törekedett annak ötátse I. Béla Király az ő Magyarjainak boldogságára. Szent László Király még nagyobb fényességre hozta a Magyar Anyaszentegyházat, ki a' Hunok' megtérítésével szépen gyarapította azt. Érsekségre emelte a' Bátsi Püspökséget; Zágrábban Püspökséget állított; az Isteni szolgálatot több innepek' rendelkezésével szentül öregbítette. Második Béla, a' Nyitrai Püspökséget rendelte. Ennek Fija második Gejza Király a' Bátsi Érsekségnek nagyobb tekintetére hozzá foglalta a' Kalotsai Püspökséget, a' melytől utóbb Kalotsai Érsekségnek neveztetett. Negyedik Béla a' Tatároktól okozott veszedelem után, valamint az Országot, úgy a' Magyar Anyaszentegyházat megújította, 's erősítette nem csak az Érsekeknek, 's Püspököknek, és Káptalanoknak helyre állításával, hanem több Szerzetes Monostoroknak fundálásával is. Első Károly az Izmaeliéknak, Tatároknak, Ungaroknak megtérítése; és a' Nándor Fejérvári Püspökségnek felállítása által mutatta ki Apostoli Felséges buzgóságát. Ennek Fija pedig Nagy Lajos egészen kiirtotta a' Pogányságot a' Magyar Földről: és így nem csak a' Hazának, hanem az Anyaszentegyháznak Ellenségein vett győzedelmei által is szentül megérdemlette; hogy Nagynak nevezessék. Ezt foganatosan követte ama nagy hírű Hunyadi Mátyás Király mind a' két Közönségnek védelmezésében, 's fenntartásában. Ezeknek Apostoli Királyi példáját buzgó lépésekkel követte amaz elfelejtethetlen Nagy Theresia Királynénk, ki a' Fejérvári, Besztertzei, Rosnyai, Szombathelyi, Szepesi; és a' Görög szertartású Váradi, 's Körösi Uj Püspökségekkel, 's a' Munkátsinak helyre hozásával, és a' Sopron-

nyi Kollégiátával gyámoltotta a' Magyar Anyaszentegyházat: ugy Ennek Apostoli buzgóságu Unokája mostan uralkodó Ferentz Királyunk az, Egri Püspökségnek Érsekségre való emelésével, 's a' Kassai, és Szatmári Püspökségeknek; ugyan a' Görög szertartásu Eperjesi Püspökségnek felállításával. Látni ezekből; melly szentül elméjekben tartották a' Magyar Királyok Szent István Első Apostoli Királyunknak azon Szent Hagytát, mellyet az ő Fijában Imrében nékiek adott vala, mondván: „Fiam! buzgó igyekezettel kell lenned az Anyaszentegyházban naponként, hogy öregbedjék az inkább, mintsem fogyatkozást szenvedjen. A' honnét is főképpen mondattak a' Királyok Szentségeseknek, mivel szentül öregbítették az Anyaszentegyházat.”

II. S z a k a s z.

A' Magyar Szerzetesekről.

Az Apostolokat az Evangyéliomi tanácsok megtartásában is sokan követték a' Keresztények közzül minden időben mind Férjfi, mind Asszony nemem lévők, a' kik különös Társaságokban szolgáltak az Ur Istennek. Ezeket nevezték osztán a' Keresztények Szerzeteseknek. A' Szerzetesi buzgóság tsak hamar elterjedett az egész Kereszténységben ugyannyira, hogy a' negyedik század' végén magában Egyiptomban többre ment hetvenhat ezernél azoknak száma kik magoknak a' sivatag pusztában kunnyókat építettek, 's kézi munkájok mellett tsak kenyérrel, és vízzel táplálták magokat; 's huszon négy órában kétszer öszvemenvén, mindenkortizenkét zsoltárt elénekelvén, 's ezeknek mindenike után egy különös imádságot elmondván, ditsóították az Ur Istent.—

Napnyugoton Szent Benedek gyulasztotta fel a'
 830.E. Szerzetesi buzgóságot öt száz harminczadik esztendő tájban szabott Szerzetes Rendelésével, a' mellyben nagy okossággal meghatározottatott a' kézi munkának, 's imádságnak, és böjtölésnek ideje: a' naponként való táplálásra pedig a' kenyéren kívül, két fele éték, 's egy kevés bor engedődött. A' Kilentzedik századnak elején már több Papok voltak ezen Szerzetben, a' kiknek
 816.E. nyoltz száz tizen hatodikban Akhen Frantzia Városban egybegyült Püspökök Sz. Chrodegánd Rendelését szabták vala Törvényül. Azután pedig mind mind többen szenteltetvén fel közzülők az Egyházi Rendre, mind Papi, mind Oskolai foglalatosságokkal jeles 'hasznokat tettek a' kereszténységben. Ugyan ezek által munkálkodék leginkább az ő Magyar Nemzete' megtérítésében Szent István Király, 's nagy roppant Klastromokat építtetett Nékiek, szép jövedelmű jóságokat adván azokhoz. Első ezek között a' Szent-Mártoni, mellyet Győrvármegyében a' Pannonia hegyén Gejza Fejedelem mindjárt, hogy a' Krisztushoz tértvala, kezde építtetni; az ő Fija pedig Szent István Király egész tökéletességre emeltette. Ezt az ő Királyi Leveléből, mellyet annak fenntartására adni méltóztatott, annál nagyobb örömmel lehet kitanulni, minthogy ez maga eredeti valóságában olly sok viszontagságok között mind eddig megmaradt: azért ezen Szakasznak végén, a' mint kiadattatott vala; itt pedig Magyarra fordítván, így adom elő:

„A' Felséges Ur Istennek Nevében. István a' magasságbéli gondviselő kegyelmeaségből, Magyarok' Királyja. Hiszszük, és igazán tudjuk, ha az Isteni tiszteletre intézett helyeknek jussát, és tiszteletességét öregbitendjük, az nem tsak emberi ditsérettel magasztaltatni, hanem Isteni juta-

lommall is meg fog ajándékoztatni. Annakokáért az Anyaszentegyház, és a' mi mostani, 's jövődöbéli minden Hivünk szorgalmasan elméjébe vegyék, hogy mi az ottani Apátur Anasztázius Urnak közlésével, tanátstásával, 's egyezésével, az Atyáinktól kezdett, 's általunka' hegyen Pannonia felett, Isten' segítségével, a' mi lelkünk' idvességére, 's Országunk' állandóságára tellyesen felépült Sz. Márton Monostorának olyan szabadságot engedtünk, a' millyennel bir a' Kaszszini hegyen Sz. Benedek' monostora; minthogy azon Monostor' Szerzetesseinek imádságaiért a' fennjegyzett Apátur 'Anasztázius Ur' tanátstásával, 's állhatatos segítségével megerössítettünk, és megkoronáztattunk volt. Mert azon különös segedelmet, mellyet B. Márton érdemei által gyermekségemben tapasztaltam, a' következők emlékezetébe által adni kívántam. Mivel kiútván a' hadak' zivatarra, mellyel a' Németek, és Magyarok között szörnyű nagy támadás keletkezett vala, főképpen mikor a' veszedelmes polgári háborúval szorongattatódnám, ama' Somogy nevezetű Vármegye az Atyai Székről le akarván engemet vetni, háborgó elmémnel minő tanátshoz fognék, 's hová forditanám magamat? illy nagy illetődésben a' Vezérek mellett állván, tudniillik Poznán, Kontz, Orch, és az Érsek Ur, Domokos, fogadást tettem Sz. Mártonnak, hogy, ha az ő érdemei által belső, és külső ellenségeim ellen győzedelmes lennék; a' fennevezett Vármegyének tizedelését, mindenekből, telekekből, földekből, szőlőkből, gabonaveteményekből, adókból, és az ujlakosok' borát, melly az ő telekeiken teremne, ne hogy a' Megyés Püspökhöz tartozni látszattatnék, azon Monostor' Apáturának, az előbb mondott Vezérek, és sok Méltóságok' bizonyossága mellett, minden késcdelem nélkül oda

kötelezném. Ugyan ez intézésem után midőn győzedelmet vennék; a' mit elmémben forgattam vala, tselekedet' valóságával tellyesíteni szorgalmatoskodtam. Mert ezen helyen kívül még nem valának Magyar Országban Püspökségek, és Apáturságok. Ti Hivek! hogy ha szabad volt, a' melly helyen akartam, Püspökségeket, és Apáturságokat rendelnem; nem volt e' szabad akár melly helylyel, a' mit akartam, hogy tselekednem? És ne hogy Sz. Mihály' Egyháza még semmivel se birni látszattassék, vagy a' Megyés Püspöknek kárai, 's panaszszai lennének a' tizedelésben; ama' Kortó nevezetű jószágot, a' hozzá tartozó emberekkel együtt, ő néki által adtam. Hogyha mit ő az én rendeléseim ellen egyenetlenül tselekedni, vagy nyerni akarand; tudja meg, hogy szembe száll vélem ítélet' napján az élőket, és holtakat ítélő Isten előtt. Még pedig hozzá adván, mondom, távol légyen azon Monostor minden nyughatatlanítástól, és Szerzetesei, mindenik Apáturnak halála után, bizvást választhassanak más Apáturt, 's akármelly Püspök által akarják, felszenteltethessék azt; és szabad legyen nékiek az Egyházi rendeket akármelly helyen akármelly Püspöktől felvenni. Kapella pedig senki előtt az Apáturok közzül ne hordoztassék, hanem tsak azon Monostor' Atyja előtt azon helynek tisztelete, és szentsége miatt, és a' misét Püspöki szokás szerént paputsokban szolgálja. Parantsoljuk azért a' mi Idvezitőnk az Ur Jéhus Kristus' bizonyosságával, hogy semminémű Érsek, Püspök, Vezér, Bán, Fő Ispány, Alispány, vagy valamelly nagy, vagy alangy ember bé ne merészelen avatkozni valamiképpen a' már mondott Monostor szolgájiba, földjeibe, tizedeléseibe, halászatjaiba, martjaiba, rendeléseibe, azon monostor' Apáturának engedelme nélkül. A' ki azt tsele-

tselékedendi, tegyen össze száz font finom aranyot, felét a' mi Kamaránknak, felét az előbb jelentett Monostornak, és az ő Igazgatójainak, és örökre a' szünetlen átok' fogságára vettessék. A' minek hogy annál nagyobb hitele legyen; ezen levelet saját kezünkkel megerősítván, megpetséltettük.

Jegye az Urnak

Domokos Érsek

István Nemesség

———— Vicecancellarius

Királynak.

igyezte.

Az Ur' megtestesülésének MI. esztendejében, Romai adó szám' XV. István Magyarok első Királyjának második esztendején irattatott, e' privilegium, és általadatott. Ezek a' helységek nevezettek az Egyház' szentelésekor Sebestyén Érsek, és Ceba Előd által: Halászkok, Fizeg, Bálványos, Temirdi, Chimudi, Wisetcha, Vnosian, Murim, Korto, Wág, a' Posonyi adónak harmad része mindenkben, a' jelenvalókban, és jövődökben."

Szent Királyunknak, 's Apostolunknak ezen Egyes Leveléből érzékenyen látja az értelmes Magyar: miként törekedett legyen Ő ezen Szerzet' megerősítésével Országának testi lelki boldogságára. Olly kegyelmet is nyert ezen első Monostornak az Ur Istentől, hogy ámbár több ízben elszélesztette az ellenkezés annak Szerzetesseit, még is mind annyiszor helyre állította az Isteni Gondviselés. Legszomorúabb tsapásai közzül volt pedig ennek ama Török kegyetlenség, melly által ezer öt száz kilentzven negyedikben, midőn 1594. E. Győr Városa' elfoglalta után ugy megnyomortatott, hogy minden Szerzetessei felkontzoltattak, egy Kostafráteren kívül, ki szürkankóba öltözvén, a' Barátságba hozótba illantott. Jósef Magyarok esmérete.

H

Tsászár pedig a' végre törölte el e' Szerzeteseket ezer hét száz nyoltzvan hatodiknak utolsó hónapja' negyedikén, hogy a' Plébánosokat annál inkább szaporíthassa. De Ferentz Ő Tsászári, 's Királyi Felsege Szent István' Apostoli buzgósága szerént ismét visszahelyhezttette azokat a' Magyar Kereszténység' ézen kilentzedik századának második esztendejében, úgy hogy több Városokban nyertenek Szerzetes házakat az ottani Oskolák' tanítása végett. Világos az említett Leveléből Szent István Királynak az is; hogy e' Pannónia Tartományjában különös Pannónia helység is vala, mellyről a' felette lévő hegy Pannónia hegyének neveztetett; mert amabban benne, nem felette esik azon hegy. Az ezen hegyen építtetett Szent Márton Monostoráról pedig ama' Pannónia helység is Szentmártonnak neveződött, melly tsak telek vala eleinten. Szent László Király is az ő Adománylevelében így adja elő: "Én László Király a' Pannónia hegyén helyhetett Sz. Márton Monostorát, mint a' Királyi hatalom engedte, sok javakkal megajándékoztuk volt. — Ezek pedig a' telekei, és helységei, 's egyéb ingó javai Isten' azon Szentegyházának: Első telek Pannónia, holott a' Monostor helyhezttetődött." Szent Márton tiszteletére pedig fő képpen azon okból építtetett azon Szentegyház, és Monostor ezen a' hegyen; mivel e' Ditső Püspök még nevendék korában az ő születése helyéről, Szabárról, e' hegyre szokott volt járni imádkozni: úgy mond az ő Életeirója, és tanítványja, Severus Sulpitius. Innét kivilágosodik, hogy ama Szombathely, már most Püspöki Város, melly mind eddig megtartotta *Sabaria* Deák nevet is, nem lehetett légyen születése, 's nevelése' helye Szent Mártonnak; minthogy messzse esvén azon hegytől, nem gyakorolhatta volna itten buzgó imádságát: ha-

nem ezen hegy alatt kelle lenni azon Szabárnak, a' mellyben született, 's lakott vala Szent Márton. Kitétszik ez jól Béla Király' Jegyészszének Historiájából; holott az ötvenedik fejezetben így szól: „*Juxta montem S. Martini Castra metati sunt, et de fonte Sabariae tam ipsi, quam eorum animalia biberunt.*„ Az az: a' Szentmártoni hegy mellett táboroztak, és a' Szabari kutból ittak mind ők, mind az ő barmaik. Szalvármegyében ugyan most is vagy on Szabár helység: de ezen Szentmárton melléki elvesztette az ő Nevét, úgy hogy nem tudhatni, minő neve legyen mostanában. Nagyobb világosság okáért méltó itten emlékezni Negyedik Béla Király' Jegyészének azon Írásáról; mellyben össze írta a' Szentmártoni Monostornak minden jószágait, és ez mind eddig, úgy mond P. Damjánus az ő *Monasteriologia* nevezetű Könyvében, ottan megmaradott az ő eredeti valóságában; holott a' többi közt ez vagy on: „*Inde progressi venimus ad Tarján S. Martini, inde progressi venimus ad Tarján S. Mauritii, inde progressi venimus Sabariam, ubi in loco nativitatis S. Martini exstructa Ecclesia oravimus, inde progressi venimus ad fontem Pannosum, ubi quiescentes bibimus, inde progressi venimus ad Ruard, inde progressi transeuntes fluvium Pauza venimus in Pannoniam.*“ Az az: onnét elébb menvén jöttünk Sz. Márton Tarjánig, onnét elébb menvén jöttünk Sz. Moritz Tarjánig, onnét elébb menvén jöttünk Szabárba, hol a' Sz. Márton' születése' helyén építettett Szentegyházban imádkoztunk, onnét elébbmenvén jöttünk a' Pannos kuthoz, hol megnyugodván ittunk, onnét elébbmenvén jöttünk Ravazdra, onnét elébbmenvén által kelvék a' Pánzsza vizét jöttünk Pannoniába.” Nyilván kitétszik ezen régi, összevontt Gothus

betükből álló Jegyzetből, hogy Sz. Márton Püspök az ő nevérol nevezett hegynek alatta lévő Szabár helységben született legyen: azért könnyen járhatott azon szent hegyre az ő Isteni buzgóságának gyakorlására. A' honnét kinyilvánodik az is; hogy már akkor volt ottan olly szenthajlék, a' mellyben nagy tökéletességgel imádta a' Felséges Ur Istent e' Szent Férjfiú. Annakokáért Gejza Fejedelem az ő megtérésekor mindjárt ide fordította gondolatját, hogy itten azon megditsült Férjfiúnak tiszteletére Szentegyházat, és Monostort állítana, mellyet osztán annál nagyobb buzgósággal vive végre az ő Fija Szent István Király; mivel azon Szentnek tisztelete által különös áldást vett vala az Ur Istentől. Sőt az ő Apostoli hatalmával azon Szentmártoni Monostornak Szerzetéseit olly kegyelemmel méltóztatta, hogy az ő Apáturjok független lenne minden Püspöki hatalomtól, s' egyedül a' Római Széktől függene az ő lelki dolgaiban, és az ő Jóságaiban Püspöki törvényhatósággal birna; osztán pedig a' többre szaporodott Monostorokba ő rendelne Apáturokat: innét Fő Apátur ő.

Sok derék Fő Apáturok között főképpen emlékezetes a' Magyar Historiában Uros, a' ki második András Király alatt a' Jerusálemi táborozásban jelesen vitézkedett. Negyedik Béla Király alatt pedig, midőn a' Tatárok majd az egész Országot elpusztították volt, olly ditsősségesen oltalmazta azok ellen az ő Szerzetesseivel azon Szentmártoni Monostort, hogy erőt nem vehetett ezenn azoknak vad dühössége. Tolnai Máté Fő Apátur pediglen azzal hagyta fenn különös emlékezetét, hogy mind második Ulászló Királytól, mind tizedik Leo Pápától új erősséget nyert vala szabadságainak; és a' Mohátsi veszedelemnek megesttével, több régi drágaságait, az Ar-

chivummal együtt, a' veszedelemtől való megmentés végett, a' Bétsi Kamarába szállította Pálffy Mátyás Fő Apátur harmadik Ferdinánd Tsászar, és Magyar Király alatt a' Szerzetes életnek épségét ditséretesen helyre állította. Sajghó Benedek Fő Apáturt, valamint születésével jelesítette Nagyszombat Városa, ugy nagy talentumokkal ékesítette a' mindenek' Alkotója. Ugyan is Oskolai pályafutásában minden Tanulótársait megelőzte: ezután két Gróf Csáky Urfiaknak Tanítója lett. Innét Rákótzai Fejedelem alatt a' had' mezejére szállott: hol melly erővel forgatta fegyverét, megesmértette a' Szentmártoni. Illak nevezetű erdőben, mellyben több Katonasággal vizsgálódván, egy elebe bukkant izmos bikának a' fejét egy vágással eltsapta. Azután megtérvén a' Haza' békessége, ugyan azon Szentmártoni hegyen a' Katona köntöst a' Szerzetes ruhával felváltotta: holott hat esztendő mulva, mint Filozofiát tanító, és Szerzetes Társai közt legifjabb Pap, egyező akarattal Fő Apáturrá választatott. Ugy is megfelelt ezen Méltóságának, hogy mindenek tsudálnák. Mert azon díszes nagyobbítás után, mellyel Hunyadi Mátyás Király ezer négy^{1484.E.} száz nyoltzvan négyben méltóztatta azon híres Monostort, mind az, a' mivel gyarapodott, ezen buzgó Fő Apáturnak munkája. A' Bakonybéli, és Dömölki Apáturságokat; ugy Szentmárton Mezővárosban, Ravazd, Nyalka, Bársonyos, Füss, Szentiván, Kismegyer, Tényő - Helységeken a' Szentegyházakat ujra felépíttette, és szent foglalatosságokhoz kívántató eszközökkel bőven díszesítette. Hasonló adakozósággal viseltetett a' Szegényekhez, ugy hogy ezek mindenfelé áldának őtet ezen kegyességéért. Szerzetesseit is olly rendbe hozá, hogy azokat szemlélvén, látszáttal volna magadnak látni Szent Benedeket. az ő buz-

góságos Tanítványjaival. Illy nagy érdemekkel ékesülve költözött által az Idvességnek Urához az ő Fő Apáturságának negyven hatodik, a' megtestesült Igének ezer hét száz/nyoltzadik esztendejében. Az utánna következett Somogyi Dániel Fő Apátur jelesen követte annak épületes példáját; 's ő is Varsány, Diénesd, Tsanak-Helységben uj Szentegyházakat állított fel, Midőn a' Győri, és Veszprimi Püspökségek' részeiből a' Szombathelyi Püspökség felállíttatnék 's a' Pápai Esperestség a' Győriből a' Veszprémi Püspökséghez ragasztódnék; ekkor ezen két Püspökség részéről sürgettetett az, hogy a' Szent Mártoni Apáturság a' Püspöki hatalom alatt volna: de az említett Fő Apátur nyilván megmutatta még a' Püspökségek felállítása előtt nyert szabadalmát; és így nem csak ebben megerősített a' Királyi Felségtől, hanem megajándékozott örökösen azon Titulussal is, mellyel a' Püspökök méltóztatódnak a' Királyi Levelekben. Ugyan e' tökéletes életű Fő Apáturt érdeklette

1786. E. ezer hét száz nyoltzvan hatodikban Karátson havának negyedikén Jósef Tsászárnak azon Felséges Végzeményje, melly által az Apátursági Jósza-
gok a' Religioi Fundushoz ragaszkodván, az ő Szerzetesseivel együtt, Királyi penzióból kén-
telenttetettélni, ugy mindazáltal, hogy neki egy napra négy forint fizetődnek, Szerzetesseinek pedig fejenként ötven krajtzár. E' derék Fő Apátur ezen kén-
telen állapotjában Győröt elvégezvén földi szarándokságát, helyébe a' Szerzet viszatértével ama' széles tudományu, előbb Ba-
konybéli Apátur, osztán a' Pétsi Tudományke-
rületnek Fő igazgatója, Novák Krizostomos Ur következett a' Királyi Felség' kinevezésével, 's

1786. E. ezer nyoltz száz kettődik esztendőben Sz. György havának huszon ötödik napján Szent - Mártonban a' Kalotsai Érsek, Gróf Kolonits László, Ő Ke-

gyelmessége, mint Királyi Biztos, beiktatta őtet, Szerzetesseivel együtt, különös pompával, 's in-nepléssel, körülvetettvén az öreg Oltárnál több Káptalanok', Vármegyék', 's Városok' Küldöttjei-től: de az itt felolvastatott Királyi Levelek fő-képpen méltók az emlékezetbe való vételre. A' Fő Apáturt illetőben különösek ezek: Az új Fő-Apátur Novák Krizostomos Urnak Szent - Márton Vára, minden hozzátartozó jószágokkal, által adatik, úgy, hogy mind ott, mind a' többi Mo-nostorokban elegendő Szerzeteseket nevelni, mind Vár őrző Katonákat tartani köteles legyen: és a' Szerzetesseit a' tudományokban a' képpen gyakoroltassa, hogy azok az ifjuság' oktatására, 's a' Nemzeti nevelés által jó Hazafiakká készíté-sére elegendők legyenek. Az egész Szerzetet ille-tő Királyi Levélben pedig ezek: Ő Felsége, azon indulatjától vezéreltetvén, mellyel az igaz Val-lásnak terjesztését, és az Ifjuság jó nevelését ohajtja, Sz. Benedek' Szerzetét, melly 1786-ban eloszlattatott, minden birtokaiba, 's jussaiba visszaállítja, olly módon: hogy ők minden Püs-pöki hatalom alól fel lévén szabaditva, a' Klastro-mi Templomokban, és Jóságokban a' lelki Pász-torságot viselni kötelesek legyenek. A' kineve-zett Oskola helyeken tulajdon Templomaik, és lakóházaik lévén, a' Tanítók kötelesek lesznek a' Fő Direktorok' vigyázása alatt a' köz nevelés módját megtartani. A' Fő Apáturokat a' Szent Mártoni Monostornak Tagjai, a' Királyi kineve-zés végett, a' Felségnek tartozzanak bemutatni: de a' többi Apáturságokra, a' Szerzetes Káptalan' tanátstásával, maga a' Fő Apátur nevezhessen: a' Király pedig megerősitse. Birtokai ezen Fő Apá-turságnak ezek: Szentmárton Mezőváros; Ra-vazd, Lázi, Péterdi, Varsány, Bársonyos, Nyal-ka, Tárkány, Szentiván, Vének, Kultsod, Tsa-nak, Tényő, Deáki, Dienesd. — Éts, Pázmánd,

Nagybarati - Helységekben feles. Tejed és Tamási Helységekben néhány szántóföldje. Pusztáji pedig: Kismegyer, Ölbő, Tömörd, Keresztur, Gerentsér, Likivarsány, más kissebbekkel együtt. Somogy Vármegyétől a' tizedért 1724-dik esztendőből fogva hat ezer ötszáz forintot, az az, 6500. f. nyér esztendőnként.

Országunk' ezen Ditső Apostola a' Pétsvárad-i Apáturságot állította fel osztán a' Vashegy' alján Baranya Vármegyében, két órányira Pétshez, a' Szűz Anya' tiszteletére, 's az ezt fundáló Királyi Levelét ezer tizen ötödikben adá ki; melyből méltó megjegyezni azt, hogy az ahhoz adott sok szép Jóságokon kívül két száz Katonát is rendele annak őrzésére. A' Mohátsi veszedelem elemésztvén itten a' Szerzetes Atyákat, azután Világi Egyháziakat méltóztattak Királyaink megajándékozni ezen Apátursággal; Mária Therésia Nagy Királynéuk pedig Országulásának utólján a' Budai Universitásnak örökre oda ajándékozta. A' Szalavári Apáturságot szerzette ezután Szent István Király, 's bőv jövedelmekkel gazdagította, mint az azt fundáló kettős Királyi Leveléből érthetni: az elsőt ezer tizenkilentzedikben, midőn azon Monostor Szentegyháza Szent Adrián Mártir' tiszteletére felszenteltetett vala Modeszt, Győri Püspök, és Bonipert, Pétsi Püspök által; a' másikat ezer huszon negyedikben adván ki: amabból látni; hogy még a' maga Királyi ménesséből is tizedet adott, 's Kamarájából két száz réf finom posztót ezen Apáturságnak. A' Mahátsi veszedelem után a' Kanizsai Törökök által részent elkergettetvén a' Szerzetes Atyák, elpusztult ezen Szalavári Monostor, mely a' Szalavizétől kerített szigetben állott; és azon Apáturi Titulussal az érdemes Egyháziakat méltóztatták Királyaink. Hanem ezer hét száz tizen ötben III. Károly Király vissza juttatta azt a' Benediktinus

Atyáknak, kik Gottvitzban alsó Austriában virágzottak, 's ugyan azon Apáturság' javaiba beiktatódtak. Tetszett osztán ezeknek a' szigeten kivül azon Apáturság' birtokában Szala-Apátiban Szerzetes házat tsináltatni, melly mind nékik, mind az oda mint hiteles helyre járuló Nemességnek alkalmasabb. Több esztendeig tsak Administratorok által igazgatta ezen Apáturságot a' Gottvitzi Apátur: hanem ama' nagy lelkű Királynénk Mária Therésia úgy intézte, hogy itt Szala-Apátiban is Apátur lenne. Ugy ezt még Jósef Tsászár is meghagyta volt. Szent Hypolitus' Monostorát, 's Apáturságát építtette osztán Szent István Király azon a' hegyen, mellyen Árpád Fejedelem' Hadivezére Kadosa elfogván Zvendibáldnak Zobor Vezérét, felakasztatta; 's innét Zobor hegynek neveztetett. De melly esztendőben fundálta légyen Szent Királyunk ezen Apáturságot, meg nem lehet határozni; mivel mind eddig fel nem találtatott annak fundáló Levelé. Hogy a' Mohátsi veszedelem után annak fekvő javai a' Nyitrai Püspökséghez estenek: onnan lehet erősíteni, mivel Jaklin Balás Nyitrai Püspök szállította azon Zobori Monostorba a' Kamaldulenziseket a' tizen hetedik század' végén. A' Szent Benedek' Szerzetesseinek szaporításával az Ur Istenhez mutatott buzgóságát Veszprim Vármegyében a' Bakonybéli Apátursággal koronázta Szent István Király, 's annak fundáló Levelét ezer harmincz hetedikben adta volt ki: ennek buzgóságos tartalma kötelez, hogy itten Magyarul előadjam következőképpen.

A' Felsőges Ur Isten' Nevében. István, a' magasságbéli gondviselő Kegyelmességből, Magyarok' Királyja. A' Kristusnak minden hivei jól eszekbe vegyék, hogy, midőn Magyar Ország' földén a' Keresztény Religiónak vallása ujontan

keletkeznek az Isten' kegyelme által, sok Katholikus, és Istenfelő Férjfiak, a' Szent Lélek' ajándékával megvilágosíttatván, kezdettek hozzágyűlni a' külső Tartományokból, kiknek tanátságból, és intéséből az Isteni szolgálatra több alkalmas helyeken kezdettem építeni Szentegyházakat, és Monostorokat, mellyekben a' Világtól távozók regula szerént tartózkodhatnak; 's a' mindenható Istennek szolgálhatnak. Azért a' többek közt azon helyen, melly Béélnek mondatik, a' Bakony-erdőben, mivel az Isténi szolgálatra szenteltetni igen illendőnek látszik vala, a' Kristus' Mártirja Sz. Mórítz neve alatt Monostort kezdettem állítani, mellyet az Isten' segedelme által el is végeztem, és Királyi adományokkal tehetségem szerént megajándékoztam: a' hol Gellért Szerzetes, Velentzéből jöven, kezdett legelőször tartózkodni, és a' mint hatalmamban volt, hogy akárhol, vagy akármelly helyen akarnék, Szentegyházakat, vagy Monostorokat építenék; úgy szinte a' Romai Székek Fő Papjától kegyelmem volt, hogy adnék szabadságokat, és méltóságokat a' Szentegyházaknak, vagy Monostoroknak, a' mellyeknek akarnék. Minekokáért jövendőre gondoskodván, ne hogy azon Monostor sok idők' folytával valami módon terheltetnék, azt minden Püspökök' hatalmától, és törvényhatóságától szabadnak rendeltem. Mellyeket pedig az ő tartására adtam volt, nevezetjeikkel akartam kinyilatkoztatni; tudniillik vámokat a' Királyné, és Zill piartzán, 's az Árpási Rába révpartján; a' Komáromi révparton, és piartzon; a' Dráván két tanyákat, halászokkal együtt, mellyeknek nevei, Zvalin és Toplunka, melly a' Burtzy nevű patakotska által választatik el. Madotsai parton adtam szabad halászatot, melly közönségesen tanyának mondatik. E' felett rendeltem, hogy Ze-

libben adattassék a' hetedik viza, és a' Tiszán a' Nandor tanyából hasonlóképpen a' hetedik hal, avagy a' hetedik esztendő a' halászatra. A' fák' gyümöltseiből, mellyek ott vannak, adassék he-
ted rész. A' Tenyer-ere tanyát pedig egészen oda
adtam. Mind ezen tanyákat, az ő halászaikkal
együtt, adtam volt Boldog Móritznak. A' Fa-
luknak pedig, vagy telekeknek, mellyeket Sz.
Móritznak adtam, nevei ezek: Koppán, Pananád,
Arpás, Magos, Kiárnyul, Okol, Palozsnak. Ezen
Falukban, vagy telekeken akárminő állapotú hoz-
zám tartozó emberek legyenek, Szent Móritznak
adtam volt, kik az ő állapotjuk' rende szerint
éppen úgy szolgáljanak Szent Mórítz Apáturjá-
nak, valamint szoktanak szolgálni a' Királyi Fel-
ségnek. Szabadságot adok azon Monostor' szol-
gájinak fát is vágni a' Bakony erdőben a' Monos-
tor', és az ő telekeinek minden szükségeire. Disz-
naji is az Apáturnak ottan szabadon legeltesse-
nek. Ezeken kívül vannak a' Monostorhoz köze-
lebb négy kövek, mellyek közönségesen ezen ne-
vekkkel neveződnek: Hegyes - Kűv, Kertes - Kűv,
Fejér-Kűv, Odvas-Kűv; itten akármeddig embertől
fognak vadak elől tenni, azoknak hason felét az
Apátur szolgálí vegyék által, bőreikkel együtt.
Még pedig hozzá tévén, rendelem; távol legyen
azon Monostor' minden nyughatatlanságtól; az
Apátur azon helynek okosabb részbeli Szerzetes-
seitől szabadon választassék; a' választott pedig,
a' melly Püspöktől akarand, szenteltessék fel,
infulával is, és pásztori páltzával ékesíttessék.
Semmi Püspök' hatalma alatt ne legyen, hanem
csak az Esztergomi Érsek közönséges Gyülekeze-
tén jelenjen meg, hogy ottan idvességes intése-
ket hallván, magát, és alattvalóit hasznosan ok-
tathassa; és azon hely' Szerzetesseinek, és Kle-
rikussainak szabad legyen felvenni az Egyházi

rendeket, a' melly Püspöktől akarandják, csak Katholikus légyen. Alattvaló népe is azon Helynek, és minden odajövő idegenek, kik azon Monostor' Kapolnájiba, földjeire, telekeire vagy akárminő birtokaiba, lakás' kedvéért menédjenek, akár melly Püspök' Megyéjében leljendjenek, tizedjeiket a' borból, gabonaveteményekből, vagy más termésekből, és a' barmokból, vagy állatokból, semmi Püspöknek ne adják, hanem tulajdon Monostorjoknak, 's Apáturjoknak. Szabad légyen ennek az ő Monostora' telekein, vagy birtokain Templomokat, és Kápolnákat építeni, felszenteltetésseket pedig kérni, a' melly Püspöktől akarandja, és azon Püspök, hogy az Isteni áldásban részesüljön, a' Kérőnek eleget tegyen. Egyébbaránt essék az Isteni harag' bosszúállásába. Annakokáért parantsolom erősen rendelve az Ur Idvezítő Jésus Krisztusnak bizony-sága alatt, hogy semmi Érsek, Püspök, Vezér, Bán, Fő Ispány, Alispány, Elöljáró, se valamely hatalmas ember, akár nagy, akár alangy, a' mondott Monostorba, és annak alább irtt jussába magát valamiképpen ne avassa, az adókba, jövedelmekbe, telekekbe, szolgákba, földekbe, szőlőkbe, tizedelésekbe, mind Népének, és Vendégeinek, mind telekeinek, halászásokba, partokba, ásványokba, és minden adott, vagy adatandó javakba; hanem olly szabadon birja, mint a' Püspökök birják az ő jussaikat: ha pedig valamely Keresztény ezen Monostor' szabadságából, 's a' mi rendelkezünkől valamit elhuzni igyekezend, környékezze ötet az örök átok, és tegyen össze husz marka finom aranyot, felét a' Királyi Kamarának, 's felét az Apáturnak, és a' többször mondott Monostor' igazgatójainak. Az ő jussait, megtartójinak pedig mindnyájoknak légyen békesség az Atya Istentől, és az ő Fijától

Jésus Kristustól, Amen. Az Ur' megtestesülésének ezer harmintz hetedik esztendejében, a' Romai adó szám' ötödikén, Magyar Ország' Elődjei: Domokos Érsek; Modeszt Püspök; Urzy, Kontz, Tomay, Fő Ispányok idétt.

L. S. Jegye az Urnak István Királynak.
Domokos Érsek Atya Vice-Cancellarius.

Nem tsak a' Férjfi, hanem az Aszszony Szerzetesekkel is ékesíté Szent István Király a' Magyar Anyaszentegyházat. A' Görög Apátzákat tudniillik Veszprimbe szállította azon szép Klástromba, melyet nékiek építtetett a' Szentséges Szüz Anya tiszteletére, az ő lelke', ugymond fundáló Levelében, 's Felesége', és Fija P' s az egész Pannonia' boldogságáért, bőven jövedelmesítvén azt sok Helységek kilentzedelésével. A' mit a' Deák Fordító a' Görögből így ad elő: „*Do annuas eidem Monasterio nonas cum Proediorum numeris.*” A' Fejedelem' buzgósága a' Nép' orvossága. Szent István Király alatt főképpen kitetszett ez a' Magyar Nemzetben, úgy hogy Szentek' Földének látszanék Pannónia: minthogy a' Szerzetes Házaik nem tsak a' Király által, hanem az ő hiv jobbágysai által is szaporodnának. Ezek közt első ebben Deodátos, egy érdemekkel fényeskedő Zászlós Ur, a' ki ezért mind Gejza Fejedelemtől, mind ennek Fijától Szent István Királytól bővséges jószágokkal megajándékozott vala. Ez az ő legszebb birtokában, Tatában, Monostort, és Apáturságot állított a' Szent Király' engedelmeivel, 's ezen Apáturságot örökösévé tette azon Jószágnak. Méltó erről negyedik Béla Király' kifejezését itten elő adni Nemzeti Nyelvünkön, a' ki ezen Apáturságot megerősít-

vén Királyi Levelével, így szól Deodátosról: „Gondolván magában, mint jámbor, és a' Keresztény Hitnek hív követője, a' jövődő jutalomról reménysége lévén, Sz. István Királynak egyezésével, 's akaratjával, és engedelmevel az előbb mondott Tata helységet, minden jusokkal együtt, örök hagyományul az ott töle fundált Boldog Péter, és Pál Apostolok Monostorának hagyta, ajándékozta, 's örökre általadta; és e' dolog, 's tetemény' jeléül az említett Király, Szent István, a' nevezett helységet a' mondott Deodátos tekintetért és emlékezetért Tatának nevezte; a' mi közönségesen Lelki Atyának mondatik, akárván ez által értetődni jövődőben is, hogy lelki ajándékozás, és engedés volna. — Költ az Urnak 1263. esztendejében. Gellért Tسانádi Püspök pedig, a' ki halálával Mártiromi Koronát nyert, ugyan Tسانádon, az ő Püspöki Városában két Apáturságot állított: egyiket Sz. György Mártir' tiszteletére még Szent István' Országlásakor, a' ki is ezen Monostor' Szentegyházának ékességét nagyra nevelte Királyi ajándékaival, főképpen az ott általa építtetett Boldogságos Szűz Anya' Oltárjával, a' mellynek eleibe egy ezüst temjenező edényt tsnáltatott, úgy hogy ottan mindenkor két öreg Férjfiú vigyázzván, a' temjénnek égő illatozását szakadatlanul fentartanak. Innét terjedett osztán az egész Magyar Nemzetre a' Szentséges Szűz Máriához való nagy buzgóságu tisztelet. Ugyan ezen Szentséges Név alatt tartja meg mainapig ezen Tسانádi Apáturság; a' másik pedig az ő Fundálójának SzentGellértnek neve alatt, emlékezetét.

Aba, avagy Sámuel Király a' Sármonostori; Salamon Király a' Pétsi, I. András Király a' Tihányi, és Visegrádi; Radó Nádor Ispány a' Szent Demeteri; I. Béla Király a' Kolosvári, és Szekszárdi, Atha Nádor Ispány a' Zilizi; Péter Fő Ispány a' Zázti; Szent László Király a'

Mogyoródi, Somogyi, Báthai, és Szent Jóbi; I. Gejza Király a' Gron Szentbenedeki, Pagráni; — Apáturságokat állították volt a' Magyar Anyaszentegyház' első századjában. A' mellyekről rövidedességemhez képest ezeket jegyzem meg. A' Tihanyi mainapig fennáll. A' Szent Demeteri a' Pétsi Püspökséghez adatott. A' Gron Szent Benedeki az Esztergomi Káptalannak ajándékozott. A' Báthait a' Bétsi Therézianum, a' Szekszárdit a' Budai Universitas nyerte el Mária Theresia Királynénktől. A' Szent Jóbi a' Királyi Felségtől nagy érdemű Egyházinak adatik. A' többiek csak Titulában maradtak.

A' Keresztény Magyarság' második századjának második tizedében keletkezett a' Premonstráti Szerzet Szent Norbert által, ^a ki nek Familiája rokonságban vala, a' Lothringeni Hertzegekkel, és Tsászárokkal. Őtet, mint Kolóniai Kanonokot, V. Henrik Tsászár a' maga Udvarába vette Elemosynáriusnak. Innét a' Laoni Püspökhöz ment Pikárdiába: ugyan ezen Püspökségben Premonstrátban vetette meg a' maga szerzete' fundamentomát ezer száz huszadik^{120.E.} esztendőben, 's attól neveződik Premonstráti Szerzetnek, vagy Premonstratensiseknek azon Szerzetesek. Sz. Ágoston' Reguláját úgy szabta Törvényül a' Szent Szerző, hogy azokat néhány keményebb szabásokkal megtoldotta legyen; és feje'r lilium színű ruhát rendele Szerzeteseknek a' tiszta Szüzességnek jelentésére, mint ezt a' Boldogságos Szüztől venni tsudálatosan érdemlette. Csak hamar el is terjedett ezen Szent Szerzet az egész napnyugoti Anyaszentegyházban; és Magyar Ország is még az ő Szent Szerzőjének élteben kebelébe fogadta azt. Második István Király tudniillik az Istenhez térvén, ezer száz har-^{130.E.} mintzadikban Sz. Norbert' halála előtt négy esz-

tendővel a' Nagyváradí hegyen fundála Prépos-
tságot ezen Szerzetes Kanonokoknak Szent István
Mártir' tiszteletére. Ezen Királyi példát követték
osztán az Ország Nagyjai; és így szép számra
szaporodtak a' Magyar Hazában. Mainapig virá-
goznak azok közzül a' Jászovi és Tsornai: amaz
Királyi nagy lelkűségnek; emez pedig az Olly
Fő Familiából Tsornai István, és Lörintz Testvér
Zászlós Urak' nemes adakozóságának szüleményje.

Azonban a' Sz. Benedek' rendén lévő Szerze-
tes Atyákat is mindmind inkább szaporították Ki-
rályaink, 's Nagyaink. Második Béla Király a'
Duna mellett Tolna - Vármegyében Földváratt a'
Sz. Ilona tiszteletire, és a' Sághegye alatt Vas-
vármegyében Dömölkön a' Boldogságos Szűz
tiszteletére jeles Apáturságot állított. Aman-
nak jószágait most a' Pesti Universitas birja a'
Királyi Felség' kegyelméből; emez most is a'
Szerzet' ájtatosságával, és a' Keresztel járó so-
kaság' buzgóságával magasztalódik.

Ugyan ezen században befogadta ide a' Ciz-
tercita Szerzetes Atyákat is a' Magyar buzgóság.
Ezek az előtti századnak utólján a' Cizterciomí
völgyben Burgundiában származtak a' Sz. Bene-
dek' Rendéből a' Molismeí Apátor Sz. Robert ál-
tal, a' ki huszonegy Szerzetes Társaival a' végre
vette magát azon pusztaságba, hogy ott a' Regu-
lát annál szorosabban megtartanák: a' hol a' Ra-
billoni Püspöknek, és Otthó Burgundiai Hertzeg-
nek kegyelméből tsak hamar felépítettett számok-
1142.E. ra a' Monostor; a' honnan neveztettek osztán
Ciztercitáknak, 's fekete, és fejeér öltözettel kü-
lönböltetvén magokat, nagyra nevelkedtek volt.
Második Gejza Király alatt ezer száz negyven ket-
tődikben építettett ezeknek a' Tzikadori Apátor-
ság. Ezután tiz esztendővel a' Belakuti Apátor-
ság. Ezen Tisztelendő Atyák miként megkedvel-
tet-

tettek legyen a' Magyaroktól; szépen kitetszik a' nékiek adatott Leveléből III. Béla Királynak, illy értelemmel: „ Béla, Isten' Kegyelméből, Magyar, Dalmata, Horvát, Róma Országok' Királya. Akarom tudtokra adni a' mostaniaknak, és jövendőbélieknek, hogy a' kedvességes Cizterci Apátur Atyának kérésére megengedtem tulajdon kedveskedésemből a' Cizterci Rend' minden épített, vagy építtendő Klastromainak az én Országomban, hogy én egész földemen azon szabadsággal éljenek, a' mellyel Frantzia Országban. Az Ur' megtestesülésének 1183. Esztendejében. Ezen esztendőben állította fel a' Szent-Gothárdi Apáturságot is Vasvármegyében: Kinek Fija, Imre Király, építtette osztán 1198-dik esztendőben Veszprim Vármegyében a' Szirtzi Apáturságot. Mind a' kettő bőven jószágosíttatott; 's többször pusztaságra jutván, ismét helyre állott. Illy roppant Monostoroknak építésével, 's az ezekhez annyi jószágok' adásával nem csak a' Szerzetes Atyákra, hanem az azokhoz szálló Uraságokra is tekintettek bőlts Királyaink. Magok is főbb Innepeken azokban szokták végezni Keresztényi kötelességeket, egész Udvarostul; és több napokon ott tartózkodni. A' végre tsináltatta Szent István Király a' Szentmártoni Fő Apáturság' Templomának öreg oltárja alatt a' Sz. Mihály Arkangyal' Hápolnáját, hogy annál inkább öszveszedt elmével ajtataskodhassék. De most is tapasztalni; hogy az illy gazdag Klastromokban nagy készséggel, 's illendő szolgálattal udvaroltatnak az utazó Uraságok.

Második András Király hasonló lélekkel viseltetett a' Szerzetesek eránt; 's ezeknek számára mind ő általa; mind Fő Emberei által több Monostorok épültek volt. Ezek között való itt Moosony Vármegyében ezen Szent-Miklósi Urada-
Magyarok esmérete. I

lomban a' Lébenyi Apáturság, mellyet felállítottak ama' híres Hedervári Familiából Nádor Ispányi Méltósággal tündöklő két Testvérek, Csepán, és Pót, az az, István, és Lipót; és az azt meg-
 1208.E erősítő Királyi Levelét ezer két száz nyoltzadik esztendőben adá ki András Király. A' Hazában szörnyűködő háborúk kipusztítván innét a' Benedek Atyákat, több ideig érdemes Egyházak javadalmasították ezzel. Utóbb a' Győri Jesuiták, nak adatott. Ezeknek eltöröltével pedig Mária Theresia Ditső Királyné Asszszonyunk az Oskolák' jószágaihoz ragasztotta. Végre ezer nyoltz száz tizen hetedikben ezen Szent-Miklósi Uradalomhoz adatott Ő Felsége által a' helyett, a' mit a' Komáromi Erősséghez foglaltak az ott fekvő jószágából a' M. Gróf Zichy Familiának.

Jerusáleni András Királyunk' idejét még emlekezetesebbé tették az akkori keletkezett új Szerzetes Rendek; Asszsisziomi Szent Ferentz ezer
 1209.E. kétszáz kilentzedikben felállítván az ő Rendét hamar elterjedett az Anyaszentegyházban, 's még Sz. Ferentz' vezérlésekor meggyászolt Magyar Országban is, Egerben, még pedig mind a' kétfele. Mert már akkor egyik Fél fekete; a' másik szürke ruhát kezdett volt viselni ezen Szerzetben: amazokat Minoritáknak, emezeket Franciscánusoknak, a' Magyarok Szürke Berátoknak, nevezték. Hogy ezeket főképpen kedvelték a' Hazafiak itten, látszik onnét, hogy legtöbb Klastromot nyertek a' Magyar Hazában. Szinte ez időben szerzette az ő Rendet Szent Domokosis, a' ki Spanyol Országban Kasztília Tartományjában régi Nemes Familiából származott, 's tanulását nagy ditsérettel végezvén, az Osmái Püspökségben Kanonokká, 's Fő Esperestté lett, 's a' Theologiában Tanítóvá. Osztan Missionáriusságot viselt Spanyol, és Frantzia Országban; 's ugyan

ennek Langvedocia Tartományjában Inquisitorrá tette őtet Pápa ő Szentsége. Itten azután Tolóza Városában állította fel az ő Szerzetét, melyet III. Honorius Pápa ezer két száz tizen hat^{1216.E.} dikban megerősített. Ez az Evangyéliomnak azon buzgó hirdetéséről, mellyben az Albigen eretnekek ellen szüntelenül fáradozott, 'Predikátorok' Rendének, az ő Szent Szerzőjéről pedig Dominikánusnak neveztetett. Ugy ezt is, valamint Szent Ferentzt, mindjárt befogadta Magyar Ország; és Győr Városa szerentsésített legelőször ezen Predikátor Szerzetesekkel ezer ket^{1221.E.} száz huszon egyedik esztendőben, a' hová maga Szent Domokos küldötte Bonóniából Boldog Pált, Magyar Hazafit, a' 'Törvények' Doktorát, ki osztán a' 'Kunok' Apostola' nevezetével jeleskedett.

Remete Szent Pál Rende mégis, melly ekkor e' Magyar földön származott, leginkább jelesíti Jerusálemi András Királyunknak idejét. Euzébiusz, Esztergomi Kanonok, tudniillik, ama' sok Magyar Remetéből, kik a' vadon erdőkben magánosan ditsőítették buzgó imádságaikkal, 's eneeikkel az Ur Istent, nehányt öszveszedvén, vélek együtt folytatta Istenes életét, a' kiknek Pataison Baranya Vármegyében ezer két száz huszon^{1225.E.} ötödik esztendőben Monostort építtetett a' Pétsi Püspök, Bertalan. Negyedik Béla Király alatt pedig negyedik Orbán Pápa' hagyásából bizonyos Klastromi Törvényeket szabott nékiek Pál, Veszprími Püspök, ezer két száz hatvan harma^{1265.E.} dik esztendőben; és ugyan ekkor kezdetek Paulinusoknak neveztetni, 's még ezen Törvény' Adójok' idejében annyira szaporodtak, hogy az ő Megyéjében kilentz Klastromban ditsőitenék a' menynek, földnek Urát. Harmadik András Király alatt ezer három századikban már Generálissok rendeltetett, a' kinek lakása mindenkor

ittén a' Szerzet' Anya földén vala; ámbár több Országokra, és a' Keresztenység' Fő Városába Romába is el terjedtek ezen lejár öltözetű Szerzetes Atyák. Legtöbb Klastromokra szaporodtak pedig ezek itten Nagy Lajos Királyunk idett, a' ki főképpen kedvelte ezeket. Így Királyainknak, 's több tehetős Hazafiaknak buzgóságából mindenféle Férjfi, és 'Aszszony Szerzetesek' Klastromai ékesítették a' Magyar Hazát, ennek testi, lelki javára. Nevezet szerint ezen Szerzetesek voltak Mária Therésia' uralkodása alatt edes Hazánkban: Augustiniánusok, Basiliánusok, Benediktinusok Camaldulensisek, Camillánusok, Capucinusok, Carmeliták, Cizterciták, Crucigerek, Dominikánusok; Franciskánusok háromfélék, ugyanint: Obszervánsok, Minoriták, és Reformatusok; Jesuiták, Misericordiánusok, Paulánusok, Paulinusok, Piaristák, Premonstratensisek, Szerviták, Trinitariusok. Apátságok pedig ezek: Anglikánák, Augustiniánák, Clarissák, Elisabethinák, Ursulinák. Hanem még a' fent tisztelt Királynénk Országlásakor XIV. Kelemen Római Pápa' Apostoli Levele szerint a' Jesuiták Szerzete eltöröltetett. Második József Tsászár, 's Apostoli Királyunk maga Felséges hatalmával eltörölte a' Benediktinus, Camaldulensis, Camillanus, Paulanus, Paulinus, Premonstratensis, Trinitarius-Rendeket; és az Augustina, 's Clarissa Apátságokat; a' meghagyattaknak is több Klastromait: ellenben sok Helységekben, mellyek Plébánus nélkül szütkölködtek volt, Plébániákat állított. Ferentz Királyunk pediglen az ő Apostoli buzgóságától viseltetvén, visszarendelte a' Benediktinusokkal, és Ciztercitákkal együtt a' Premonstratensiseket is, úgy; hogy nem csak az Isteni szolgálatban, hanem az Oskolai tanítást is foglalatoskodjanak a' Haza' javára. Véget vetvén

ezen Szakasznak, ígéretem szerént előadom Szent Istvánnak a' Szent - Mártoni Monostort fundáló Királyi Levelét, a' mint azt kiadta volt; és ezt lemásolván P. Krizostomos Novák, a' mostani Fő Apátur, ezer hét száz nyoltzvanadik esztendőben Világ' eleibe terjesztette azon tudományos könyvében, mellyet így tizmezett: *Vindiciae Diplomaticae Stephanei.*

IN NOMINE DOMINI DEI SUMMI STEFANUS Superna providente clementia, Ungorum Rex. Credimus, et vere scimus, si locis divino cultui mancipatis, potestates, atque honores adagmentaverimus, id non solum laude humana praedicandum, verum divina mercede remunerandum. Quocirca omnium Sanctae Dei Ecclesiae fidelium, nostrorumque praesentium, atque futurorum sollers comperiat intentio, quod nos interventu, consilio, et consensu Domini Anastasii Abbatis de monasterio S. Martini, in Monte supra Pannoniam sito ab genitore nostro incepto, quod nos per Dei subsidium, ob animae nostrae remedium pro stabilitate Regni nostri ad finem perduximus, talem concessimus libertatem, qualem detinet monasterium Sancti Benedicti in monte Cassino; quia propter orationes sanctas fratrum ejusdem monasterii consiliante domno Anastasio, praescripto Abbate, et jugiter adjuvante, confortati, et laureati sumus. Singulare namque suffragium, quod per merita Beati Martini in pueritia mea expertus sum, memoriae posterorum tradere curavi. Ingruente namque bellorum tempestate, qua inter Theotonicos, et Ungaros seditio maxima excreverat, praecipueque, cum civilis belli ruina urgeret, volente comitatu quodam, nomine Sumigiense paterna me sede repellere, quid fluctuanti animo consilii darem? quaque me verterem? tanta ta-

ctus verecundia, adstantibus ducibus: videlicet Poznano, Cuntio, Orchio, dono quoque Dominico Archiepiscopo, votum vovi Sancto Martino, quod si de hostibus interioribus, et exterioribus ejus meritis victor existerem; supra nominati comitatus decimationem de omnibus negotiis, praediis, terris, vineis, segetibus, vectigalibus, vinumque hospitum, quod in praediis eorum ex cresceret, ne Parochiano Episcopo pertinere videretur, sed magis Abbati ejusdem monasterii sub testimonio praefatorum Ducum, multorumque comitum absque ulla mora subjugarem. Dumque post cogitatum victoria potirer; quod animo revolveram, operis efficacia complere studui. Necdum enim episcopatus, et abbatiae praeter ipsum locum in regno Ungarico sitae erant. Quod si, vos fideles! licuit, in quo volui loco, episcopatus, et abbatias statuere; an non licuit cuiquam loco, quod volui, ut facerem? Et ne adhuc Ecclesia Sancti Michaelis vacua esse videretur, vel Episcopus parrochianus injurias, querimoniasve in collectione decimarum pateretur; ei curtem, quae vocatur Corton, cum hominibus eidem pertinentibus tradidi. Quod si ipse contra mea statuta quid inique agere, vel adquirere voluerit; ante Deum judicem vivorum, et mortuorum in die iudicii se contendere mecum sciat. Adhuc autem subjungens; dico: sit id ipsum monasterium ab omni inquietudine semotum, habeantque monachi post transitum sui cujusque Abbatis alium Abbatem securiter eligendi, et a quocunque velint Episcopo consecrandi eum; sitque illis licitum ordines accipere quovis loco, et a quocunque Episcopo. Ante neminem vero Abbatem capella incedat, nisi ante Patrem ejusdem monasterii propter reverentiam, et Sanctitatem ipsius loci, moreque Episcopi in Sandaliis mis-

sam celebret. Precipimus itaque sub testificatione Salvatoris Domini Nostri Jesu Christi, ut nullus Archiepiscopus, Episcopus, Dux, Marchio, Comes, Vice-Comes, seu aliquis homo magnus, sive parvus, de jam sato monasterio aliquomodo se intromittere in mancipiis, terris, vineis, decimationibus, piscationibus, ripis, placitis, sine concessione Abbatis ejus monasterii audeat. Quod qui fecerit, componat centum libras auri optimi, medium camerae nostrae, ac medium praefato monasterio, suisque rectoribus, maledictionisque perpetuae vinculo aeternaliter feriat. Quod ut verius credatur; hanc paginam manu propria roborantes sigillari jussimus.

Signum Domini Dominicus Archiepiscopus
Stephani incliti Regis Vincencancerarius fecit.

~~~~~  
\$Locus mono-\$  
\$ grammatis.\$  
~~~~~

Anno Dominicae incarnationis MI. Indictione XV. anno Stephani, primi Regis Ungrorum, secundo hoc privilegium scriptum, et traditum est. Hae sunt nominatae villae in dedicatione Ecclesiae ab Archiepiscopo Sebastiano, et a Comite Ceba: Piscatores, Fizeg, Balvanos, Temirdi, Chimudi, Wisetcha, Vuosian, Murim, Curton, Wag, tertia pars tributi de Poson in omnibus rebus sive praesentibus, sive futuris.



III. S z a k a s z.

A Magyar Anyaszentegyház' Ellenesseiről.

Az Apostoli Romai Széknek, és az ezzel egyező Püspököknek igazgatása alatt a' Kristus-ban egyaránt hívőknek, 's buzgólkodóknak az egész Világra elterjedt Társaságát valljuk Romai Közöséges Keresztény Anyaszentegyháznak: ennek főbb részeit pedig a' különös Nemzetek' Keresztény Társaságát ugyan azon Nemzetek' nevével esmértetjük, mondván: Lengyel Anyaszentegyház, Magyar Anyaszentegyház. Innét látni; hogy az Anyaszentegyház nevet nem viselheti igazán egyik is azon különös Társaságok közül, ha tsak ama' Romai közöséges Keresztény Anyaszentegyháznak nem része. Ugy látni azt is; hogy a' különös Anyaszentegyházzal való elleneskedés magában foglalja a' közöséges Anyaszentegyházzal való elleneskedést; és így a' ki amannak Ellenesse; emennek is Ellenese az. Midőn tehát itten a' Magyar Anyaszentegyház' Ellenesseiről szöllumk, értjük azokat, a' kik a' Magyar Hazában a' Keresztény Katholika Hit ellen tusakodtak, vagy tusakodnak. Hogy a' Magyarok a' pogányságból lett megtérések után is két izben sokan azon pogányságra visszavetemedtek, 's Feleik közül sok Mártírok lettek általok; de ők ismét igaz Hitre térítették jó Királyaink által: arról már emlékeztünk. Hanem abban is bizonyosok vagyunk; hogy egy Magyar sem támasztott az Anyaszentegyházban eretnekséget, vagy szakadást: azért a' mi ezek közül a' Magyar Anyaszentegyházat, 's országot rongálta; mind az idegen nemzettől származott.

Olaszországban támadott Flagellánsok voltak ebben az első negyedik Béla' Királykodásakor ezer két száz hatvan harmadik, esztendőben : 1263. E. de csak hamar kiűzettek, és így a' Magyarokban veszedelmes tévelygést nem okozhattak. Ugyan Olaszországban keletkezett Fratriák ce jöttek osztán ide bő Hun László Király' idejében; a' kik amazoknál sokkal irtóztatóbb káromlásokat tettek: mert ezek egyeránt, Férjfiak, és Aszszonyok, nyilván prédikáltak, és a' Pápát 's Püspököket szörnyűképpen átkozták. Azért annál nagyobb tüzzel állottak ellenek a' Magyarok, 's vitézül kiverték őket a' Hazából. Sigmond Király alatt pedig a' Husziták támadták meg a' Magyar Anyaszentegyházat, Tseh Országból Husz János Frágai Papnak tévelygésével, a' ki Valde, és Viklér állításait megújította: azokaért mint Fő eretnek a' Konstántziai közönség Gyülekezettől megítéltetvén, ezer négy száz tizenötödikben Sz. Jakab havának tizen hatodik napján Sigmond Romai Császár, 's Magyar, és Tseh Király' hatalmából elevenen megégettetett. Belopakodtak ugyan ide ezen Husziták mindjárt az ő keletkezésékkor; de nem sokra mehettek itten. Hanem minekutánna Ersébet özvegy Királyné ő általok akarta Ulászló ellen a' Királyi hatalmat maga fíjának fenntartani; mint haramiak, úgy kajtorkodtak a' Magyar földön, és csak Mátyás Király' dicső fegyvere irthatta ki őket tellyességgel édes Hazánkából.

De a' Magyar Anyaszentegyházat leginkább megzavarta osztán a' Lutherség, melyet Szászoniában Vittenberg Városában támasztott Luther Márton. Ezt így esmérteti meg Mindszenti Sámuel Komáromi Református Predikátor az ő Magyar Advocatjában: „ Luther Márton született 1483. Eizlebenben. 1497. E. Magdeburgban,

és Eizenachban az ajtók előtt való éneklésével ke-
reste kenyerét, még nem egy gazdag özvegy Asz-
szony a' maga házába a' fiai mellé vette őtet, 's
négy esztendeig szabad asztalt adott néki. Az-
után az Erfurti Universitásba ment, hol a' Filo-
zofiát, és a' szép Tudományokat tanulta 1503.
Magisterré lett, 's a' Jusra is adta magát. De mi-
dön egy Alexius nevű társát mellette a' menykő
megűtötte, 1505. a' Szüleinek akaratjok ellen
Augustinianus Baráttá lett. 1508. a' Vittenbergi
új Universitásba hivattatott, hol Filozofiát taní-
tott, és prédikállott. Onnan Romába küldetett
a' maga Szerzete' perének a' Pápa előtt való el-
igazítására. Romából vissza jöven, Theol. Do-
ctorrá, és Professorrá lett. a' midőn Sz. Pálnak Ro-
mai Levelét, és a' zsoltárokat világosította: a-
zomban a' Zsidó, és Görög nyelveket is tanulta,
hogy a' Sz. Írást annál jobban érthesse. Azután
a' Tezel Indulgentiájának keményen ellene tette
magát. Oct. 31. n. 1517. 95 Positiókat a' Vitten-
bergi Templom' ajtajára disputálás végett kira-
gasztott: mellyből hamar nagy veszekedés táma-
dott. E' végre Luther 1518-n Augspurgba ment;
ott Kárdinalis Kajetánussal, 1519 pedig Lipsziá-
ban D. Eckennel disputált. Midőn 1520 X. Leo
Pápa Luther ellen egy kemény Bullát adott ki, 's
minden írásait, mellyeket meg lehetett kapni,
megégettette: Luther is Dec. 15-n azon eszten-
dőben a' Vittenbergi kapu előtt sok tudós embe-
rek' jelenlétében a' Jus Canonicumot, a' Leo'
Bullájával együtt, megégettette; mellyek közt
voltak Eckennek, Emsernek, és másoknak írá-
saik. Azután Vormsba ment az Imperium' Gyüle-
sére; ott reá nem vehették, hogy, a' mit eddig,
tanított, azt huzza vissza; hanem azt kívánta,
hogy írásai a' Sz. Írás szerint vizsgáltsanak meg;
azzal Vormsot oda hagyta, 's a' Tsászár őtet eret-

neknek lenni hirdette. Midőn haza felé utazott, ötöt a' Szakszóniai Választó fejedelem nagyobb bátorságnak okáért a' Vartburgi Várba vitette, melyet ő maga Pathmusának szokott nevezni. Ott szakállát, és haját meg nevelte, 's mint valamelly Vitéz, fegyverbe, pántzélba, sarkantyus tiszmába öltözött, 's magát Junker Georgnak nevezte. Ama híres Hépiró Kranach ebben a' formában festette le ötöt Vittenbergben. De, midőn Karolstád a' képeket a' Templomokból kezdette kihányni, a' Választófejedelem' hire nélkül Vittenbergbe ment; hol mind Karolstáddal, mind Münzerrel, mind pedig az Anabaptistáknak egyéb Fejeikkel sok baja volt, 1524-n a' Barát ruhát levetkezte; a' következett esztendőben Sz. Iván-havának tizen egyedik napján egy Bore Katalin nevű Apátzát feleségül vett. Midőn 1529-n Speyrben, és 1530-n Augsburgban a' Törökökkel való háborúra nézve Imperium' Gyűlése tartatott; Luther Vittenbergben az alatt, míg Torgauban a' Theologusok együtt voltak, tizenhét ártikulusokat tett fel, melyekből azután Melánkton az Ágostai Vallást készítette. 1537-n írta a' Smalkaldi ártikulusokat, midőn a' Pápa kihirdette, hogy Mantuában Gyűlekezetet fogna tartani. Végre Vittenberget oda akarta hagyni; de a' Választófejedelem' kérésére ott maradt. Midőn némelly dolgokra nézve a' Mansfeldi Grófhöz Eizlebenbe ment, meghalálozott 1546-n Böjtelőhavának tizen nyoltzadik napján."

Ezen képezetből világosan láthatni : hogy Luther-mind a' Birodalom' Fejedelmét, a' Romai Tsászárt, mind az Anyaszentegyház' hatalmát megvetvén, maga magának Apostoli hatalmat tulajdonított; 's nem hogy az Ur Kristus Evangélioma szerént maga megtagadásával, és keresztje viselésével annak követője lett volna, hanem ér-

zékenységeit követvén, az Anyaszentegyház ellen, mellyen a' setétség' Angyalai se vehetnek erőt, szegezte magát. Követőket annál könnyebben szerezhett, mennél tágosabb utra mutatott az ő tanításával: mellynek terjesztésére bátorította őtet a' Szakszóniai Fejedelem; minthogy Ennek igen kedves volt az. Mert azzal magához huzván az Egyházi jószágokat, nagyon meggyarapította jövedelmét. Tetszett ez osztán más Fejedelmeknek is: 's innét nem tsak Német Országot, hanem Dániát, és Sveciát is elborította Luther' tanítása. Ennek busgóan ellene állván a' Tsászár, az azt Követők által rettenetes háborúval terhelte; és így szörnyű romlása lett a' Német Birodalomnak. Tsak hogy erősebbek legyenek ezek, annál inkább törekedtek volt azon Vallását Luthernek mindenfelé terjeszteni. De valamint Vittenbergben mindjárt eleinten meghasonlottak; úgy egyébütt még több részekre szakadtak. Így Frantzia Országba is behatottak ezek, 's ott is találtak olyanokra, a' kiket az Anyaszentegyházról elidegenithettek, 's azok között vala Kálvin János is. Ez híressé tette magát azzal, mivel Lutherrel hasonló szabadsággal élván, Helvetziában, a' hová vette magát bátorság' okáért, egy más szakadásnak leve Fejére; a' melly Magyar Országban is osztán elgyökerezett.

A' Királlyal együtt mindjárt a' Német szakadás' kezdetén gondos vigyázással voltak a' Magyar Hazának Elődjei, hogy ide bé ne hasson az; és, valamint Frantzia Országban, úgy itt is Országos végzés által halálos büntetés rendelődött azok ellen, a' kik azon szakadást követnék. Mindazáltal meg nem menekedhetett attól édes Hazánk. Az egynyelvűségnek tudniillik az az ereje, hogy Hazájok ellen az egyik Ország' Fijait a' más idegen Ország' Fijaival egyesítse. Így az Erdélyi

Szászok mindjárt készek voltak a' Német Országi Szászokat követni, 's vélek a' Luther' szakadásában egyesülni a' Királynak hozzájuk botsátott Parantsolatjai ellen is. Így szól pedig azokhoz a' jó Fejedelem egyik Apostoli Királyi Levelében: „Lajos, Isten' kegyelméből Magyar, és Tseh Ország' Királyja, a' mi hiveinknek. Polgár Mesternek, és Biráknak, és a' mi Szeben Városunk' egyéb esküdt öregeinek a' mi köszöntésünket, és kegyelmünket. Szívünk' kedvetlenségével értettük, hogy némelly Luther Márton, a' kit az Apostoli Szent Szék immár régen kiátkozott vala, szerteszétt az Emberek' sziveit annyira megvakított, hogy, az Evangyéliomi igazságtól, és a' Szent Atyák' hagyományaitól elállván, annak tanítása, 's általa írott könyvetskék közöttetek mindnyájatok' kezében legyenek, olvastassanak, 's megtartassanak. A' melly állításokugyan, és azon Luther Mártonnak Könyvetskéji mivel az igazság ellen vannak, 's az Apostoli Szent Szék által is, a' mint mondtunk, már régen átok alá vettettek; a' mi akaratunkkal igen ellenkezik, hogy ti is, és Polgár társaitok, 's Kereskedőitek, és a' mi Városunk' egyéb Lakosai azon Könyvetskéket árulni, venni, 's forgatni kezdettétek legyen. Mivel pedig Magyar Ország' hajdani Szent Királyjainak, a' mi Eldődeinknek nyomdokait követvén, kötelességünkben áll, a' Hitet, a' mi Keresztény Religiónkat, ne hogy a' kiátkoztatott Eretekektől megtámadtassék az, és megfertéztessék, mindenütt a' mi Országunkban, és attól függő részekben épen fenntartani: akarjuk, és hívségteknek ezennel minden jószágaitoknak elvesztése alatt meghagyjuk, és parantsoljuk; hogy ezennel vételével tüstént mind a' mi Szeben Városunkban, mind hozzátok tartozó egyéb helyeken az említett Luther Mártonnak kiátkozott állítá-

sait, költeményeit, és könyvetskéjit utszánként, és minden házaknál kikeressétek, 's a' feltaláltakat nyilván megégersétek; osztán pedig közönségesen kihirdessétek, hogy senki, akármelly állapotú ember legyen, ollyas véleményeket, állításokat, és azon Könyvetskéket ne mérésezelje árulni, venni, olvasni, vagy forgatni, minden jószágai' confiskáltatásának büntetése alatt. Költ Budán Cantate Vasárnap előtt való szombaton, 1523. esztendőben.

Ezen Királyi Parantsolatra megengedte ugyan a' Szebeni Tanács, hogy az Esztergomi Érsektől, Szakmári Györgytől, oda küldettetett Biztos által a' Város piartzán Luthernek mind azon Könyvetskéji megégettettek, valamellyek feltaláltattak. Hanem azután csak ugyan a' Vitenbergiekre hallgattak ők. Hoszszan leírja ezeknek kitsapásait a' Szebeni Káptalan az Esztergomi Érsekhez, Szalkán Lászlóhoz, ezer öt száz huszon hatodik esztendőben adott panaszkodó Levelehen ugyan akkor, midőn Szolimán Török Császár nagy dühösséggel nyomula édes Hazánk ellen: azért valamint a' Nemet Országi, ugy az Apostoli Magyar Korona alatt lévő Szászok is annál bátrabban ellenkeztek az Apostoli Anyaszentegyházzal, 's ennek idvezítő Vallásával. Így adja pedig elő ezt az említett Káptalan mindjárt Levelehenek kezdetén: „Szeben Városában, a' hol fundamentoma vagyon a' Luther eretnekségének, Hecht János Mester ember' házában valami Oskola rendelődött némelly Deák által: ottan a' Nicéai Symbolum, és a' Miscbéli, 's egyéb Isteni szolgálatheli énekek németül énekelletnek az Aszszony, az inas gyermekek, és az egész házi tseled által; és Nemet Misét szolgáltatni iparkodnak. Ugyan annak a' házában tartózkodik egy hitesegett György nevű Dominikánus, a' ki azt

mondja, hogy ő a' Szerzeti ruhától, és fogadás-
tól feloldoztatott legyen; de mind eddig ezeránt
való Bizonyosságát elő nem mutatta. Ez a' Plébános'
hire nélkül a' fiók Egyházakban prédikál, elvon-
ván a' Népet az engedelmességtől, a' böjtöléstől,
az Anyaszentegyház' parantsolatjaitól, azokat
szólván, mellyek tetszenek, magát a' Prediká-
tor; hivatalba akarván bétolyni, fizetés nélkül,
hogy annál inkább eltsábithassa a' Népet: kül-
detett ez valamelly Ambrus Sziléziai Predikátor
által azon részekről, a' hol Luther lakik; hogy
a' Népet vonja el a' Római Anyaszentegyháznak,
és az ő Egyházi Elöljáróinak engedelmetől.
Ugyan ezen hitesegett nyilván ditsekszik, hogy
ő méltóságos Királyi Biró Urtól vett legyen pa-
rantsolatot, hogy ő Szebenben maradjon, míg
Budáról visszatér az: noha a' Birák' a' Káptalan-
béli Urak' kérésére egész Szeben Városa' rende-
léséből megparantsolták nékie, hogy a' Városból
kimenjen; de ő semmit se gondolt azzal, sőt szí-
dalmazó lélekkel mondotta: „Haa' Plébános, a'
Dékán, és a' Tanátsbéli Urak' megdermednek is,
én az ő gyalázatjokra Szebenben fogok maradni.”
Félő, hogy majdan zendülés leszen. Ide Szebe-
p Városába jönnek többnyire ezen gonosz Luther
szakadásnak emberei, Professorok, Clericusok,
és Laicusok; mert itten ápoltatnak, és kedvel-
tetnek: a' Városon kívül pedig egész Erdélyben
sehol se eresztetnek bé; itten a' Szebeniektől he-
tsülettel fogattatnak; az Egyházi Elöljárók gya-
lázatjára. A' Szebeni Tanács unszolja a' Pleba-
nost, hogy ezen Predikátorokat engedje predi-
kálni; és, mivel ellenek nem állhat a' Plébános
Ur, kéntelen engedni, úgy hogy azon Proféták,
és gonosz Predikátorok tévelygésbe hozzák a'
Népet. Ugyan azon hitesegett mind a' Kereske-
dők, és Polgárok' vendégsegeiben, mind nyilván

tanítja azt; hogy az Evangéliom tovább négy száz esztendőnél elrejtetett legyen: a' Papok, úgy mond, semmi igazságot se predikáltak: a' Keresztényeknek Evangéliomi szabadságok vagon, nem kötelesek az emberi találmányokra, és az Atyák rendelkezéseire: illy sértegető tanításaikért úgy tiszteltetnek azon Lutheránosok Szebenben majd minden kereskedőtől, mint a' bálvány, 's legnagyobb szivességgel szinte huztatnak a' vendégségekre nagy vetekedve, mellyik Polgárhoz menjenek vendégeskedni: a' melly kedveltetésből kezdették ők feltartani szarvokat."

Látjuk ezekből; minő vétkesek voltak ezen Szebeniek, a' kik Apostoli Királyjok' parantolatját megvetvén, potor emberek sugarlásaira törvényesen nyertt Pásztoraiktól elállottak: de Szolimán' fegyvere megakadályoztatta a' Királyt ellenek hatalommal élni, 's őket megzabolázni; minthogy a' Mohátsi veszedelem néki is halált okozott legyen. Annál szabadabban követték osztán a' Német Országi Szászokat az Erdélyi, sőt a' Magyar Országi Szászok is. Ezek voltak tehát az Apostoli Magyar Korona alatt az elsők, a' kik a' közönséges Keresztény Anyaszentegyháztól, és így az Apostoli Szent Hittől, mellyen fondalta Szent István Apostoli Királyunk a' Magyar Birodalmat, elszakadtak volt. Ezeket követték tsak hamar a' Tótok, a' vándorló Deákjaiktól megszédítettvén. Leginkább terjesztették pedig ezen szakadást Magyar Országban a' Német Lutrános Katonák, 's ezek között Generális Svendi Lázár erőnek erejével kivétvén a' Plébánosokat, azok helyébe a' vele ide bėjött Némét Deákokat rendelé a' Luther' tanítása' hirdetésére azokon a' részekben, a' hol János Király' Népén győzedelmeskedhetett. Mert a' két Király, Ferdinánd, és János, az Országért viaskodván, nem gondoskodhat-

hattak erányosan a' Hit' dolgáról; sőt az ő kedvezésekből több Püspökségeket világi Urak hitoltak volt, ugymint: Perényi Péter az Egrit, Török Bálint a' Nyitrai, Cibak Imre a' Váradit, Bodó Ferentz az Erdélyit, Berusits Gáspár a' Tszánádit, Szeretsen János a' Pétsit. Így a' Lelki Vezérek' fogyatkozásából mély tudatlanságban nyavalyogván a' Nép, akármelly éhes Vándorlók könnyen elidegeníthették azt a' Katholika Anyaszentegyházról az ezt tsufoló beszédjeik által, mellyeket Luther' írásaiból tanultak. Mert ez melly szörnyű tsufsággal motskolja a' Keresztény Katholika Anyaszentegyházat; eléggé láthatni tsak a' Babiloniai fogságról — de captivitate Babilonica — irtt Könyvéből. Utóbb legerősebb lábra állította a' Magyarok között ezen szakadást a' Kurutz világ, mellynek kezdője vala Botskai István. Ez magát az Erdélyi Fejedelemségre juttatván, Apostoli Hazánkat is megtámadta, 's a' Bétsi Békességben oda vitte a' dolgot, hogy mind az Ágostai, mind a' Helveta Vallásnak szabad gyakorlása engedődnék ezer hatszáz-hatodikban: 1606. B. a' melly szabadságot a' Posonyi Országgyűlés is beiktatta osztán második Mátyás Király' Végzeményjébe ezer hat száz nyoltzadik eszt nlőben, midőn a' Szent Koronával megkoronáztatott vala ő Felsege az Apostoli Magyar Királyságra.

Jól észre kell itt venni: hogy ezen engedelemmel nem hagyták helybe a' Protestánsok' Vallását a' Király, 's azon Gyűlésnek Katholikus Tagjai, minthogy így a' Katholika Hitet megsértvén, önnön magokkal ellenkeztek volna: hanem ezzel tsak a' köz tsendességet tárgyzták. Azonban valamint az Egyháziak, úgy Országunk' ezen Apostoli Királyja is minden igyekezettel azon volt, hogy a' Protestánsokkal megessmértetvén a' Romai Katholika Hitnek szükséges voltát

Magyarok esmérete.

K

az idvesség' megnyerésére, azokat annak elfogadására bírja; és ez által ezen Apostoli Ország-nak, 's magoknak boldogságára tellyes egyességet szerezzen az Apostoli Magyar Korona' Alattvalójiban. E' végett az Egyházi Fő hivatalokra az Isteni tudományban, és erköltsben jeles Férjfiakat intézett. Ezeknek szent igyekezetét úgy gyámoltotta a' Szentséges Római Pápa V. Pál; hogy Prágában, Olmutzban, Grätzben, Bétsben a' Német Kispapok közzé tizenkét Magyar Kispapokat is venne bé maga költségére; Romában pedig azon Kollégiumban, mellyet Loyola Szent Ignácz állított vala Német Ország' részére, annyi Magyar Egyházi Nevendékeknek engedett helyet, a' mennyinek tartására elég volna Szent István első Apostoli Királyunk' Római Fundáziója. Valóban ezen intézések mellett szépen is gyarapodott a' Katholika Magyar Anyaszentegyház. Mert tsak Kardinál Pazmány Péter, a' kit ugyan e' szent igyekezetű Királyunk II. Mátyás méltóztattott emelni az Esztergomi Érsekségre, sok Protestáns Fő emberekkel megesmértetvén a' Római Közönséges Anyaszentegyházat a' Kristus' Anyaszentegyházának lenni, ebbe térítette volt őket: ezeknek megtérítésével pedig számtalanon tértek meg a' köz népből. Hanem ezért a' többiek ismét pártot ütöttek, valamint előbb Botskait, úgy most Bethlen Gábor Erdélyi Fejedelmet kérvén Religiójok' védelmezése végett. Tudnivaló az: hogy az igaz Religió, 's ennek mindentudó Szerzője a' Kristus tiltja a' pártütést; és azt parantsolja, hogy mindenkor tisztelettel viseltsünk a' Fejedelmekhez. Megmutatták ezt minden időben az igaz Keresztények, a' kik Üldözőjékért is imádkoztak; 's inkább akartak meghalni, mint pártotütni. Ugyan ezen Mártiromi áldozat gyarapította főképpen az igaz Kereszténységet.

Ugy Apostoli Hazánkban Botskai, Bethlen, Rákóczi Erdélyi Fejedelmek által üldöztetvén, még inkább nevedett, 's tökéletesedett az. Mert Apostoli Királyaink az Egyháziakkal egyetemben annál buzgóbban törekedtek azon Ország' rontó hitbéli nyavalyát megorvosolni. Erre fordította II. Ferdinánd legfőbb gondját, a' mellynek teljesítésére hathatós Segítői voltak az ő derék, 's bölts Tanácsossai: az Ország' Primásza, Kardinál Pázmány Péter; Veszprimi Püspök, 's Udvari Kancellárius, Lippai György; Nádor Ispány, Eszterházi Miklós, és G. Pálffy Pál a' Királyi Kintstár' Fő Gondviselője: a' kik mindnyájan azt tanátslották, hogy az Országban több Oskolák' rendeltetése mellett állíttatnának, nehány nevelő Háza is, hol a' szegényebb Katholikusoknak, kivált a' Nemeseknek gyermekei mind ruházattal, mind éléssel tartatnának Oskolájik' kitanultáig. Állított is mind a' Fejedelem, mind a' Primás több Oskolákat: ezen bölts Érsek pedig Bétsben is Szemináriumot állított a' Magyar Kispapok' számára, és Nagyszombatban a' Szent István Szemináriumát megnagyobbította.

Mennyire használtak légyen ezen Oskolák az idvezítő Katholika Hitnek megesmértetésére: világos bizonyosságunk ebben az ezer hat száz har-^{1637.B.} mintz 7-dik esztendőben tartott Posonyi Országgyűlés. Ennek kezdetével mindjárt nagy visszázkodásba hozta a' Rendeket a' Religyió' dolga. A' Protestánsok azt sürgették, hogy adattassanak vissza nékiek az ő Templomaik, és Oskolájik, 's botsáttassanak vissza Predikátoraik azon helyekre, mellyekről elűzettek volt: a' Katholikusok pedig ellenzették azt, mivel azon Templomok az ő régi Katholikus Eleiktől még a' Protestánsok itt léte előtt építtettek; vissza térvén tehát a' Katholika Hitre a' Földes Urak, azok is

az ő hatalmokban estenek; sok helyeken a' Lakosok' nagyobb része is Katholikussá lévén, nem kívántatnának a' Predikátorok. Illy természeti igazságok ellen nem is lehettek nyertesek a' Protestánsok. De az Idegenektől ingereltetvén, készek voltak ismét ezért a' Hazát megtámadni, Rákóczy György Erdélyi Fejedelmet nyervén segítségül magoknak; a' ki, csak hogy magát Országunk romlásával gazdagíthassa, a' Törökkel, és a' Német Országot pusztító Protestáns Svédekkel öszvetartván, lángba borította a' Magyar Hazát ezer hat száz negyven negyedik esztendőben. III. Ferdinánd Német Császár, és Magyar Király mind Német seregének ide küldött egy részével, mind hív Magyarjaival több ízben győzedelmeskedett ugyan a' Pártosokon: mindazáltal a' békesség megszerzése végett Törösi János derék Magyar Tanácsosa által nem csak azon hét Vármegyéket, mellyeket Bethlen Gábor birt vala, ugyan azon jussal oda engedte Rákóczinak, hanem a' Tokaji, és Regéti Uradalmakat is, több javakkal együtt örökre az ő Házának tulajdonította; és így könnyen békességre bírta őket; holott megerősítették a' Protestánsok' szabadságai is.

Annál többen tértek osztán közülök a' Katholika Anyaszentegyházba, úgy hogy I. Leopold Apostoli Királyunk idejében csak az Esztergomi Érseki Megyében az akkori nagy nevű Érseknek Szeleptsényi Györgynek bizonyításaszerént négy esztendő alatt hatvan három ezer Protestáns hódolt meg a' Katholika Hitnek. Nem keveset használt ebben a' többek között Báthori 'Sáfia, az Erdélyi Fejedelemnek második Rákóczy Györgynek Katholika Özvegye, minekutánna az ő egyetlen egy Fiját Ferentzet a' Katholika Hitre térítette volt. De főképpen I. Leopold Király' Apostoli buzgóságának kell tulajdonítani a' Magyar Anya-

szentegyháznak azon virágzását, a' ki által a' Püspökök, Káptalanjaikkal együtt, számkivetésekből visszahívatván, hajdani Székeikbe, és jussaikba helyheztetődtek vala. Az Evangyéliom, és az Ország' Törvényje szerint mindnyájan is egyesültek volna a' Katholika Anyaszentegyházzal Protestáns Hazánkfiái, ha az Idegenek nem bujtogatták volna a' megátalkodásra; tsak hogy ők erősebbek legyenek az Austriai Ház ellen. Hanem III. Károly Királyunk alatt már nem hallgattak azon Idegenekre, és sokan megtértek ismét közölök; a' többiek is olly Hazafiúi módon viselték magokat, hogy ezer hét száz huszon kettő-1723.E. dik, és harmadik esztendőbeli Országgyűlésben olly Törvények hoztak a' Religyió' dolgában is mintba mind Katholikusok lettek volna az Ország' Rendjei. Mert megparantsoltatott a' Püspököknek, és egyéb Népes Papoknak; hogy az ő Megyéjekben, és Egyházoknál lakjanak állandóul, ha tsak Királyi, vagy Országos Hivatal által nem akadályoztatnának: hogy szent kötelességeknek megfelelően, az erköltsteleneket ugyan szóval, és példával jóra hozni, a' jókat pedig a' Keresztény erköltsök' gyakorlására hathatósan serkenteni iparkodjanak. A' Földes Uraknak ugy hagyatott meg a' Pátrónusi Jus, hogy érdemes Személyeket nevezzenek az üresen maradott Egyházi Hivatalokra. A' Szerzetes Papoknak pedig olly Törvényt szabtak, az Ország' buzgó Atyjai; hogy mindegyike esztendőnként tizenkét Mise áldozatját szolgáljon a' Királynak, és Orzágnak boldogságáért; ugyan annyit szolgáltatassanak az Apátzák.

Innen vett reménységből indult ama' nagy buzgóságú Királyi Felség, Maria Therésia, azon Apostoli Hivataljából munkára; hogy Magyar Koronája' Alattvalóját az igaz Keresztény Hitre,

's ezzel a' szent egyességre hozza: azért sok helyeken a' Predikátorok' helyébe Katholikus Papokat rendelt vala. Az Anabaptistákat, a' kik ellen, valamint egyébszentségtelenkedők ellen, már 1548. E. ezer öt száz negyven nyoltzadikban kitiltó Törvényt szabott az Országgyűlése, tellyességgel kiírtotta: ezek is a' Luther' Követőjiből lettek, 's legnagyobb szabadságot tulajdonítottak magoknak, úgy hogy semmi Felsőséget sem akartak esmérni, Felséges Anyjának ezen Apostoli buzgóságát kívánta II. József Császár, és Magyar Király folytatni; 's az egész Magyar Birodalomnak tudtára adta ezt mindjárt az ő Uralkodásának kezdetén, minden Községnek megküldvén nyomtatásban e- 1782. E. ezen szent szándékát ezer hét száz nyoltzvan kettődikben Pünkösd' havának huszon negyedik napján illy nyilatkoztatással: „Valamint tudniillik az igaz, és egyedül idvezítő Római Katholika Vallásnak fenntartására, és terjesztésére, a' melly egyedül a' tanítás, és a' szívnek szinmutatás nélkül való meggyőztetése által, mehet legbátorságosabban véghez, mindenkor legfőbb gondunk volt; úgy Mi, Királyi Méltóságunknak kötelessége, és azon Atyai gondoskodásunk szerént, a' mellyel minden Uralkodásaink alatt való Népekhez viseltetünk, szívesen ohajtanánk, hogy mindnyájan azok az igaz Római Katholika Vallást, de annak igazsága felől való csak szabados meggyőztetésből, követnék, és ezen bátorságosabb uton lelkek' idvességét megnyerhetnék. — Elégge gergesztette erre ugyan azon esztendőben Fejedelmi példájával az ő nem Katholikus Jobbágysait, midőn a' közönséges Keresztény Anyaszentegyház' Fejét, a' Római Pápát hatodik Piust mind Bétsbe érkezése előtt, mind ottani tartózkodása; és elmenetele' alkalmatosságával ezen Szentséges Fő Méltóságot illő tisztelettel méltóztatta. Ezekből

nem lehet nem látni: hová télozott legyen az ő Keresztény Türelmi Végzeményjével is.

Igen nagy örömmel, 's meglepődéssel láttak ugyan ezt venni a' Protestánsok; és azért égis magasztalták volt Jósef Tsászárt minden imádkozó Házaikban: de Annak halála után a' Budai Gyűlés' alkalmatosságával ellene voltak azon Végzeménynek, 's azt sürgették; hogy az Uralkodó Katholika Religióval egyenlő szabadságra emeltessék az ő Vallások, és ezeránt a' Királyi Kötéslevélben bátorságosítottassanak. Erre mind az-által II. Leopold Királyunk rá nem állott; hanem hogy az Uralkodó Katholika Religiónak rövidsége nélkül a' Törvényben nékiek erányos szabadság engedessék, abban megegyezett. Mert az Apostoli Magyar Királyi Felségnek valódi tulajdonsága lévén a' Romai Katholika Hitet épen fenntartani, 's oltalmazni az ő Birodalmában, mindenkor oda kell Apostoli gondját fordítani: hogy Katholikus Alattvalóji állhatatosok legyenek abban; az ettől elszakadtak pedig erre visszavezetessenek. Arra szenteltetnek Királyaink az ő megkoronáztatások' idején mind az ő felkenettetésekkel, mind az Apostoli Szent Korona' felvételével, mind végre nyilvánóságos esküvésekkel.

IV. S z a k a s z.

Az Apostoli Magyar Koronáról, 's egyéb Királyi Ékességekről, a' Királyi Koronázás szertartásaival együtt.

A' Magyar Királyi Korona nem tsak azért, hogy azt a' Szentséges Romai Pápa szentelte meg,
hanem azért is:

hogy több Szent Királyok' Fejein ragyogott az; közönségesen Szent Koronának neveztetik: onnét pedig Apostolinak; mint hogy az Apostoli Széktől ajándékozott a' Magyaroknak: ismét Angyalinak; mivel Angyali sugarlásból intéződött ezen ditsó ajándékozás. De még voltára nézve is hasonlíthatatlan méltósága az: mert finom aranyból kerekded formára készült; két abrants keresztül nyulik fel annak alsó karikájáról, 's azoknak tetején egy kereszt áll, melly az ő félrehajlásával jelenti a' Szent Koronának sok kiállott viszonagságait: a' nevezett alsó karikának homlokát ékesíti a' legnagyobbik Zafirkő szívformában, 's e' felett az Idvezítőnek képe jobb kezét feltartván áldásadólag; bal kezében pedig egy bezártt könyv vagyon: alól jobb kéz felől Sz. Mihály, balról Gábrriel Arkangyal van kimetszve, kik öszvefordulván, az Idvezítőre néznek: ismét Mihály felől Sz. György; Gábrriel felől Sz. Demeter' képei vannak. Hátsó részén alól szembe ötlenek egy boldogultt Romai Fejedelemnek, és Geobitz Turkiai Királynak képei, 's ezek között egy drága nagy kő, a' melly felett vagyon ismét egy boldogultt Romai Fejedelem: ama' két Fejedelmek' rendében vagyon még Geobitz felől Sz. Kozma M. ama felől Sz. Demén M. Mind ezeknek neveik Görögbetűkkel vannak a' képek körül kimetszve, még pedig azon Romai Fejedelmi képeknél egésztelenül. A' felnyuló abrantsokon nyoltz Apostoloknak képei tűnnek ki, 's Deák betűkkel jelentetnek neveik: elől Sz. János, és Bertalan; hától Sz. Jakab, és Tamás; jobb oldalról Sz. Péter, és András; balról Sz. Pál, és Filep Apostolok. A' Képek körül drága napkeleti kövek, és gyöngyök ragyognak, arany boglárókba foglalva. Ismét két oldalról négy négy, és hától egy, mindöszve kilentz arany lántzok függének,

mellyeknek végein lilium formára drága kövek
szillognak. Mindössze ötven három Zafir, 's öt-
ven rubintkövel, egy Smaragddal, és három száz
harmincz nyoltz igaz gyönggyökkel kirakott Koronánk
négy fontot, és nyoltz latot nyom, ide nem
értetődven annak arany matéria belése.

Igy ékesült Szent Koronánk először is az
idvezítő Romai Katholika Hitre ébreszt bennün-
ket, eszünkbe juttatván egyszersmind, hogy an-
nak készítésekor még jólegyesült Napkeleti Anya-
szentegyház a' Napnyugotival: minthogy mind
ennek, mind amannak nyelvén tétettek ezenn a'
feljegyzések. Osztan nem csak ékessége' tsudá-
lására, hanem szentséges régisége' tiszteletére
is gerjeszt bennünket, láttatván vélünk, hogy
ezen legdrágább kintsétől Szent István első Ke-
resztény Királyunktól fogva mind eddig semmi
Ellenség végképpen meg nem foszthatta édes Ha-
zánkat. Ugy is vigyázott erre mindenkor vitézlő
Nemzetünk; mint szeme' fényére: mikor pedig
annak elidegenítése szerentsétlenül megtörtént,
mind addig törekedett, míg vissza nem nyerte
azon zálogát Hazai boldogságának. Ezen Magyar
Koronának hét száz kilentzvenedik esztendeje leg-
nagyobb figyelmetességet gerjesztett azeránt a'
Tudós Hazafiakban, a' kik közt először ama' jeles
két Író, Görög, és Kerekes, azon nap előtt,
mellyen Bétsből haza indittatott e' legfelsőbb Kin-
tsünk, szemesen vizsgálóra vévén azt a' Tsászári
Kintstárban, tellyesen lerajzolták, 's *Hadi, és
más nevezetes Történetek* nevezetű betses Uj-
ságleveleik mellett, az ezeket olvasó Hazafiakkal,
is azonnal közlötték annak elő részét, vagy hom-
lokát. Dr. Decsy Sámuel pedig, a' Bétsi Magyar
Kurirnak néhai egyik Írója, a' Magyar Szent Ko-
ronának Históriájában, mellyet ezer hét száz ki-
lentzven kettődikben ada ki, egészen lerajzolva

előadja azt két részben, minden körülírásaival együtt a' rajta lévő képeknek; holott az említett három Fejedelmeknek egyike' képe körül ezek olvastatnak: Χ Μ'ΙΕΝΧΩ ΠΙCΤΟC ΒΑCΙΑΕΥC ΡΩΜΑΙΩΝ 'ΟΔαΚ. A' másik körül ezek: ΚΟΝ ΒΑCΙΑΕΥC ΡΩΜΑΙΩΝ 'Ο ΠΟΡΦΥΡΟΓΕΝΝΗΤΟC. Harmadik körül ezek: ΓΕΩΒΙΤΖ Δ- C ΠΙCΤΟC ΚΡΑΛΗC ΤΟΥΡΗΙΑC. Az elsőt így magyarázza: Dukás Mihály a' Romaiaknak Krisztusban hívő Királyja. A' másodikat így: Konstantinus Tsászári ágyból származott Romai Király. A' harmadikat pedig e' szerint: Geobitz hívő Fejedelem, Törökök' Királya. Mivel tehát itten az első Fejedelmet Dukás Mihálynak lenni magyarázták Dr. Decsyvel némellyek: már az világosnak látszott nékik, hogy ezen Koronánk nem azon Korona légyen, melyet II. Sylvester küldött vala Sz. Istvánnak, a' ki ezen Dukás Mihály' Királysága előtt harmincz három esztendővel költözött ki e' világból, úgymint 1038-ban: holott amaz 1071-ben emeltetett a' Napkeleti Birodalmi Székre. Ehez alkalmaztatta tehát Dr. Decsy azon Fejedelmet, a' ki Geobitznak, és Turkia' Királyjának iratik Koronánkon. Mivel, úgy mond ezen Tudósunk, Dukás Mihálytól Gejza, a' ki osztán Magyar Ország' Királyjává lévén, első Gejzának neveztetik, mint Erdélyi Hertzeg különösen meg tiszteltetett, 's ajándékoztatott: tehát akkor nyerte ez attól e' mostani Koronánkat, melyre mind maga, mind Geobitz, avagy Gejza' nevét kívánta felmetszettetni. Mind egyéb erőltetett bizonyításaira ezen Magyar Irónknak, mind erre megfeleltem a' Magyarok' Historiájában: azért itten csak röviden említém azt, hogy ezen állítást ama' Romai Fejedelmeknek Sz. Koronánkon lévő képeik szembetűnőleg megzáfolják: mint-hogy azok, valamint egyéb oda metszett Sze-

tek' képei, a' boldogság' sugáiraival látszattatnak. Ugyan azért azon Fejedelmeknek egyike sem tsináltathatta azt, a' kik immár ennek tsináltatásakor a' más világon uralkodtanak. Sőt még innét is bizonyos; hogy ezen Korona az, melyet II. Szilveszter Pápa küldött vala Sz. István első Keresztény Királyunknak, a' kit jelent azon Koronán lévő harmadik Fejedelmi kép, és körülírás. Mert Magyar Országot Turkiának, a' Magyarokat pedig Turkoknak nevezte - hogy másokról ne szólljak - a' tizedik században ama' Fejedelmi Iró, Konstantinus Porfirogenitus: mivel pedig minden kétség kívül vagyon az, hogy azon tizedik századnak utolsó esztendején küldetett légyen Romából Sz. Istvánnak a' Királyi Korona; tehát nem lehet tagadni, hogy azon századbéli Görög Iróknak szokása szerint jegyeztetik ezen Koronán Turkia' Királyjának Sz. István Király a' Geobitz név alatt. Nagy bizonyosága ennek az ő képe' jobb kezében lévő kettős Kereszt, mint a' neki küldött Apostoli Jel; még nyilvánban megbizonyítja azon körülírásban kitett tökéletes hitüség, a' mellyel minden egyéb Királyok felett jeleskedett Az. Mert hogy azon körülírásban ezen két betűt: Δ—C nem lehet Despotesre magyarázni, mint az Ellenfél magyarázta volt, a' bizonyos: mivel az ott lévő *Krales* már magában foglalja azt. Tehát azon két betűvel a' *Pistos*nak határozója adódik elő, ugymint: ΔΙΑΡΗΤΗC. az az; tökéletesen. A' jelentett körülírás tehát ezt teszi: Geobitz Magyar Országnak tökéletesen hívó Királya. A' honnan kitetszik; hogy az egész körülírás Szent István Királyunkat jelenti a' Geobitz, avagy Gejza névvel, a' mint így is neveződött Szent István. Minden igaz Magyaroknak elégséges itten I. Károly Királyunknak következő Levele: „Mivel a' mi Ősünknek Gejza István Királynak Ko-

ronája, mellyel a' Magyar Nemzet' szokása szerint Magyar Országának Királyjai megszoktak koronáztatni, hitetlen, és törvénytelen emberektől elragadtatván, letartóztatik vala, és e' miatt Mi, egy miérettünk különösen készítettett, és a' Római Udvarnak Követje t. i. Gentilis Kardinál által megis áldottatott, és törvényessé tétetett uj Koronával - az említett Esztergomi Érsek Tamás által, a' mi Országunknak szokása szerint megkoronáztattunk. És noha ezen ilyen koronázásnak módja elegendő lett volna; mégis, hogy a' Magyar Nemzet' állításának elégtételtödjön, és a' Nép közzül a' botránykozás elháríttasson, minekutánna az említett Érsekama' Szent Koronát az ő szorgalmatos gondoskodása által a' törvénytelen kezekből visszaszerzette, 's hozta volna, ismét a' szokott helyen, tudniillik Székes-Fejérváratt; a' mint régtől fogva szoktak koronáztatni a' Magyar Királyok, megkoronáztatván, a' mi Országunk' minden hív Prelátusainak, és Bárojinak szokott szertartásával, mellyet a' mi Öseink rendelkeztek; beültünk a' mi Királyi Székünkbe, 's ugyan az említett Tamás Érsek által a' Királyi Koronával, tudniillik azon Szent Koronával ujonnan megkoronáztattunk. — Költ Lipván Vasas Sz. Péter' innepén, az Urnak MCCCXV. Esztendejében.

De ha csak magában eszméljük is meg ezen állítást: hogy a' Magyarok a' Római Pápától küldött Korona' helyébe, mellyel az Ellenfél' megismerése szerint is Sz. István; Péter; Aba; András; Béla; és Salamon - Királyok megkoronáztattak, a' Görög Tsászártól küldött Koronát rendelték volna következő Királyaiknak megkoronáztatására; nem lehet nem látnunk annak képtelenségét, melly mind az Anyaszentegyház' Fejéhez való buzgóságjokkal, mind első Szent Ki

rályjokhoz állandóan mutatott tiszteletjekkel egyenesen ellenkezik. Országgyűlésben nyilatkoztatták ki ezt a' Magyar Rendek az eléb említett Károly Király alatt, mondván: „A' Régieknek hagyományja tartja; kinyilatkoztatja ama' Felsőges Konfeszszornak, Boldog István Magyar Ország' Királyjának Élete' Históriaja is, a' kinek szolgálatja általa' mi Urunk Jésus Kristus ez Országot a' Keresztény Hitre vezérlette; a' földön az ő Helytartója a' Romai Pápa az említett Királynak, 's mind azoknak, kik az ő Személyje' helyébe Katholika Hittel következnek, Szent Koronát intézett, hogy az említett Királynak, és az Országnak annál nyilvánban kitetszenék nemessége, 's nevedeknek buzgósága, mennél nemesebb, és szentebb ékesség díszesítené az ő Fejét. --- De még azon időbeli környülállás is, a' melyre határozza az említett Hazafi a' Magyar Koronának változtatását, elegendőképpen megesmérteti velünk azon vélekedésnek hiúságát, 's helytelenségét: mert azt vélni se lehet, hogy ezen változtatást elhallgatta volna hetedik Gergely Pápa, a' kihez folyamodtak az ő vetélkedések' alkalmazásával Salamon Király, és Gejza Hertzeg; és ugyan ezen derék Hertzeg leve nyertes ő Szentségénél, illy nyilatkoztatást vévén tőle: hogy valóban az Isteni ítélet által a' Királyi Méltóság Salamonról ő reá szállítatott legyen. Innen nyilvánóságos az; hogy Gejza ugyan azon Szent Koronával Koronáztatott meg, mellyel Salamon: egyébként ez nem hogy elállott volna Királyi hatalmától hanem még nagyobb tüzzel törekedett volna azt megtartani. Ezzel koronáztatták az azután mind eddig következett Törvényes Királyaink: a' minthogy azok, a' kiknek Fejére ezen Szent Korona az Ország' szokása szerint nem tételet, egész hatalmu Királyoknak meg nem es-

mértettek a' Magyar Rendektől. Mindenképpen kivilágosodik tehát; hogy ezen Szent Koronánk az, mellyet II. Szilvester Római Pápa küldött vala Szent István első Királyunknak. Innen viseltettek ehhez mindenkor olly nagy tisztelettel a' Magyarok, hogy ezért Nemes véreket öntani fő ditsósásgnek esmernék.

A' Királyi Palástnak készítésében ugyan ezen Szent Koronánk forgott Gizla Királynénak, Szent István' Hitvesének szeme előtt: mert valamint ez, az Idvezítőnek, és több Szenteknek, 's magának Gejza Istvánnak képeivel ékeskedik; ugy ezen Királyi Palástot Férje', és maga képein kívül, az Idvezítőnek, és sok Szentek képeivel ékesítette azon buzgó Királyné. Eg színű selyem anyagból készítette azt; 's a' rajta lévő ábrázolásokat, virágokat, 's egyéb képezeteket arany himvarrással eszközölte. Egyházi Palást szabásu az, 's aranyvarrása négy rendre vagyon felosztva. Középett az alsó rendben a' hátán lenyuló széles aranypaszamánt között egy kisdud látszatik; 's a' Palást' jobb szárnyán Szent István Király; Sz. István, Kelemen, Sziksztus, Kornélius, és Lőrincz-Mártirokkal; bal szárnyán pedig Gizla Királyné, SS. Vintze, György, Pántáleon, Rozma, 's még egy meg nem nevezett Szent Mártírral, mindnyájan arannyal varrott karikában, 's közben közben ugyan azzal kivarrott két két madarak állanak virágokkal környékezve. Ezen első rendet elválasztja a' másiktól egy aranypaszamánt, melly virágokkal, nyulakkal, és agarakkal vagyon ékesítve: A' második rendet az Idvezítő képével a' tizenkét Apostolok' képei diszesítik, úgy hogy az Apostolok nagy több tornyn Templomokban a' két szárnyán a' Palástnak hátán hatan ábrázoltatnak a' tornyok között több titkos ábrázolatokkal; középett pedig az Idvezítő a' jobb kezét tanítólag,

bal kezében könyvet tartva, tojás formán körülvéve aranypaszománttal, a' mellyen ezen Deák vers vagyon kivarva:

Sessio regnantem notat et Christum dominantem. az az:

Mindeneken Kristus fennülve jelenti hatalmát.

A' harmadik rendben vannak kivarva az Ó Testamentombeli Proféták, 's azok közt mind a' két felől az Idvezítő Képe, és a' jobb szárnyán lévő mellett ezen Görög betűk vannak: A. W. A' balon ismét ezen Deák szók: **PRINCIPIUM, et FINIS**, melly jegyzések ezen egyet teszik: kezdet, és végezet. Lábaik alatt lévő aranypaszománton pedig ez jegyeztetik: **EGINA CASULA HEC OPERATA, ET DATA ECCLESIAE SANCTAE MARIAE SITAE IN CIVITATE ALBA - ANNO INCARNACIONIS XPI: M: XXXI: IN DICCIÓNE XIII. A STEPHANO REGE ET GISLA R,** az az: Égi Palást készítettett, és ajándékozott István Királytól, és Gizla Királynétól a' Szentséges Szűz Mária' Templomának Fejérváratt ezer harmincz egyedik esztendőben. A' negyedik rendben, mellyet Angyali képekkel ékesített egy széles aranypaszománt úgy formál, hogy a' közepén alányuló legszélesebb aranypaszománttal szegletesen menjen össze, ismét tojás szabásu aranypaszománt karikában vagyon a' Kristus' képe állva, jobb kezében kereszt, balban ostya; 's jobb lába alatt az Oroszlán, bal alatt a' sarkány e' jegyzéssel:

Hostibus en Xristus prostratis emicat altus. az az:

Győztével Kristus fényét terjeszti egökre. Ezen jegyzés egy fél kerek varráshoz ütközik, a' mellyen ezen titkos értelmű jegyzés vagyon: **R. R. E. T. O. B. Umbra**; és ez tárgyazza azon fél-

képet, melly itten látszik. Ugyan ezen osztásban a' Palástnak jobb vállán nem Sz. János Evangyelistának, hanem az Idvezítőnek állóképe vagyon jobb kezét áldásadólag felemelvén, a' balt szívéhez szorítván, hasonló karikában, a' mellyen való jegyzés bizonyosokká téssen bennünket az eránt, melly így vagyon:

Dat summo Regi famulatum Concio Coeli,

az az:

A' legfőbb Urnak Mennyei szolgálva buzognak,

Azon aranykarika felett ugyan aranykarikátskákban két Angyal; ismét mindenik oldalról egy nagyobb formájú Angyal amaz aranykarikát tartván kezeikkel, egymáskettő pedig térdepelvén, ezeknek egyike előtt egy titkos állat; másika előtt megént egy kis Angyal a' felsőkhöz hasonló. Bal vállán a' Palástnak a' Boldogságos Szűznek szinte olly karikában álló képe mind a' két kezét felemelve, szinte úgy két felől két két Angyal udvarolván; 's fent, és alatt két két titkos állatok vannak rajzolva; a' karikán pedig ezen jegyzés: „Emicat in Coelo Sanctae Genitricis Imago. az az:

Képe kitündöklék Szentséges Anyának az Égben.

Jobb szélről, melly a' Palástnak öszvekapcsoltatásakor a' melyre esik ezen jegyzés vagyon: O Spes CRT. az az: o bizonyos Remény. Váll közt pedig ama lenyuló széles aranypaszománton egy galamb' képében a' Szent Lélek rajzoltatott az Idvezítő felé szárnyalva.

Mind ezekből megindulva látja azt az igaz Magyar: hogy valamint az Ország' Szent Koronája, úgy még inkább ezen Királyi Palást mind a' Hírályt, mind az egész Magyar Nemzetet a' Katholika Hitnek fenntartására, 's oltalmazására serkenti, és a' Mennyeieknék keresését első kötelessé-

telességének lenni esmérteti; 's igen világosan előnkbe függeszti Szent István Királyi Udvarának a' Szentek' tudományában való tökéletességét.

Szent István Kardja, mellynek hasonlóképpen mind eddig szerentsés birtokában vagyon a' Magyar Nemzet, szinte olyan, a' millyen Attiláé vala, a' mellyel ő a' Világot rettegtette; tudniillik igyenes, 's a' bódájánál széles, 's tör hegyességű. Ezt Szent István Király a' Római Keresztény Katholika Hitnek, és a' Hazának Ellenségein vett győzedelmeivel az ő utánna következő Magyar Királyoknak hasonló győzedelmeskedésére szentelte.

A' Magyar Királyi Páltza is nagyon különböz egyéb Királyok' Páltzájától, és hasonlít a' Magyar buzogányhoz, a' mellyel különösen jeleskedtek mindenkor a' Magyar Hadivezérek: belsőképpen ezüst az; felső része egy golyóbis forma kerekgomb, melly is alól, és fellül aranyba vagyon foglalva; oldalait nyoltz aranyabrantsok veszik körül, mellyekről tizen nyoltz aranylantzotskák függenek le, ezeknek végein tojás forma aranygombok ragyognak, alsó része pedig egy szív forma gombotskával végződik. Arra inti ez a' Királyt; hogy a' Törvényért, és a' Népért, valahányszor a' szükség kívánja, meghartzoljon.

Az Aranyalma, mellyet egy kettős Kereszt ékesít, a' szerentse' forgandóságának titkos jele. Valamint tudniillik gurdul az alma; ugy a' Királyok' szerentséje állhatatlan, és sok veszélyeknek vagyon kiteve; igen könnyen az ő Méltóságoknak Felsége megsuszamodik: a' Kristus' szeretetéért, ki a' Világnak Kerekségét tartja, 's az abban lakó Embereket szentséges vérével megváltotta, köteles a' Király az Istentől reá bízott Népet minden veszélyek, és viszontagságok meg-

Magyarok esmérete.

L

vetésével vezérteni; az ítéletet, és igazságot úgy szolgáltatni, hogy az élők, és holtak' legfőbb Birájának számot adhasson.

Végre: Szent István Király Kesztyűji, medgy színű Harisnyáji, és sárga Topányjai ékesítik a' Magyar Királyt az ő Koronáztatásának Innepén: mellyek Őtet maga életének tisztaságára 's ártatlanságára ébresztik.

Mind ezen Királyi Ékességeket olly szorgalmatosan őrizte mindenkor az Ország, hogy nem egyébkor, hanem csak a' Királyoknak pompás koronáztatásakor lehetett azokat szemlélni. Szent István Királytól fogva három száz esztendőnél tovább, első Károly Királyig Székes-Fejerváratt a' Boldog Aszszony' Templomában volt azoknak őrizethelye ugyan ott való Káptalan' vigyázása alatt. Ezen őrizethelyétől háromszor idegenítettetett el Szent Koronának. Először Imre Király' halála után, midőn ennek testvérje András törvénytelenül viselné magát a' gyermek Király' gondviselésében; ezt az édes Anyja Konstantzia a' Koronával, 's egyéb Királyi Ékességekkel ezer két száz ötödikben több Püspököknek, és Főembereknek társaságában Bétsbe vitte volt. De még azon esztendőben meghalálózván a' Kiráfi, László, ennek Tetemeivel visszahozta azokat Ugrin, Győri Püspök, annál nagyobb öröme a' Magyar Nemzetnek; minthogy minden vérontás nélkül meglett a' békesség Austriával. Másodszor Ventzel Királlyal az ő Anyja, ugyan Ventzel, Tseh Király, Budáról ezer három száz negyedik esztendőben Prágába véve Szent Koronánkat: a' honnét osztán Ottó Baváriai Hertzeg, választott Magyar Király hozta haza ezer három száz 5-ik esztendőben. Harmadszor ugyan ezen Ottó Királytól elvette azt László Erdelyi Vajda ezer három száz hetedikben; mivel állandóan fején hordozván azt, úgy fitogatta magát mindenütt a' gyáva Király:

ezen Erdélyi Vajdától három esztendő múlva nagy sürgölése által nyerhette azt vissza Tamás Esztergomi Érsek a' Haza' boldogságára. Mert ezzel azon ezer három száz tizedik esztendőben megko-^{1310.E.}ronáztatván I. Károly Király, tellyes egyessegre hozódott a' Magyar Nemzet, és szép virágzásra derült az Ország.

Károly Király tüstént oda fordította Felséges gondját, hogy e' Szent Korona, a' többi Királyi Ékességekkel együtt, bátorságosabb őrizet alatt tartassék: azért valamint maga lakását, úgy azoknak helyét Vissegrádra rendelte, olly törvény alatt; hogy Őrzői mindenkor az Ország Főbb Emberei közzül lennének. Meg is maradt azon erős Várezen megtiszteltetésében tovább két száz esztendőnél, egész Ferdinánd Királyig; de nem sértetlenül. Mert Albert Király' Özvegye, Ersébet Királyné, ezer négy száz negyvenedik,^{1440.E.} esztendőben az akkori Korona' Őrzőnek, Gara Lászlónak hitetlen engedésével azon Szent Koronát ellopta volt, és kisdéd fijával Lászlóval együtt, Fridrik Tsászárnak átaladta: azután pedig azon Szent Koronára, mint Zálogra, kilentz ezer ötszáz aranyot vett vala fel tőle a' Hazának szörnyű rontására. Ezen veszedelemtől huszon három esztendő után csak ama' nagy ditsőségű Mátyás Király alatt menekedhetett meg a' Magyar Haza, minekutánna ezer négy száz hatvan,^{1463.E.} harmadikban Fridrik Tsászárnak fősvénysége a' Magyar Hazafiaktól adott hatvan ezer arannyal kielégítettén, tőle azon Szent Zalogot, Apostoli Koronáját visszanyerte. Vétett az ő hivatalja ellen Perényi Péter is, a' ki János Király' megkoronáztatása után mindenütt magával hordozta a' Szent Koronát: és valamint ezzel csak hamar Ferdinándhoz szegődött; úgy azon Szent Koronával együtt Szeretsen János a' Pétsi Püspökség

- 1529.E. bitolója által ezer öt száz huszon kilentzedik esztendőben Siklóson elfogattatván, Szolimán Török Tsászárhoz vitetett. De az Isteni Gondviselés úgy intézte, hogy Országunk' Szent Koronáját János Királynak által adná e' Török Szultán; melyet Izabella Királyné az ő Férjének János Királynak halála, 's a' következett ezer öt száz negyvenegyedikben Budának ugyan azon Szultán által lett elfoglaltatása után magával Erdélybe vitt vala. Hanem kéntelen lévén Ferdinándnak általengedni
- 1551.E. Erdély Országot ezer öt száz ötvenegyedikben, Kolosvárat a' Szent Mihály' Templomában általadta a' Szent Koronát is, a' többi Királyi Ékességekkel együtt, a' Királyi Követeknek: Nádasdi Tamás, Ország' Birájának; és Báthori András, a' Magyar Hatoság' Fő Vezérének: 's azoknak bátorságosabb helyéül Ő Királyi Felsége Prágát, Tseh Orzágnak Fő Városát, rendelte vala: a' hol tartattak Makszimilián, és Rudolf' uralkodása alatt is; és tsak ezeknek megkoronáztatása' alkalmatosságával hozattak Magyar Országba. A' miért nem kevésbé zugolódtak a' Magyarok. Ezeket tehát annál könnyebben magához tsatolta Mátyás Fő Hertzeg; és így az ő Bátyját Rudolfot kényszerítette lemondani a' Magyar Királyságról, 's haza adni a' Szent Koronát, 's egyéb Királyi Ékességeket. Nagy örömmel, és pompával hoz-
- 1608.E. ták is haza azokat ezer hat száz nyoltzadik esztendőben a' vitézlő Magyarok.

Posonyban elvégezödvén II. Mátyás Király' koronáztatásának Innepe, a' mint az akkori Országgyűlésben rendeltetett, az ottani Várnak tornyába helyheztetődtek a' Királyi Ékességek az azon Gyűlésben kinevezett Korona Örököknek: G. Révai Péternek, és G. Pálffy Istvánnak gondviselése alá adattatván, vasládába rekesztve, és lepetsételve a' Nádor Ispány, és három Püspök,

's ugyan annyi Zászlós Urak által. De itt is rájok omlott a' veszedelem : mert az Erdélyi Fejedelem Bethlen Gábor a' hitetlen Hazafiaknak hívására ezer hat száz tizen kilentzedik esztendőben negy-^{1619.E.}ven ezer Fegyveresseivel berohanván Magyar Országba, a' Pártosokkal együtt, minden ellentállás nélkül egész Posonyig hatott vala ; 's ezt is a' Királyi Ékességekkel egyetemben tsak hamar kezére kerítette ; és nem tsak a' Korona' Őrzőket, hanem a' Nádor Ispányt is, 's az Ország' több Nagyjait maga hűségére eskettette. Illy győzelem után a' következett esztendőben Besztertzen az oda gyülekezett Rendeitől kikiáltatott Magyar Ország' Királyjának Bethlen Gábor : de arra nem vevődhetett, hogy magát megkoronáztatná : mivel Pázmány Péter, mint Esztergomi Érsek, a' kihez tartozik a' Magyar Királyt megkoronázni, ellene volt az ő választatásának, hiven megmaradván Törvényes Királyja mellett. A' Szent Koronát tehát, a' hozzá tartozó Ékességekkel együtt, Besztertzéről Kassára ; ezen Városból pedig amaz akkor jól megerősített Etsedi Várba helyeztette : hanem ezer hat száz huszon kettő-^{1622.E.}dikben megbékélvén II. Ferdinánd Királlyal, nem kevés nyereséggel elállott az Országtól, 's ennek azon Szent Koronát Trentsényben, hová a' békeesség' megkészüléséig vitetett, visszaengedte. Innét tehát az említett esztendőben a' Sopronyi Gyűlésbe hoztatván, nagyon megörvendeztette a' Királyt, és az Ország' Rendeit, 's ottan meg is koronáztatott azzal a' Magyar szokás szerint II. Ferdinánd' Hitvесе, Eleonora Királyné. Megholt G. Révai Péter' helyébe osztán Aponyi Pál választatott társul G. Pálffy Istvánnak a' Korona' őrzésben, és azon Szentséges Zálogot szokott tisztelettel az ő Törvényes helyére, a' Posonyi Várba visszakészítették.

Nem is jutott többé idegen kézre ezen feltő Kintse az Országnak, minthogy annak megőrzésében még nagyobb gondja vala osztán a' Hazának. Így azt Rákótzai Györgynek ellenségeskedésekor, 1644 E. a' ki ezer hat száz negyven negyedik esztendőben szinte olly erővel jött ide Erdélyből, valaminövel Bethlen, az Országnak akkori ditső Nádor Ispánja Eszterházi Miklós Posonyból mindjárt Györré szállította. Megkészülvén pedig a' békesség ezer 1647. E. hat száz negyven hetedik esztendőben Posonyba visszavitetett, negyven hat lovas hintó, öt száz Magyar Vitézek, 's az Országnak több Főemberei, és Rákotzi Fejedelem' Követjei által kísértetvén; 's azzal az ott tanátskodó Gyűlés' intézéséből megkoronáztatott negyedik Ferdinánd Király. Ugyan ekkor Korona' Örökké választottak Ipolykéri Kéri János és Gylentintzi Ostrosits Miklós. Ezen legdrágább kintsünk ismét Bétsbe vitett vala Tököli, és Rákotzi zendülésekor. Azután folyvást Posonyban őriztetett az az ő Törvényes helyén egész Jósef Tsászarig, és Magyar Királyig, a' ki ujlag Bétsbe vitette azon Szent 1784. E. Egyesség Zálogát ezer hét száz nyoltzvan negyedik esztendőben, és a' Posonyi Várt több Püspökségbeli Kispapok nevelő Házának rendelte: a' midőn valamint Posony felett az ég nagyon vilámlott, és tsattogott, ugy az egész Országot a' szomorúság' fellege szorongatta. De annál inkább megörvendeztette ezt Ő Ts. Királyi Felsége ezer hét száz kilentzvenedik esztendőben azon megbetsülhetetlen Magyar Kintsnek pompás vizszaküldetésével: mert Böjtelő Havának tizennyoltzadikán olly pompával indíttatta azt el, hogy a' Bétsiek tódulva nyomakodnának annak látására. Ki nem lehet sejezni mivoltát azon lángoló örömnél, melly ekkor minden Magyarinak ábrázatján tündöklött: boldogulni látszatott már tsak azzal

is magának, hogy azon Szent Koronát az Udvari hintóban az ő veres hárszonnyal bévontt ládájában Buda felé vitetni láthatta. Annál nagyobb örömmel kísérték azt által a' magok Vármegyéjiken Posony, Mosony, Győr, Komárom, Esztergom, Vármegyéknek Nemes Vitézei, az említett Királyi Városoknak tisztelkedése mellett; Pestvármegye pedig Böjt elő Havának huszonegyedikén e' szerint kísérté bé Budavarába: elől ment azon Nemes Sereg, melly a' Vármegye' széletől mind eddig körülötte tisztelkedett; utánna a' Szentendrei, 's Ó Budai Lovasság; a' Runok, Jászok, és Ketskemetiek; Buda Városa' Lovassai; a' Pesti Tanács, Kotsikban; más Kotsik, mellyek eleibementek volt a' Koronának; a' második Vize - Ispány, vele lévő hat formaruhás Nemesekkel; a' Vármegye' Követjei, Kotsikon; a' nem formaruhás Nemesek lovagolva; egy hat lovas Tsászári, ~~Hintó~~ Hintó; a' Korona' Hintaja, melly mellett hat Nemes Magyar Királyi Testőrök lovaglottak; Báró Ortzi László Ő Excellenzijája' vezérlése alatt a' Nádor Ispányi Zászlóally; a' Korona' Őrök' Hintója; a' kísérő Nemesség. Azonban tizenennyoltz ágyuk durrogtak a' bástyákról, 's hangzottak minden harangok. A' Királyi Palotához érvén, hat Nemesek vitték fel a' Korona' ládáját a' Palota' nagy Száljába, 's helyhezítették egy, három grádits magasságnyra készített, veres damasztal bévontt alkotványra. Köszöntő Beszéde után az Ország' Birájának, a' Korona elővetettetvén annak Őröji által a' Palota' folyosójáról megmutattatott az öszvesereglett Sokaságnak. Osztán elzárattatván, a' Szálban hagyatott, hármos őrizet alatt: a' belsőt a' Nádor Ispányi Zászlóallybeli Nemesek, a' külsőt a' Budai, és Pesti Polgárság; a' legkülsőt a' szerez Katonaságtette vala. Ezen naptól fogva mind addig, vala-

mig a' törvényes Katona őrizet helyre nem állott ,
 a' Nemes Vármegyék' Zászlóallyai fényeskedtek
 azon őrizeten : a' mellyen minthogy a' Pestvár-
 megyei volt az első , 's ennek ditső példáját kö-
 vették a' többiek ; azt ide iktatom mindnyájoknak
 örök ditsősségére. Formaruhája égszínű volt ,
 aranyékességgel. Nyértz kalpagja Királyszínű
 függővel , 's magas kótsagtollal , és arany vitéz-
 kötéssel. Pirossarku sárga tsizmája aransarkant-
 tyúval. Aranyos Szittyai Kardja aranyfonállal
 himzett karmasinszínű szíjjal , fekete bársonytar-
 sollyal , mellynek kerületén széles aranypaszo-
 mánt , közepén pedig veres bársonyvánkosra a'
 Magyar Korona volt kivarva arannyal. Lovait
 bogláros fekete szíjszerszám aranyos tsatokkal ,
 's aranypaszomántos fetskefarku Királyszín veres
 tsótár ékesítette. Ha átaljában így tündöklött ezen
 Nemes őrizet ; lehet gondolni : miként fényesked-
 tek annak Vezérei. Ezek pedig azok : Fő Vezér ,
 B. Ortzi László , Ts. K. Tanátsos , és Kultsos Ka-
 marás Ur , a' F. M. Kamarának második Elölülője ,
 Tek. Abaujvármegyének Fő Ispányja Kapitányok :
 G. Klobusitzki József , K. H. Tanátsos ; Priberi
 Jankovits János , K. Tábla Biró ; Segédek : Né-
 metujvári G. Batthyáni Antal , K. H. Tanátsos ; B.
 Podmanitzki József , K. H. Tanátsos ; Fő Hadna-
 gyok : Keresztszegi G. Csáki Ferentz ; Galantai G.
 Fekete Ferentz ; Buzini G. Heglevich György ;
 Galantai Hertzeg Eszterházi Miklós ; B. Rud-
 nyánszki Pál ; Latzkovits György. Alhadnagyok ,
 's Órálló Vitézek : Almási János ; G. Amade An-
 tal , G. Andrási István ; Aszalai László ; Asztrik
 György ; Balási Agoston ; G. Barkotzi János ; G.
 Beleznai Sámuel ; Bogyai János ; Bogyai József ;
 Burján Károly ; Czinderi József ; Csörgő Pál ;
 Darvas László ; Farkas Antal ; G. Festetits Antal ;
 G. Festetits Lajos ; Fodor József ; Glosius Dániel ;

Gombai Péter; Gosztonyi Mihály; G. Hadik János, K. H. Tanácsos; Halász Ferentz; G. Haller Antal; Janits József; Jeszenszki Mihály; Irsai Pál; Kandó József; Kaprinai Ferentz; Karátsonyi Lázár; Kászonyi József; Keltz Adám, K. H. Titoknok; Kovásotzi László, Szolga bíró; Kubinyi Károly; Kvassai János; B. Laffert Ignácz; Madarasi Ferentz; Magyar György; Majláth József; K. H. Tanácsos; Majtényi Károly, Markovits András; Meltzer Károly K. H. Titoknok; Muslai István; Muslai Péter; Nemes Sigmond; Nagy József; Onodi Sigmond; G. Pálffy Ferentz; G. Rádai Gedeon; Rakovszki Ferentz; Ságbi Bonaventura; Szentiványi József; Ságbi Ignácz; Sárközi János; Somogyi Antal; Szabó Dániel; Szabó János; Szentiványi László; Szutsánszki Gábor; Sötéth Antal; Tomtsányi János; Ujfalusi Ferentz Szolgabíró; Végh István, K. H. Tanácsos; Végh Péter; Vida László; Vörös István; Volnhoffer József.

Az Ország e' szerint Vármegyékként küldvén Szent Koronájának őrizetére fényes Dandárjait, eléggé megesmertette egész Európával; mennyire betsülje Hazai boldogságának ezen Szentséges Zalogát. Második Leopold Királyunk' koronáztatására azon esztendőben beállott Gyűlésében is úgy gondoskodott arról, hogy azt ezután minden veszedelemtől megmenthesse, az akkori Végzeménynek hatodik tizikkelyében e' Törvényt szabván az eránt: Ő Királyi Szentséges Felsége kegyesen helybehagyván, hogy ő szerentsés megkoronáztatása Posonyban végbemenvén, az Ország Szent Koronája, egyéb Drágaságajval együtt Buda szabad Királyi Fő Városába vitetődjék, 's ottan tartassék, az annak tartására Posonyt rendelő Törvények eltöröltettvén: elvégezték az Ország' Karai, 's Rendei, hogy azon olly sok vesze-

delmekben forgott Szent Korona, a' hozzá tartozó Drágaságokkal együtt, az Ország' közepén, Budán őriztessék, 's a' Karoknak, és Rendeeknek Országgyűlési ráhagyása nélkül, soha máshová ne tétetődhessék, vagy vitetődhessék; megmaradván az ezer hét száz tizen ötödik esztendőbeli harmintz nyoltzadik Tzikkelynek a' véletlen, és nyilvánosságos veszedelmi esetre való rendelése a' Szent Koronának ideigleni általvitetéséről, miglen tartana a' veszedelem. Buda, az Ország'nak Fő Városa tehát mostani Törvényes helye a' Magyar Szent Koronának olly módon az Ország' Rendeitől választott két Nagy Méltóságnak gondviselése alatt, a' mint ezen Végzeményes Tzikkal előadja. Ugyan e' Korona Örököknek hatalma alá vagyon kötelezve egy Katona Zászlóally, melly a' Budai Várban a' Szent Korona' bészártt Hajléka körül folyvást teszi az őrizetet. Lássuk immár; miképpen megyen véghez a' Magyar Királynak megkoronáztatása, mellynek a' Király' balála után hat hónap alatt meg kell lennie második Leopold' Végzeményje, és első Ferentz' Királyi Kötéslevele szerint.

E' végett beállván az Országgyűlés, először is a' négy Rendei közzül a' Hazának egy fényes Követség intéződik az uj Király' meghívására; holott a' Szószólló a' Kalotsai Érsek szokott lenni. Osztán, midőn jön a' Király, legnagyobb Magyar pompával, és fényességgel kísérik a' Karok, és Rendeek Ő Felségét a' Városba; holott a' harangok' zúgása, 's ágyuk' durrogása mindmind ujítják az Ország' örömet. A' Palota' grádittsánál Papi ékességekben fogadja Ő Felségét az Egyházi Rend, 's egyenesen az Udvari Kápolnába vezet: hol a' Felséges Király egy vánkossra letérdepel; 's a' Primás által nyujtott keresztet megtsókolván, szentelt vizzel megáldatik, és az Is-

teni tisztelet után a' számára készített lakó szobába kísértetik. Minekutánna a' kirendelt napon a' Király, és az Ország' Rendjei a' Szent Lélek Ur Istenhez nyújtják könyörgéseket; a' Gyűlés' helyére seregelenek a' Rendek: Ő Felsége mindjárt, előtte a' Királyi Fő Lovász Mester kivontt karddal, utánna a' belső Udvari Tisztjei menvén, megjelenik közöttök, 's a' Thronusból feltett kalpaggal Fejedelmi Beszédet tart a' Rendekhez; azután pedig az Ország' Kancelláriusa mond egy Magyar Beszédet a' Thronus' gráditsáról: ennek vége lévén, által adja ő Felsége egy bépetsételt írásban a' Királyi Feltételeket az Ország' Primássának; a' kinek válaszoló Beszédje után a' Király visszatér a' Gyűlésből a' szerént, mint oda ment vala.

A' koronázás' Innepén a' Papi Rend megjelenik idején a' Templomban; oda gyűlnék a' Tinkintetes Rendek is a' Méltóságos Personálissal: ellenben a' Magnások a' Nádor Ispánnal nyoltz órakor ő Felségéhez seregelenek, 's vele együtt, harang, és musika szó alatt a' Polgár Katonaság' sorai között következő rendel mennek a' Templomba. Elöllovagolnak négy páltzás Udvari Szolgák; osztán a' Rendek' Lovas Katonájik. Azután a' Magnások drága Magyar köntösökben, 's mindnyájan kótsogtollas Kalpagokban; utánok igen feayes Nemzeti öltözetben a' Nádor Ispány. Ezután a' Magyar Országí Herold, kinek fejét sok strutztozzal megrakott Magyaros süveg, több testét pedig egy földig érő bársony ujjasruha fedi, mellyen elől hátul Országunk' Tzimere függ olly hosszsza kivarva, mint a' mi némű hosszsaságú maga a' ruha; kezében egy rövid fejjér páltzát tart, mellynek felső részén valamelly torony van kifaragva. Ezt követi hajadon fővel, és mezíten karddal a' Királyi Fő Lovász Metter: utánna

maga a' Király lovagol tündöklő Magyar öltözetében, 's kalpagossan, a' Királyi Testőrzoéktól kísértetve. A' Templom előtt, a' vele levő pompás sereggel együtt, le száll a' lóról, 's a' Templomba megy: a' mellynek ajtajában, a' Ralotsai Érsek fogadja más több Püspökök, 's Papi Méltóságokkal együtt egész Püspöki, 's Papi ekeségben, ő Felségét; beljebb pedig a' Primás egy kis keresztet nyújt neki a' tsokolásra, 's orégáldván szentelt vizzel, dob, 's trombitaszó közt a' Segrestyébe vezeti, a' hová előtte való napon helyheztetődött a' Szent Korona, egyéb Királyi Ékességekkel együtt. Itten kezekhez veszik az Országgyűlésében már e' végre kirendeltt Uri Személyek azon tiz Országoknak az abban az esztendőben készült különböző jegyű, és színű Zászlójit, mellyek a' Magyar Koronához tartoznak; ugymint: Magyar, Sklavónia, Horvát, Dalmata, Ráma, Szervia, Gallitzia, Lodoméria, Kumania, és Bulgária - Országokéit. Hasonlóképen az Ország' örökös Tisztviselők is magokhoz veszik az Ország' Drágaságait, mellyekkel a' koronázás' alkalmatosságával felékesíttetik a' Király. Így készen lévén, következő renddel mennek dob, és trombita szó alatt a' Sekrestyéből a' Nagy Oltár eleibe: Elölmennek a' Királyi Inások; utánnok a' Kamarás Furirok: kiket követ egy hosszú nyelvű Keresztet vivő Püspök. Ezután mennek a' Papi Méltóságok; az arany kultsos és titkos Tanátsos Urak a' fennnevezett Országok Zászlójit vivő Méltóságok; az Ország' Heroldja; az Ország' örökös Fő Kamarássa, kezében a' Patriárkai keresztet tartva; az örökös Fő Pohárnok a' Szent István' Pallosával; Horvát Ország' Bánja, aranyvánkoston vívén az Ország' Aranyalmáját; az Ország' Birájé a' Királyi Pálizát; a' Nádor Ispány a' Szent Koronát; az örökös Fő Lovász Mester mezitelen karddal. Osztan

Ő Felsége, két Püspöktől, az Ország' Örökös Udvarmesterétől, 's a' Testörzök' Kapitányjaitól oldalról, és hátulról körülvéetve. Ő Felsége az Oltárhoz érvén, az ez előtt készült kis Thrónusba beül. A' Zászlókat, 's az Ország' Drágaságait vivő Urak két felől sort formálnak a' Nagy Oltár, és a' Thrónus között. A' Püspökök pedig a' Nagy Oltár' két szárnyai' erányjában állapodnak meg. Osztán a' mellette szolgáló két Püspök által az Oltár' bal szárnyához vezettetik Ő Felsége az ott Mise mondó ruhában ülő Primás eleibe, ki is egy Beszédet tart ő Felségéhez: mellynek végződésével a' Nagy Oltárra rakják a' Vivők a' Sz. Koronát, az Ország' több Drágaságaival együtt. Ekkor letérdepöl a' Király egy aranyosszőnyegre, 's két kezét a' Primás által nyitva tartandó Evangéliomra téven, megesküdik a' Békességnak, 's Igazságnak megőrzésére. Elmondatnak osztán felszóval a' Minden Szentek' Litániája, és az ide tartozó Imádságok: mellyek alatt Ő Felsége az előtte lévő vánkosra leborul. Végre a' mellette szolgáló Püspököktől segítettven, fel kél a' szőnyegről, 's a' Nagy Oltár' háta megé megy; itten mentéjét levetvén, a' megkenettetéshez készítettik. Innen az Oltár' felső léptsőjére jön: a' hol a' Primás, elmondván egy imádságot, megkeni szent olajjal az ő Felsége' jobb vállát; más könyörgésnek elmondása közben megkeni ismét Annak vállközét. Osztán megént az Oltár megé kísértetik a' Királyi Felség: ottan felhuzván a' Szent István' hosszu medgy színű Harisnyáját, és sárga Topányjait, viszzatér a' Thrónusba, letérdepül, 's reáadatik a' Szent István' Palástja.

Ekkor elkezdődven a' nagy Mise, lerakják a' Zászlós Urak a' Koronát, Királyi Páltzát, Aranyalmát, és Kardot a' Nagy Oltárra. Az *Epistola'* végződésével kiindul ismét a' Király a' Thrónusból, 's letérdepel a' Nagy Oltár előtt a' legfel-

sőbb léptsőre. A' Primás azonnal levévén a' Szent István' Kardját az Oltárról, kivonja azt veres bársony hüvelyéből, 's a' Király' kezébe adja; és azt az idetartozandó imádságnak elmondása után visszaveszi Ő Felsége' kezéből, 's betéven hüvelyébe, felkötia' Felség' oldalára. Ekkor a' felsőbb gráditsra állván a' Király, a' Nép felé fordul, 's kihuzván hüvelyéből azon ditső kardot, három felé vág vele keresztbe, annak jelentésére: hogy kész a' Katholika Hitet fegyverrel is védelmezni. Betéven hüvelyébe a' kardot, letérdepel; 's a' Primás, és a' Nádor Ispány fejére teszik a' Szent Koronát; a' Primás áldást mondván reá, a' Királyi Páltzát jobb kezébe adja; balba pedig az Aranyalmát: a' Kardot ellenben leveszi az oldaláról. Így ő Felsége ezen eredetes Magyar Királyi Ékességben a' nagyobbik Thronusba vezettetik, 's kísértetik a' Zászlós Uraktól, és Püspököktől: melly nagyobb Thronus, a' nagy Oltártól nézve, jobb felől való oldalában készül a' Templomnak, 's mintegy két lépésnyi meszszeségre a' Nagy Oltártól; ugyan annyira a' kisebb Thronusfól is. Minekutánna beül Ő Felsége az említett Thronusba; háromszor kiáltja a' Nádor Ispány: *Éljen!* utánna pedig az egész Gyülekezet; ezen vig felkiáltást töditja a' dob, 's trombita' harsogása, és minden harangoknak megvonattatása, 's az ágyuknak durroztatása. Azonban elénekeltetik a' *Téged Isten mi ditsértünk.* Ekkor a' Primás a' Thronus eleibe megy, 's megáldván a' Királyt, visszatér az Oltár eleibe, 's folytatja az Isteni szolgálatot. Minekutánna elmondatik az Evangéliom, oda viszi a' Primás Ő Felségéhez az Evangéliomot megtsókolni. Elénekeltetvén a' *Credo*, levetetik Ő Felsége' fejéről a' Korona, 's a' Nádor Ispáynak adatik, a' Királyi Páltza az Ország' Birájának, az Aranyalma a' Bánnak. Ő Fel-

sége *Offertorium*kor az Oltárhoz megyen, 's annak felső leptsőjére letérdepelvén, egy ezüstmedentzébe aranypénzt tesz, 's a' Primástól néki nyújtott kis keresztet megtsókolván, visszatér a' Thronusba. Itt a' Korona ismét fejére tétetik, a' Királyi Páltza, 's az Aranyalma is kezeibe adatnak; hanem *Sanctus*kor megént levetetik fejéről a' Korona, 's a' Királyi páltza, és Aranyalma kezeiből elvetetnek. Ő Felsége ekkor a' Thronusban levő zsámolra letérdepel, 's Urmutatáskor egy aranyos vánkösra borul. A' Meltóságok hasonlóképpen tisztelkednek az Ország' Jegyeivel, és a' tiz Zászlókkal. *Comunió*kor Ő Felsége is megáldozik; 's onnét visszatérvén, a' Thronusba, ismét fejére tétetik a' Korona, és kezeibe adatnak a' Királyi Páltza, 's Aranyalma.

A' Szent Mise után más Templomba megy az egész fényes Gyülekezet veres, fehér, és zöld posztóval bévontt deszkával kirakott uton illy renddel: Elölmennek a' Magyar Uraságok' Tselédjei párosan; utánnok a' Királyi Inasok, és Nemes Ifjak; a' Kamarás Furirok; a' Nemes Urak; a' Magnások; a' tiz Országok Zászlójit vivő Meltóságok; az Ország' Bárói; a' Királyi Fő Lovász Mester kivontt karddal; az Apostoli Keresztet vivő Püspök. Végre a' Felség, Királyi Ékességében; jobb keze felől a' Primás; balról a' Kalotsai Érsek; utánna. a' többi Püspök, és Prelátusok: kiket a' gyalogló Magyar Királyi Testörzök; a' Granatérosok; és Lovagok követnek. Ezek után lovagol a' Királyi Kamara' Prézese, 's azon Innepi nagyobb és kisebb arany, 's ezüst pénzeket hány a' Népnek. Az utszákon, mellyeken megy ez a' pompás Sor, rendeket formál két felől a' gyalog Katonaság, és a' forma ruhás Polgárság. A' rendelt Templomba érven, beül ő Felsége az ott készült Thronusba, 's oldalára köttetik a' Szent István' kardja; és ezt

kivonván hüvelyéből Ő Felsége, megilleti azzal háromszor néhány eleibe menő Uri Személyeknek jobb vállait: innét Aranysarkantyus Vitézeknek neveződnek. Annakutánna kimenvén a' Templomból, a' Királlyal együtt mindnyájan lóra ülnek, még a' Püspökök is a' magok Püspöki süvegeikben, és Vetsernyés ruhájikban, 's egy szép térségre lovagolnak; hol készen áll már egy alkotvány veres, sejtér, és zöld posztóval bevonva, 's a' Katonaságtól körülvetetve: ezen alkotványra felmegy a' Király, a' Primás, Nádor Ispány, Kálotsai Érsek, Fő Lovász Mester, a' kettős keresztet vivő Püspök, Kancellárius, az Ország' Birája, Horvát Országi Bán, Fő Kamarás, a' Nemes Testörzök Kapitánya; a' többi Uraságok pedig mind lovon maradnak az alkotvány körül. A' mellyen a' Király három jobb kezi ujját fel felé, a' bal kezében pedig egy kis Keresztet tartván, úgy mondja a' Primás után az Ország' Törvényeinek, és szabadságainak fenntartására kötelező Esküvést; melly Magyarul így vagyion: Mi N. Isten' kegyelméből Magyar, Tseh, Horvát-Országoknak Királyja: mint a' fentemlített Magyar Országnak, 's ahoz kaptsoltt más Országoknak, és Részeknek Királyja, esküszünk az élő Istenre, Annak Szentséges Szűz-Anyjára Máriára, és minden Szentekre; hogy az Isten' Szentegyházait; a' Prelátus, Báró, Magnás, Nemes Urakat, a' Szabad Városokat, és minden Lakosait az Országnak, magok szabadságaikban, jussaikban, törvényeikben, privilegyiomaikban, régi jó és helybehagyott szokásaikban megtartjuk, 's igazságot teszünk mindeneknek. Néhai Felséges András Királynak Végezéseit (kivéven mindazáltal, 's félre tévén azon Végezések' harminzegyedik tikkelyének következő szókon kezdődő függelékjét: *Hogy ha pedig egész azon* szó-

“azókig: *Minékünk, és következőinknek mindörökké*) megőrizzük; a' mi Magyar Országunknak határait, 's azokat, melyek ahoz akármelly jussal, vagy titulussal tartoznak, el nem idegenítjük, se meg nem kevesítjük; hanem, valamint tőlünk hitelhetik, öregbítjük, és terjesztjük, 's mindazokat tselekeszszük, valamellyeket a' Statusoknak, 's az egész Országnek javára, betsületére, és gyarapodására igazságosan tselekedhetünk. Isten minket úgy segéljen, és minden Szentek.”

Erre: éljen a' Magyar Király! kiáltások harsognak mindenütt a' Városban, 's ujtják azokat a' kiszegzett ágyuknak durrogásai. Azon alkotványról leszállván a' Király, az egész pompás Sereg, az Apostoli Heresztet vivő Püspökkel együtt (a' többi Püspökök elmaradván) a' Király Hegyéhez lovagol, a' mellynek mellékei szinte azon három színű posztóval vonattatnak bé. Midőn ezen Hegyhez érkezik a' Király: arra sebes vágatva felnyargal, 's kivonvan hüvelyéből a' Szent István Kardját, keresztbe négy, felé vág azzal, annakjelentésére; hogy kész Ő Felsége az Országot állhatatosan védelmezni minden Ellenségei ellen. Erre megzendül ismét a' Város az Éljen! kiáltással, és az ágyuk durrogásával. Valamint pedig az említett deszka utat, és az Esküvés' alkotványját, a' vég posztókkal együtt; ugy ezen Királyhegyről mihent lelovagol a' Felség, a' posztót elkapkodják, 's ragadozzák a' Kaptsi emberek: a' kiknek harsolódása nem kevés mulattságot szolgáltat a' nézőknek; némellyeket pedig meg is döbbsent. Magamat is illy döbbsenés ért Posonyban II. Leopold Királyunk' Koronáztatása' alkalmatosságával: mert, midőn nézném a' végposztón küszködőket, ugy bevittek egy Háznak a' kapuján többeknek beszorításával, hogy a' lábom se érte a'

Magyarok esmérete.

M

földet; 's közzülök midőn kiszabadultam, egy Káplár páltza maradt a' kezemben.

A' Királyhegytől a' Várba veszi utját a' pompás sereg. Ő Felsége felérkezvén a' Királyi Palotába, az Ország' drága Jegyei lerakattatnak; a' tiz Zászlókat pedig, mellyeken jegyeztetik az azon esztendő, 's a' koronázott Király' Neve, és azon Országé, a' mellyiket kiki jelenti, megtartják magoknak az azokat vivő Meltóságok. Minnekutánna felhordják az étkeket a' Királyi asztalra a' Mágnások, és Udvarnokok: hirül adatik Ő Felségének; ki is mindjárt megjelenik koronásan, és Palástossan az ebédli szobában, 's megmosdik, a' vizet a' Nádor Ispány töltvén a' kezére; a' törülködő kendőt pedig a' Primás nyujtván Nékie; 's az asztali áldás után leül az asztalhoz, a' Királynéval együtt, jobb felől az ott lévő Királyi Hertzgegek, és a' Primás; bal felől pedig ülnek a' Nádor Ispány, és a' Kalotsai Érsek. Mienkelötte hozzá fognak az ebédhez: levéttetik Ő Felsége' fejéről a' Korona, 's melleleg egy asztalon lévő arany edényre tétetik. Midőn először iszik Ő Felsége a' Fő Asztalnok által néki nyujtatott pohárból: ismét kisütögettetnek az ágyuk. A' Nádor Ispány, és az Érsekek mindenkor felállanak, valahányszor az iváshoz fog Ő Felsége, 's mind addig le sem ülnek, míg vissza nem adja a' Felség a' poharat a' Fő Asztalnoknak. A' koronázás innepi szokás szerént egészen süttetik meg nyárson egy megaranyozott szarvu ökör, 's ebből is vitetik fel a' Királyi asztalra egy darab petsenye; több része pedig feldaraboltatván, elszóratatik, kenyérrel együtt, a' Népnak, mellynek számára veres és fehér bor is folyattatik egy alkotványról. Vége lévén az ebédnek, ismét megmosdik Ő Felsége, 's Koronás fövel visszatér a' maga szobájába.

Valamint a' Király az ő megkoronáztatása által jut telyes Fejedelmi Hatalmára; ugy a' megkoronázott Magyar Királyné részesítettik azon hatalomban: azért szükséges itten ezen Királynéi Koronázásról is megemlékezni. A' pompás menettel a' Templomba, 's az Oltárhoz, a' szerént vagon ekkoris, mint a' Király' Koronáztatásakor; azt mindazáltal meg kell jegyezni; hogy a' Király a' Templomba való menetelkor a' kettős keresztet lóháton vivő Püspök utánn lovagol ragyogó Magyar öltözetében, követőleg lovagolván a' e Gárda-Kapitány, és a' Fő Udvar Mester. Osztán a' Királyné igen drága Magyar köntösben egy hatlovas letürtt fedelű hinton. A' Templom' ajtajánál mély tisztelettel fogadtatván Ő Felségek az Érsekektől, és Püspököktől, Király Ő Felsége a' jobb kéz felől lévő Kápolnátskába; a' Felséges Királyné pedig a' bal felől valóba vezetetik: amott a' Király magára vévén a' Szent István' Palástját, fejére tétetik a' Magyar Korona; emitt a' Királyné letévén ékes Magyar főkötőjét, fejére illettetik a' Házi Korona. A' pompás Sor-nak a' Nagy Oltárhoz való menetelekör a' kettős Keresztet vivő Püspök utánn mennek Ő Felségek; előbb a' Király Koronás fővel, 's a' Szent István' Palástjában, két Püspöktől körülvétetve; utánna a' Királyné hasonlóképpen koronás fővel, fejér ruhában, a' mellynek hosszan nyuló, és széles aranypaszamántokkal ékesített szélét a' Fő Udvarmester Aszszony tartja, nyoltz Dámák' kísérésében, kik közt elsők a' Nádor Ispányné, 's az Ország' Birája, és a' Horvátok' Bánja Hitve-pei. Az Oltárhoz jutván, külön válnak egymástól Ő Felségek: a' Király beülvén a' fal mellett készült Thronusba; a' Királyné pedig közel ehez a' Nagy Oltár előtt állíttatott Thronusba. Mindjárt elkezdődik a' Szent Mise. *Epistola* utánn

az Oltár eleibe vezetik a' Királynét: ekkor a' Nádor Ispány felszóval megkéri a' Primást a' Koronázás végett; 's levetetődven a' Házi Korona a Királyné fejéről, az Oltár' gráditstánál leborul Ó Felsége a' Minden. Szentek' Litaniajának elmádkozása alatt; 's ennek vége lévén térdre áll a' Királyné; 's jobb karját, és válla közét megkeni a' Primás szent olajjal; mellytől az Oltár' háta megett megtörölgettetvén, ismét letérdepel az Oltár' előtt, 's a' Házi Koronát fejére teszi Ó Felségének a' Veszprimi Püspök; a' Primás pedig, és a' Nádor Ispány a' Magyar Királyi Koronát jobb vállára helyhetik; azután a' Királyi Páltza jobb kezébe, az Aranyalma pedig bal kezébe adatik. A' Szent Korona osztán levetetvén a' Királyné válláról, ismét viszzatétetik a' Király' fejére; a' Királyné pedig Koronás fővel, 's kezében a' Királyi Páltzát, 's Aranyalmát tartván, viszzavezettetik a' Thronusba. Ekkor a' Templomban harsogva kiáltozzák: Éljen! Éljen! Éljen! megvonattatnak minden harangok a' Városban, 's az ágyuk kisütögettetnek. Azalatt elénekeltetik a' *Téged Isten mi ditsérünk*. A' többi szertartás végig mind úgy megy, mint a' Király' koronáztatásakor. A' Szent Mise után az említett két Kápolnátskába térnek viszza Ó Felségek; 's onnét a' pompás viszzatérés tsak abban különbözik az oda meneteltől, hogy a' Királyné hintaja után egy hat lovas hintóban a' Magyar Királyi Korona vitetik.

Az Országnak ez Sz. Koronájáról tudni való az is: hogy a' koronázás után következő napon kivitetik az, a' hozzá tartozó Drágaságokkal együtt, a' Király Szobájából, 's letétetik a' Várnak egyik palotájában egy asztalra, hogy azokat kinek-kinek lehessen látni, a' Katona őrizeten kívül, mindenkor ott lévén egyik Koronaőrző. Mel-

tóság. Három nap után oda mennek két Királyi Biztosok; a' Fő Udvarnok Mester; Kancellárius; Nádor Ispány; Primás; a' két Koronaőrzőkkel, és több kiválasztott Magnásokkal, és Nemesekkel együtt, s azon Drágaságok egyenként megmutattatnak a' jelenvalóknak; és a' Nádor Ispány' Itélő Mestere által feljegyeztetvén, a' Jegyzmény mind ezektől alólrattatik. Azután ezen Drágaságai a' Magyar Hazának bététetnek a' vasas lázába, elzárattatnak; a' kultsok pedig Király Ő Felségének általadatnak. Azon vasas ládának tetejére még egy négy szegletű deszka szegezettik, melly a' Király', Királyi Biztosok', Fő Udvar Mester', Primás', Nádor Ispány', és a' Koronaőrzők' petsétjeikkel lepetsételtetik. Így annakutánna az őrizethelyre szokott tisztelkedéssel elvitettetvén, elzárva a' Törvényes vigyázat alatt tartatik.

V. S z a k a s z.

Az Apostoli Királyi Felségről, a' Királyoknak rövid Históriájával.

A' Magyar Királynak országlása a' Haza' Törvényein fondálódik: a' mellyeknek szentül való megtartására esküszik koronáztatásának idején. Ugyan ezen koronázással teszi a' Magyar Nemzet az ő szent hódolását Király Ő Felségéhez: valamint Szent István előtt volt Fejedelméhez a' paizson való felemeléssel hódolt vala. Árpádot olly szerentsésen emelték a' Magyarok a' Felséges Hatalomra, hogy, a' mint Annak ditső vezérlése alatt ezen Országot magoknak megnyerték, úgy az ő Maradékainak uralkodása alatt ditsősségesen mind eddig megtartották; ámbár

nem egyszer öntötte el ezt az Ellenségnek özöne. Ugyan is, nehányat kivévén, minden Királyaink ama ditső Árpád' véréből származtak egész e' mostani Apostoli Királyunkig, Ferentzig.

Árpád Fejedelem' Unokájának Taksonnak Unokája, Gejza Fejedelemnek, és Sároltának Fija, István, született kilentz száz hetven kilentzedik esztendőben Esztergom Városában; és szentül neveltetvén, 's tizenöt esztendőskorában megkereszteltetvén, kilentz száz kilentzven hetedikben következett az ő kihaltt édes Atyja' helyébe a' Fejedelmi Méltóságra. Három esztendei buzgó' fáradozásával az ő Magyar Nemzetét nagyobbára a' Keresztény Katholika Hitre térítette: a' miért Romából a' Keresztény Katholika Anyaszentegyháznak akkori Fejétől, második Szilveszter Pápától, a' leírt tsuda szépségű Királyi Koronát nyerte, az Apostolság' kettős Keresztjével együtt, Urunk' ezredik esztendejében, a' mellynek nyoltzadik Hónapja' tizenötödikén megis koronáztatott azon Apostoli Koronával Esztergom Városában, 's az Apostoli Királyi névvel nagy fényességre emelte Magyar Birodalmát, Miképpen koronáztatása előtt két esztendővel a' Somogyvármegyei Pártosokat Rupa Vezérjeknek elejtésével; úgy szinte koronáztatása után két esztendővel az Erdélyi Tamadókat, Gyulát az ő Igazgatójokat méltóságától megfosztván, letsendesítette. A' külső Ellenségeken hasonlóképpen diadalmaskodván, mind az Egyházi, mind a' Világi Közönséget olly erányosan elintézte, 's megerősítette; hogy Ötet a' Magyar Királyi Birodalom' Atyjának nem lehet nem esmérni. A' Magyarok' boldogságáról buzgón gondoskodott Ő utolsó idejében is, midőn az Országot Boldog Aszszony' pártfogásába ajánlotta, 's ezzel az Urhoz költözött ezer harmintz nyoltzadik esztendő-

S. Istv.
I. R.
1000. E.

ben. Holt Teste Fejérvárra vitetett Esztergom-
ból, 's az ő rendelése szerint Boldog Aszszony-
nak ama roppant Templomában; mellynek épít-
tetésével nem rég vala készen, a' Püspökök által
fejér márványkoporsóba tétetett igen példás tisz-
telettel: holott előtte hét esztendővel temettetett-
el az ő gondosan felnevelt Fia, Szent Imre Her-
tzeg. Több tsudatételek között, mellyekkel meg-
bizonyította a' Kegyelem' Ura István első Kirá-
lyunknak Mennyei boldogságát, van az, hogy
Annak jobb kezét rothadatlanul fenntartotta,
melly a' Budai Királyi Várnak Szentegyházában
buzgó tisztelettel tartatik. Ajtatos tisztelője e'
Szent Királyunknak minden igaz Magyar; sőt,
valamint egész Magyar Ország Boldog Aszszony' *† Kiv*
Havának huszadik napját az ő tiszteletére innepli,
ugy ezen napon, mellyen ezeket buzgó örömmel
irom, és Buda a' Török hatalomtól ditsően meg-
szabadult, ugymint Szent Mihály havának máso-
dikán, az egész napnyugoti Anyaszentegyház Ő
általa nyújtja könyörgését az Ur Istenhez.

Péter az ő Anyjának Gizelának, a' ki Sz. Ist.-II. Kir.
ván Huga, 's Ottó Velentzei Hertzeg' Özvegye ^{1038.E.}
vala, mesterkedése által, Árpád' férjfi Maradéka'
jussának sértésével nyerte el a' Magyar Királysá-
got, és a' Szent Királynak' eltemettetése után
mindjárt megis koronáztatott Fejérvárratt. De ha-
mar kimutatta, hogy nem Magyar Királynak ter-
mett ő: mert az idegenekkel tartván, mind azo-
kat emelte az Ország' Tisztségeire, 's megvetet-
te a' derék Hazafiakat; sőt Szent István Özvegyé-
hez is, ama buzgó szívű Gizla Királynéhoz em-
bertelenül viselte magát, úgy hogy tömlőztöztet-
te is az ártatlan Fejedelem Aszszonyt azért, mivel
a' Nemzet mellett szóllani hátorkodott. Innét az
egész Nemzet ellene támadott, 's őtet a' Királyi
hatalomtól ezer negyvenedikben megfosztván, ^{1040.E.}

a' Nádor Ispányt, Sámuel Sároltának, Sz. István' Hugának Férjét, Ete Vezérkapitánynak maradékát rendelte az Ország' igazgatására, a' kit az egész Magyarság az ő jószívűségéért Abának, avagy Atyának nevezett, 's ezen neve osztán megis maradott.

Aba élván az alkalmatossággal, minekutánna a' Szent Korona' helyét Fejérvárt hatalmába vette; már oda igyekezett, hogy, megkoronáztatván, Felséges hatalommal birná az Országot.

III. H. 1041. E. Azért azokat, a' kik ellene voltak szándékának, megölettette; 's Tsanádon ezer negyven, egyedikben Sz. Gellért' akarátja ellenis magát más Püspökök által megkoronáztatta a' Szent Koronával. Szent Gellért ötöt e' miatt keményen megfeddvén megjövendölte nékie; hogy három esztendő múlva Koronáját, életével együtt, elfogná veszteni. Ugy is lett. Mert ámbár a' Péter Királyt segítő Német Tsászár' Hadiseregét két izben is megszegyenítette az ő Magyar Vitézeivel: de osztán hogy, megvetvén az Ország' Nagyjait, a' köz 1044. E. emberekkel tartana; magoka' Fő Magyarok hitták III. Henrik Tsászárt ellene ezer negyven, egyedikben, 's együtt megütközhvén vele Győr körül, mind maga Aba, mind Felesége elfogattott, és Péter Király' parantsolatjára lenyakasztatott, 's a' magától építettett Sármonostori Templomba temettetett.

Péter tehát ismét visszanyerte Királyi hatalmát: de ismét nagy oktalannul megvetvén a' Magyarokat, az Idegeneket gazdagította, és méltóságosította; és maga Ellenségeivé tette ujlag a' Hazafiakat, a' kik követséget intéztek Ruszsiába, a' hová bátorság okáért vette magát András, Mihálynak Gejza Fejedelem' Testvérének Unokája, és Kopasz Lászlónak Fija, az ő Testvéreivel együtt, 's meghitták ötöt a' Királyi Széknek elfogadására. András ezen hívásra bėjöven

Magyar Országba, Abaujváratt számtalan fegyveres Magyarokkal találkozott, a' kik immár nem csak az Idegenek ellen, hanem a' Kereszténység ellen is felbőszültek volt, és sokakat leöldöstek, 's elfogván Péter Királyt is, kivájták annak szeméit, és a' Ferjérvári tömlőtzebe vetették: a' hol szörnyű kínok közt végezte helytelen életét.

I. András ezer negyven hetedik esztendőben IV. K. a' még azon üldözésben megmaradt három Püspök^{1047.E.} által Fejérváratt a' Szent Koronával megkoronáztatván, mindjárt azon Apostoli Királyi Parantolatját adta ki; hogy mindnyájan ellene mondván a' pogányságnak, a' Kristus' Hitére térnének, 's azon Törvény szerént élének, melyet eleikbe adott vala Szent István Király. Megis hódoltak ennek az ő Magyarjai úgy annyira, hogy innét különösen Katholikusnak neveztetnék András Király. Harmadik Henrik Tsászárral is oly ditsősségesen végezte négy esztendei súlyos háboruját, Öttsének Bélának vezérkedése alatt, hogy megszoríttatván a' Tsászár, maga szabadulása végett örökre lemondana azon jussáról, melyet Magyar Ország felett nyere Péter, és Aba' tukmálásából. Radó Nádor Ispány által győzedelmeskedett a' Horvátokon is, 's az azoktól elfoglalt Szávavidékét visszaszerezte a' Magyar Koronának. Hanem osztán a' gyanúság veszedelmes egyenetlenségbe hozta az ő Öttsével Bélával, úgy hogy ezer hatvanban háborura kelvén a' dolog, ettől meggyőzettetett légyen; 's midőn Austria felé sudamlana, Mosonynál elfogattatott, de megszabadulván, az ő kedves helyén Szirtzen azon esztendő végén meghalálozott, és a' tőle építettett Tihanyi Monostor' Szentegyházába méltóságos sirhatétetett. Anasztázia Hitvesétől, Orosz Hertzeg Aszszonytól valának gyermekei: Salamon Király,

Dávid, a' ki magzat nélkül hala meg; és Adelhais, a' ki Vratislő Tseh Hertzeghez mene férjhez.

V. K.
1060. E.

I. Béla ezer hatvanodik utólján Fejérvárátt a' Szent Koronával megkoronáztatván, az ő rövid, de bős országglása által igen jó karba hozta kedvelt Hazáját, 's Nemzetét. A' Köz Nép egy két FőEmber után hallgatván, ismét a' Szittyai hitet ohajtotta, 's nagy süvöltéssel sürgette annak visszaállítását; de a' vitéz Király úgy elhalgattatta azt azon pogány gondolattal, hogy többé eszébe se jutna, 's a' Katholika Hitet, mint idvessége' paisát, nagy buzgósággal vallaná. A' szomszéd Fejedelmek is esmérvén Béla Királyunknak Fejedelmi vitézségét, egy se merészlett ellene tselekedni. Pénzt igen jót veretett; a' vásárokat úgy elrendelte, hogy mindennek bizonyos mértéke, 's árra volna. Így magát mindenképp az Ország' boldogságára szentelvén, annyira vitte három esztendő alatt a' Magyar Közönséget, hogy se gazdagságban, se ditsőségben nem engedne a' szomszéd Nemzeteknek. Dömösön ezer hatvanharmadikban alatta a' szék lerogyván, annyira megütközött, hogy onnét elvételése' utjában megháloznék. Riksa Hitvesével, Micizlő Lengyel Fejedelem' Leányával, nemzé Gejzát, és Sz. Lászlót, a' kik egymásután következtek a' Magyar Királyságra; Lampertet, ama' szerentsétlen Álmos Hertzegnek Atyját; Joját, a' ki Udalrik Karinthiai Márkióval lépett házasságra; Ilorát, Zvonimir Horvát Király' Hitvesét; Eufemiát, Ottó Morvai Márkiónak Feleségét; Ámáliát, a' Vochburgi Hertzegnek, és Sófiát, Lambert Grófnak, a' Bozóki Prépostság' Fundátorának Házastársát.

VI. K.
1063. E.

Salamont, a' kit az ő Atyja András Király éltében ez előtt öt esztendővel már mint hat esztendő Gyermekeket megkoronázták volt, hívák az

Ország' Rendei a' Királyi Méltóságra : ki is Sógórával negyedik Henrik Tsászárral, a' kinél Béla Királykodása alatt tartózkodott vala' édes Anyjával együtt, válogatott Német Katona seregek kísérvén, megjelent Fejérváratt, 's minekutánna megesküdött : hogy Gejza Királyi Hertzegnek általadja az Ország' harmad részét, mint Hertzegi birtokot ; és az Országot a' Haza' Törvényje szerint főgná kormányozni, ujra Fejére tétetett a' Szent Korona, annál nagyobb örömmel, mint-hogy lakodalmát is ekkor tartotta Judithtal, az említett Tsászár' Hugával. De ezen örömet csak hamar szomorúság követte. Mert Gróf Vid, a' Péter Király alatt ide jött Guthkeled Sváb Grófnak Fija, hogy Tanátsosi hatalmában annál erősebb lehessen, mindjárt elidegenítette a' gyenge Királyt ama' derék Királyi Hertzegektől úgy annyira, hogy ezek az ő Rokonoknál Bolezló Lengyel Királynál Keresnének magoknak oltalmat. Ezek tehát derék Lengyel Katonasággal nyomultak Magyar Országba ; a' Magyarok is nem kevesen állottak a' Királyi Hertzegekhez. Erre nagy rettegve Salamon oda hagyván Fejérvárt, Mosonyra vette magát, hogy itten Német Országból segítséget nyerne : vagy a' veszedelem' közelltésekör előbb Austriába lódulhatna. De a' jó Hazafiak' közbevetése által Győrött ezer hatvan^{1065.E.}ötödiknek az elején tellyesen megegyeztek a' Fejedelmi Atyafiak ; és Gejza Hertzeg, hogy a' Királyt annál bizodalmasabbá tegye maga hűségeránt, a' következett Husvéti innepléskor, melyet Péts Városában szenteltek volt a' Fejedelmek, a' Szent Koronát Salamon' fejére tevé, jelentvén, hogy ötlet Királyjának, 's Urának esmérené. Hanem Belgrádnak ezer hetven kettődik esztendőben lett megvétele után, a' mit Gejza Hertzeg' Haditudományjának, 's vitézségének leho-

tett köszönni, azon okból, hogy a' meggyőzettekhez minden emberséget mutatott; s ezért ezen nagy szívű Hertzeget követsége által különösen megtisztelte a' Görög Tsászár: annyira indította az ellen a' Királyt Vid Gróf, hogy azt, minekutánna több alattombéli törekedései fogadatlanok voltak, Hadiseregével a' Tisza mellett ezer
 1074.E. hetvennegyedikben Böjtelő havában hirtelen megtámadta. Gejza itt is, ámbár nehezen, megmenekedvén a' veszedelemtől, gyors követek által magához hívá Testvéreit, seregeikkel együtt; és Sogorát az Olmutzi Hertzeget: ezekkel Váznál midőn öszvekaptsolta maga népét; oda érkezett a' Király is az ő számosabb Hadával; s azonnal az ütközethez fogott: de leveretvén Táborának ereje, futásnak eredett; s azt nyerte az ártatlan Atyafi Hertzegeknek üldözője, hogy Koronájától elesett legyen.

Gejza ezen győzelem után mindjárt egyező akarattal kikiáltatott Magyar Királynak a' Hazafiaktól; de több akadályok miatt a' következő
 VII. K. zett ezer hetven ötödik esztendőben koronázta-
 1075.E. tott meg a' Szent Koronával azon Felséges Hatalomra. Illy vitéz Fejedelem ellen senkise merészelve támadni, az ő rövid uralkodása alatt békeességben volt az Ország. Hanem a' jó Királynak lelkiesméretében nem kevés nyughatatlanságot okoztak néhány Püspökök, azt erősítvén; hogy a' Törvényes Király' életében nem volna másnak igazsága a' Királyi Páltzához. Gejza annyira is megindult erre, hogy kész volna Salamonnak visszaadni az Országot, csak engedődnék meg nékie a' Hertzegi Tartományt Királyi névvel birni. De ebben ellentállottak a' Világi Fő Emberek, el nem szenvedhetvén, hogy Salamon ez előtt két esztendővel IV. Henrik Tsászár' adózó-
 1077.E. jává tette az Országot. Azonban ezer hetven he-

tedikben Szent György havának huszonötödik napján Gejza Király minden magzat nélkül meghalálozott; 's eltemettetett Vátzon azon Szent-egyházba, mellynek építését ő kezdette, Szent László pedig elvégezte.

Szent László az ő Bátyjának holtta után ^{VIII.R.} mindjárt Királlyá választatott ugyan; de maga ^{1091.E.} megkoronáztatására mind addig rá nem állott, valamig Salamon abban meg nem egyezett. Négy esztendő múlva tehát meg lévén ezen egyezés, ezer nyoltzvanegyben nagy örömmel, 's tisztelettel tétetett vala fejére László Királynak a' Szent Korona. Nem kevés baja volt mindazáltal e' Szent Királynak Salamonnal, a' ki meg nem elégedvén a' néki rendeltt erányos tartással, ismét a' Királyi hatalomra vágyott, 's alattomban a' Királyt el akarta veszteni: a' miért elfogattatván, a' Vise-grádi fogházba zárattatott vala; hanem azon nagy innepléskor, midőn ezer nyoltzvan harmadikban ^{1093.E.} Kis Aszszony havában István Királynak, Imre Hertzegnek, és Gellért Püspöknek, mint kinyilatkoztatott Szenteknek Ereklýéji felemeltettek, onnét kieresztetett. László Király elkergette osztán őtet az általa ide lázított Kunokkal együtt, ezeknek Hazájába: onnét egy Kun sereggel Bolgár Országba rohanván, ott a' Görög fegyver végét szakasztotta hobortos életének. Szent László ezer kilentzven egyben az ellenségeskedő Horvá-^{1091.E.} tokat, és Kunokat úgy megszorította Magyar Vitézeivel; hogy ellenségből a' Szent Korona Jobbágysai lettenek. Szinte így meghódoltak néki az Oroszok. Melly buzgósággal szorgalmazkodott az ő Magyarjainak testi, lelki boldogságára: eléggé megmutatják a' tőle tartatott Országgyűlések Szaboltsón, és Győri Szentmártonban. Sziveket hódított ő deli természetével, de még inkább Religyiói, és Hadi erköltseivel, ugy

hogy egész Európában nem volna hozzá fogható Fejedelem. Azért meghívták őtet a' Római Német Birodalom' Rendei a' Tsászári Méltóságra: de ezt el nem fogadta. Azután pedig Európának hatalmasabb Fejedelmei, az Anglus, Spanyol, és Frantzia Királyok különös követséggel tisztelték meg e' ditső Királyunkat ezer kilentzven ötödik esztendőben, és a' Szent Földnek a' Mahometiek-től való megszabadítására intézett Keresztes Hadiseregnek Fejedelmévé választották. Erre kész is volt ő azonnal: hanem a' Királyok' Királyja ugyan ekkor magához szállította, 's a' Mennyei ditsóssegre méltóztatta; 's ezt mindjárt megesmértette az egész Magyarsággal is azon tsudatetelei által, mellyekkel Sz. László Királynak a' tőle építtetett Váradi Szentegyházba takarított Tetemeit ditsóította ő Szent Felsege. Adelhais Hitvesétől, ki a' Záringi Hertzeg' Leánya vala, 's előtte őt esztendővel hala meg, és Veszprimben Szent István' Özvegye, Gizla Királyné mellé temetteték, ezen Magzatjai voltak: Kálmán Király; Piroška, a' ki Komnen János Görög Tsászár' fiához, Elekhez, mene férjhez, 's Iréne névvel neveződött; Sófia, először a' Karinthiai Márkio Udalriknak, osztán a' Szász Hertzeg Magnónak Felesége.

IX. K. Kálmán, a' ki már az ő édes Atyjának Szent
1095. E. Lászlónak éltekor megkoronáztatott a' Szent Koronával, mindjárt Annak halálával az említett esztendőben az országláshoz kezdett ugyan; mindazáltal Nagyváradon elvégeződven a' szent temetés, Fejérváratt ismét felékesíttetett a' Szent Koronával; 's Horvát Országot azonnal egybefoglalta Magyar Országgal. Álmos Hertzeg, Lampért Hertzegnek Fija, a' kit Sz. László Horvátok' Királyjának rendelete, örömet lemondott ekkor ezen jussáról: a' melly készségeért Kálmán Ki-

rály Magyar Ország' harmadát ajándékozta neki Hertzegi birtokul. A' kajtorzkodó Hereszteseket Győrnel magyarosan megvervén e' vitéz Királyunk, megtanította a' Keresztnek méltó viselésére. Osztán Horvát Ország' eránt kelle néki bajoskodni; mivel a' Horvátok pártoskodni kezdettek: de szép szóval annyira meggyőzte a' Horvátokat, hogy nem tsak ezek, hanem a' Dalmaták is a' Magyar Korona alá hódolnának. Álmos Hertzeg a' gonosz lelkek' bojtogatásából már most Horvát, és Dalmata Király akarván lenni, ennek megnyerése végett több izben fegyveres néppel támadta a' Király ellen: de Ennek Fejedelmi böltsessége mindenkor eltávoztatta a' vérontást; 's utóbb a' nyughatatlan Hertzeget Dömösön elzárratta volt. Ezt azután akkor is vádolták a' gonosz Tanácsosok, midőn a' Király halálos főfájásban gyötrődnek. Így tehát Álmost az ő ítéletekre hagyta: a' kik nem tsak ezen Hertzegnek, hanem az ő Fijának Bélának szemeit is kivájatták. Kálmán Királynak azonban a' fején támadt kelevény halált okozott ezer száz tizennegyedik Bőjt elő havának harmadik napján, 's holt Teste Fejérvárra a' Boldog Aszszony' Szentegyházában temetettetett el. Felséges elmével, 's Fejedelmi szívvél birt ő, és így mind az Országot, mind a' Magyar Egyházi Felsőséget az ő bölts Törvényjeivel jobb rendbe, 's formába hozta; 's a' tudományok által szépen tsinosította. Első Feleségétől Buzillától, Rogerius Sicíliai Gróf Leányától, két Magzatja jutott emberkorra, ugymint: II. István Király, és Sónia, egy nagy Magyar Urnak Hitvese. Második Felesége Predslava, a' Kióvi Hertzeg' Leánya, kit hiteszegettsége miatt haza küldött, szülte osztán Boritsot, avagy Bertalant, a' ki utóbb nem kevés bajt okozott a' Magyar Birodalomnak.

X. H. II. István tizen három esztendő s korában az
 1114. E. említett esztendőben az ő rendszerént való meg-
 koronáztatásával leve Királyja az ő Atyjától igen
 szépen elrendeltt, és nagyobbított Magyar Biro-
 dalomnak. Ennek haragját, ' mellyet sok Haza-
 fiakra öntögetett; kerülván Álmos Hertzeg, és
 egyebek, Konstántzinápolyba illantak; tsak hogy
 ottan békével maradhassanak. De ugyan ezért
 még a' Görög Birodalom' békességét is megza-
 varta István Király, nem egyszer rontván bé ab-
 1129. E. ba, ' s tüzzel; vassal emésztvén. Végre ezer száz
 huszonkilentzedikben a' Duna közt öszvejöttek
 a' rokon Fejedelmek, Komnen Elek Görög Tsá-
 szár, és István Magyar Király, ' s ugy megbé-
 kéllettek, hogy Álmos Hertzegnek holt Testétis
 haza hozatná István Király Konstántzinápolyból,
 ' s Fejérváratt a Királyi Temetőbe tétetné: ' s en-
 nek fiját vak Bélát maga örökösévé választotta,
 ' s az ő alattomos helyéről Pétsváradról előhozat-
 tatván, megházasította, ' s a' Toŕrai Királyi Várt
 rendelte lakásául; ezer száz harminzegyedikben
 Sz. György havának huszonnyoltzadik napján Fe-
 jérváratt meg is koronáztatta a' Szent Koronával:
 maga pedig, hogy rossz tetteiért az Istent meg-
 engesztelje, Barát ruhába öltözvén, töredelmes
 életre botsátkozott; és így még azon esztendőben
 Sz. Jakab havának harmadikán meghalálozott, ' s
 Váradon az ő Nagy Atyjának Szent Ereklýéjéhez
 temettetett vala.

XI. H. II. Béla alig kezde országlani; mindjárt ki-
 1131. E. akarta őtet szorítani ama' fennemlített Borits, ' s
 két izben szállott bé Magyar Országba Orosz, és
 Lengyel Katona seregével: de ezt először Feje-
 delmi okosságával minden vérontás nélkül visz-
 szatérítette Béla Király; osztán pedig segyver-
 rel lódította ki. Aradon Országgyűlést tartván
 1135. E. ezer száz harminz ötödikben, mind azokat, a'
 líkről

kikről megbizonyosodott, hogy vakságának okai volnának, különkülönbféle halállal végeztette ki. Továbbá tellyes békessége lévén, igen jól, és bőltsen folytatta országlását; Bosniával megis nagyobbította Magyar Birodalmát: a' miben hatatosan segítette őtet az ő nagy elméjű Hitvese, Ilona Királyné, a' kitől lettek: II Gejza Király; László, Bosnyai Hertzeg; István, Szeremi Hertzeg; Álmos Hertzeg, a' ki tsetsemős korában elhalt; 'Sófia, Admonti Apátza; Gertrudis, a' kit Micisló Lengyel Fejedelemnek ada Férjhez az ő Bátyja, Gejza Király. Minekutánna jó Hitvesétől megfosztotta Béla Királyt a' halál; nagy bánatban töltötte életét, a' mellytől két esztendő mulva ezer száz negyven egyedikben Böjtelő havának tizenharmadikán meg is vált, és a' Fejérvári Boldog Aszszony' Templomába takarítottak holt Tetemei.

II. Gejza, Atyja' halála után harmadnap, XII. R. Böjt elő havának tizen hatodikán tizen kettődik esztendejében koronáztatott meg a' Szent Koronával, 's három esztendeig békességben bírta ugyan Országát; hanem osztán egymást érték az őtet ostromló bajok. Először is az őtet megtámadó Austriaiakat kelle néki megverni. A' következő ezer száz negyven hetedikben Konrád Tsászár, 1147. E. nak, és hetedik Lajos Frantzia Királynak egymás után ezenn általköltöző roppant Keresztes Hada minden élest megemésztvén, 's az Egyházi kintseket elragadozván, igen megnyomorította édes Hazánkat. Ezen inségből alig vergődött ki, már ismét más nyomorúságba döntötte azt István Királyi Hertzegnek felfuvalkodottsága: a' ki meg nem elégedvén Hertzegi Méltóságával a' Magyar Koronáért törekedett a' Görögök' segítségével. Midőn ezer száz ötvenötödikben a' Görögökkel együtt megverettetett a' Magyaroktól, a' Neme- 1155. E.

Magyarok esmérete. N

tek' Tsászárához Rötszakállu Fridrikhez folyamodott. De ezt ezer talentom arannyal elfordította tőle Gejza Király. Ismét tehát a' Görög Tsászárnál; esenkedett. Mánuel annyira is kedvezé néki, hogy az ő Öttsének Leányával Máriával házastaná' őket öszve. Gejza Király husz esztendei, 's negyedfélhónapi vesződséges uralkodása után harmintz két esztendős korában Pünköst havának utolsó napján ezer száz hatvan egyben az örökkévalóságba költözött; és Teste Fejérváratt a' Királyi sirba tétetett, minden jó Hazafinak nagy szomorúságával. Eufrozina Hitvesétől, Minozló Orosz Fejedelem' Leányától, ezen gyermekei lettenek: III. István Király; III. Béla Király; Ánpád, és Gejza Hertzegek; Ilona; Leopold Austriai markiónak; Ersébet, Fridrik Tseh Fejedelemnek; és Hulika, ugyan ezen Tseh Fejedelem' Testvérjének Svatopluknak Hitvese.

XIII.R. III. István mindjárt Atyja' halála után való
1161.E. napon megkoronáztatott a' Szent Koronával a' Magyar Királyságra: de Mánuel Görög Tsászár, hogy hatalma alá kerithesse Magyar Országot, Sógorát Istvánt II. Gejza' Testvér Öttsét törekedett a' Magyar Királyi Székre juttatni, azt állítván: hogy Ennek előbb való jussa volna ahoz. A' Magyarok elakarván mind a' háború inségét, mind a' Görög uralkodást magoktól fordítani, Mánuel' okoskodása szerint az ő Sógorának Testvér Bátyját Lászlót választották a' Királyságra. Már ebben, nem tehetvén fogást, megegyezett Mánuel, de ugy; hogy egyszersmind Sógorát Istvánt Korona' Örökösének, 's a' Görög szokás szerint Uroknak neveznék a' Magyarok. Engedtek is ezek az időnek.

XIV.R. II. László tehát az említett esztendőben Sz. Jakab havának tizenhatodik napján megkoronáztatott a' Szent Koronával; Ötstse pedig István

Magyar Ország' Urának kiáltatott. László Király ugyan ekkor Posonyt, az ő vidékével együtt, harmadik István Királynak engedte, hogy Fejedelmi módon élhessen. Azonban hat hónapi uralkodása után a' következett esztendő első hónapjának a' közepén élete' virágjában hirtelen meghala László Király, 's a' Fejérvári sirba tétetett. XV. H. 1162.E.

IV. István tehát megnyerte a' Magyar Koronát, a' melly után annyit esenkedett, 's azzal megkoronáztatott ezer száz hatvan kettődikben Böjt elő havának tizenegyedik napján szokott pompával Fejérváratt. De az ő tselekedeteinek helytelenségével mindjárt olly gyűlöletessé tette volt magát az egész Nemzetnél, hogy nyilván szidalmazván őtet, az ő leszállítására igyekezett legyen. Ezen tűz mind mind inkább nevekedvén a' Magyarokban, még azon esztendőben öszvesereglettek Posonymál, 's ujra harmadik Istvánt kőszöntvén országgló Királynak, negyedik István' Királykodásának Sz. Iván havának tizenkilencedikén egy ütközettel végét szakasztották: ki a' Görögökhöz orozkódván Mánuel Tsászárnál maga leve hirmondója szerentsétlenségének.

Harmadik István megerősítettvén Királyi Székében, olly ditsőséges békességre lépett vala Mánuellal, hogy ez ő ellene nem akarná többé negyedik Istvánt segíteni. Ez mindazáltal továbbá is azon volt, hogy visszazavehesse Királyi Páltzáját. De a' Magyaroktól ezer száz hatvan harmadikban vitézül elkergettetett; és Zimomba beszoríttatván, ottan a' sok hadi munkában meghalálozott, 's a' Fejérvári Temetőbe hozattatott. Mánuel ezért ugyan nagy Hadisereggel jöven a' Magyarok ellen, Szeremségen, és Bosnián kívül, sok Horvát, és Dalmata Városokat ejte hatalmába. Illy viszontagságos uralkodását végezte harmadik István Esztergomban ezer száz hetven 1173.E.

harmadik esztendőben Böjt más havának negyedik napján, 's ottan el is temettetett. Ezen derék Királynak semmi örököse se lévén, egyenlenségbe hozódtak a' Hazafiak; egyik Rész a' megholt Királynak ifjabbik Testvér ötszét, Árpádot; a' másik az öregebbiket, Bélát, kívánta a' Királyi hatalomra emelni. Ugyan ezen részen lévők győztenek nem csak a' bevett szokásnak erejével, hanem a' Hazára háramló haszonnak megmutatásával is. Mert midőn Mánuel negyedik Istvánnak kiszorításával megesmerte harmadik Istvánnak igazságát a' Magyar Koronához; Ennek ötszét, Bélát, mint a' Napkeleti Birodalom' jövődjő Tsászáriját, a' Magyarok' egyezésével magához vette, örökségével, Bosniával, és Szeremsséggel együtt. Bélának visszatértével tehát nem lehetett nem reményleni, hogy azon Tartományok is visszatérnének a' Magyar Koronához; 's a' háboru is eltávoztatódnék, melyet indítandó vala Mánuel. Ez tehát megértvén a' Magyar Követektől Bélának Királlyá lett választását, nagyon örvendett, 's békes szomszédsággal viseltetett osztán mindenkor a' Magyarokhoz.

XVI. K.
1174. E.

III. Béla ezer száz hetvennegyedikben Boldog Aszszony havának tizenharmadikán Fejérváratt meg is koronáztatott a' Szent Koronával Pál Kalotsai Érsek által különös engedelem mellett. Mánuel az általa elfoglalt Tartományait a' Magyar Koronának azonnal visszaengedte, nehány Várok, és Városokon kívül. Eufrozína a' többi fijaival ellene támadott ugyan ezen Királlyá lett Fijának: de tsak hamar leültette azokat Béla Király. Dalmáziát, és Bosniát ezer száz nyoltzvan ötödikben, egyéb Tartományokkal együtt, a' Görögöktől, a' Gallitziát a' Lengyelektől ujlag visszafoglalták a' Magyarok: a' kik ezen Tudós Királyok alatt szép előmenetelt tet-

tek a' Tudományokban is; valamint a' Magyar Királyi Udvar valóban Felséges Fényességgel tündöklött: 's maga tiszteletére gerjesztett mindeneket. Illy jeles huszon három esztendei, egy hónapi, és tizenkilentz napi országlása után harmadik Béla Király' életének végét szakasztotta a' nyavalya ezer száz kilentzven hatodikban Sz. György havának huszonharmadikán, 's Fejérvárra a' Királyi Temetőbe takarítottatott, fennhagyván mind a' Magyar Anyaszentegyháznál, mind az Országnál ditső emlékezetét. Első Hitvesétől, Anna Görög Fejedelmi Aszszonytól, lettek Fijai: Imre, és András Királyok, Leányai: Margit, a' ki először a' Görög Tsászárhoz Komnen Isákhhoz, azután a' Montferráti Markióhoz, Bonifacius-hoz, ment vala férjhez; Konstantzia, Ottokár Tseh Király' Hitvese. Anna' halála után hetedik Lajos Frantzia Király' Leányával, Margittal, ifjabbik Henrik Anglus Király' Özvegyével házasodott össze Béla Király, de ettől semmi magzatja se neveztetik bizonyosan.

XVII. R.
1196. E.

Imre az ő Atyjának halála után, kinek éltében már megkoronáztatott vala, mindjárt beüle a' Magyar Királyi Székbe: a' hol az ő Ötstse, András, legtöbb nyugtalanságot okozott nékie. Főképpen ezer két száz harmadikban olly nagy sereget vezetett ez a' Király ellen, hogy senki se keletkednék Ennek meggyőztetéséről. De Imre Király bizván az igazság Urában, leszálla — a' ról, 's lassu lépéssel a' Pártosok közzé menvén, több izben kiáltja: Majd meg látom én, ki meri kinyújtani kezeit a' Királyra! Erre elremült a' pártos Sereg, és utat nyit a' Királynak, a' ki az ő Ötstséhez hatván, maga kezével megragadta azt, 's őrizet alá adta: a' Pártosok mindnyájan elvetvén fegyvereiket, letérdelve kértek bocsánatot. Ezenn anyyira is megindult a' Király' szí-

ve, hogy mindnyájokat kegyelembe venné. András Hertzeg egyedül először az Esztergomi fog-ságba, azután Horvát Országba vitettetvén, a' Rhénei Várba Záratott; Felesége pedig Gertrudis haza küldetett Merániába. Illy tsudálatos győzedelemmel szerezvén tsendességet a' Hazának Imre Király, a' következett ezer két száz negyedik esztendőben KisAszszony havának huszonhatodik napján László kisdéd Fiját a' Szent Koronával megkoronáztatta. Tsak hamar osztán lebetegedett, 's meg is halt ugyan azon esztendőben Sz. András havának utolsó napján, és tett rendelese szerint az Egri Fő Templomba temettetett. Kilentzedfél esztendei, 's öt héti országlásával ditső érdemeket teve a' Haza eránt. Dalmáziában ugyan Jádrától megfosztották a' Velentzeiek a' Keresztes Frantzia Hadnak segítségével az ő Magyar Koronáját: de ehez szorosabban ide tsatolván Szerviát, 's hozzá nyervén Bulgáriának hat Megyéjít, Ő volt az első, a' ki ezen Országok' Királyi nevezetével a' Magyar Királyi Tzimet jelesítette.

XVIII. K.
1204. E.

III. László, az ő három esztendős Fija következett utánna a' Magyar Birodalomba. Imre Király atyafiui szeretettől indíttatván, Ötstsét, András Hertzeget, a' Rhénei fogságból kiszabadította, 's a' Kisdéd Király' Gondviselőjéve rendelte. De ez szabadon bánván a' Királyi jövedelmekkel, mind az árva Királynak, mind az Özvegy Királynénak kelleténél kevesebbet juttatott azokból: azokat pedig, a' kik ezért ellene szólottak, keményen kezdé üldözni. Konstantzia Özvegy Királyné tehát, bátorság okáért, magához vévén temérdek kintsét, és az Ország' Koronáját, a' többi Ékességekkel együtt, számos Fő Hazafiaknak kísérésében Fijával Austriába Leopold Hertzeghez vette magát ezer két száz ötö-

dikben. András azonnal kész volt ezért Austriát megtámadni: de a' vérontást eltávoztatta az ide érkezett követ azon hiráddal; hogy László, Magyar Király meghalálozott. Teste a' László Királynak Ugrin Győri Püspök által visszahozattatván, a' Fejérvári B. Aszszony' Templomába temettetett. Visszahozattatott a' Sz. Korona is, egyéb Királyi Drágaságokkal együtt. Konstántzia Királyné pedig Arragonjába haza költözött.

XIX. B.
1205. E.

II. András már most örököse lévén a' Magyar Koronának, azon esztendőben megkoronáztatott ama' Felséges Hatalomra, a' melyre olly szertelenül törekedett. Nem értvén az Országláshoz, szörnyű nyomorúságokban sinlődött alatta a' Magyar Haza. A' Szent Földi hadakozással is mennél nagyobbra terjesztette a' Magyarok' Hadi ditsőségét, annál több inséget árasztott a' Magyar földre. Annakokáért a' jó Hazafiak' tanátsára ezer két száz huszonkettődik esztendőben Országgyűlést tartott, a' melyben az Ország' Rendjeivel olly jeles Végzeményt szabott, melly fundamentoma lenne a' Magyar Országlásnak; s az ő aranypetsétjéről Aranyvégzemény névvel jeleskednék. De mivel ennek megsértője főképpen maga András Király volna; még osztán nagyobb rosszsak keletkeztek, mellyek az Országot mindmind inkább rongálták egész haláláig András Királynak, melly ezer két száz harminz ötödik esztendőben Sz. Mihály havának utólján történt vala: holt Teste először az Egresi Monostorba vitetett; osztán pedig Nagyváradon Szent László Király' lábaihoz temettetett. Gertrudistól, első Feleségétől születtek: IV. Béla Király; Kálmán, Gallitziának, és Lodomériának Királyja; András Hertzeg, ki még Atyja' életében meghalt; Mária, Aszszanes Bolgár Ország'

Királyának Felesége; Ersébet, kinek szent emlékezetét Sz. András havának tizenkilentzedik napján szenteljük. Második Feleségétől, Jolantától ugyan illy nevű Leánya, Alfonzus Arragoniai Királynak Hitvese. Harmadik Felesége vala Esztei Beátrix, kitől az Atyja halála után születtetek István, III. András Királynak édes Atyja.

XX.R.
1235.E. IV. Béla már ezelőtt tizennyoltz esztendővel megkoronáztatván 's ifjabb Királyi Méltósággal diszeskedvén, tellyes igazsággal következett a' Királyi hatalomra Atyja' halálával: mindazáltal, hogy annál nagyobb hívsséggel engedelmeskedjenek a' Magyarok, magát ismét megkoronáztatá a' Szent Koronával ezer két száz harmincz ötben Sz. Mihály havának utolsó napján. Királyi hatalmát először is azoknak büntetésével kezdette, a' kik ő, és az Atyja közt egyenetlenséget okoztak, 's az egész Országot megzavarták: a' kiknek Fejét, a' Nádor Ispányt Vialkai Diénest mások' rettentésére nem tsak méltóságától, hanem mind a' két szemétől is megfosztotta; azután a' Magyar Birodalmat azon inségekbe, mellyekbe az ő Atyja' rendetlen országlása süllyesztette, nagy büzgósággal törekedett kimenteni. A' Pártosok' segítségére harmincz ezer emberrel ide bejött Fridrik Austriai Hertzeget vitézül megverte, 's mind addig nyomorgatta Austriát, míg Fridrik nagy summa arannyal meg nem vásárolta a' békességet; de azon alkalmatossággal, midőn ezer
1241.E. két száz negyven egyben a' Tatárok elől, kik a' Sajónál rettenetesen letsepülték a' Magyarokat 's majd az egész Országot elpusztították, Fridrikhez venné magát bátorság okáért Béla Király, ezt minden nála lévő kintsétől megfosztotta, és Mosony, Soprony, és Vasvármegyét is néki által engedni kényszerítette. Azonban az Isten' titkos rendeléséből megmenekedvén Magyar Ország

a' gonoszkodó ellenségtől, Dalmátziából hazatért Béla Király ezer két száz negyven harmadikban, 'sböls intézésével tsak hamar annyira helyre hozá az Országot, hogy ezer két száz negyvenötödikben erős Magyar Haddal menvén Austriai Fridrik ellen, úgy megverte ennek Hadiseregét, hogy ez magais elesett, és véle Austriában a' Babenbergi Házból eredett Hertzegeknek vége szakadt legyen. Béla Királyunk osztán Ottokár Tseh Királynak kénytelenítettett általadni Austriát, és Stájer Országot. Emlékezetes életét elvégeztet hatvan négy esztendőskorában ezer két száz hetvenedik esztendőben Pünköst havának harmadik napján a' nyulak szigetében, 's Esztergomban a' Franciscanusok' Templomába temettetett. Mária, Laskaris Theodor Görög Tsászár Leányától, kivel ötven esztendőt töltött vala házasságában, számos Magzatjai lettenek, ugymint: ötödik István Király; Béla Hertzeg; Sz. Kunegundis, szemérmes Bolezló Lengyel Király' Hitvese; Szabina, Mózesnek az Ország' Nádor Ispányjának Felesége; Konstántzia, Dániel Orosz' Hertzeg' Neje; Anna, Radisló, Gállitzia', és Makóvia' Hertzegének Házastársa; Sz. Margit Apátza; Ersebet, Bajor Hertzegné, Ottó Magyar Királynak Anyja; Ilóna, a' Kallisi Lengyel Hertzegnek Élettársa. A' többiek kis korokban elhaltak.

V. István, a' ki tellyes lévén Katona tüzzel, ^{XI. H. 1270. E.} már annak előtte, mint Ifjabb Király, több győzedelmekkel jeleskedett, különösen Bulgáriát a' Magyar Korona alá szorította, a' honnét Bolgárosnak neveztetett, mindjárt országlását is Ottokár Tseh Király ellen indított haddal kezdette: mivel ez megsértette a' Magyar Korona' igazságát. De, midőn ő Morvába villogtatná diadalmas fegyverét, Henrik, Németujvárnak örökös Grófja utat szolgáltatott Ottokárnak Magyar Or-

szágba bérohanni : és így egy hitetlen Hazafinak eszközlésével Győrt, Posonyt, Nagyszombatot, és Nyitrát hatalmába ejtette Ottokár. Hogy tehát a' Hazát megmentené a' háború inségétől István Király; visszatért, 's csak hamar békességre lépett az Ellenséggel, ő is, mint az Atyja, lemondván Austriához, és Stájer Országhoz való jussáról. Ezen Békekötés után ezer két száz hetven kettődik esztendőben meghalálozott a' Nyulak' szigetében, 's ottan el is temettetett a' Dominikának' Szentegyházában megadózván Korahalálával azért; hogy az Atyját segyverrel megtámadta, Hun Ersébet Feleségétől lettek Magzatjai: IV László Király; András Hertzeg; Mária, Sánta Károly Szicilia' Királyjának Hityese, Robert Károly Magyar Királynak Nagy Anyja, Anna, Paleologus Mihály Görög Tsászár' Fijának, Andronikusnak, Felesége; Ersébet Apátza; és Judith, Zavizius Rórai Hertzegnek Házastársa.

XXII. K.
1272. E.

IV. László, Atyjának Királyi eltemettetése, után, azon nyár' multával ezer két száz hetvenkettődikben Filép Esztergomi Érsek által a' Szent Koronával megkoronáztatván, a' következett esztendőben mindjárt álnokul megtámadtatott vala Ottokár Tseh Királytól. De megadták neki a' Magyarok: mert még a' fagyós télben bérontottak annak Tartományaiiba; Morvát, Austriát, Stájer Országot szörnyen feldúlták, és pusztították. Ugyan ezen esztendőben leve első Habsburgi Rudolf a' Római Birodalom' Tsászára, a' ki is Ottokárt, mint Birodalom' Ellenségét, meg akarván zabolázni, irt mind László Királyhoz, mind az Ország' Rendjeihez, 's megkérte őket a' véle teendő öszveszövetkezésre: a' melly megkészlűvén, mindjárt megalázta magát Ottokár, 's általengedte a' Birodalomnak az Austriai Tartományokat; Magyar Országának is Sopronyt, minden

egyéb ide tartozó birtokokkal, 's a' nála lévő Magyar kintstsel együtt, visszaadta. Hanem ezt csak hamar megbánta, 's a' Tsászárnak hadat izenvén, erős Hadisereggel Austriába szállott. Rudolf is tehát öszvehuzta Seregeit, 's a' Magyar Királyt a' szövetség szerént megszállította. Készen voltak tüstént a' Magyarok: 's ugyan ezeknek segítségével ezer két száz hetvennyoltzadikban ^{1278.} Nyakavágó Szent János' napján egy ütközettel egész győzedelmet vett a' Tseheken; holott a' többek között maga Ottókár is elesett, a' Magyar fegyver által. Így győzedelmeskedvén, nagy tiszteletet teve a' Tsászár a' Magyar Királynak: a' ki szép nyereséggel, 's a' Raboknak nagy számával tére haza, 's az Ellenségtől elvett Hadizászlókat, és egyéb Katona Tzimereket örök emlékezetül a' Fejérvári Boldog Aszszony' Templomába függeszteté. Valaminő ditsősséget szerzett magának, és a' Magyar Nemzetnek ezen győzelemmel László Király; olly gyalázatot vont magára ezután az ő feslettségével, 's rómlást az Országra szertelen gondatlanságával. Mert csak a' Kun Sátorokban, a' honnét mainapig Kun László az ő neve, hivalkodván, és bujálkodván, semmit se ügyelt az Ország dolgaira. Ionét a' hatalmasabb Fő emberek a' Magyar Birodalmon osztolni, 's magokat független Uraságra emelni bátorkodtak. Így a' Törvény, 's az igazság nem tekintetvén, olly szegénységre jutottak sok szép birtoku Nemesek is, hogy kézimunkával kénytelenítettnek élelmeket keresni, 's neki fészülve huzni a' taligát, mellyet e' nyomoruság' okáról Kun László szekérének neveztek. Végre még a' pogány Kunok is megutálván őtet, úgy végzetek köz akarattal, hogy annak elemésztésével Magyar Országot hatalmok alá ejtsék, Körös-szegvárnál ezer két száz kilentzvenedikben Sz. Ja-

Királyának Felesége; Ersébet, kinek szent emlékezetet Sz. András havának tizenkilentzedik napján szenteljük. Második Feleségétől, Jolantától ugyan illy nevű Leánya, Alfonzus Arragoniai Királynak Hitvese. Harmadik Felesége vala Esztei Beátrix, kitől az Atyja halála után születtetek István, III. András Királynak édes Atyja.

XX.H.

1235.E.

IV. Béla már ezelőtt tizennyolcz esztendővel megkoronáztatván 's ifjabb Királyi Méltósággal diszkeskedvén, tellyes igazsággal következett a' Királyi hatalomra Atyja' halálával: mindazáltal, hogy annál nagyobb hívsséggel engedelmeskedjenek a' Magyarok, magát ismét megkoronáztatá a' Szent Koronával ezer két száz harmincz ötben Sz. Mihály havának utolsó napján. Királyi hatalmát először is azoknak büntetésével kezdette, a' kik ő, és az Atyja közt egyenetlenséget okoztak, 's az egész Országot megzavarták: a' kiknek Fejét, a' Nádor Ispányt Vialkai Diénest mások' rettentésére nem tsak méltóságától, hanem mind a' két szemétől is megfosztotta; azután a' Magyar Birodalmat azon inségekből, mellyekbe az ő Atyja' rendetlen országlása süllyesztette, nagy buzgósággal törekedett kimenteni. A' Pártosok' segítségére harmincz ezer emberrel ide bejött Fridrik Austriai Hertzeget vitézül megverte, 's mind addig nyomorgatta Austriát, míg Fridrik nagy summa arannyal meg nem vásárolta a' békességet; de azon alkalmatossággal, midőn ezer 1241.E. két száz negyven egyben a' Tatárok elől, kik a' Sajónál rettenetesen letsepülték a' Magyarokat 's majd az egész Országot elpusztították, Fridrikhez venné magát bátorság okáért Béla Király, ezt minden nála lévő kintsétől megfosztotta, és Mosony, Soprony, és Vasvármegyét is neki által engedni kényszerítette. Azonban az Isten' titkos rendeléséből megmenekedvén Magyar Ország

a' gonoszkodó ellenségtől, Dalmátziából hazatért Béla Király ezer két száz negyven harmadikban, 's bőlts intézésével tsak hamar annyira helyre hozá az Országot, hogy ezer két száz negyven^{1243.B.}ötödikben erős Magyar Haddal menvén Austriai Fridrik ellen, úgy megverte ennek Hadiseregét, hogy ez magais elesett, és véle Austriában a' Babenbergi Házhól eredett Hertzegeknek vége szakadt légyen. Béla Királyunk osztán Ottokár Tseh Királynak kéntelenítettett általadni Austriát, és Stájer Országot. Emlékezetes életét elvégeztet hatvan négy esztendő s korában ezer két száz hetvenedik esztendőben Pünköst havának harmadik napján a' nyulak szigetében, 's Esztergomban a' Franciscanusok' Templomába temettetett. Mária, Laskaris Theodor Görög Tsászár Leányától, kivel ötven esztendőt töltött vala házasságában, számos Magzatjai lettenek, ugymint: ötödik István Király; Béla Hertzeg; Sz. Kunegundis, szemérmetes Bolezló Lengyel Király' Hitvese; Szabina, Mózesnek az Ország' Nádor Ispányjának Felesége; Konstántzia, 'Dániel Orosz' Hertzeg' Neje; Anna, Radisló, Gállitzia', és Makóvia' Hertzegének Házastársa; Sz. Margit Apátza; Ersebet, Bajor Hertzegné, Ottó Magyar Királynak Anyja; Ilóna, a' Kallisi Lengyel Hertzegnek Eletpárja. A' többiek kis korokban elhaltak.

V. István, a' ki tellyes lévén Katona tüzzel, ^{XXI.H. 1270.E.} már annak előtte, mint Ifjabb Király, több győzedelmekkel jeleskedett, különösen Bulgáriát a' Magyar Korona alá szorította, a' honnét Bolgarosnak neveztetett, mindjárt országlását is Ottokár Tseh Király ellen indított haddal kezdette: mivel ez megsértette a' Magyar Korona' igazságát. De, midőn ő Morvába villogtatná diadalmas fegyverét, Henrik, Németujvárnak örökös Grófja ulat szolgáltatott Ottokárnak Magyar Or-

szágba bérohanni : és így egy hitetlen Hazafinak eszközlésevel Győrt, Posonyt, Nagyszombatot, és Nyitrát hatalmába ejtette Ottokár. Hogy tehát a' Hazát megmentené a' háború inségetől István Király; visszatért, 's tsak hamar békességre lépett az Ellenséggel, ő is, mint az Atyja, lemondván Austriához, és Stájer Országhoz való jussáról. Ezen Békekötés után ezer két száz hetvenkettődik esztendőben meghalálozott a' Nyulak' szigetében, 's ottan el is temettetett a' Dominikánák' Szentegyházában megadózáván Korahalálával azért; hogy az Atyját segyverrel megtámadta, Hun Ersébet Feleségétől lettek Magzatjai: IV László Király; András Hertzeg; Mária, Sánta Károly Szicilia' Királyjának Hityese, Robert Károly Magyar Királynak Nagy Anyja, Anna, Paleologus Mihály Görög Tsászár' Fijának, Andronikusnak, Felesége; Ersébet Apátza; és Judith, Zavizius Rórai Hertzegnek Házastársa.

XXII. K.
1272. E.

IV. László, Atyjának Királyi eltemettetése, után, azon nyár' multával ezer két száz hetvenkettődikben Filép Esztergomi Érsek által a' Szent Koronával megkoronáztatván, a' következett esztendőben mindjárt álnokul megtámadtatott vala Ottokár Tseh Királytól. De megadták néki a' Magyarok: mert még a' fagyós télben bérontottak annak Tartományaiába; Morvát, Austriát, Stájer Országot szörnyen feldúlták, és pusztították. Ugyan ezen esztendőben leve első Habsburgi Rudolf a' Római Birodalom' Tsászára, a' ki is Ottokárt, mint Birodalom' Ellenségét, meg akarván zabolázni, irt mind László Királyhoz, mind az Ország' Rendjeihez, 's megkérte őket a' véle teendő öszveszövetkezésre: a' melly megkészlővén, mindjárt megalázta magát Ottokár, 's általengedte a' Birodalomnak az Austriai Tartományokat; Magyar Országának is Sopronyt, minden

egyéb ide tartozó birtokokkal, 's a' nála lévő Magyar kintstsel együtt, visszaadta. Hanem ezt csak hamar megbánta, 's a' Tsászárnak hadat izenvén, erős Hadisereggel Austriába szállott. Rudolf is tehát öszvehuzta Seregeit, 's a' Magyar Királyt a' szövetség szerént megszóllította. Készen voltak tüstént a' Magyarok: 's ugyan ezeknek segítségével ezer két száz hetvennyoltzadikban ^{1278.} Nyakavágó Szent János' napján egy ütközettel egész győzedelmet vett a' Tseheken; holott a' többek között maga Ottókár is elesett, a' Magyar fegyver által. Így győzedelmeskedvén, nagy tiszteletet teve a' Tsászár a' Magyar Királynak: a' ki szép nyereséggel, 's a' Raboknak nagy számával tére haza, 's az Ellenségtől elvett Hadizászlókat, és egyéb Katona Tzimereket örök emlékezetül a' Fejérvári Boldog Aszszony' Templomába függeszteté. Valaminő ditsősséget szerzett magának, és a' Magyar Nemzetnek ezen győzelelemmel László Király; olly gyalázatot vont magára ezután az ő feslettségével, 's rómlást az Országra szertelen gondatlanságával. Mert csak a' Kun Sátorokban, a' honnét mainapig Kun László az ő neve, hivalkodván, és bujálkodván, semmit se ügyelt az Ország dolgaira. Ionét a' hatalmasabb Fő emberek a' Magyar Birodalmon osztolni, 's magokat független Uraságra emelni bátorkodtak. Így a' Törvény, 's az igazság nem tekintetvén, olly szegénységre jutottak sok szép birtoku Nemesek is, hogy kézimunkával kénytelenítettnek élelmeket keresni, 's neki feszülve huzni a' taligát, mellyet e' nyomoruság' okáról Kun László szekérének neveztek. Végre még a' pogány Kunok is megutálván őtet, úgy végéztek köz akarattal, hogy annak elemésztésével Magyar Országot hatalmok alá ejtsék, Kőrös-szegvárnál ezer két száz kilentzvenedikben Sz. Ja-

kab havának tizedik napján éjjeli alvásában meg is ölték őtet, sok sebesítésekkel. De az ő gyilkosait is, Árbutzot, és Turtult rettentő halállal végeztette ki a' Nádor Ispány; amazt két felé metszettvén, emezt diribre darabra vagdaltatván. Negyedik László Királynak holt Teste pedig Tsanádön temettetett-el.

XXIII. H.
1290. E.

III. András, Jerusálemi, avagy második András Fijának, Istvánnak, Velentzében született Fija, a' kit illetett már most a' Magyar Korona Bétsből, a' hová az említett zavarodása miatt az Országnak vette volt magát, azonnal haza jött 's a' Rendektől a' Fejérvári Gyűlésben Királynak kikiáltatván, a' jelentett esztendőben Kis Aszszony havának harmadik napján Lodoméri Esztergomi Érsek által a' Szent Koronával megkoronáztatott. Királyi Székét mindazáltal békével nem bírhatta: mert ebből mind Mária, Kun László' Huga, 's második Károly Sziciliai Királynak Hitvese; mind Albert Austriai Hertzeg, ki akará szorítani. Ez ugyan, az ő Atyjával első Rudolf Tsászárral együtt, a' ki, mint előbb látánk, a' Magyarok' segítségével nyerte meg Austriát, a' Római Szék' intésére hamar elállott ezen szándékától; sőt minekutánna az Austriaiak ellene pártot ütöttek, 's András Király nyoltzvan ezer Magyar Vitézeivel bérohant Austriába; örömezt visszaadta Posonyt, Sopronyt, Köszeget, egyéb Városokkal együtt, mellyeket Kun László bomlott őrszáglásakor elfoglalt vala; 's vele öszve szövetkezett, tsak hogy Austriát megtarthassa. Hanem bajosabban méne a' dolog az Atyafi Fejedelem Aszszonnyal Máriával, a' ki megnyervén maga részére a' Római Udvar, több Hazafiakat vona magához. De nagyobb része a' Hazafiaknak, főképpen az Egyházi Rend olly állhatatosan védelmezte Koronás Fejedelmét, hogy Ezt minden

ellenséges törekedések meg nem foszthatták Királyi Méltóságától egész haláláig: melly meglett ezer három száz egyben Budán Boldog Aszszony havának tizen negyediken, 's ottan a' Franciskánusok' Templomába temettetett. Fenennától, első Feleségétől, Ersébet Leánya Helvétzia Városában Tózában Apátza lévén, szentül halameg. Második Feleségétől pedig Austriai Agnes-től semmi Magzatja se lett. Fájdalmasan eshetett a' Magyar Nemzetnek, hogy e' jó Királyját olly hamar elvesztette; de még fájdalmasabban az, hogy ezzel Árpád' Nemzetségének Férjfi Ága elenyészett legyen. Mivel tehát a' Leány Ágnak következése a' Magyar Királyi Székre mind eddig semmi Törvénnel bé nem vetetődött: azért arra választani valakit mármost tellyes szabadságában vala a' Magyar Nemzetnek. Ugyan ezt fenn is tartotta.

Ventzel tehát azon nevű Tseh Királynak, XXIV. K.
1501. E.
Anna negyedik Béla' Leánya' Unokájának Fija szabadon választatván a' Magyar Királyságra, ugyan azon ezer három száz egyben Ilmuri János, kinek derék Nemzetsége, most Ürményinek neveztetik, Kalotsai Érsek, és a' Magyar szabadságnak Fő oszlopa által Fejérváratt a' Szent Koronával megkoronáztatott. Robert Károly, a' fennemlített Mária Sziciliai Királyné Unokája, azonnal kisietvén Magyar Országból, noha itten már sok kedvezői volnának, Horvát Országba, melly majd egészen az ő részén vala, vonta magát: innét tanátskozván a' Romai Udvarral, ez annál inkább dolgozott mellette, ugy hogy egész zavarodásba hozódnék Magyar Ország. A' Tsehek' Királyja, hogy az innen következett bajtól mind magát, mind Fiját megszabadítsa, erős Hadisereggel Pest alá szállván, először is a' Szent Koronát, a' több Királyi Ékességekkel együtt, osztán pedig

Fiját, Ventzel Magyar Királyt a' Budai Várból által késztetvén, magával Tseh Országba vitte volt. Róbert Károly már most azt gondolta, hogy a' Romai Udvar' hatalmával meghódítja a' Magyarokat: de megtsalatkozott. Mert azonnal Bajor Ottó, Henrik Bajor Fejedelemnek Ersébettől, negyedik Béla' Leányától való Fija, választott a' Magyar Királyságra, olly feltétel alatt, hogy a' Koronát, 's egyéb Királyi Ékességeket hozná meg Tseh Országból.

XXV. H.
1305. E.

Ötven

Ottó tehát ezer három száz ötödikben a' Magyar Királyi Tzimerekkkel ide érkezvén, Fejérvárratt az együtt lévő Rendekeket felette meg ~~örten~~ rendeztette, 's ugyan ott mindjárt meg is koronáztattott a' Szent Koronával. Tüstént berohant ugyan ide Rudolf, Austriai Hertzeg, Károly' Frigye: de ezt Ottó Király az ő Magyar Vitézeivel azonnal kikergette; sőt bérontván Austriába, derekasan megadóztatta. Hanem azzal, hogy mindenütt fején hordozná a' Szent Koronát, igen elidegenítette magától a' Magyarokat, úgy hogy László Erdélyi Vajda megfosztván őtet minden Királyi Tzimerektől, tömlőzre vettette legyen. Hogy pedig Szerényi Imre' kérésére onnét kieresztett; ide hagyta Magyar Országot, 's haza költözött Baváriába.

XXVI. H.
1310. E.

Robert Károly, Martellus Károlynak Fija, a' többször nevezett Magyar Máriának Unokája, már most szépséggel megnyerte azt, a' mihez eddig minden erőlködése haszontalan volt. Ezer három száz nyoltzban a' Rákos mezején a' Magyar Nemzet önként kikiáltotta őtet Királyjának; és egy ujonan készített Koronával Budán megis koronáztatott. De, valamint az ez előtt hét esztendővel Esztergomban véghez ment koronáztatását Károlynak, úgy ezt is semminek állította a' Magyar Nemesség, és nyilván kimondotta: hogy

Károlyt mind addig Királyjának nem esmérí, valamig a' régi Szent Koronával meg nem koronáztatnék. Azért maga az Esztergomi Érsek méne Erdélybe ezer háromszáz tizedikben, 's az Országnak azon kintsét a' Vajdától visszanyervén, ugyan azon esztendőben Kis Aszszony havának huszon hetedik napján Károly Királyt Fejérváratt azzal meg is koronázta. Így osztán a' Magyarok mindnyájan meghódoltak nékie: hanem a' Dalmaták, a' kik valamint először törvénytelenül adták volt hozzá magokat, ugy most tőle elpártolván, a' Velentzeiekhez szegődtek. Károly azonban a' Tatárokat veres Ruszsiából kihajtotta: de az Oláh Vajdának, a' ki hiven megtartotta a' Magyar Koronához való függelmességet, megtámadásával azt okozta, hogy Oláh Ország egészen elszakasztaná magát a' Magyar Koronától. A' Hunoknak pedig, Izmaelielnek, Tatároknak, és Neugaroknak megtérítésével a' Magyar Anyaszentegyházat szépen gyarapította. Igen jó rendbe hozta a' pénzverés' dolgát: 's ezer háromszáz negyven kettődikben olly ditsősségesen végezte életét az ő szerette helyén Visegrádon Szent Jakab havának tizenhetedikén, hogy, midőn Fejérváratt eltemettetnék, ötten minden Rende megkönyveznék. Négyyszer házasodott; hanem Magzatjai tsak a' negyedik házasságából lettenek, melly Ersébettel, Ulászló Lengyel Király' Leányával vala, ugymint: Károly, és László, kik hamar elhaltak; Nagy Lajos, Magyar Király; András, Nápolyi Király; és István, Erdélynek, Szepesnek, és Sárosnak Hertzege.

Nagy Lajos, Atyjának halála után ötödik XXVII. K.
1342. E.
napon, tizenhét esztendőskorában a' Szent Koronával megkoronáztatván, tellyes buzgósággal kiáltották a' Rende; hogy érette készek volnának véreket ontani. Megis mutatta bizonyára,

hogy Árpád' vére buzog benne. Mert nem sokára megkoronáztatása után a' pártos Szászokat Erdélyben úgy megzabolázta, hogy azonn megrettenvén az Oláh Vajda is, Bazarád Sándor, a' ki ezelőtt tizenkét esztendővel kiűtötte volt magát a' Magyar Korona' hatalma alól, önként Erdélybe jött, 's ezen Nagy Királynak lábaihoz borulván tellyes hódolással tére a' Magyar Korona alá. Nápoly Országban vitézül boszut állott osztán az Öttsének, András Nápolyi Királynak, gyilkosain. Veres Orosz Országban nagy vérontással lehartzolván a' Litvánokat, hasonlóképpen diadalmaskodott a' Tatárokon a' Boriztenes vidékin, 's őket meghódította. Így Moldvát, Oláh, Bolgár, 's Bosnya - Országokkal együtt, erősebben a' Magyar Koronához tsatolta diadalmas fegyverével. A' Velentzeiektől nem tsak Dalmáziát viszsza vette, hanem magokat is adó alá vetette. Európának nem is volt akkor illy hatalmas Fejedelme: mert ő Lengyel Országban, a' Krimi Tatárokon, és mind azokon az Országokon, mellyeknek Titulusait viselik a' Magyar Királyok, szerentsésen uralkodott. Fő gondja vala pedig a' Katholika Religio, a' mellyre lett egész megtéréseket néki köszönhetik a' Kunok; az Anyaszentegyháztól elszakadott Bosnyákok, Bolgárok, Oláhok, és Oroszok közzül is sokat az idvességre meghívántató egyességre hozott. Azért valóban méltán megérdemlette, hogy Nagynak nevezessék. Mainapig hirdetik az ő igaz Keresztényi huzgóságát a' Stájer Országi Öreg Tzelben, és a' Rajna Vidéki Akenben a' tőle építtetett röpant Templomai a' Szűz Anyának; Magyar Országban pedig számtalanokat állított vala fel. Illy nagy érdemekkel jeles lelkét vissza adá Nagy Lajos az ő Teremtő Istenének Nagyszombathban ezer három száz nyoltzvan kettődikben Sz. Mihály havának

vának tizenegyedik napján, 's Fejérvárat az egész Magyar Nemzetnek nagy siránkozásával temettetett el az holt Teste azon Kápolnában, mellyet Ő a' Boldog Aszszony' Szentegyháza mellett építtetett vala. Első Feleségétől, Margittól, negyedik Károly Tsászárnak, és Tseh Királynak Leányától, semmi Magzatja se lett; a' másodiktól pedig, Ersébettől, Istvánnak, ama' nevezetes Bosnyai Bánnak Leányától, három leányai valának; Katalin, ki tsetsemős korában elhala; osztán Mária, Magyar Országnak, és Hedvigis, Lengyel Országnak Királynéja.

Mária, az édes Atyjának eltemettetése után, ^{XXVIII. R.} mindjárt második napon a' Szent Koronával meg^{1382. E.} koronáztatott a' Királyi Felségre, a' mint ez előtt négy esztendővel a' Budai Gyűlésben elvégeztetett. De ugyan ottan egyszersmind az is rendeltetett; hogy vele együtt, az ő Jegyese is, Sigmond, negyedik Károly Tsászárnak, és Tseh Királynak Fija, Ventzel Magyar Király' Hugának Unokája, megkoronáztassék azon hatalomra. Ennek koronáztatása mindazáltal most elmulasztatott a' Nádor Ispánnak, Garai Miklósnak eszközléséből, tsak hogy maga annál hatalmasabb lehessen az Udvarnál: sőt e' végett mind az Öreg, mind az ifjú Királynét elidegenítette a' Magyaroktól. A' mi annyira megkeserítette ezeket, hogy már a' Királynék leszállításáról gondolkodnának. Előbb még is Követeket küldöttek hozzájuk ezen Kéréssel: hogy méltóztatnák Ő Felségek a' Rendekeztetést bizodalmasítani az Arany végreménynek megtartása eránt, a' mellyet Nagy Lajos nem tsak megerősített, hanem meg is nagyobbított. Mária Királyné ezt ugyan rendeletes Levele által megtselkedte: de már ekkor tűzben vala Horvát Ország, és a' Magyar Királyságra Kis Károlyt kívánta, a' ki amaz Andesi Házból Sziciliai Király volt,

Magyarok esmérete. ○

's az előtt Nagy Lajos Udvarában lévén a' Magyar Nyelvet és szokást jól megtanulta volt. Ez tehát, ámbár innét elmenetelekor Nagy Lajos, és az Ország Rendjei előtt a' Magyar Koronához való jussáról lemondott, a' Pártosok' hívására ide jött, 's Budára menvén, a' megfélemlített Királynék is ráállottak, hogy Magyar Király lenne.

XXIX. H.
1385. E.

Kis Károly tehát nagy örömmre gerjedvén, Fejérvárra sietett, 's ottan ezer három száz nyoltzvan ötödiknek utolsó napján a' Szent Koronával nagy pompával megkoronáztatott. Innét Budára viszzatérvén, a' következett esztendőnek hatodik napján Ersébet Özvegy Királyné színlött szívesseggel már késő estve magához szállította, 's ottan az arra elkészült Forgáts Balás Királyi Poharnok Mester a' Nádor Ispány Garai Miklós' jeladására halálos sebet ejtett a' fején: nagy nehezen még is a' maga szobájába vándszorgott; az ő Olasz Katonái pedig mind lekonzoltattak. Károly osztán Visegrádra vitetett, 's koronáztatása után negyvenedik napon keserves fájdalmak között meghalálozván, ottan el is temettetett a' Sz. András Templomába. Erre a' Horvátok felzendülvén, Annak Fiját; Lászlót, választották a' Magyar Királyságra. Ezeket le akarván tsendesíteni a' Királynék, a' Nádor Ispány' tanácsából oda vették utjokat. De Horváti János erős Katonasággal Diakovárnál egyszerre rájok tsapván, a' Nádor Ispálynak, és Forgáts Balásnak, 's egyéb kísérijüknek majd mindnyájoknak leöldösése után, a' Királynékat fogságba ejtette, 's Novigrádon elzárta vala: a' hol Ersébet Özvegy Királyné életének csak hamar vége szakadott.

XXX. H.
1387. E.

Sigmond maga Örökségéből ekkor jövénbé Magyar Országba, megdőbbsent ezen esetnek hallására, 's bátorság okáért egy darabig Győrött várakozott. Hanem osztán több Püspökök-

nek, 's egyéb Fő Embereknek biztatására Budára ment, 's ide érkezett nem sokára a' Velentzei Követ is: a' kivel az itt együtt lévő Hazafiaknak tanátskozása után Fejérvárra lett a' menetel, 's ottan ezer háromszáz nyoltzvan hetedikben Böjtmáshavának utolsó napján Sigmond a' Szent Koronával megkoronáztatott Benedek Veszprimi Püspök által. Mindjárt ezután Felesége' megszabadítására derek Katonasággal sietett Horvát Országba; de már ide érkezésekor a' Velentzeiek eszközlése által megszabadulván az, igen örvendetes vala öszvejövételek Zágrábban: hol az Istennek tett háladás után Budára tértenek. Itt e'jeles okosságu Királyné által engedvén Férjének az országlásnak terhét, derekasan intette a' Hazafiakat az egyességre, 's tsendességre; 's ennek fenntartására újonan megkoronáztatott vala Kanisai János Esztergomi Érsek által a' Szent Koronával Sigmond Király. Mig az ő Hitvese, Mária élt, jól is mentek dolgai: a' Pártosokat megzabolázta; az Oláhokat, kik a' Törökökkel tzimboráskodván, a' Magyar Korona alól magokat kiűtötték, kis Nikopolynál, a' Törökökkel együtt, letsepülvén, a' Tartománnyal együtt, azoknak Fejedelmét engedelmességre hozta ezer^{1393.} E három száz kilentzven harmadikban. Az innen származott örömet szomorúságra fordította Mária Királynénak azon esztendőben történt halála. Sigmond a' Magyar szokással ellenkező viselete miatt sokaknak nem tetszett eddig is; de már most még inkább gyűlöltetett. A' vitézlő Magyar Nemzetnél tehát Hadi erköltsel akarván magának kedvességet nyerni, igen örömet leve Fő Vézére azon száz harmintz ezer emberből felkészült Hadiseregnek, melly Magyarokból, 's minden Európai Fejedelmek' segítségével állott össze a' Törökök ellen ezer három száz kilentzven^{1396.} E.

1399. E.

hatodikban. De osztán még nagyobb gyűlölségbe hozódott a' Magyaroknál: mert nagy Nikopolynál a' Bajazet Török Tsászárral tett ütközetet elvesztvén, fél esztendő múlva érkezett haza veszedelmes tengeri kerengéséből; midőn már a' Horvátok kikiáltották ismét Nápolyi Lászlót a' Magyar Királyságra, 's ehez hajlani a' Magyarok is kezdettek volt. Sigmond Király nem hogy szép szerivel magához edesítette volna a' Magyar Nemzetet, hanem sok Fő Hazafiaknak elvesztésével még inkább elidegenítette magától. Hogy pedig idegen segítséggel akarta megzabolázni a' Hazafiakat: ezer három száz kilentzven kilentzedikben Sz. Györgyhavának huszon nyoltzadikán seregesen felmenvén a' Budai Palotába, minekutánna szemére hányták helytelen tetteit, megfogák, 's először a' Visegrádi, azután a' Siklósi tömlőtbe zárák. Hanem Garai Miklósnak édes beszédjeire tsak ugyan ismét hozzá állottak Sigmondhoz a' Rendei, 's még azon esztendőben Sz. Mihályhavának első napján a' tömlőtzből kieresztvén, ujolag Királyjoknak köszöntötték őtet, a' ki megjobbítása eránt tett fogadását írásban adta a' Rendei. Örömmel is tapasztalták ezt ő benne a' Magyarok: mert ezer négy száz tizedikben Romai Tsászárrá, tiz esztendő után pedig Tseh Királya lévén, annál inkább kedvelte a' Magyar Nemzetet, úgy hogy Prágában ezer négy száz harminthetedikben megbetegedvén, azt ohajtotta, hogy mentől előbb Magyar Országban lehetne, 's itt végezhetné életét. De Morvába érkezvén, Znaim Városában vége szakadt hetven esztendő életének Magyar Királyságának ötvenedik esztendejében Karátson havának nyoltzadik napján; 's tett rendelete szerint Nagyváradon Szent László Oltára előtt Mária első Hitvese' Tetemei mellé temettetett.

1437. E.

Albert Austriai Hertzeg az ő Hitvesével, Ersébettel, Sigmondnak második Feleségétől, ^{XXXI. R.} Tzillei Borbálatól való Leányával, a' mint már ^{1438. E.} előbb elvégeztetett vala, következett a' Magyar Királyságra; 's Fejérváratt ezer négy száz harmintz nyoltzadik esztendő első napján a' Szent Koronával meg is koronáztatott mind a' kettő, úgy hogy egyenlő hatalommal országolnának. Ezen Koronázás után három hónappal megjelentek itten a' Római Német Birodalom' Követjei azon jelentéssel, hogy Albert Magyar Király választatott legyen Római Tsászárnak, a' kiknek kérésével meggyőzöttetvén a' Magyarok, ők is ráállottak, így azon szentséges hatalomra is megkoronáztaték Albert; sőt ugyan azon esztendőben Prágában még a' Tseh Koronával is felmagasztaltaték. Mindjárt országglása' kezdetén olly szép Törvényekkel boldogította a' Magyar Nemzetet, hogy ő alatta arany időt látszattak érni magoknak a' Hazafiak. Albert Király a' Törökök ellen is szép Hadisereggel költözött által a' Szávan; de azok helyett az emésztő nyavalyával kelle a' Katonaságnak küszködni. Azért jobb levegőre visszazavezette azt Magyar Országba, olly intézéssel, hogy osztán nagyobb erővel fogna azon durva Ellenséggel szembe szállani. Hanem a' következett esztendőben, midőn Budáról Bétsbe menne, a' sok dinnye evésből származott nyavalyájában Mindszenthavának huszon nyoltzadikán Neszmélen meghalálozott, két élő magzatot hagyván, ugymint: Annát, Gulielm Szász Fejedelemnek Feleségét; és Ersébetet, Kázmér Lengyel Királynak Hitvesét. Holt Teste Fejérváratt temettetett el a' jó Királynak.

Ersébet Özvegy Királynéra szállott már most ^{XXXII. R.} az egész Királyi hatalom az előbbeni végezésék ^{1439. E.} szerént: bár megtartotta volna ezeket! De az ő

Annyának Bátyja, Ulrik Tzillei Gróf, 's ezeknek Hugok' Fia, Garai László eltevelyítették őtet. Mert először a' Rende' egyezésével Ulászló Lengyel Királynak ajánlotta magát a' házasságra, a' Magyar Koronával együtt: azután pedig, hogy Fiját, kts Lászlót, elszülte, ama' gonosz két Hazafinak sugarlására megváltoztatta akaratját, és a' Hazát iszonyu zavarodásba hozta, úgyhogy a' Hazafiaknak egy része ő hozzá, nagyobb része pedig Ulászlóhoz állván, egymást fegyverrel emésztenék. Annál veszedelmesebb vala ezen belső háboru, minthogy Ersébet Királyné Fejérvart az Esztergomi Érsek által tsetsemő gyermekét megkoronáztatván, ellopta a' Szent Koronát, és Fridrik Tsászárnak, Fijával együtt, általadta.

XXXIII. R.
1440. E.

I. Ulászlót mindazáltal ezer négy száz negyvenedikben Sz. Jakabhavának huszon hetedikén azon Koronával, melly Szent István Király' Ereklyéjétékesítette, megkoronázták az Ország' Rendei: a' ki Ersébet Királyné pártját nagy szorulttságba hozta. Végre megbékéllettek ugyan magok közt a' Fejedelmek; de az Özvegy Királyné hamar ezen megbékélés után Győrött meghalálozott. Ulászló osztán több ízben diadalmaszkodott a' Törökök ellen: hanem ezer négy száz negyvennegyedikben Várnánál a' Táméntalan Törökség majd egész Hadastól elemésztette őtet.

1444. E.

XXXIV. R.
1445. E.

V. Lászlót a' következett ezer négy száz negyvenötödikben a' Rákos mezején tartott Gyűlésben megesmérték az Ovszág' Rendjei Törvényes Királyjoknak. Ez, kiszabadulván Fridrik Tsászár' hatalma alól, azon szép Fejedelmi tettel kezdette Országlását, hogy ama' legérmesebb Tagját a' Magyar Koronának, Hunyadi Jánost, a' ki eddig viselt Királyi Helytartóságában ditsőségesen kormányozta az Országot, a' Bétsi pítazon nagy pompával Örökös Bisztri-

tzi Gróffá tette, 's a' Királyi Helytartóságban is meg erősítette. Bétsből Posonyba jöven a' Király ezer négy száz ötven harmadikban, az ottan tartott Gyűlésben szép Törvények hozat-^{1453 E.}
 tak: 's a' Haza' oltalmáról is, mivel ezen esztendőben foglalta el Konstantinápolyt Mahomet Török Tsászár, annál inkább gondoskodtak a' Magyarok. Hunyadi Jánosra bizván a' hadnak Kormányozását. Ugy is eljárta ő ezen veszedelmes dologban, hogy a' Hazát mindenkor megmentené az Ellenségtől. Amaz irigy lelkű Tzillei Gróf még annál inkább törekedett ellene, úgy hogy a' Hazának ezen legnagyobb Öszlopa' elemésztesére már a' Királyt is rá birta légyen. Illy esetben annál nyilvánban kitüntette nagy lelkűségét Hunyadi János: mert mind hivsége a' Királyhoz, mind szeretete a' Hazához állhatatosan megmaradt. Utólján is megbizonyította ezt az egész Világ előtt; midőn ezer négy száz ötven hatodik esztendőben Mahometnek két száz ezer Török-^{1456. E.}
 jeiből huszonöt ezeret elejtett, a' többit pedig Mahomettel együtt, vitézül elkergette Belgrádtól tizszerte kevesebb Vitézeivel. A' melly győzedelmes hartzólásból megbetegedvén, csak hamar az örök békességre költözött e' Ditső Nagy Magyar hazafi. László Király mindazáltal a' Hunyadi Ház' Ellenségeire hallgatván, a' következett esztendőben mind a' két Fiját Hunyadi Jánosnak, Lászlót; és Mátyást, tömlöztzre vettette Budán: amannak ugyan, mivel az őtet megtámadó Tzillei Gróft levágta, a' Hóhér által sejt is vétette; emezt pedig magával először Bétsbe, onnét osztán Prágába vitte, 's az ottani tömlöztben hagyta halálakor, melly azon ezer négy száz^{1457. E.}
 ötven hetedikben Sz. András havának huszonharmadik napján történt vala; 's ott el is temet-
 tetett..

- Hunyadi Mátyás azonnal kieresztetvén a' **xxxv. H.** tömlőtzből, Podiebrád György Tseh Ország' **1458. E.** Kormányozója által tisztességesen tartatott, és valamint Pesten ezer négy száz ötven nyolczadikban Boldog Aszszony havának huszonnegyediken a' Katonaságnak és Polgárságnak nagy örömkialtásával választatott Magyar Királynak, úgy ő is, erről értekezvén, mindjárt Királyi tisztelettel méltóztatta Ötet, 's Leányát neki adván Házastársul, vele öszveszövetkezett: Budán pedig Böjtelő havának tizenhatodikán nagy pompával fogadtatott az Ország' szine által ezen nagy reménységű tizenhat esztendőös Fija ama' Világ szerte híres Hunyadi Jánosnak. Tsak hamar ki is mutatta Mátyás, hogy Királyi Hatalomra termelt legyen: mert hogy a' melléje rendeltetett Kormányozó vele parantsoljon, el nem szenvedte. A' Pártosokat megzabolázta; és, hogy annál bátorságosabb legyen Királyi Szeke, mindenképpen rajta volt, hogy Fridrik Tsászártól a' Szent Koronát visszszanyerje, a' mellynek kiváltását az Ország' Rendjei nagy buzgósággal vállalták magokra. Ugyan tsak vissza is hozattatott azon legfeltöbb Kintse a' Magyar Hazának ezer négy száz hatvanharmadikban, a' midőn a' Törökön ditsösségesen diadalmaskodott Mátyás Király, 's egész Bosniát visszaszerezte a' Magyar Koronának. Illy diadalommal térvén Budára, a' következett esztendőben annál ditsösségesebb lett az ő megkoronáztatása Fejérváratt azon Szent Koronával. Megrettentette osztán Erdélyt, és **1463. E.** Moldvát, 's engedelmességre hozta. Ezer négy száz hatvannyolczadikban Fridrik Tsászár' készítéséből Podiebrád Tseh Király ellen fordítván diadalmas fegyverét Mátyás Király, azonnal meghódította Morvát, Szileziát, és Luzátziát. A' Tsászár azonban a' Tseh, és Lengyel Királyok-

kal egyetértvén, Mátyás Király' veszedelmére dolgozott, felingerelvén ellene még a' Magyarokat is: de ezen bölts, és vitéz Király helyén kivágta magát ezen veszedelemből, 's a' forrót Fridrik Tsászár alá döntötte. Mert ezer négy száz 1477. E. hetvenhetedik esztendőben három tsapatra osztván Hadiseregét, mint az eszterókat szaggtató árvíz, úgy rontott be Austriába, 's nagyobb részent elfoglalta. Ekkor ugyan szép kötéssel megbékélt vele: de, mivel Fridrik Tsászár nem csak a' kötést nem tellyesztette; hanem Magyar Országba is bétsapott, midőn Mátyás Király a' Törökök ellen viselné a' hadat: ezen törvénytelenégeken, és boszuságokon felgerjedvén ezen igen hartzos Királyunk, Austrianak fordította Hadiseregét, 's ezer négy száz nyoltzvanötödik 1485. E. ben Bétset hatalma alá hajtván, nagy hamar meghódította Austriát, Stájert, Kárinthiát, és Káriníoliát. Soha egyszerre Magyar Orzágnak annyi Ellensége nem volt, mint e' ditső Király alatt; de soha sem is tünt ki jobban a' Magyar Nemzet' Hadi ditsősége, mint ekkor: mert ezen Nagy Királyjának vezérlése, 's intézése alatt önön maga erejével azon egy időben a' Romai Tsászáron, a' Tseh Királyon, a' Lengyel Királyon, és az elhatalmazott Törökökön ditsően diadalmaskodott. Ezzel eléggé megmutatta, hogy maga idejében nem volt hozzá hasonló Fejedelem az ég alatt. De nem csak a' hadakozásban, hanem a' Törvényhozásban is, és egyéb felséges Tudományokban Nagy Nevet érdemlett magának Mátyás Király, a' kiről méltán mondatott: „Márs' Fajzatja; Tudományok' Atyja; a' Keresztény Katholika Romai Anyaszentegyháznak Szeme' Fénye.“ Illy nagy lelkét általadta Mátyás Király az ő Teremtőjének Bétsben ezer négy száz kilentzvenedik esztendőben Sz. Györgyhavának ha-

todikán: 's holt Teste az Ország' nagy szomorúságával Fejérvárott temettetett el. Sem első Feliségétől Podiebrád Katalintól; sem a' másodiktól Nápolyi Beátrikstól nem leve magzatja: azért annál szorgalmasabban nevelte az ő természeti Fiját, Jánost, az országlói Tudományokban, 's ajánlotta a' Fő Magyaroknak a' Királyságra, a' kik többnyire esküvéssel is kötelezték ennek választására magokat. De az Özvegy Királynétől megvesztegettetven, elállottak ezen kötelezésektől a' Hazának tetemes kárával.

XXXVI. K.

1490. E.

II. Ulászló Tseh Király, Kázmir Lengyel Királynak Ersébettől, Albert Magyar Király' Leányától, lett Fija, választatott annakokáért Magyar Királynak Pesten az Ország' Rendjeitől; és Sz. Mihály havának huszonegyedik napján azon ezer négy száz kilentzvenedik esztendőben Fejérvárott Osváld Zágrábi Püspök által (az Érsekek akadályozva lévén) nagy pompával megkoronázták a' Sz. Koronával. De az elmés Hazafiak tüstént kinézték belőle, hogy nem Magyar Királynak termett legyen; noha Árpádtól származnék az Aszszony ágon. Ki is tetszett azonnal: mert nem hogy az ellenségeskedő Austriai Makszimilián ellen fordította volna ama' győzni szokott Magyar Katonáságot, hanem inkább telelni széllyel botsátotta azt. Makszimilián tehát Bétset, Austriának több Városaival együtt, elfoglalván, bérohant Magyar Országba is, 's minden ellentállás nélkül egész Fejérvárig hatott; ezt feladással megnyervén, Buda alá szállította táborát. De innét, mivel az Örízetnek Magyaros ellentállása miatt semmire se mehetett, hogy keleptzébe ne essék, visszasietett Austriába. Más felől a' Király' Ötse, Albert Lengyel Hertzeg, tsapott ide bé; de ezt tüstént visszazaverték a' Magyarok. Amattól is osztán nem tsak Fejérvárt, hanem

Veszprim, Vas, és Soprony Vármegyéketis visszavették. Még is mind a' kettővel úgy békéltett meg szegény Ulászló Király, mint azoknak tetszett: az Ötsét Sziléziában részesítette; Makszimilián-nak, egyéb nyereségeken kívül Austriát visszaadta: mind a' kettőt pedig nagy képtelenséggel a' Magyar Korona Örökösévé tette, ha ő magtalanul halnameg. Ezen lágyágát a' Királynak látván Bogdán, az Oláhok' Fejedelme, elállott a' Magyaroktól, 's a' Lengyelekhez szegődött az Oláhsággal; a' Velentzeiek pedig megerősítették magokat Dalmátziában. De még magok az Ország' Rendjei se tartottak öszvé (a' mi legszükségesebb a' Nemzet' erős állására) hanem a' Király' gyávasága mellett egyik a' másik ellen tusakodott, 's ellenségeskedett: a' Pórok pedig ő ellenek támadtak volt. Így romlott Magyar Ország második Ulászló alatt, a' ki nem tudott Királyi hatalmával erőt adni a' szent Törvényeknek. Meghalván hatvan egy esztendőskorában ezer öt száz tizenhatodikban Böjtmás havának tizenharmadik napján; 's Fejérváratt eltemettetvén, két magzatot hagyott, úgymint: Annát, Austriai Ferdinánd' Hítvesét; és Lajost, a' ki nyoltz hónapi korában már megkoronáztatott a' Magyar Királyságra.

II. Lajos azért Atyja' halála után a' mon-^{XXXVII.}
dott esztendőben beüle a' Magyar Királyi Székbe ^{H.}
tiz esztendőskorában, a' kinek gyengeségével ^{1516. E.}
még inkább megromlott a' Magyar Haza, úgy
hogy, a' melly minden Szomszédjainak rettenté-
sére vala Mátyás Király alatt, most egyikétől
nyomvasztatott. Mert a' Török nem tsak több
Tartományaitól megfosztotta azt; hanem annak
kebelét is megszaggatta ezer öt száz huszon hatodikban: mivel akkor keltek fegyverre a' Magyarok, midőn már a' Hazában duhösködött azon fene ellenség. Most meg hirtelenkedések által vé-

tettek: mert öszve nem várván mindnyájokat, huszon öt ezeren Tomori Pál Kalotsai Érsek Fő Vezérsége alatt Mohátsnál Kis Aszszony havának huszonkilentzedik napján három száz ezer Törökkel olly tüzesen megütköztek, hogy sokat közülök lekontzolván, visszanyomták azokat, úgy hogy már Szolimán Török Tsászár' Testörzöjít szabadlának. Hanem itten rájok süttetvén három száz Török ágyu, zavarodásba hozattak, 's mind öszve elestek huszon három ezeren, a' kik között vala magais a' Fő Vezér, az Esztergomi Érsekkel, a' Györi, Pétsi, Tsanádi, Bosnyai, Püspökökkel, és egyéb számos Fő Emberekkel együtt. Lajos Király ugyan innét elugratott, hanem lova a' Tselepataknak partjára törekedő kapaszkodásában hanyatt esvén ötet agyon nyomta. Szolimán, minekutánna Budát az Ország' nagy részével elpusztította, nagy nyereséggel, 's a' Magyar nevendékeknek szijra füzött sokaságával tere haza. Lajos Király ekkor felkerestetvén, a' Fejérvári Királyi Temetőbe vitetett, semmi magzatja se lévén Austriai Mária Hitvesétől.

XXXVIII.

H.
1526. E.

Zápolyai János, a' ki Szegednél negyven ezer Vitézekkel vala készen, nem hogy Frangepán Kristóffal, a' ki tizenöt ezer Horvátokkal közegete Mohátshoz, és a' Tseh sereggel, melly már Fejérvárhoz érkezett, egyezőleg az Ellenségnek esett volna; hanem inkább tsak azon dolgozott, hogy Magyar Király lehessen. Tokajba tehát Országgyűlést rendelvén, itten Királynak választott, és Sz. András havának tizedik napján a' Szent Koronával Fejérvárott megis koronáztatott. A' Nádor Ispány pedig, Báthori István, a' ki hasonlóképpen igyekezett a' Királyi Méltóságra, azonn volt már most, hogy Zápolyai Jánost leszállíthassa. Azért Posonyba Gyűlést hirdetvén, ottan Austriai Ferdinándot, Annának, a' Magyar

Királyi Aszszonynak Férjét, az előbbi kötések szerént választatta a Magyar Királyságra. Igaz, hogy ezen jó szívű Fejedelemnek erre semmi kedve se vala illy környül állásokban: de Báthori tsak ugyan rá birta ötet, hogy fegyveres kézzel jönne a Magyar Birodalom' megnyerésére. Annak utmutatásával szerentsés is volt Ferdinánd: mert mind a Városok, mind egyéb Hazafiak egész Budáig néki meghódolván, innét János Királyt azonnal elrettentette.

Ferdinand tehát bémenvén Budába, a Magyar Királyi Méltóságban megerősítettet, s ezer XXXIX. R.
1527. E. öt száz huszonhetedik esztendőben Sz. András havának harmadikán Fejérváratt szokott pompával meg is koronáztatott. Innét Budára visszatervén, az itten tartott Gyűlésben szép Törvényeket hozott, s Bétsbe költözött. János Király pedig ezer öt száz huszonkilentzedikben Szolimán Török Tsászár' segítségével Budát, az Országgal együtt, visszanyerte, de ugy; hogy az itt hagyott válogatott Jantsárok által maga hatalmát is fenntartaná a Török Szultán. Így a két Király' vetélkedése, s a Török Tsászár hatalmaskodása szörnyű veszedelembé ejtette a Magyar Hazát; még nagyobba tette ezen veszedelmet a Hithen esett meghasonlás, melly Német Országból ide béhatott: mert ez által annál kezebbek voltak a Hazafiak egymás' üldözésére; s ennél fogva még könnyebben hatalmaskodott rajtuk a Törökség. Ennek eltávoztatására tehát ezer öt száz harminznyoltzadikban megbékéllettek magok között a Királyok, János, és Ferdinánd; s Magyar Országot felosztották, úgy hogy ösz-Rét Király vetartaná, mint egy Ország Királyjai, s egy 1538. E. Nádor Ispányjok lenne: János Király' halálával pedig az egész Ország Ferdinándra jutna. De János Király megbetegedvén, úgy tette utolsó

rendelését ezeröt száz negyvenedikben, hogy az ekkor Izabella Hitvesétől született Fija, János 'Sigmond, következne a' Magyar Birodalomba, Ferdinánd Királynak kiszorításával: 's e' végett a' Törökkel ismét öszveszővetkezett. Illy Hazarontó intézete után ugyan azon esztendőben Sz. Jakab havának huszonhetedikén Szászsebesben
 1560 E. kimult ez élethől, 's Fejérváratt nagy pompával tétetett a' Királyi Temetőbe.

Ferdinánd Király rajta volt ugyan mindjárt, hogy az egész Magyar Birodalmat általvegye: de haszontalanított minden iparkodása. Mert az Özvegy Királyné, és három Gondviselők: Martinuzi György Váradi Püspök; Petrovits Péter; 's Enyingi Török Bálint az árva Királyfi mellett minden erejeket megvetették, bizván Szolimán Török Tsászár oltalmához. Ez ugyan el is jött a' következett esztendőben nagy Hadisereggel: de őket az egész Magyar Haza' romlásával tsufosan megjátszotta. Mert Budát a' barátság' színe alatt elfoglalván, az Özvegy Királynét Erdélybe küldötte Fijával együtt, olly tsalfa ígélet alatt, hogy Ennek felserdülttével által fogná neki adni Budát; azonban rendre foglalta a' Magyar Erőségeket; és így fészket vert az Otsmány Török-
 1551 E. ség édes Hazánkban. Ferdinand Király ezeröt száz ötvenegyedikben magához édesítvén ama' nevezetes Martinuzit, ez által rá ment arra; hogy az Özvegy Királyné mind a' Szent Koronát általadná, mind Erdélyt ide engedné: hanem ezt ő esztendő mulva kéntelenítettett ismét visszaengedni az Özvegy Királynénak, a' kinek ezer öt száz hatvanodikban történt halála után két esztendővel úgy engedett hadszünet Ferdinánd Királynak nyoltz esztendőre a' Török Tsászár; hogy János 'Sigmond Hertzeg Erdélynek, és Magyar
 1562 E. Ország' részének egész Kassáig való birásában

megegyeztetett legyen: a' néki maradt Magyar Birodalomtól pedig esztendőnként harminz ezer aranyot kénstelenítetett küldeni Konstantzinápolyba Ferdinand Király. Ki is elsőszülöttét Makszimiliánt a' Posonyi Gyűlésben a' Magyar Királyságra megkoronáztatni nagy örömmel látván, utánna való esztendőben, ezer öt száz hatvan negyedikben megvált ezen háborgós világtól Bétsben Sz. Jakab havának huszonötödikén, Romai Tsászárságának hatodik, Magyar Királyságának huszon hetedik, 's életének hatvanegyedik esztendejében; és Prágában temettetett el Anna Hitvесе' tetemeihez, a' kitől Magzatjai ezek voltak: Makszimilián Romai Tsászár, Magyar, és Tseh Király; Ferdinánd, János; és Károly Fő Hertzegek: Anna, Albert-Bajor Hertzegnek; Mária, Vilhelm Jüliki Hertzegnek; Katalin, Ferentz Mantuai Hertzegnek; Borbálla, Alfonz Ferrari Hertzegnek; Joanna, Ferentz Hetruriai Hertzegnek Hitvесе; Orsola, Margit, Magdolna Inspruki, és Ilona Hálaí-Apátzak.

Makszimilián, mint már megkoronázott Magyar Király, tüstént átalvette a' Magyar Birodalmat, és szerentsés fegyvere által Tokajt, Báthort, Erdődöt, Kövart, 's egyéb Erősségeket elfoglalta az Erdélyi Fejedelemtől: az e' miatt fenyegetődő Török Szultánnak is vitézül megfelelt. Szolimán erre felfortyanván, utólszor is Magyar Ország ellen hozta dühösködő Táborát, és Nagy szívetet két száz ezer Emberével körüvette: de itt látván a' Zrinyi Miklós' Bajnoki vezérlése alatt vitézkedő Magyarság által vátig megaláztatni az ő vitéz Törökjeit, a' guta megütötte őtet, 's elemésztette. Azért az új Török Szultán, Szelim, könnyen ráállott a' nyoltz esztendeig tartó Hadszünetre: valamint az Erdélyi Fejedelemmel, János Sigmondal is, meglelt az egyezés.

XL. K.
1564. E.

Ennek halála után pedig Somlyói Báthori István úgy leve azon Tartománynak Vajdája, hogy a' Magyar Koronától függene. De ezen nagy nevű Báthori Istvánnal, mint Lengyel Királlyal, egyenetlenségbe keveredvén Mákszimilián Tsászár és Magyar Király, ismét megszűnt Erdélynek a' Magyar Koronától való függése ezer öt száz hetvenhatodik esztendőben, a' melyben megvált e' világtól is Mákszimilián Tsászár, és Király Mindszent havának tizenkettődik napján negyvenkilentz esztendőskorában, és Prágában takarítottak el Tetemei. Mária Hitvesétől, ötödik Károly Tsászár' Leányától voltak Fijai: Rudolf Tsászár és Király; Erneszt Fő Hertzeg; Mátyás Tsászár, és Király; Mákszimilián, a' Német Rendszék Nagy Mestere; Albert, Belgyiomnak kormányozója: a' kiknek egyike se szaporította a' Felsőleges Austriai Házat. Leányai voltak: Anna, második Filep Spanyol Királynak Házastársa; Ersébet, kilentzedik Károly Frantzia Királynak Hitvese; és Margit Apátza. Igen könnyítette országglását e' derék Fejedelem azzal, hogy minden alattavaló Nemzeteknek Nyelvén tudott beszélleni.

XLI. K. Rudolf, a' ki már ezelőtt négy esztendővel
1576. E. Posonyban megkoronáztatott a' Sz. Koronával, mindjárt kezébe vette ugyan a' Magyar Királyi Páltzát Atyja halála után; de Helytartójának az Ötstsét, Erneszt Fő Hertzeget, rendelte Magyar Országban, a' Horvátságnál pedig a' katona kormányt az Atyja Testvérjére, Károly Fő Hertzegre, az ottani Károlyvár' Alkotójára bizta volt: maga pedig Prágában főképpen az Égvisgálói tudományt gyakorlotta. Innét egyik veszedelem a' másikat érte az ő Magyar Birodalmában. A' Törökök ugyan több ízben lehartzoltattak a' Tsászári, és Királyi Hadiseregek által; Erdély is a' Magyar

Magyar Koronához visszaállott: de Básta György, és Barbián Jakab Tsászári Hadivezéreknak oktalansága egészen megrontotta a' dolgot. Mert amaz Erdélyben; emez pedig Magyarországban, úgy viselték magokat az alattok való katonasággal együtt, mintha az Ellenség' földjén lettek volna. Erdély azért Botskai Istvánt választván Fejedelmének, elszakasztotta magát a' Magyar Koronától. Sőt Botskai az Erdélyiekkel berrohanván Magyarországba, csak hamar ellepte ezt egész Posonyig, és szabadság' színe alatt rutul emésztette édes Hazáját, a' Törökkel, és Tatárral együtt hartzolván ellene. Mehemet Török Vezér az ő Tsászársja' nevével a' Pesti mezőn Magyarország' Királyjának ki is kiáltotta Botskai Istvánt. Rudolf ezzel a' tsillagvizsgálástól elijesztődván, Fejedelmi dolgához látott, 's Ötstsének, Mátyás Fő Hertzegnek, és Illésházi Istvánnak eszközlése által: megbékéltetett Botskai Istvánnal, úgy hogy ennek nem csak Erdély, hanem Magyarországnak hét Vármegyéje is, a' Tokaji Uradalommal együtt, általengedetett legyen ezer hat száz hatodikban. Ugyan azon esztendőben a' 1606. E. Törökkelis husz esztendőre kötötett a' békesség. Rudolf ezután Mátyás Fő Hertzeg segyveres kívánságának engedvén lemondott a' Magyar Koronáról, 's ezt néki általadta, Austriával együtt, ezer hat száz nyoltzadik esztendőben.

II. Mátyás azon esztendőben Posonyban a' XI. II. K. Magyar Rendecktől egyező akarattal Királynak választatván, Sz. András havának tizenkilentzedikén megkoronáztaték Kardinál Forgáts Ferentz Esztergomí Érsek által: a' Szent Korona osztán a' törvényesen rendelt helyére a' Posonyi Várba tétellett Gróf Révai Péter, és G. Pál y István őrizete alatt. Ugy végeztetett egyszersmind, hogy az Országnak minden Tisztsegeire Haza-

Magyarok esmérete.

P

fiak emeltessenek, 's annak oltalma a' höní Katonaság alatt legyen. Erdély Országgal legtöbb haja volt ezen Királyi Felségnek; de, hogy állandóan a' Magyar Korona alatt maradjon az, ezt meg nem nyerhette. Rudolf Tsászárs ezer hat száz tizenkettődikben meghalálózván, Tsch Országának is Uráva lett második Mátyás, 's egyetemben a' Romai Tsászári Méltóságra is felemeltetett; és Religyiójok' szabad gyakorlását a' Huszítáknak, és Lutheránosoknak azonnal tilalmazta a' Tsch Korona alatt, noha ezelőtt a' Magyar Országi Protestánsoknak azt Országos Törvény által megengedte volt. Látván pedig, hogy semmi Örököse se lenne Hitvesétől, Ferdinándot, az ő Atyja' Testvérjének, Károly Fő Hertzegnek Fiját, a' kit már Rudolf is akara, de akkor elmentálla, választotta a' Magyar Királyságra, és azt ezer hat száz tizenennyolcadikban a' Posonyi Gyűlésben Kárdinál Pázmány Péter Esztergomi Érsek által Pünköst havának tizenötödikén meg is koronázták a' Magyar Rendek; a' következett esztendőben pedig Böjtmás hava' huszadikán Bétsben történt halálával minden Koronájának bírására hagyta. Első volt Felséges Királyaink között, ki a' Bétsi Kapucinusokhoz temettetett.

XLIII. K.
1619. E.

II. Ferdinánd olly veszedelmes állapotban vette által a' Királyi hatalmat, a' millyenben mind eddig soha se volt az Austriai Ház: mert a' Tsehekkel együtt annyira felzúdultak a' Bétsi Protestánsok, hogy rárohanván, úgy bántak ezen jó lelkű Fejedelemmel, mint egy latorral, kikámpulván, 's taszigálván önnön Fejedelmi Palotájában. De reménysége szerint megsegítettett az Ur Istentől; 's Ellenségei annyira megszégyenítettek, hogy még azon esztendőben Őtet, mint Romai Tszzsárt is kéntelenítették tisztelni. A' Magyar Protestánsokat is megszédítették a' Tse-

hek; és Bethlen Gábor Erdélyi Fejedelem' vezérlése alatt partütésre hozták, úgy annyira, hogy a' következett esztendőben a' Besztertzei Gyűlésben Bethlen Gábort Magyar Királynak hirdették legyen. De csak ugyan győzött osztán az igazság: ámbar Bethlen a' Törököket, és Tatárokat is ide lázította, mint Botskai. Sőt azon ohajtott kívánsága is bétellyesedett a' jó Királynak; hogy az ő első szülöttét, Ferdinándot, ezer hat száz huszonötödikben a' Sopronyi Gyűlésben Királyjokká választották a' Magyarok, 's Kárdinál Pázmány Péter Esztérgomi Érsek által megis koronázták: a' kit, minekutánna a' Tseh koronával megkoronáztatott, arra is rá segítette az Isteni Felség, hogy Frankfurtban Romai Királya választatnék. Ezen Fejedelmi gondoskodása után ezerhat száz harminthetedikben Bőjtelő havának tizenötödikén általadta Teremtőjének az ő buzgó lelkét. Bajor Anna Mária Hitvesétől négy Magzatot hagyott: harmadik Ferdinánd Magyar Királyt, és Romai Tsászárt; Leopold Vilhelmet több Egyháznak Püspökét; Anna Mariát, a' ki Makszimián Bajor Hertzeghez, és Cicellét, a' ki Ulászló Lengyel Királyhoz ment vala Férjhez.

1624. B.

XLIV. H.
1637. B.

III. Ferdinánd Király azon esztendőben a' Posonyi Gyűlésnek rendelésével fogott országlásához: a' hol letsendesítvén a' Protestánsokat, a' közjóra hasznos Törvényeket hozott a' Rendekkel. Hanem azután az Idegenektől noszoltatván a' Protestánsok, csak ugyan pártotütöttek, 's tűzbe borították a' Hazát, Rákóti György Erdélyi Fejedelemtől segítettvén, a' ki ezer hat száz negyvennegyedikben majd hetven ezer Emberral rohant idebé, a' Törökkel öszveszövetkezvén a' Magyar Király ellen. Eleinten jól szembe állott ugyan velek a' Nádor Ispány Eszterházi Miklós a' felkelt hiv Nemességgel: de, minthogy Rákó-

tzi serege minduntalan nevededett, a' Király elvonván tőle ajándékokkal a' Szultánt, ezzel husz esztendőre békességet teve. Rákóti is mindjárt könnyebben hajlott arra: mindjárt el is fogadta azt, mihent a' Király néki hét Vármegyét általengedett a' szerént, mint Bethlennek, örökségül pedig a' Tokaji, és Regétzi Uradalmakat.

XLV. K.
1647. E.

IV. Ferdinand erre ezer hat száz negyvenhetedikben a' Magyar Rendektől Posonyban Királya választatván, Sz. Iván havának tizenhatodikán megkoronáztatott mindenek nagy reménységere: hanem még édes Atyja' élteben ezer hat száz ötvennegyedikben elhervasztotta ötét az irigy halál. Ennek helyébe tehát az Ötstsét Leopoldot méltóztatták a' Rendekek a' következett esztendőben, és Sz. Iván havának huszonhetedikén Posonyban megkoronázták. Két esztendővel ezután ezer hat száz ötvenhetedikben Sz. György havának másodikán meghalálozott harmadik Ferdinand Bétsben. Első Hitvesétől, Spanyol Anna Máriától lettek Magzatjai: Negyedik Ferdinand Király; első Leopold Tsászár, és Király; s Anna Mária Spanyol Királyné. A' másodiktól Tyroli Maria Leopoldinától: Károly József Fő Hertzeg Paszszaui Püspök. A' harmadiktól, Mantuai Eleonórától: Eleonóra, először Mihály Lengyel Királynak, ennek halála után pedig ama híres Hadvezérnek, Lotharingiai Károlynak Hitvese; és Anna Mária, János Vilhelm Rajnai Palatinusnak Felesége.

XLVI. K.
1657. E.

I. Leopold az említett esztendőben következőn a' Magyar Királyi hatalomra, a' következett esztendőben a' Romai Tsászári Birodalomnakis Fejévé tétetett. Az alatta tartatott első Posonyi Gyűlésben mindjárt sok panaszt kelle néki hallani a' Rendektől, főképpen az idegen Katonaság' kajtorkodásáról: azért ismét törvé-

nyesen meghatározatott; hogy három esztendő alatt innét minden idegen katonaság kiköltöztessék: és a' Nemzeti Katonaság olly karba hozatassék; hogy a' Hazát megszabadítsa a' Török igitól. De a' Fejedelem nagyobb bátorságnak ítélte a' kész katonaságot itten tovább is megtartani. Azonban egész tüzzel kiűtött a' Török háboru: holott ama' ditső Magyar Hadi Fő Vezér Zrínyi Miklós az ő Magyar Hadiseregével sok diadalmakat nyere: a' mellyeket irigy szemmel nézte Montekukuli az idegen Katonaságnak Fő Vezére. Innét e' nevezetes két Hadivezének között egyenetlenség támadott, a' Magyar Hazának temérdek kárával. Mert, minekutánna Montekukuli megnyerte az ütközetet a' Törökök ellen Sz. Gothárdnál, már az egész Magyar Nemzetet gyűlölségbe hozta a' Felség előtt: melly annál inkább nevedett; mivel a' Magyarok azon békeség ellen, melly ekkor a' győzedelem' folytában köttetett vala a' Törökkel, nagyon kikelték volt. Ezért a' Tsászári, 's Királyi Felség a' Végvári Magyar Katonaságot is széllyel botsátván, minden Német Seregeit Magyar Országba szállította. Innét nagyon elidegenültek a' Királytól a' Hazafiak, 's arra határozták magokat; hogy, ha szépséggel nem lehetne, fegyverrel fordítanak el magoktól azon Tsászári Katonaságnak hatalmaskodását, Nádor Ispány Veselényinek halálával az ő Murányi Vára Királyi kézre jutván, az ottan találtatott levelekből tudtára esett Ő Felségének azon meghatározás: azért többeknek az ahban résztvetteknek elfogattatása, 's kivégeztetése után, Magyar Országot a' Német Rend' Mesterének, Ambringen Gáspárnak, kormányozására bizta. De ebből még nagyobb tűz támadott, úgy hogy a' Hazafiak, és az idegen katonák között szörnyű mérsárlások lettenek. Ezer hat száz nyoltz- 1621. E.

van egyben megszűnt ugyan ezen rettenetes Zenebona; mivel a' Királyi Felség Sopronyban az öszvegyült Ország' Rendjeivel mind a' Nádor Ispányi Méltóságot, mellyre Gróf Eszterházi Pál választatott vala, visszaállította, mind egyéb nehézségeit az Országnak megorvosolta. Hanem Törökli Imre, a' ki azon Gyűlésre sejelent meg, azután még nagyobb tűzbe borította édes Hazánkat. Ehez adván magokat a' Törökök, ezer hat száz nyoltzvan harmadikban három száz ezren rohantak ide bé, 's egész Bétsig hatván, azt keményen ostromlották. De itt úgy megverettettek, hogy több ezereknek ott veszttével nyakra förlődultak légyen vissza, utjokban mindenütt fogyasztatván a' Tsászári Királyi Katonaságtól. Így több Erősségeknak visszavétele után, ezer

1686. E. hat száz nyoltzvan hatban Budából is kiverettetett az ott száz negyvenöt esztendeig otsmánykodó Törökség. A' Királyi segyvernek illy szerentséje után a' következett ezer hat száz nyoltzvan hetben a' Posonyi Gyűlésben lemondván az Ország a' szabad Királyi választásról, háladatosán elfogadta Leopold Király' maradékainak örökös következését, úgy hogy mindenkor az Első szülött jutna a' Magyar Királyságra. Ugyan ezen Gyűlésben meg is koronáztatott Ő Felségének első Fija, József, megeskülvén az Ország' jussainak, és szabadságának fenntartására. Annál nagyobb szerentsével folyt osztán a' háboru az Osmánok ellen: mert kiverettetvén azok a' Szeremségből, 's Horvát Országból, Szervia majd egész Bosniával, Albániával, és Oláh Ország' egy részével a' Magyar Király' hatalmába esett. Megfordult ugyan ezen szerentse, úgy hogy egész Belgrádig mindent visszanyertek a' Törökök. Hanem Eugénus

1697. E. Hertzeg ezer hat száz kilentzvenhetedikben Szentánál a' Tisza mellett úgy megverte őket, hogy

ők sürgetnék a' békességet: a' melly ugy készült meg Karlovitzban, hogy Leopold, valamit elfoglalt, mind megtartaná; Erdély a' Magyar Korona' hívségében maradna: a' Temesi Tartomány pedig a' Törököknek hagyattatnék. Azonban ismét kiütött a' belső háboru: mivel az idegen Katonaság' tartatására köteleztettek a' Hazafiak a' nélkül, hogy e' végett Országgyűlése tartatott volna. Gyujtogatta ezt a' Frantzia Király, tsak hogy ő más részről annál nyertesebb lehessen az Austriai Ház ellen. Azért semmiképpen le nem tsillapithatván Leopold ezen tüzet, annál szomorubbán történt az ő halála ezer hat száz ötödikben Pünköst havának ötödik napján életének hatvan ötödik esztendejében. Háromszori házasságából ezen Magzatjai maradtak: a' Spanyol Király' Leányától, Mária Therésiától Mária Antonia a' Bajor Hertzeg' Hitvese. Második Feleségétől semmi magzatja se lett. Harmadiktól Eleonóra Magdolnától: első József Tsászár, és Király; hatodik Károly Tsászár, és Király; Mária Anna, Portugálliai Királyné; Mária Ersebet, Belgyiornak; Mária Magdolna, Tirólisnak kormányozója.

I. József azonnal hozzá fogván Magyar Királyi országlásához, főképpen igyekezett, hogy az összeesküdtek néki meghódoljanak: de haszontalan. Sőt arra vetemedtek, hogy Onodon ezer hét száz hetedikben szabad Köztársaságnak nyilatkoztatnák Magyar Országot; 's mind azokat, a' kik József Királlyal tartanának, számkivételre ítélnék. Hanem minekutánna Trentsénél a' Királyiaktól megverettettek; a' Romai Pápa' lelki fegyverétől is érdekeltettek volna mind azon Hívek, főképpen az Egyháziak, és Szerzetesek, a' kik nem engedelmeskednének a' Királynak; kezdettek volt lelkiesméretekben szorongattatni. Erre a' Király a' Horvát Országi Bánt, Gróf Palffy

XLVII. R.
1705. E.

Jánost intézte hozzájuk olly maga kinyilatkoztatásával, hogy kész őket kegyelembe venni, 's minden Törvényes kéréseiket elfogadni, tsak térjenek engedelmességre, 's a' törvényesen végzett Örökös Királyi következtést, és az Arany végzemeny' utolsó Tzikkelyének eltörlöttségét esmérnek meg. G. Pálffy János tehát ezer hét száz tizedikben Vaján öszvejött Hertzeg Rákótzai Ferentztzel, az öszveesküdtek' Fejével. Ez megértvén a' Bántól azon Királyi kegyes kinyilatkoztatást, megindult, és azt mondotta: hogy rajta fog lenni a' Szövetséges Tanátsnál, hogy tellyesítessek Ő Felsége akarátja. De ott mindjárt több nehézségek hordattak elő; és a' békesség' dolga a' következő esztendőre halasztatott. Rábeszeltetvén Gróf Bertsényitől, 's egyebektől Rákótzai, a' télre Lengyel Országba vette magát, tsak hogy velè ne lehessen együtt G. Pálffy János. Ennek igen nehezen esett ez; mivel a' Király felette sürgette őtet, hogy mentől előbb végét szakasztaná a' dolognak. Ezer hét száz tizenegyedikben pedig Sz. György havának tizenhetedikén a' Király kimulván ez életből, annál inkább törekedett a' békesség' helyre állításán G. Pálffy János: tsak hamar ezután végre is hajtotta ezt Károlyi Sándorral, a' ki Hertzeg Rákótzinak, és G. Bertsényinek távollétében Fő Vezére vala az Öszveesküdteknek. Szatmáratt alólirattatván e' két nagy Hazafitól, 's egyebektől azon Békesség, általvitetett Lengyel Országba, hogy Hertzeg Rákótzai Ferentz is írná annak alája magát; de Ő ezt nem tselekedte, bizván a' Frantzia Királynak tsalfa hitegetésében: a' miről osztán szomoruan emlékezett Török Országban; a' hol a' Szultán' kegyelméből több hív Magyarjával együtt élődvén, ott megis halt, 's Konstantinápolyban temettetett el.

III. Károly következőn a' Magyar Király-XLVIII. E. ságra az ő Bátyjának serjfi magzat nélkül történt 1711. E. halála után, tüstént oda hagyta Spanyol Országot, a' mellyért tíz esztendeig foganatlanul viaskodott; s még azon esztendőben Karátson Böjtén Frankfurtban megkoronáztatott a' Római Császárságra; a' következett ezer hét száz tizenkettődikben Pünköst havának tizenkettődikén Posonyban a' Magyar Szent Koronával is felségessítettett; s mind ekkor, mind ezer hét száz tizenötödikben jeles Törvényeket hozott az Ország' Rendjeivel a' Haza' boldogságára. Osztan a' Török ellen is olly szerentsésen hadakozott az ő Serege Eugenius Szabaudiai Hertzeg' vezérlete alatt, hogy nem csak a' Magyar Hazából, hanem Belgrád' megvételeivel Szervviából, Bosnya, és Oláh Ország nagy részéből is kiverettetett legyen; és az ezer het száz tizenhatszadikban szerzett békeségben mind az meg is tartatott. Ezzel annyira magához vonta e' ditső Király a' Magyarok sziveit, hogy ezek Posonyban az ezer hét száz huszonkettődikben kezdődött, és a' következett esztendőben végeződött Gyűlésben először is abban egyeztek meg, hogy a' Királyi Familiában a' Leányágra is kiterjeszteni az örökös Királyi következt: azután pedig olly Törvényeket szabtak Ő Felségével, mellyek által mintegy ujonnan született a' Magyar Közönség. Hanem utolsó idejében annyira ellene fordult e' Nagy Fejedelemnek a' szerentse; hogy, valamint a' Spanyolnak Napolyt, és Sziciliát, úgy a' Töröknek Szervviát, Bosniát, és Oláh Országot kéntelen vála által engedni. Erre nagy Keresztényi buzgósággal vált meg e' mulandó világtól Mindszent havának huszadik napján ezer hét száz negyvenedikben életének ötvenedik esztendőjében, Hitvesétől, Brunsz-

XLIX. K.
1740. E.

viki Ersébettől, két Leány magzatot, Mária Theresiát, és Mária Annát hagyván maga után.

Mária Theresia a' Magyar Királyságra következvén, mindjárt nagyobb része Európának ellenetámadott: azért a' Magyarok annál érzékenyebb buzgósággal inneplették az ő megkoronáztatása napját. De még inkább felbuzdultak oltalmazására, midőn előttök a' Posonyi Gyűlésben, karján lévén gyönyörű Magzatja József, deák nyelven nagy hathatósággal előadta Koronája' veszedelmét. Jól is bizott Magyarjaiban: mert ezek fegyverre kelvén, olly ditsően hartzoltak vala az Ellenséggel, hogy bámulásra hozták legyen egész Európát. Meg is lett a' békesség a' Magyar Koronának nagy ditsősségével. Hasonlóképpen víteztek a' Burkussal tartott hét esztendei háboruban. Azért annyira betsülte Magyarjait e' Nagy Fejedelem, hogy azokból állítaná fel azon Nemes Gárdát, mellynek őrizetére Magát, 's egész Királyi Udvarát bizoi méltóztatott. Mind az Egyházi, mind a' Világi Rendnek nagyobb tökéletesedésére a' Tudományokat jobb karba hozta. Illy ditsősséges országlásával elfelejthetlenné tette Felséges nevét a' Nemes Magyar Nemzetnél, mellyet ezer hét száz nyoltzvanodik esztendőben Sz. András havának huszonkilentzedik napján történt halála selette megazomorított. Ferentz Tsászárral volt házasságából maradtak Magzatjai: második József Tsászár, és Király, második Leopold Tsászár, és Király; Ferdinánd Fő Hertzeg; Mákszimilián Fő Hertzeg, Koloniai Érsek, és a' Német Rendnek Nagy Mestere; Mária Anna Fő Hertzeg Asszony, Apátza; Mária Kristina Fő Hertzeg Asszony, Albert Királyi Hertzegnek Párja; Mária Ersébet Fő Hertzeg Asszony; Mária Amália Fő Hertzeg Asszony, Spanyol Királyi Hertzeg' Hitvese; Mária Karolina, negye-

dik Ferdinánd Sziciliai Király' Felesége; Mária Antonia, tizenhatodik Lajos Frantzia Királynak Házastársa, a' kinek, valamint az ő Felséges Férjének, sejtét vette a' neki dühödött Frantzia Nép.

II. József már tizenöt esztendeig fényesked-
vén a' 'Tsászári Meltóságban, édes Anyja' halá-
lával, mint Örököse a' Magyar Koronának, azon-
nal kezére vette az Ország' kormányozását, va-
lóban nagy lelkűséggel. A' Keresztényi Türede-
lemről szóló Végzeményjét úgy adta ki, hogy
azzal a' Nemkatholikusokat az egy idvezítő Ka-
tholika Hitre figyelmeztetné: a' mellynek hogy
mindnyájan igaz lélekkel meghódolnának; külö-
nös Királyi Levelel is ébresztette őket. A' Szer-
zetesek' kevesítésével szaporította a' Plébánoso-
kat. Öszveiratta az egész Birodalmat, minden
Helyben megmértvén a' belső, és külső földi
birtokokat. Az Országutakat megtsináltatván,
a' gazdagság' tsatornáját, a' kereskedést, jobb
lábba állította volt. A' Törökkel ezer hét száz
nyoltzvan nyoltzadikban háboruba keveredvén,
olly szerentsésen folytatta azt, hogy Moldva,
Szervia, és Oláh Ország az ő segyvere által meg-
hódoltatott legyen. Azonban, valamint a' Belgák,
ugy a' Magyarok is zugolódásra fakadtak; hogy
bévett szokásaik, és Törvényjeik ellen menne az
Országulás; a' Burkus is Ellenségképpen tartotta
magát; a' nyavalya is mindmind nagyobb erőt
veve Ő Felségén: azért az ő Magyarjainak, kik
ötlet már születésekor tsuda vitézséggel oltalmaz-
ták, azonnal engedett; 's Bétsből a' Szent Koro-
nát haza küldvén, Szittyai nyelvünkön olly ki-
nyilatkoztatást tett, hogy tellyesen vissza állítja
az Országot Törvényes állapotjába maga meg-
koronáztatásával. De ezt meg nem érthette: mert
ezer hét száz kilentzvenedikben Böjt elő havának
buszadikán megvált ez arnyék világtól.

L. H:
1780. E.

1788. E.

LI. H.
1799. E.

II. Leopold, minthogy Jósefnek semmi Mag-
zatja se maradt, nyerte el az Ország Törvénye-
erejével a' Magyar Királyságot, a' többi örökös
Tartományokkal együtt: azért Toskanából, mel-
lyet mint Nagy Hertzeg bira, Böjtmás havának
első napján már Bétsbe érkezett a' jelentett esz-
tendőben; s azonn volt, hogy a' Magyar Sz. Ko-
ronával mentől előbb megkoronáztatván, hasznos
Törvényeket szabjon a' Rendeikkel az Ország bol-
dagságára. Mivel pedig a' Budai Gyűlésben a'
Religiói vetélkedéssel buzták a' dolgot az Or-
szág Rendjei; ősszel, minekutánna Frankfurt-
ban mint Tsászár megkoronáztatott, Posonyba
szállította Budáról a' Gyűlést Ő Felsege, s ottan
Sz. Leopold' napján Sz. András havának tizenötö-
dikén koronáztatott-meg nagy pompával, mellyet
Felségesen neveltek a' Nápolyi Hírály, és Király-
né Magyar fényes öltözetben. A' Koronás Feje-
delem osztán a' Rendeikkel bölts Törvényeket sza-
bott azon Gyűlésben, mellynek a' következő esz-
tendőben Böjt más havának tizenhatodikán sza-
kada vége. Meglett a' békesség, valamint koron-
ázás előtt a' Burkussal, ugy ezután a' Törökkel
is; de a' szerént, hogy ennek oda engedtetett
Szervia, Moldva, és Oláh Ország; és tsak Ó-
Orsova a' Tzerna vizéig terjedő kerülettel, s az
Unna melléki kerületnek egy része, Tzettin; és
Dreznik Váraival, maradtak a' Magyar Korona
birtokában. Ugyan azon esztendőben Sz. Mihály
havának hatodikán Prágában a' Tseh Koronával is
megkoronáztatván jó Királyunk, tellyességgel
oda függesztette Féjedelmi böltsességét, hogy
mennél boldogabbá tehesse széles Birodalmát. Ha-
nem országulásának mindjárt második esztendejé-
ben ezer hét száz kilentzven kettődik Böjt más
havának első napján elszakasztotta attól a' halál
életének negyvenötödik esztendejében. Ludovika

Spanyol Királyi Hertzeg Aszszony Hitvesétől tizenhet Magzatjaillettenek; 's tizennégyet hagyott életben, ugymint: Ferentz Tsászárt, 's Magyar, és Tseh Királyt; Ferdinánd Toskánai Nagy Hertzeget; Károly Fő Hertzeget; Sándor Leopoldot' Országunk akkori Nádor Ispányját; Jósef mostani Nádor Ispányunkat; Antal, János, Renát, és Rudolf, Fő Hertzegeket. Ismét: Mária Therésiát, Antal Szakszoniai Fejedelem Hitvesét; Mária Annát, Hradsiní Apátzák' Fejedelem Aszszonyát, Klementinát, Ferentz Nápolyi Korona Örökösének Házastársát; és Mária Amalia Fő Hertzeg Aszszonyt.

• I. Ferentz megörvendezettette a' Magyar Nem- LII. R.
1792. E.
zetet azon esztendőben Sz. Iván havának hatodikán maga ditső megkoronáztatásával Buda Fő Városában. A' Frantziák azonban, kik magoknál lerontván a' Királyi Méltóságot, minden Királyi Koronákat leakartak tapodni, jó Királyunknak hadat izentek: melly változó szerentsével folytatván, olly békesség kötéssel végeztetett ezer hét száz kilentzven hetedikben Kámpoformióban; hogy a' Velentzei Köztársaságnak az Adriai tenger, és Ets folyó közt lévő része, Rovignóval, Istriával, és Dálmáziával együtt, általengedett legyen Felséges Urunknak az előbbeni Olasz birtokaiért, és Breisgauért; a' Német Birodalom' batárául pedig a' Rajna rendeltetett. De a' tizen nyoltzadik század' végén ismét a' Frantziák felgyulasztották a' háborut; 's őket eleinten a' mieink igen letsepülték: hanem osztán a' Frantzia fortély megént erőt veve rajtok; 's a' Lünevillei békességben az Ets melléki Tartománynak egy részével a' Toskánai Nagy Hertzegeiséget is oda kelle engedni ezer nyoltz száz egyben. Illy győzedelmek után a' Fő Konzulságot, mellyre fortélyosan emeltette volt magát Bonaparte, Tsá-

1804. E. szárságra változtatta ezer nyoltz száz negyedikben, 's felkenettetetésére a' Romai Pápát idézte Párisba. Ekkor Felséges Urunk is az Austriai Tsászári Titulust méltóztatott vala felvenni öröksegesen. De Bonapárte már most a' Romai Pápától felkenettetett Tsászárlévén, az egész Föld' Urának tartotta magát; 's majd egészen elfoglalván Olasz Országot, osztán a' Pápát is megfosztotta Romától, 's mint Rabot, úgy hurtzoltatta Frantzia Országba. Megértvén pedig, hogy az Anglus, Orosz, Svéd, és a' mi Udvarunk öszveszövetkeztek, és hadi lábra állottak temérdek erővel sietett erre, és a' Burkus elnézésével ennek Tartományján olly hirtelenséggel nyomult seregünk' háta megé Ulmánál ezer nyoltz száz ötödikben Mindszent havának közepén, 's olly rettenetesen szórta réa a' tűznek záporát, hogy elrémlvén, Makk Vezérjével együtt, megadta magát nekie: tsak Ferdinánd Fő Hertzeg vágta ki magát vitézül néhány Regementekkel annak tűzöntő serege közzül. Osztán szakadatlanul omlott Béts felé a' győzedelmes Ellenség, 's oda bé is szállott Sz. András havának tizenharmadikán minden ellentállás nélkül: minthogy Tsászárság Ö Felsége nem akarta, hogy ezen ékes Városa az Ellenség' tüze által romlást szenvedjen; a' nagyobb drágaságoknak, 's eszközöknek Magyar Országba, Morvába, 's Tseh Országba lett elhordatása után, valamint Királyi Magzatjaikat Magyar Országba küldötték, úgy magok Ö Felségek a' Tsászárság, és Tsászárné, néhány Udvariakkal, Morva Országba költöztek. Sz. Koronánk is Budáról Munkáts erős Várába vitettetett vala. Az említett hónap' tizenötödikén egy tsmó Frantzia Lovasság már Posony alatt termett a' Duna jobb partján, 's itt a' repülő hidat letartóztatván, négy napig hatalmaskodott. Ennek Austriába vissza térte után, tüstént számos Fran-

tziaság tódult ide bé Mosonyvármegyébe, 's egész Győrvármegyéig vizsgálódott, 's tapasztalván, hogy részünkről e' tájon semmi katona erő se volna; Posonynál általköltözvén a' Dunán, Morvába nyomakodott; és itt Bonapárte' nagy Ármádájával, melly Bétsnél ment által a' Dunán, egybekaptsolódván, Olmutzhoz nem messze Auszterlitznél megütközött az ide-segítő Muszka Armádával, és ezen tellyes győzedelmet vett Karátsón havának másodikán. Ekkor Felséges Urunk, a' nagyobb veszély' eltávoztatásáért, a' Frantzia Tsászárhoz ment, 's a' békesség eránt való szándékát kinyilatkoztatta. Bonapárte úgy állott annak kidolgozására, hogy a' Muszka Tsászár az ő seregével azonnal hazatérjen; a' Magyar Nemesség' felkelete, 's a' Tsehek felfegyverkeztetése mindjárt megszűnjön: 's addig is általadattassék a' Frantziáknak Morva, Tseh Ország' egy részével, 's Posony Városa az ő vidékjével; úgy Austria, Stájer, Karinthia, Karniolia, Isztria, és Velentze, egész Tartományjával együtt. Ez meglevén, Posonyban dolgoztak a' békesség eránt, részünkről: Hertzeg Lichtenstein János, és Gróf Gyulai Ignátz Generálisok; a' Frantziák' részéről, Talleránd Frantzia Minister: és azon Karátsón havának huszon betedikén végre is hajtották ezen munkát. Elvesztette ezzel a' mi Udvarunk Tirólist, a' Velentzei Tartományt, és Dalmáziát; 's nyerte a' Szaltzburgi Hertzséget; e' helyett pedig Ferdinánd Fő Hertzeg a' Vürtzburgi Hertzséget.

Hanem az ezer nyoltz száz kilentzedik esztendő ismét háboruba keverte az Austriai Birodalmat a' Frantzia Birodalommal, a' melly ellen leendő győzelem eránt annál nagyobb reménysege vala Austriának; minthogy három Ármádiában, mellyeknek egyikét János Fő Hertzeg Olaszországban, másikat Károly Fő Hertzeg Német

Országban, harmadikát Ferdinánd Fő Hertzeg Gallitziában vezérlette, olly Hadi ereje volt, a' millyennek mássát még eddig nem lehetett olvasni ezen Birodalom' Kronikájában. A' fegyverre kelt Magyar Nemességnek is derék serege keszült az Ország' Nádor Ispányja Jósef ö Királyi Fő Hertzegsege alatt. Azért Sz. György havának tizediken bátran bévezette az ő Armádáját Baváriába Károly Fő Hertzeg: ugy János, és Ferdinánd Fő Hertzegek derekasan előnyomultak. Bonaparte tehát Spanyol Országból, a' mellynek elfoglalásában törekedett, nagy sietve hozta támentalan Seregét Német Országba, 's tsak hamar szembe szállott Károly Hertzeggel, 's rajta győzedelmeskedvén Regensburgnál, egész Bétsig nyomult, a' melly Fő Város egy napi lövettetése után feladta magát nékie. János Fő Hertzeg ide hivatatván, sietséggel jött ugyan az ő Seregével; de azon Frantzia Armádia, a' mellyel kelle neki viaskodni Olasz Országban, mindenütt sarkában volt egész Györig. Az itt lévő nem egészen felkészült Nemes Sereg tehát Sz. Iván havának tizenharmadikán véletlenül kényszerítettett a' har tzolásra, 's János Fő Hertzeg' Armádájának néhány Tsapatjaival meghökölte az Ellenséget: hanem más nap a' tökéletesen fegyverkezett Ellenség diadalmaskodott több hadi eszközök nélkül szűkölködött népünkön, noha nem kevés veszteségével. Györ azonban, a' melly sem magára, sem katonai oltalomra nézve elegendőképpen meg nem vala erősítve, tíz napig állotta ki az ostromot; 's azon hónapnak huszonnegyedikén kényszerítettett magát feladni az Ellenségnek. Bonaparte osztán Győrtől az Olasz Vice-Királynak, Eugennek, az ő mostoha Fijának, Seregét maga Armádájához vont: ezen rettenetes erővel által kelvén a' Dunán, holott ezelőtt két héttel derekasan

kasan visszaverettetett, Vagrámnál Károly Fő Hertzeg' Armádájának sántzáin általrontott, és Sz. Jakab havának hatodikán tellyes győzedelmet vett azonn. Tizenkettődiken egy hónapi hadszünetet tett; 's tizennegyediken Posonyba bémén-tek a' Frantziák. Így tehát nem csak Austriát, Stájer, Tirólist, Karinthiát, Karnioliát, Isztriát; hanem Morvának Znaym, és Brün kerületével, Posony Vármegyének azon részét, melly Szentjánostól fogva Posonyig az Országutján belől esik Morva felé; 'osztán Györrel a' Duna, és Rába között fekvő kies darabját is a' Magyar Hazának általengedte nékiek addig is a' mi Udvarunk. 1809. E. Ezen időközben megvizsgálta Györt is a' Frantzia Tsászár. Mindszent havának tizennegyediken megkészlőlvén Bétsben a' békesség, a' Magyar Birodalom' határává a' Száva tétetett délfelől; Austriától Isztria, Karniolia, Karinthiának Villaki Kerülete, Szaltzburgi Tartomány, felső Austriának egy darabjával, Tseh Országnak Szakszoniában lévő része, napnyugoti Lengyel Ország, Gallitziának egy részével a' Szan vizéig, a' napkeleti tsutstsával együtt, elesett. Így minekutána a' Györi Bástyát puska forral több helyett felvettették, ide hagytak bennünket az istentelen Frantziák, a' kik között igen keveset lehetett tapasztalnunk Istenest.

Bonaparte Napóleon hatalmas Frantzia Tsászár még abban is győzedelmeskedett ezer nyoltz száz tizedik esztendőhen, hogy Feleségétől elválván, Európának első Fejedelmi Házából az Austriai Tsászár, és Magyar Király' tizenennyoltz esztendős szép, és nagy okosságu Leányát Ludovikát nyerné magának Feleségül, a' kivel elsőben Bőjtmás havának tizenegyediken Bétsben Károly Fő Hertzeg levén Biztosa; másodszor azon 'hónap' utólján S. Clouban személyesen Polgári Magyarok esmérete. Q

- szertartással; Sz. György havának másodikán pedig Egyházi szertartással Párisban adatott öszve. Igy már most még inkább akarta, hogy minden Fejedelmek az ő akaratján járjanak. Ezt nem tse-
1812. E. lekedvén a' Muszka Tsászár, ezer nyoltz száz tizenkettődik esztendőben Táborral ment ellene Bonapárte, a' mi Udvarunktól is harmincz ezer emberből álló Armádával segítettén. Bé is hatott egész Moskau Városáig: de itt úgy rá ijesztettek a' Muszkhák, hogy Párisba futna, farkas kaszára hagyván Armádáját, melly nagyobb részent el is vezett a' mord hideg, és a' Muszka fegyver által, a' melly egész Német Országig emésztette azt Kutusóv Fő Vezér alatt. A' követ-
1813. E. kezett ezer nyoltz száz tizenharmadik esztendő tavaszszán Tsch Országban a' Muszka Tsászár, a' Burkus, és a' Svéd Király az Austriai Tsászár' Közbirósága alatt békességet kívántak Bonapárteval tenni: de ez még akkor is úgy tartotta magát, mint győzedelmes; 's ő támadta meg ismét a' szövetséges Hatalmasságokat ujonan állított Seregével. Kezdett is néki mosolyogni a' Hadi-szerentsé; hanem Lipsiánál úgy elhagyta őtet, hogy többé soha se fordult vissza hozzá; 's egészen béhajtattott Frantzia Országba a' Szövetséges Fejedelmek Armádája által Hertzeg Svartzenberg Károly Fő Vezér alatt: ezer nyoltz száz tizen-
1814. E. zennegyedik esztendő tavaszán pedig Parishól is kiszoríttatván, Tsászárságát is elvesztette, Elba szigetbe küldettetvén a' Szövetséges Fejedelmek által, hogy ottan töltené hátra lévő napjait. Felséges Urunk itten elsőben is úgy gondolkodott, mint Apostoli Király, és a' Szentséges Pá-pát fogságából kiszabadítván, Romába az ő Apostoli Székébe méltóztatta. Királyi Székét vissza nyerte a' Burhon Ház is tizennyoltzadik Lajosban. De mindjárt a' következett ezer nyoltz száz

tizenötödik esztendőnek harmadik hónapján Bonaparte bésuhant Frantzia Országba, 's hozzáadván magát a' Frantzia Katonaság, kénytelenített a' Király onnét eltávozni. Annyira is megbizta magát Bonaparte, hogy a' Szövetséges Armádának egy részét, melly az Anglus, és Burkus Seregekből áll vala Vellington, és Blücher Fővezérek alatt, tüzessen megtámadta légyen Belgiumban Watterlónál: de ugyan itten letsepültten, vége szakadt minden ditsőségének. Mert ijedtében mindenét ide hagyván, nyakra före gyalog sudamlott a' sűrű berkekbe, 's Parisba futott: a' hol Fejedelmi kintsekkel megrakodván, Amerikába intézte szökését. Hanem látván, hogy lepve légyen a' tengerpart az Anglus hajós sereggel: ennek önként megadta magát. A' Szövetséges Fejedelmek tehát már most a' Tsászári nevezettől is megfosztván ötöt, Generális névvel számkivetésbe küldötték Szent Ilona szigetebe, s ottan Anglus Katona őrizet alatt tartatik. A' Szövetséges Fejedelmek pedig, a' kik ellen ő leginkább hatalmaskodott, nagyobbultak Birodalmaikban. Ugyan is Felséges Urunk Birodalma Illyriai, Velentzei, és Lombardiai Királysággal gyarapodott, és erősödött.

1815. E.

III. R é s z.

A' Magyarok' Országos Rendeltetéséről: melly az Ország minden Rendeit, Törvényhozása módját, különböző Népeességét, kormányozását, s Igazgattatását foglalja magában.

I. S z a k a s z.

Az Ország' Rendjeiről.

Mondottuk volt az előbbeni Szakaszban; hogy a' Magyar Király Országlása az Ország' Törvényjein fondálódik: azon Törvényeket pedig szabni, a' Királyhoz, és az Ország' Rendjeihez tartozik. Minekutánna tehát a' Királyi Felségről szóllottunk; szükséges, hogy azon Rendeket szeresen előadjuk. Nemesség tsak egy ugyan a' Magyar Hazában, és így egy a' szabadság is: ezen Nemesség mindazáltal némelly különösségekre nézve négy Rendre vagyron osztva, és első a' Fő Papi Rend, mellyet teszik az Érsekek, és Püspökök: kik azon kívül, hogy fejenként hivatalosok az Ország' Gyűlésére, az ettől hozatott Törvények' béfejezésébe nevenként beiktattatnak. Az Érsekek között pedig első az Esztergomi, a' ki egyszersmind a' Szentséges Apostoli Széknek született követje, Birodalmi Hertzeg; Magyar Ország' Primássa, és Legfőbb Titkos Kancelláriussa, s egyik Fő Birája; s mig a' Királyi Táblának Elődje volt, a' hol most két Assessora vagyron, Királyi Jelenlételnek neveztetett: innét a' Nemesi Rendből azon Elölülői Méltóságban lévő most Királyi Jelenlétel' Személyesének neveztetik. Ezen Fő Érsek után a' Kalotsai, és Egri Érsekek; Ezek után pedig a' Megyés Püs-

pökök; ezekután a' Titulás Püspökök következnek. Ugyan e' Rendhez tartoznak a' Prélatusok is.

Második Rendsben vannak az Ország' Bárói, és Magnássai, vagy Nagyjai: amazok Zászlós Uraknak is nevezetnek. Első közöttök a' Nádor Ispány, a' ki közbenjáró a' Király, és Ország között; az árva Királyfinak Törvényes Gyámatyja; Király nem létekor ő szokott Ország' Gyűlését hirdetni; az övé volt az első szó a' Király' választásakor; ő az egyik Fő Birája az Országnak, és Fő Vezér Kapitányja a' Nemesi Felkelésnek; 's valamint a' Királyi Helytartó Tanátsnak, ugy a' Haza' legfőbb Törvény-Székének, a' Hétszemélyes Táblának Elődje: a' Királyi Táblánál pedig egy Helytartója, 's egy Itélőmestere vagyon. Második az Ország' Birája, a' ki már nevezetével jelentí Birói Fő Méltóságát a' Magyar Hazában, 's ezen Méltósága szerént vagyon helye a' Királyi Helytartó Tanátsnál, 's Hétszemélyes Táblánál: a' Királyi Táblánál pedig vagyon egy Helytartója, 's egy Itélőmestere. Harmadik a' Horvát Országi Bán. Negyedik a' Tárnok Mester. Már a' többiek ugy következnek egymás után, a' mint nyerik azon Zászlós Uri Méltóságot; 's így nevezetnek: Királyi Fő Udvarnok; Királyi Fő Kamaráz; Királyi Fő Asztalnok; Királyi Fő Pohárnok; Királyi Ajtóörzők' Fő Mestere; Királyi Fő Lovász Mester; Királyi Testörző Sereg' Kapitányja. A' Posonyi Gróf Djjok, valamint az Egyházi Fő Rendé, négy száz forint; szinte ugy neveik is az Ország' Törvényjeinek béfejezésébe beiktatódnak. Hajdan, kivált a' Királyi Ország-lásnak harmadik századjában többen voltak a' Zászlós Urak, a' Bosnyai, Vozorai, Machóvi, Ruszsziai, és Szörényi Bánokkal. Ez utólsónak helyébe rendelte vala Hunyadi Mátyás Király a' Temesi Bánt, a' ki egyszersmind azon Vármegyé-

nek Fő Ispányja is volt. Ezen Fő Rendhez tartoztak mindenkor a' Fő Ispányok is, a' kik egyzersmind Fő Haditisztek voltak, és Vármegyéknek Vezér Kapitányok. Ez Ország' Nagyjaít, avagy Magnássait nem kevéssé sokasították osztán a' mostani Uralkodó Házból lévő Királyaink azzal, hogy sok jeles Nemeseiket szabad Bárókká, 's Grófokká nevezni méltóztattak; sőt Birodalmi Hertzegekké is. Illy Hertzegi Méltóságra Perenyi Imre Nádor Ispányt legelsőben emelte vala ezer öt száz tizenhetedikben első Makszimilián Tsászar; ezer hat száz nyoltzvan hetedikben első Leopold Gróf Eszterházy Pál Nádor Ispányt; első Ferentz Római Tsászar ezer hét száz hatvannegyedikben Gróf Battyáni Károly Fő Hadi Vezert; második József Tsászar Gróf Grasalkovits Antalt; első Ferentz Austriai Tsászar, és Magyar Király Gróf Pálffy Károlyt, és G. Koháry Ferentzet.

Méltó itten arról is rövideden értekezni; hogy már a' harmadik századjában a' Magyar Koronának virágzott legyen e' mi Hazánkban a' nagyobb örökös, és szabad Ispányoknak, kiket utóbb Grófoknak neveztek volt, Méltósága, a' mellyhez némelly szabadságok, és jeles előzetek valának kaptsolva. Kiterjedt az mind a' kétágon lévő Örökösökre, 's egy bizonyos Vártól, és Uradalomtól vette az ő nevezetét a' Királyi Kegyelemből. Ez illyen Ispány, vagy Gróf Urak azon Várnak, és ahoz tartozó kerületnek nem csak Birtokosai, hanem Biráji is voltak, 's egyedül a' Királytól függöttek; 's csak ők jelelhettek veres viasz petséttel. Szépen kilátszik ez azon Királyi Levélből, mellyel ezen fényes Méltóságra kinevezte ötödik László Király ama' nagy hírű Hunyadi Jánost illy kifejezéssel: Ő Kegyelmet Hunyadi Jánost, és Fijait, 's ezeknek Örökösait

Bisztritz Városában, és ehez tartozó Kerületben, az Erdélyi részeken Örökös, szabad nagyobb Grófokká, a' mondott Kerületet pedig Örökös Grófsággá -- nevezzük, tesszük, és rendeljük a' mi Királyi hatalmunknak tellyes voltából. Ugyan azon János Grófot, Fijait, és Örököseit, sőt a' mondott Grófságot is a' Vajdáknak, és azon részeken egyéb Biráknak, 's Igazságlóknak ítélete, és hatalma alól kivévén, egyedül a' mi Királyi Jelenlételünk, vagy Nádor Ispányunk' és Udvari Biránk' ítélete alá adjuk, rendelve hogy ama János Gróf és minden Örökösei, a' petsétlésben, veres viasszal, a' Grófság' fellengőségének jeléül, és minden egyéb azon kegyelmekkel, tiszteletekkel, előzetekkel, és szabadalmakkal, mellyekkel más szabad, és örökös nagyobb Grófok a' Törvény, vagy szokás' erejéből élnek; örvendjenek, éljenek, és birjanak örök minden időkre. —

Harmadik Rendet teszik a' Rendiséges Nemesek, kik bajdan Vitézeknek neveződtek; mint-hogy ők vitézkedtek a' Fejedelem' vezérzése alatt a' közjóért: innét osztán Király' Szolgájinak is hivattattak; a' honnét eredett a' *Szolga-Bíró* név. Ezen Rendbéli Nemeseknek a' Díjja két száz forint' lévén, egyébképp' azon egy szabadalommal birnak amazokkal, és az Országnek legfőbb Tisztségeire emelkedhetnek érdemeik által. Ide tartoznak általjában minden Rendiséges Egyháziak mind díjokra, mind egyéb szabadságaikra nézve azon különbséggel, hogy a' Személyes ügyekben az Egyházi Törvényhatóság alatt vannak; 's a' tzégeres hatalmaskodás miatt fejeket el nem veszti, hanem, valamint a' Fő Papok, díjokkal váltják meg azt: és tanúbizonytságot téven, tsak lelkekesmérete' tisztaságára esküsznek. A' Nemes szabadságnak ereje pedig az. Hogy se Személyjét, se értékjét törvényes ideztetés, és meggyö-

zétetés nélkül letartóztatni nem szabad. Erre mindazáltal a' Törvény méltatlanoknak ítéli a' Felség' Sértőket; a' Tábortól elszökötteket; a' számot adható, vagy adni nem akaró Tiszteket; a' Tsavargókat; a' gonosztévőkkel tzimboráskodó Birtokotlanokat; a' főbenjáró teteményen rajtakapott gonosztévőket. — A' Nemes senkinek másnak hatalma alá nints vetve, az egy Királyon kívül, kinek örökös Jabbagyi hivséggel le vagyon kötelezve. — A' jószágát szabadon birja; azzal kenyé szerént, a' mint akar, szabadon élhet, és mindennémű, akármi néven nevezendő adótól mentt: így tehát a' Nemesi birtok semmi terh alatt sint. Magától a' Nemes Ember se vámot, se révbért, se harminzadot, se más akárminémű adót nem fizet. Ugyan azért a' Magyar Nemesség, úgy hozván magával a' szükség, Hazája, és Felséges Királyja védelmére fegyvert fogni, és a' Hazában tulajdon, a' Hazán kívül pedig a' Király' költségén katonáskodni köteles. — Tudni való: hogy azon Szittyai Magyarok, a' kik Árpád Fejedelem alatt vitézkedtek, 's ezen Hazát szerezték mind Nemesek voltak; és így ezt magok birásával megnemesítették. De az is bizonyos; hogy a' Magyar Fejedelemnek hatalmában áll azokat szaporítani egyéb érdemes Ferjsiaknak megnemesítése által, midőn ezeket, vagy fekvő jószággal megajándékozza; vagy Királyi Levelével tzimerezi; vagy az Idegeneket Hazafiakká fogadja. Ezen utólsók az Országgyűlésen, annak végzése közzé beiktattatván, vagy Országgyűlése, vagy a' Felséges Udvari Kancellária, vagy pedig a' Nádor Ispány előtt meghiteztetnek; 's a' Királyi petsétes Levelét kivéven, az Ország' Rintstárjába két ezer aranyot lefizetni tartoznak: és ha ezen kötelességet a' jövő Országgyűléseig nem tellyesítik, a' Hazafiak' számából kitöröltet-

nek. A' nagyobb jövedelmű Fő Papok ezer; a' kisebb jövedelmű Fő Papok pedig, és Kánonokok két száz aranyot az Ország' számára lefizetni, és a' hitet letenni köteleztetnek azon nyertt Hazafiságért.

A' negyedik Rendet teszik a' Királyi, és Bánya Városok. Árpád Fejedelem megszerezvén ezen Hazát az ő Magyar Nemzetének, mindjárt bizonyos Megyékre osztotta azt, 's mind egyikében olly Várat rendelt, vagy ujonan állított, a' hol laknék azon Megyének a' hadi, és polgári dolgokban lévő kormányozója. Azon Várakban, vagy mellettek olly Nép is volt, melly a' katonaszkodástól mentt lévén, 's a' helyett adózván, a' kereskedésben, 's mesterségekben foglalatoskodott az egész Vármegyének háznára: azért ezek Vár' Polgárjainak neveztettek. Ugyan ezekből lettek azután az első Királyi Városok, és Nemesi szabadságra emeltettek. Esztergom nyerte el az elsőséget, mellyet Sz. István az ő születésével, 's megkoronáztatásával végig fényesített vala. Fejérvár osztán építettödvén, megelőzte amazt; 's a' Királyoknak ott lakásával, koronáztatásával, és temettségével jeleskedvén, tovább három száz esztendőnél megtartotta ezen ditsőséget. Minekutánna Nagy Lajos az ő Királyi lakását Budára helyeztette; ez leve osztán az egész Országnek Anya Városa, mellynek ékességét Európának legfőbb Városaiból ide vándorlott Idegenek is gyönyörködve szemlélték. Földes Uraságától tehát valamelly község felszabadíttatván, 's a' Törvénytévő Hatalomtól Nemesi szabadságra emeltetvén, az abban egyesült Polgárság egy Nemes Személyt mutat; Lakhelyek pedig Királyi Város, és a' Szent Korona' jószágá. Innét Tanácsot szabadon választ magának, a' melly Tanács Törvényhatósággal birván, tehet az ő Polgárjai-

ra nézve igazságos Rendeleteket; megfenyítheti a' gonosztévőket: de ha történetből valamely ártatlant ítélne halálra; a' Város' Birája, és egyéb Tanátsbéliék el-vesztik polgári vagyonjokat: mellýnek két része a' Felségnek, egy harmada pedig a' kivégzett Ártatlan' özvegyének, gyermekeinek, vagy egyéb Atyafijainak juttatik. Mint-hogy pedig a' Királyi, vagy Bánya Város egy Nemes Személyt teszen: azért az egész Város hatalmaskodván, mint egy Nemes Személy, ugy büntettedik. A' közönséges jószágaira nézve; szinte úgy a' hatalmaskodás, kártékónyság, máhák' el-vagybéhajtása miatt, az egész Tanáts a' Polgarság helyett a' Vice Ispány eleibe idéztetik: egyébként is a' Nemes Vármegyének közjavi Rendeleteihez tartozik magát alkalmaztatni. A' Polgárok' vagyonjára nézve pedig olly hatalmas vagyon a' Városnak, hogy a' magvaszakadt, és végső intézet nélkül megholt Polgárnak vagyonját magához huzza. A' Polgári jószág' eladásának a' Város' Törvényhatósága előtt kell meglenni; és az abba való beiktatás két meghiteztetett Polgár előtt tétetik. Igaz ugyan; hogy a' Városi Polgárisággal senki magánosan meg nem nemesedik; mindazáltal személyesen is szép jussal bírnak a' Városi Polgárok: mert a' vámtól menttek, és díjjok a' Nemesekéhez hasonló. Ezt megismervén a' jó Idegenek, a' kik a' Magyar Városokban Polgárokká lettek, mind szóval, mind tselekedettel kimutatják minden alkalmatosságban, hogy igaz Magyar Hazafak.

II. S z a k a s z.

A' Törvényhozó Hatalomról.

A' Törvényhozó Hatalom az előadott négy Rendjeiben, és a' megkoronázott Királyjában a'

Országunk vagyon egyesülve : gyakorlása pedig annak az Ország' Gyűlésén történik meg ; a' mellynek öszvehívása Király Ő Felségehez tartozik. Királyi Levél által tehát bizonyos Városba meghívattatván Személyesen a' Fő Papok, és az Ország' Nagyjai ; Vármegyénként a' Nemesi Kar ; ugy közönségesen a' káptalanok ; Királyi, 's Bányá Városok ; a' Hunsági Kerületek, 's az egyesült Hajdu Városok. A' szerént az első két Rendbeliek Személyesen ; emezek pedig két két küldöttjeik által jelennek meg ottan a' meghatározott időre, még pedig ugy, hogy a' Nemes Vármegyék' küldöttjei birtokos Nemesek legyenek. Mind ezek tehát együtt lévén, az első két Rend a' Nádor Ispány' Elődsége alatt egyik Szálában, a' melly Mágnások' Táblájának mondatik ; a' másik Szálában pedig, melly a' Nemesi Rend' Táblájának neveztetik, a' Personális, avagy a' Királyi Jelenlétel' Személyese' Elődsége alatt ülnek öszve a' tanátskozásra : holott a' mondott négy Rendből egy kiválasztottság rendeltetvén, ez által Király Ő Felségének megjelenése alázatosan kérettetik. Ő Felsége megjelenvén a' mind egy Szálába sereglett Rendei közt az Országunk, a' Fő Kancellárius által, ki a' Thrónus léptsőjén áll, először egy Beszédet tart a' Haza' nyelvén az Ország' Rendeihez ; osztán pedig maga szól, 's általadja Királyi Feltételeit a' Primásnak, ki is az Ország' nevével köszöntő Beszédet mond a' Királyhoz ; 's evvel kimégyen Ő Felsége a' Gyűlésből ugyan azon Királyi pompával, mint oda jött volt. Azon Királyi Feltételek eránt tehát foly a' tanakodás eleintén : azután azokról, melyeket az Ország kíván Törvényül szabni. Egyik Tábla a' másiknak különös követség által jelenti igyekezéseit, még pedig ugy, hogy a' Szószólló mindenkor az Egyházi Rendből legyen. A' dol-

goknak megegyeztetésére közüléseket is tartanak a' Nádor Ispány' Elődsége alatt: ugyan innen tétetik a' jelentés Király Ő Felsége eleibe. Így minekutánna a' Felség, és az Ország' Rendjei megegyeznek az elő vett dolgokban: ezek Tzikkelyekbe szedetnek, a' Király által aláírattnak, 's Ő Felsége megjelenvén a' Rendek között, mint először, úgy most is a' Fő Kancellárius mond egy Beszédet a' Haza' nyelvén a' Thronus' léptőjéről; szóll azután Király Ő Felsége, 's átadja a' Törvényesített Végzéseket a' Nádor Ispánnak, és ezzel végét szakasztja az Ország' Gyűlésének. Ez illy Végezései az Országnak ugyan azon Király' Végzeményjeinek nevezetnek, a' kitől alólirattattak volt azok. Legnevezetesebbek ezek között Szent István Király' Első Könyve, és Második, avagy Jerusálemi András' Aranyvégzeményje. Amazt ugyan Országgyűlésen kívül az ő Fijához Imréhez, ki akkor tizenhárom esztendőös vala, mint jövődő Magyar Királyhoz intézte Szent István: de mivel azonn, mint fundamentomon, állapodnának a' Magyar Törvények. nem tsak a' Királyra nézve, hanem a' Rendekre nézve is első helyet érdemlett az Ország' Törvényjeiben. A' bizonyos, hogy Szent István Király' idejében a' Papokon kívül, igen kevesen tudtak Deákul a' Magyarok között; sőt még azután őt száz esztendővel is, midőn még írni se tudott az Ország' Birája, Báthori István. De, minthogy a' Törvények Magyarul hozódtak, és hirdetődtek ki, ámbár Deákul irattak őszve, jól tudták azokat a' Magyarok, és azokhoz tartották magokat. Hogy pedig Szent István Deákul kezdte írni az ő Törvényjeit: arra őtet nem egyéb birta, hanem az akkori Európai Udvaroknak szokása. Ezt osztán a' többi Királyaink is, noha nem egy volt köztük a' Deák nyelvhen tudatlan, megtartották, 's

a' Papok által Deákul iratták le Végzeményjeiket, és Nemesítő, 's egyéb Leveleiket. A' honnét utóbb a' következett; hogy nem tudván a' Törvényeket, többnyire azokkal ellenkezőleg viselték magokat a' Hazafiak. Hazánk édes nyelvén tehát elő adom itten mind Szent István Király' Ditső Hagyományját, mind Jerusálemi András Király' Aranyvégzeményjét. Így vagyon amaz:

A' Szent Háromságnak, és Megoszolhatatlan
Egységnek Nevében.

Midőn mindeneket az Isten' akaratjával teremtvé, és az ő nyilvánosság előintézésével elrendelve, mind az égnek térségén, mind a' földnek ezen térséges Tartományaiban, az értelmességnek okosságával érmedni, és állapotodni tellyesen érzem: 's midőn minden ez élet' hasznára, és méltóságára az Isten' Kegyelméből bővségesen adattakat; t. i. Királyságokat, Polgárfejedelemségeket, Vezérségeket, Fő Ispánságokat, Fő Papságokat, és egyéb Méltóságokat, részént Isteni hagyásokkal, és intézetekkel, részént törvény, részént igazlói, részént polgári törvényhatóságokkal, 's a' Nemesebbeknek, és Öregebbeknek tanátsával, javallásaival kormányoztatni, oltalmaztatni, megosztatni, öszvesíttetni, látom: és midőn minden Rendeket mindenütt, akármi méltóságúak legyenek, nem tsak hatzérjeiknek, barátjaiknak, szolgáljknak, hanem Fijaiknak is, parantsolni, tanátsolni, javallani, bizonyosan tudom: én sem restellek, édes Fiam! míg élek, néked tanúságokat, parantsolatokat, tanátsokat, és javaslasokat készíteni, mellyekkel a' te életednek, és Alattvalójidnak erköltseit ékesítsed, mikor a' Mindenható' engedelmevel én utánnam fogsz országolni. Hozzád illendő pedig az, hogy szorgalmasan, és alkalmazott figyelemmel megőrizzed Atyád' hagyásait; az Isteni Böltsességnek

Salamon által tett ezen intése szerént: Hallgasd, fiam, az Atyád' oktatását, és el ne haggyad az Anyád törvényjét, hogy kedvesség adódjon a' fejednek és megsokasodjanak életednek esztendeji. Ezen értelmes mondásból tehát megérthered, ha azokat, melyekre téged Atyai buzgósággal oktatlak, megvetened (a' mi távol legyen) hogy többé Isténnek, és embereknek barátja nem fogsz lenni. Halljad pedig a' parantsolat általhágójinak engedetlenségét, esetét, és yeszedelmét. Adám ugyan, kit az Ur Teremtő, és minden alkotmányok' Alkotója, a' maga hasonlatosságára formált, és őtet a' mindenes méltóságnak örökösevé tette, elszaggatta a' parantsolatok' köteleit; 's azonnal elvesztette a' méltóságok' felségét, és Paraditsomi lakását. Az Istennek választott, és szeretett régi Népe is, mivel a' parantsolatoknak az Isten ujaival szerkeztetett köteleit széllyeltépte; azért különbféleképpen veszett el: részét ugyan a' föld nyelte el; részét ismét a' pusztító emésztette; és egy része egymást öldöste-le. Salamon Fija is, megvetvén Atyjának békességes szavait, és kevélységgel felfuvalkodván, az Atyja' ostora helyett kardvágásokkal fenyegette a' Népet; azért sok rosszszakat szenvedvén Országában, utóbb lealáztatott. Te veled hogy ez ne történjék, Fiam! engedelmeskedj nekem: gyermek vagy, a' gyönyörűségek' szolgája, parnán nyugodó, ápolgattatván, 's minden gyönyörűségekben neveltetvén, a' táborozásokat, fáradságot, és a' különbféle Nemzeteknek rohanásait nem érezted, melyekben én már majd egész életemet eltöltöttem volt. Már itt az ideje, melyben néked nem minden ha a' párnák' puhaságait, melyek téged tompává, és kényessé tégyenek, kell áhítanod - hol az erköltsök' rontása, 's a' vétkek' táplálása, 's megvetése a' parantsolatoknak — ha

nem a' sanyaruságban is kell némellykor részesülnöd, melly a' te értelmességedet azokra, melyeket én parantsolok, figyelmeztesse. Ezeket tehát elő beszélvén, térjünk a' feltett tárgyra.

I. Tzikkely. *A' megtartandó Katholika Hitről.*

Mivelhogy a' Királyi Méltóságnak Rendjére csak az hívöknek, és a' Katholika Hittel jeleseknek kell emelkedni: azért a' mi parantsolatainkban az első helyet a' Szent Hitnek adjuk. Legelőször parantsolom, tanátsolom, javallom édes Fiam! ha tisztességet akarsz a' Királyi Koronának szerezni; hogy a' Katholika, és Apostoli Hitet olly gondossággal, és őrizettel tartsad, hogy Istentől néked adott minden Alattvalójdídnak példát adjál, 's minden Egyháziak méltán nevezzenek téged a' Keresztény' Vallás' igaz Férjfijának; melly nélkül, bizonyos légy abban, hogy Kereszténynek, vagy Anyaszentegyház' Fijának nem mondatol. Mert a' kik hamisan hisznek, vagy a' Hitet nem tellyesítik, 's nem ékesítik jóságos tselekedetekkel (mivel a' Hit tselekedet nélkül holt) sem itt tisztességesen nem országolnak, sem az örök Országban, vagy Koronában részt nem vesznek. Ha pedig megtartod a' Hitnek paizsát; birod az idvésségnek sisakját is. Ám ezen fegyverekkel fogsz erányosan hartzolni a' láthatatlan, és látható ellenségek ellen. Mert az Apostol mondja: Meg nem koronáztatik, hanem ha ki törvény szerént tusakodik. A' Hit tehát, a' mellyről szóllok, ez az: Hidd erősen, és kétség nélkül tartsd; hogy a' Mindenható Atya Isten, minden teremtménynek Alkotója; és az ő egyetlen egy szülött Fija, a' mi Urunk Jésus, ki az Angyal hirdetése szerént, Szűz Máriától született, és az egész Vi-

lág' idvességéért az akasztókeresztfán szenvedett; és a' Szent Lélek, ki a' Proféták, 's Apostolok, és Evangyelisták által szóllott; egy tökéletes, megoszolhatatlan tiszta Istenség legyen. Ez a' Katholika Hit (mint Athanázius mondja) mellyet ha ki hiven, és erősen nem hiszi, nem idvezülhet. Ha valaha találtatnak a' te hatalmad alatt (a' mi távol legyen) kik a' Szent Háromságnak ezen egységét megosztani, vagy kissebíteni, vagy öregbíteni törekedendének; tudjad, hogy ezek Fő eretnek' szolgálói, 's nem az Anyaszentegyház' fiai legyenek. Az olyakat pedig se ne tápláld, se ne vedelmezd; ne hogy te is azokkal tartani látszattassál. Mert ez illy Férjfiak a' Szent Hittnek fiai egészen megvesztegetik, és az Anyaszentegyháznak ezen új Népét szörnyen megrontják; 's el is fogják oszlatni. Hogy ez ne legyen, főképpen gondoskodj.

II. Tzrk. *Az Anyaszentegyházról, és Egyházi Kárnak tartandóságáról.*

A' Királyi Házban ugyan a' Hit után, az Anyaszentegyház tartja a' második helyet, melly előbb a' mi Fejünktől, tudniillik a' Kristustól veteményezettett; osztán az ő Tagjai, ugymint az Apostolok, és Szent Atyák által elplantáltatott, 's erősen építettett, és az egész világra kiterjesztett. 'S ámbár mindenha új magzatot szüljön; bizonyos helyeken mindazáltal az ő régiségével jeleskedik. Ez pedig, édes Fiam! a' mi Birodalunkban meg mint fiatal, és ujatska hirdettetik; ugyan azért vigyázóbb, és nyilvánosságosabb őrizőkre vagyon szüksége, ne hogy a' jó, mellyet az Isteni Kegyesség az ő megmérhetetlen irgalmassága által nekünk érdemetleneknek ajándékozott, a' te tunyaságod, restséged, és hivalkodásod

sod által elrontassék, és semmisíttessék. Mert a' ki kisebbíti, vagy rútalmazza az Anyaszentegyház' méltóságát, az a' Kristus' Testét igyekezik tsonkítani. Ugyan is az Ur maga mondotta Péternek, a' kit azon Anyaszentegyház' Örízőjének, és Mesterének rendelt: Te Péter vagy, és e' kőszálon fogom építeni az én Anyaszentegyházamat. Önnön magát nevezte ugyan kőszálnak; de nem fa vagy kőegyháznak mondotta a' magán építtetettet; hanem a' megváltatott Népet, választott Isteni Nemzettséget, a' hittel oktatott, keresztséggel mosatott, és Krismával kenetett Nyáját mondotta a' magán építtetett Anyaszentegyháznak, és nevezi. Ha ki boldogtalan ezen Anyaszentegyház' Tagjait, vagy kisdedeit megborankoztatja; az Evangéliom' hagyása szerint, méltó az, hogy egy malomkő köttessék, a' nyakára, 's elmeríttessék a' tenger' mélységébe; azaz: vettessék le a' hatalom' méltóságáról, 's maradjon az Igazak', gyülekezetén kívül, a' világ' nyomorúságban, mint a' Pogány, és Publikánus. És ezért, édes Fiam! buzgó igyekezettel kell vigyáznod naponként az Anyaszentegyházban, hogy neveljék az inkább, mintsem foggyatkozást szenvedjen. Elsőben is innét mondatának a' Királyok Szentségeseknek, mivel az Anyaszentegyház az öregbítették. Ezt tselekedd te is, hogy a' te Koronád ditséretesebb, 's életed boldogabb, és hosszabb legyen.

Time

Red

III. Tzik. *A' Püspök' nevezéséről, és a' Fő Papoknak adandó tiszteletről.*

A' Királyi Széket ékesíti a' Fő Papok' rendje: és ezzel a' Királyi Méltóságban a' harmadik helyet birják a' Fő Papok. Édes Fiam! ugy őrizd azon Öregeket, mint szemeid' fényit. Ha azok
Magyarok esmérete. R

nak szíveit birandod; nem fogsz félni ellenségeidtől. Ugyan is azok a' midőn téged tisztelnek, bátorságos lejedesz mindenekben: azoknak imádsága fog téged a' Mindenható Istennek ajánlani. Mert azokat rendelte az Isten az emberi Nemzet' Öröjivé, és a' lelkek' vigyázójivá, 's az egész Egyházi Méltóságnak, és Isteni Szentségnek Sáfáraivá, és kiszolgáltatójivá. Ám azok nélkül nem rendeltetnek Királyok, se Fejedelemségek. Azoknak közbenjárulása által töröltetnek el az emberek vétkei. Ha azokat tökéletesen szereted: kétség kívül tennem magadat orvosolod, és tisztességesen kormányozod a' te Országodat. Mint-hogy azoknak kezeihez vagy adva a' hatalom; bennünket a' bűnökben megkötni, és a' bűnöktől feloldozni. Mert örök szövetséget szerzett velek az Isten, 's elválasztotta őket az Emberektől, 's az ő Nevének, és Szentségének részesesivé tette; 's feddődéseiket megtiltotta az embereknek, Sz. Dávid Király által mondván: Ne illessétek az én kenetteimet. Az illeti pedig az Isten' Kenetteit, ki az Isteni, és Egyházi rendelés ellen a' Szent Rendü Férjfiakat hamis vétke-sítésekkel motskolja, és nyilván gyalázza. A' mit tenéked tselekedni, tellyességgel megtiltok, ha boldogul akarsz élni, és tisztességesen országotlani. Mert ezekben leginkább megbántódik az Isten. Ha történetből valaki ezek közzül, a' kikeről van a' beszéd, feddésre méltó vitékbe esend (a' mi távol légyen) fedd meg őtet háromszor, négyszer, teközötted, és ő maga között, az Evangyeliomi parantsolat szerint. Ha akkor nem akarja hallani a' titkos intéseket, nyilvánóságosokkal kell élned, ezek szerint: Ha meg nem hallgat téged; mond meg az Anyaszentegyháznak. Mert ha te ezen rendet megfogod tartani: vátig felmagasztalod a' te ditsősséges Koronádot.

IV. Tzik. *Az Elődök', és Zászlós Urak' érdemlett tiszteletéről.*

Negyedik ékessége a' Királyságnak az Elődöknek, Zászlós Uraknak, Fő Ispányoknak, Vitézeknek, Nemeseeknek hűsége, erőssége, serénysége, nyájossága, bátorsága. Mert ők az Ország' oltalmazóji, az erőtlének védelmezőji, az ellenségek nyomvasztóji, Birodalmak öregbítőji. Azok néked Fiam! Atyáid, 's Atyádfiai legyenek. Ezek közzül pedig szolgaságra senkit se ejts, se szolgának ne nevezz. Vitézkedjenek azok néked, ne szolgaságoskodjanak. Mind ezeken harag, kevélység, és irigység nélkül, békességesen, alázatosan, szelíden uralkodjál, eszedben tartván mindenkor; hogy mindnyájan az emberek egy miségüek legyenek: és hogy semmi fel nem emel, hanem az alázatosság; és semmi le nem aláz, hanem a' kevélység, és irigység. Ha békességes léssz; akkor mondatol Királynak, 's Király' Ríjának, és szerettetni fogsz minden Vitézektől. Ha haragos, kevély, irigy, békételen, és a' Fő Ispányok, 's Elődök hegyett fogsz járni: kétség kívül a' Vitézek' ereje a' Királyi hatalomnak elgyengítésére fog lenni; 's másokra szállítják a' te Királyságodat. Ettől felvén, az erköltsök' szerével igazgasd a' Fő Emberek életét, hogy a' te szeretettedtől elfoglaltatván, mindenkor a' Királyi Meltóságához kaptsolódjanak árthatatlanul, és a' te Országod mindenképpen békességes maradjon.

V. Tzik. *A' békességestűrés erköltsének megtartásáról, és az ítélet szolgáltatásáról.*

A' békességestűrés, és ítéletnek megtartása, ötödik ékessége a' Királyi Koronának. Dávid Király, és Proféta mondja: Isten! add a' Királynak

a' te ítéletedet. Az ismét másutt: A' Király' tiszte ssége ítéletet szeret. Pál Apostol így szól a' békességstürésről: Békességstürők legyetek mindekhez. Az Ur pedig az Evagyéliomban e' képpen: A' ti békességstüréseetekben birjátok a' ti lelkeiteket. Erre igyekezz, Fiam! ha tiszteletet akarsz Királyságodnak; szeressed az ítéletet: ha a' te lelkedet birni kívánod; légy békességstürő. Valahányszor, édes Fiam! ítéletre méltó ügy jön elődbe; vagy fejvesztést érdemlet bűnös; ne türhetetlenkedj a' dologban; vngy esküvéssel ne erősítsd, hogy megbünteted azt: a' mi állhatatlan, és változó. Mert a' bolond fogadásokat meg kell másolni; vagy ne ítélj te magad, nehogy a' te Királyi Méltóságod az alább való dolgoknak igyeztetésével megmotskoltassék: hanem inkább a' fele dolgot a' Birák eleibe küldjed, a' kikre vagyon az bizva, hogy törvényjek szerint ítéljek meg azt. Félj bíró lenni: örülj pedig Király lenni, és neveződni. A' békesség Királyok országolnak: a' békételenek pedig tiránuskodnak. Mig pediglen valami dolog, mellynek megítéltetése a' te Királyi Méltóságodhoz illik, előtted forog; békességstüréssel, és irgalmassággal, avagy szánakodással íteld meg azt, hogy ditséretes, és ékes légyen a' te Koronád.

VI. Tzik. *Az Idegenek' befogadásáról, és Jövevények' táplálásáról.*

Az Idegenekben, és jövevény Férjfiakban olly nagy haszon vagyon, hogy méltán a' Királyi Méltóságnak hatodik helyén tartathatik. Honnét nevedekett főképpen a' Romai Birodalom; 's magasztaltattak, és ditsőítették a' Romai Királyok: hanem hogy sok Nemesek, és Böltsék oda öszvegyültek különbkülönbféle részekről? Róma pe-

dig mainapiglan szolgaságban volna; ha azt Aeneás Tsemetéje szabaddá nem tette volna. Mert valamint az Idegenek a' Tartományoknak különféle részeiről jönnek; úgy különféle nyelveket, és szokásokat, 's különféle tudományokat, és fegyvereket hoznak magokkal; mellyek a' Királyi Udvarat mind ékesítik, 's magasztalják; és a' külföldiek' kevélységét megrettegettik. Az egy nyelvű, 's egy szokásu Ország pedig gyenge, és romlandó. Azért meghagyom néked, Fiam! hogy jóakarattal tápláld azokat, és betsületesen tartsad, hogy örömeosebbs maradjanak veled, mint másut lakjanak. Mert ha te elrontani, a' mit én építettem; vagy elhányni, a' mit én gyűjtöttem, törekeedel; kétség kívül legnagyobb kárt fog szenvedni a' te Országod. A' mi hogy ne történjék: mindennaponként öregbítsd Országodat; hogy a' te Koronád mindenektől nagyra betsültessek.

VII. Tzik. *A' Tanátsnak nagy hathatóságáról.*

A' Királyok' Itélőszékein hetedik helyet foglalja a' tanáts. Mert tanáts által rendeltetnek a' Királyok, kormányoztatnak az Országok, oltalmaztatik a' Haza, intéztetnek a' hartzok, győzedelem nyerttetik, elüzettetnek az Ellenségek, szerzettetnek a' Barátok, építettetnek a' Városok, és az Ellenség' Várai lerontatnak. Mikor van pedig haszon a' tanátsokban? Mert a' balgatag, 's negédes, és köz férjfiaktól (nékem úgy látszik) nem származhatnak; hanem főbb, jobb, hőltsebb, és legtisztességesebb Öregektől kell azoknak kinyilatkoztatódni, 's tökéletesíttetni. Azért, Fiam! az ifjakkal, és kevesebbé eszesekkel tanátskozni, vagy tőlök tanátsot kérni ne kívánj; hanem az Öregebbektől, kik az ő korok, és hőltességek által képesek azon dologra. Mert a' Királyok' ta-

nátstsainak a' Böltsek' sziveibe kell zárattatni, nem a' bolondok' szelessége által kiterjesztetni. Ha böltsekkel járandasz, böltésleszsz: ha bolondokkal jársz kelsz, azokhoz fogsz társaltatni; mint a' Sz. Lelek jelenti Salamon által: A' ki böltsekkel jár, a' böltsek' barátja leszzen, nem is leszzen hasonló a' bolondokhoz. Dávid is éneкли: A' Szenttel szent leszsz, és az elfordulttal elfordulsz. E' felett: mindenik korhoz valaminő dolog illik, abban gyakorolja magát; ugymint: az ifjak a' segyverben, a' tisztos Öregek a' tanátsokban. Éppen mindazáltal nem kell az ifjakat kirekeszteni a' tanátsokból. De valahányszor vélek tanátsot fogsz tartani, hamind alkalmas légyen is az, még is azt mindenkor a' főbbek eleibe adjad; hogy minden tselekedeteid a' böltesség' mértékéhez legyenek szabva.

VIII. Tzik. *Eldődeiket követessék, és Atyjaiknak engedelmeskedjenek a' Fiak.*

Az Eldődök' követése a' nyoltzadik helyet birja a' Királyi Méltóságban. A' Királynak legnagyobb diszére válni esmérjed az előtte volt Királyokat, és tisztességes Szülőket követni. Mert a' ki az elhunyt Atyáknak végzeményjeit megveti: az Isteni törvényekkel se gondol az, 's elvész. Mivel az Atyák azért Atyák, hogy neveljék Fiaikat; ugyan azért a' Fiak, hogy engedelmeskedjenek Atyjaiknak. A' ki Atyjának ellentáll, Istennek ellensége az. Mert minden engedetlenségnek ellentállanak az Istennek. Minthogy az engedetlenségnek lelke elszórja a' Koróna' virágait: azért az engedetlenség az egész Országnak veszedelme. Annakokáért, édes Fiam! a' te Atyád' parantolatjait gyorsan tellyesítsed; hogy a' te szerentséd mindenütt Királyi módon igazgattassék. Az én

szokásaimat ugyan, mellyeket látsz a' Királyi Méltósághoz illeni, minden kétség nélkül szabadon kövessed. Mert nehezen fogod ezen égallyai Országot birni, ha a' te előtted uralkodott Királyok szokásának követője nem lészesz. Melly Görög igazgatná a' Latinokat görög szokásokkal? vagy melly Latin birná a' Görögöket latin szokásokkal? senki se. Azért kövessed az én szokásaimat; hogy a' tied között jeles, az idegenek között dicséretes légy.

IX. Tzik. *Imádkozni kell; és miként.*

Az imádság' gyakorlása legnagyobb eszközése a' Királyi boldogságnak: és azért kilentzediknek hirdeti a' Királyi Méltóságnak kilentzedes szere. A' szüntelen való imádság a' bűnök' lemosása, és eltörlése. Te pedig, Fiam! valahányszor az Isten' Házába gyorsalkodol, hogy Istent imádjad; a' Király' Fijával, Salamonnal, te is Király, mindenkor mondjad: Küld-el, Uram! a' böltsességet a' te nagyvolsádnak Székétől, hogy velem légyen, és velem munkálkodjék, hogy tudjam, mi légyen kedves nálad minden időben. Ismét: Uram Atyám, és életemnek Istene, ne hagyj engem a' gonosz gondolatban. A' szemeimnek ne adj kevélységet, és minden gonosz kívánságot távoztass-el tőlem. Veddel tőlem a' kívánságot, és a' szemtelen, és tisztátalan léleknek ne adj engem, Uram! Ezen imádsággal élének tehát a' régi Királyok. Te is ugyan ezzel élj: hogy az Isten méltóztassék tőled eltávoztatni minden vétkeket; 's mindnyájoktól leggyőzhetetlenebb Királynak neveztesse. Könyörögj az eránt is, hogy elűzze tőled a' tünyságot, és tompaságot; 's adjának bőséget minden jóságos erköltsőknek, mellyekkel minden látható és láthatatlan Ellensé-

geken diadalmaskodjál, hogy bátorságos, és mentt lévén az Ellensegeknek minden rohanásától, minden Alattvalójiddal, a' te életed' folyását bekes-séggel végezhesd.

X. Tzik. *A' kegyességről, és irgalmasságról, 's egyéb jóságos erköltsökről.*

A' jóságos erköltsök' szere ékesíti a' Királyok Koronáját, és a' tiz Hagyásokban a' tizedik helyen rendelődik. Mert az erők' Ura, ő a' Királyok' Királyja. Valamint tehát az ő Mennyei Seregének tellyes volta a' tiz Karokban áll; ugy a' te életed' folytatása tiz Hagyásokon állapod-jék. Szükséges, hogy a' Király kegyes, irgalmas, 's egyéb jóságos erköltsökekkel bővelkedő, és ékes legyen. Mert az istentelenséggel, és kegyetlenséggel motskos Király hijában tulajdonítja magának a' Király nevet; minthogy Tyrannusnak kell őtet mondani. Azért tehát, édes Fiam! én szivemnek gyönyörűsége! lelegendő Tsemetémnek reményje! kérlek, kötelezlek, hogy mindenképpen, és mindenkben a' kegyességgel viseltetvén nem tsak az Atyafisághoz, és Rokonsághoz, vagy Elődökhöz, vagy Vezérekhez, vagy Gazdagokhoz, vagy Szomszédokhoz, vagy Hazafiakhoz, légy kegyelmes, hanem a' Külföldiekhez is, és minden te hozzád jövőkhöz. Mert legfőbb boldogságra vezet a' kegyesség' tselekedete. Légy irgalmas minden erőszakot szenvedőkhöz, mindenkor a' te sziveden tartván az Urnak ama' példáját: Irgalmasságot akarok, és nem áldozatot. Békeségtűrő légy mindenkhez, nem tsak a' hatalmasokhoz, hanem a' hatalom nélkül lévőkhöz is. Végre: nehogy téged a' szerentse igen fel-emeljen, vagy a' szerentsétlenség lealázzon; erősen állj. Legy alázatos is, hogy Isten felmagasz-

taljon téged itten, és a' jövődőben. Légy emberséges, és senkit szerfelett meg ne büntess, vagy kárhoztass. Légy szelíd; hogy az igazsággal soha ne ellenkezz. Légy tisztességeskedő; hogy készakarva valakinek soha gyalázatot ne okozz. Légy szemérmetes; hogy a' bujaságnak minden büztet ugy kerüljed, mint a' halál' ösztönét. Mind ezen előhozattattak készítik fel a' Királyi Koronát; a' mellyek nélkül sem itt nem országolhat senki, sem az örök Országba bé nem juthat.

Jerusalemi András Aranyvégzeményje.

A' Szent Háromságnak, és Megoszolhatatlan Egységnek Nevében.

András Isten' Kegyelmeből Magyar Ország', Dalmátzia', Kroátzia', Ráma', Szervia', Gallitzia', és Lodoméria' örökös Királyja. Mivel mind a' mi Országunk' Nemesseinek, mind egyebeknek szabadsága, mellyet Sz. István Király rendelt, némmelly Királyoknak hatalmassága által, majd önön haragjokat követvén, majd pedig a' gonosz emberek' hamis tanátstsaira figyelmeztvén, vagy tulajdon nyereségeiket vadászván, igen sokakban megsértődött vala; gyakran magok a' Mi Nemeseink előttünk volt Királyoknak, és a' Mi Felségünknek füleit esedezésekkal, és könyörgésekkel fárasztották Országunk' helyre állítása végett. Mi tehát az ő kéréseknek eleget akarván tenni mindenekben, a' mint tartozunk; kiváltképpen mivel Mi, és ő közöttök ezeránt már több izben nem kevés izetlenségek származtanak; a' mit, hogy a' Királyi tisztesség tellyesebben megtartassék, szükséges eltávoztatni; (mert senki egyéb által jobban nem tétetik, mint ő általok) megadjuk mind ezeknek, mind Országunk' egyéb Emberei-

nek azon szabadságot, melyet Sz. István adott vala. Egyebeket is a' Mi Országunk' állapotjának helyre állítására hasznosan intézünk, e' szerént:

I. Tzik Rendeljük; hogy esztendőnként Sz. István, Király' napját, hanemha súlyos dolgunk érkezend, vagy betegség által gátoltatnánk, Fejérváratt tartozzuk innepelni. És, ha Mi jelen nem lehetünk; a' Nádor Ispány minden kétség kívül ott leszen helyettünk: 's képünkben meg fogja hallgatni az ügyeket; és oda minden Nemese, a' kik akarnak, szabadon gyűljenek. II. Akarjuk azt is; hogy se Magunk, se következőink valaha a' Nemeseket meg ne foghassák, vagy károsítsák valamelly Hatalmasnak kedvéért; ha tsak előbb nem idéztetnek, és tetteikről törvényesen meg nem győzttetnek. III. Ismét: semmi adót, se szabad pénzt nem fogunk szedetni a' Nemesek' telekein. Se Házaikba, se Majorjaikba bé nem szállunk, hanemha hivattatunk. Az Egyházok' Népeire se vetünk tellyességgel semmi adót is. IV. Ha valamelly Nemes, fiú nélkül kihalánd; birtokának negyedét a' Leánya nyerje el: a' fennmaradtról tegyen rendelőt, a' mint ő akarja. És, ha megelőztetvén a' haláltól, rendelőt nem tehet; a' Rokonai, kik ő hozzá közelebb valók, nyerjék el: és, ha éppensemmi Nemzettsége se volna; a' Király nyeri el. V. A' Fő Ispányok a' Nemesek' telekeiről ítéletet ne tegyenek, hanem ha a' pénzek', és tizedek' ügyében. A' Várnagyok éppen senkit meg ne ítéljenek, egyéb a' magok Váraiknak Népeit. Az Orvokat és Kóborlókat a' Királyi Birók ítéljék meg; mindazáltal a' Fő Ispány Elődsége alatt. VI. Ismét: az egybeesküdt Népek nem nevezhetik az Orvokat, a' mint azokták vala. VII. Ha pedig a' Király az Országon kívül akarja vezetni Hadát; a' Nemesek nem tartoznak véle menni, hanemha Tőle fizet-

tetnek. És a' vissza térés után rólok Hadi ítéletet ne tegyen. Ha pediglen más részről had jövend az Országra, közönségesen mindnyájoknak kell táborozni. Ismét: ha az Országon kívül akarjuk a' Hadat vezetni, és a' Haddal költekezünk, mindnyájan, a' kik Megyéket birnak, a' mi pénzünkért tartoznak velünk menni. VIII. A' Náador Ispány a' mi Országunk' minden embereit különbözetlen megítélje. De a' Nemesek' ügyeit, mellyek fejvesztést, vagy birtokok' rontását illetik; a' Király' tudta nélkül el nem végezheti. A' Birák pedig Helytartókat ne tartsanak, hanemha egyet a' magok Udvarában. IX. A' mi Királyi Udvar Biránk, miglen az Udvarban marad, mindnyájokat megítélhet, és az Udvarban kezdett Ügyeket mindenütt elvégezheti. De a' maga teleken maradván; közbirót nem rendelhet, se nem idéztetheti a' Részeket. X. Ha valamelly Jobbágy (Zászlós Ur) Tisztségben lévén, a' hadban életét veszti; annak Fija, vagy Testvérje illendő tisztséggel jutalmaztassék. Ha ugyan a' szerént végzi életét a' Nemes; annak Fija, mint a' Királynak tetszik, megajándékoztassék. XI. Ha idegenek, tudniillik jó emberek, az Országba jövendenek; az Ország tanátsza nélkül méltóságokra ne emeltessenek. XII. A' megholt, vagy halálra kárhozottatott, vagy a' bajvívásban elesett, vagy akár mint kimultt Férjeknek Feleségeik az ő jegyruhájokban meg ne károsíttassanak. XIII. A' Jobbágyok úgy kövessék az Udvar, vagy akárhová mennek; hogy a' szegények ne nyomorgattassanak, ne fosztogattassanak általok. XIV. Ha valamelly Várnagy az ő Várnagysága' minémüsége szerént magát tiszteségesen nem viseli, vagy az ő Vára' Népeit rongálja; az elidegenített jószágok' visszaadása mellett, gyalázatosan az egész Ország előtt fosztassék meg méltóságától. XV.

A' Lovászok, Petzérek, Solymászok ne merészeljenek beszállani a' Nemesek' Majorjaiba. XVI. Egész Vármegyéket, vagy akárinelly Meltóságokat nem fogunk örökösen telek, vagy birtok gyanánt adni. XVII. Birtokaitól is, mellyeket valaki igaz szolgálattal nyert vala, valami időben meg ne fosztassék. XVIII. Ismét: a' Nemesek, Tőlünk szabadságot nyervén, szabadon járulhatnak a' Mi Fiunkhoz, mint nagyobbiktól a' kisebbikhez, nemis rontatnak azért az ő birtokaik. A' Mi Fiunk' igaz ítéletével kárhoztatottat, vagy Ő előtte kezdett ügyet, míg Az előtt vége nem szabad, nem fogjuk előnkbe venni: se viszontag a' Mi Fiunk. XIX. A' Várak' Jobbágysai a' Sz. Istvántól rendeltetett szabadság szerént tartassanak. Hasonlóképpen az Idegenek is, akármi Nemzetbeliek, az eleinten nekik adatott szabadság szerént tartassanak. XX. A' tizedek ezüstön meg ne váltassanak, hanem a' mint a' föld hozza, bor, vagy gabona vetemény beadattassanak. És, ha a' Püspökök ellent mondandanak; nem fogjuk őket segíteni. XXI. A' Püspökök a' Nemesek' telekeikre a' mi Lovainknak tizedeket ne adjanak: sem az ő Népeik a' Királyi telekekre az ő tizedjeiket hordani ne tartozzanak. XXII. Ismét a' mi disznaink a' Nemesek' erdeiken, vagy rétjeiken ne legeltessenek, azoknak akarátja ellen. XXIII. Ismét, a' mi uj pénzüink esztendő által bétsben tartassék, egyik Husvétől fogva a' másik Husvétig. És olyan tizedek legyenek, a' millyenek voltak Béla Király' idejében. XXIV. Pénztár' Tisztjei, Sóadósok, és Adószedők a' mi Országunk' Nemessei legyenek. Izmaeliták, és Zaidók nem lehetnek azok. XXV. Ismét, a' Sók' az Ország' közepén ne tartassanak, hanem csak Zaboltson, Regétzen, és a' Véghelyeken. XXVI. Ismét; birtokok az Országon kívül ne adattassanak. Ha va-

Amellyek ajándékoztatnak, vagy eladattak, az Ország'Népének kiváltva visszaadattassanak. XXVII. A' Marturok Kálmán Királytól rendeltetett szokás szerint fizetessenek. XXVIII. Ha valaki rendeltetett ítélet által kárhoztatott lészen, semmi Hatalmas ötet nem oltalmazhatja. XXIX. A' Fő Ispányok tsak az ő Vármegyéjek jussával élhetnek: egyebeket a' Királyhoz tartozandókat; tudniillik a' tsebreket, szarvas marhákat, adókat, és a' Váraknak két részét a' Király nyerje. XXX. Ismét, ezen négy Jobbágyokon, tudniillik, Nádor Ispányon, Bánon, 's a' Király', és Királyné Udvari Birájin kívül, két Méltóságot senki se bírjon. XXXI. És hogy ezen engedelünknek, 's rendelésünknek a' Mi, és következőink' idejekben mindenkor ereje legyen; egybe irattuk azt hét pár Levelekbe, 's Aranypetsétünkkel megerősítettük: Ugy, hogy egy pár a' Pápa Urnak küldessék, 's ő azt Jegyzőkönyvébe leirattassa. Második az Ispotályban Fejerváratt; harmadik a' Templomban, ugyan ott; negyedik a' Királynál; ötödik az Esztergomi Káptalanban; hatodik a' Kalotsai Káptalanban; hetedik a' Nádor Ispánynál tartassék: úgy hogy azon Írást szeme előtt tartván, se maga nehibázzon valamiben a' fennmondattak közül, se a' Király', se a' Nemesek', se mások' hibázásában meg ne egyezzen: hogy mind ők szabad-ságban éljenek; mind pedig ezért Nékünk, és Következőinknek mindenkor hivek legyenek, és a' Koronához tartozott engedelmességgel viseltes-senek. *Hogyha pedig Mi, vagy valaki a' mi Következőink közzül valaha valamely időben ezen Rendelésünkkel akarár ellenkezni, na* ennek ereje szerint szabad légyen minden hü-ségtelenség' gyalázatja nélkül mind a' Püspököknek, mind más Jobbágyoknak, és Országunk Nemesseinek, kinekinek, 's mindnyá-

joknak, mostani, és jövődöbélieknek, 's maradékoknak ellentállani, és ellentmondani Minékünk, és Következőinknek mind örökre. Költ a' Mi Udvari Kancelláriusunk, Egri Prépost Klétus' keze által a' megtestesült Igének ezer két száz huszonkettődik esztendejében. Tiszteletre méltó János, Esztergömi; Tisztelendö Ugrin, Kalotsai Érsek' létekor Desö, Csanádi; Robert, Veszprimi; Tamás, Egri; István, Zágrábi; Sándor, Váradi; Bertalan, Pétsi; Kozma, Györi; Berétzki, Vátzi; Vintze, Nyitrai; Püspökök idéf. Országlásunknak tizenhetedik esztendejében.

J é g y z é s. Minthogy ezen Aranyvégzemény' utolsó Tzikkhelyének azon kifejezése, mely kezdődik ezen szavakon: *Hogyha pedig*; 's végződik ezeken: *mind örökre*; több zendülésekre adott alkalmatosságot; az Ország ezer hatszáz nyoltzvan hetedik esztendőben hozott Törvény által eltörlötte azt. Azért, a' mint oda fent láttuk a' Királyi Esküvésből kihagyattatik.

III. S z a k a s z.

Az Ország' különbféle Népeiről.

Az Orzágnak négy Rendjein kívül többféle Népei vannak a' Magyar Hazának; a' mint ennek az itt előadott sarkallatos Törvényjeiből láthatni. Nevezeteseek valának azok közt a' Várak' Jobbágyjai: a' kiknek megesmértetésére szükséges azon Várakról értekezni. Minden Megyében azon Vár, a' mellytől vette volt nevezetét a' Vármegye, az uralkodó Fejedelem' tulajdonához tartozott; földjeivel, és telekeivel együtt, a' mellyeknek egy része a' Király' tsordájának, és nyájainak tartására vala rendelve; más része pedig Parasztoknak, mint mezei szolgálknak adatott, a' kik nem tsak a' közadót, hanem a' Fejedelemnek,

mint Földes Uroknak, a' Dézmát, és minden Alattvalói rovatokat is kötelesek voltak fizetni. Végre: a' Várnak egyéb földjei a' fegyverre alkalmas Férjfiaknak osztattak ki, olly törvény alatt; hogy azok tsak fegyverrel szolgálnának, őrizvén a' Várat, és háboru' idején a' Fő Ispány' Zászlója alatt az Ellenség ellen hadakozván. Ezekből állott tehát a' Fő Ispány' Zászlóallya, Dandárja, vagy Bandérja. Nyilván kitetszik pedig az; hogy ezek minden Vármegyéből összevegyülvén, derék Hadisereget tette nek légyen, Ugyan ezek szolgáltak a' belső tsendességnek fenntartására is. Mivel tehát a' Vár' Jobbágyaiból ennyi haszna volna a' Hazának: Sz. István Király, ezen Magyar Királyi Birodalom felállítója, azokat különös, és majd a' Nemesekéhez hasonló szabadsággal ajándékozta meg. Azért méltóságok' elvesztése alatt megtiltatott a' Várnagyoknak Várah' illy jeles Népeit hazni vonni. Ürügyösöknek is nevezettek ezek: minthogy azon ürügy alatt birták földjeiket, hogy fegyverrel szolgálnának. Ha tehát fegyvereiket letették; azonnal elvesztették földjeiket. De látván Királyaink, hogy a' Nemesekhez hasonló vitézséggel hartzolnának az Ellenség ellen: őket koronként a' Nemesek közé méltóztatták, földjeikkel együtt, úgy hogy a' tizennegyedik században megszűnt légyen a' Vár' Jobbágyok neve. Innét nyilván kitetszik; kiket nevezzenek Törvényeink egy hely birtoku Nemeseknek: mint-hogy ezek nem Váraknak, Faluknak, vagy Jószágoznak, hanem a' Fejedelmi telekeken nekik ajándékoztatott egy egy Sessãoak, vagy helynek lettek Uraivá.

A' Vár' Jobbágyaihoz hasonló állapotak voltak az Udvarnokok, a' kik főképpen Sz. István Király alatt keletkeztek. Mert Ez a' Keresztényi szelídséghez éppen nem illőnek tartván azt, hogy

a' Külföldiek gyakorta Feleségeik, 's gyermekeikkel elfogattatván, minden különbség nélkül rab-szolgaságra kényszeríttetnének: azokat, a' kik tiszteességes származásuak voltak, részent kiváltván, részent Fejedelmi hatalmával élven, a' magános Urak' kezeiből kimentette, és szabadságra juttatta; és, hogy Hazájoktól lett elestteket annál könnyebben szenvednék, az Udvari szolgálatra rendelte őket. Ugyan ezek, mivel az Udvar mindenütt kísérnék Udvari kíséreknek is neveztettek: és azon okból, hogy az Udvari szolgálat alatt bírnák telekeiket, mint ürügy alatt; Örögyösöknek is hivattattak, valamint a' Vár' Jobbágysai. Széllyel laktak ezek a' nevezetesebb Vármegyékben, hogy az Országot gyakorta eljáró, 's vizsgáló Királynak mindenütt kész szolgálatjára legyenek. Hanem Nagy Lajos, a' ki főképpen szorgalmatoskodott az ő Udvara' fényessége eránt, azon Udvarnokokat a' kezek alatt volt telekekkel többnyire az ő hiv szolgálatjokért örökösen megajándékozta, és az Ország' valódi Nemesei közé méltóztatta: 's ezzel azt tselekedte, hogy osztán nem mások, hanem csak Nemesek foglalatostkodnának a' Királyi Udvarlásban. Innét is nem kevéssé szaporodott az egy helyű Nemeseknek száma.

Ezekon kívül még több különös Népei voltak a' Magyar Királynak, ugymint: Asztalnokok, Pohárnokok, Vadászok, Hatzérek, Lovászok, Pertzérek, Madarászok, és Szekeresek. Ezeknek is fizetésül a' Királyi földekből szegettek, kiváltképpen az Ország Dunajobbján, melly a' Fejedelmi Háznak öröke vala. A' melly Népeknek száma utóbb annyira nevedett, hogy több Falukra, és Helységekre osztódván, egy egész Tartományt tennének, melly Szolgagyőr Vármegyének nevezetett, és az ő Igazgatójok Szolgagyőri Főispány-

Ispánynak. Ezekből is minden időben a' Királyok' kegyelméből, kiváltképpen Nagy Lajos alatt, igen számosan jutottak Nemességre. A' honnét könnyű észrevenni : miért a' mi időnkben is nem kevés Faluk, és egész Helységek tsupán Nemesekből állanak. Ezekből valók mái napiglan a' Szent-Gáli Nemesek, a' kik a' Királyi Vadászoktól veszik eredeteket. De ugyan ez ilyen ajándékozásokkal, és Nemesítésekkel annyira is megfogyatkozott osztán a' Magyar Királyoknak a' minden Vármegyében volt Uradalma, hogy az ezer öt száz tizenegyedik esztendőben szükséges vala az Ország' Gyűlésében más jószágokat intézni, 's rendelni a' Királyok' számára : mellyek ezen időtől fogva Korona' jószágainak neveztetnek.

1514. E.

A' régi Várak' Jobbágysaihoz nagyon hasonlítanak a' Telekesek, a' kiknek az Érsekek, Püspökök, Káptalanok, Apáturak, és az Ország'nak birtokosabb Nagyjai, kiváltképpen az örökös, és szabad Grófok darab földeket, vagy telekeket, a' honnét Neveiket is vették vala, adtak olly véggel, hogy Uráik' Várait örizzék, és háborukor azoknak Zászlóji alatt táborba szálljanak. Ez illy Zászlóallyai Seregeket nevezte osztán a' Törvény Bandériumoknak, a' vitézkedő Magyar pedig Bandér- vagy Dandár nevezettel. Az Egyháziak' Telekesei, hogy azon Egyházaknak, a' mellyeknek telekein, vagy földjein éltek, oltalmazására köteleztettek különösen, mind azon Fő Egyháziaktól, mind a' Királyoktól szép, és majd a' Nemesekéhez hasonló szabadalmakat nyertek; úgy hogy innét Telekes Nemeseknek neveztetnének. Azon birtok pedig, a' mellyet megszállottak, Széknek szokott neveztetni: ugymint: Vajka Szék, Vetse Szék.

Voltak ismét a' Váraknak ollyan emberei is, a' kik mind az adótól, mind a' szolgaságtól szabadok esmérete.

is

badok lévén, Szabadosoknak neveztettek: ezek különös szolgálatokat tettek a' Fejedelemnek. Ezek közül választattak a' Futkárok, és Hőve-
tek, kik a' Királyi Leveleket, és Parantsolatokat ide 's tova hordozták. A' Fő Papok, 's az Ország' Nagyjai, és Nemessei is tartottak ilyen Szabadosokat hasonló szolgálatokra.

A' mint említettük, hogy a' Várak' Emberei-
nek egy része a' gazdaságbeli munkára, és adóra köteleztetett, 's ezen részttevő Emberek Várak' Szolgájinak, és Parasztjainak neveztettek; úgy hivattattak más Földes Uraknak is az olyan Emberei: nem sokára pedig az ő hívsegekért mind a' Fejedelemtől, mind egyéb Földes Uraktól megnyerték ama' szép *Jobbágy* nevezetét. Ezen Országot fegyver által magokévé tévén a' Magyarok Árpád Fejedelem alatt, azon Népeket, a' kik nékik meghódoltak itten, oltalmok alá vették, hogy ezeknek mezei munkálkodásai által élelmek elégségesen lenne: sőt azok helyett, a' kik innét az ő tőlök való félelemből elfutottak, másokat ide behívni, vagy hozni vátig iparkodtak. Azon Idege-
neket, a' kik magok szerént, és szabadon jöttek volt ide be, Ujlakosoknak, és Vendégeknek nevezték a' Magyarok; és úgy kedveztek azoknak, hogy őket szolgaságra ejteni, Törvény által tilalmazták: a' mit látni az Aranyvégzeményben. Ezen Ujlakosok tehát azon földtől, melyet a' Királytól, vagy más Földes Urtól nyertek volt magok élelmére, csak pénzül adóztak mind a' Fejedelemnek, mind a' Földes Uraságnak. Azon birtok, melyet használtak vala, *Helynek*, vagy *Udvarnak*; Slavoniában pedig *Marturnak* neveztetett. Amarról semmi kétség sincs: de a' Marturról többféleképpen ítélték az utóbbi Magyarok, majd tengeri vámnak, majd nyest bőrnek állítván azt. Hanem M. Püspök Pálma Károly az ő *Hungaria nova*

név alatt kiadott bölts értekezéseiben nyilván megmutatja nem csak Jerusálemi András' Leveléből, melly 1234. esztendőben költ; holott az Ujlakosok Marturi Gazdáknak neveztetnek; hanem negyedik Béla Király' Leveléből is, mellyet még Atyja' idejében, ezer két száz huszonnegyedik esztendőben, adott valaki, mellyben, minekutánna a' Klakochie földjét némelly Radusnak, és más többeknek örökre oda ajándékozta volna, nyilván kijelenti: hogy azon földnek Ujlakosai fejenként, *Martur* név alatt tíz tízest fizetnének esztendőnként. Mivel pedig bizonyos az, az Aranyvégzeményből, hogy a' Magyar tizesek az első Béla Király' tizesseinek értékére hoztattak, és azoknak negyvene egy Bizánti aranyot tett legyen: világos az, hogy az említett adó nem ment többre egy Bizánti arany' negyedénél; mellyen kívül nem volt akkor más arany-pénz Európában. Azon negyednek is csak harmadát vették a' Földes Urak; két harmadát pedig a' Király. E' felett: minthogy az Ujlakosoknak minden szabadsága, és mentettsége a' Királyi kegyelemtől volna; azért szabadságpénzt is fizettek az Uralkodó Fejedelemlennek. Hanem hogy e' miatt nehézségjeket jelentették a' Földes Urak: az Aranyvégzemény által megszüntetett azon fizetés.

1224. E.

Tudnivaló: hogy azon Jövevények, és Ujlakosok által jól megnépesedett a' Magyar Haza: mert azok általsok puszták, és sűrű erdők Falukká, és Városokká lettenek. Minő Nemzetbéliek voltak ezen Jövevények, és Ujlakosok; méltó azokról itten megemlékezni, a' kik számosabban ide vették magokat. Oroszok (hogy a' Kunokról, a' kik egy Nemzetbéliek valának a' Magyarokkal, ne szólljak) sokan jöttek ide már az Árpád' Magyarjaival; osztán pedig Zoltán Fejedeleml alatt is nagy számmal. Toksu, vagy Takson Fejedeleml alatt pedig, más Nemzetbélieken kívül, Izmaeli-

ek, kiket Szeretsenyeknek is nevezünk, számosan szállottak ezen Magyar földre, és Pestet, az ő környékével együtt, nyerték lakásul magoknak; Második András Király idétt ismét nagy számmal hatottak ide a' Hereskedés miatt, és a' Zsidókkal öszvetársalkodván, az ő tsalfaságok, és hízeldések által olly hatalomra emelkedtek, hogy az Országnak leghasznosabb, 's fényesebb Tisztségeit viselnék, a' Magyarságnak nem kevés kárával, és gyalázatjával. Azért az Aranyvégzeménynek huszonegyedik Tzikkelye által azoktól eltiltattak. Hamar azután annyira is megmagyarosodtak ezek, hogy előbbi nevek egészen megszűnt légyen, valamint az itt megszállott Tatároké. A' Zsidók pedig, mint Idegenek, úgy tartatnak mái napiglan is.

Oláhok voltak ugyan itten már Árpád' Birodalma' kezdetén; Erdélyben pedig azokat hódította meg Tuhatom által: a' honnét osztán, és utóbb Oláh Országból nagyon elszaporodtak volt Magyar Országnak Tiszabali Kerületében, és mind eddig megtartották zordonságjokat, romlott nyelvekkel együtt. Hanem már most a' Királyi Rendelések szerént tsak ugyan kezdenek tsinosodni, és a' Haza' nyelvének tanulásával emberségesedni, 's azon esméretre jutni; hogy ők is a' Magyar Hazának Fijai.

Rátzok is laktak Magyar Országnak alsó részét már Árpád Fejedelem' idejében; azután pedig mind mind többen szállottak ide, kiváltképpen Sigmond Római Tsászár, és Magyar Király alatt a' Török háboru' kezdetével, és annak osztán szüntelen tartásával; de legtöbben annak végével első Leopold, és harmadik Károly Magyar Királykodások alatt; és szép szabadságokat nyertek. De ők is megmutatták ám; hogy tudják be-

tsülni Magyar Hazafiúságjokat. Szinte így a' Bosnyákok, és Horvátok.

Tóthok — a' mint Béla Király' Jegyészszének Históriájában látni — legtöbben voltak e' földön a' Magyarok' ide jöttekor. Nagyobb része ugyan ezeknek elűtött a' Magyarok elől: de még is igen számosan voltak az itten maradtak, és annyira a' Magyar Birodalom alá hódoltak, hogy nem csak szolgálattal, hanem ruhával, és nyelvel is tökéletesen magyarkodtak; sőt még Religyióval is. Nyilván kitetszik ez a' Magyar Kronikából: mert első Béla Király, hogy a' Katholika Religyiót, a' mellytől nem kevesen elállottak, sőt majd mindnyájan e' köz Magyarok, helyre állítsa; Országgyűlést rendelt Fejervárra, megparantsolván, hogy a' Falukból is az Öregek között ketten ketten ottan megjelenjenek. De ök nem ketten ketten egy Faluból, hanem sereggel tódultak Fejervár alá, és fenyegetőleg sürgették azt, hogy nekik szabad legyen a' Szittyai Hitet gyakorláni, kiirtani a' Romai Katholika Hitet, ennek Templo-mait lerontani, Hiveit megöldönsni. A' Király tehát bészáratta a' kapukat, azon jelentés után, hogy harmadnapra felelet fog nekik adódni. Az alatt a' vitéz szívű Király kiadja a' parantsolatot a' vitézlő Nemességnek; és ez a' szerént harmadnapon egyszerre néki esik azon botor Parasztság-nak, 's Eleitlekontzolja, a' többit pedig haza kergeti, úgyhogy azután soha eszébe se jutna a' Szittyai Hit. Így tehát a' Tóthsággal lett azon Magyar Parasztság, mint előbb a' pogányságban, úgy most a' Katholika Hitben egyesült a' Magyar Nemességgel. Kivilágosodik innét az is; hogy utóbb jöttek ide azon Tóthok, a' kik mind eddig nem egyesültek Magyar Hazájokkal ennek nyelven.

Németek is már Gejza Fejedelem' idejében voltak ezen Magyar Hazában; Szent István Király'

uralkodása alatt pedig többre szaporodtak; számosan gyültek ide osztán második Gejza' Királykodásakor; még számosabban negyedik Béla' országlása alatt. Sőt mind eddig folytatott bejövésekkel annyira sokasodtak, hogy egész Faluk 's a' Városoknak nagyobb része azokból állana, gyönyörű hasznával az Országnek. Hogy pedig nagy időtől fogva nem szorgalmatoskodtak ezek a' Haza nyelvét megtanulni, 's azzal tökéletesen egyesülni: az onnét származott, mivel a' Magyarok eltanulván az ő nyelveket, ezenn beszélének azokkal.

Tzigányok is hogy számosan legyenek a' Magyar Hazában, a' bizonyos: Hanem valamint azoknak eredete, úgy ide első bejövetele bizonytalan. Azt mindazáltal tudjuk; hogy második Ulászló Király' idétt nagy csoportokban tódultak ide, és azon Fejedelemtől nyertt Levelekben Faraó Nemzettségének neveztettek. Ezek mindjárt megtanulták ugyan a' Magyar Nyelvet, és Magyar ruhába még pedig mennél tisztabba lehetett, olyanba öltöztek: de előbbi erköltstelenségeket nagyobb ideig megtartották, különösen a' lopásban, 's egyéb tsalárdságban, úgyhogy a' hamis Embert közönségesen Tzigánynak neveznék a' Magyarok. Musikálással, kovátsólással nem keveset kerestek ugyan ezek magoknak: de ezek mellett igen serényen üzték tolvaj mesterségjeket is, és a' lótszerével, 's babonás jóvendölésekkel való tsalóságjokat. Hanem amaz elfelejthetetlen Fejedlem Aszszonyunk Mária Therésia Királyné erántok gondoskodó kegyes Rendelése után, hogy a' munkásságra szoktattassanak; nagyobbára olly szelid erköltsüekké lettenek, hogy hasznosan szolgálnak a' Magyar Hazát.

Kitűnik ezekből világosan, melly igazán tartották magokat az Idegenek eránt a' Magyar Kirá-

lyok, és Rendek Szent István Király' Rendeléséhez: hanem azok sokan nem tudván a' Haza' Nyelvét, még egész Hazafiságra nem jutottak: a' mire annál buzgóbban szükséges nékiek igyekezni, mivel ezt a' magok, és a' Haza' java megkívánja. Mert a' Hazafinak maga hasznára első az: hogy Hazafijaival az egész Hazában mindenütt megegyezzen, 's dolgát mindenikkel maga szájával végezhesse. Ugyan ezen egyességből származik a' Haza' belső tsendessége, és ereje, 's Kormányozásának könnyebbsége. Szent István Király is ide nézett azon Törvényes Oktatásában, hogy az Idegeknek befogadásával ne fogyaszsa, hanem gyarapítsa kedvelt Magyar Némzetét; mint a' Romáknak a' magokét. Az idegen nyelvről tudása tehát egy uralkodó Nemzetnél csak a' Fő Embereknek, hogy képesek legyenek Követséget viselni idegen Országokban; a' Tudósoknak, hogy az idegen nyelven írott Könyvek' olvasásával szélesíthessék tudományjokat; a' Kereskedőknek, hogy Külföldön üzhessék kereskedéseiket, szükséges. Egyebeknek pedig jó, de nem szükséges az idegen nyelvről tudása. Észre kell itt venni, hogy nálunk a' tudósság magában foglalja a' Deák Nyelvről tudását; 's ugyan ezen taníttatnak Oskoláinkban a' Tudományok.

Már a' mondattakból nyilvános az; hogy a' Ház hely, az ehez valóval együtt, ugy adatott a' Jobbágyoknak, hogy azért Földes Uraiknak szolgálai kötelesek volnának; és így abban nem tulajdonosok ők, hanem csak haszonvevők. A' mit szemek előtt hordozván, mindenkor hiven tellyestették köteleességeket egész a' tizenhatodik századnak tizennegyedik esztendőjéig, a' mellyben az egész Nemesség ellen pártot ütöttek volt, Dósa György vezérlése alatt: holott negyven ezren vesztették életüket a' Nemesek' fegyvere által; a'

megmaradtak pedig örökös szolgaságra kárhoztattak. A' mellytől osztán Mária Theresia' uralkodása alatt felszabadíttatván, Földes Uraikhoz való kötelességeik az Urbáriomban kegyelmesen meghatározottak. Tartozik tudniillik ezen kegyelmes Rendelés szerint minden egész helyes Jobbágy az ő Földes Urának hetenként marhával egy napot, vagy gyalog két napot szolgálni; négy ilyen gazda pedig öszvefogva esztendőnként négy marhával egy hoszszu uti szekeres szolgálattot tenni, melly legfellyebb két napra terjedhet. Ugy esztendőnként egy forint füstpénzt fizetni; és két tsirkét, két kappant, tizenkét tojást, egy itsze kifőzött vaját, harmintz egész helyesek egy borjut, minden szántóföldi (kivéven a' réti földeket) terméséből kilentzedet adni. Ugyan ehez képest teszi Jobbágyi adózását, a' ki többet, vagy kevesebbet bír, ugymint a' Félhelyes felényit; a' Negyedes negyedét. A' ki pedig tsak lakóházat bír, az az egy forint füstpénzen kívül tsak tizen nyoltz napi gyalog szolgálatot téssen esztendőnként; a' másnál lakó pedig tsupán tizenkét napot szolgál, semmire egyébre nem köteleztetvén. A' Szőlő terméséből is kiki tartozik kilentzedezni a' Földes Urnak.

Mind ezen Jobbágyi adózásokat azon javakhoz képest, mellyeket a' Jobbágyok Földes Uraiktól bírnak, igazán megítelvén, senki se fogja sokallani mind azok mellett is, mellyeket azok a' Közjóra szolgálni, és fizetni kötelesek. Annál inkább: minthogy az egész Jobbágy Község is megajándékozott azon javadalommal; hogy Szent Mihály naptól fogva Karátsonig; vagy ha szőlő hegy vagyon határjában, Szent György' napig bort mérettethet. Mind ezek mellett jól észre kell azt venni, hogy a' Jobbágy, mint Atyját, ugy nézheti az ő Földes Urát, a' kihez minden szomorú

esetében legnagyobb bizodalommal folyamodhatik. Sőt a' Haza eránt érdemes Jobbágy is ugyan nyerhet Nemességet, ha Földes Urától, 's a' N. Vármegyétől ajánltatik a' Királyi Felségnek. Ezek felett Jobbágyaiknak földi, és mennyei boldogságára Szentegyházat, Plébániát, Oskolaházat állítanak a' Földes Urak. Látni itten: melly háladással, engedelmességgel, és tisztelettel tartozzanak Földes Uraiknak a' Jobbágyok.

IV. S z a k a s z.

Az Ország' Kormányozásáról.

Nemzetünknel a' *Fejedelem* név nyilván előadja a' Felséges Hatalmat, a' mellytől függeni szükséges legyen minden Hazafinak: valamint a' Fejedelmet arra emlékezteti, hogy az Ország' igazgatásában foglalatoskodjék, és annak mind belső, mind külső boldogságát eszközölje; 's Alattvalójit a' boldog örökségnek megnyerésére vezérelje. Azért Szent István, és az őtet követő Magyar Királyok főképpen oda függesztették gondjokat, hogy a' Nemzetet tellyesen a' Kristus' Evangyéliomához édesítsék: a' melly végre az Isteni Parantsolatokat, és Egyházi Törvényeket magok Végzeményeikbe iktatták nagy buzgósággal, és szoros szabásokkal. Böltsen tudniillik, és idvességesen tartották ök, hogy akkor lennének Népeik jók, hivek, és nékiek engedelmesek, ha az Istent félni, 's parantsolatjait tellyesíteni igyekeznének; és így örök idvességek eránt gondoskodni tudnának.

Az Ország'nak tökéletesebb kormányozására mindjárt, a' mint a' Magyar Nemzet' rendeltetése megkívánta, állíttatott az Egyházi, és Világi

Rendböl egy Királyi Tanács is, a' mellyel munkálkodnék Király Ő Felsege az Ország' Közboldogságát illető dolgokban: a' had' indításban, frigykötésekben, 's mind az Egyházi, mind a' Világi Fő-Hivataloknak kiosztásában, a' mellyekre legérdemesbb Hazafiakat rendelni mai napig a' Királyi Felséghez tartozik, a' Nádor Ispányon, és a' Korona Örökön kívül, a' kiket az Ország' Gyűlésén a' Rendekek választanak a' Felseges Királytól előadott nagy Hazafiak között.

A' végre osztatott az Ország' számos Vármegyékre, hogy az ezekben Királyi hatalommal rendelt Fő Ispányok a' Polgári, gazdasági, igazsági, és Katonai dolgokat végeznék: a' miben hiven, és szorgalmasan eljárván azon Meltóságok, valamint a' Vármegyéknek, úgy az egész Ország'nak nem lehet nem lenni jó állapotunak. Ezen fényes, de egyszersmind terhes Hivatalnak segítségére Vice, avagy Al-Ispányok; Jegyzesek; Szolga-Birák; Esküdtek; Tárnokok; Számvők; Ügyészek; Biztosok intéztettek, olly formán, hogy ezek a' vagyonos Nemeselek között a' Vármegyék' közönséges Gyűlésein a' Fő Ispányok, és a' Rendekek által tétetnének. Hogy azok, a' kik ditséretesen viselték hivataljokat, abban megerősítettvén, vagy fellebb emeltetvén, nagyobb ditsóséggel tisztelkedjenek; azok helyett pedig, a' kik, vagy kihaltak, vagy Országos Hivatalokra emelkedtek, vagy okvetőleg a' Hivataltól megszabadulni kívánnának, vagy a' kikkel a' Rendekek meg nem elégednének; a' Rendekek másokat választának: úgy rendelte a' Haza' Törvényje, hogy minden három esztendő mulattával Tisztújítási Gyűlések tartatnának.

Az Ország'széli Tartományokban Bánok; Erdélyben pedig Vajdák rendeltettek nagy hatalommal felruházva. De hogy ezek, vagy a' Fő Ispá-

nyok a' nekik adatott fellengős hatalommal vizsgálja ne élneek a' Magyar Birodalom romlására: hajdani Királyaink gyakortább megszokták járni, 's vizsgálai az Ország részeit, és szorgalmatosan mindeneket kikérdeztén, nem tsak a' Nemesekek, hanem a' köznépnek panaszszait is meghallgatták; 's a' mi hibát tapasztaltak, azt azonnal megjobbították. Harmadik Béla Királyig a' Panaszlok tsak szóval szokták az ő panaszszaitat előadni a' Királynak: Ez hasonlóképpen szóval adta tüstént az ő végző Feleleteit. Hanem az említett tudós Király úgy intézte, hogy minden kérelmek irásban adatnának bé a' Királynak: és innét is a' jól megvisgálás után irásban vennék a' Feleleteket.

Az Ország vizsgáló Királyt a' petséttel a' Kancelláriusok, Jegyzékek, vagy Irászok szokták volt követni; azon kíséretben voltak néhány Fő Egyháziak, és Ország' Nagyjai is mind tisztelet, mind tanátskozás' okáért. Bizonyára nem is kevés dolgok végezödtek ez illyen Királyi utazás' alkalmatosságával: holott a' Királyi Leveleknek nem minden Püspököknek, és Zászlós Uraknak, mint utóbb szokásba jött vala; hanem tsak a' jelen valóknak Neveik irattak alá. Illy Királyi megjárásáról az Orzágnak nyilvánóságos bizonyóságunk vagyon Kálmán Király' Végzeményjeinek első könyvében: a' melly Végzeményeknek, valamint széreztetése a' Király, és a' Rendek által, úgy leiratása is Nemzeti Nyelvünkön volt; hanem azt Albrikus az Esztergomi Érsek Szerafin' parantsolatjára Deákra fordította, ugyan így maradt osztán fenn, 's iktattatott az Ország' Törvénykönyvébe is. Méltó itten az előadásra annak harmintzhetedik Tzikelye, melly így vagyon Magyarul: „Akármellyik Fő Ispányi Megyébe menjen a' Király; ottan két Megyebéli Birák jöjjenek Véle öszve, a' kik azon Népnek egyenetlenségeit okos visgálás által

eligazítsák; ők pedig, ha 'a' Nép igen ellenek szöll, a' Nádor Ispánytól íteltessenek meg."

Miglen itthon, ugymint Fejérváratt, vagy Budán laktanak Királyaink, minden dolgokról, és történetekről, sőt még a' köz hírekről is, melyek némellykor a' szomszéd Tartományokból ide beszárnyaltak, gyakorta, és nagy gyorsan szoktak tudósíttatni a' Bánok, és Fő Ispányok által. E' végre minden Vármegyében Futkárok, és követek választattak a' Szabadosokból, a' kik a' nevezett Méltóságok' hiráadásait, és Leveleit az Udvarhoz vinnék. Ezen Futkároknak hatalmokban volt akarkinek lovát, az ő hivataljokban utazó Egyháziakén, és Fő Ispányokén kívül, az ő utjokban használni; úgy hogy minden állásnál megváltoztatnák azt. Voltak még minden Vármegyében olyan Emberek is rendelve, a' kik minden egyéb terhtől szabadok lévén házaiknál magok költségén tartottak lovakat, melyek megyé, vagy tábori lovaknak mondattak: ezen lovak nem csak a' Vármegyéken utazó Királynak, hanem az Országos követeknek szolgálatjára is intéztettek. Ha pedig ez ilyen szolgálatban az ollyas ló elveszett; annak Tulajdonosa a' Királyi kintstárból nyerte meg annak forbotlását. Innét látjuk: melly uton, módon estek értésekre hajdani Királyainknak mind azok, valamiket tudni szükséges a' Fejedelemnek az Ország' boldog kormányozására.

Most a' mi a' külsőkről való tudósításokat illeti, egyaránt megy egész Európában az Udvari Követségek által: a' belsőkre nézve pedig itten olly bőszen intéztetett a' Királyi Helytartó Tanács, hogy ez mindenekről tudósítaná Ő Felségét. Harmadik Károly Király az Ország' Rendjeivel az ezer 1722. E. hét száz huszonkettődik esztendőben Sz. Iván-havának huszonkettődik napján kezdődött, és a' következtetett esztendőben ugyan Sz. Iván havának ti-

zenkilentzedik napján végeztetett Posonyi Gyülesben Szent Istvánnak, ezen Magyar Királyi Birodalom' Szerzőjének Intézete szerént Posonyban, miglen annak Budán alkalmas épületek készittöd-nének, ugy állította fel azon Királyi Helytartó Tanátsot; hogy annak huszonkét Tagjai az Országnak minden részeiből választatnának a' Püspökök, Fő Emberek, és Nemesek közzül, kik a' Nádor Ispány, vagy Ország' Birája Elődsége alatt az Ország' kormányozásában segítségül legyenek Király Ő Felségének, olly szabással, hogy legalább tizenketten mindenkor jelen legyenek a' Tanátsban. A' kiknek tanátskozásai hogy a' dolognak, és az időnek környüállásaihoz alkalmaztatva menjenek, a' Nemes Vármegyéknek, és Királyi Városoknak megparantsoltatott nyilvánságos Törvény által, hogy hiv, és tökéletes tudósítást tegyenek bizonyos időkben minden dolgok eránt: minél fogva ezen Nagy Hazafiak idején korán gondoskodhassanak a' Közönségről, 's annak javát valóságosan előmozdíthassák. Írásban méltatván Intézéseit a' Királyhoz, ugy veszi Ő Felségétől is a' Feleleteket. Annak hiv, és egyenes gondoskodására bizattatott a' Hazai Törvényeknek is Rendeléseknek megtartatása az egész Országban.

Az Ország' ezen Királyi kormányozásának segéllésére intéződött a' Felsőges Udvari Kancellária is, a' melly, valamint a' Királyi Helytartó Tanáts egyedül Király Ő Felségétől függ; és szinté ugy az Országnak minden részeiről az Egyházi, és Világi Rendből választatván Ő Felségétől annak Méltóságos Tagjai, a' Fejedelem lakó Városában Bétsben foglalatoskodik a' Haza' dolgaiban az Ország Fő Kancelláriussának Elődsége alatt: a' melly nagy Méltóságra a' Világi Fő Rendből első emeltetett volt Gróf Illésházi Miklós ezer

1715. E. hét száz tizenötödik esztendőben, egész eddig mindenkor Egyházi Meltóság fenyelkedvén ezen tündöklő Hivatalban. Ugyan e' Felséges Rancelária által adjaki Ő Felsége az ő Királyi Leveleit.

Nehezebb gondalfjáró dolgok adván pedig elő magokat, akkor az Ország Elejit, ugymint a' Primáat, Nádor Ispányt, Ország' Biráját, a' Király' Jelenlétének Helytartóját, 's egyebeket méltóztatik Ő Felsége meghivni, és ezekkel tanátskozni, végképpen pedig a' Rendekkel az Ország' Gyűlésén meghatározni a' Haza' dolgát: a' melly Országos Végezésnek tellyesítését eszközteni el nem mulasztván a' Király, mindenkor boldogul országglott. Azért utóbb ugy rendelődött, hogy minden három esztendő mulattával Országgyűlés tartassék. Ezen kívül az országlásnak minden ágaira nézve vannak Ő Felségének különös Udvari Tanátsossai Ministeri Tzimmel Fejedelmi gondjainak elősegéllésére.

V. S z a k a s z.

Az igazság' tévő Hatalomról.

Valamint azt eszközteni, hogy a' Törvény' oltalma alatt kiki bátorságosan éljen a' Hazában, Király Ő Felségéhez tartozik: ugy Ő Felségét illeti főképpen az igazság tévő Hatalom. Azért eleinten nem tsak Királyi Udvarában a' hozzá szálított ügyeket végképpen megítélte; hanem megjárván e' végett az Országot, két Szolga-Birák Vármegyénként Ő Felsége eleibe adták az ottani ügyeket, és a' Királyi íteletet ugy hajtották osztán végre. Sőt ama' nagy hirű Király, Hunyadi Mátyás, olly jeles gondoskodással volt az igazság eránt, hogy gyakorta közember ruhába öltözvén, majd itt, majd amott jelent meg a' Nép

között, 's tudakozódott a' dolgok' folyamatjáról, és az Uraknak a' Szegénységgel való bánásáról: így több igazságtalanságoknak esmérétére jutván, keményen büntette volt a' vétkeket. Heltai Gáspárnak, a' ki Mátyás Király' országlásakor Embernek fia volt, Magyar Kronikájából méltó itten előadni annak példáját. Mátyás Király, úgy mond a' nevezett Író, Erdélybe bémenvén, Hunyadon elorozkodék a' Seregtől, és Kolosvárra bémenvén, alá fel kerengett a' Városban. Azután a' mészárszékbe ment, és ott ülven, úgy lógatta a' mészárszéken a' lábait. A' Biró általellenében lakott azon mészárszéknek, ki a' Jobbágyokkal nagy sok tűzre való fát hozatott volt, és a' Kolosvári szegény Néppel azt felvágatta. Annakutánna a' Poroszlókkal mind a' mellé kergette a' szegény Népeket a' piatzról, hogy a' fát behordanák a' Biró udvarába, 's asztagbaraknak. Ugy találta sz egyik Poroszló Mátyás Királyra is, és monda neki: Jere te sima orru hordj fát. Monda Mátyás Király: Hány pénzt adsz? Monda a' Poroszló: Ebet adok, és jót rándita egyet a' válla között a' bottal; és úgy hajtá őtet a' ház eleibe a' vágott fa mellé. Hogy oda juta a' Király, tehát a' Biró fekszik a' könyöklön. Monda Mátyás Király: Mit adsz, hogy béségítsem a' fát vinni? Monda a' Biró: Tzo el kurváfi! hordjad: mert ezennel úgy kékül meg a' hátod. És szegény Mátyásnak váltig kelle hordani. A' behordásban pedig három hasábfára irta volt Mátyás Király az ő nevét veres krétával. Azonban elorozkodik onnét, és Gyulába ment fel a' Sereg közé. Harmad napra alájő Kolosvárra. Mikoron egynehány nap mulatott volna; szembe hívá a' Kolosvári Birót, és Tanátsot. Hogy szembe volnanak megkérde a' Birót: mint volna a' Város? épülne-e; avagy nem? volna-e valaki a' szegénységnek nyomorítására; vagy nem?

Felele a' Bíró : A' Te Felséged oltalma alatt jó békességben vagyunk : nintsen a' szegénységnek semmi nyomorusága. Monda szolgájinak a' Király: menjetek el, és hányjátok meg a' Bíró Udvarában az új asztagfát; a' között találtok három hasábfát, melykeken az én nevem vagyon megírva veres krétával : hozzátok azokat ide. És fogjátok meg a' Bíró Poroszlójit, 's hozzátok azokat is ide. Azok mind oda futván, megkezdék háyni az új asztagfát; és nem sok idő múlva kettőt megtalálának a' fákban. És a' Király monda a' Birónak: Hol vetted ezt a' fát? mond meg. A' Bíró megrémülván, dödörögve monda: az Jobbágyokkal hozattam. Monda a' Király: Kítsoda vágta fel? mikoron a' Bíró hallgatna; megrivasztá a' Király: mond meg! És monda a' Bíró: Az Városbéli szegény Nép vágta fel. Monda a' Király: Kítsoda vitte bé Udvarodba? és fordulván az egyik Poroszlóra, monda néki: Lator! nézzed az orromat, ha sima-é? Lator! most is tüzela a' hátom a' te ütésed miatt. És monda az Uraknak: lássátok a' nagy kegyetlenséget. 'S mind elbeszéllé nekik a' dolgot.

Annakutánna monda a' Birónak: Te hamis Bíró! Aggebnek, és Kurafinak mondál; és megakarád kékíteni a' hátomat, hogy fizetést kívánok vala a' fahordásért. Ezeket a' fákat hátomon kellett béhordanom. Ihol! kezem' írása rajta vagyon: meg nem tagadhatod. Te hamis és kegyetlen Bíró, miért hogy ezt a' törvényteleniséget mivelted; ezért akasztófa volna a' helyed: de hazámon nem teszem ezt a' szemérmet; hanem harmad napra a' fejedet elüssék. Te pedig lator Poroszló, törvénytelen Hóhér! mivelhogy a' szegénységet így kénzottad; és énnékem megütötted minden ok nélkül az hátomat, és ebbel kínáltál engemet; harmad napra elvágják a' te jobb kezedet, mellyel megütöttél engemet, és annakutánna egy nagy gyeveret kös-

kössenek nyakadra, 's avval egyetemben az akasztófára felakaszszanak. A' másik Poroszlónak mondta: Te szegényeket kergető lator! tégedet harmadnapra a' pelengér alá vigyenek, és három páltzával jól megtsépeljék a' hátodat; annakutána a' Városhól kiverjenek, és Országomból ki-menj: mert ha megtaláltatol Országomban akasztófa leszen helyed." Illy szoros igazságtételéért mondatik róla: Megholt Mátyás Király; oda az igazság.

A' Király után a' Nádor Ispány vala a' Nemeselek Birája: az Udvarnokoké pedig az Udvar Biró, a' kit most Ország' Birájának nevezünk. Valamint ismét a' Városokban ezeknek Biráji eleibe; ugy a' Vármegyékben a' Szolga Birák eleibe kellett az ügyeket adni, és ezektől a' Fő Ispányok eleibe szállítani. Kálmán Király osztán ugy intézte; hogy minden Püspöki Megyében esztendőt által kétszer, ugymint Pünköst, és Mindszent havában tartatnának Gyülekezetek, holott a' Püspök, és azon Püspökségbéli Fő Ispányok, 's a' Nemességből egyéb választott Birák öszveülvén, minden Rendbéli Embereknek ügyeit ítélet alá vennék, és a' melly ügy itten harmadszor megítéltetett, annak tellyességgel vége szakadt, ugy hogy folytatni sohol se lehetett.

De midőn több Hatalmasok azon Gyülekezeteknek ítéleteit meg nem akarták állani; ugy rendelődött az Aranyvégzeménynék első Tzikkelyében; hogy esztendőnként Fejérváratt inneplené a' Király Szent István Király' Ditső Napját, 's ennek végződésével Törvényszéket ülne, és az eleibe szállított ügyeknek végét szakasztaná. Ugyan ezen legfőbb Törvényszék is osztán többféleképpen változott. Az említett Püspökmegyei Gyülekezetek' helyébe pedig azon Törvényszékek állítottak volt, mellyeket Deákul *Octáváknak* nevez-
Magyarok esmérete. T

tenek azon nyoltz napos Innepekről, mellyek után szoktak vala tartatni. Mátyás Király úgy határozta meg azokat az ő hatodik Végzeményjének harmadik Tzikkelyében; hogy minden esztendőben tartatódnék két olyan Itélőszék, a' mellyeknek egyike Szent György Innepe után; a' másik pedig Szent Mihály Innepe után huszadik napon kezdődnenek: Erdélyben ismét, és Schlavoniában Vizkereszt, és Szent Jakab Innepe után hasonlóképpen állának bé ezen Itélőszékek: 's ezeknek mindegyike addig tartana, valamig a' szükség kíváná. Ezen Tzikkely szerint megkelle azon Itélőszékekben jelenni legalább két Fő Rendeletes Ország Biráknak; a' megakadályoztattak helyett pedig az ő Helytartójiknak. Az ítéletekitten azonban rendszerént az Itélő Mesterek által mentek vala. Megszűnvn osztán ezen Gyülekezetek; az itt forgott ügyeknek egyedül az Itélő Mesterek lettek vala Birájik.

1723. E.

Hanem ezer hétszáz huszonharmadikban tartott Országgyűlése harmadik Károly Király alatt megújítván az Itélő Királyi Táblát, ez eránt így végzett a' huszonötödik Tzikkelyben: Az igazságnak, melly által állandanak az Országok, szüntelen kiszolgáltatására Ő Szentséges Felsége az Itélő Királyi Táblát tellyes hatalmu ítélesre megerősíti; hogy tellyes épségében megmaradjon. És, tsak az Innepeket, és szünnapokat kivévn, folyvást összeüljön; az Ügyeseknek, nem tekintvén némellyeknek törvényes elmaradását — úgy mindazáltal, hogy kilentz Tábla-Birák, az Előddel együtt, jelen legyenek — Törvényt és igazságot szolgáljanak.“ Ugyan ezen Fő Itélőszéknek helyéül Pest Városa rendeltetett: ennek Elődje Királyi Jelenlétel' Személyesének, avagy Deákosan Personálisnak mondatik, a' ki Ő Felségtől a' Nemesi Rendből rendhetvén, Méltósá-

gos Tzimmetl tisztelődik. Ezen kívül vannak itten két Tábla Prélátus ; két Tábla Báró ; a' Nádor Ispány' Helytartója ; az Ország' Birája' Helytartója ; ugyan ezeknek egy egy Itélő Mestere ; a' Personalis két Itélő Mestere ; a' Királyi Ügyek' Igazgatója ; nyoltz Királyi, és két Primási Assessorok.

Az Országnak legfőbb Itélőszéke pedig a' Hét Személyes Tábla azon Gyűlésben még nyoltz Tábla-Birákkal öregbítettett, ugymint : két Egyházzal , két Mágnással , és négy Nemesekkel , olly szabás alatt ; hogy Elődje a' Nádor Ispány , vagy az Ország' Birája lévén , tizenegynél kevesebben nem lehetnek az ítélesben. Ezen Felső Táblánál mostanság vannak : A' Nádor Ispány , mint Előd ; négy Fő Egyháziak ; az Ország' Birája ; és Tárnok Mester , egyéb hat Mágnásokkal , és nyoltz Nemesekkel.

Minthogy az Itélő Mestereknek mindenkor a' Királyi Táblánál kell lenniük ; az ezek eleibe tartozott Ügyeknek megítélésére az említett Országgyűlésben négy kisebb Táblák rendeltettek az Országnak négy Kerületei szerént , úgy hogy az Országban jó birtokos , és a' Haza' Törvényjében tudós öt Hazafiakból , az Előddel , állana mindegyike ; 's azoknak Tábla-Birái egyenlő tehetséggel bírnának az ítélesre : és innét ha két részre szakadnának az ítélesben ; a' többség állítja meg az ítéletet. Ha pedig az illyen esetben egyenlő számmal vagynak az ellenkező Birák : akkor az Előd , vagy ez törvényesen akadályoztatván , az első Tábla-Biró végző szóval bir , 's az ezzel tartó Rész szakasztja végét a' dolognak. Jegyzések is vannak ezen Kerületi Tábláknál ; de ítélség nélkül. Vannak ismét más Segédírók is , a' kiket az Előd a' Tábla-Birákkal nevez : amazokat pedig Király Ö Felsőge. A' Birák már most heten vannak mindenik Táblánál : ezeken kívül vannak számfe-

lett valók is. Üléshelyeik pedig ezen Törvényszékeknek ezek: Nagyszombat a' Dunabali Kerületben; Kőszeg a' Dunajobbi Kerületben; Eperjes a' Tiszajobbi Kerületben; Debretzen a' Tiszabali Kerületben. És valamint egyéb Altörvényszékekről, úgy innét is a' Királyi Táblára; osztán a' Felsőes Hétzemélyes Táblára szállíttatnak az Ügyek.

1729. E. A' Nemes Vármegyéknek Törvényhatóságát pedig ezer hét száz huszonkilentzedik esztendőben ugyan harmadik Károly Király alatt hozott Törvénynek harmintz ötödik Tzikkelyében úgy intézte volt el az Ország, hogy a' Zálogi ügyek, midőn a' javak azon egy Vármegyében fekszenek, akármennyi terjenek azok, a' Vármegyében megíteltethetnek. Mivel pedig a' Vármegye' Itélőszékei folyvást nem tartathatnak: azért (kivéven a' vetkek' ügyeit, és azokat, mellyek átaljában a' Vármegye' gazdaságbeli, vagy polgári dolgait illetik; ismét azokat, mellyek a' gonosztévők' elbocsájtóji, vagy az Urbáriumot általhagó Földes Urak ellen vagynak) a' többi ügyeket a' Vice Ispányok, és a' tárgyakhoz képest a' Szolga-Birák megítélhetik, megmaradván a' fellebbszállítás a' Vármegye' Itélőszéke eleibe. — A' Vice Ispányok' itélősege a' pénzbéli ügyekben tizenkét ezer forintig, a' Zálogbéliekben pedig határozatlan értékig; A' Szolga-Birák pedig akár pénzbéli, akár zálogbéli ügyekben, tsupán három ezer forintig, tsak töke pénzbe számlálván, terjedhet. — Ellenben a' két száz forinton alól lévő tárgy ügyekben tsupán a' Szolga-Birák, nem a' Vice Ispányok ítélnék. A' hatalmaskodásbéli ügyek pediglen egyedül a' Vice Ispányok' ítélete alá tartoznak mindenkoron.

A' Királyi Városok is, a' mint már emlékeztünk volt, a' közönséges jószágaikra nézve, s a'

kártékonosság, hatalmaskodás, és a' marhák el, vagy behajtás' esetében a' Vice-Ispány' Törvényhatósága alatt vannak. Ezeken kívül pedig a' Városbéli ügyeket azon Városi Tanács intézi el: onnét vagy a' Tárnok Mesteri, vagy a' Personális Székhez szállíttatnak az ügyek; mivel némelly Városok a' Tárnok Mesternek, némellyek a' Personálisnak Törvényhatósága alá tartoznak. Ezek elől pedig a' Királyi; osztán a' Felsőleges Hétszemélyes Tábla eleibe vitetnek fellebb, kivéven a' főbenjáró ügyeket, melyeknek fellebb vitele egyenesen a' Királyi Táblához intéződik.

A' Földes Uri Hatalom alá tartozván pedig mind Személyeikre, mind értékeikre, ugy Ügyeikre nézve is a' Jobbágyok, mind ezeknek magok között forgó, mind másoktól ő ellenek indított ügyekben a' Földes Uraság az első Biró. A' kinek tehát valamelly Jobbágy ellen panaszsa vagyon, a' Földes Uraságot törvényesen meg kell nékie inteni az igazság' kiszolgáltatása végett: ki is azonnal Urszékét rendelni, és azeránt az intéző Felet tizenöt nap alatt tudósítani tartozik: holott vagy maga, vagy más e' végre megkéretett, az Előd, jelenlétén a' Nemes Vármegye' Szolga-Birája, s Esküdtje, mint Törvényes Tanubizonyság, hogy a' Tanúkat meghitelesítse, és az Urszéke előtt végzetetett pört volta szerint a' Nemes Vármegyének beadja. Nemes lévén pedig a' Jobbágy, az ő Házhelyére nézve ugyan az Uraságtól függ; de ingó holmieire, és személyes teteményeire nézve az Urszékétől egyáltalában függhetetlen: ezekben tehát tartozik őtet a' Felperes az egyéb Nemeseknek kirendeltt Biró eleibe ideztetni. Ha magok a' Jobbágyok az ő Földes Urok ellen a' Jobbágyi szabás eránt panaszolkoznak, e' féle panaszokat először a' Földes Ur' színe eleibe tartoznak terjeszteni: itt meg nem orvosoltatván sérelmek,

a' Szolga-Biróhoz folyamodhatnak; ki is azonnal kimenvén, 's a' dolgot megvizsgálván, vagy azt szép szerével elintézni; vagy, ha erre nem mehetne, a' Földes Urat, hogy Urszékét tartson, törvényesen meginteni, 's jelentését mindenekről a' legközelebb tartandó Vármegye' Gyűlésénél megtenni, köteles: ottan az Urszék' tartására a' napkirendeltetik; és, ha a' Földes Uraság azt elmulasztaná, a' panasz a' Vármegye' Törvényszéke eleibe vitetik. Minden esetre pedig a' Jobbágyok' számára a' Vármegyebeli Köz-Ügyész adatik; 's mind ezek hiteles Jegyzeménybe irattatnak. A' Polgári ügyek ellenben a' Vármegye' Itélőszékétől a' Királyi, azután a' F. Hétszemélyes Táblához; a' főbenjáró ügyek pedig — az Uraságnak ebben hatalma lévén — az Urszéktől egyenesen a' Királyi, és innét a' F. Hétszemélyes Táblához vitetnek fellebb.

Mind ezen igazságtévők pedig, hogy kötelességekben szentül eljárjanak, az Országtól ezen kiszabott Esküvés által hathatósíttatnak az igazság' kiszolgáltatására:

„Én N. esküszöm az élő Istenre, és az Istennek Ditsősséges Anyjára Máriára, 's az Isten' minden Szenteire, és Választottaira; hogy minden előttem ügyeskedőknek, 's minden dologban, melly az én tisztemhez tartozik, akármi Személynek, gazdagnak tudniillik, vagy szegénynek választása nélkül; kérést, jutalmat, kedvezést, félelmet, gyűlölséget, szeretetet, és tetszést felre-téven, és hátravetvén; a' mint az Isten, és az ő igazsága szerint tselekedendőnek lenni, megesmérem, igazságos, és bizonyos ítéletet, igazságot, és végrehajtást fogok tenni minden dolgokban az én tehetségem szerint. Isten engem' úgy segéljen, és minden Szentek, “

Negyedik Rész.

A' Magyarok' Tulajdonairól, mellyek belsők, és külsők lévén, a' szerént adódnak itten elő: mennyire mentek a' Tudományokban; ezeknek leghathatósabb Kultsa, az ő Nemzeti Nyelvek, miként képesedik; melly Daliás az ő Nemzeti öltözetjek; melly karban légyen vitézségjek, gazdaságjok, 'sbirtokosságjok.

E l s ő S z a k a s z .

A' Magyarok' Tudományosságáról.

Azokban, mellyek az élet' fenntartására tartoznak; hogyszinte ugy, mint más jeles Nemzetek, tudósok voltak a' Magyarok kezdettől fogva: az tagadhatatlan. Sőt ha minden oldalról megtekintjük a' dolgot; az idegen Irók után is azt kell mondanunk: hogy minden egyéb Nemzetek felett jeleskedtek ebben a' Magyarok. Ugyan is egyezőleg bizonyítják ök azt; hogy a' Szittyaiak a' régi Magyarok — leginkább tudtak élni a' nyilakkal, a' mellyeknek Mesterei is ök voltak. Igen könnyen megszerezték tehát ök magoknak mindenféle vadakat, 's ezeknek legjobb husával kényekre lakoztak. Melly fényesen el tudták készíteni Házi eszközeiket: Mokán Hagán történeteiben nyilván látni. Minő értelmességgel voltak a' földművelésben: látjuk a' Szittyai Követeknek Nagy Sándorhoz intézett beszédjében. Öltözetjek pedig mánapig megmutatja: melly jelesen értettek a' ruháknak elkészítéséhez. Szinte ugy a' házak' építéséhez való értéseket mindjárt Árpáddal lett ide jöttökkor derekasan kimutatták: holott nem tsak Tsepelben, hanem majd minden Megyében Ujvárait építettek.

De a' szép Tudományokban sem voltak utólsók. Mert a' bizonyos a' Sina Kronikából; hogy Méte, a' ki két száz esztendővel előbb Krisztus Urunk' születése előtt vala Tanjója a' Magyarok' Eldődeinek, a' Hunyoknak; és ezután majd két száz esztendővel Nan tsijász Tanjó, Levelet irtak legyen a' Sina Udvarhoz. Utsulyjófi Tanjónak Helytartója is a' Keresztény Világ első tizedében Levele által hirdette kiaz Uhonyoknak: hogy mind szabadon bostataná azokat, a' kiket közzülők rabságra ejtett vala, tsak annyi bőrt, és selymet adnának nekik, a' mennyi elég volna azoknak váltságokra. Sőt Kristus Urunk' születése előtt hatódfél száz esztendővel a' hét Görög Böltsek' idejében a' Szittyai Nemzetből híres Filozofus vala Anakarsz, a' ki azt szokta mondani: „A' szőlő töke háromféle gyümölsöt terem: Részezségnek, Gyönyörűségnek, és Bánatnak gyümölsét. Az a' valóságos derék Ember, a' ki magát a' beszédben, ételben, és gyönyörűségben tudja mérsékelni.“ Ugyan ennek tulajdonítják a' Tudósok a' vasmatska, 's tapló, és tseréptányér' feltaláltatását. Meglátogatván pedig Görög Országot, 's tapasztalván, hogy ottan mindegyikének köze volna az országlásban, azt mondá Szólónnak, ama' hét Böltsek' leghiresebbikének, 's a' Görögök legnevezetesebb Törvényhozójának: „Énnékem úgy tetszik, hogy ti nálatok a' Böltseknek tsak az a' szabadságjok legyen, hogy tanátskozhassanak; az ítélelhozás pedig a' bolondokra bizattatott.“ Plinius pedig len az ő Természeti Históriája' tizenharmadik Könyvének huszonkettődik Tzikkelyében azt bizonyítja a' Pártosokról, ama' valóságos Szittyaiakról: hogy, minekutánnamár szokásba jött volna azon Egyiptomi nádszabásu tsemetét, melyet Papyrusnak neveztek, 's innét vagy on a' mostani papiros név is; az írásra alkalmaztatni azok még

akkor is inkább ruhákra irtak legyen. Priskus Rhetor' hiteles Irásából tudjuk, hogy Attilának egész Udvari Írászszeke volt. Álmos, és Árpád' Udvara is hogy a' nélkül nem szükölködött: elég bizonyság ebben az ő idejektől fogva mind eddig fennmaradt ötszeres Alaptörvényje a' Magyaroknak. Mind ezekből világosan látni; hogy a' Sztityai Magyarokban mindenkormeg volt az Irástudóság, és Tudományosság: hanem, hogy minő betűkkel éltek, azt nyilván meg nem lehet mutatni. Emlékeznek ugyan néhány Tudósaink olyan Magyar jegyzésekről, mellyek különös betűkkel vannak írva: de, ha ezen betűkkel irtak é a' Sztityai Huny, 's Turk-Magyarok: azt világosan fel nem fedezhetik. Mindazáltal, hogy tulajdon betűjük voltanak, azt tagadni nem lehet.

Nyilvánáságos pediglen az; hogy Szent István első Apostoli Királyja a' Magyaroknak, ezeket az idvezítő Romai Katholika Hitre bírván, egyszersemind béhozta közikbe a' Romai Irást is, a' Nyelvel együtt, ugy hogy tsak ezen taníttatnának a' Tudományok a' Tőle rendelt Oskolákban. Mert ezen nagy országlásu Király, 's a' Magyar Királyi Birodalomnak Szerzője, Esztergomban gondosan neveltetvén a' Keresztény Katholika Hitben, nem tsak a' Deák Nyelvnek, hanem más egyéb Tudományoknak tudásával is jeleskedett: azért böltsen általlátta ezeknek szükséges voltát mind az Ország' boldogságának, 's állandóságának megszerzésére, mind a' Szentséges Hitnek gyarapodására. Minekutánna tehát Királyi Székét általvitte vala Fejérvárra; első gondja volt ottan Oskolát állítani, 's abba tudós Tanítókat rendelni: a' kik is olly szorgalmasan foglalatoskodtak azon Magyar Ifjuság' tanításában; hogy még éltehen ezen Szent Királynak nagy névre kapna azon Fejérvári Oskola, 's onnét nyernaének más

Oskolák is az Országban Tanítókat. Hazánkban tehát a' Fejérvári Oskola volt az első. Mivel pedig az Egyházi Megyékben, mellyeket elintézett vala Szent István, Ennek akaratja szerint tartoztak a' Tőle rendelt Püspökök Lelki Gondviselőket készíteni, 's Plébániákra rendelni: kénytelenített azoknak mindenike az ő Püspöki Városában Oskolát állítani, hol a' Magyar Ifjúság a' Keresztényi Tudományban, és a' Deák Nyelvben taníttatnék; hogy onnét alkalmas Nevendékeket lehetne választani, 's az Egyházi Rendre szentelni. Ezen Püspöki Oskolák között legnevezetesebb lett a' Csanádi, mellyet felállított vala azon Városnak ama' Szent, és tudós Püspöke Gellért. Világos bizonyosságot hagyott erről azon tudós Férjfiú, a' ki ezen Sz. Püspöknek életét jelesen megírta mintegy ötven esztendővel annak halála után. Méltó tehát ezen derék Irónak Deák jegyzése szerint emlékezni azon Csanádi Oskoláról.

„Egy bizonyos napon — ugymond ő — járultak volt a' Püspökhöz harmincz új Keresztény Férjfiak, könyörögvén, hogy fogadná bé az ő fiaikat, 's Tanítaná az Oskolai Tudományokban: a' kiket kegyesen fogadván, Walterre bízta, adván nékiek egy arra való házat; hogy őket oktassa a' Nyelvész, és Musikai Tudományokban: kik is azokban tsak hamar előmentek volt. Ezt látván a' Nemések, és az Ország' Nagyjai ők is a' nevezett 'Walter' oktatása aláadták fiaikat a' szép Tudományoknak megtanulására. — — — A' Szegényekre, Oskolásokra, Szerzetesekre, és Jövevényekre nagy gondja vala pedig a' Püspöknek, kinek akaratja szerint vitetének, 's adatának Oskolákba a' gyermekek, kik olly szorgalmasan taníttatnak vala; hogy az éjtszakákat is a' napokhoz toldanák. Midőn pedig a' harmincz első Oskolák az eneklést, és olvasást már igen derekasan

megtanulták volna ; ezeket a' Püspök Ur az Egyházi Rendekre szentelvén, Kánonokokká tette. A' Dunán túl is küldte követeket, 's egybegyűjté az Oskolásokat, a' kiket így összevgyűjtván, az Egyházak' Papjaivá, 's Igazgatójivá rendelé. " A' Tanítványoknak illy nagy szaporodásával megkelle a' Tanítóknak is szaporodni : Szent Gellért tehát egy Maurus nevű Frátert elkülde Fejérvárra, hogy onnét ama' nevezetes Királyi Oskolából valamelly alkalmas Tanítót vinne magával Csanádra. „ A' ki — ugymond a' nevezett Iró — elérkezvén Fejérvárra, 's dolgát a' Királynál elvégezvén, beméne az Oskolába, hol egy Henrik nevezetű Német a' gyermekek' almeisteré vala : ez kész lévén mindjárt az ő hívására, felkele, 's vévén könyveit, elméne a' Püspökhöz. Örömmel fogadván pedig őtet a' Püspök, az olvasást Tanítók közt elsőnek rendelé az Oskolában. " (

Kitetszik ezekből mind Szent Gellért Püspöknek a' Magyar Ifjuság' tanításában való gondja, és szorgalmatossága, mind az Ifjaknak tüzes iparkodása a' tanulásban, mind a' Szülőknek a' Tudományok eránt mutatott nagy betsülése. Innét könnyen láthatni; hogy a' többi Püspöki Oskolákban sem fogyatkozott ezen időben a' tanításbéli szorgalmatosság: minthogy erre igen nagy vigyázással vala az Országnak böls Atyja, Szent István Király. Így kellett szorgalmatoskodniok a' Szent Benedek Szerzetesseinek is a' gyermekek' tanításával az ő Klastromaikban mind a' Hazára, mind magokra nézve. Nem tsak pedig a' Deák, hanem a' Görög Nyelvnek már akkor a' Magyaroknál megvolt tanulásáról is elég bizonyosokká téssen bennünket önnön. magának Szent Istvánnak ditső példája, a' ki tudniillik a' Veszprimi Görög Apátságknak az ő Királyi Adomány Levelét Görögül adta volt ki. Ezen Koronás Böls sugározott tehát

a' Magyarok' boldogságára, ő benne az Isteni, és Világi Tudományokat felélesztvén, 's mind mind gyarapítván az Oskola tanítások által. Nem is hasonlított egy Fejedelem is azon időben ő hozzá a' tudományosságban, 's a' Tudományok' elősegélésében. Ugyan Ő, valamint első szentelt Magyar Király, ugy első Író is a' Keresztény Magyar Nemzetben: a' kinek két Törvénykönyve' olvasásával szép tanúságot nyernek a' Magyarok' mind az Isteni, mind a' Hazafiúi buzgóságra. Szent Gellért Püspök is irt néhány hasznos könyveket.

De ezen első Keresztény Magyar Század, mellynek kezdete a' Tudományoktól olly fényes vala Szent István Király alatt, Ennek holtta után nem kevés homályba borula. Mert Péter, és Aba a' Koronáért viaskodván, Országszerte a' fegyvernek zerdenzajja miatt elkelte némulni az Oskolák-
 1046. E. nak. Annál inkább ezer negyven hatodikban első Andrásnak a' Királyi Székre jutásakor. Mert a' Magyar Köznép visszavetemedvén a' Pogányságra, annyira dühösködött Vatha' vezérlése alatt, hogy felfegyverkezvén, addig le nem akarná tenni a' fegyverét, míg a' Kereszténységet telyességgel ki nem irtaná az országból. Számtalannokat is lekontzoltak, a' kik között volt Szent Gellért Püspök is. András megkoronáztatván, az ő Királyi Parantsolatjával tüstént leültette ugyan a' pogány Magyarokat, és a' Kristus' Zászlója alá hódította: hanem osztán a' Romai Német Birodalommal lett háboru; 's ennek elnyomása után, András Királynak az ő Öttsével Belával támadott villongása annyira akadályoztatta a' tanulásokat az Oskolákban, hogy alig lehetett alkalmas Személyeket kapni az Egyházi foglalatosságokra. Innét származott azon kéntelenség a' Magyar Anyaszentegyházban, hogy több Feleséges Ferjfiak, ha tsak

valami keveset tudtak Deákul; szenteltetnének az Egyházi Rendre; ne hogy egészen Lelki Pásztorok nélkül maradnának a' Plébániák. Sőt még a' felső Papi Hivatalokra is emeltettek ez ilyen Emberek azon időnek mostohaságában.

Nem fogytak ki mindazáltal a' Magyarok közzül akkor is tellyességgel a' Tudósok: a' kik között első Béla Király Jegyészte leginkább emlékezetes, a' kinek Történetírását mánapig szerentsesen bírnak. Szent László Király is, valamint tökéletes Kereszténységével, országlásával, és vitézségével, úgy Tudományosságával is ékesítette ezen századot. Mert, hogy Végzeményjeit, mellyek három Könyvet tesznek az Ország' Törvényes Könyvében, nagyobbára maga szabta legyen, azt azoknak az ő szent erköltséivel való egyezése is kimutatja; az első Könyvnek harminzhetedik Tzikkelye pedig világosan kijelenti, mondván: „Ezen Szent Gyülekezetben Szentséges László Királytól rendeltetett, és a' Püspököktől mindnyájoktól megdítsértetett, és szerbevetetett, hogy hőjt tartassék Boldog István, és Gellért Mártir Innepe előtt való napon. Jeleskedett a' természeti Tudományban is Szent László: a' mit mánapig hirdet ama' töle feltalált hathatós sebgyógyító fű ezen névvel: *Szent László' füve*.

A' második századját a' Keresztény Magyarságnak valamint dítső országlásával kezdette, úgy tudományosságával felderítette Kálmán Király az említett Szent Királynak Felséges Tulajdonságokkal jeles Fija: a' ki annyira kedvelte a' Tudományokat, hogy mindenkor könyvet hordozván magával, üres idejét az olvasásban tölténé: innét Könyves Kálmánnak neveztetett a' Hazafiaktól; és ez okból az utóbbiak helytelenül tudták őtet a' Papok' számába. Fennhagyta pedig tudományossága' nyomát e' Tudós Király az ő Végzeményjeinek

két Könyvében, mellyeket Albrik ugyan akkori tudós Egyházi Férjfiú ama' tudós Szerafin Esztergomi Érseknek parantsolatjából a' Magyar jegyzésekből Deákul egybeszedte. Ki is minekutánna jelenti, hogy Szent István a' pogányságból megtérített Népnek keménységéhez alkalmaztatott Törvényeket szabott; így folytatja bevezető Beszédjét: „De a' mi legkeresztényebb, a' galambi szelídségnek együgyűségével, az erköltsöknék minden különösségével jeles Királyunk, Rálmán, minekutánna látta, hogy a' megérett Hit a' tökéletes Isteni buzgóságban megerősödött; a' Törvény' lántzát okosan kívánta megtágítani; tudniillik méltatlannak gondolván, ha a' Hitnek már önkéntes Vitézzét a' törvényi büntetésnek félelme gyötrené, kit a' megesmérte igazságnak vallásától már maga a' halál se vonhatott volna el. Ez ugyan is midőn látná az eddig nevedő polgári háboruk miatt már nagyobb részént megoszolva az ősi hagyományokat, az Ország' Tanátsát romlani, a' Királyi Udvar' tiszteletét alatonodni; felvén, ne talántán a' békességhez szokatlan, a' jó erköltsben miáfázáltal meggyökeresedett Vitéz, megtéríthetetlen igyenetlenségbe keveredjék; összevgyűjtván az Ország' Eleit az egész Tanátsnak javallásából a' fennevezett szent emlékezetű István Kiralynak Törvényeit előadta, a' mellyeket, ha a' dolgot megvizsgálod; semmit nem kevesített; hanem bővített; mindazáltal nem mint fundamentomot tévő, hanem mint ráépítő. Hogy az első ültetmények, hasznos öntözésekkel mintegy nedvesítettven nevedéseit vegyék az igazságnak. Az ugyan kiírtója volt a' hitetleneknek; Ez, a' jó magaviselésnek öregbítője az igazulásban: Az, a' hitnek pántzéljába öltöztette a' Népet; Ez, a' földi vágyódásnak lebegményjeit az igazság övével övedzette. Az, az Isten' ígéje lelki kard-

jával rettentette; Ez, az idvesség' sisakjával ékesítette. Végre, mindenike ezen Királyoknak úgy végezte a' dolgot, hogy midőn érdemlett boszuálló büntetéssel fogyasztaná a' veszélynek fíjait; a' Választattakat megerősítené: mert a' Király nem ok nélkül hordozza a' fegyvert. Mivel Isten' szolgája, boszut állván azonn, a' ki gonoszt tselekeszik. Mert a' Fejedelmek nem a' jó tselekedetnek vannak félelmére, hanem a' gonosznak. Mert kitsoda az, a' ki ártson nékiek, ha a' jóban buzgólkodtok? Ezen rövid lerajzolásban eléggé előadja Albrik: melly nagy Törvényhozó volt Kálmán Király; 's melly jeles az Isteni Tudományban.

Chartvich Püspököt ítélte pedig arra legalkalma abbnak Kálmán Király, hogy Szent István Királynak, és Szent Imre Hertzegnek életét megírná: a' mit méltó ezen Tudós Püspöknek ajánló Leveléből nyilvánban megérteni, melly Deákból Magyarra fordítva így nyilatkozik: „Felséges Kálmán Királynak az ő Urának, ez élet' végezete után, amaz örök örömet kívánja Isten' kegyelméből Lelkiszolgálatra jutott Chartvich Püspök. Felséges Király! a' nékem adott parantsolatodra most fogok azon munkához, mellytől eddig elijesztett engem az én elmétskémnek tudományotlansága; főképpen azért, mivel amaz hajdan nékem elég jól esméretes Priscianus Grammaticus tölem meszszetávozván, már öregségemben, mintegy valamelly homállyal körülvéve, setétes ábrázatot mutat. De mivel más részről, a' Te Felségednek tekintetére ügyelnék, tsak ugyan meggyőzte bús elmémnek minden kételkedését a' minden erköltsöknek világa, és gyémántja, az engedelmesség: mellynek erős segedelmével gyámoltatván, ámbár eléggé képesnek nem látnám magamat, bizodalmat vettem a' munka'elkezdésére.

Mivel pedig többnyire az irígység alá vannak azok vetve, mellyek a' szívnek jó bizodalmaival tétnek: alázatos könyörgéssel kérem Királyi Felségedet, méltóztassék pártfogása alá venni ezen munkátskámát; 's meg ne ütközzék a' kevéssé alkalmasszálláson, avagy a' rendnek, és a' történt dolgoknak keveredésén. Hogyha előjön valami temérdek hiba; inkább akarom, hogy a' könyv megégettesék, mintsem alkalmatosság adassék valakinek a' gántsoskodásra. És mivel minden jók az Isteni irtalmasságból jönnek reánk; úgy tesszik Annak segédelmével e' jelenvaló munkátskát kezdeni. "

Valamint pedig itten tettében előmutatja magát ezen Tudós Püspök, úgy, minekutánna Szent Istvánnak több tsudatételeit megírta volna, szép bizonytságot tészzen arról, miként bővelkedett már akkor Magyar Ország Tudós Férjfiakkal, mondván: „Egyéb történt Isteni tsudákat nem unalomból hallgattam el: de mivel nem tsak egyedül nekem harmatoz az Ur, a' ki felkölti az ő napját a' jókra, és gonoszokra; jótéteményeinek olly nagy sokaságát, kívánván mindnyájoknak használni, számtalan bölts Férjfiaknak, kiket magában foglal, 's táplál Magyar Ország, hagyom a' megírásra.“ Ezen bölts Férjfiak között volt Simon, Pétsi Püspök, a' ki ugyan azon bölts Király' parantsolatjából Szent István Király' Görög Fundationális Leveléf, mellyet a' Veszprimi Apátságának adott vala, Deákra fordította volt. Még inkább bővelkedett osztán e' Magyar Haza a' Tudósokkal, minekutánna harmadik Béla Tudós Király azt rendelte; hogy írni megtanulván minden Hazafi, ne kényszeríttessék másra szorulni, hanem magától irtt Levelével folyamodhassék a' Királyi Felség eleibe is.

A' harmadik században nevezetes Tudósok ezek : Kalapos , ama' nagy hírű Pétsi Püspök , a' kit az Apostoli Szék az ő fényes érdemeiért Érseki Paláttal méltóztatott felékesíteni. Attiláról irtt Könyvet előadja Bel Mátyás az ő *Apparatus ad Historiam Hungariae* nevezetű Munkájában. Jerusálemi András Királynak Aranyvégzeményje fényesen előmutatja tudományosságát ezen időbéli Magyaroknak. Ugyan ezen Király alatt irtott ezen Könyv is : *Ritus explorandae veritatis per Judicium ferri candentis* : melyet Bel Mátyás az előbb említett Munkájában Világ eleibe bocsátott. Ezen Deák Könyvnek Írója a' negyedik ejtéssel, mint Béla Király' Jegyzésze a' harmadikkal, derekasan kinyilatkoztatja Magyar voltát ; ki is így ír a' tizenkettődik szám alatt : Zugna , de Villa Fecie , impetiit Zemert , de villa Uraka , de furto , iudice Cumazan , Curiale Comite de Zobolch , Pristaldo Karachun , de villa Ekulch. Praedictus fur Zemer , Varadini portato ferro combustus est. A' hatvanhetedik szám alatt : Jordan de villa Keze , et Kérguez , de villa Shol , impetierunt Ugudut , Obudut , Scecam , et Scemhegit — Ugud , Obud , et Sceca portato ferro combusti sunt , et suspensi. — Szemhegi in eadem septimana scilicet , Exurge Domine , non comparuit. Sőt több szóknak illy kiírásával : Apáty , Bekes , Fejér ; Gyuri , Horváth , Királ , Méhes , Sós , Vendég : eléggé megesmérteti tiszta Magyarságát.

Minekutánna a' Tatárok szörnyű pusztítást tettek volna is édes Hazánkon , negyedik Béla Király lábra hozta , az Országgal együtt , a' Tudományokat , melyeknek tanításában dítseretesen foglalatoskodtak Sz. Domokosnak , és Sz. Ferentznek nem rég ide szállított Szerzetes Fiai. A' Hazának Fő Papjai pedig , hogy annál tudósabb Tanítókat szerezzenek a' Magyar Anyaszentegyháznak ,
Magyarok esmérete.

U

nem kimélvén a' költséget, az elmésebb Nevendékeket Bononiába, Romába, Párisba küldötték volt a' tanulásra: a' kik Európának azon legnevezetesebb Oskolájiban magokat megkülömböztetvén, ditsőségére szolgáltak az egész Magyar Nemzetnek. Fenn hagyták tudosságok' emlékezetét ezek különösen: Rogéri, Nagyvárad Kanonok, leirván tapasztalásából Magyar Hazánknek a' Tatárok által lett siralmas romlottságát. András, Királyi Káplán, a' Sziciliai Királynak, Károlynak, jegyzett Mária Leányával ötödik István Királyunknak bement Sziciliába, 's leirta ottan Károly Sziciliai Királynak azon ditső hadakozását, mellyel győzedelmeskedett vala Manfréduson, második Fridrik Tsászárnak természeti Fiján. Keza Simon Egyházi Férjfiú irta a' Magyar Kronikát a' Nemzet' kezdetétől fogva Hun László Királyig, a' kinek ajánlotta volt.

Mind eddig előszámláltt, 's fennmaradt Munkájik Magyar Tudósainknak, Deákul vannak írva; és olyanra, melly ezen század előtt Magyarul irattatott volna, egyre se találunk, ugy elrejtették Tudósaink a' Höznép elől az ő tudományjokat, hanem már ezen századbéli Magyar Írásokat' vagy on szerentsénk olvasni. Illyen a' Szent Domo-kos' Életirása, mellyet az Ország' Szétsényi Muzeumában láthatni; ilyenek ama' halotti Beszédek, mellyek azon Misemondó Könyvbe irattak, melly eddig a' Posonyi Káptalanban tartatott, most pedig ezen Nemes Káptlaannak nagy Hazafiúi lelkeségéhöl az említett Muzeumnak általadatott; illyen a' Szent Margith' Életehistoriája. Azon halotti Beszédek legrégebbek, ugy hogy, ha nem az előbbeni század' végén, minden bizonnyal ezen század' elején kellett azoknak irattatni. Révai Miklós, a' Magyar Litteráturának Bajnoka egész könyvet írt rólók, azt igyekeztvén megmutatni; hogy

valóságos Szittyai Magyarságuk legyenek azok. A' kettő közzül a' rövidebbet adom itten elő, mély így vagyon: Scerelmef bratym uimaggumuc ez fcegen ember lilkiert, kit Ur ez nopun ez homus világ timnucebelevl mente. Kinec ez nopun testet temetive. hug Ur kegilmehel abraam, ijsaac iacob kebeleben helhezie. hug birlag nop ivtva mend vv fcentü efunuttec cuzicuniov felevl iochtatnia ilezie vvt. Estiv bennetuc. Clamate III. K. Ezen Írásból magából is kitetszik ugyan, hogy ennek Írója nem volt született Magyar; de annál inkább a' másikból, melly sokkal borzasztóbb. Nehány Magyarszóknak előadásával is megmutatta a' *Ritus expländae veritatis* Könyvnek Írója, hogy igaz Magyar legyen, a' ki ezen halotti Beszédet Írójával egykori Író. Hogy ezen Írónak Anyanyelve a' Tóth volt; az egész Írásából kitetszik: ezen szavai pedig, miloszt, brátym, nyilván hirdetik.

Szent Margit Apátságának, negyedik Béla Király' Leányának Élethistóriájából hogy némelly darabokat ide iktassak; valóban méltó. Lássuk tehát: „ Mykoron ez zent zuz, Zent Margit azzon immar volna tyz eztendeus. Az eu Zuleynek, es Praedicator Zerzetbely Fratereknek egy tyztes tarsossagyal, es vele megmarado jo Sororoknak tarsossagaval, Bezprimmeul Zent Katerina azzonnak clastromabol valtoztatek, hozattatek az clastromban, melyet az eu Zuley az Dunának zygetében, mely Zyget ez ideteul fogva nevezetenek zuz Marianak zygetenek, avag bodog azzon Zygetenek, mert annak eleutte mondatyk vala nyulaknak zygetenek, az mendenható Istennek tiztessegere, es Istennek Anyanak zepleutelen zuz Marianak neve, es oltalma ala, elscu fondamentatul fogva epestenek, ragkanak, es mynd

véggy elvegezek, Kyraly nemes ayandocokkal meg ayandocozak, mikeppen illic Kiraly felsegeknek.

Azert mykoron Zent Margyt meg holt volna, es fenleneek choda teteleukel, Istvan Királ ydeen, ez Istvan Kyrál, ky vala ez Zent Margyt Azzonnak batya, keulde Keuveteuket Gergely Papa. hoz, alazatosan kēnyeregveen, hog mykoron az mendenható Ur Isten, ky embereknek iduessege- nek okat irgalmasson chodatost myelkedven az eu Zentyben, es kyket az Ur Isten meg coronaz menyorzagban, gyakorta tyztely azokat feulden ez velagban es, es az eu emlekeuzeteukre az Ur Isten nag chodakat tezen, mely choda teteleuknek mijatta eretneksegek gonossaga meggyalaztatyk, es az Kereztyen hýt megereusebtetik, ezen irgal- mas Ur Isten ez tyztelendeu Zent Zuznek myatta, Zent Margyt Azzonnak erdemenek mijatta, Anne nagy sok chodakat myelkendeut, hog neky sege- delmeet nem hivnya egyeb Zenteuknek keuzette, igen meltatlan; azért meltoltatneek eu Zentseges Atyasaga Zenteuknek keuzyben zamlalnija. - - -

Elsu vala Soror Katerina, es vala Priorissa az ideuben, mykoron Zent Margyt Azzonnak zentseges eletyreul leun nagy bizonsaggal való tudakozas. Ez Soror Katerina leun apachaya Bezprimy Clastromban het eztendeus koraban, es lakozeeek Bezprimet Zent Katerina Azzonnak Clastromban harmyc het eztendeut, es vala Zent Margyt Azzonnak mestere, hog ky eutet tanehta eleuzer deakul. Annakutanna eljuve Zent Margyt Azzon- val ez zygetben, es nagy byzonsagot teun Zent Margyt Azzonnak zentseges eletyreul, mykoron volna ez soror Katerinanak hetven eztendeye. - -

Vala nemely nagy nemessegeu ember, ky mon- datyk vala Myhalyfő Jacabnak, es vala Nytray Var- mege Ispanya, ky megeskevek, es az eu nemes tarsival ereussen meg bizonyeha, hog mykoron

eleuzer eu neky feye mendenesteul fogva, es job feleul valo zeme fayt volna harom egez holnapyg, es olyha hyhetetlen gentrelmel gentretyk vala, ez faydalmnak myatta myndenesteul el vezte job feleul valo zemenek velagossagat, ugy hogy mykoron az bal zemet be rakezty vala, chak uyat job zeme eleut tartvan sem lagya vala, sem valamyt egebet. Az eu feyenek faydalma kedeg nagyobbban beveultetyk vala. Ez nemes Urketseghben esek orvosoknak segetsegereul, azert folyamek Zent Margyt Azzonnak segedelmere, kynek mikoron koporsoyanal maradot volna neged napiglan, eu zyvinek tyzta aytatossagaval, ime Zent Margyt Azzonnak halala utan harmad eztendeuben, ez nemes Ur veun tellyes egessegeut, mynd zemeben, mynd feyeben, es mynd tellyes testeben, Zent Margyt Azzonnek erdeme myatt.

Észre vehetni ezen Iráshól azon bajt, a' melyet okozotta' Magyar Irónak a' Deák betűknek elégtelensége néhány nyelvünkbeli hangoknak kifejtésére: ezekre tehát a' Deák betűket vagy megkettőztette a' Magyar Iró; vagy azon egy betűt minden jegy nélkül többféleképpen vette. A' mint ezen Irónknál látjuk, hogy az eu majd ő, majd ü helyett vétetődik ő általa; valamint az u is gyakorta ü helyett: így bitol más betűket is. A' született Magyar mindazáltal mindenkor szépen szóllott, 's abban soha se szűkölt meg gondolatainak kinyilatkoztatására, még pedig ékes szóllalmatossággal; ha képes elméjét a' tanulás kimívelto, 's tudományosította.

IV. Században első Károly Király tűnik mindjárt elő az ő Országos Végzeményjével; de még nagyobb fényességgel osztán Ennek Fija Nagy Lajos, azon jeles Végzeményjével, mellyel az Aranyvégzeményt megerősítette derekas hővítéssel, mellynek nem tsak az Érsekek, és Püspökök,

mint az Aranyvégzeményben, hanem az Ország' Zászlós Urai is alája vannak írva. Valóban megerdemlette Ez, hogy, valamint a' Hadi dolgokban, úgy a' Tudományiakban is Nagynak neveztessek: mert Ő állított először Fő Oskolat az Országban, és azt Pétsett úgy intézte, hogy azt a' Romai Szent Szék is megerősítene, 's a' Fő Oskolák, avagy Universitások' Szabadságával méltóztatná. Innét több Tudósokkal ditsekedhetett osztán a' Magyar Nemzet, a' kik közzül különösen fennhagyta nevét János, ugyan e' Ditső Királynak Jegyészse, azon Históriájával, melyet mint Küköllői Esperest irt vala az ő nagy Királyjának Tetteiről. De még Ersébet Királyné is, Nagy Lajosnak édes Anyja, megerdemlette ám, hogy a' Tudósok közt neveztessek, a' kinek orvosló vize mánapig emlékezetes. Fennmaradt pedig Nagy Lajos idejébéli Magyar Írásokból az akkori Esküvésnek Formája, mely így vagyon az Ország' Törvény-Könyvében: „Isten Téged úgy segéllyen: Szüz Mária melletted Te végnapodon Fiának előtte úgy támadgyon: Istennek minden Szentei, Te érted úgy imádkozzának: Isten teste, Te végnapodon, méltán neked adatni úgy méltóztassék: Szörnyü halállal úgy ne vesszsz el, Föld tetemedet úgy fogadgya halva: Harmad napon úgy ki-ne vesse. Isten színét Te végnapodon úgy láthassad: Örök pokolban úgy ne temettessél: És magúl magod úgy ne szakadgyon: Hogy Urunknak Lajos Királynak, és Szent Koronájának-való hívségtartásodra minden orvot, tolvajt, gyilkost, kaczért, ember-étetőket, büvösöket, bájosokat, ház-égetőket, Szent-egyház-törőket, fél-hiten-valót, és ki Ország-veszedelmére, pogányoknak segítséggel, avagy tanáchal volt, ál-level költőket, ál-petsét likasztókat. és kik ezekkel élnének, és mindeneket azokat, kik Urunk Lajos Királynak, és Országának, és Szent

Koronájának ellene, és veszedelmére törekedők volnának; igazán meg-mondod, meg-nevezed, és ki-adod, és meg-sem-tagadod: És irégységben, avagy gyűlötségben, senkit el nem vesztesz: És igazat nem hamisíttasz: És hamissat nem igazíttasz. Ezeket által nem hágod, sem kedvért sem adományért, sem gyűlölségért, sem félelemért, sem barátságért, semmiért is. És a' mi beszéd közöttetek lenne, azt titkon tartod, ez ok nélkül senkinek meg nem jelented, meg sem mondod. Isten Téged úgy segítéhen, és e' Szent Kereszt.

Ama' Tudós Jesuita, Szegedi János, a' ki az Ország' Törvénykönyvét 1751-dikben kiadta, azt jegyzi meg ezen Esküvés-Formáról; hogy Mosóczi nyomtattatta azt ki először 1584. Esztendőben az Ország' Törvényjeivel, semmit se jelentvén: honnét vette légyen. Ennek okául azt kell tartani; hogy bizonyos lévén, több Magyar Tudósokkal együtt, azon Tudós Püspök ezen Formának valódiságáról, elégnék állította ebben maga hitelességét. Országos bizonytságot szolgáltat pedig erről Hunyadi Jánosnak, mint Ország' Kormányozójának, Magyarból Deákra fordított, és az Ország' Törvénykönyvébe iktatott Esküvése, mellynek amavval való egyezését minden Magyar Tudós láthatja. Ezen században íratott Szent Elek, és Remete Szent Pál' élete is Nemzeti Nyelvünkön.

Nagy Lajosnak az ő példáját követte az ő Tudós Leánya, Mária Királyné, a' ki, mint Királyi Felség, az Aranyvégzeményt, az ő edes Atyjának Végzeményjével együtt, böltsen megerősítette, 's ezzel nagy emlékezetet szerzett vala magának a' Magyar Nemzetnél. Ezen Végzemény ezer három száz nyoltzvanegyedikben hozattatván, Tör- 1584. E-
vényKönyvünkben ez az első, a' mellyben a Zász-

1388. E.

lós Uraknak nem csak Kereszt, hanem Vezeték-Neveik is alólrattattak jobbára, ugymint: az Ország' Nádor Ispányja, 's Runok' Birája, Garai Miklós; Ország' Birája, Zeechi Miklós, Lindwai István Sklavóniának, Philpes István Machownak, SzentGyörgyi Templin Dalmata, és Horvát Ország' Bánjai; Zambó Miklós Tárnok Mester; Forgách Balás Fő Pohárnok Mester; Telegdi Miklós Királyi Ajtóőrök' Mestere; Wésseni Miklós Fő Asztalnok Mester; Posonyi Fő Ispány az említett Zambó Miklós. Ugyan ezen derék Magyar Király Aszeszonymnek Férje, Sigmond Király szép Tudománnyal birván, az ő bölts Ipának, Nagy Lajosnak példája szerint mindjárt ország-lása' kezdetén ő is Fő Oskolát állított Budán ezer háromszáz nyoltzvan nyoltzadikban, és a' következett esztendőben megerősítette ezt IX. Bonifacius Pápa, annak Kancelláriussául rendelve az O Budai Prépostot; valamint V. Orbán Pápa a' Pétsi Fő Oskolának Kancelláriusául az ottani Püspököt. Ezen századnak kezdetén találtatván fel Ankonában a' vászonból készített papiros, ezzel is mindjárt éltek a' Magyarok; és így előbb, mint a' Németek, Anglusok, és Frantziák.

V. Századjában a' Keresztény Magyar Birodalomnak szép nevet szerzettek ugyan a' Magyar Nemzetnek az ő Végzeményjeikkel Sigmond, Albert V. László - Királyok, és az akkori Ország' Rendjei; de sokkal szebbet, 's ditsősségesebbet ama' Nagy Nevű Mátyás Király, a' ki, valamint ditső diadalmaival, ugy az ő hat Végzeményjeivel, 's a' Tudományoknak előmozdításával, és terjesztésével valóban megmutatta, hogy Nagy Király volt Ő, és azon Kor nem látott hozzá hasonlót. Mert tapasztalván, hogy a' Pétsi, és Budai Akademiák a' Theologia nélkül szűkölködnének, második Pál Pápát megkérte még egy Magyar Akademiának

felállíttatása eránt : igen szívesen hajlott Ő Sze-
tsége a' Királynak ezen leghasználóbb akaratjára ;
és ezer négy száz hatvanötödik esztendőben Sz. 1467. E.
Iván havának első napján adott Pápai Lévelében
nem csak hatalmat ada Mátyás Királynak, a' hol
nékie tetszenék, Fő Oskolát állítani ; hanem ezt
mind azon szabadságra is, mellyel a' Bonóniai
bírt, méltóztatta volt. Posonyt választotta tehát
annak helyéül a' Királyi Felség, 's minekutánna
a' Prépost' háza mellett nagy téres Épületet alko-
tott, és oda Tudós Tanítókat rendelt volna ; ezer
négy száz hatvanhetedikben Sz. Iván havának hu-
szadik napján ezen uj Fő Oskolát Dunavári Aka-
demia névvel nagy Innepi szertartással felszentel-
tette, 's ennek Kancelláriusául ama' nagy tudomá-
nyu Esztergomi Érseket, Vitéz Jánost, rende-
lte, Helytartójául pedig az ottani Prépostot. A'
Budai Fő Oskolának jobb karba való hozásával
még tágasabb mezőt nyitott e' Bölts Király a' tu-
dományokkal való megismerkedésre a' Magyar
Nevendékeknek : mert az Universitásnak roppant
épületet állítván, 's nagy fizetést rendelve a' Ta-
nítóknak, mindenünnen örömmel jövének ide a'
Tudós Férjfiak a' Tanítói Hivatalnak megnyeré-
sére. Tudván a' Böltsességnek ezen Felséges Fija ;
hogy a' tudományosodásnak kutforrása, a' Könyv-
tár legyen : olly felségesen megszerezte ezt, hogy
ennek látásán nem lehetett nem tsudálkozni az
Embernek. Ugyan ezen időben találattván fel a'
Könyvnyomtatás' mestersége, ezer négy száz het-
venkettödik esztendőben felállíttatta ezt is Budán 1472. E.
Velentzéből ide hivattatott Hess András Könyv-
nyomtató által : holott a' következő esztendőben
kinyomtatott vala Magyar Ország' Kronikája.
Hogy az alsó Oskolák több helyeken szépen virá-
goztak legyen : innét nyilván látszik.

Azon számos Tudósok közzül, a' kikre emlékeztet bennünket az Oskoláknak illy jeles virágzása, ezeknek Gyámola Mátyás Király tűnik először is előnkbe, a' ki, azon kívül, hogy majd minden Európai Nyelvet tudott, jó esmeretsséggel birt a' Theológiában, avagy Isteni Tudományban, 's az Egyházi Törvényben: osztán a' Római, Görög; és több Európai Nemzetek' Históriájában, 's a' Geografiában; ugy a' Matézisben, Astronomiában; és mind a' Tábori, mind a' Városi Architecturában. Vitéz János Esztergomi Érsek pedig már innét nagy emlékezetet hagyott magáról; minthogy ezen Nagy Király az ő oktatásának köszönhette illy jeles tudományosságát. Ugy az ő Atyjafia, Vitéz, vagy Cezinge János, Pétsi Püspök, a' ki azon időben Janus Pannonius Név alatt legnevezetesebb Deák Poéta volt: a' miről néhány megmaradt Munkáji tellyes bizonyosságul szolgál. Turótzai János is ez ő Históriájával, mellyet a' Magyar Nemzetről irt vala, szép Nevet szerzett magának az akkori Magyar Tudósok közt. Temesvári Pelbart Minorita több Predikátziós Könyveket irt, és az Énekek' Énekét magyarázta volt. Tsuda Miklós a' Theológiában Mester, és Apostoli Konciónátor az Eleverendeltetésről irtott Könyvével hagyta fenn emlékezetét. Az ide bejöttek közzül legnevezetesebbek Bonfinius Antal, és Galeottus Martius Olaszból lett Magyarok; mind a' kettő több tudós Munkáknak Szerzőji: de különösen amaz a' Magyarokról ezer négy száz kilentzven ötödikig jeles Deáksággal irtt Históriával; emez pedig azon Könyvével, mellyet *Salomon Hungaricus* Név alatt irta Mátyás Királynak bölts, és tréfás Mondásairól, és Vitéz Tetteiről; emlékezetessékké tettek magokat.

Igaz ugyan; hogy mind ezek Deák nyelven irtanak, valamint az Oskolákban is azon Nyelven

tanítottattak a' Tudományok. De azzal a' Haza' Nyelvének ditsőségét el nem engedte nyomattatni annak ezen Bölts Királyja ; mert valaminthet Attilának, úgy Ennek is a' Nemzeti Poétákban, avagy Verselőiben vala legnagyobb kedve, 's ezek által énekellette a' Magyarok ditső diadalmait, az ő Királyi Asztala körül, olly ékesen, hogy még az Idegek is, a' kik nem értették azon Magyar Verseket, felette gyönyörködnének ezekben, igazán megvallván, hogy szépen hangzanának: Galeottus különösen magasztalja azon verseknek gyönyörűségét. Ugyan ezen Ditső Mátyás Királyunk alatt lett az első Magyar Nyomtatás is, még pedig Norimberga Városában: holott ezer négy száz nyoltzvan negyedik esztendőben kinyomtatott vala Szent István Király' jobb kezéről azon Imádság, mellyet azon Szent Kéznek feltalálása' Innepén szokott a' Magyar Anyaszentegyház imádkozni, egy Énekkel együtt, melly így kezdődik azon nyomtatásban:

„O deucheoseeges Zenth Keez,
mel'et magyar obaitua neez,
draaga genche neepeunknec,
nag' eoreome ziueunknec.“

Hogy ezen Századjában a' Tudományok' felderülésének több jó könyveket is irtak született Nyelveken az akkori Magyar Tudósok; azt kérdésbe se lehet venni: mindazáltal tsak Báthori László, Paulinus Atyáról vagy az azon ditső emlékezet, hogy a' Bibliát, és a' Szentek' Életét Magyarra fordította. Tudós Káldi György pedig jelenti a' tőle fordított Bibliához ragasztott oktató Intésében, hogy neki hiteles Ember mondotta: hogy látta az írott Magyar Bibliának nagyobb részét, melly két száz esztendő előtt fordított. Tehát még elején ezen századnak: minthogy Káldi a' Kezresztény Magyarság' hetedik századjának huszon

hatodik esztendejében adta-ki az ő Fordítását: azért ezen Fordítás nem Báthori Lászlóé, a' ki ezen század' közepén virágzott.

A' Magyar elmének ugyan ezen századbéli tálmányja a' Rotsi, melly Komárom Vármegyében Rotson tsináltatván legelőször, onnét vette vala nevezetét, 's Mátyás Király alatt olly tökéletes-ségre ment, hogy osztán más Nemzetek is megszeretven, gyönyörködve fordítanak hasznokra, 's mánapiglan minden Fő Emberek, Hertzegek, Királyok, 's Tsászárok azonn tennék fényes utazásokat. A' köz Magyarok is hogy annál gyorsabban utaznának, Lószekereiket azon Kotsinak könnyűségéhez alkalmaztatván, ezeket is utóbb Kotsinak nevezték: azért azon lógós fedeles kotsi osztán Hintonak neveztetett a' Magyaroktól: a' gyeplütartó mindazáltal itt is megtartotta a' Kotsis nevet. Ezen Hinto-Kotsiról bőven, 's tudósan ír Belnay György a' Posonyi Akadémiában volt Professor ezen nevezetű könyvében: *Historia Literarum, Bonarumque Artium in Hungaria.*

VI. Századja a' Magyar Birodalomnak legveszedelmesebb vala: minthogy a' Törököknek rajta való dühösködésén kívül, mind Országi, mind Religiói meg hasonlásával szörnyűképpen emésztődött. Azért nem lehetett néki a' tudatlanságha nem merülni: mert a' Fő Egyháziaknak nagyobb része a' Mohátsi veszedelemben elveszván, az Ország' Nagyaival, 's a' Királlyal együtt, következett a' második rendbéli Egyháziaknak is veszedelme, az Oskoláknak, és amaz ékes Budai Könyvtárnak elpusztulásával. Voltak mindazáltal miedenik Rendén a' Hazának jeles Tudósok; mint ezt Annak Törvényjei II. Ulászló; II. Lajos; I. Ferdinánd; Makszimilián; Rudolf - Királyok alatt mutatják. Különös pedig a' Törvénytudók között Verböczi István, a' kinek *Tripartitumát* Törvényül

fogadta az Ország Ulászló Király alatt. Ferdinánd alatt osztán az igazságnak rendesebb utja' készítésére rendeltettek Gregoriántzi Pál, Zágrábi Püspök; Ujlaki Ferentz, Györi Püspök; Mérei Mihály, Personális; Szarvaskendi Sibrik Gergely, Királyi Tanácsos; Kamaray Tamás, az Ország' Birája' Helytartója; Pókateleki Zomor János, a' Királyi Ügyek' Igazgatója; és Bodenár Márton, a' Bétsi Fő Oskola Kancelláriussa: a' kiknek tudós Munkája *Quadripartitum*nak nevezetett; de mind eddig az Ország' helybehagyása nélkül maradt. Oláh Miklós Esztergomi Érsek, 's a' Magyar Anyaszentegyház' Feje, irt a' Keresztény Katholika Hitnek Ágazatairól egy velős Könyvet; Attila' Históriáját, és Magyar Országot szépen lerajzolta: ezen utólsót osztán Gregoriántzi Pál, mint Györi Püspök, gyönyörű módosítással megújította. Illicinus Péter, a' Pétsi Akademiának Igazgatója több Könyveket irt ugyan; de főképpen méltó a' Magyarok' figyelmes olvasására az azokhoz irt Paraenesisse Verántzi Antal, Esztergomi Érsek, irta a' Magyarok' Históriáját. Gregorius Coelius Pannonius, Szent Pál Szerzetébéli Tudós Atya, igen derék Magyarázatot irta Szent János Apostol Jelenéséről; a' melly Párisban nyomtatott vala ki. Vidmanstad János Albert, Posonyi Kanonok legelsőben adta ki Bétsi nyomtatással az Uj Testamentomot Syriai nyelven ugyan Syrus betűkkel. Forgáts Ferentz, Váradi Püspök, és Udvari Kancellárius, a' maga idejébéli Magyar Történeteket ezen század' negyvenedikétől fogva nyoltzvau kettődikig pontosan megírta: a' mellyet a' mult századnak nyoltzvan nyoltzadik esztendejében kinyomtatott Horányi Elek a' Szerzőnek képével, 's életével egyetemben. Broderits István, Szeremi Püspök, és Udvari Kancellárius, mint szemmellátott Tanú, igyesen le-

írta a' Mohátsi ütközetet. Így Sámbocki János, Udvari Historikus, halhatatlan hirt szerzett magának tudós Munkájival : ugyan ő adta ki együtt az Ország' Törvényjeit legelőször.

Ekkor serkentek fel a' Magyar Tudósok is, valamint más Nemzetbéliek, a' Nemzeti Nyelven való írásra; hogy az egész Nemzetnek használjanak tudós Írásaikkal. Valóban első kötelessége ez a' Tudósoknak az ő Nemzetéhez. Így Komjáti Benedek Magyarra fordítván Szent Pál' Leveleit, Krakkóban kinyomtatván, első dítséretet kapta el a' nyomtatott Magyar Könyvek' Szerzői között, ugymint ezen századnak harmincz harmadikán. Azután három esztendővel ama' Tudományos Fejérvári Kanonok, és Ugotsai Esperest, Pesti Gábor, adta ki az Uj Testamentomot Bétsben illy Tzim alatt: *Wij Testamentum magijar nyelven*. Ugyan ottan azon esztendőben Ezópus' Költeményeit ezen Tzimmel: Esopus Fabulay, melyeket mostan Wyionnan magyar nyelvre fordított Pesti Gabriel. Ezután két esztendővel Farkas András, a' Királyi Törvényszék Esküttje Kronikát adta ki Krakkói nyomtatással a' Szittyáknak bejövételéről Magyar Országba. Ugyan azon esztendőben, 's azon nyomtató műhelyben jöve ki azon Tudós Magyaroknak Éneke is a' Magyarokról, Gálszétsi Istvánnak a' Keresztényi tudományról való rövid Könyvetskéjével: mellyből Cornides Dániel az ő *Vindiciae Anonymi etc.* nevű Könyvének 306-dik lapján ezeket adja elő: „Maszod-sor, mikoron nyoltz szaz nyoltzban írta vala Wruncszületesé után, az ket szaz ezeren, es három ezeren szolgaktul megvaluan ismetlen kijüvenec, sok hauasoc által pogan Orszagokban az nagy Isten őket bekeseggel visele.

Mikor juttac vala az Tanais vizre ott haioioo ő nekies nem vala, azért ket ket lonac egyi-

ket az Tanais parton ők mind megnyuzac vala: lo börből magoknac önnön hasok ala hoiakat varranac, vizen altalkelenec. “

Erdösi Jánosnak Uj Testamentoma pedig, mellyet Görögből fordíta, legelső Magyar Könyv, melly itt a' Hazában, ugymint Ujszigetben nyomtatott vala. Nem kevés dítséretére szolgálá Némzetének azzal is ezen Tudós Magyar: hogy a' Bétsi Fő Oskolában Görög Nyelv Tanítónak tétették. Tinódi Sebestyén versekhen több Magyar Munkákat adaki. Báró Balassa Bálint pedig olly jelesen versezett; hogy Magyar Pindarusnak tartatnék. Bentzédý Székely István a' Világnak; Heltai Gáspár a' Magyaroknak Dolgairól írtt Kronikával lettek emlékezetesek. Draskovits György, Pétsi Püspök, Vintze Lerinsi Apáturnak a' Keresztény Katholika Anyaszentegyházban ama' nevezetes Munkáját az igaz Keresztény Hitnek régiségeről, és igazságáról Deákból Magyarra fordítván, Bétsben kinyomtatatta, és a' Magyar Anyaszentegyházat véle jelesen gazdagította. Tegledi Miklós, Esztergomi Prépost, és Érseki Vicarius, osztán Pétsi Püspök kiadta az Evangyéliomoknak, mellyeket Vasárnapokon, és egyéb Innepeken olvasni szoktanak, Magyarázatját, Monoszloi András, Posonyi Prépost, és Veszprimi Püspök: a' Hit' Ágazatainak oltalmáról, a' Szenteknek hozzánk való segítségéről; és az idvesség-re intő képeknek tiszteletéről való igaz Tudományról írtt könyveivel szép emlékezetet szerzett magának a' Magyar Anyaszentegyházban: úgy Peechi Lukás a' Keresztény Szűzeknek tisztességes Koszorója név alatt kiadott könyvével. Ezen században jött ki először az Magyar Kalendarium is Nagy Szombatban illy Tzim alatt: „Kalendarium, és Egeknek's Chillagoknac Forgasabol, az időnek naponkent való itelet. M.D.LXXXIIII. esz-

tendőre. Mely bissextilis es Embolismalis. Magyarra fordítatott Slovaci^{us} Peter Mesterne^o Krakcai Astrologusnak irasabol. Nyomtatta, Nagyszombatban Otmar Balint. " Károli Gáspár nevezetessé tette magát a' Reformátusok közt a' Bibliának Magyar kiadásával. Veres Balás Váradi Bíró a' Verbötzi Tripartitumát fordította Magyarra. De mind ezek között leghelyebben irt Telegdi Miklós Esztergomi Prépost, a' ki az említett könyvnek előjáró Beszédjében így szállalmaskodik: „Tizenhat egész esztendeje múlt el immár, hogy e' Nagyszombati Egyházban, a' Krisztus Jézusnak Evangyéliomát predikállom; jöllehet közöslég egyébütt is, a' hová érkeztem, kiváltképpen pediglen Posonyban, az Országgyűlésiben, és a' közönséges törvényeknek idején.

Ferdinánd Király is, mint Tudós Fejedelem, nagyon gondoskodott az eránt, hogy a' Hazában az igaz Tudomány terjesztessék: azért az Ország' Rendjeivel több Gyűlésekben szép rendeléseket tett vala az Oskolai tanításokról, különösen pedig ezer ötszáz negyvennyoltzadikban hozott Végzeménynek tizenkettődik Tzikkelyében ezen Törvény szabatott: „A' pusztá Monostorok, Klastromok, és Káptalanok' jószágai, és jövedelmei — a' Tudós Plébánosoknak, és az Isten' Igéje' igaz Hirdetőjinek táplálására: kik a' Népet a' régi valóságos, igaz Katholika Hitben, és Religyióban megtartani; és, ha valakik attól elszakadtak, abba ezen Országban visszatéríteni igyekezzenek: Ugyan az Oskoláknak megújítására, 's felállítására - - 's Oskola' Tanítóknak, a' kik tudósok, és jólelkűek legyenek, tartására; és végre a' jó reménységű, 's elméjű Ifjaknak, és Nevendékeknek, hogy a' jó tudományokat magoknak megszerezbessek, elősegállítására, 's gyámolítására intéztesse nek, és fordíttassanak: hogy e' szerént jámbor

er-

erkölsü, és tudományos Férjfiak neveltessenek, és tápláltassanak.“ De az említett jószágokat minthogy hatalmas Urak bitolnák: a' Török is az Ország' kebeleiben nyüzsögne: azon Törvénynék nem leheté mindjárt foganatja. Oláh Mjklós, Esztergomi Érsek tehát azon gondoskodásból, melly ötet, mint a' Magyar Anyaszentegyház' Fejét, illette, arra vette volt magát, hogy a' maga Költségén állítana Oskolát Nagyszombatban ezen század' ötvenegyedikén, 's oda az ezen idő tájban ke- 1551. E. letkezett Jesuitákból; ugymint Loyola Szent Ignátz' Szerzetjéből, hívna bé annak tanítására: a' hol ezek osztán Könyvnyomtató műhelyt is állítottak. Ugyan ezen Szerzethélieket rendelé a' Kolosvári Oskolába Tanítóknak ama' nagy Erdelyi Fejedelem, utóbb Lengyel Király, Báthori István. Szakszóniából azonban, és Helvetziából mind mind több tanult Lutheránusok, és Kálvinisták, a' kik együtt Protestánsoknak neveződnek, jöttek bé az Országba; a' kikhez állott vagyonos Hazafiak által nem tsak a' Városok, hanem több Közhelységek is nyertek Oskolákat, sőt Könyvnyomtató műhelyeket is, ugymint: Ujsziget; Ovár; Debretzen; Várad; Szeged; Alsó Lindva; Sempte; Bartfa; Detrekő; Németujvár; Világosvár; Monyorókerék; Visoly; Pápa; Sitz; Keresztur; Tsepreg; Besztertze; Galgótz; Szétsény; Somorja; Lötse; Kőszeg; Nedelitz.

VII Században második Mátyás; második és harmadik Ferdinánd; 's első Leopold Királyok alatt hozott Törvények előtüntetik az ekkori Magyarok' Törvénytudóságát. Nevezetesebb Tudósok pedig ezek; Kitonits János, kinek az Ügyek' folytatásáról irott Könyve az Ország' Törvénykönyvében érdemlett vala helyet; Gróf Forgács Ferentz, Pázmány Péter, Szeleptsényi György-Esztergomi Érsek nem tsak Egyházi Gyű-
Magyarok' esmérete. X

lekezetekkel, hanem tudós Könyveikkel is fennhagyták ditső Neveket. Froelich Dávid híres Tsászári Astronomus szép Könyveket ada ki ezen Tudományban, és a' Geografiának velejét; a' Kalendariumot pedig Deákul, és Magyarul több esztendőök által. Istváni Miklós Nádor Ispány' Helytartója, és Somogyi Ambrus Belső Szolnok Vármegyének Jegyzésze, azon egy időszakasznak, ugymint ezer felett négy száz kilentzvenedik-től hat száz hatodikig jelesen megírták volt a' Magyar történeteket. Ezen századnak huszonkilen-tzedikétől pedig hatvan harmadikig lett Erdélyi dolgokat ditséretesen kiadta G. Bethlen János: valamint G. Révay Péter Turótz Vármegyének Örökös Fő Ispánja, Szent Korona' Öröze, és Királyi Fő Udvarnok, szépen nevelte nagy Neve' ditsősségét a' Magyar Koronának leírásával, 's közrebotsátásával: hasonlóképpen Gróf Nádasdy Ferentz, Ország Birája, Magyar Ország' hatalmas, és ditsősséges Királyainak, 's első Vezérkapitányainak kiadásával. Inchoffer Menyhárt Jesuita, 's Kőszegi Fi, több Égvisgálói, és Theologiai Munkáin kívül, megírta Magyar Ország Egyházi Történeteit, 's egyik Részt ki is adta Romában ezen század' negyvennegyediken. Otrokótsj Foris Ferentz, a' ki Rimaszétsi Predikátorságától kentelenítettven megválni, 's Hazáját ide hagyni, Német, Frantzia, 's Olasz Országot bejárta; 's Romában a' Keresztény Katholika Anyaszentegyház' Fő Városában meggyő ettven a' Római Katholika Hitnek egyedül idvezítőségéről, Ennek ottan buzgó szívvel meghódolt, és mind a' Theológiában, mind a' Jusban graduáltatott. Erre nézve a' Nagyszombati Akademiába hivatlatott; a' hol a' Törvény' tanítása mellett többféle tudós Munkákkal tette magát nevezetessé; mellyek közt különösebbek ezek: A' M.

gyarok eredetéről, és régiségéről; a' Protestáns Atyafiakhoz az egyesülés eránt; Roma Istennek Szent Városa, és ezt nem tsak Deákul, hanem Magyarul is kiadta.

A' Magyar Nyelvnek Nemessége gazdagsága, hathatósága, 's kellemetessége ugyan ezen századbéli Magyar Tudósoknak Irásaiban bőven kitündöklök: minthogy ezeknek bölts elméssége szinte ugy tudta Magyarul előadni, 's megírni a' legfontosabb dolgokat is, valamint Deákul Fejedelem ebben az Ország' Primással, Kardinál Pázmány Péter, Esztergomi Érsek, a' ki tudományos Magyar Könyveivel nem tsak Hazáját, hanem Rómát is maga tiszteletére hódította: a' mint erről különösen magasztalja Ötödik Pápa Ó Szentsége azon Levelében, mellyel annak az Esztergomi Érsekségre lett Királyi kineveztetését megerősítette volt. Ugyanis ezen századnak harmadikán irt Magyar István ellen; negyediken fordította, 's kiadta Kempis Tamást a' Kristus követéséről; ötödiken Az Uj tudományok' hamisságának bizonyításait; hatodikán Imádságos könyvet; hetedikén Püspök Monoszlói András Munkájának védelmét; tizenharmadikán a' Kalauzt; tizennegyediken Alvintzi Péter, Kassai Predikátor ellen; tizenhatodikán a' Tsepregi Szégyenvallást; ezeket, mint Jesuita, adta ki. Miot Esztergomi Érsek pedig ujra, 's megbővitve adta ki az Igazságra vezérő Kalauzt huszonharmadik esztendejében ezen századnak; huszonötödiken a' Szent Irásról és Ecclesiáról, mellyet Biharvármegyének ajánlott; huszonhatodikán az Anyaszentegyházról; huszonhetedikén Balduinus ellen; harmintzadikán a' Váradi Predikátor ellen; harmintzhatodikán a' Predikátziójit; harmintzhetedikén ismét a' Kalauzt. Mind ezek olly jeles Munkák, hogy azoknak tudományossága mindenkor tanúságul, Magyarorsá-

ga pedig például szolgáljon a' Magyaroknak. Ezután méltán következtetjük Nagyszombati Ráldi György Jesuitát, ki a' Szent Irást azon Deák voltából, mellyen Szent Hyeronimustól fogva használja azt a' Napnyugoti Anyaszentegyház, olly jelesen fordította Magyarra, hogy több nagy Theologusoknak jóváhagyása után, maga a' Magyar Anyaszentegyháznak bölts Fejedelme is, Pázmány Peter, Esztergomi Érsek, 's az Ország Prímása helybenhagyta azt, és javallotta a' Magyar Anyaszentegyház' hasznára ezer hat száz huszonötödikben; a' mint a' következett esztendőben Bétsben ki is nyomtattatott. Nevezetes Szószólló volt ez, Deákul, Olaszul, Németül, de főképpen Magyarul; 's ezen született Nyelvén hagyott nyomtatott Predikátziókat is. Balásfi Tamás, Bosnyai Püspök, Tsepregi Oskola nevezetű Könyvéről; Lépes Balint az Imádságos Könyvéről, és a' pokoltól rettentő Tüköréről; Róptsányi Márton Franciskánus a' Szűz Mária Élete', és Predikátzióji kiadásával emlékezetes. Veresmarti Mihály, Posonyi Kanonok, kiadván az Isteni tisztelet' Tükörét; intő, és tanító Leveleit; a' Vallásról való tanátskozást, különös emlékezetre tette magát méltóvá. Illés András, Erdélyi Püspök nem csak a' Szentek' élete' Könyvével, hanem más Magyar Könyvekkel is érdemesítette magát a' Magyarok közt. Eszterházy Pál, Nádor Ispány, és Birodalmi Hertzeg, nem csak tudományosságát, hanem a' Magyar buzgóságát is jelesen kitüntette az egész Világon lévő tsudálatos Répeinek eredetéről a' Bóldogságos Szűznek *Mennyei Korona* nevezet alatt irtt Könyvével; valamint Szeleptsenyi György, Esztergomi Érsek, az ő Egyházi Énekes Könyvével, melly mánapig divatjában van a' Magyar Anyaszentegyházban; szinte ugyanaholotti Énekes Könyvével Illés István, Esztergo-

mi Kanonok. Gróf Zrinyi Miklós, ama' ditső Fő Hadi-vezér, az ekkori Magyar Hadiseregnek ditsőitő diadalmakra vezető Tsillaga, kinek Nagy Nevét egész Európa tsudálva tisztelte, a' Tudományok' mezején is jeles példával tündöklött: ugyan is ezen Tzimü Könyvében, *Nehánts*, szép tanúságot adott a' Magyaroknak a' Hadi dolgokban; az Adriai Tenger' Sirenájában pedig szép jelét adta Poétai tehetségének. Pető Gergely fenn hagyta híret az ő Magyar Kronikájával. Gróf Draskovits János, Tárnok Mester, azután Nádor Ispány; a' Fejedelmek' Oráját; G. Illésházy Gáspár a' boldog Kimulás' Könyvét; Báró Haller János, Tordai Fő Ispány a' Hármaz Históriát; Forró Pál Q. Curtius' Históriáját; Házi János a' Török Alkoránt; Laskai János Justus Lipsiust; Kászonyi János Kitionichot; Balog György Cornelius Nepos Könyvét ditséretesen fordították Magyarra. Kiss Imre Nagyszombati Fi, Báthori Sófának második Rákótzai György' Fejedelmi Özevegének Udvari Papja, és Tarnótzai István Nyitrai Fi, mind a' kettő Tudós Jesuita, 's több Könyveknek Szerzője: amannak mindazáltal az *Igaz Hitre vezérlő*; emennek pedig *Régi Magyar Szentség*, nevezetű Könyve legnevezetesebb. — Ezen századnak jeles Magyar Poétái voltak ezek: Benitzki Péter, szentelt Vitéz; Rimai János; Liszt László, Höptsénynek Földes Ura, a' ki *Magyar Márs* név alatt versekbe foglalta a' Mohácsi veszedelmet; Gróf Kohári István, és Gyöngyösi István, Gömör Vármegye' Vice Ispányja. Szentzi Molnár Albert már elején ezen századnak virágzott, 's több Magyar Munkájival igyekezett a' Magyar Haza' Nyelvének ditsősségére, a' mellyek közt legnevezetesebb az ő Szótárja, 's Nyelvész értekezése. A' második Magyar Deák Szótárt Tzáholtzi János, és Bihari Ferentz adták ki ezen szá-

zad' közepén. Ugyan ezén század' utólján adta ki a' harmadikát Tótfalusi Kis Miklós. Apátzai Tse-re János irt vala Magyar Logikát, és Encyclopediát, az az: Minden igaz, és hasznos Böltseségnek szép rendbe való foglalását.

Második Ferdinánd Ő Tsászári, 's Királyi Felsege mind a' Világi, mind az Isteni tudományban jeleskedvén Kardinál Pázmány Péter; Nádor Is-pány, Eszterházy Miklós; Vesprimi Püspök, 's Udvari Kancellárius, Lippai György; és Királyi Kints tartó, Gróf Pálffy Pál, jeles tudományu, 's buzgó-ságu Tanátsossaival arra törekedett főképpen; hogy több Oskolák felállítottván, ingyen taníttat-nék a' Magyar Ifjuság a' józan Tudományokban, folyvást világosodnának a' Hazafiak az idvezítő Romai Katholika Hitben való egyesülésre, és így Apostoli Királyjokra tökéletesen hallgatván, a' Hazát boldogító egyességben éljenek. Mindjárt is Kassán, Besztertzehányán, és Sopronyban, Oskolákat nyitattott a' Bölts Fejedelem. Kardinál Pázmány Péter Esztergomi Érsek is buzgó lé-lekkel sérénykedett, úgy hogy a' Posonyi, Sze-pesi, Lötsei, és Szatmári Gymnáziumoknak fel-állításán kívül, Nagyszombathan Akadémiát szer-zett vala. Lippai György Esztergomi Érsek Tren-tsenyt, Szakoltzát, Selymetzet, Késmárkot, Ros-nyót ékesítette fel azokkal. Dallos Miklós Györi Püspöknek ditső munkája az ottani Oskoláknak keletkezése. Draskovits György Györi Püspök a' Sopronyi Külső Városból a' belsőbe szállította azokat. Szeleptsényi György Esztergomi Érsek a' Lötsei és Szakoltzai Kollégiumokat felépítette, és Solnába is béhelyezettette a' Tudomá-nyokat. Kisdi Benedek Egri Püspök, a' Kassai Akadémiát alkotta. Szétsényi György Érseki bőkezűségének jeles munkái a' Györi, Kőszegi, Esztergomi, Egri, Pétsi Kollégiumok, és Os-

kolák, a' Budai Akadémiával együtt; és Györi, Budai, Lötsei, 's Trentsényi nevelő Házaik' a' tanuló Nemes ifjaknak. Mind ezen Oskolákba pedig Szent Ignáznak a' sikeres tanításra intézett Szerzetes Fijai rendeltettek Tanítókul: valamint Eperjesbe is első Leopold Király a' Protestánsokkal volt hosszas bajlódása után bevezettette azokat. A' kegyes Oskolabeli Szerzet is már ezen században több Gymnáziumokban különös ditsérettel tanította a' Magyar Ifjuságot, nevezetesen Nyitrán: holott Matyásovski László, Nyitrai Püspök, fundálta őket. A' Paulinus Atyák az Ujhelyi, és Veszprimi Oskolákat tanították; ugy több helyeken Szent Ferentznek Szerzetes Fijai.

A' Magyarok' képességét a' rajzolásban is eléggé bizonyítja Szeleptsényi György Esztergomi Érseknek abban fennhagyott jeles példája: a' ki még ifjantan Kardinál Pázmány Pétert helyesen eltalálta, 's Romában a' neki ajánlott Theologiai Feltételeknek, mellyekben ditséretes pályafutását kimutatta, eleibe függesztette; magát pedig az ő gazdag Könyvtárában minden Könyvében derekasán leképezte, ezen Verseknek aláírásával: „

In quo me propria signatum videris arte;

Ex libris illum noveris esse meis. azaz:

Képemet a' mellyben pamatsommal festve találod;

Esmérd Könyvemnek lenni bizonynyal azont.

VIII. Század már annyira megdeákosította a' Magyar Hazafiakat, hogy nem tsak az Egyházi; hanem a' Világi Rend is majd minden dolgait a' Romai Nyelven folytatná. Harmadik Károly; Mária Therésia; második Leopold; 's Első Ferentz-Apostoli Királyaink' Végzeményjei mind annyi bizonyosságai a' Magyar Hazafiak' tudományosságának. De sokan ditsóítotték Neveiket kü-

lönösen is az ő kiadott derék Munkájik által. Nevezetesek ezek a' Theológiában: Bertalanfi Pál; Hertzig Ferentz; Muszka Miklós; Prileszki János; Schmith Miklós; Csapodi László; Molnár János; Vizer Ádám; Hubert Ferentz; Mollik Tibiás; Nagy Ferentz; Zsivits Mátyás; Horvát János. A' Törvényben: Prileszki Pál; Khlósz Pál; Szegedi János; Huszti István; Bodó Mátyás; Lakits Sigmund; Ambrózi György; Kereszturi József; Décsy Antal; Roseman István; Gróf Cziraki Antal; Kovachich György; Miller Ferdinánd. Az Orvosi Tudományban: Köleséri Sámuel; Krammer Henrik; Rayman Ádám; Vallaskai János; Veszprémi István; Plenk Jakab; Benkő Sámuel; Lumtizer István, Filozofiában: Szegner András; Vánosi Antal; Berényi Sándor; Makó Pál; Jaszlinszki András; Radits Antal; Revitzki Antal; Roy Ferentz; Ivántsits János; Horvát János; Hadali Károly; Rausch Ferentz; Földi János; Hell Makszimilián, Selmetzi Fi, A' Jesuiták között olly böltességre emelkedett, hogy egész Európa őtet esmérné ezen idő első Asztronomussának. Históriában: Gróf Bethlen Miklós; Czvittinger Dávid; Holinovits Gábor; Hevenesi Gábor; Bombardi Mihály; Szentiványi Márton; Timon Sámuel; Thurótzai László; Bel Mátyás; Kéri Ferentz; Péterfi Károly; Tomka Szászki János; Kertselich Ádám; Kazi Ferentz; Schmith Miklós; Kollár Ádám; Karinai István; Pray György; Szeverin János; Palma Károly; Ganótzai Antal; Katona István; Püspök Gróf Battyáni Ignátz; Horányi Elek; Koller József; Salagi István; Schöavisner István; Bentzur József; Wagner Károly; Cornidek Dániel; Benkő József; Lehotzki András; Szirmai Antal; Engel Krisztián; Bárdosi János; Belnay György. A' szószóllásban és Verselésben: Gróf Lázár János; Bárá Revitzky Ká-

roly, a'ki, valamint Magyar Nemzeti Nyelvén, úgy Deákul, Németül, Tóthul, Frantziául, Olaszul, Angolul, Görögül, Törökül, Zsidóul tökéletesen beszéllett, 's a' Persa nyelvet is jól értette, úgy hogy Hasyph Persa Poétának verseit Deákra fordítván, közre botsátotta légyen. Bajtai Antal; Molnár János; Szepesi Püspök Szalbek Károly; Majláth Antal Györi Kanonok, és Pápótzai Prépost; Szerdahelyi György Váti Kanonok; Sörényi Sándor; Bahai Ferentz; Bajtsi János; Rajnis József; Révai Miklós; Szabó Dávid; Hanulik Kristóf Piárista.

Ambár a' Deák Nyelvbe olly annyira beleágyarodtak Hazánkfiak: mindazáltal nem kevesen voltak, a' kik Nemzeti Nyelvünkön jeles Munkákat irtanak ezen században is. Mindjárt ennek nyoltzadik esztendejében adta ki Páriz pápai Ferentz az ő Deák Magyar, és Magyar Deák Szótárját. Vátiig megmutatták osztán Tudósaink, hogy képes a' Magyar Nyelv mindenféle Tudományoknak igyezzetése. Ebben bizonyosságul szolgálunk e' következő Magyar Munkák: Nyitrai Püspök Gusztinyi János' Idvesség' Mannája; Molnár János Apátur' Egyházi Históriája, és Magyar Könyvháza, Vajda Sámuel Tihanyi Apátur' Evangyéliomi Históriája; Nagy Ignácz Fejérvári Püspök' Murátóriussa; Biró Márton Veszprimi Püspök', Szabó István', Csuzi Sigmond, Csete István, Hermán József Györi Kanonok, Simon Máté, Alexovics Vazul, Somogyi Leopold Györi Kanonok, most Szombathelyi Püspök, Pater Hermolaus, Kosztolányi Sándor, Hajas István Veszprimi Plébános — Egyházi Beszédek: Bertalanfi Pál' Világ' esmérte; és Böltsesége; Máriasi, vagy Szajtz Leo' Igaz Magyarja; Döme Károly Izsai Plébános Magyar Bosvetje; Gróf Kálnoki Sámuel, Jesuita Spongár András.

és Kováts János Krónikáji; Szekér Joakim Históriaja; Decsy Sámuel Osmanografiája; Görög, és Kerekes Hadi, és más Nevezetes Történetekről; Mindszenti Sámuel Ladvocatia, és Broughtonja; Váli András Magyar Országá; Bod Péter' Magyar Athenássá; Generalis Gróf Gvadányi József XII. Károly Svéd Király, és Gróf Benyovszky Történeteiről; Gáti István, és Földi János Históriaja; Baróti Sándor' Kassándrája; Sándor István Sokféle; Dugonits András Piarista, és Universitási Professor' Etelkája, és Tudákosága; Mátyus István, Rätz Sámuel, és Tolnai Sándor' Orvos Könyveik; Nagyváti János szorgalmatos mezei Gazdája; Német Mihály Sövényházi Plébános a' Selyemjuhokról, Nagy János Szanyi Plébános, Handlerla György Galgótzai Plébános, Szuhányi János Jász Szentgyörgyi Káplán, a' méhekről. Különös dítsérettel kell itten emlékeznünk Tudós Győri Ráth Mátyásról; mint-hogy ő kezdette írni a' Magyar Ujságleveleket Posonyban *Magyar Hírmondó* nevezettel ezen századnak nyoltzvanadik esztendejében. Ugyan ekkor igen különösen tüntette ki magát a' Magyar Poézis, melly a' régi Görög és Romai Poézissal versent futna, Faludi Ferencznek valóban, valamint folyó, úgy kötött Bészédjei merő Remek munkák. Virgiliussal az ő Pásztori Verseit Kőszegi Rajnis József, és Baróti Szabó Dávid jelesen énekeltetik Magyarul. Ékesen verselnek Molnár János Kanonok, Révay Miklós, Báró Rádai, Besenyei György, Anyos Pál, Pétzeli József, Horvát Ádám, Versegi Ferentz; sőt még a' Haza' Leányai közzül is: Fábian Julianna, Molnár Borbála, Csáki Katalin, Vályi Klára.

Nem is lehetett a' Magyar Tudósoknak ezen Században el nem sokasodni: minthogy a' Tudományok' Oskoláji annyira szaporodtak, hogy az Országnak minden részeiben virágoznának;

's ama' nagy Fejedelem Aszszonyunk Mária Theresia' uralkodása alatt szépen is gyümölszöznének. Mert ezen bölts Királynéja Magyar Ország-
nak ugy intézte az Oskolákat, hogy a' tövises, és tsak az ifjúságot sonnyasztó elmesfuttatások onnét kirekesztetvén, tsupán a' hasznos, 's az Ország' bődogságát eszközlő tudományok taníttatnának azokban. Azért ezen század hetvenedikén a' Nagyszombati Fő Akademiát a' Bétsi Universitáshoz egyengette. Hetvenharmadikban ti- 1773. E.
zennegyedik Kelemen Római Pápa által eltöröltetvén a' Jesuiták Rendje, annál nagyobb gondoskodással vala Ő Felsége az Oskolák eránt, mellyeket többnyire azok birták a' Magyar Hazában: 's addig is, mig erányos rendelést tenne, a' Püspököket kötelezte kegyelmes Parantsolatjával; hogy kiki az ő Megyéjében lévő Oskolákban elegendő Tanítókat az ő Egyházi Férjűjiből állítani el ne mulatna. A' mint már ekkor az Egri Akademiát nagy fényességre hozta az ottani Püspök, Gróf Eszterházy Károly, annak bőkezű Fundálója. Ő Felsége osztán egészen új Formáját szabta a' tanításnak, 's ennek tellyesítése végett nem tsak az Universitásban, mellyet ezer hét száz hetvenhétben Budára szállított, hanem a' Magyar Korona alatt lévő minden Oskolákban az Ország' Biráját Gróf Fekete György Ő Kegymességét rendelte Fő Igazgatónak. Györött, Nagyszombatban, Kassán, Nagyváradon Akademiákat állapított. Magyar Birodalmát több Tudományi Tartományokra osztván, ezeknek ismét mindegyikének különös Fő Igazgatót teve az Ország' bölts Nagyjai közzül, ugy hogy Királyi Rendeléseket a' Magyar Királyi Helytartó Tanátstól vennének; 's ide küldenék Hivatalbéli Tudósításait. — Mivel pedig Jósef Tsászár ezen Országában is a' Deák helyett

1777. E.

a' Német Nyelvet tette uralkodó Nyelvvé: II. Leóold Király koronázta: ásakor ugy végeztetett, hogy ismét a' Deák állana ennek helyébe ideiglen; 's hogy osztán annál erányosabb légyen az a' Haza' dolgainak folytatására, Magyar Nyelv' Tanító rendeltetnék mind az alsó, mind a' felső

1792. E. Oskolákban. Másod esztendőn pedig Budán Ferentz Királyunk ditső koronázta: ásakor olly Törvény hozatott; hogy a' Magyar Nyelvnek Oskolai tanulása rendeleles Tanulmány lenne, 's annak tudása nélkül senki se mehetne a' Haza' Hivataljaira. — Azon gyakorló Gazdaság' Oskoláját is, mellyet ditső Hazafisággal a' maga szép Mező Városában Keszthelyen állított vala Gróf Festetits György, magasztaló Helybehagyással erősítette meg Ö Királyi Felsége.

Ugyan ezen században a' Magyar elmének találóssága különösen kimutatta magát Kempelelen Farkas Királyi Kamara' Tanátsossának olly mesterséges találmányjában, hogy azt Európának minden Tudósai tsudálnák, látván: melly elevenen játszaná azon élet nélkül való Masina a' Sakjátékkal a' hadi ütközetnek képezését. Melto ennek leírását megolvasni Tudós Vindiss Károly' Német Geográfiájában.

IX. Században Deák Nyelven nevezetes Könyvszerzők ezen Magyar Hazafiak: Alber János a' Kegyes Oskolák Szerzetéből a' Magyar Universtásban Professor kiadta a' Szent Írásnak egész Magyarázatiát; Fejér György ugyan ott Professor a' Theologia Dogmaticát; Szvorényi Mihály Karádi Plébános az Egyházi Törvény oktatását. A' Haza' Törvényjéről írtak: Kelemen Imre az Universtásban Professor, és H. Consiliarius; Csepregi Roseman István, Ügyész; Miller Jakab az Ország' Könyvtára' Gondviselője; Schvartner Márton Professor; A' Magyar pénzek' esmé-

retéről Schönvisner István az Universitas' Könyvtárának Öröke: Vallaszki Pál a' Magyarok' Tudományi állapotjáról.

A' Haza' Nyelvén jeles Könyveket irtak: Kopátsi József Veszprimi Theologus Professor, most Kanonok, és a' F. Hétszemélyes Táblánál Püspök Assessor, az Izraeliták, és a' Keresztények' Szokásairól; Fejér György a' Pesti Universitasban Theologus Professor, most Prépost, és a' Györi Tudományi Kerületnek Fő Igazgatója, az Ember Esméretéről; Endrödi János Kegyes Oskolákbéli Pap az Ember' bődogságáról; Fejér György, mint Kovátsi Plébános, Bogyai Mihály Kosdi Plébános, most Vátzi Kanonok, Kováts Ágoston Franciskánus, Negyedes Pál, a' Györi Püspöki Templomban volt Konciónátor, 's Káptalan Dombi Vicárius, Egyházi Beszédek: Görts Illés Rátzkevi Uradalom' Ügyésze, most Igazgatója, a' Honnyi Törvényt; Sárvári Pál Debreczeni Professor Erköltsi Filozofiát. Az Orvosi Tudományban: Rátz Sámuel; Hajzler György; Kiss József; Bene Ferentz; Szulkó János; Bertzi János. A' Gazdaságról: Pókateleki Kondé József; Pete Ferentz; Fábján József; Kontor János. A' Poézisban: Gróf Gvadányi János; Gróf Teleki László; Gróf De'sőfi József; Kazintzi Ferentz; Kisfaludi Sándor; Kiss János; Virág Benedek; Gubernát Antal; Mátyási József; Peretsenyi Nagy László; Horvát András Téli Plébános; Berzsényi; Csokonay; Fabchjch József, Györi Semináriumi Professor; Pindarus; Alcaeus, Zaffo. Stezikorus; Ibikus; Anakreon; Bakkilides, Szimonides, Alkmán, Arkilokus Görög Poétákat Magyarra fordította, 's közre bocsátotta; Kézírásban hagyta pedig Eskilnst, Szoklest, és Euripidest, Magyar Szótárjával együtt: Virgiliust ditsően fordították Kőszegi Raj-

nís József, és Baróti Szabó Dávid: ez az Eneist; amaz a' Georgikont. Közönséges Históriát irtak: Generális Gróf Gvadányi János, Kiss János, és Budai Esaiás: A' Magyar Nemzet' Históriáját: Én ezen nevezettel, *Magyarok' Históriája*; Budai Esaiás: Virág Benedek. Hübner János Lexikonját jobbitva, és bővítve ki-adta Nemzeti Nyelvünkön az ő Hazájának élő, Fejér György *) Prépost Ur; a' Magyar Ország Geográfiáját pedig Magda Pál. A' Magyar Literatura' esméretét közre bocsátotta Pápai Sámuel Uradalmi Ügyész: A' Nemzeti Ujság derék Íróji mostan Pesten Kultsár István; Bétsben Pántzél Dániel; amaz Hazai's Külföldi Tudósítások; emez pedig Magyar Kurir nevezettel. Ugyan Bétsben iratott ama' nevezetes Két Hazafi, Görög, és Kerekes által a' *Magyar Hirmondó*, melly ezen század' harmadik esztendején megszűnt, nem kevés kárával a' Magyar Literaturának. De, mivel már ez előtt három esztendővel Kerekes Sámuel meghalálozott; e' jelentett esztendőben pedig Görög Demeter Urat Ő Felsége a' Korona Hertzeg mellé Nevelőnek rendelni méltóztatott: annak folytatását abba kelle hagynia. Azon nemes törekedését mindazáltal, mellyet a' Nemes Vármegyék Magyar Mappájának kiadására elhunyt kedves Kerekesével intézett, félbe nem szakasztotta, hanem tökéletesen tellyesítette; és így örökösi-tette Neve' ditsőségét a' Haza' oltárán, a' Magyarok' egyik Fényével, Gróf Festetics György ő Nagy Méltóságával, az ő Mecénássával egyetemben. A' Bétsi Oskolában Magyar Nyelvet tanító Tudós Hazánkfia, Márton József, derék

*) E' jeles Magyar Irónk nyerte el a' jutalmat a' Marczibányi Fundátzióból 1817-dik esztendőre: Kisfaludy Sándor pedig az 1818-ra.

Magyar Szótárt adott ki Német, és Deák Szótárral együtt.

Az Oskolák is úgy intéztettek Felséges Urunk' Királyi gondoskodása, 's az Ország' Rendjei' tanácsos igyekezete által: hogy minden tudományokban tökéletesíthessék magokat a' Haza' Nevendékei. A' Budai Universitást már József Tszászáár által tette Pestre, és Posonyba. Most Pesten olly tökéletes állapotra hozódott az, hogy az első Európai Universitások közzé méltán lehessen azt állítani. Ezután a' Posonyi, Györi, Kassai, Egri, Szegedi, Nagyváradi, Szombathelyi, Zágrábi Akadémiák: ugy a' Gynnaziumok, és a' Nemzeti Oskolák olly bőltsen vannak elintézve, hogy onnét a' Haza' boldogságát bizodalmasan reménylhetni. Ugyan is II. Leopold Koronáztatásakori Országgyűlésben a' leg tudományosabb Hazafiakat választották a' Rendek ezen munkára, mellyet Nagy Méltóságú Personális, Ürményi József Ö Kegyelmességének bōlts Elōlölése alatt végre is hajtottak nagy ditsősséggel: Ki-nyomtatattván pedig, ezen század' hatodik esztendejében minden Oskola' Elōljárónak egy példányadatott belōle, hogy az abban rendelt szabásokat végre hajtani szent kötelességének esmérné, mind magára, mind a' Tanítókra, 's Tanítványokra nézve. Ugyan a' nevezett Nagy Méltóság — Most Ország' Birája — leve az Universitas' Elōdje. A' Theologiai Tanulmányra nézve pedig olly Intézés tētetett; hogy ottan közōnséges Szeminárium rendeltetvén, minden Püspōki Megyēbōl választott Ifjak küldetnének oda: holott azon szent Tudományban, 's az erre segítő Tanulmányokban sonda mentomosan taníttatnának. E' szerént intéződtek a' Theologiai Oskolák minden Püspōki Szemináriumokban. Fő Vigyázó mind ezekben az Or-

szág' Primássa: Ennek nem létekor pedig az öregebbik Érsek. Ehez tartozik tehát ezen intézet' folyamatjára vigyázni, 's az eránt mind a' Tanítókra, mind a' Tanulókra nézve a' Felsőges Királyi Helytartó Tanács által Ő Királyi Felső-gét tudósítani.

A' Tudományok' erányosabb tetjesztésére egész Magyar Ország hat Tudományi Kerületekre osztatott; ugymint: Budaira; melly Pest, Fejér, Bács, Komárom, Esztergom Vármegyéket a' Jászsággal, és Kis Kunsággal: Kassaira; melly Abauj, Bereg, Borsod, Gömör, Heves, Nógrád, Sáros, Szepes, Torna, Ungvár, és Zemplén Vármegyéket: Győrre; melly Győr, Mosony, Soprony, Vas, Szala, Somogy, Tolna, Baranya, Veszprim, 's Fejér Vármegyéket: Nagyváradra; melly Arad, Békes, Bihar, Csánád, Csongrád, Krassó, Marmaros, Szathmár, Torontál, Ugotsa, Zabolts - Vármegyéket a' nagy Kunsággal, és Hajdú Városokkal: Posonyira; melly Posony, Árva, Bars, Hont, Nyitra, Liptó, Turótz, Trentsény, és Zólyom - Vármegyéket: Zágrábira; melly Zágráb, Kőrös, Posega, Szerem, Varasd, Verötze - Vármegyéket foglalja magában. Ezeknek mindegyikének vagyon egy Kerületi Királyi Igazgatója, Királyi Tanácsos Tisztelettel: kinek Törvényhatósága kiterjed mind azon Oskolákra, mellyek az ő Kerületében vannak; 's a' dolgok közlését a' Királyi Helytartó Tanátsal tartja. A' Professoroknak, valamint az Universitásban, ugy az Akadémiákban is Doktoroknak kell lenni az ő Tanítóságokhoz tartozó Tudományban, 's ennek tanításában tellyes szorgalmatossággal foglalatoskodni; 's úgy jeleskedni a' jó erköltsőkben is, hogy ezekre ösztönül szolgáljanak Tanítványaiknak. A' Magyar, és Görög Nyelv' tanítására olyan Tudóst kell

ren-

rendeloi, ki a' szükségben egyéb Tanítók' helyét tellyesíthesse. Ezen Intézettel a' Grammatika a' háromról ismét négy oskolára osztatott, mint régenten vala: osztán a' Rhetorika ezután pedig a' Poëzis intéztetett, melly annakelőtte amazt megelőzte volt. A' Nemzeti Oskolák mellyek Maria Theresia országlása alatt az ő Felsége' Királyi Rendelése által úgy intéződtek, hogy azokban a' Nevendékek a' Betük jegyzesével kezdvén tanulássokat, együtt az írást, és olvasást megtanulnák, most még nagyobb tökéletességre hozódtak.

Bőven vannak a' Tudományi segedelmek is, ugymint: az Universitásnak gazdag Könyvtára, 's jeles Könyvnyomtató Műhelye, a' természeti Tudományhoz megkívántató mindenféle eszközöknek rakott házaik; a' Szent Gellért' hegyén felséges készületű Tsillagvizsgálótorony, az Orvosi karnak minden némű füveket termő kertje, 's kórháza, holott tételes tanulással tökéletesíttetik a' Tanuló: így megy a' mezei gazdaság tanulása is. Ebben különös főképpen a' Selmetszi Akadémia, mellyben a' Bányászi Tudomány a' gyakorlással együtt taníttatik. Mária Theresia nagy emlékezetű Királyi Felség fundálta ezt országlásának huszonharmadik esztendejében. Megvolt ugyan ezen Selmetszi Bánya, más többekkel együtt, már a' Magyar Nemzetnek ide jöttekor: de ez illetlennek állítván vitézlő tekintetéhez az értzekeket a' föld' gyomrában kotorni, 's onnét kitzepelni, osztán tisztogatni, és kovátsolni; a' Bányásztságot mindenkor idegen Nemzethéliek által üzte volt, a' Hazának nem kevés rövidségével: minthogy az ahoz szükséges tudomány nélkül szükölködött. Az említett Királyi Felség tehát Selmetsz Városában, a' hol vagyon a' Fő Bányász Tiszt, Hammergráf nevezettel, Bányászi oskolát állított, melly

Magyarok' esmérte. Y

először két Karra osztatott; osztán pedig a' harmadikkal egész tökéletességre hozatott vala. A' tanítás Német Nyelven megy, azonban müelke-desre alkalmaztatván, a' Tanítványok tellyesen képesítettnek azon Tudományban. Már most nem hogy idegenkednének ezen Bányászástól a' Magyar Ifjak, hanem, minekutánna a' Hazának Fő Oskolájiban a' Mathézisban, Fizikában, Természeti Históriában, 's e' fele több Tudományokban szép esméretet szerzetek, annyira megkedvelték azt is, hogy kellete felett kéredzenének oda felvetettetni. Hertzeg Eszterházy Miklós is Rismártonban, az ő temény Uradalmainak Anyavárosában ezen század' hatodik esztendejében olly Oskolát fundált, a' mellyben állandóan tizenöt Nevendékek taníttatnának az Erdészség, és Vadászság' tudományjának minden részeiben. Liptóvármegyében a' Királyi Kamara' Rádeki Uradalmában, ugyan Radeken az ottani Fő Erdész, Vigner Ferentz jeles gondoskodása által szinte azon tárgy Oskola intéztetett: holott nem tsak az Erdészségre, hanem a' Polgári élethez tartozó esméretekre, és levelezésekre, 's Magyar, Tóth, Német, és Deák Nyelvekre is derekasán taníttatnak a' Nevendékek.

Mind ezekből nyilván kitetszik a' Magyaroknak a' Tudományokban mindenkori forgandósága, 's gyarapodása: innét nem tsak a' Fő Egyháziaknál, 's Ország Nagyjainál, hanem sokaknál a' közép rendű Hazafiaknál is derék Könyvtárak találtnak, a' Tudomány' tárgyainak különbkülönféle gyűjteményjeivel együtt. Tisztelettel fog mindenkor emlékezni a' Haza Nagy Méltóságú Gróf Széchényi Ferentz Ö Regyelmességének azon Hazafiúi Áldozatjáról, mellyel temérdek költségű roppant Könyvtárját ezen Századnak harmadik esztendejében az Országnak ajándékozta, ké-

peknek, pénzeknek, fegyvereknek gazdag gyűjteményjével egyetemben, Ferentz Királyunk Ő Felségének legkegyelmesebb elfogadásával, 's Királyi Rendelésével, melly által Pesten adatván annak épület, az Ország' Nádor Ispányjának Jósef Ő Királyi Hertzegeének *) Fő Vigyázása alá bizattatott: holott Gondviselő, 's Igazgató Brassói Miller Jakab Ferdinánd Királyi Tanácsos; Őr Tisztek Halitzki Antal, Horváth István, Jónás József; Segéd Kovachich József; jeles tudomány Urak, a' Nagy lelkű Gróf által rendeltetven, a' kinek ezen Jus állandóul megmarad: úgy ezen Ország' Könyvtára egyszersmind ama' Fényes Széchenyi Névvel is tizimereztetik. A' Felséges Fő Vigyázónak gondoskodásával már is tsudálatosan gyarapítottatott vala több Hazafiaknak oda ajándékozottatott betses ritkaságaival ezen Nemzeti Múzeum.

A' szép Mestérségekben is jelesen kimutatták magokat a' Magyar Hazának mind Fiai, mind Leányai nem kevesén. Emlékezetes ezek közt főképpen Bükfalvi Falka Sámuel, a' Pesti Univerzitásban Bötész, a' ki uj találmányjával nagy hasznára szolgált a' Könyvnyomtatásnak.

II. S Z A K A S Z.

A' Magyar Nyelvről.

A' Nyelv Fő tizimere, és tulajdonsága lévén a' Nemzetnek, meg kell ennek változni a' szív' tulajdonságaiban is amannak elváltozásával: innet tapasztalni a' Nemzetekben a' Nyelv' különbö-

*) Ő Királyi Fő Hertzege' Elődsége alatt igen fényes Gyűlekezethen osztatnak ki a' Martzibányi Fundátzióból esztendőnként a' jutalmak a' legjobb Magyar Könyviroknak.

zésével a' szivbéli hajlandóságokat is különbözni. Mennél szebb tehát, mennél hathatósabb a' Nyelv; annál nemesebb a' szive is azon Nyelvű Nemzetnek. Ugyan ebben áll a' Nemzeti lelkűség. Mind eddig kitündöklött ez a' Magyar Nemzetben, még pedig annál inkább, mennél több viszontagságok ostromlották azt. Igaz: hogy méltóságában nem keveset veszített a' Magyar Nyelv azzal, hogy utóbb az Ország' Székeiből kimaradt volt; de az ő Nemzetiségében ezzel semmit se fogyatkozott: minthogy mind eddig nemesen tizmerezte a' Magyar Nemzetet.

Ferentz Ő Királyi Felsége is ezen okból nem csak Királyi Magzatjait a' Magyar Nyelvre taníttatni; hanem a' Rendekkel megegyezvén, méltóztatek annak törvényes utat nyitni az Ország' Törvényszékeire is, 's a' Közönség minden dolgaira. Ugyan így nyer legnagyobb tekintetet, 's méltóságot a' Nemzeti Nyelv Szentül megtartotta ezt minden régi uralkodó Nemzet; és valamint házi, úgy közönségi, 's Tudományi dolgait Nemzeti Nyelvén igyezte, és folytatta. Méltó itten ama' derék Filozofusnak, Antonius Genuensisnek, a' Görögökről való észre vételét figyelemre vennünk, a' ki az ő *Logicocriticája*' első Könyvének ötödik Fejezetében ilyenképpen szöll azokról: „Fájdalommal mondom, semmi sem árt úgy a' Gyermekeknek, mint azokat az idegen Nyelvekben tanítani: mert ezen foglalatossága a' Gyermekeknek, az elme tüzes erejét, mely a' Gyermekekben kitünik, elnyomja, 's megtompítja; midőn tudniillik egészen az emlékezet' javításában gyakoroltatnak: parlagon marad az elme, és itélet. Innen történtnek lenni gondoltam én mindenkor; miért Görög Országban egy század, alatt több Filozofusok voltak, mint egész Európában több Századok által: mert a' Görögök, mi-

vel nem kényszerítették a' külföldi Nyelvek tanulására, gyermekségektől fogva böltselkedtek, 's az elmét, és észességet az emlékezet' terhelésével el nem sikkasztották."

A' Magyarország is tehát az ő szép, hathatós, és világos értelmű Nyelvét fordítván a' Tudományok' dolgára, szinte olly hamar, 's olly sikeresen gyarapodik azokban: sőt még az idegen Nyelvű Hazafiak is a' Haza' Nyelvén előbb rá kapván a' tudományokra, tökéletes Hazafiúságra jutnak. Asonban az idegen Nyelvek' tanulása is hasznos; a' Deáké pedig szükséges is az Egyházi tudományokra, 's a' régiségek' esmeretére nézve. De hogy a' Nemzeti legyen az uralkodó Nyelv: azt megkívánja a' Haza' közjova, 's a' Nemzet' méltósága, 's boldogulása. Bizonyára ha a' Magyar Nyelvet csak magában, 's az ő világos értelműségében eszméli is meg a' Böltselkedő, azt kell néki erősíteni: hogy egy derek, és méltóságos Nyelv legyen ez. De valamint a' Tudományokat az elme' szorgalmatos eszmélkedése mind mind nagyobbra, 's többre emeli; ugy az azokat terjesztő Nyelvnek nem lehet nem gyarapodni, 's tökéletesebbedni. Már pedig kérdésen kívül van azon az: hogy maga Nyelve a' Nemzetnek legyen arra legalkalmaztathatóbb, hogy magát a' Tudományokban tökéletesítse. Szükséges tehát azt a' Tudományok' útjára legnagyobb szorgalommal alkalmaztatni, 's azokban egész érmedtségre hozni. Ama' jeles Német Filozofus, Stöger Bernárd, derekasan nyilvánítja ezt az ő Logikájában, megmutatván, hogy minden Nemzet csak a' maga született Nyelvén tökéletesítheti magát a' Tudományokban, o' szerént szól a' Nyelvnek kimivéléséről: „Hogy valamelly Nyelv tellyes tökéleteségre menjen, minden Tudósoknak különös munkája kívántatik arra. Szükséges hogy a' Filozo-

fusok, és Historikusok kitalálják az értelem' segedelmeit, azaz: bizonyosabb határt vessenek a' kifejezéseknek, 's világos értelemmel, erővel, és tellyes illendőséggel tulajdonosítsák azokat. A' Szószóllók, és Dalászok az érzelmek eránt szorgalmatoskodjanak: ezekhez tartozik, a' Nyelvnek kedvességet, szaporaságot, finomságot, és egyéb ékességek-szereket szerezni. A' Nyelvészek nyomozzák ki a' szóknak gyökereit, és mind azokat, valamik onnan származnak, nyilatkoztassák ki, és készsítsenek erős fundamentomot a' reguláknak. Rivántatik a' Nyelv' tsinosításában foglalatatoskodó Tudósok' Társasága: állítsák fel ezt a' Tehetősök, és Hatalmasok, 's a' Felsőg' Kegyelmeivel vi-gyék tellyes tökéletességre. "

Igen erányosan kinyilatkoztatta az ő gondol-
latját erről egy Tudósunk már ezer hét száz nyoltz-
van egyben, kilentzvenben pedig közre botsátotta
azt a' Magyar Nyelvnek ama' legvitézebb Bajno-
ka, Révai Miklós, a' Hadi Történetek' Tudós
Íróji, Görög, és Kerekes által: holott ezekhez
intézett Beszédjében így szóllannak Tudós Szer-
zőjéről: „Az a' Holmiben egyenes kimondó Ma-
gyar Diogenes, a' Játékban ártatlanul enyelgő
Magyar Plantus, Bessenyei György.“ Ezen de-
rék Magyar tehát azon szép Munkájában e' sze-
rént böltselkedik a' Magyar Tudós Társaság eránt:
„A' mi Nemzetünk a' maga Nyelvének öregbíté-
sét, és pallérozását legeggyenesebben, 's legtö-
kéletesebben eszközlené egy Tudós Magyar Tár-
saságnak felállítása által, a' mellynek egyedül
való dolga a' lenne; hogy a' mi Nyelvünket min-
den tudva lévő dolgokra kiterjessze, szóllásá-
nak formájit kipallérozza, vagy ujakat is, a' dol-
goknak, és Nyelvnek természetéhez alkalmaztat-
takat találjon; 's maga mind a' fordításokban,

mind egész Munkák irásában az egész Magyar Hazának példát mutasson.

Tudom, hogy ez, a' Király' megegyezése, és az Ország' költsége nélkül meg nem készülhetne. De a' Hazának Fő Rendei azt mindeniket megnyerhetnék, és véghez vihetnék. Mi is illenék inkább az Ország' Nagyjaihoz, kik ennek a' ditsősséges dolgokra termett Nemzetnek hatalmas oszlopai, mint a' Haza' boldogságát, 's ditsőségét e' részben is egybe vetett vállakkal munkátlani? Bizonyára a' következendő Maradék az Ország' mostan élő Fő Rendeinek korát mindenkor úgy fogná nézni, mint a' maga Boldogságának időfejét. Sőt a' mostaniak is, a' kik ezen hasznos Munkának gyümöltseiben még magok részesülhetnek, tudom, a' Hazának illy nagy Jóltevőjivalem együtt az egekig emelnék. A' Király' akaratján, a' Fő Rende' munkás igyekezetén, és az Ország' költségén kívül, mik kívántatnának még egy illyen Magyar Társaságnak jó móddal való felállítására, szabad legyen ezeránt is tsekély értelmemet előadnom. Itt a' Frantziákat sokkal ditséretesebben követnők mint a' testnek ékességére tartozó némelly találmányaikban. Merta' melly Akademiát Párisban a' Frantzia Nyelvnek előmenetelére, először néhány Tudós Emberek 1629. intéztek, annakutánna Kardinális Richelieu 1635. esztendőben XIII. Lajos Király megegyezésével, jobb karba helyhztetett: annak köszönhetik a' Frantziák, hogy született Nyelveken mindenféle Tudományokat tanulhatnak; és a' melly időt az előtt idegen Nyelvek' tanulására vesztegettek, azt mindjárt dologra, és valóságra fordíthatják. Egy szóval: nints már ma semmi, a' mit a' maga Nyelvén ki ne tehessen a' Frantzia. Nints Tudomány, vagy kézi mesterség, a' mellynek leírása Frantzia Nyelven meg nem volna. Richelieu tehát ezen A-

akademiának felállításával megbetsülhetetlen hasznót szerzett az Országnak.

Ennek az Akademiának a' Magyar Társaság' felállításában is hasznavehető Rendtartásai közé számlálom: hogy annak meghatározott számu, bizonyos fizetésű, és kölönös jussokkal bíró rendszerent való Tagjai legyenek: egy minden fertály esztendőben változó Elölülője, vagy Igazgatója; 's egy Titoknokja rendeltessék. Gyűléseiknek helye, ideje, módja meghatározottassék: legyen különös Könyvnyomtató Műhelye, Könyvtartó Háza: minden esztendőben valamelly Munkára jutalmak tétessenek: ezenkívül legyenek Betsületbeli Tagok is, kik tsupán tsak a' betsületért mozdítsák előbb a' Társaság' dolgait, ha mi még e' féle minden Akademiákkal köz rendtartások találatnáuk.

Már ezekben elég indító okokat látni, melyek a' Magyar Nemzetet azon Tudós Társaság' felállítására bírják: de azon hasznok között, melyeket előhord ezen Tudósunk, méltó feljegyezni ezt: hogy a' Magyar Társaság' munkálkodásával a' mi Nyelvünkön kijövő tudós Munkák a' külső Országi Tudósokat a' Magyar Nyelvnek tanulására ösztönöznék, és így a' mi könyveinknek, nem tsak közöttünk, hanem az idegen Nemzetek között is kèlete lenne. Mert, a' kik valóssággal Tudós Emberek, szeretik a' Tudományt a' maga tulajdon kutfejetből meríteni, fordításokhoz pedig tsak kèntelenségből ragaszkodnak. Így tehát mindjárt megjönné egy ága a' kereskedésnek, a' mellynek még eddig hire se volt Magyar Országon. A' Könyvárosok szintugy, mint egyéb kereskedők, egymásnak részszerént portékával, részszerént pénzzel fizetnek: és két egymással kereskedő Országok közzül az a' boldogabb, melly a' másíknak több portékát ad, és kevesebb pénzt

fizet. Nem nagy gazdaság tehát, mikor valamely Ország más Országoktól portékákat vesz, és azokért tsupa kész pénzt ad, kivált ha a' kereskedésnek más ágaival ki nem pótolhatja ezt a' hibát. Ebben az esetben vagyon pedig Magyar Ország a' könyvek' dolgára nézve. Igaz: hogy mi a' könyvekért Magyar Országi, vagy legfellebb Bétsi Könyvárosoknak fizetünk; és talán azért nem tűnik szemünk eleibe a' tetemes kár. De megkell gondolni; hogy a' mi pénzünkkel az idevaló Könyvárosok a' Lipsziai, Frankfurti, Göttingai, Kalmári, Lioni, Párisi könyvárosoknak fizetnek: és így, valamennyi idegen Országi Könyvhöz a' mi Hazánkba, annak az ára mind kitakarodik az Országból, kivéven csak azt a' kevés nyereséget, mellyet magának az idevaló kereskedő azokon fordít. Azért látni való dolog, hogy a' könyvek' megszerzésében Magyar Ország minden módon vesz. Ellenben ha egy Magyar Társaságunk volna, melly a' mi Nyelvünkön a' Tudományokat lábra állítaná, kevesebb idegen Országi könyvre volna szükségünk; 's a' mieinken is kapnának más Nemzetek. Ne gondolja senki lehetetlennek, hogy a' Magyar Nyelv tanulására adnák magokat a' külső Országi Tudósok. Mert most is tudok nagy tudományu, és igen nevezetes Német Országi Embert, ki a' Magyar Nyelvet szorgalmasan tanulja csak azért; hogy a' mi Hazánk' Történeteit tökéletesen tudhassa. Azután, ha a' Németek Frantziául, a' Frantziák Anglusul, 's Olaszul megtanulnak, hogy ezeken a' Nyelveken írott könyveket megérthessék: miért nem Magyarul is, ha egyszer látják, hogy ez a' Nyelv nékiek a' reá tett költséget, 's fáradságot haszonnal visszatéríti? Olyanok ezek a' Tudományon kapó, 's megvilágosított értelmű Nemzetségek, mint a' jóféle méhek, mellyek mindenféle füveket megszoktak

keresni, hogy a' legalkalmasabb virágokból a' magok mézkeket szaporíthassák."

Ugyan azon ezer hét száz kilentzvenedik esztendőben annál nagyobb buzgósággal törekedtek tudományos Hazánkfiái ezen Tudós Társaság felállítására, mennél bizonyosabb reménységet nyujta II. Leopold Ditső Királyunk' Felséges Intézése, mellyel a' Magyar Nyelv' tanulására kötelezte volt a' Királyi Hertzegeket; 's azon Rendelése, melly által, hogy a' Haza' Nyelve fő tekintetben tartassék, 's az Országban annak tenyésztetésére, leginkább azon Helyeken, hol a' Lakosok' nyelve idegen, fő gond fordíttassék, parantsolni méltóztatott. Azért a' buzgó Hazafiak Királyi Fő Hertzeg Leopold Sándorhoz, ki már Olasz Országban Magyar öltözetével kimutatta Nemzetünkhöz való különös Hajlandóságát, folyamodtak; hogy méltóztatnék Ő Királyi Hertzegsége ezen Nemzeti Intézetnek Pártfogója lenni. Melly szerentsés vala ezen lépés: kitetszik a' Felséges Királyi Helytartó Tanács' Elölülőjének, Ország' Biraja G. Zichy Károly Ő Kegyelmességének Tudós Révay Miklóshoz, mint ezen dologban legfőbb Munkálódóhoz, adott Deák Feleletéből, melly Magyarúl így megyen:

Kristusban Tisztelendő Atya!

Hogy a' Magyar Nyelv' tsinosítására felállandó Társaságnak, mint ditséretes, 's nem tsak a' szép Tudományok' nevelkedését, hanem a' közboldogság' öregbedését is erányzó Intézetnek, mellynek Rajzolatját Atyaságod, Társaival együtt, Ő Felségének beadá, azonban is, mig világos, kijegyzett, és mindenképpen tökéletes formába vetetődik azon Akademia, Fundus, és Helyrendelődik, az előrevalók elkészíttethessenek; Atyaságod ezen Intézetét a' szükséges Fundusra, és

költségekre nézve különös számba vegye, hogy mindenek előtt lehessen tudni; mennyi költségek a' Titoknak', Altitoknak', és Segédek' fizetésére kívántatnának. Azonkívül Társainak is neveit, kik ezen felállandó Társaságnak Intézetében munkálkodtak, nékem bemutatni, 's vélekedését ki'elenteni fogja Atyaságod; ha először a' költségek' megkiméllésére, a' Könyvnyomtató műhelyre nézve, mellyet magánost, és tulajdont kíván a' Társaság, nem volna é jobb: hogy azon Társaság még most az Universitas' Budai Könyvnyomtató műhelyével éljen, 's helyet is az ő Könyvtárjának felállítására, a' rendes öszvegyülések' tartására, és az író munkára azon könyvnyomtató műhely' Épületében nyerjen. Ezekkel maradok

Atyaságodnak

Budán Sz. Jakab havának 30-n 1790.

Kész Jóakarója
Gróf Zichy Károly.

Hanem osztán a' szükséges költségekre semmi se rendeltetvén, el kelle maradni azon Tudós Társaságnak. Másképpen is kell nézni az eredeti Nyelvet, másképpen a' keverttet, millyen a' Francia Nyelv. Ennek, hogy képes lenne a' dolgok' rendes előadására, szükséges vala törvényeket szabni; amaz pedig, millyen a' Magyar Nyelv, már kezdettől fogva magában foglalja azon törvényeket, mellyek azt igaz folyamatban tartják, 's a' dolgok értelmes kinyilatkoztatására képesítik. Mert valamint az első két Ember mindjárt az ő teremtetésekor mind testére, mind lelkére nézve tökéletes állapotban volt; 's egymással az égről, földről, és az ezekben lévőkről fogvatkozás nélkül beszéllettek: azoknak maradékai Babilonnál különböző Nyelvekre szakasztatván az

Ur Istentől, mindenik Nemzet, valamint előbbeni Nyelvén, úgy az e' helyett nyertt Nemzeti Nyelvén is azonnal tökéletesen beszéllett. Hanem osztán az időnek forgandósága szerént nevededvén szüksége minden Nemzetnek, nevededett tapasztalása is, és tudományja maga segéllésére, 's több több hasznoknak feltalálására: így ezekkel mindmind gyarapodott az ő Nyelve is.

Tudva vagyón: hogy a' Nemzetek' származásával a' Tartományok' elfoglalása miatt tsak hamar seregenként való viaskodásra jött a' dolog. A' Szittyai Magyar Nemzet az ő Nyelvének eredeti tiszta kutforrásából tüstént elnevezte ezt hadnak, és háborúnak; úgy az ennek győzedelmes folytatására kitalált eszközöket fegyvernek, nyilnak, kardnak, buzogánynak; tsákánnak, és egyebeknek: sőt még azokat is osztán, a' mellyeket más Nemzetek találtak volt ki. Így ment a' dolog más tárgyak eránt is, mihelyest azokat maga hasznára fordítá Nemzetünk. Most tehát, minek-utánna a' szükség, a' tapasztalás, 's a' tanulás annyira tanította Nemzetünket, annál inkább tudja alkalmaztatni az ő képes Nyelvét minden Tudományokra: és ezek azonn taníttatván, sokkal inkább elgyökereznek a' Nemzetben.

Arra kell tehát a' Hazának igyekezni, hogy a' Királyi Felség Kegyelmével minden Helységbeli Oskolákban elsőse legyen a' Magyarul való tanításnak, hogy így mind az Isteni félelem, mind a' hiveség a' Fejedelemhez mind a' szeretet a' Hazához, mind az előmenetel a' Tudományokban egvezőleg eszközöltessék. A' Gymnaziumokban pedig, a' Nyelvésztség négy Oskolájiban minden azokban előadatni szokott Tudományok Magyarul igyeztetvén, a' Deák Nyelvnek fundamentomos taníttatásával egyszersmind a' Magyar Nyelvnek természete is kinyilatkoztatassék. Innét látja

a' Magyar Nevendékség az ő született Nyelvének jeles képességét a' Tudományokra. Látja, hogy azon nehézségtől, mellyet okoz neki a' Deák neveknek neműsege, ment legyen az ő Nyelve, és így szabadabb folyásu. Látja mind a' Nevek ejtegetésének, mind az igék' hajtogatásának egyenesebb utját ebben, mint amabban. Látja a' Szók' elrendeltetésének természetes jelességét; és így a' mondásnak jeles értelmességét. Illy képpen a' tanuló Nevendékség megesmervén Nemzeti Nyelvének Nemes voltát, nem lehet neki nem igyekezni ezzel tizmerezett Nemzetének ditsőségére. Meg kell azt is azonban véle esmértenni, hogy minden Nemzeti Nyelvnek vannak bizonyos különösségei, és szépségei: ezeket tehát mind a' Deák, mind a' Magyar Nyelvben szükséges előadni a' tanítás folytatásában. Így négy esztendő alatt a' Magyar és Deák Nyelvben bõltelkedéses tudományt nyervén a' Magyar Nevendékség, készen száll be az Emberség' Oskolájiba: holott hasonlóképpen mind a' folyamos, mind a' kötéses Beszédben, 's egyéb tárgyakban Magyarul, és Deákul egyaránt taníttatván, sokkal inkább képesedik az ő elméje, 's tökéletesedik az ő szíve. Ezt eléggé megmutatja mind Nemzeti Nyelvünknek hathatósága; mind pedig ama minden Nemzeteknek közös érzése: hogy az Anya Nyelv az emberi elmének, és szívnak leghathatósabb hódítója legyen.

Ugyan ezeránt tellyesen meggyőződvn, azt kell vallanunk; hogy a' Felső Oskolákból is ki nem lehet rekesztenünk Nemzeti Nyelvünket; még pedig magokkal hozván a' Tárgyak, szükséges, hogy a' Honni Történetek, Törvények, Gazdálkodások, Kereskedések azonn taníttassanak: mint-hogy ezek magokban leginkább Nemzeti Nyelvünkön folyjanak. Sõt ennek tudása nélkül a' ke-

reskedést nem is lehet képesen üzni a' Hazában közönségesen: mert az egymást nem értő Adónak, és Vevőnek alkudozása merő képtelenség, úgy hogy sokszor több bajlódások után is semmire se mehetnek. De még azon Tárgyak is, melyek Deákul taníttatnak, hogy Magyarul megfejtessenek, Nemzeti Nyelvünk méltósága, és a' Magyar Ifjak' nagyobb haszná kívánja. Egyedül a' Theologiai Tudományokat szükséges tsupán csak Deák Nyelven tanítani. Mert ezen régi tudós Nyelv, melly ámbár Nemzeti voltát elvesztette, de a' Napnyugoti Anyaszentegyházban mind eddig élő Nyelv maradott, innét Deák Anyaszentegyháznak is neveződött; ezután is fog nem csak az Oskolákban, hanem az Egyházi foglalatosságokban is érmedni, és használtatni. Azonban tudjuk, hogy azon Isteni Tudományokat kitanult Egyháziaknak kötelessége legyen azokat Nemzeti Nyelven hirdetni a' Népeknek. Leginkább is virágzott mind eddig Ezeknek igyes Egyházi Beszédjeik által Nemzeti Nyelvünk. Illyképpen Nemzetünknek e' Fő Tzimere a' mindenfele Tudomány, 's az Ország' Székeire emeltetvén, Fő Méltósággal, 's az ötet illető Ditsősséggel fog tündöklelni, 's mindmind inkább szépülni, és gyarapodni. Így a' Magyar Nemzet hovátovább tsinosodván, úgy eltávoztatja maga' megvettetését, hogy egyszermind nagyobb tekintetbe jöjjön minden más jeles Nemzeteknél, azon tapasztalásból, hogy, valamint ő náluk, úgy nálunk is a' Haza' Nyelve bőltselkedik, és uralkodik.

III. S Z A K A S Z.

A' Magyar Öltözetről.

Nemzetünk nem csak az ő Nemzetiségét szülő Nyelvével, hanem Öltözetével is mind addig

megkülömböztette magát egyéb Nemzetektől igen Szembetűnőképpen, még pedig úgy, hogy illendőség' jelensége mellett szívének egyenességét, 's tüzességét is láttattatná az által. Tehát annak tellyesen való előadása valamint kívánatos, és örvendetes, úgy szükséges is egyszersmind; hogy, ha valamelly fergeteg, vagy elfajulás által kiveszne az, illy jegyzéseknél fogva tudna ismét a' Nemzet' Maradéka Öseinek jeles viselőtére visszatérni. Elég itten azon Eldődeinkre emlékezni, kik hódító fegyvereikkel e' boldog Hazát magoknak, és Unokájiknak megnyerték volt. Árpád Fejedelem' ditső vezérlése alatt. Ezeknek képei azon Nemzeti öltözetben több Helyeken fenntartatnak: a' mint hogy tsak ugyan arról lehet azokat az ő képeiknek esmérni. Árpád Fejedelem' képe így látszatik: nagy tömött hajjal ékes fejét vas sisak fedi; vastag hosszú bajusza, és szakállá; pardutz bőr katzagány függ le a' válláról; az alatt egy bő ujjú kihimzett dolmány; felette pedig tsüng egy fényes kürt, mint a' parantsolóságnak jele; kezében egy tsillogó buzogány; oldalán egy széles drága kard; derekán ékes öv; innét talpig jeles nadrág; osztán finom sarkantus tsizma a' lábán. Így látni a' többi Vezér Kapitányok' képeit is. Innét kitetszik: hogy a' Szittyai Magyarok szakáljokat, bajuszokat, és hajokat egészen hagyták, és ezt vagy hátra, vagy két felől tsomóba kötötték, vagy pedig hátul galandba öszvefonván, vállok közt lelógatták. Igen tudatlan állítás vala tehát az; hogy ezt is a' Frantziák kezdettek légyen. Mert a' Szittyai Magyarok egyik Ágáról, az Avarokról nyilván tanít bennünket a' História, hogy ezek követeket küldvén Konstantinápolyba Jusztiniánus Tsászárhoz, az egész Város öszvetődult az ő nézésekre, tsudálkozván az ő befontt hajokon. Így bizonyítja ezt Theopha-

nes Görög Historikus: Alig ért azon büszke, és isméretlen Nemzetiség Konstantinápolyba, — annak látására, mivelhogy soha se láttattak volna ilyen emberek, az egész Város kiomlott volt. Mert hoszszu hajokat igen vékony galandokba hátra kötve, és befonva viselik; ámbár egyéb viseletek a' Hunyokéhoz hasonlítana egészen.“

A' Magyarok' Nemzeti Öltözete tehát a' Vasisak, vagy Kalpag, melly közönségesen nyestből készült, finom veres posztó kilógóval, 's arany forgóval, majd strutz, majd kótsag, majd sastollal, 's vitézkötéssel ékesítve; vagy Tsákó, gyöngyökkel, és drága kövekkel kirakva, karimájából metszett ékes lógóval, mellytől vette volt a' Tsákó nevet, 's amavval hasonlóképpen bokrétázva, és a' Vitézkötéssel felékesítve; katzagány legdrágább bőrből, Mente, Dolmány, arany, vagy ezüst gombokra, és gombházakra, hasonló sujtással kihánytatva. Mindenkor azon ékességgel alkalmaztatták az övét is, mellyel magokat a' dolmány felett övedzették. Nadrág a' két csipő felibe szíjjal szorítva, 's telenkkel a' talpok alatt a' lábokhoz feszítve. Piros karmasin, vagy sárga Tsizmák, arany, vagy ezüst sarkantyukkal a' lábokon, arany, vagy ezüst készületű, 's gyöngyökkel, és drága kövekkel kirakott Lóding függvén a' vállaikról; 's oldalaikról hasonló ékességű tarsolyos Kard. Így látván a' Fő Magyarokat egyéb Nemzetbéli Emberek, elbámultak volt.

Oláh Miklós, ama' Tudós, és Nevezetes Esztergomi Érsek, *Hungaria* nevezetű könyvében, mellyet Belgyiomban még mint Fejérvári Kusztoz, és Mária özvegy Királyné Titoknokja írt vala, feljegyzé, azon ide tartozó emlékezetes történetet, melly Mátyás Király' Udvarában történt vala Vissegrádon: holott nem csak ingó, hanem ingatlan földözőjök is, tudniillik Házokat a' Magyarok-

gyaroknak gyönyörűen előadja: „Vissegrád Város, úgy mond, melyet a' Németek Plintenburgnak hívnak, Budától napnyugotra öt mértföldnyire építettett a' Duna partján, pardutzokat, és egyéb vadakat tápláló nagy erdő mellett. A' Város előtt napkeletre, meg nem lehet mondani, melly gyönyörű fekvéssel, 's felséges költséggel épült ama' valóban Királyi Palotákkal, 's épületekkel diszeskedő roppant Vár: melly tudniillik azon egy időben négy Királyoknak, 's az ő Udvari Embereiknek alkalmas szállásul szolgált vala. Mert abban háromszáz ötvennél több szobákat lenni mondanak. Kapuja a' Dunától mintegy száz lépésnyire esik: a' melly közben a' Vároستól a' kapuig nyuló térségen fák vagynak ültetve. Más részről a' napkeleti Udvar kertje szőlő tökéekkel, és gyümölcstös fákkal kellemeteskedik. A' kapun bemenők' szemeibe ötlík mindjárt egy nagy zöldellő virágos térség. A' Kaputól száz lépéssel bejebb kezdődik a' négyszegű kövekből épült hét nyoltz singnyi szélességű, 's mintegy negyven léptsőjű grádits. Itt vagyon egy négyszegletű, Királyi költséggel, nagy, és méltóságos boltozatokon, avagy horos pintzéken készült, 's négyszegű kövekkel kirakott függő Udvar; holott helyes renddel vannak elültetve a' szaglásnak tavasszal kedves és a' szemnek kellemetes Hársfák. Ennek közepén emelkedik egy, tsuda mesterséggel veres márványból tsináltatott kut, a' Músák' faragott képeikkel: a' mellynek tetejéről, a' Kupido képe tömlőn ülven, nyomja ki a' hives, 's jó izű vizet, melly a' közelebbik hegynék kutforrásából tsatornákon eresztetvén oda, örvendeztető suhogással ömlik egy Márvány medentzébe, 's innét egy kerekded kádba. Ezen kut Hollós Mátyás Királynak, kinek munkája mind ezen épületek, mellyekről beszellek,

Magyarok esmérete. Z

parantsolatjából, midőn győzedelmi pompát tartana, borral, és a' mint az Eldődöktől értettem, majd fehérrel, majd veressel áradozott, fenn a' hegynek tövéből tsatornákra mesterségesen botcsattatván. Itt szokott a' Király tavasszal a' verőfényen a' mosolygó virágok közt; nyáron a' hives szellőn tartózkodni, 's ebédlení; némellykor a' követeket is meghallgatni, 's nékiek feleletet adni. Emlégetik azon néhai nevetséges, 's egyszersmind emlékezetes dolgot, melly ezen a' helyen történt vala. A' Törököknek némelly követje, midőn, a' mint szokás, a' Király Udvari Embereitől a' Városhól az Udvarba vezettetnék követségének előadása végett; és a' kapuban, a' honnét egyenes látás esik a' függő Udvarba, egy kevéssé megállott, elnézvén azon helynek kiességet, 's gyönyörűségét, és mind az alsó, mind a' felső Udvarban, hol a' Király vala, a' selyem, ezüst, 's aranyból készültt öltözetben, és nagyobb részent, mint a' mi Magyarainknak szokása, villogó övekkel, kardokkal, 's aranylántzokkal ékesültt Udvariaknak támentalan sokaságát; egyszerre olly álmélkodás, és rémülés dobbantotta volt meg, hogy egész követségét elfelejtené; midőn pedig a' gráditson felment volna a' Király eleibe: Ennek tekintetere, ki az ő mintegy vérben forgó, nagy szemeivel megrettenté az őtet nézőket, még inkább elfogta őtet a' félelem, úgy hogy a' hosszú hallgatás után is, nem tudna egyebet mondani, mint: Köszönti a' Tsászár! Köszönti a' Tsászár! Kít midőn kérdezné a' Király: hát tovább mit akarna? semmit se felele. A' Király illy semmi embernek elámultságát látván, a' körülötte álló Fő Embereihez fordul, mondván: Lássátok, minő barmok koborólják a' mi határainkat, 's egyéb Keresztény Fejedelmekét a' nyilvánosság gondatlanság miatt: de én minden tehetségem-

mel azonn lesznek, hogy megzaboláztatván ezen barmok, ne kódorogjanak olly szabadon. Ha más Fejedelmek is, a' tunyaságot, 's a' belső egyenetlenségeket félretéven, ugyan ezt fogják tselekedni, jól fog menni a' Keresztények' dolga. „Parantsolá osztán; hogy vinnék vissza szállására ezen követet, így szóllván hozzá: Eredj, fujdki magadat, 's térj eszedre! Több idő várta, visszahivatja őtet a' Király; monda néki: Menj haza, 's jelentsd meg az Uradnak, hogy küldene mást, a' ki eltudná járni követségében. Így ő a' Királytól fényes ajándékokkal megajándékoztatva ugyan, de ortza pirulással kéntelenniteték visszsatérni.“ Látni ezen gyönyörű jegyzésből valamint a' Magyar Királyi Palotának, úgy a' Magyar Uri öltözetnek álmélkodtató méltóságát úgy annyira: hogy egy kevély napkeleti Udvari Fő Embernek esze' világát elvenné. De halljunk itten egy Tudóst a' Frantziák közzül, a' kik majd egész Európát megvesztegették a' Modival; de a' Magyar öltözetet ők is nagyra betsülik, úgy hogy nem tsak több Regementjeik, hanem Fő Embereik is villognak abban: az ő Tudóssok pedig, Barclay János, azon Munkájában, mellyet *Icon Animorum* név alatt adaki ezerhat száz tizenharmadik esztendőben, így szóll a' Magyar öltözetéről: *Vestitus hic egregie viri lectet*: azaz: Ezen öltözet illeti jelesen a' derék Embereket.

Azért azon Magyarok is, kik az Egyházi Hivatalra szenteltettek, megtartották Nemzeti öltözetjüket, úgy hogy az Egyházi Törvénytől kiszabott színű, és hosszúsága lenne az: és így bokáig érő fekete mentét, 's övvel dolmányt öltöznének magokra; lábaikon fekete tsizmát, vagy topányt; fejeiken pedig egyéb Atyjokfijaikéhoz hasonló kalpagot viselnének. A' mi a' mentének,

's dolmánynak hosszúságát illeti: azokat a' hajdani Magyarok, kivált az élteesebbek többnyire majd térdig szabottan hordozták volt. A' topányt is, melly ha kitsiny volt, topánykának neveződött, az időhez képest, különbkülönbféle színnel mindnyájon szerettek viselni; a' mint Szent István Király' sárga Topányjaival mánapig ditskszik az Ország, 's azok egyik ékessége a' Magyar Királynak az ő megkoronáztatásakor. Ugyan ekkor vagyon az egész Nemzetnek is legfényesebb Innepe, úgy hogy az ide tódult külföldiek bámulva tsudálják a' Fő Magyaroknak Nemzeti ékességét. Mária Therésia Királyné koronáztatásakor Magyar diszkeskedések emlékezetét különösen fennhagyta Báró Amade László, kinek egész öltözete aranyfonállal vala kivarva, olly pompásan, hogy villogása a' verő fénnnyel látszatnék vetekedni. De öröm volt ám még Huszárait is látni, a' kiket maga ezen versekkel rajzola le:

Tzifra ezer gombos Huszáraim voltak,
 A' kik a' verbungon előttem tántzoltak.
 Hinekkinek kard, és tarsoly az oldalán,
 Bogláros pantallér lódinggal az vállán.
 Nyoltz száz réf sujtással tzifrázott ruhájok,
 Tollas, vagy bokrétás kalpagjok, 's tsákójok
 Sárga kordoványból készített tsizmájok,
 Egy taller nagyságu pengő sarkantyújok.

Igy nem tsak a' Fő Nemesség, hanem a' Telekes Nemesek is daliásan diszkeskednek Nemzeti öltözetjekkel: ezekhez alkalmaztatták magokat mindenkor a' Magyar Városi Polgárok, még pedig úgy, hogy, valamint azok, ők is mentéjek, dolmányjok, 's övök nagy ezüst gombjaikat Nemzettségről Nemzettségre hagynak, gyűrűjökkel együtt, mellyek a' vitézlő Nemességnél olly temérdekek szoktak lenni, hogy azok nem tsak kezek ékességére, hanem Ellenségeik ellen való vé-

delmezésekre is: szolgálnának nékiek. Így ama' nagyra termett Hunyadi László, Belgrádnak Fő Kormányozója, ama kaján Gróf Tzillei Ulrik' vágásának az ő gyűrűjét vetette ellen, 's ránthatta kardját annak levágására. A' mezei Polgárok is akár mentébe, akár ködmenbe akár dolmány szűrbe öltözködjenek, mindenkör megesmértetik Magyarságjokat; sőt még ha pőrén, 's botskorosan vannak is. A' Magyar öltözethez tartozik a' kute-ma is, és a' bagolysüveg: amaz egészen fekete juhbőrből, készül turúzsák formán, de karimásan, 's lefityegő tsuttsal; emez drága vad bőrből, mint a' kalpag, hanem alacsonyabban, és belől is szőrös bőrrrel megbélelve, 's ezen belseje alacsonyabb a' karimájánál, melly oldalast szivformára vágottatván, e' felett öszvekaptsoltatik, az üregét pedig egy, ezüsttel, vagy arannyal kivarrott bársonysziv ékesíti. Valamint a' Magyaroktól más Nemzetek, úgy ezektől a' Magyarok néhány darab ruhákat elkivántak, mint a' lajblit, tászlit, reklit, kaputot, kutyát. Sőt Jó'sef Tsászár alatt az Ország' dolgai Német Nyelven men-vén, a' Hazának majd minden Tisztjei Német ruhába öltözködtek volt. Hanem a' Magyar Szent Koronának hazatérése ismét megújította benne a' Magyar lelket, 's Nemzeti öltözetjeknek jeles méltóságát még inkább betsültette velek: De a' Frantzia háboru megént olly változást okozott, hogy azt el nem lehet hallgatni. Hajok lenyirésével ugyan semmi idegen szokást se kezdtek; minthogy a' Magyar Nemzet egyik része, a' Kunok a' Szittyai földön is elszokták nyirni hajokat. Hanem azt lehet tsudálni: hogy, minekutánna az Anglusok felkapták a' Magyar nadrágot, és azt fellül Törökösen szabták volt, 's a' Frantziák is felvették; a' Magyarok is így hordoznák: mert

az idegenség mellett alkalmatlanságot is okoz az, és a' Magyar déli termetet meghomályosítja.

A' Magyar Fejérnépnek hasonlóképpen megvagyon Nemesi öltözete, a' mellyel ékes terméhez képest jeleskedik. Fő Nemes Leányok, vagy Hízaszszonyok, fejeket öszvesfűzött, 's drága kövekkel kirakott, és gyöngypártával koszoruzott hajokkal szokták ékesíteni; Nyakokat igaz gyönggyel, nemes kövekkel, ezüst, vagy aranylántzsal, 's finom kezkenővel; Derekokat gazdagon kivarrott Magyar vállal, 's nyáron patyolat ingben karkötősen, és aranyperetzesen; télen nyestes rövid mentében ezüst, vagy arany munkára; Szoknyájok' alsó széle ezüst, vagy aranytsipkével párkányozva, avagy e' szerént kivarva tündöklök, pillangós sárga, vagy piros tzipőjökkel együtt; hasonló ékességű kötényeket ragyogó pártáöv szorítja derekukhoz. Ezekről az Asszszonyságok az igen illő fekete domboru főkötővel, mintegy koronával, különböznek; mellyet villogó rezgő, 's aranyos fátyol szokott méltóságosítani. A' köz Magyar Leányok, és Asszszonyok is az ő tehetségek szerént szépen magyarkodnak öltözetjeikben: amazokban különös az; hogy hajokat hátul öszvekötvén, 's három águan befonván, kipántlikázva lobogtatják hátokon; szinte úgy fejeket drága pántlikával, vagy gyöngypártával ékesítik; emezek pedig többnyire szép ráfogósan diszeskednek. De fonásban, varrásban, sütésben, főzésben, és nem csak a' Fő Rendű, hanem a' közrendű Fejérnép is különös dicséretet érdemel. Amazok kitetszenek az ő ruhájikon; emezeket pedig eléggé magasztalják az Idegenek is. Különösen a' Kenyér, és Kalács sütésben úgy jeleskednek a' Magyar Asszszonyok, hogy az egész föld hátán ők legyenek ebben az elsők. Ama' vig Magyar Verselőnk, Generális Gróf Gvadányi János

szépen énekeli az Köz Magyar Vendégséget a'
Rontó Pálról írott Verseiben, mellyeknek egy
részét úgy ragasztom ide, hogy azt megigyen-
getvén, tárgyamhoz erányosítanám, e' szerént:

A' jó Gazda aszazony több Amazonokat,
Kik jól sütni főzni tudnak, olyanokat,
Hiván, úgy mond: Itt van, valami szükeéges:
A' Vendégnek legyen minden elégséges.
Tüstént ezek bőven el is készítettek,
A' legjobb izléshez mindent igyegeztek.
Sütöttek először gyönyörű tzipókat,
Peretzet, pogácsát, rostás kalinkókat.
Sok kosárt tornyoztak mákos kalácsokkal,
Fodros herőtzékkal, liktáros fánkokkal:
Több teknőt tetéztek káposztás rétesel,
Turóval, kaporra! megrakott bélyessel.
Mindenképpen osztán az étkekhez láttak;
Hogy izek jó legyen, gondosan vigyáztak.
A' tehénhus lévben főztek hat gör tikot;
A' hushoz tsináltak többféle mártékat.
Mind a' Holosvári, mind hajdu mind töltött,
Mind Hapros Háposzta jól elkészítődött.
Azonnal mindnyájan énekre fakadván,
Felettebb tapsoltak, nagy örömmel mondván:
Oh áldott Háposzta, Paraditsom hozta!
Aldott, a' ki eztet kolbászszal foldozta.
Hívántatta magát a' szép sonkás mátsik,
Melly torkon úgy teuszik, mint az uszkáló tsik.
Tárkonynyal a' bárányt helyén hetsinálták;
Tzitronnal a' tsibét igen jól találták.
Borju fő tejszeles szép zsemle kotzskával
Készült, 's a' disznó fő etzetes tormával.
Ludas Kása is volt; tsirkék köszmétével;
Két pár kövér kátsa mézes barna lével.
Drága fűszerszámnak nem volt kiméllése,
Hogy az inynek lenne nagyobb ingerlése.
Igy a' sülttek eránt szinte serénykednek:
Hogy ezek mind szemnek mind szájnak tessenek.
Az ökörnek fejér, 's vese petsenyéje
Nyáron sült, és roston annak vetretzéje.
A' pulykáknak szőlős kenyérrel begyeket
Megtömték, úgy osztán sütötték ezeket.
Sültt ludak, malatzok, gyenge borju tagok,
Rétzek, Pávák voltak, mint a' szép virágok.

Hi győzné számlálni; mi volt még több illyes?
 Majd legjobban tetszett a' Katona bélyes.
 Hoszsza két Asztalhoz leülvén a' Népek:
 Ehez a' derékek; amához a' szépek.
 Őket a' vig Gazda egyaránt jól tartja,
 Sokféle borával vigan kínálgatja.
 Sip, hegedű zengvén, tántzba kerekednek,
 Dali lejtőzéssel, vátig jeleskednek.
 Itt úgy villog éke a' Magyar ruhának;
 Mint tündöklék fénye az arany almának.

VI. S Z A K A S Z

A' Magyar Vitézségről.

A' Nemzetek' származásakor valamint egyik
 ezt, másik amazt a' Tartományt foglalta el sza-
 badon maga Hazájának; úgy azután annak meg-
 tartására egyéb Nemzet' kirekesztésével tellyes
 igazsága vala, úgy hogy az azt megsértő Nem-
 zetet fegyveres hatalommal birhatná az elégté-
 telre; vagy egészen hatalma alá hódíthatná. In-
 nét született osztán a' Katona állapot, és vitézség.
 Elsők voltak ebben a' Szittyai Hunyok, ama' ré-
 gi Magyarok, kikről bizonyítja a' História: hogy
 a' vélek vetekedő Egyiptomiakat sebes tsapásaikkal
 megloholván, ők nyerték a' hadban a' leg-
 első diadalmat. Annyira is nevedett osztán
 hatalmok; hogy majd egész Ásiában ők paran-
 tsolnának. Egy része ennek a' Keresztény Világ'
 374. E. három száz hetvennegyedik esztendejében által-
 omolván a' Thanaisson, egész Európát megretten-
 tette Balamber' vezérlése alatt, 's azon folyótól,
 és a' fekete tengertől fogva Ratisbonáig elfog-
 lalta; és így ezen kies Pannóniának már akkor
 Urává lett vala. Gratianus Római Tsászár, hogy
 Birodalmától elfordítaná a' veszedelmet, ezen Vi-
 téz Nemzet ellen ama' nagy Hadivezért, Theo-
 dóziust, hívta ki Spanyol Országból, a' ki győ-

zedelmes segyverével gátot vete ugyan a' Hunyok diadalma' folyásának; de a' hasznos békességet arannyal kelle nékie azokkal megszerezni. Ezen adóval ugy is magához édesítette azoknak embersegét, hogy neki már mint Tsászárnak Karaton Királyjok alatt, a' ki amannak három száz 387. E. nyoltzvan hetedikben következett, hasznos segedelmet tettek Makszimus, és Eugenius megzabolázására Uldin négy századikban felségesítetven a' Szittyai Királysággal, hasonló emberséggel viseltetett Arkádus Romai Tsászárhoz, kinek kérésére az ellene pártot ütött Hadivezérjét Gajnat lehartzolta, 's pártos fejétől megfosztotta. Utánna négy száz tizen egyedikben Bendegutz nyerte el a' Királyságot, a' kinek valamely nevezetes diadalmáról nem tudósít ugyan bennünket a' História: de hogy a' Haditudományhoz jól értett legyen, az ő Fijának Attilának nevelésével eléggé megbizonyította. Ezt, mint Gyerköztét, négy száz huszon nyoltzadikban történt halálakor két Testvérjeire: Oktarra, és Ruhásra bízta volt. Amaz a' Burgundusok ellen oktalannal viseltt hadakozásában elesvén, négy száz harminzadikban, osztán Ruhás kormányozta a' Hunyok' Birodalmát igen nagy emberséggel. Ennek köszönhette ama' híres Romai Hadivezér is. Ecius, hogy ötlet Valentiniánus napnyugoti Romai Tsászár ismét kegyelmőbe vette legyen. A' napkeleti Romai Birodalmat is, melly a' szövetség szerint három száz ötven font aranyot tartozott nékie adózni, előbb, mintsem segyverijussal élne ellene; Esla követje által megintette, hogy a' Szittyai Birodalomtól hozzá pártolt Nemzeteket magához ne fogadná. De, a' midőn ezek ellen készítené segyverét; a' halál végét szakasztá vitézkedő életének.

434. B.

Attila tehát virágzó ifjúságában teli a' vitézség' tüzével felveszi fejére Atyjának Bendégutznak Koronáját, 's elő áll az ő Katona Nemzetének vezérlésére négy száz harmincz negyedik Esztendőben, 's az ő öreg Bátyjának Ruhásnak hadi intézetét azonnal végrehajtja. Mert ezen tüzről pattant ifju Királynak fegyverétől tartván a' Konstantinápolyi Udvar, siete a' Békéköveteket hozzá küldeni. Márgos Városában a' Duna jobb partján várták őket a' Szittyai követek, kik Nemzeti szokássok szerint a' Városon kívül lóháton fogtak a' tanátskozáshoz. A' Romai követek is, nem akarván alábbvalók lenni, lóra ültek, 's úgy tanátskoztak a' békesség' dolgában, melly Attila' akaratjára így leve meg: „Minden Szökevényeket, még a' kik régenten szöktek is volt által, a' Romai Foglyokkal együtt, a' kik a' váltság' lefizetése nélkül bazatértek, visszaadják a' Romaiak; vagy mindegyik Romai Fogolyért azoknak, kik őket a' hadban elfogták volt, nyoltz aranyot fizessenek; a' Romaiak az olyan idegen Nemzettel, mellynek háboruja volna a' Hunyokkal, ne tartsanak. A' kereskedések egyaránt, és bátorságosan üzettessenek a' Romaiak, és Hunyok között. A' Szövetségek helyben maradjanak, és megtartassanak, úgy hogy a' Hunyok' Királyjainak esztendőnként nem három száz ötven, mint eddig, hanem hét száz font aranyot fizessenek adóban a' Romaiak.“ Illy hatalmasan szerzett békesség mindenfelé elterjesztette Attila' Nevét: azért Honória, Valentiniánus Romai Tsászárnak Huga, azonn esenkedett, hogy véle öszveházashodhatnék. Attila azonban inkább a' Hadi ditsőséggel kívánczozék nagyobbodni: még is aláztadialmas fegyverével mind a' napkeleti, mind a' napnyugoti Romai Birodalmat; és így meg is nyerte, hogy a' világ legnevezetesebb Uralko-

dóji közzül ő volna az egyik. Ama' híres Katalauni ütközet felől, mellyet Attila Frantzia Országban teve a' napnyugoti Romai Birodalommal, az írók többnyire azt állítják, hogy itten a' Rómaiaké lett volna a' győzelem: de ennek voltaképpen való megvizsgálása más ítéletet szül a' jól gondolkodó elmében. Méltó tehát ezt környüállásasan előadni; hogy magából kitessek a' dolognak veleje.

Valentiniánus napnyugoti Romai Tsászár, hogy Attilától békével maradhatna, már ez előtt tíz esztendővel nem kevés pénz adás mellett a' Romai Hadisereg' Vezéri Titulájával tisztelt meg őtet: de minthogy Genzerik, a' Vandalok' Királya, több kérésekkel untatná maga segítségére azon Rómaiak ellen; Menyaszsanya Honória is nem szünt meg azon esenkedéstől, hogy véle házasságra kelvén, venné tellyes hatalmába azon napnyugoti Romai Birodalmat: megindult Attila nem tsak Nemzeti Vitézeivel, hanem a' neki meghódolt Népekkel is, 's mint a' menykövekkel terhes felhő, úgy nyomult napnyugot felé, 's egész Európát megdöbbsentette. Általkevén a' Rajnán, hirtelen Frantzia Országba tsapott, 's ennek több Városait, hogy előtte bézárni merészlettek kapujikat, lerontotta, 's feldulta: ama' híres Páris Városát Sz. Genovéva' buzgó könyörgése mentette meg ezen tüzes Hadnak ostorától. E' mellett tehát elköltözvén, Aurélia Városa ellen rohannak a' Szittyai Vitézek. De innét is alkalmasabb helyre vonta Seregét Attila, hogy az ellene nyomuló Romai Sereggel diadalmasan megütközhessek. Megáll tehát a' Katalauni térmezőn, 's az Ellenség' szeme' láttára tsata rendbeszédi győzni szokott Vitézeit, úgy hogy egyik szárnyára Valemir Királyt az ő Osztrogotusaival, a' másakra Ardarik Királyt az ő Gepidájival, rendelné, ma-

ga pedig az ő Nemzetével, mint a' Hadi sereg' erejével, a' közepét foglalja-el, hogy, mint Királyok' Királyja úgy mond Jornandes mindenek felett, és mindnyájáról gondoskodna. A' Romaiaknál a' jobb szárnyon Theodorik Király az ő Vizigottusaival; bal szárnyon Ecius Romai Vezér a' Romaiakkal; középen Szangibán Király az ő Alánjaival helyheztetődött volt. Mindenik Tábor szinte füstölgött az egymás ellen felforrott méregtől: mindazáltal a' napnak csak kilentzedik óráján vete lángot, a' midőn Attila parantsolná Vitézeinek, hogy foglalják-el a' mezőnek dombosát: de ebben megelőztettek Eciustól, ki a' feléje feltörekedő Szittyaiakat visszanyomta volt. Ekkor így szólla Vitézeihez Attila: „Annyi Nemzeteken vett győzedelmek, 's a' Világnak eluyomattatása után ha megtoppadtok, helytelennek állítját, hogy titeket, mint a' Vitézi dolgokban gyakorlottlanokat, szóval buzdítsalak. Az új Vezérnél, és a' tapasztalatlan Hadiseregnél vagy on ennek helye. Mi tehát bátran rohanjunk az Ellenségre: mindenkor bátrabbak azok, a' kik kesdik a' hartzot. Nem tsalatkozom meg a' történetben: itt a' mező, mellyet nekünk annyi szerentsék ígértek volt. Én szórom először nyilaimat az Ellenségre: a' ki Attila' hartzolásakor átsoroghat, nintsen abban Szittyai lélek. „Annakutánna a' napnak kilentzedik óráján, mint a' villám, úgy tsapott Attila az Ellenségre az ő felbuzdult Vitézeivel, 's rettenetesen emésztette azt: de ez is keményen állott ellene, úgy hogy mind a' két részről igen számosan fosztatvának meg életektől; a' kik közt vala a' Vizigottok' Királyja is, Theodorik. Már setétedett az éjtszaka, még mind szórták egymásra a' halált a' viaskodó seregek. Attila, mint gondos Hadivezér, hogy a' setétség bódulásba ne ejtse Seregét, a' kaszás szekerekkel

megerősített táborba vezette azt, úgy mindazáltal, hogy körülötte is erős őrizetet rendelve. Azonban az Ellenségnek nem egy bódulást okozott a' setétség: mert az elesett Theodorik Király' fíja Thorismund azt gondolván, hogy maga seregéhez ragaszkodna, úgy mond Jornandes, az Ellenség' táborához akadt a' nagy setétségben, 's lováról letsapatott vala; mindazáltal az ő hiv Emberei által kimenekedett. Ecius hasonlóképpen, ugymond az említett Író, az éjtszakai zavarodásban az övéitől elszakadván, az Ellenség között bolyonga, végre maga táborához jutván, egész éjtszaka paizsokkal befedve hunyászkodott vala. Ezek így lévén, nyilván kitetszik: melly helytelenül tulajdonítja ezen Író a' Római Ármádának a' győzedelmet, mondván Atiláról: „Fegyvereit zörgetvén, fuvatta a' trombitákat, 's rohánással fenyegetődzött, mint a' Vadász dárdával szorongatott Oroszlány, eljárván a' barlang' nyílásait, se nem mérészkedik kiszállani, se meg nem szűnik a' szomszédságot rettegetni: Így a' leghadakozóbb Király bérekesztve zavarja vala meggyőzőjít.“ Holott ugyan ezen táborharsogással mutatta ki Atila bajnoki lelkét, 's készségét a' viadalra. Mert a' kinek szívétfogta a' félelem, meghuzza az magát, valamint Ecius a' paizsok alatt meghuzta volt. De másnap, ugymond Jornandes, csak elnézte Atila, midőn a' Vizigottok az ő elesett Királyjokat a' holtak seregében felkeresnék, 's eltemetnék. Ám azt is hallotta, melly keservesen sirnának azok: azért nem hogy félt volna tőlök, hanem inkább, mint emberséges Ember, megszánta vala őket. Látta a' nagy természet is a' holt testekkel bélepve, 's azoknak vérétől az ott folyó vizet megáradva: mert maga Jornandes is a' két részről elesettek' számát száz hatvan öt ezerre teszi; Idatius pedig azon idő táji Spanyol Püspök,

közel majd három száz ezerre. Attila akarván tudni a' dolognak miben létét; elkutallott előle az Ellenség; 's azon Tartományt szabad bitolására hagyta volt. Ki is több Városoknak lerontásával, 's feladásával hagyta ottan diadalmának jeleit; és Vitézeit a' sok drága nyereséggel megrakodva vezette haza, hogy vélek megújult erővel rontson azon Római Birodalomba, és ezt, Honóriával együtt

452. E, magaéva tegye. A' következett négy száz ötvenkettődik esztendőben fel is kerekedett az ő erős Armádájával, 's egyenesen a' Birodalom Fejének Romának tartott. Mihelyest ezen táborozásnak híre behatott volt Olasz Országba; nem keveset dőbbene meg Valentiniánus Császár: azért a' Frioli havasokhoz, mellyeken általvág az ut Olasz Országba, Katonaságot rendele; Akvileát mind tornyokkal, mind éléssel, mind Fegyveresekkel megerősítette: így a' többi Városok eránt is gondoskodott. Éciust Roma Városa' oltalmazására ennek környékébe szállította nagy Armádával; maga pedig bevette volt magát a' Városba. Attila azonban általköltözvén a' havason, elugratta utjából az oda rendelt Római Sereget, és Akvileára rohant hatalmas Táborával: hanem ennek erősségénél annyira megakadt volt, hogy Vitézei már zúgolódni kezdenének. Látván ekkor Attila onnét kitakarodni a' golyákat, mint éles eszű Férjfiú, így szól Katonájához: Nézzétek a' jövődökről gondos madarakat, miként költöznek ki a' Városból, melly majdan öszverontandó volna. Tüstént neki esik Vitézeivel, ugymond Jornandes Ravennai Püspök; 's tsak hamar beomlanak a' Városba, pusztítják, dúlják, 's annyira öszverontják azt, hogy alig látszanék annak helye is. Megrettenvén erre azon Földnek népei, elszaladtak részent a' tengeri szigetekbe, a' hol osztán Velencze Városát építették; részent a' hegyek közzé. Attila pedig az ő

győzedelmes táborával rendre döntötte, 's fosztotta az Olasz ékes Városokat, mellyek közt nevezetesebbek a' Pó vizén innen: Pádua, Veróna, Mantua, Kremona, Bergamo, Komo, Milano, Pávia, Turin. Pó vizén túl, Placentzia, Parma, Reggio. Illy mordonkodása közben is megkegyelmeze Mutina Városának az ő Püspöke Szent Geminianus kérésére; valamint a' közelebb mult esztendőn Frantzia Országban Tréka Városának az ottani Püspök Szent Lupus' könyörgésére: osztán a' Pó vizén visszaszállította Hadiseregét, 's ugyan a' Pó, és Mincius folyó mellett tábort vere, hogy bátorságosabb intézést tehessen Róma ellen. Valentinianus Tsászár nygvan ide küldötte hozzá engesztelő Követjeit, a' kiknek Feje vala ama' nagy hőltességű Szent Leó Pápa: Ez az ő szivreható szóllalmatosságával békességre birta ugyan Attilát, de ugy; hogy ujlag adózásra kötelezné magát nékie ama' Világ' kódlító Róma. Jól megkintsett Vitézeivel hazatérven, Ildikó Menyaszszonyával tartott menyegzője által kívánta még inkább megörvendeztetni roppant Birodalmát: hanem ezt azon öröm' éjtszakáján történt hirtelen halálával vátig megszomorította volt, torkára omolván magától az ő vére, négy száz ötvennegyedik esztendőben. Minthogy Atyja az ő utolsó rendelkezésével gondviselés alá bizta volt ötet: állalláthatni, hogy ezen gondviselés alá jutottakor nem volt ő idősebb tizenhat esztendősnél. Tehát nem tsak száz huszonnégy esztendőt — mint némelleyek írják — nem ért; de mivel tsak husz esztendeig országlott, a' negyvenkettőt se haladta meg életével.

454. B.

Középszerű, zömök termetű, széles melyjű, gyors tekingetésű, 's a' hadakozásra termett Férjfiú vala Ő: ezt eléggé meg is esmértette a' Világal azon rettentő győzedelmei által, a' mellyekkel hasonlíthatatlan Birodalmat szerzett. Mert azt

a' Volga Aziai nagy folyó, a' fekete, Balthi, Adria, és a' nagy Oceani tengerek határozták: 's e' felett mind a' két Római Birodalom adózni kényszerítették nékie. Azért, ugymond Jornandes, a' Huny Nemzetben a' legjelesebb Lovagok ezen hatalmas Királynak holt Testénél siralmasan ezeket énekelték: „ Attila, Mundzuch' Fija, a' Hunyoknak legnevezetesebb Királya, 's legerősebb Nemzetek' Ura, a' ki mind eddig hallatlan hatalommal maga a' Szittyai, és Német Országokat birta volt, és Róma Városának mind a' két Birodalmát, ezeknek Városait elfoglalván, megrettentette, 's könyörgéssel megengeszteltetvén, tőlök esztendőként adót veve. “ Ezen hatalmát bizonyították a' Hunyok az ő arany, ezüst, és vas hármos Koporsójával, mellyben ötet nagy szomorúsággal, de egyszerűs mind igen fényes pompával eltemették vala.

Attila' kimultával annyira megszakadozott az ő rettentő Birodalma is, hogy csak a' Tanais' tájékán, Európa, és Azia' szélén maradhatott meg erős lábon. Mert az ő Fijai: Ellak; Dengezits; és Irnats; azon roppant Birodalmon tanátstalanúl osztozván egyenetlenségbe hozódtak egymás ellen. Ezen alkalmatossággal élvén a' meghódított Nemzetek, magokat rendre kiűtötték a' Huny Birodalom alól. Ardarika' Gepidák' Királya, volt ebben az első, a' ki, észre nem vétetődven, ugy csapott a' Hunyokra, hogy Ellakot, a' ki Atyja' élteben már az Akatzirok' Királya vala, elejtven, győzedelmet venne azokon. Valamir Királyjok alatt hasonlóképpen pártoskodván a' Gottok, a' Hunyokat a' fekete tengerhez szorították volt a' Duna' balján. Mindazáltal a' Szittyai vitézség ki nem hűlt belőlök: mert, hogy négy száz ötvenhetedikben, ugymond Priskus, az ő Követségjek megvettetett vala Leo Tsászártól Konstantzina-polyban, hadat indítottak ez ellen Dengesits Fejedelem

delem alatt. De a' Görögök' tselt vetvén nékiek, győzedelmeskedtek rajtók. Osztán pedig tizenkét esztendő nrlva még nagyobb keleptzébe estek Thráciában; holott ezen bátor szívű Fejedelem is lefejeztetett, és, ugymond Marcellinus Comes, a' Hunyok' Királyjának, Attila' Fijának Dengizitsnék a' feje Konstantzinápolyba vitetett.

Irnatsra szálla tehát már most egyedül magára a' Királyi gondoskodás ezen meghanyatlott Sziattyai Birodalomban: a' ki ezt olly harba is helyhez-tette a' Tanaisnak innenső, és tulsó vidékein, hogy mind a' tőlök elpartoltt Nemzeteknek, mind a' Romai Birodalomnak felelmére volna; sőt még a' Persáknak is. Mert, ugymond Prokópius, egy derék Görög Író Justinianus Tsászár idétt, hogy azon Hunyok, ámbár sok ajándékokat vennének a' Tsászártól, meg nem szűnnek mindazáltal ennek Tartományjain kalózozni, általuk a' Dunán, egyszersmind Barátjai, és Ellenségei a' Romaiaknak. Ugyan ez időnek körülállásai mutatják, hogy Irnatsnak Fijai voltanak Kuturgur, és Uturgur, a' kik azon Birodalmat úgy osztották fel magok között, hogy amaz a' Thanaison innen, emez azon túl uralkodnék. Így bizonyít erről az említett Író: „Hajdan országlott itten, a' kinek két Fijai valának, egyik Uturgur, másik Kuturgurnévvel. Meghalván az Atyjok, megosztottak az Országon; s magokról nevezték Alattvalójikat: innét most is mások Uturguroknak; mások Kuturguroknak hivattatnak.“ Az Uturgurok' hatalma alatt lévő Gottok arra vevék alattomban Justinianus Tsászárt a' Romai Birodalom' haszna végett, hogy azon Vitéz Nemzetet egyenetlenségbe hozná, ajándékokkal az Uturgurokat a' Kuturgurok ellen támasztván.

Aziából itt terem azonban a' második kijövetelbeli Huny Magyarság Avar nevezettel, 's őt 557. E. száz ötvenbetedikben követséget küld Justinianus

Magyarok esmérete. A a

Tsászárhoz ; a' mellynek Feje Kándita nevezetű vala, ki, ugymond Menánder Görög Író, így szólott a' Tsászárhoz : „Jelen vagyok, magát néki ajánlván, a' mindenek felett legerősebb, es legnépesebb Nemzet, az Avarok tudnjillik, az embereknek győzhetetlen, és lehartzolhatatlan neme, kik az ő minden Ellenségeit elverhetik, és gyökerestől kiemészthetik. Néki legnagyobb hasznára válik, a' hadra vélek öszvetársalkodni, 's benne legjobb segítséget nyerni, és szerezni: a' kik mindazáltal nem más ürügy alatt lesznek jó szívvvel a' Római Közönséghez, hanemha drága ajándékokkal, esztendőnként való fizetésekkel, és lakásokra termékeny Tartománnyal ajándékoztnának meg.“ Justinianus inkább is kívánt e' vitéz Nemzet' akaratjára állani, mintsem véle fegyverre kelni, meg nem gondolván ; hogy ezen szövetségből még nagyobb kára következne utóbb a' Római Birodalomnak ; annál gondolatlanabbul indította őket a' Kuturgurok ellen. Mert osztán ezekkel, mint Nemzetjékbeliekkel, szorosabban egyesülvén, még erősebbek lettek a' Rómaiak ellen : holott azok magok is több ízben megrettegették Konstantzínápolyt. Sőt a' következett öt száz ötven nyoltzban, ugymond Agathiás azon időbeli híres Görög Historikus ; „Zamergán a' Hunyoknak, kik Kotriguroknak mondatnak, Fejedelme, midőn a' vizen és szárazon temérdek Lovasságot vezetett volna által, igen könnyen behatott a' Római Birodalomba — Thráciába rontott. Ott pedig megosztván Hadiseregét, ennek egy részét Görögországba ; másikat Herzonba küldötte volt — maga pedig hét ezer Lovagokkal egyenesen Konstantzínápolynak esvén, ennek földjét pusztította.“ Innen látni ; hogy Attila' Maradéka, 's Népe az Avarok idejotte után is megtartotta légyen uralkodó hatalmát, 's ezt el nem nyomták azok ; ámbár a' mint a' Magyarok' Históriájában előadtuk, úgy elhatalmaztak ők it-

ten, hogy egész Európa félné őket, 's a' Romai Birodalom is adózna nékik. Utóbb pedig azon Doni Hunyok' hatalmába estenek. Mertezek, valamint a' Huny Kuturgur, Uturgur, Kazar, Szabir, Patzinyak, Turk, ugya' Mogyer, és Magyar nevezet alatt mindenkor vitézül uralkodtak a' Doni Birodalomban. Heraklius napkeleti Romai Tsászár ugyan azért ezekkel vete szövetséget hat száz ^{626. B.} buszon hatodikban a' Persák ellen, 's nagy számmal mentek segítségére, midőn az Avarok azon Persákkal együtt ostromolnák az ő Birodalmát. A' Kazarok, ugymond Theophanes, általrontván a' Kaspi kapukon, beomlanak Perstába, és Ziebel Vezér alatt, a' ki második vala a' Kagán után a' Méltóságban, Adreg, vagy Media Tartományjába hatnak; akármerre menének pedig, rabságra hánycsák a' Persákat, tüzzel emésztik a' Városokat és Falukat. Azonban a' Tsászár Lazikából kiindulván, hozzájok menni, 's eleikbe járulni sietett. Minekutánna mind a' Vezér, mind a' Turk Hadisereg mélységes tiszteletét megtette volna; Ziebel maga fiját, kinek akkor pelyhedzett az álla, a' Tsászárnak oda ajánlotta negyven ezer vitéz Férfiakkal; osztán hazatért vala. Már ekkor tehát mind a' Kazar, mind a' Turk nevezettel híresek voltak a' Doni Hunyok, a' kik ezen időben határosok valának az Áziai Turkokkal.

Ezen Turkok Áziai Birodalomjokból a' Hejkéktől az ő Nemzeti Rokonjaiktól kiszorítottván, ugyan ezen Doni Hunyokhoz nyomattattak a' nyolczadik századnak hatodik tizedjében. A' Doni Birodalom tehát még inkább megerősödött; és így szépen virágzott azon időben, midőn nagy Károly Tsászár lerontá az Avarokét. Azért, ha egy Fejedelem alatt egyesítették volna magokat, a' fő uralkodást mind Áziában, mind Európában megnyerhették volna: de, valamint névvel, ugy or-

száglással is különbözöttek ezen Szittyai Magyarok, ugymint Kazarok, Patzinyakok, és Turkok: innét osztán itt is fegyverre keltek egymás ellen. A' Patzinyakok valának főképpen azon atyafiságtalan mordsággal, hogy a' Turkokat megtámadván, helyekből kiszorítának. Ekkor két részre szakadtak ugyan ezek; de mindenike mintegy ujlag született a' Hadivitézségre: és így egyik a' Török, másik a' Magyar Birodalmat szerzette diadalmas fegyverével; mind eddig vitézül is oltalmazta, még pedig utóbb leginkább egymás ellen.

- Álmos, a' ki Attila' véréből származott, melly vitézül szálla ide bé vitézlő Magyarjaival; 's az ő Fija Árpád melly nagy Hadi okossággal foglalta el ezen Magyar földet; eléggé láthatni ezen könyvem' első Részének negyedik Szakasszában: a' midőn nem tsak a' Bolgárokat, Tótokat, hanem mind a' napkeleti, mind a' napnyugoti roppant Romai Birodalmat is megalázta volt. Azért olly erős lábra állította ezen Magyar Országot, hogy nem lehet azzal nem ditsekedni a' Magyar Nemzetnek. Innét az akkori Magyarok azon pogány törvény szerént: hogy az erősebbé az igazság; gyakran bérontottak Német, Frantzia, Olasz, Görög-Országokba; és diadalmaskodván azon gazdag Nemzeteken, temérdek nyereséggel tértenek Hazájokba. Mert tsak Berengárius Olasz
948. E. Király kilentz száz negyvennyoltzadikban tiz véka pénzzel vásárolta meg tőlök a' békességet. A' Történetírók két véres tsatáról tesznek említést száz esztendő alatt, a' mellyekben veszedelmesen megverettek a' Magyarok, Merzeburgnál tudniillik Zoltán Fejedelem alatt; és Agostánál Taksony Fejedelemidett: amabban Henrik Tsászár ugy leve győzedelmes, mivel a' Magyar Hadiseregnek különvált részét támadhatta meg; emebben
955. E. pedig kilentz száz ötvenötben azért leheté nyertes Ottó Tsászár, mert azon Hertzegek, a' kik ő el-

len a' Magyarokat hívták volt segítségül, ő hozzá kaptasolták magokat, embereikkel együtt. Tartott is ő azután még inkább a' Magyaroktól; azért mindenképpen azonn iparkodott, hogy vélek békeességben lehessen: a' mint láthatni ezt e' Nagy Ottó Tsászárnak azon Levelében, melyet Piligrinus Patáviai Püspökhöz adott vala kilentz 972. E-száz hetvenkettődik esztendőben.

Szent István Király a' Békeesség' Fejedelmének igaz hive lévén, buzgó igyekezettel iparkodott mindenekkel a' szent békeességet fenntartani: de a' Hitnek, és a' közjónak oltalmazására több ízben kénytelenítettett hadakozni. Azt az ő Fijához Imréhez, intézett oktatásából tudjuk; hogy addig majd egész életét a' táborozásokban, 's különbözőkülönféle Nemzetek' rohanásai ellen viselt hadakozásokban töltötte légyen: a' Históriából mindazáltal a' két pártos, Kupa, és Gyula, Vezéreknek letsepülésén kívül tsak a' Bolgárokon, és második Konrád Romai Tsászáron vett ditső daldalmairól tudósíttatunk nevezetesen. Tsudálatos dolog valóban: hogy e' Szent Király annyi háboruval terheltetvén, még is az ő Magyar Vitéz Nemzetét az idvezítő Romai Katholika Hitre oktathatta, 's téríthette; 's egyszersmind olly sok roppant Egyházi épületeket, és Szentegyházakat állíthatott. Így, midőn az ő Magyarjainak szívekbe az Isteni Hitet beoltotta, a' vitézségre termettségjeket is nagyobb jelességre emelte; úgy hogy tsak akkor vehetnének győzedelmet rajtok Ellenségeik, midőn vagy elárultattak; vagy magok között meghasonlottak volnának. Illy szomorú esetre juttatta ugyan őket mindjárt e' Szent Király után, Péternek, és Sámuelnek boldogtalan országlása: de András megkoronáztatván a' Szent Koronával, valamint a' Katholika Hitben egyesítette Magyarjait, úgy ezekkel harmadik

Henrik Romai Tsászár' hatalmaskodásától Testvére Bela Hertzeg' vezérlése alatt megszabadította Birodalmát. A' Magyaroknak a' Romai Tsászáron vett ezen győzedelme úgy megdobbanította a' szomszéd Nemzeteket, hogy Bela Király alatt minden emberséggel viseltetnének erántok. Szent László országlásakor megtámadták ugyan a' Hunok három ízben is a' Magyarokat: de mindenkor szörnyen megverettettek ezektől ezen Ditső Királyjoknak vezérlése alatt; sőt még az Oroszokat is meghódították diadalmas fegyvereikkel; minthogy a' Hunokat ide által eresztettek Tartományaikon. Illy ditsően foglalta el Horvát Országot is az ő vitéz Magyarjaival Szent László Király; a' kinek, és az ő Magyar Nemzetének vitézsége' emlegetésével Zengett egész Európa. Azért őtet választották a' Keresztény Fejedelmek a' tőlök állított rappant Keresztes Hadiseregnek vezérlésére a' Mahometiek ellen, kik ez időtájban foglalták el a' Szent Földet: de ugyanekkor, midőn azon szent hadra fegyverkeznek Sz. László az ő Magyarjaival, a' Mennyei Jerusálembe költöztette őtet a' Kegyelem' Ura. A' következő

1096. E. ezer kilentzvenhatodikban kiűtött ama' híres keresztés háboru; 's az arra öszvetődult szörnyű sokaság Magyar Országnak vevé utját a' Szent Földre. Az első Tsapatot, mellyet Péter Remete vezetett vala, által engedte ezenn menni Rálmán Király: de tapasztalván ennek szörnyű ki-tsapásait, úgy hogy kénye szerént fosztaná' vagonától a' Népet; sőt Zimonba, mivel előttök, mint rablók előtt, bezárták annak kapuját a' Lakosok, erővel bérontván, mind legyilkolták az ártatlan Polgárokat, 's ezeknek javaikkal úgy folytatták osztán Jerusalembé költözéseket; köveket küldé Austriába a' második Tsapat eleibe, mellynek Godeskalk vala Vezére, megtiltván en-

nek azok által az ezen által való menetelt. De
ők, mintha a' Kereszt' jegye alatt az egész Világ
az övék volna, beomolván Magyar Országba, még
nagyobb dühösséggel kajtorkodtak amazoknál.
Kálmán Király tehát Győr körül helyheti vitéz
Magyarjait, 's ezekkel az ide tsörtető kereszte-
sekre egyszerre rátsáp, és sokaknak lekontzoló-
ásával kiveri őket Magyar Országból. Godefrid
Bullion a' harmadik, és utolsó Tsapatnak Vézere
meghökkenet ezenn; megértvén pedig, hogy a'
keresztesek az ő gonoszkodásokkal magok voltak
oka azon szomorú esetjeknek, Keresztes Hadát
Austriában hagyván, maga jöve bé a' Királyhoz,
's botsánatot kérvén, a' gonosz tettekről, fogadta,
hogy ő mindenek' sérelme nélkül fogná általve-
zetni seregét az Országban; 's ennek nagyobb bi-
zonyosságára néhány Hertzegeket' hagyna zálogul
a' Királynál mind addig, valámig ki nem hatna
Magyar Országból. Kálmán Király illy nemes bi-
zodalmasításra nem tsak a' költözést megengedte;
hanem mind az életre, mind az utra szükséges
dolgokat is bőven szolgáltatott ezen Keresztes Ra-
tonaságnak. Szép bizonyosságot hagyott e' Magyar
vitézségről, és hatalmasságról az akkori Író Cos-
mas Pragensis, mondván: *Hungara Gens, viri-
bus ingens, opibus pollens, armis praepotens,
et cum quovis terrarum Rege pugnare suffi-
ciens.* Az az: A' Magyar Nemzet temérdek erejű,
gazdag javadalmu, hatalmas vitézségű, és képes
a' kerek földnek akármelly Királlyával meghar-
tcolni."

Meg is hódolt ezen Magyar vitézségnek Dal-
mátzia, Bosnia, Szervia, Bulgaria, Gallitzia,
Lodoméria. Sőt ezer két száz tizenhetedikben má- 1217. E.
sodik András Király alatt a' Szent földön többször
diadalmaskodván a' Mahomet durva Emberein,
ezeket már májld egészen kihajtotta volna onnét;

- ha a' véle lévő más Nemzetek' rosszalkodó irigykedése meg nem akadályoztatta volna. Negyedik
1241. E. Béla Király. alatt ezer két száz negyven egyben az ide bérohant számtalan Tatárokkal, a' kikhez állottak azakkor ide befogadott Hunok is, a' Sajónál olly tüzesen szembe szállottak a' Magyarok, hogy ezeknek utat engedni kénteleníttetnének, mellyen a' Király és a' megsebesíttetett Kálmán yitez Hertzeg derek Tsapattal elshantak: hanem azon utat ismét bevágván a' Tatárok, az ott maradt Magyarorságot meresmerevén lekonzolták. Illy pogány Ellenség ellen a' Keresztény Fejedelmek között senki se méltóztatott segíteni Béla Királyunkat; bár mint könyörgött legyen is Ez: sőt Fridrik Austriai Hertzeg, kihez bizodalommal költöze, őtet nem tsak minden nála lévő kintsétől megfosztotta; hanem Mosony, Soprony, és Vas Vármegyét is neki általadatni kénszerítette. Annál nagyobb szomorúsággal kénteleníttetett tehát magát Dalmátziába venni egész Udvarával együtt, kies Országát pedig a' Zordon Tatárok' pusztítására hagyni. De ezer két száz negyven harmadikban visszatérvén számos Rhodusi Vitézekkel, és Frangepán Grófok' Dandárjaival, tsak hamar megújította az Országot ama' sokkal kisebb Városokkal, több Várak' felállításával, az Egyházi, és Világi Rendek' helyrehozásával, 's a' Hunoknak meghódításával, úgy hogy Rumániát, melly most Moldva, és Oláh Ország, a' Magyar Korona igazságához tsatolná. Amaz őtet megbántott Fridrik Austriai Hertzegtől nem tsak a' fennemlített három Vármegyét visszavette Magyar Vitézeivel; hanem magát is elejtette, 's azal Austriában a' Babenbergi Háznak végét szakasztotta ezer két száz negyvenötödikben, és Stájer Országot elfoglalta volt. Majd legnevezetesebb diadalma vala a' Magyaroknak az, mellyet
1245. E.

ama' hartzos Ottokár Tseh Királyon vettek volt: mert ez ellen első Rudolf Tsászártól, a' ki, mint Habsburgi Gróf, ekkorban emelteték a' Tsászári Thronusra, segítség/hivattatván, negyedik László Király' vezérlése alatt olly vitézül hartzoltak, hogy Ottokár' elejtésével az erős Tseh Hadat lehartzolván, a' Tsászár a' szép Austriának megnyerését nékiek köszönhette. Albert Austriai Herceg, az ő Fija, ezt mindazáltal nem tekintvén, az említett László Királynak disztelenkedésekor Posonyt. Sopronyt, Köszeget, vidékeikkel együtt, elfoglalta: de harmadik András alatt ezer két száz kilentzven egyben vitézül vissza foglalták azokat a' Magyarok. Hasonlóképpen a' Római, és Nápolyi Udvar ellen az ő Nemzeti igazságjokat megoltalmazták, 's fenntartották. 1291. E.

Árpád Fejedelemtől a' Férjfi ágon származott Királyaik alatt úgy vitézkedtek tehát a' Magyarok, hogy az ő hatalmas Ellenségeik ellen nem csak megoltalmazták, hanem nagyobbítanak is az ő Szent Koronájok' Birodalmát. Első Károly Király alatt pedig, ki a' Leány ágon vala Maradéka Árpád Fejedelemnek, ama' dühös Tatároknak is torokkra forrasztották édes Hazájok' pusztítását; Nagy Lajos alatt még érzékenyebben, a' ki övélek annyira megnyomvasztotta azokat, hogy a' Magyar Koronának adóznának egész a' Tanaisig veres Ruszsiával, Podoliával, Kumaniaival, Bulgáriával, Szerviaival, Bosniával, Slavoniával, Kroátiával, Dalmátziával, 's ama' híres Velentzei Körtársasággal együtt. Azért ekkor egész Európa ezen Magyar Királyra, 's Nemzetre bámult volt. Ugyan ezen Nagy Magyar Királynak hatalma alá adta magát Lengyel Ország is. Nagy Lajos Birodalma tehát annyira terjedett, hogy azzal összeköznének a' Bálti, Fekete, és Adriai-Tengerrek. Valamint a' tűzpor, 's ezzel lövő eszközök

e' Ditső Királyunk' idejébéli találmányok Európában; ugy ebbe azon időben ronta be első Amurat az ő Törökjeivel Ázsiából, 's sitten magát meg is fészkelte. Lajos Királyunkat kérte Paleologus Görög Tsászár, kinek már tsak Konstantinápoly az ő tsekély megyéjével maradott ama' temérdek Görög Birodalomból; kérte a' Romai Pápa; kérték egyéb Európai Fejedelmek, hogy fordítaná győző fegyverét azon dühös Törökség ellen, 's ettől szabadítaná meg a' Görög Birodalmát, 's ezzel együtt a' Kereszténységet. Kész volt a' nagy szivü Király erre, de ugy; hogy, valahonnan elűzné a' Törököt, mind azt az ő Magyar Koronájához foglalná. Mivel pedig erre nem állottak a' Keresztény Fejedelmek; ő sem kívánta haszontalanul vesztegetni Vitézeit, kiket két száz ezerig mindenkor készen tartott a' viadalra: a' kiknek nagyobb része Lovasság vala, mind a' Nemzet természeti hajlandóságára, mind a' gyorsabb utazásra, mind a' szükséges eszközök' hordására nézve. Ezen Katonaság' egy részét a' Fő Papoknak, Zászlós Uraknak, 's egyéb Ország' Nagyjainak Dandárjai; az Ország' Nemessei, és a' Várak' Jobbágyai tették vala: kik tsak akkor nyertek fizetést a' Királyi Kintstárból az Arany végzemény szerént, midőn az Országon kívül táboroztak. A' zsoldos Katonák pedig nem tsak Magyar, hanem más Nemzetekből is fogadtattak. Többnyire, kivált a' nagyobb, és keményebb háborukban jelen lévén, mind a' Vezéreket, mind a' Katonákat maga példájával gerjesztette a' vitézségre; sőt hogy Vitézeinek Szívét minden súlyos dolgoknak kezdésére annál inkább gyulasztaná, nem egyszer rohant ő bátran az Ellenség közzé. Mind ezen Bajnoki példájával, mind a' jeles Haditetteket bőven jutalmazó adakozóságával azt eszközölte Nagy Lajos; hogy Katonái soha el nem állottak a' via-

daltól addig, míg az Ellenségen tellyes diadalmat nem vettek. Ezeknek nevezetesebb Vezérei e' ditső Király után voltak : a' Nádor Ispány Hedervári Miklós; három Latzkovits, ugymint István, András, és Miklós; Chuzi János; Monoszlói Miklós Esztergomi Érsek; Monoszlói Tamás; Garai Miklós Nádor Ispány. Cseli Pál; Kellővári Vörös Péter; Vass Deső; Tót Miklós; Lölkös Bertalan; Bebek István, és György; Szétsi Miklós Nádor Ispány; Kanisai Lőrincz; Pohárnok Péter; Gyiléti Miklós, és János. Általjában pedig az ő Magyarjainak vitézségéről örök emlékezetet hagyott Nagy Lajos azon ditső Végzeményjében, melly által Jerusálemi András' Aranyvégzeményjét megerősítette, ezeket mondván a' többek között: „Vélünk menvén, a' szerentse véletlen eseteibe, és személyjek' különbféle veszedelmeibe, az ő igen nagy hivségek szerént, rettenthetetlenül bortsátván magokat: a' mi Felségünknek igyekeztek tetszeni, s magokat kellemetessékké, és kedvesekké tenni.“ Ugyan ezek által meg is nyerte azt magának e' ditső Királyunk; hogy méltán Nagy Lajosnak neveződnek.

Ezen nagy Királyjának kimulttával melly nagyot vesztett légyen; igen szomoruan érzette a' Magyar Haza. Mert itthon meghasonlottak a' Hazafiak; kívül pártot ütöttek a' meghódított Nemzetek; a' szomszéd Hatalmasságok szörnyen ellenségeskedtek a' Magyar Birodalom ellen. Az Apostoli Koronától függő Oláhok gerjesztettek még is legveszedelmesebb háborút: mert ezek a' Törökökkel tzimborálván; örökös ellenségeskedést támasztottak a' Törökök, és Magyarok között. Ezek ugyan először ezer három száz kilentzven harmadik esztendőben Kis Nikópolynál diadalmasan elverték azokat; s az Oláhokat is fejhaitásra kényszerítették. De három esztendő mulva a' többi Keresztény Feje-

1393. E.

delmektől is Katona segedelmet vévén Sigmond Király Nagy Nikópolynál nagyobb bizakodással, mint vigyázással ütközött meg Bajazet Török Tsászárral, a' kitől úgy megverettetett, hogy ropant Ármádájából magával együtt igen kevesen menekedtek meg a' kegyetlen haláltól. A' Magyar Birodalomból pedig nem keveset foglaltak el a' Tökök; Podóliát, Ruszsiát, és Moldvát a' Lengyelek; Dalmátziát a' Velentzeiek. Sigmond Király alatt mindazáltal számos Hazafiak jeleskedtek a' Hadi ditsősséggel, a' kik közt kitündöklöttek Kanisai János Esztergomi Érsek; Péterfi Miklós; és Hunyadi János, a' ki még ifjukorában az ő ditső vitézségéért azt érdemlette volt, hogy Sigmond Királytól Hunyad, Megyéjével együtt, örökre néki ajándékoztatnék, úgy hogy innét előbbi Tsonoki Neve általváltoznék ditsősségesen a' Hunyadi Névre.

Hunyadi János valóban olly vitéz lélekkel is birt; hogy a' nagy számú Ellenséget sokkal kevesebb Vitézeivel meggyőzte legyen. Nevezetesen

1440. E. ezer négy száz negyvenedik esztendőben az Erdély Országba beütött Törököket tizenöt ezernek elejtésével kikergette. Azon Törököket pedig, kik a' következő esztendőben Abedin Vezér alatt oda bétsaptak, a' Vaskapunál egészen öszverontotta, 's Vezérjekkel együtt eltörlötte. Ugyan ekkor Achillesnek nevezték a' Görögök Hunyadi Jánost.

1442. E. Ezer négy száz negyvenkettődikben magát is Amurát Tsászárt, a' ki egész erejével ostromlotta volt Belgrádot, úgy megverte, hogy Hadiserege' nagy részének ott vesztével a' gyalázatos futást venné magának oltalmul a' Török Vitéz. Ezután való esztendőbe pedig Ulászló Király maga is kívánván részt venni a' Hadiditsőségben, ezen nagy Magyar Vezérrel Szerviába költöztette diadalmas Hadiseregét: mindjárt az első ütközetben Nisszánál ditsősségesen győzedelmeskedtek a' Törökökön, husz

ezeret közzülök elemésztvén. Osztán Bolgár Országba általkelvén, ötször diadalmaskodtak azon durva Ellenségén, 's közzüle tsak az utolsóban harmintz ezeret lekontzoltak, és magát Karambég Vezért is elfogták volt. Amurát Török Szultán tehát könyörge a' Magyar Királynak, hogy vetne véget a' hadakozásnak a' jó békességgel. Meg is lett ez, tiz esztendőre szabva, több Tartományoknak ide nyertével, igen ditsősségesen. De a' Pápának, 's több Keresztény országló Fejedelmeknek buzdító kérésére feltörte azt Ulászló Királyunk még azon ezer négy száz negyven negyedik esztendő- 1444. E. ben, mellyben megkészült azon béke, 's ujolaga a' Törökség ellen költözött, 's egész a' fekete tenger partján fekvő Várna Városáig hatott eránytalan Hadiseregével: hol sokkal számosabb Török Seregével eleibe állott Amurát Tsászár, és Szent András havának tizedikén nagy dühösséggel rohant a' Magyar Hadiseregre: de ezt olly tüzesen szegezte ellene Hunyadi János, hogy már hanyatlani kezdene a' Török Hold a' Magyar fegyver előtt. Hanem, hogy a' Király, a' ki eddig, mint beteges, a' táborban tartózkodék, részt akarván venni a' diadalomban, Vitézei közzé ugratott, 's hasonló vitézséggel hartzolván, elesett; nagy zavarodásba hozatott a' Magyar Ármáda, 's meggyőztetett. Hogy azon támentalan Török Sereg igen megfogyasztatott légyen a' Magyar Vitézség által; azt maga Amurát Török Tsászár eléggé kinyilatkoztatta, mondván: Illy győzedelmet tsak Ellenségemnek kívánok.

Hunyadi János a' következett tavaszon annál nagyobb tüzzel rohant azon Törökökre, kik már a' Szávaig tódultak vala, és majd mind egy lábíg lekaszabolttatta azokat Vitéz Magyarjaival. Pesten ezer négy száz negyven hatodikban tartatott Országgyűlése által Ország' Igazgatójává tétetve 1446. E.

1448. E.

Hunyadi János, mindjárt a' Romai Császárra ijesztett vala: hanem ezzel megbékélvén, ezer négyszáz negyvennyolczadik esztendőben ama' szüntelen ellenségeskedő Törökök ellen fordította huszonhat ezer Vitézeit; 's Mindszent havának tizennyolczadikán a' Rigó mezején nyolczvan ezer Törökökkel megütközött ditső diadalommal: hanem más nap a' sokkal számosabb Törökök győztenek, úgy hogy az ütközetben elestekkel az üzettetésben öletteket összevévén, tizenhat ezeren veszték oda a' Magyarok: minthogy azon ide tartozó Ország' Lakosai is ellének fordultanak fegyvereikkel. Hunyadi János maga is két keleptzébe esett; de mind a' kettőből megszabadítá magát: mert az elsőben midőn az ötet elfogó két Török az ő szép aranykeresztjén vetélkednék, vitéz bátorságával egyikének kardját elragadván, úgy levágta, hogy amaz nagy rémülve iramlott légyen el tőle. Hozzá jutván tehát elragadott Keresztjéhez, ruhájához és fegyvereihez, bátran folytatá útját, 's végre bétére Szendrő Várába György Rátz Fejedelemez: de a' Magyar Koronának ezen hivtelen Függedelmeze úgy fogadta az Ország' Igazgatóját, 's Védvezérjét, mint Ellenséget, 's tömlőtzhöz záratta's el nem bocsátotta előbb, mintsem ennek fiját Lászlót zálogba nyerhette. De tsak hamar osztán e' Nagy Bajnok azon gonosz lelkű Rátz Fejedelemez, ki a' Rigó mezején vesztésnek is ő vetette meg az ágyát, úgy rá ijesztett, hogy könnyörgés leve az ő dolga. Itt is megmutatta nagy lelkűségét Hunyadi János; 's az Ország' több Nagyjainak kérésére megkegyelmezett ezen rosszakodó Fejedelemeznek. Azonban Amurátnak erre rontó Törökjeire vezette Hadiseregét olly rettentő tüzzel, hogy ennek meglátására tüstént futásnak erednének a' kajtorkodó Törökök. De Hunyadi János Bajnoki Rajta! szavára úgy vágattak utánnok a' könnyű Lovagok, hogy azoknak na-

gyobb részét leszabdalnák; sokakat pedig elfog-
 nanak, Basájikkal együtt, a' kik közt vala maga is
 Fritzbe Vezér. Így bemenvén Bolgár Ország' Fő
 Városába Bodonba, ezt, mint sok háborúnak okát,
 tüzzel hamuvá tette volt. Hunyadi Jánost tehát
 mindenfelé ditsóítotték a' jó Hazafiak; az irigy
 lelkek pedig ellene törekedtek, úgy hogy, mi-
 dőn ő Losontzot, a' Tseh Haramiák' tanyáját ezer
 négy száz ötvenegyben megszállotta; azok az El-
 lenség kezére játszottak légyen. Bebek István
 azoknak egyike ottan halálos sebbe esvén, meg-
 térít lélekkel igazán kinyilatkoztatta ezen utálatos
 hazafiságtalanságnak vétkét halála előtt. Hunyadi
 János osztán még nagyobb tüzzel vitte hiv Seregét
 azon Haramiákra; 's majd egy rohanással elvette
 azoktól a' Ságbi Klastromot, Besztertzét, és Ros-
 nyót. Így Gishra Jánost, azon Tseh Haramiák-
 nak Vezérét, kit még Ersébet Királyné hívott va-
 a ide bé maga védelmére a' Haza ellen, annál
 könnyebben hozhatta békességre. 1451. E.

Azért László Király megszabadulván Fridrik
 Tsászár' hatalmából, ugyan ezen Haza' Atyjának,
 Hunyadi Jánosnak tiszteltetésével mutatta ki elő-
 ször is Királyi okosságát. Mert nem tsak előbbi
 Méltóságában megerősítette; hanem a' Bétsi pia-
 tzon emeltetett alkotványra helyhetett fényeskedő
 Királyi Székéből ötet Erdélyi Bisztritze, 's az e'
 mellett fekvő birtokok' Örökös Grófjává is tette,
 Maradékaival együtt; 's az ez eránt kiadott Királyi
 Levelében kinyilatkoztatott magasztalásán ki-
 vül, Annak Nemzetségi Tzímerét is, mellyre az or-
 rán egy gyűrűt tartó Hollót ábrázolt, még egy
 más térrel méltóztatta, mellyre egy felemelkedett,
 's körmei közzé a' Koronát szorító veresellő Orosz-
 lány metszetett, annak örök emlékezetére: hogy
 Hunyadi Jánosnak vitézsége, 's vére által tartatott

meg a' Szent Korona, az ő Tartományjaival, és jussaival együtt.

1453. E.

Ezer négy száz ötven harmadik esztendő folyában szörnyű ostrommal Mahomet Török Szultán megvévén Konstantinápoly Városát, végét szakasztotta a' Napkeleti Romai Tsászárságnak, 's ennek helyébe a' Török Tsászári Birodalmat állította. Megrettent erre az egész Kereszténység. Ugyan azért annál inkább emlegették minden Keresztény Országok a' Magyarok' vitézségét, 's Hunyadi Jánosnak diadalmas Hadivezértségét; és hogy ez megfogja hőkölni ama' kevély Török Szultánt: azzal biztatták magokat. Hunyadi János mindjárt a' következő esztendőben meg is szégyenítette Mahomet kevélységét: Mert ez midőn egész Végszendrőig rontána zordon Törökjeivel, hallván Hunyadi Jánost az ő válogatott Vitézeivel oda közelíteni, megfélemlert, 's mintegy futva vonta magát Sófiába, a' Nagy Vezért hátrahagyván harmintz ezer Emberrel, úgy hogy meg ne ütköznék Hunyadi Jánossal. De ez Magyarosan viadalra kényszerítte azon Török Vezért, és Seregét keményen megvervén, magát rabságba ejtette; a' futó Törökséget pedig egész Bodonig vágatta, és szabdaltatta Vitézeivel. Ezen ditső diadalmon örültek a' jó Hazafiak, sőt minden Keresztény Országok; a' Hazának e' Fő Oszlopa ellen pedig Ulrik Tzilley Grófnak és Garay Laszló Nádor Ispánynak irigysége még inkább fondorkodott, 's már a' gyenge Királyt is annyira megszédítette, hogy az ő Koronája' Gyámolának elemésztésében megegyezne. Ugyan ezen alattomban való ellenetörekedés tün-tette ki főképpen Hunyadi Jánosnak Nagy Lelkűségét: mert illy tsuf, és gyilkos intézet mellett is állandóan megmaradott Ő a' Haza', és Religió' őltalírozásában. Ezer négy száz ötven hatodikban Sz. Iván havának kezdetén Budára érkezvén Szilá-

1456. E.

gyi

gyi Mihálynak Nándor Fejérvár' Kapitányjának Levele, azon jelentéssel; hogy Mahomet Szultán két száz ezer fegyveres emberrel, és temérdek hadi eszközökkel nyomulna azon Erősség' ostromlására: olly igen elfogta a' félelem mind a' Királyt, mind az ott öszvegyülekezett Ország' Rendjeit; hogy majd magokon kívül volnának. Most már bezzeg mindnyájan Hunyadira néztek, még az ő Ellenségei is, 's Ennek Nagy neve' hirdetésével hangoztatták Buda Városát; és az ő ítéletére bízták a' hadnak elintézését, 's Kormányozását a' Király, és az Ország' Rendjei. Mahomet' eljövetelének hire azonban mind mind nevedekvén, annyira kezdének Budán rettegni, hogy a' Gyűlést félbeszakasztván, többnyire haza osontottak: a' táborba pedig majd senki se bátorkodott menni közzülök, noha ezelőtt többen hánykolódtak közöttök: hogy Hunyadi János nélkül is megvernék a' Törököket. Mostan látszott ki legvilágosabban; hogy Hunyadi Jánoshoz senki se volna fogható: mert Ez, vitéz bátorságában semmit se változván, nagy szívvvel biztatta a' Királyt; hogy bátorságosan maradjon Budán: holott rövid napalatt fogna tőle tudósíttatni a' Törökökön vett győzelemről. Hanem Mahomet' fenyegetődzése érzékenyebb nyomást teve a' Király' Szívén; 's vadászás színe alatt Ulrik Tzilley Gróffal Budából kimenvén, Bétsbe orozkodott vala. A' Királynak ezen megszökése kihirhevén a' Városon, annyira elharapozott a' félelem, hogy majd mindnyájan elfutottak a' Budaiak, a' Katona Őrizettel együtt; 's egész két hétig semmi Őrálló se volt a' Város, és Királyi Palota' Kapujainál. Hunyadi János elérkezvén Szégedre, mindjárt különkülönbféle hajókat készíttetett, mellyeken a' Katonaságot a' Tiszán, és Dunán Nándorfejér-

Magyarok esmérete.

B b

várig szállitaná, Több napokig várakozott itten az Országtól rendeltt Seregekre: de a' magától fizetett tiz ezer zsoldos Katonájaihoz alig sereglett öt ezer Ember. Kápisztrán János Szent Atya' prédikálására nem kevés Keresztesek tódultak ugyan oda: de ezeket inkább Ökrészeknek nézték volna, mintsem Katonáknak. Tehát a' viadalt tsupán azon tizenöt ezer Magyarnak kellett tenni. Mahomet' támentalan Törökjeivel, kiket immár Nandorfejérvár alá szállított az említett esztendőnek Sz. Iván havá végén; 's mind vizen, mind Szárazon körülvévén. Sz. Jakab havának negyediken temérdek Ágyukkal kezdé a' Város falait lövetni. Szilágyi Mihály az ottani Vitéz Örkapitány, az ő derék Vitézeivel együtt, bátran megállotta a' sarat. Hunyadi János is azonban megintette ötet titkos Követek által, hogy azon hónap' tizennegyediken készen lenne mennél több hajókkal, mellyeken hátul nagy erővel támadná meg a' Dunán lement Magyar Hajóssereggel viaskodó Törököket: a' mint a' rendeltt napon le is hajózott az ő Vitézeivel egész Belgrádig Hunyadi János; 's azonnal meg lett a' rettenetes ütközet: Hunyadi János szemközt, Szilágyi Mihály negyven hajókon hátul szorongatván a' Törököket, szörnyű vérontással öszverontották, sok hajójikat elsüllyesztvén, sokakat elfogván, győzedelmesen szállottak a' partra, és szerentsésen bementek a' Városba. Mahomet azért teli méreggel még dühösebben ágyuztatta szüntelen a' bástyákat, 's ezeknek nagy romlása után, az említett hónapnak huszon egyedik napjánteljes erejével törekedett vala bérontani: kétszer foglalták el a' Törökök a' külső Erősséget; de mind annyszer kiverték őket a' Hunyadi Vitézei. Sőt még azon napon kiűtvén

reájok , egész a' Mahomet' Sátoráig nyomták őket, és ezt jobb szemén nyíllal megsebesítvén, 's Vitézei Közzül huszonöt ezeret elejtvén, a' többit gyalázatos futásra rettentvén, tellyes diadalmat vettének rajtok. Így, a' mint megígérte volt, tsak hamar megtette Hunyadi János Ő Királyi Felségének a' tudósítást e' ditső győzedelemről, mellyen nem tsak a' Magyarország, hanem az egész Kereszténység nagy örömmre gerdjedett vala: ennek emlékezetére rendelte az akkori Szentséges Pápa harmadik Kaliksztus az Ur' színé változása' Innepét. Ugyan ezen fényes győzedelemmel koronázta diadalmas vitézségét e' Nagy Hadivezér, Hunyadi János, kit a' Törökök *Rettenetének*. nevezett az akkori Keresztény Világ. E' hasonlíthatatlan győzedelmére tett sulyos törekedéséből tudniillik halálra betegedett ezen elfelejthetellen Ditső Hazafi, és Kisaszszony havának tizenegyedik napján életének hatvan negyedik esztendejében példásan elkészülve általköltözött az Urnak örömebe, Szilágyi Érsebettel nemzett két nagy talentumu Fiját, ugymint Lászlót, és Mátyást, hagyván maga helyett édes Hazájának. Rendelése szerént holt Teste az ő buzgóságából épült Monostorba temmettetett vala Erdélyben. Lászlóra az ő vitéz öregebbik Fijára hagyta Nandorfejérvárnak, 's az egész diadalmas Hadiseregnek Kormányozását, a' ki már több ízben kimutatta szép Hadi erköltsét, 's ezen diadalomban példásan részesült volt. De fájdalom! a' Haza' boldogságára született e' derék Bajnoknak hamarédon az irigység prédájává kelle lenni. Mert, hogy az ő édes Atyja a' Mahometen vett diadalmával elszélesztette a' félelem felleget haza tért a' Király, 's lement Belgrádra is, kívánván látni ama' ditső győzedelemnek nyomait: itten Ulrik Tzilley

Grófot, a' kit Hunyadi János' helyébe Ország' Hormányozójává teve a' Király, mint megtám-
dóját levágta e' derék Vitéz Hunyadi László;
és ezért ötöt a' Király menttnek nyilatkoztatta
a' büntetéstől; 's ugyan nyilatkoztatását jelen-
tette osztán Temesváratt e' vitéz László édes
Anyjának is, a' Nagy Hunyadi János Özvegyé-
nek, Szilágyi Ersebetnek; sőt az Oltári Szen-
tség előtt tett esküvéssel megerősítette. De
a' Nádor Ispány, Garai László, több Barátjai-
val együtt, a' gyenge Királyt rábeszéllették,
1457. E. hogy annak elvesztését meghatározná. Ezer négy
száz ötven hetedikben tehát Bőjt más havának
tizenötödik napján életének huszonnegyedik
esztendejében véletlen megfogattatik Gróf Hu-
nyadi László, az ő Ötstsevel Mátyással együtt,
's tömlőztre vettetik; más nap pediglen hátra
kötöztetvén kezei, a' Sz. György piatzára vezet-
tetik esthajnalban a' Haza' uj Tsillaga, Hunya-
di László azon szép aranyos öltözetben, mellyel
a' közelebb mult ősszel ötöt a' Király Temes-
váratt megajándékozta volt. Ezen szomorú álla-
potjában is úgy viselte magát, mint egy jeles
Bajnok: mert minekutánna három vágást tett
volna a' Hóhér az ő nyakán felkelvén térdeplé-
séből, hangos szóval mondotta: Ime az Isten
tsudálatosan kimutatja ártatlanságomat! De a'
Nádor Ispány, többekkel együtt, kegyetlenül
kiált a' Királyi Palota' ablakából a' Hóhérra;
hogy végezzeki ötöt. Így fosztotta meg a' Ha-
zát a' gonosz lelkűség ezen deli Bajnokától,
's epeztő szomorusággal borította-el, még pe-
dig annál nagyobbbal; minthogy annak Testvér-
je is veszedelemben forogna. Hanem László
Király még ezen esztendőben megváltván ez ár-
nyékvilágtól, azt okozta halálával; hogy az ő Rab-
ja Gróf Hunyadi Mátyás következne az ő Magyar

Királyi Székébe a' fagyos hideggel beköszöntött
ezer négy száz ötvennyoltzadik esztendőnek el- 1458. E.
ső havában, az egész Ország' nagy örömevel.

Mátyás Királyban meg is nyerte bizonyára a'
Magyar Haza, hogy nem csak viszsza tartóztatná
Ellenségeit, hanem el is üzné; és a' Magyar Ko-
rona' ditsősségét tudálatosan megújítaná. Király-
ságának mindjárt második esztendejében tizenhat
esztendős korában Fridrik Római Tsászártól se-
gítettett Pártosokat megverte, 's letsendesítette
volt: ezen diadalmát mánapig ditsőítik a' Huszá-
rok kiket az Orzágtól minden husz Helytől ada-
tot Legényekből állított, 's elnevezett olly érá-
nyosan; hogy már e' Katonás Név gyulasztaná
őket a' Szittyai vitézségre. Tsak hamar osztán le-
tsepülte a' Törököket is, 's egész Bosnyából ki-
hajtotta. Így, minekutána mind a' két Tsászárt,
a' Napkeletit, és Napnyugotit, megrettentette;
huszon egy esztendős korában, mint Ditső Baj-
nok, koronáztatott meg az Apostoli Szent Koro-
nával ezer négy száz hatvan negyedik esztendő- 2454. E.
ben. Már most még inkább aratta a' ditső diadal-
makat vitéz Magyarjaival: 's valamint a' Tseh
Haramiakat kiirtotta, a' pártos Erdélyieket le-
tsendesítette; úgy a' még Sigmond Király alatt
elpártolt Oláhokat megtörte győzedelmes fegy-
verével, 's a' Magyar Korona alá viszsza terítette
a' Török szövetségből. Sőt annyira vitte a' Ma-
gyarok Hadi ditsősségét, hogy azokkal egyedül
mind a' Római, és Török Tsászár' hadi erejének,
mind a' Lengyel, és Tseh Királyénak azon egy
időben vitézül megfelelné Morvát, Siléziát, Lu-
zattiát, és Austriát, Stajer Karinthia, Karniolia.
Országokkal együtt, a' Magyar Korona birtokába
hozta győzedelmes hadakozásával. Illy ditső dia-
dalmakra nézve méltán írja ő róla ama' Tudós
Jesuita, Bertalanfi Pál, az ő *Világ' ismérete*

nevezetű Könyvében: Hogy a' Királyoknak tsudája, és Magyar Országnak igaz Nagy Sándora vala.

Igy az ő Hadivezérei, 's Katonái a' diadal-maskodó vitézség' lángjával tündöklöttek. Négyszéliek voltak pedig az ő állandó Katonái, úgy-mint: Huszárok; nehéz fegyverű Lovagok; könnyű szerű Gyalogok; 's paizsos, és többféle fegyverekkel fegyverezett Hősek. Különös vala ezek között azon hat ezer szálós, és rettenthetetlen Legényekből öszveszerkeztetett fegyverderekú Osztály, melly az ő fekete öltözetjéről Fekete Seregnek neveztetett volt. Igy az akkori Világ fegyveres Népének lángja vala a' Magyar Katonaság; 's ennek tsak képtáborozása is rettentést okozott. Bonfinius a' mint látta, úgy leírta azt, a' mellyel Német Ujhelynél gyönyörködttette e' Ditső Király az ő Szép Királynéját, és sok Fejedelmeknek jeles követjeit, 's egyéb Fő embereket. Kimutatta itten Mátyás Király magát, úgy mond az említett Író, nem tsak legböltsebb, 's hatalmasabb Fejedelemeinek; hanem legtokéltetesebb, 's legképesebb Hadivezérnek is. Az itt lévő Katonaságának Gyalogsága nyoltz ezerre; Lovassága husz ezerre ment; a' hadiszekér pedig mintegy kilentz ezerre. Először tsapatonként leve a' Hadigyakorlás majd ékformában, majd kerekben, majd három, majd négyszegben: majd ismét olló, és fűrészfűrés formába változott. Minekutánna ezen Hadijáték kellő tudóssággal, és képességgel végeztetett: nagy hirtelenséggel az egész Hadisereget tsata rendbe állította a' Király, hogy a' rémítő ütközetnek képét szembe tüntesse. Két oldalra helyheztette a' legerősebb vasas Lovagoknak két osztályját; ismét kettőt középett csoportonként; ezek közé intézte a' Gyalog seregeket is. Ezeknek első sorában a' nehéz Fegyverűeket; osztán a' Dárdásokat, Ijasokat, Törkösoket, és egyéb

könnyen fegyverkezett Legényeket erányosan elrendelte. Harmadik tsatarendben állottak a' leg-erősebb Vitézek, kik a' végső Zászlókat fedezték. Az egész Hadiseregnek két szárnyán pedig ama' sebesen nyargaló Huszárok villogtanak. En, ugymond Bonfinius, a' mint megláttam ezen elrendelt Hadisereget, melly mintha már az Ellenségre rohanna, elbámultam rajta: mert a' valósa-gos Skorpio képét ábrázolá. Mindenütt körülötte voltak a' Hadiszekerek, mellyekkel Mátyás Király' intézetéből árkolat, és eszterő gyanánt nemcsak a' Tábort megerősíteni, hanem, minthogy kaszákkal rakva voltanak, az ütközetben az Ellenségnek megkerítésére is szoktak élni a' Magyarok. Je-lesek voltak pedig ezek a' Keresztényi erköltsben szinte ugy, valamint a' Vitézségben: azért télen nyáron állandó készséggel táboroztak ők e' ditső Királyjok' vezérlése alatt. Igy tökéletesítvén ezeket a' Hadi dolgokban, vélek mindenkor nagy ditsóséggel diadalmaskodott Ellenségein. Azért, valamint ötöt Cézárral és Nagy Sándorral lehet egybevetni, ugy Katonájit legnevezetesebb Vitézeivel e' Világnak, Hadivezéreit legjelesebb Bajnokaival. Ezek pedig azon ditső Nagy Hadivezérek: Ujlaki Miklós, a' kit Bosnyai Királya' tevé Mátyás Király; Szilágyi Mihály; Szentmártoni Nagy Simon; Rozgonyi Sebestyén; Szokolai Péter; Zápolyai Deák Imre; Lábatlan György; Ország Mihály; Csupor Miklós; Pongrátz János; Báthori István; Bánfi Miklós; Zápolyai István; Csupor Mihály; Magyar Balás; Kinisi Pál; Deszpot Farkas; Jaksits Demeter; Nagy Albert, Ambros, és Balás; Arizti Ferentz; Dotzi Péter, 's Imre, és László; Pétzei Mihály; Abrahám Sebestyén; Adami János; Henyei Márk és László; Drágfi Berthold; Hertzeg Ujlaki Lőrincz; Székely Jakab; Frangye-

pán Bernárd; Gereb Péter; Sigmond Szentgyörgyi Gróf; Hedervári Lörintz; Markus László; Boskovi Ventzel; Szétsényi Miklós; Házy Dávid; Gereb Mátyás; Hertzeg Hollósi János, a' Vitéz Királynak nagyra született Fija; Egervári László; Battyáni Péter; Kanisai László; Nagy János; Both András; Ramsa László; Mórítz István.

Mátyás Király' halála után legnagyobb dicsőséggel folytatták Hadivezérségjeket Zapolyai István; Báthori István; és Kinisi Pál: a' kiknek jeles vezérlése alatt nem tsak Makszimilián Hertzeg az ő Német Seregével, 's Albert Hertzeg az ő Lengyeleivel, és e' két Hertzeghez pártoltt Hazafiakat vitézül megszalasztottak az igaz Hazafi Magyarok; hanem a' Törököket is derekasán megabajgatták: 's a' veszedelmet a' Hazától elfordították. Ulászló Király alangyárságából azonban nem tsak Austria, Stájer, Karinthia, Kárniolia Makszimilián Hertzeg' hatalmába esett; hanem e' felett még száz ezer forintot is fizetett annak a' Magyar Udvar. Mátyás Király' halálát így sinlette meg Magyar Ország. Ama' nevezetes Hadivezérek' élteben mindazáltal félték minden szomszéd Nemzetek a' Magyarok' vitézségét. Igen kitetszett ez, midőn Hertzeg Hollósi János ezer öt százban Jajtzánál az ezen Várat ostromló Törökökön jelesen győzedelmeskedvén, édes Atyjának, Mátyás Királynak dicső emlékezetét megújította: két esztendő mulva pedig Bodónt megvévén, Bolgár Ország' nagyobb részét öszverontotta, 's annak Lakosaival Magyar Ország' több pusztájit megnépesítette. Azért ezer öt száz kettődikben a' Magyar Királynak azon izenetére; hogy ő egész haddal fogna ellene kelni, ha a' Velentzeikkel békességet nem tenne: annyira megdöbbene Bajazet Török Szultán; hogy azonnal követséget küldött légyen Budára Ulász-

1500. E.

ló Királyhoz a' békeesség' fenntartása végett. Hanem osztán, mivel sem ez, sem az ő Fija Lajos nem tudta a' Királyi Páltzát igyesen viselni, hajótörést kelle szenvedni Magyar Országának Mőhátsnál a' Török fegyver által ezer öt száz huszonhatodik esztendőben. De itt is fennhagyták Nemzeti vitézségjek emlékezetét azon jeles huszonöt ezer Magyarok, kik három száz ezer Törökkel megütközni bátorkodtak, 's olly vitézül hartzoltak, hogy már Szolimán Török Tszászár Gárdájából is sokat lenyestek légyen: hanem az itten egyszerre ellenek kisüttetett három száz Török ágyuk utat nyitottak a' Török győzedelemnek, melly huszonhárom ezer Magyarok' elestével leve meg. Kik közt nevezetesek ezek a' Fő Papok közzül: Zalkán László, Esztergomi Érsek; Tomori Pál; Kalotsai Érsek, és Fő Hadivezér; Perényi Ferentz, Váradi; Móre Filep, Pétsi; Paksi Balás; Győri, Chaholi Ferentz, Csanádi; Palinai György, Bosnyai Püspökök. Az Ország' Nagyjai közzül: Zápolyai György, második Hadivezér; Drágfi János, Ország' Birája; Korlátközi Péter, és Trepka András, Királyi Fő Ajtónál-lók, Ország Ferentz, Királyi Fő Kamarás; Horváth Simon, Királyi Fő Pohárnok; Zéchi Tamás; Perényi Gábor; Sárközi Ambrus; Palótzai Antal; Chetini Mátyás; Gróf Frangepán; Bánfi Sigmund; Hompó Ferentz; Battyáni János; Schlik István. — Balassa Ferentz; Tartzai Miklós; Paksi János; Istvánfi János; Várdai Imre; Podmanitzky Mihály; Orlouchits György, Zenghi Kapitány; Atzél István, Posonyi Kapitány; Pogány Sigmund; Tornyai János; Kálnai János, és István; Forgáts Miklós; Korogi Péter. Lajos Király eliramlott ugyan ez ütközet' veszedelméből; de midőn a' Tsele patakából lovával kikapaszkod-nék, ez hanyatt esvén, őtet a' sárba fojtotta.

De még ezen veszedelem is nem hogy eltsüggesztette volna a' Magyar Nemzetet; sőt inkább felgerjesztette vitézsége' folytatására, egész reménysége lévén, hogy ki fogná üzni a' megbízott Törökséget a' Magyarföldről: a' mit az Egri Püspöknek, és a' szomszéd Vármegyéknek a' Kassaiakhoz adott Leyele tellyesen megbizonyít ezen kifejezéssel: „Mi a' fenn nevezett Egri Püspök Urral kértük: Uraságtokat, mint Atyámfiait, és kedvességes Barátinkat a' Kristus' Hitére, 's a' Közjóra, hogy ezen Köz Hazának, mellynek gyomrába hatott vala már régen az Ellenség, és új győzedelemmel örvendvén, és kevélykedvén, részént vassal, és tüzvel messze földön pusztít mindeneket, részént elfoglal Katonasággal; menél nagyobb készüllettel lehet, siessetek segédelmére, és mentől előbb Verpelet Mezővárosához jöjjetek, a' hol mi is a' megnevezett Egri Püspök Urral, és minden szomszéd Urakkal, és Atyámfiaival mentől előbb fogunk táborozni a' Vajda Urnak elérkezéséig, a' ki bizonyos hittel igéri nekünk, hogy, mentől hamarabb lehet, számos, és igen tanult Hadisereggel fog hozzánk jönni. Hogyha Uraságtok Népeikkal, és hadi eszközeikkel sietendenek, tellyes reménységünk vagyon, hogy Isten' segítségével, kevés idő alatt, nem csak a' széllyel pusztító Ellenségnek dühösségét vissza nyomjuk, hanem minden zsákmányjaitól, és tulajdon javaitól, sőt életétől is meg fogjuk fosztani. — Költ Miskoltzon Szent Kereszt' felmagasztaltatása után való Vasárnapon, az Urnak 1526. esztendejében.

Pál, Egri Püspök, Pelsewczí Bebek János, és Heves, Gömör, Borsod, Thorna, 's Abauj Vármegyék' választott Nemesei.

Hazánknak a' volt osztán tetemes kára, hogy a' Hazafiak kétfelé szakadván, egyik Rész az Erlelyi Vajdát, Zápolyai Jánost; a másik pedig az Austriai Fő Hertzeget, Ferdinándot választaná a' Magyar Királyságra. Olly hathatós is vala ezen két Résznek egymás ellen viseltt haborgása, hogy a' Szent Koronával megkoronáztatván azon Fejedelmek, Magyar Ország' Királyja volna ugyan mindenik, de ugy; hogy annak egyik részén emez, a' másikon amaz uralkodnek. Egyesülne mindazáltal az egész Nemzet egy Nádor Ispány alatt. De ez el nem nyomhatván az ekkor támadott egyenetlenségnek magvát, annyira tenyészett az, hogy, midőn már ismét egy Királyja volna is az Országnek, gyakorta meghasonlónak ennek Fijai, 's vitézségeknak tüzet annak veszedelmére lángoltatnák. Innét majd minden Várait a' Török elfoglalván, az hatalmaskodnek a' Magyar Hazában. Ez mindazáltal sohasem hódolt meg annak: és hogy ettől olly sokára szabadíthatta meg magát; az idegen Hadivezéreknak rosz lelküisége okozta volt. Mert ezek gyanúságba hozván a' jó szívű Fejedelmeknél a' Magyarságot, az Apostoli Koronának, 's Hazának veszedelmével a' hiv Hazafiak ellen törekedtek inkább, mint a' Törökök ellen. Innét egyik Kurutz háboru a' másikat követte; 's ugy figyelmeztettek magokra egész Európát a' hartzos Magyarok, hogy majd minden Nemzetektől gyaláztatnának, mint pártosok; ámbár tapasztalhatták, hogy az őket betsülő idegen Vezérek alatt szinte olly vitézül hartzolnának az Ellenség ellen. Így Károly Lotharingiai Hertzeg, és Eugénus Szabaudiai Hertzeg egy részt ugyan azoknak köszönték az Ellenségen vett ditsó diadalmaikat, mellyek által letörték feltartott szarvait a' dőlős Törökségnek.

Azért ama' Ditső örökös Királynénk Mária Therésia Királyi örökségére lett jutásakor Európának nagyobb Részétől megtámadtatván, Isten utánn a' Magyarokban helyhezette legnagyobb bizodalmát. Nem is hiában: mért mihent értették ezek Ő Felségétől azon szörnyű veszedelmet, azonnal felgyuladt benne a' vitézség' tüze, 's fegyverre kelvén, olly lángoló sűrű seregekben nyomultak a' hadakozásra, hogy már ezen tüzes nyomulásnak híre meghökkentette legyen a' számtalan ellenséget. Ugy is megfelelt vitéz nevének a' fegyverre keltt Magyarság, hogy elbámulna rajta egész Európa; 's minden Nemzetek a' Magyarok' vitézségéről beszéllenének, melly a' Királyi Széknek olly erős gyámola volna. Tapasztalta ezt a' hét esztendő's Burkus háboruban is e' Ditső Királynénk: azért holtig mind mind jelesebb Királyi jótéteményekkel méltóztatta kedvelt hiv Magyarjait.

1787.E.

De még második Jósef Tsászár is, ki a' Katona dolgokhoz jelesen értett, Felséges bizonyoságotteve a' Magyarok' vitézségéről, látván, hogy egy Svadrony Huszár egész Batalion Burkus Karét letsepült legyen. Azért osztán ezer hét száz nyoltzvan hetedik esztendőben, mint Magyar Király egyszersmind, öt osztályra szaporította a' Huszár Regementeket a' Magyar Gyalog Regementeket pedig négy Batalionra; 's úgy kezdett a' Török háborúhoz. A' Magyar Katonaság mindjárt is olly jelét adta esmért vitézségének, melly által az egész Austriai Ármádiának tüzeltetvén, rendre diadalmaskodott a' Törökségen. Alig szakada vége ezen Török háborúnak, tsak hamar ellene támadtak Ferentz jó Királyunknak a' Frantziák, kik leölvén szelid Királyjokat, olly kába igyekezettel voltak, hogy lerongván minden Királyságokat, mindenütt Né-

pi Uralkodást állítanak, de úgy, hogy mind azon Népek ő tőlök függjenek. Ezen szörnyű-Frantzia háboruban is melly jelesen vitézkedett a' Magyar Katonaság: legnyilvánabb kimutatta Felséges Urunk azzal, hogy mind a' Gyalog mind a' Lovas Regimenteket megsokasította. Sőt utólján is az Országtól adott Szabadosokkal megerősítvén a' Huszárságot, úgy rontotta-le a' szabad Társaság, helyébe következett Frantzia Tsászárságot az Ő Felséges Szövetségesseivel. Bonaparte volt Tsászár pedig, ki az egész földkerekségével kívánt parantsolni, a' nagy Tengernek Szentilona szoros szigetébe rekesztetett.

Ezen Frantzia háboruban kitűnt Magyar Vitézségnek bizonyására szolgál még az is; hogy a' Felséges szövethetett Fejedelmeknek mindenike egy egy Magyar Regimentnek örömmel lenne Tulajdonosa: így egy Gyalog Regimentnek, Sándor, Orosz Tsászár; egy Huszár Regimentnek, Vilhelm, Burkus Király; a' másikkak az Anglus Királyi Regens Hertzeg; a' harmadikkak a' Würtenbergi Korona Hertzeg. A' többi Magyar Huszár Regimenteké pedig ezek: Ő Felsége a' Tsászár, és Apostoli Király; József egynek, mint Királyi Fő Hertzeg; a' másikkak, mint Ország Nádor Ispánja, Ferdinánd Királyi Fő Hertzeg; Liechtenstein Hertzeg; Hessen Homburg Hertzeg; Báro Frimont, és Báro Kienmayer, Hadi-vezérek.

Ugyan is, melly állandóan kiállottak, melly ditsőségesen viselték a' Magyar Vitézek a' hadnak Sulyjait, nagy örömmel tapasztalták, hadalozó Királyaink. Azért valámint a' ditsőségben, úgy a' haszonban is osztozkodtak azokkal. Ide mutat maínapig Országunk Nagyjainak, 's Nemesseinek Földes Urasága; sőt majd minden Nemes Udvar. Ama' Ditső Királynéknak pedig,

Mária Therésia, e' felett még azon Vitézi Rendet is állította, mellyet maga Felséges Nevéröl *Mária Theresia Rendjének* nevezett, mellyel a' nagyobb Vitézek tündököljenek. Mindjárt ezen Ditső Rendnek első esztendejében még is nyertek Ő Felségetől Gróf Nádasdi Ferentz, és Gróf Hadik András Generálisok az ő hires diadalmaik által, hogy azon Ditső Rendnek nagy Arany Keresztjével fényeskednének. Annyira is fellobbant a' Magyarságban az ő öröklött Katona tüze hogy sokakon villogna azon Vitézi Rendnek fényes Tzimere. Sőt tapasztalván e' Királyi Felség, hogy született Katona legyen a' Magyar, a' Polgári fényesebb érdemeknek megjutalmaztatására is Vitézi Rendet állított, mellyet *Sz. István Apostoli Királyi Jelességes Vitézi Rendjének* nevezett, úgy intézvén, hogy ezen Rend' Vitezeinek mind Keresztje, mind Öltözete Magyar színnel, úgymint zölddel, és veressel ragyogva; és valamint Amannak, úgy ennek Vitézei is háromféleképpen lennének, tudniillik: Nagy; közép; és kis Keresztes Vitézek. Az Elsők azonnal valóságos Belső Titkos Tanácsokká; a' középsők; kik Kommendátoroknak is mondatnak Decretalis Belső Tanácsosokká; az Utolsók pedig a' Környüállás szerint Grófokká tételnek. A' Báróságra pedig mindeniknek kész útja van. Nagy Mestere ezen Vitézi Rendnek maga Ő Felsége, a' Magyar Király; Kancelláriussa ugyan az, a' ki Magyar Országé; Prelátussa is többnyire az Ország Primássa.

Ezen Vitézi Rendnek felállításában főképpen tizen harmadik Kelemen Római Pápanak Ő Felségéhez bocsátott azon Formás Levelére, melly által azon Felséges Nevezetet, mellyel Apostoli Királyoknak neveztetnek a' Magyar Koronás Fejedelmek, újlag megerősített, függesztette

elmjét Ditső Apostoli Királynénk: holott mind a' Királyi Felségnek, mind a' Magyar Nemzetnek Tzimeres Ditséreteit szembetűnőképpen lerajzolja Ő Szentsége; különösen ezen Kifejezése által: "Mindcneknél tudva vagyok, melly sok, és melly jeles tselekedeteket vitt vala véghez a' Nemes Magyar Nemzet a' mi Urunk Jésus Kristus' Religyiójának oltalmazására, és gyarapítására; melly gyakorta meghartzolt a' legdühösebb ellenségekkel, és azoknak utját, midőn a' Kereszténység' veszedelmére rohantak, maga melyjével meggátolta, 's temérdek, és hihetetlen diadalmakat vett vala rajtok. Ezek ugyan mindenek' hírével, és tudttával magasztaltatnak 's nyilvánságos írásbéli Jelelményekkel hirdettetnek; de itt éppen el nem hallgatjuk Istvánt, a' Magyaroknak ama nagyszentségű, 's vitézségű Fejedelmét, kinek emlékeztét mennyei ditsősséggel magasztalva és a' Szentek számába helyheztetve méltán tiszteljük; az ő erköltsének, szentségének, és vitézségének nyomdokai pedig meg vannak ezen helyeken a' Magyar Névnek örök ditséretére. — — —

Mind eddig meg is mutatta nyilván a' Nemes Magyarság, hogy nem aludt ki belőle azon vitézségnek tüze, mellyről itten emlékezik Pápa Ő Szentsége; 's Hazája' védelmezése végett gyorsan kél ő fegyverre mindjárt, mihent az ő Királyjától felszóllíttatik; és tsak igazán 's vitézül vezéreltessék, mindenkor megfelel hajdani ditső Nevének: valamint a' Magyar Korona' Katona Jobbágysai Bátskában az ugy nevezett Tsajkások; és Török Ország' széle hoszszában a' Határörök, kik mindnyájan birtokaikért Katonáskodnak. Király Ő Felségének, és a' Hazának mindenkori oltalmára pedig készen vagyok az állandó Nemzeti Katonaság, mellynek fenn-

tartására úgy intézte az Ország a' Hadiadót, hogy abban szünetlen hatvan négy ezeren vitézkedjenek. Ezen Kivül a' Felséges Királyi Udvarnak különös őrizetére vagyon a' Magyar Gárda, melly nem tsak Béts Városának, hanem egész Európának szemeit tsiklandoztatja Nemzeti fényességével.

V. S Z A K A S Z.

A' Magyar Fő Gazdaságról.

A' Magyar Nemzet ezen Országot Árpád Fejedelm alatt fegyverrel magáévá tévén, ezen Ditső Fejedelmével úgy intézte, hogy a' Fejedelmi Udvar olly bővséges javadalmakkal birna, mellyek annak Felséges Méltóságát, 's Hatalmát crányosan fenntartanak. Az Orzágnak nagyobb, és szebb részét oda foglalná, úgy hogy egyebeken kívül majd az egész Dunajobbi Kerület a' Fejedelmi Udvarhoz tartoznék. Azért az Udvari Paloták is ezen kies térségen alkottattak volt: főképpen ezen körben vala lakások az Udvarnoknak, és egyéb Udvari Népeknek. Melly Térföldnek termékenysége, 's a' kereskedésre alkalmas volta elegendőképpen előtűnteti az innet származott Udvari jövedelemnek bővségét. Még bővségesebben áradtak a' Fejedelmi jövedelmek a' Megyék' Várainak jöszágaiból: mert, noha az Árpád Fejedelm' vezérleése alatt dalmaskodó Hadivezérök érdemekhez képest térséges földeket nyertének birtokul Tartományaikban, azon Vár mindazáltal, mellytől elneveződött a' Megye, alkalmas környékkel, majorokkal, földekkel, és telekekkel a' Fejedelmi jushoz ragasztatott. Ezen Várak az Országot eljáró Királyoknak szállásul; jovaik pedig élé-

élésül szolgáltanak. Ugyan ezen Várak' Katona-
sága, 's erőssége a' Megyét kötelességében tar-
totta, és fundamentoma volt a' Haza' egész bá-
torságának. Itt tenyésztek mindenféle barmok,
és marhák; Disznótsordák, és gulyák: itt bor,
és buza bőven gyűjtetett a' Királyi pintzékbe,
és páhókba: a' Vár Jobbágysaitól pedig az esz-
tendőbéli adó derék számot tett vala. Ezt jóval
nagyobbra nevelték az Országnak külömbféle
adózásai, ugymint a' szabad pénzek, a' martu-
rok, és a' Jobbágys helyektől adatni szokott a-
dók; és Magyar Országban a' termésnek huszad-
ja; Erdélyben pedig ötvenede. Méltó az emlí-
tésre itten az is; hogy mind Magyar Ország-
ban, mind Erdélyben téres Tartományok vol-
tanak, mellyek Királyi Földeknek neveződtek,
's utóbb a' Kunok, Jászok, Székelyek, és Szá-
szok által megszállítottak nagyobb haszon vé-
gett. Amazok ugyan majd egyedül Katonásko-
dással tettek eleget; az Erdélyi Szászok pedig
e' felett három száz ezüst márkát tartóztak esz-
tendőnként lefizetni a' Fejedelemnek. Ezek, és
egyéb közönséges adózasok az időnek, 's más dol-
goknak körülállása szerént majd felebb majd a-
lább vetettek egész első Károly Királyig a' ki azok-
nak helyébe ezer három száz negyven kettődik 1342. Ez-
esztendőben a' Kamara nyereséget rendelé, úgy
hogy minden egész Jobbágys helytől, avagy ol-
yan háztól mellynek Kapuján szénával, vagy
a' földnek más termésével megrakott szekérrel
ki 's be lehetne járni, három széles garas fize-
tődnék.

De ezen adó se volt állandós: mert ettől
majd Királyi kegyelemből, majd tulajdon hata-
lomból sokan felszabadították Jobbágysaikat,
úgy hogy tsak igen kevés látatja volna annak.
Mátyás Király tehát Budán Gyűlést tartván
Magyarok esmérete. C c

E. 1467. ezer négy száz hatvanhetedik esztendőben, még a' Nevét is elrontotta a' Kamaranyereségnek; 's a' helyett a' Királyi Fiskus adót rendelte, úgy hogy mind Királyi, mind Egyházi, mind Világi jószágokon minden öt Kaputól egy forint fizetnek esztendőnként. Ezt ismét már maga Mátyás Király, a' mint az idő Környülállása hozta, több ízben megváltoztatta az Ország' Rendieivel, mint az ő Országos Végzeményjeiből Kitetszik. Országunk' e' Ditső Királyjának halála után két gyáva Király alatt egészen megromlott az adózás' dolga; Az Austriai Felséges Házból lett Királyaink alatt pedig a' jelenvaló szökséghez Képest szabta ki az Ország' Gyűlése azt a' következő Gyűlésig. Hanem harmadik Károly Király alatt Kiderülván a' Magyar Haza' ege, az állandó Katonaságnak fenntartására állandó adó rendeltetett, úgy mindazáltal, hogy a' Haza' védelmére a' Nemesség' fegyverre Kelése fenntartatnék,

Második András, Kun László, és második Ulászló-Királyok' pazarlásával, és gondatlanságával igen megfogyasztattak ugyan a' Királyi jószágok, és jövedelmek: mindazáltal olly bővek voltak azok még második Lajos Király alatt

E. 1524. is, hogy ezer öt száz huszonnegyedikben a' Rákos mezején tartott Országgyűlésben, midőn a' Király a' Török hadra a' Külső Udvaroktól kértetendő segedelmekről szóllana, ama' tudományos Personális, Verbötzi István, az egész Nemesi Karral, úgy ellenezte azon segedelem' Kérést, hogy egyszersmind megmutatná világosan azon felettébb gazdag arany, ezüst, réz, ón, vas, so-bányák', és a' Szent Koronának annyi Uradalmi, Városai, Harmintzadjai, 's Vámjai' jövedelmét elegendésnek ezen hadviselésre, tsak az ezeket Kormányozó Tisztek hivek, és igazak

legyenek. Európának Királyai között valóban egyike se bir illy jövedelmes Bényákkal, mint a' Magyar Király. Most pedig azoknak Kormányozása is egész tökéletességgel mégyna' Selmetszi kamara - Grófság, és a' Szomolnoki, Nagy Bányai Bánsági Fő Felvigyázóság alatt. Gazdagon szaporítják pedig ezen jövedelmet a' Korona' jószágai, a' Kamarai birtokok, és egyéb Királyi javadalmak, mellyekre gondosan ügyel a' K. Királyi Kamara Budán, nagyobb részént egyenesen a' Bétsi Fő Udvari Kamarától függvén. A Felséges Királyi Helytartó Tanács pedig az adóról, a' Religjo, és Oskolák Fundasáról gondoskodik. Ugyan ezen Felséges Kormányzéknek egyéb fő Tárgyai között egyik a' Hazai gazdaságnak minél jobb folytatja is, az ezt lelkesítő kereskednek intézésével egyetemben. Hanem, hogy ezt a' szomszéd Nemzetekkel szabadon üzhesse, abban nehezen boldogulhat.

Tudjuk pedig azt; hogy a' gazdaságnak veleje a' pénz legyen: azért már a' régi Nemzeteknél meg volt ez, ugy hogy az a' nélkül szűkölködő Ország szegénynek tartatódne. Ezen nyomoruságnak. elhárítására tehát mindenkor azonn igyekezett volt a' Magyar Nemzet, hogy, valamint más javakban, ugy a' pénzben is vagyoskodnék. Eléggé megbizonyítják ezt ama' régi roppant Szentegyházak, és Klastromok, 's egyéb temérdek épületek Béla Királyig ugyan, a' ki első ezen a' néven, csak apró ezüst pénzei voltak a' Magyar Nemzetnek; és ez illyen pénzei mánapig láttatnak a' jelesebb Pénztárakban: Szent Istváné illy jegyzéssel: *Stephanus Rex Civitas Regia*. Péter Királyé: *Petrus Rex Pannoniae*. Abaé: *Samuel Rex Pannoniae*. I. Andrásé: *Andreas Rex Civitas Regia*. vagy mint az előtte valóé. De mivel mind a' Keres-

kedésnek, mind az akkor Európában egyedül járó Bizantziumi aranyok' felváltásának nagy nehézségére volnának azok; Béla Király ezen nehézség' elhárítására olly nagyságu pénzeket veretett tiszta ezüsből, hogy tizszer annyit érnének, mint az előbbie; és azoknak negyvene egy Bizantziumi Aranyot. Béla Király' pénze olly jóságú is vala, hogy nyilvánságos Törvénnyel parantsoltatnék osztán az a' szerént való igazítása a' rossz pénznek, 's ugyan olly tiszta ezüsből való verettetése minden uj pénznek: a' mint ezt az Aranyvégzemény különösen parantsolja. Béla Királynak ezen Tizpénzesen tsak két betű látszik: egyik felén *R. A'* másikon *B.* Negyedik Béla a' Tatároktól, okozott veszedelme után a' Magyar Hazának, mindenkép' törekedvén ennek boldogságára, a' pénzt is annak eszközlésére intézte, egyik felől maga, és Fija' Képét öntetvén ezen felirással: *Bela Rex.* Másik felől pedig a' Boldogságos Szüz' Képét ezen felirással: *Sancta Maria.* Több formán is veretett ugyan; de ez legemlékezetesebb. Különös megjegyzésre méltó pedig az; hogy ezen Királyunk' Unokája, negyedik László Magyarul jegyeztette fel a' Nevét az ő Magyar Királyi pénzére e' szerént: *Lazla.*

De ezen László Király alatt, valamint egyebekben, ugy a' pénz' dolgában is felette megromladozott vala Magyar Ország: még nagyobbra nevedett pedig ezen romlás III. András Király halála után. Mert ekkor a' Koronáról vetekedvén Károly, Ventzel, és Ottó; a' magános Urak pedig a' Királyi Kamara' jövedelmeit magokhoz koporítván, nem tsak a' Hazai pénz alávaló bányásznából verettetett; hanem az idegen rossz pénznek is temérdek sokaságával tsalattattak a' Hazaiak. Károly tehát minék-

utána megerősödött a' Magyar Királyi Széken, oda fordította Királyi gondját, hogy minden rossz pénz kiirtván az Országból, jó pénzt szerezzen a' Haza' boldogságára. Minekokaért finom ezüsből uj pénzeket veretett, ugymint öt pénzeseket, és ezeknél hatszor többet érőket Széles garas nevezettel, mellyek a' Magyarok' buzgóságából Mária' Képével tizmeresztetvén, Máriásoknak nevezettek volt: és a' mint amazokból kilentzven; ugy ezekből tizenöt ért egy arany forintot. Mind eddig tsak a' Görög, avagy Bizántziumi arany pénz járt a' Magyarok között is: hanem ezen Királyunk ebben sem engedteszkölködni az aranyot szülő Magyar Hazát, és tiszta aranyból olly pénzt veretett, melly egyik felől Keresztelő Szent Jánost; másik felől pedig liliumvirágot ábrázolna, mint a' Florentsiai arany pénz: innét Virágaranynak is nevezék a' Magyarok. Károlynak Fija, Nagy Lajos, a' szerént folytatta ezen aranynek verettetését: hanem utóbb megváltoztatta, Szent János' Képe helyett Szent Lászlóét, 's a' lilium helyett maga Királyi Tzimerét verettetvén arra. Így ment azután a' többi Királyok alatt is egész Hunyadi Mátyás Királyig a' ki hasonlóképpen eleinten Szent László Király' Képével, 's maga Tzimerével verette aranyjait: hanem osztán különbölkönbféleképpen; különösen ő verette legelőször a' Magyar aranyra a' Boldogságos Szűz' Képét.

Mátyás Király után' következett Két Király alatt annyira megromlott Magyar Ország, hogy aranyéka se volna előbbi ditső állapotjának. A' melly gyalázatnak, és nyomoruságnak főképpen a' Királyi Udvarnak pénz nélkül való szölkölködése volt az oka. Ferdinánd tehát, a' ki igen jól érttt az Ors' gazdasághoz, választatodván

a' Magyar Királyságra, és Zápolyai János' halála után abban megerősödvén, az Ország' Rendjeivel, egyebeken kívül, a' pénz' dolgában igen erányos Törvényeket szabott, annak megrontójit halállal büntetvén; az új pénzeket pedig úgy veretett, hogy a' régi Magyar pénzek' jegyeivel tizmereztetnének. Olly Rendelés tétetett; hogy a' Magyar pénz nem csak a' Magyar Hazában, hanem a' szomszéd Tartományokban is kelendő volna: ellenben mint már Albert Király idejében megtiltatott az idegen hibás pénznek behozatása az Országba, úgy Ferdinánd Királyunk alatt eltiltatott a' Lengyel pénz.

Valamint ezen bölts Királyunk első Ferdinánd, úgy az ettől származott Felséges Királyaink mindnyájan fő Királyi gondjoknak esmerték azt, hogy a' pénz' dolga jó állapotban maradván, az Ország mind mind inkább boldoguljon, Harmadik Károly Király alatt eltöröltetett a' Kurta és vonás forint: amaz ötven: emez pedig ötvenegy Krajtzárt ért vala. Meghatározatott mindeféle pénznek értéke, különösen: hogy a' forint száz kispénzt; a' garas pedig öt kispénzt, avagy három Krajtzárt érne. Amaz elfelejthetetlen Mária Theresia Királynénk pedig len úgy intézte, hogy a' mint a' szükség kívánja, annyi apró pénz, ugymint garas, poltura, kispénz veretessék. Ugyan ezen Ditső Királynénk temérdek sok tíz, és huszkrajtzárosokat veretett, és gyönyörű egyszerű, és kétszerű, Körmöti Aranyokat. Osztan hogy a' Királyi Kintstár; és a' Nép' szükségén segítene; rézből is igaz mértékű polturákat, krajtzárokat, és kispénzeket apróbbakkal együtt bőven veretett: valamint az ő Nagy Atyja Leopold Tsászár, és Apostoli Király ezüst Heteseket, és Máriásokat. De második József Tsászár, és Apostoli Király

minden előtte volt Magyar Királyokat felül haladta az aranypénznek elszaporításában, úgy hogy a' mezei Emberek között is közönségesen forogna az.

Megfogyasztotta ugyan ezen Királyi Kintstárt a' Török háboru; de még inkább a' minden Királyok ellen támadott Frantzia háboru, úgy hogy ditsően uralkodó Ferentz Királyunk kén-telenítettnek papiros pénzzel azonn segíteni.

VI. S Z A B A S Z.

A Magyarok Földjéről.

Ezen Földet valamint fegyverrel szerzették, úgy mind eddig meg is tartották ditsősségesen a Magyarok: ugyan ez a Magyar Ország, melly Austria, Morva, Szilézia, Gallitzia, Bukovina, Erdély, Oláh Ország, Szervia, Slavónia, Horvát, és Stajer Ország Közt fekszik a' mérséklett övezet alatt négy ezer két száz harmincz négyszeg mértföldnyi terjedéssel a' természetnek majd minden javaival bőven megáldottva. Azért az ő majd tíz millió Magyarjait úgy kielégíti, hogy a' szomszéd Nemzeteknek is bőven juttathatnak többféle javaikból, főképpen pedig bor, buza, mindenféle marha, gyapju, dohány, méz, viasz, hamu, zsír, és egyébfelekből. Mind ezek Magyar termések lévén, éktelen tudatlanság jókat árulják-e ezen Magyar Hazának azon Polgárjai, a' kik magokat Magyaroknak lenni nem esmerik. Több tavai közt a' Balaton, és Fertő egész Tengereknek látszatnak; és nem csak jó halakkal, és többféle szárnyos vadakkal, hanem náddal is bőven szolgálnak; amannak a' Fogas nevű hala Betsben is igen kapós. Folyóji igen számosak, és hasznosok mellyek közt legjelesebbek a' Duna, és Tisza: mert ezek nem csak sok jó halakkal, és a' Kereskedő hajók: Költöztetésével használnak; hanem az Ország' elkülönözésére is szolgálnak, mindenikről két kerület neveződven, ugymint: Dunán innen, Dunán túl; Tiszán innen, Tiszán túl-Kerület. De minthogy minden Embernek az a' part esik innen a' honnét maga vagyon; amaz pedig túl: azért én valamint a' Magyarok Historiájában, úgy ezen Munkám-

ban is azon Folyóknak jobbjáról, és baljáról nevezem e' Kerületeket, ugymint: Dunajobbi, Dunabali; Tiszajobbi, Tiszabali Kerületeknek. Mert a' bizonyos, hogy ezt az idegen okos Ember is mindjárt érti, tudván; hogy, valamint az Embernek, úgy a' Folyónak is menetele szerint esik jobbjá, 's balja, Ezen Kerületeket a' Katonai dolgokra nézve rendelte először a' vitézlő Magyar Nemzet; hogy azoknak mindegyikében egy Vezérkapitánnyal mindenkor kész lenne az ottani Nemesség támadó Ellenség ellen a' Nádor Ispány Fő Vezérkapitánysága alatt. Sőt a' Vármegyei Banderokon kívül, melyekről már emlékezünk, voltak, valamint a' Királynak, úgy a' nagyobb birtokos Uraknak is Banderjaik, az az, Katona Zászlós Népeik az ő gazdag Hazájoknak védelmezésére. A' Királyi Bander ezer Vitézből, egyéb egész Bander négy száz Vitézből áll vala; mint ezt Sigmond, és II. Ulászló Király' Végzeményjében láthatni, Melly Végzemények ki is jegyezték a' Banderos Urakat, ezeknek tehetsége szerint. Így a' Horvát Országi Bane, az Erdélyi Vajdaé, a' Székelyek Grófjaé, és a' Temesvári Grófé ezer Vitézből álló, mint a' Királyé. Egyéb Bánoké egy egész, az az, négy száz Vitézből álló. A' többi Fő Uraké az ő Jobhágyaiknak száma szerint határozottatott. A' Fő Papoké pedig e' képpen: az Esztergomi Érseké, és az Egri Püspöké két egész, az az, nyoltz száz Vitézekből álló. A' Kalocsai Érseké, Várad, Pétsi, Erdélyi, Zágrabi Püspököké, és az Auránai Prioré—egy egész. A' Györi, Veszprimi, Vátzi Püspököké; Esztergomi, Egri, Erdélyi, Pétsi-Kaptalanoké; Várad, Szent-Mártoni, Pétsvárad, Apáturoké, és a' Lövöldi Kartuzián Barátoké-fel. A' Bosnyai, és Csanádi-Püspököké; Székesfejervári Kánta-

lané, és Szekszárdi Apáturé - negyed Nyitrai, és Szeremi - Püspököké; Bácsi Káptalané; Zobori Apáturé; és a' Tételi Préposté - nyoltzad, az az, ötven Vitézből álló Bandér Tetemesen nevekeden pedig a' Magyar Haza a' meg hódított Országokkal; és Tartományokkal, az ő Hada is nagyobbodott; De, valamint azon Országokat, 's előbb ezen Hazaföldjét tulajdon erejével maga hatalma alá ejtette a' Magyar Nemzet; úgy most is maga, és Királyja' védelmére minden alkalmatossággal kitünteti az ő vitézlő erejét. Ennek nagyobb esmerésére szükséges legalább rövideden irányunkhoz kepest minden részeit édes Hazánknak előadni Emlékezünk immár; hogy mindjárt Árpád ezen általa diadalmasan nyert téjjel, mézzel folyó Földet bizonyos Megyékre osztotta, 's azokat az azokban állított Váraktól elnevezte. Szent István Király pedig azután több Vármegyékre még tökéletesebben felosztotta ezen Magyar Földet, mellyek Tzimere egy Pais, lapjának egyik felén az Orzágnak négy nagyobb Folyójit; a' másikon három nagyobb Hegyeit a' Koronával, és Kettős Kereszttel ábrázolván. Ennek mostani Vármegyéjít tehát Betű rend szerént úgy rajzolom-le, hogy először mindenikének fekvését, és minéműségét; továbbá minden Városait, vagy jelesebb Helyeit Különösen; osztán betű szerrel minden Helységeit, és Pusztájit, végre minden kiesmért Földes Urait Ki nyilatkoztassam.

Abaujármegye, Zemplén, Torna, Borsod, Sáros, és Szepes Vármegyékkel környöztetve olly földet foglal, mellyen bővséggel terem bor, gabona, arany, ezüst, többféle értzekkel, és drága Kövekkel, mellyek közt az Opál olly szép, hogy ennél szebbet sehol sem talál-

hatni. Makkos erdősége sok ezer sertést hizlal. Jó halakkal tenyésznek folyóvizzei, mellyek közt nevezetesek a' Bodva, Hernád, Sajó, Tarta. Nepe többnyire egész Magyar, az az; nemtsak Hazájával, hanem Nyelvével is, 's a' Kassai Püspökséghez tartozik. Jeleskedik Kassa Királyi Várossal, és Erősséggel, mellyet ékesít Szent Ersebet roppant Temploma, a' Megyész Püspöki Szék, és Káptalan; a' Kamarai Igazgatás; Fegyvertár; a' Királyi Akademia, és Fő Gymnázium; a' Tudományok Kassai kerületének Fő Igazgatása; a' két nagy Kazárnya; Fenyítékház; Tűzpor, és Papiros malom. — Jászó sem kevés ékességére vagyon e' derék Vármegyének a' Prémonstráti Prépostságnak szép Templomával és Kastélyjával, 's Márványbányájával, és régi Törvényes Levéltárjával. Abaujvárt most tsak a' Vármegye' Neve hiresíti. - - - Többi Helyek:

Aba. Alpár. Apáti. 2. Aranyadka. Aranyitka. Arka. Aszend. Baksa, 2. Bakta. Balitta. Balog. Bartza. Baska. Baskó. Bátor. Battyok. Béla. Benyék. Bereg. Berenos. Beret. Berkifalva. Bernátfalva. Bezter. Biste. Bocsárd. Bód. Bodoló. 2. Bógdány. Boldogkö. Boldogkövárálja. Bologd. Borda. Bosva. 2. Bozita. Böcs. Bód. Bölse, 3. Buzafalva. Buzinka. Búd. Büttös. Csaj. 2. Csákány. Czece, 2. Czekeháza. Csécs. Csenete. Csobád. Csontosfalva. Debród. Deczháza. Detek. Devetser. Dobsza. Ents. Enyitzke. Eublak. Fáj. Fantál. Filkeháza. Fony. Forro. Fulókeres. Füged, 2. Füzér. Füzi. Gadna. Gagy, 2. Garadna. Garbótz. Gard. Getse. Gibárt. Golop. Gombos. Görösdia. Göntz. Gönyü. Györgyi. Györke. Halmáj. Hámor. Haraszti. Hatkótz. Héce. Hetény. Hetrik. Hilló. Him. Homród. Horváti. Huta. Hutka. 2. Icla, 2. Inants. Janók. Jánosd. Kacsik. Kajata. Kalsa. Kány. Karátsond. Kázmér. 3. Kéked. 2. Ke-

Ietsény. Kemej. Kementze, 2. Kenyhetz. Kér,
 Kercs. Keres, 2. Keresztete. Keresztpataka. Ki-
 nisz, 2. Királynép. Kisfalu. Komorótz. Komlós.
 Komlóska. Korlát. Kudor. Kupa. Lántz. 3. Le-
 benye. Léh. Lengyelfalva. Litka. Lőrintzke. Lu-
 ba. Makrántz. Martzinfalva. Mátyásháza. Metzen-
 szajf, 2. Mera, 2. Migletz. Miklos. Mikóháza.
 Mindszent, 2. Misle. 2. Mislóka. Mogyorós.
 Mogyoróska. Monyoróska. Nádasd. Nádaszka. Né-
 meti, 2. Novaj, 2. Nyiri. Oltsvár, 2. Onga.
 Opatz. Osva. Pálháza. Pamleny. Pány. Pányok.
 Pedér. Pere. Perecsé. Perény. Petri. Píntzend.
 Pirend. Pocsaj. Polyi. Pradsáryár. Preheding.
 Prépost. Pukkantz. Púsztafalva. Radvány. Rákos.
 Rank. Rás. Razsony. Redmetz. Regétz. Regétzke.
 Réka. Reste. Rozgony. Rövidszer. Rudnók. Rusz-
 ka, 2. Satza. Sáp. Sárvara. Sebes. Selyeh. Semse.
 Sepsi. Somos. Szakái. Szala. Szalántz, 2. Szantiská.
 Szántó. Szászfa. Szebény. Szédletz. Szemere.
 Szend, 2. Szent-András, Szentistván. Széphá-
 lom. Széplak. Szeszta. Sziget. Szikszó. Szina. Szi-
 nye. Száros. Szöled. Szolnok. Szurdok. Tenger-
 falva. Tomor. Tökés, 2. Telkibánya. Ujfalu, 3.
 Ujlak. Ujváros. Vadász, 2. Vajda Vájkótz. Vécse.
 Vendégi. Vilmány. Vily. Visoly. Zdoba. Zsadány.
 Zsebely. Zsír. Zsobrak. Zsujta.

Földes Uraságok: F. Királyi Kamara. Kassai
 Püspök, és Káptalan. Szepesi Püspök, és Káp-
 talan. Rosnyai Püspök. Jászói Prépost. Nagy-
 szombati Seminárium. Religyiói Kintstár. Tu-
 dományi Kintstár. G. Aspermont. G. Andrási. G.
 Keglevits. G. Károlyi. G. Csáky. G. Forgáts.
 G. Barkótz. G. Vandernot. B. Meskó. B. Fisser.
 G. Fekete. B. Ortzy. B. Vétsey. Kassa Városa.
 Bartzai. Pétsi. Jakabfalvai. Nagy. Zombori. De-
 metzki. Szentimrei. Borbély. Boronkai. Szeren-
 ci. Tende. Keltz. Patay. Szirmay. Fáy. Fantali.

Ternyei. Kászónyi. Semsei. Keszely. Kátsándi. Szatmári. Domonkos. Dezsöfi. Lántzi. Mednyánszki. Palásti. Orosz. Sós. Krajnik. Kazintzi. Puki. Vitéz. Szemere. Farkas. Horke. Orbán. Nováki. Vaj. Motsári. Szétsi. Komáromi. Darvas. Onodi. Ötvös. Ketzér. Tiszta. Vendégi.

Aradvármegye, Erdély Ország, Krassó, Temes, Torontál, Csanád, Békés, és Bihar-Vármegyék között a' Csanádi, és nem egyesültt Aradi Püspökségben átaljában termékeny, főképpen borban, és buzában. Hires a' Ménesi bora, hamvas almája, és jó izü dinnyéje. Maros Folyója jó halakkal bőves; valamint Erdősége Vadakkal. Népe többnyire Oláhul beszél, mind eddig meg nem hódolván az Ötet ápolgató Hazája' Nyelvének. Fő Városa Ó Arad, a' mellytől neveződik, a' Maros' partján jó kereskedéssel, a' nem egyesültt Püspök' lakásával, Királyi Gimnáziummal, Sz. Ferentz' Szerzete' Templomával, és Klastromával, és a' Nemes Varmegye' Házával diszeskedik. — Uj Szent. Annát egy régi Vár, és a' T. Piáristák' Oskolája teszi nevezetessé.

T. H. Aézne. Agris. Agya. Alatka. Algyesty, Almás. Almaszeg. Apatelek. Apáti. Aprits. Arak. Aranyág. Baja. Baka. Baltele. Barakony. Barda. Barnatzel. Basarága. Báta. Bélzerénd. Benedikó. Berendia. Berza. Berzova. Bodora. Bodrás. Bogszetz, Bogyest. Bohány. Bokszeg. Bontzesd. Boros. Borossebes. Borstelek. Bököny. Brusztureski. Butsava. Busák. Buttyin. Csala. Csermő. Csicsér. Csigerd. Csill, 2. Csintye. Csoresi. Dezna. Diets. Dombravitza. Dontsen. Drautz. Ducis, 2. Dud. Dultsele. Elek. Erdőhegy. Fejéregyház. Félegyház. Felménés. Fénlak. Fényes. Feritse. Földvár. Gaja. Gál. Galsa. Glogovátz. Gorosdia. Govosdia. Gros. Guranotz. Guba. Gyarmat. Gyarmata. Gyorok. Gyulitza. Halalis. Hatintz. Hetvenes.

Hódos. Hold. Hontizó. Hontzisor. Jászpél. Ignes-
tyi. Ilgyó. Iltyó. Iratos. Jánosháza. Járkostó. Je-
nő. 2. Jószas. Józshely. Kakaró. Kakuts. Kamarás.
Kaprutza. Kavna. Kendertó. Kér. Kerek. Kerelős.
Keresztur. Kertes. Kerülest. Keszi. Kisindia. Kila-
dova. Kotsoba. Konop. Kontrató. Kovásintz. Kraj-
kó. Kraszta. Krokna, 2. Kujed. Kurtits. Kurvakér.
Kutas. Kuvin. Kőakna, Láz. Lugozi. Lunka. Lu-
pest. Lökősháza. Madris. Magyarát. Manderlok.
Menes. Mézes. Mikalaka. Milkova. Milova. Mi-
nyád. Miske. Mondorlak. Monyásza. Monyoró.
Moroda. Mutsa. Mustyha. Musztesty. Nadab. Na-
dalbesti. Nádas. Nagyg. Nagypél. Nyagra. Nyék.
Obersia, Otlaka. Otvas. Ötvenes. Panád. Pan-
kota, 2. Papokháza. Paulitz. Pétska, 2. Pereg,
2. Peresty. Pernyesd. Petrits. Ples. Plop. Pre-
zesty. Radna. Ravna. Repzeg. Revetes. Rófia, 2.
Sarló. Sebes. Segá. Seprős. Sikló. Silingyia.
Simánd. Sionda. Sofronya. Sólomos, 2. Somos.
Sunka. Szabadhely. Szakáts. Szaturó. Székáts.
Székudvar. Szeledsány. Szelestye. Szemlak. Szent-
anna. Szentmárton. Szentpál, 2. Szenttamás. Szerb.
Szeróság. Szikula. Szinyittyé. Szinytye. Szlati-
na, 2. Szoborsin. Szoróság. Szuzány. Szőlős.
Talpas. Tántz. Tautz. Temesesty. Ternova. Tok.
Tótvárád. Trójás. Tőviségyszáza. Ujfalu. Ujpau-
lis. Vadász. Vajvogyen. Vallemare. Varjas. Varsánd,
4. Vazója. Világos. Vinyestyé. Zaránd. Zemer-
zel. Zerend, 2. Zimánd. Zimbró. Zúgó. Zsulitza.
Zöldes.

F. U. Felséges Királyi Kamara. Nagyvára-
di Püspök. G. Königszeg. G. Károlyi. G. Gyul-
lay. G. Fekete. B. Peterfi. B. Venkheim. B. Pich-
ler. B. Vitézvári. Simonyi. Világosvári. Bohus.
Almási. Lovász. Rászonyi. Institoris. Inkey Gyó-
roki Edelspacher. Forrai. Lengyel. Tibolt. Tő-
rök. Martzibányi. Szalpek. Józsa. Csernovits. Ma-

gótsi. Pető Abrahámfi. Bésán. Vásárhelyi. Stanislovits. Pongrátz- Andrényi. Deső Sanka. Balás. Kováts. Bittó. Aradi. Urbányi. Bokdánovits. Névery. Izsáky. Tökölyi. Atzél. Vörös. Keresztes. Bánhidi. Somogyi. Kornéli. Bernárd. Bene. Butzurka. Házi. Vizer. Pulay. Egyed. Remekházy. Nikolits. Hampel. Liebenberg. Kövér. Bosnyák. Dietrich. Derra. Wurm.

Arvavármegye Szilézia, 's Gallitzia Országok, Lipto, Turótz, és Trentsén. Varmegyék Közzé szoríttatván, annál nagyobb benne a' szorgalmatosság. Nagy fenyőfái között tenyésznek a' medvék, farkasok, rókák, és zérgék. Az árpán, Zabon, és ikritzán kívül bőven terem benne a' len, és földikörte. A' nagy erdőségből szép nyeresége vagyon; Különösen a' fenyőolajból. Juhokkalis bővelkedik. Folyóji. Árva, Béla, Jellesnya, Parnitza, Sztudena, és Tserna. A' Magyar Földnek ezen Része' Lakosainál legkevesebb tekintete vagyon a' Haza' Nyelvének; mert ezek mind Tóth Nyelvűek; és csak a' Fő Nemesek, 's a' Kereskedők jeleskednek a' Magyar Nyelv' tudásával. A' Szepesi Püspökséghez tartoznak. — Árvavár a' magas Kősziklán mostis erősen áll, noha nem olly jó állapotban, mint Mátyás Király idétt: fenn tartja mindazáltal ditsősségét a' Nemes Vármegye Nevével. Alsó Rubin az Árva vize mellett azzal nyerte - el itten az elsőséget; hogy a' Nemes Vármegye ottan tartja az ő Gyűléseit.

T. H. Árva. Babin. Bielipotok. Biszteretz. Breza. Brezovitza. Buhró Bukovina Bzinne. Csimhova. Dedina. Dluha. Dubova, 2. Erdődke. Farna. Getzel. Habonka. Hamri, 2. Harkabuz. Isztebnye. Jablonka. Járkí. Jaszenitza Jaszenova. Jelzova. Jeszenova. Felső Rubin. Klin. Knyáza. Kralován. Krasznahorka. Kriva. Kruzeznitz. Ku-

lits. Lodomér. Ladonka. Laukó. Lehota, 2. Lenotka. Lestine. Litsek. Lieszek. Lipnitz, 2. Loktza. Lomna. Malatina. Medvetz. Medvedzia. Medzibrod. Mokrágy. Mutne. Nagysalu. Namesztó. Nisnya. Novotti. Oravka. Oszada, 2. Oszadka. Parnitz. Pekebik Podbiel. Podok. Podolk. Pokriváts. Polhora. Poruba. Potok. Pribis. Putzó. Rabcsa. Rabtsitza. Revisnye. Rustin. Stepano, 2. Szárnya. Szernyátze. Szihelne. Szlanitza, Szukaháza. Trsztenna. Turdos. Turdossin. Tyapessó. Uszya. Vanyovka. Vaziló. Vavretska. Veszele. Vilanova. Zabidó. Zubrets. Zakamene. Zaskó. Zaskal. Zasztriva. Zubretz. Zubritza, 2. Zubrolava.

F. U. Felséges K. Kamara. H. Eszterházy. Religyiói Kintstár. G. Erdödy. G. Zichy. G. Pálffy. Medvetzki. Plati. Bajtsi. Rakovszki. Kubinyi. Abafi. Medzidbrodzki. Zmeskál. Revitzki. Bukovinszki. Meskó. Benyovszki. Dedinszki. Okolitsányi. Gyurgyovits. Loktánszki.

Bácsvármegye, ujra ezer nyoltz száz Kettőben véle egyesítettvén Bodrog. vármegye, derekasan nagyobbodott. Fekszik Csongrád, Torontál, Szerem, Verőtze, Baranya, 's Pest. Vármegyék, és Kis Kunság Között a' Kalotsai Érsekségben. Földje a' nélkül, hogy trágyáztatnék, mindenféle gabonát bőven terem. Bora, és gyümöltse is elég vagyon; ménesse, gulája, és juhnyájja igen Számos: legjobb halakkal, és szárnyas vadakkal is bővelkedik. Folyóji: Duna, Tisza, és Ferentz Király Tsatornája, melly keresztől vágja az egész Vármegyét nagy hasznával a' Kereskedésnek. Tawai is Számosan vannak. Szép erdő nélkül sem szűkölködik. Népe izmos, és a' Hazain kívül több Nyelvekre Oszlik. — Szent Maria, vagy Szabadka, egy a' legnagyobb Királyi Városai között Magyar Országban, Gymnáziummal, két Templommal, nagy Kaszárnyával,

val, és a' Városnak roppant Házával ékeskedik, Nagyon foly itt a' Kereskedes marhával, loval, gyapjuval. Két Faluja tiz Pusztája vagy on határjában. — Zombor Királyi Város is a' nagyobbak közül való; s diszeskedik a' Királyi Kamarai Adminisztrációval; az Ó Hitü Falusi Tanítók' Szemináriumával; a' Vármegyének ritka szépségü Házával. — Ujvidék Királyi Város a' Duna mellett Péterváradnak erányjában, hajó hid lévén közöttök Szinte olly Népes, a' Bátsi nem egyesült Görög Püspök' lakásával, Királyi Gymnaziummal, hat Templommal jeleskedvén. Kereskedése igen eleven. — Bács Érseki Város a' Mosztonka vize mellett mind eddig azon ditsóséggel jeleskedik, hogy az ő Nevével nevezkedik e' Nemes Vármegye. — Baja kereskedő Város a' Duna' partján több Templomokkal, és a' Franciskánusok' Gymnaziumával.

T. H. Ada. Adorján. Almás. Alpár. Apatin. Bácsujfalu. Bajmak. Bajsa. Baratska. Betse. Begets. Béla. Belad. Bereg. Bezdán. Bikity. Bilets. Bikova. Bodgyán. Bogojeva. Bogyán. Borota. Borsod. Bratyevitz. Breztó. Breztovátz, 2. Búkin. Bokovátz. Bukur. Bulkez. Csanász. Csantavér. Csátália. Csávoly. Cséh. Csék. Csene. Cserkvenyák. Cserve. Csesztó. Csikerja. Csitsova. Csonaplya. Dántova. Dérony. Devetser. Dorozló. Drágova. Duboka. Feketehegy. Fény. Filipova. Földvár. Futak, 2. Gajdobra. Gákova. Gara. Gardinovátz. Glozán. Gradina. Gyántáros. Gyékénytő. Gyumrim. Gyurity. Gyurgyim. Hegyes. Hódság. Istvánmegye. Ivánka. Ivanoszellő. Jankovátz. Járek. Kalatsa. Kamendin. Kandia. Kanizsa. Karankoria. Katymár. Kelebia. Kelés. Kér, 2. Keresztur. Kernyája. Kétvilló. Kipova. Kiszáts. Kiszzállás. Kobut. Kuczura. Kula, 2. Kulpin. Hunbaja. Kupisina. Kuriakovátz. Kutas. Kö-

Magyarok esmérete. D d

kut. Lalítý. Legyen. Likas. Ludas. Madaras. Mándra. Mártonyos. Mátéháza. Mateovits. Mélykut. Mertvályos. Milititz. Mohol. Monostorszeg. Nagyféný. Nenadity. Novoszelló. Obronyátsa. Obrovázt. Omorovitza Osztorák, 2. Palàmitska. Palánka, 2. Parabuty. Paraga. Patsér. Perleg. Petrozel. Petrovatz. Petrovozel. Pirnitza. Píros. Pionitza. Platna. Prekaja. Prigrevitz. Rantsevó. Rastina. Rém. Rigitza. Roglatitza. Sándor. Söve. Szájlova. Szántova. Szeghegy. Szelentse. Szentivány, 2. Szenttamás. Szentá. Szilbás. Sziregi. Szivázt, 2. Szovrony. Szonta. Stanitsits. Sztapár. Tataháza. Tavankut. Temerin. Telek. Tivitska. Topolya. Tornyos. Torzsa. Tovarisoa. Turja. Ugarszta. Ujfalú. Vajszka. Vantelek. Vaskut. Veprovázt. Verbász. Verusity. Vranýest. Vukova. Wizes. Zobnatitza. Zside.

F. U. Szent Korona. K. Kamara. Kalotsai Érsekség. H. Grasalkovits. G. Brunszvik. Szabadka Városa. Zombor. Vára. B. Ortzi. B. Kray. Szétsén. Cseh. Sztratimirovits. Latinovits. Csejte. Gromán. Zakó. Vojnits. Lenkovits. Pílaszanovits. Zlinski. Márfy. Németszegi. Antonovits. Mészáros. Potskai Sándor. Szalay. Polyák. Kászonyi. Matyasovszki. Császár. Szukíts. Milaszin. Guganévits. Horvát. Koronai. Kováts. Siskovits.

Baranyavármegye határos Bács, Tolna, Somogy, és Verötte — Vármegyékkel a' Pétsi Püspökségben. Derék erdeji, és szőlős hegyei vannak: amazok mindenféle fákkal; emezek híres borokkal szolgálván. Gabonája, burgonyája, és gyümöltse is bőven terem. Folyóji: Duna, Dráva, Karassó, és Tsele, több patakókkal együtt. Magyarjainak vannak több Különös szavai: de vannak egész Helységek is idegen Nyelvűek. — Péts Király Várossal ékeskedik, melyben a' Péter Királytól építtetett Szent Péter Tem-

Temploma felülhaladja nagyságával Magyar Országnak minden egyéb Templomait; úgy a' többi Püspökeit az ottani Püspök az ő Érseki Palástjával. Kalán itt lévő Püspök nyerte ezt először Romából az ő nagy érdemeire nézve második András Király idétt; Mária Therésia' Országlásakor pedig Klimó György nagy Erdemű Pétsi Püspöknek adatott azon Romai Kegyelem, hogy azon Érseki Palásttal állandóan jeleskednének a' Pétsi Püspökök. Ugyan az említett nagy Püspök építtetett az Ursulina Apátság' számára is, szép Templomot, és Klostromot; egy ropant Püspöki Könyvtárt állított, és Pénzkabinétet, a' mellynek Lajstromát használtam én is ezen Munkámban. E'felett Szerzett egy Könyvnyomtató Műhelyt, és Papirosmalmot. Ékesíti e' derék Királyi Várost a' Jesuitáknak épült most a' Ciszterciták' birásában lévő gyönyörű Templom, és Klostrom, a' Gimnáziummal együtt; úgy a' Franciskánusok, és Mizerikordiánusok' Klostromával, 's Templomával. Híresek a' Timárjai, és a' marhával, sertéssel, dohánnyal, 's gubatsal való Kereskedése. Itt tartatik a' Nemes Vármegye' Gyűlése is. — Baronyavár a' Nemes Vármegye nevezésével, és Postával jeleskedik. Mohács legszomorubb történetére emlékezteti a' Magyar Hazát. Most a' Franciskánusok' Templomával, 's Klostromával, és Gimnáziumával, 's a' Püspök' szép Kastélyjával diszeskedik.

T. H. Abaliget. Aderjás, 2. Alislen. Almás. Ara. Aranyos. Árpád. Aszszonyfa. Ara. Babartz. Bácsfalu. Bagora. Bakotza. Bakonya. Baksa. Bán. Bánfa. Bános. Banya, 2. Bár. Barats. Barátur. Barda. Batina. Betzefa. Bellye. Bekárd. Benge. Beremen. Berkesd. Besentze. Bezedek. Bitsérd. Bikaly. Birián. Biše. Bisztritz, 2. Boda. Budas. Bodola, 2. Bodony. Bogád, 2. Bogdasa. Boly,
D d 2

3. Bolymány. Borjad. Bosok. Bosta. Botika. Botyka. Bozók. Budafa. Budmér, 2. Bűdösfa. Bűdöstó. Bükösd. Csány, 2. Csarnota. Csazta. Cseben. Csehi. Cselye. Csepely. Cserdi. Cserkut. 2. Csibogát. Csobóka, Csun. Csuza. Dályok Dants-háza. Darás. Darda, 2. Darótz. Dellye. Dénes-háza. Devetser. Dinnyeberki. Dobóka. Dombó. Dolna. Drávafook. Dömörkapu. Egerag. Egerszeg, 2. Egregy. Egyházber. Ellend. Eugyénfalva. Feked. Főfi. Földvár. Gadány. Garé. Gerde. Gerényes. Geresd. Gilitz. Gilvánfa. Godizsár. Gordisa, 2. Gödre. Görtsön, 2. Göttös. Gyód. Gyümölsény. Gyüd. Gyula. Gyűrűfü. Hab. Haly. Hajmás, 2. Haraszi. Harkány. Harsány. Haságy. Hetschely. Heder. Helesfa. Herend. Hernádfa. Hertelend, 2. Hetény, 2. Hesvehely. Hidor. Hidas. Hidvég. Himesháza. Hird. Hirits. Homok. Hornyék. Husztót. Ibafa. Illotska. Iparsfa. Izsép. Ivány. Iványbattyán. Jagonak. Jakobfalva. Jánosi, 2. Jenő. Jenye. Kaán. Katsfalva. Katsota. Kákits. Kalandos. Kápolna. Karáztodfa. Karants. Kárász. Kartsota. Kassa. Kassad. Katadfa. Katoly. Kékes. Kékesd. Kemend. Kéménd. Kemes. Kemse. Keresztur, 2. Keskend. Keszü. Kisder. Kisfalud. Kispéterd. Kistelek. Koha. Komló. Kopáts. Koros. Korpád. Kovátsida. Kovátzena. Kozár, 3. Kő. Köblény. Kőkény. Kölked. Kőrös, Kövesd, 2. Lak, 2. Lantsuk. Lapátsa. Laska. Laskó. Liget. Lintód. Lipovitz. Lippova. Liptód. Lothárd. Lóts. Lukafa. Lusok. Luts. Magóts. Magyarország. Márs. Malom. Mánfa. Maraza. Marótzfa. Marok, 3. Martintza. Mártonfa. Matty. Meeske, 2. Megyefa. Mekényes. Meköd. Meszes. Mitske. Mindszent, 3. Miske. Mislény. Mótölád. Mogyorósd. Monosokor. Monostor. Monyoród. Monyorósd. Nádasd. Nagyg. Nagydér. Nagyfalu. Nagypál. Neke-resd. Németi. Németszeg. Nyárad, 2. Nyáros.

Nyomja. Ocsárd. Ófalu. Olasz. Old. Órfi. Oroszló. Oszd. Osztró. Ökörvölgy. Pall, 2 Palkonya. 2. Pálé, 2. Paprád. Patats. Pázdány. Pétsvárad. Pellérd. Pereked. Petárda. Petegd. Péterd, 4. Péterfa, 2. Petőtz. Petrovszki. Piski. Piskó. Pocsá. Pogány. Pölöske. Pusztafalu. Rabsántz. Rád. Rádfa. Rágotta Rákos. Ronódfa. Rátzpetre. Réfalu. Regenye Remes. Romonya. Rugasd. Sámód. Sarok Sásd. Sebes. Sepse Szebény. Siklós. Somberg. Somogy. Somon. Soros. Sörös. Szabár. Szabás. Szabolts, 2. Szag. Szajk. Szakál. Szalánta. Szalatnak. Szaportza. Száraz. Szarvasház. Szász. Szatina. Szatoristye. Szava. Szederkény. Szektső, 2. Szellő. Szemell. Szentdamján. Szentdienes. Szentersébet. Szentgál. Szentgyörgy. Szentháromság. Szentjakab. Szentistván. Szentiván. Szentkatalin. Szentkirály. Szentkut. Szentlászló. Szentlelek. Szentlörintz. Szentmárton, 3. Szentmiklós. Szerdahely. Szilágy Szilvás. Szőke. Szőked. Szőlős, 2. Szopok. Szür. Tapoltza. Tartsa. Tarrós. Tekeres. Tékes. Tengeri. Terehegy Tessény. Tessénfa Tófő. Toriántze. Tormás. Tótfalu, 2. Töttös, 3. Trinitás. Turony. Udvar. Udvard. Ugyvár. Ürög. 3. Üszög. Vagot. Vajiszló. Varasd. Varga. Varjas. Várkony. Vasas. Vasnok. Vaszar. Váti. Véghely. Vejti. Vekény. Vellin. Vemend. Vernyák. Versend. Vertike, Virlány. Virágos. Viszló. Vokány. Vörösmart. Zaláta. Zalatnak. Zengevár. Zók. Zsákos. Zsibrik. Zsiminye. Zsobák.

F. U. Királyi Kamara. Albert H. Hertzeg. Pétsi Püspök, és Káptalan. Pétsi Prépostság. Pétsi Plébánia. Pétsi Kispapság. Religioi Kintstár. Tudományi Kintstár. H. Eszterházy. H. Battyáni. G. Eszterházy. G. Battyáni. B. Hunyadi. G. Smidek T. Piáristák. T. Ciszterciták. Baranyai. Czinderi. Meltzer. Petrovszki. Horvát. Saus-

la. Siskovits. Mihálovits. Jeszenszki. Petrótzsi. Vratsits. Kapuvári. Gál. Stankovánszki. Pertz. Kajdatsi. Nunkovits. Kardos. Bésán. Boronkai. Pető. Urbényi. Boda. Balovits. Répás. Mitterpacher. Szokoli. Tsupor. Ország. Bajzát. Putnik.

Barsvármegye Kerítettven Nyitra, Turótz, Zólyom, Hont, Esztergom, és Komárom. Vármegyékkel, arannyal, ezüsttel, 's egyéb értékekkel gazdagítja a' Magyar Hazát. Mézzel is bővelkedik; szépen terem gabonája is: lege löje jó lévén, marháji is szépek. Bort Középszerűt szüretel. Ferdőji nevezetese. Garan folyója nem Kevés hasznára szolgál. Népe a' felső részen Tótul, az alsón Magyarul beszéll. Egy része az Esztergomi Érsekségben; mas része a' Besztertzei Püspökségben vagyon. — Körmözt szabad Királyi Városa első a' Banya Városok között a' Banya Hivatallal, szép Templomokkal, 's egyéb Házokkal diszeskedik, mellyek közt emlékezetes a' Pénzverőház, a' hol szoktak verettetni ama' gyönyörű Körmöztzi Aranyok; ezüst Tallérok; és Huszasok. Nevezetes a' Választóház is, holott az ezüstől elválasztatik az Arany. Királyi Gimnáziummal, és Normális Oskolával is diszeskedik e' híres Magyar Banyaváros. — Ujhánya nem forrasztja ugyan annyira a' drága értéket; Bányász Hivatal nélkül mindazáltal nem szűkölködik. — Nevezetes Mezővárosa, Léva, mellyben a' T. Piáristák hat Oskolát tanítanak. — Verebely az Esztergomi Érsek Nemesseinek Fő Helye itt lévén az ő Törvényszékek. — Ő Bars a' Vármegye nevével hirhedik.

T. H. Aha. Agó. Apáti, 4. Aranyosmarót. Arma. Bajka. Baratska. Bartz. Bellad, Belleg. Berk. Berzentze. Bese. Besenyő. Besztritsén. Brogyán. Bukovina. Család. Csánk. Csarád. Csata. Csejkő. Cseke. Cserenye. Cserlyas. Csifár,

Csuda. Damasd. Dereszlény. Dolina. Dolinka. Ebedetz. Endréd, 2. Eny. Fajkürt. Félfalu. Finta Fortál. Füs. Geletnek Malomkö Bányája nevezetes. Geztőtz. Gödör. Gyarmat, 2 Gyékényes. Györed, 2. Hámor, 2. Hecse. Hereztény, 2. Hézér. Hiód, 2. Hull. Hölvény. Ibrats. Ihráts. Iklad. Iny. Jalna. Jantsok. Jasztrab. Jelna. Kaláz. Kálna 2. Kamenitza, 2. Kaprontza. Heletsény. Hementze, 2. Herektó. Keresztur. Keszi. Kisfalud. Klatsán. Klak. Knesitz. Kolatsnó. Kopanitza. Korlát. Kosti. Koszorin. Kosztolány. Kovátsi. Kozmat, 2. Kremnitska. Krsztyene, 1. Krusevlye. Hunosó. Kurtahegy. Kuszits. Ladnó. Ladamér. Ledézt. Legentel. Lehota, 6. Lekér. Lidézt. Lótz. Lotsa. Lodány. Lót, 2. Lovtsa. Lutilla. Lök. Lülle, 2. Magas. Magaspart. Maholány. Malas, 2. Malonya. Mankózt. Marosfalva. Mellék. Mezöd. Mikola. Mindszent. Motsár. Mohely. Mohi. Munkád. Nagyod. Nagymánya. Nemtsin. Németi. Nézéd. Néver. Nevolnó. Nikófalva. Nitraszeg. Nyér. Nyevolnó. Óháj, 2. Olikó. Oroszi, 2. Orovnitz. Oszlány. Osztrogkut. Óvár. Pájer. Pázsit. Petznó. Pela. Pély, 2. Perlep. Pesér. Peszek. Peszerin. Petzerany. Pila. Pitelova. Podlusán. Pódszugy. Póla. Pozda. Preztavnik. Prokos. Pusztahatár. Rabbitza. Rádobitz. Rendve, 2. Repistye. Revistyevárallya. Rodobitz. Rohoznitz. Rudnó Saló, 2. Sári, 2. Sárkövárallya Setétkut. Simony. Sólymos. Szalatska. Szetse, 2. Szeleptsény. Szelezény, 2. Szénásfalva. Szencse. Szentbenedek. Szentgyörgy. Szentkereszt, 2. Szentmárton. Szép-lak. Szkitzó. Szklenó. Szlaszka. Szobak. Szolnitza. Szrnyosej. Szölös. Tajna, 2. Tapoltsény. Tezér. Tepla. Thazár. Tergenye. Tolmáts. Trnava. Tild. Trnavka, 2. Trubin. Töhöl. Töre, 2. Uram. Urmihály. Valkaz, 2. Valkózt. Várad, 2. Vársány. Velkopolya. Veltsitz. Veresvár. Veszéle, 2.

Veternik. Vezekény, 4. Viknye. Vieszka. Vorfa-
tza Zakil. Zavada. Zdana, 2. Zekely. Zikava.
Zlatnó. Zsarnótz. Zseléz. Zsemlér. Zsikava.
Zupkon.

F. U. Királyi Kamara. Esztergomi Érsek,
és Káptalan. Besztertzei Püspök és Káptalan,
Nyitrai Káptalan. Budai Prépost. Nagyszomba-
ti Szeminárium, Religyiói Kintstár. Lekéri Apát-
ur, H. Eszterházy. H. Koháry. G. Pálffy. G.
Esterházy. G. Migázy. G. Berthold. G. Hegle-
vits. B. Malonyai, B. Perényi. G. Holler. B.
Hellenbach. G. Amade. B. Horetzky. Brogyá-
nyi. G. Hunyady. Majtényi. Motesitzky. Kosz-
tolányi. Zerdahelyi. Bosányi. Boronkai. Balog.
Körmöztbánya Városa. Selmetzbányász Hamara.
Kazi. Jeszenszky. Tajnai. Simonyi. Szentivanyi.
Gál. Pélyi. Nagy. Emödi, Liptay. Botskay.
Szmertsnik.

Békesudrmegye, Közbevetettve Bihar, Csa-
nád, Csongrád, és Heves - Vármegyektől, a'
legjobb buzát igen bőven termő földön fekszik.
Kövér mezején öröm látni a' szép gulyákat,
méneseiket, Juhnyájokat, és, valamint buzája
őreg szemű; úgy Görögünnyéji igen nagyok.
A' méhtartás is igen nyereséges. A' három, ugy-
mint fehér, fekete, és veres Kőrösben, 's több
motsárookban szinte forr a' hal, rák, tekenős-
béka, 's különbkülönbfele szárnyat állatok, mel-
lyek Közt a' Magyar Kalpagot ékesítő szép
tollu sok Kótsagok. Hanem szöleje, 's erdeje
Kevés. Népe Hazafiságos a' Nagyváradai Püspök
alatt. — Békes Mezőváros nem csak a' Vármegye'
nevezésével, hanem gazdaskodásával, és vásár-
jaival is híres. — Magyar Gyula az Uraság' szép Ka-
stélyjával, és a' Nemes Vármegye' Házával di-
szeskedik.

T. H. Babótza. Balkány. Bánhida. Bánréve. Bánrévész. Bell. Berény. Butsa. Csátár. Csejt. Csorvás. Csudallya. Csüd. Dánfok. Décs, 2. Doboz. Endröd. Eperjes. Fás. Fejéregyháza. Felhalom. Fövényes. Füzesgyarmat. Gazmány. Gella. Gerendás. Gerla. Gintzahalom. Gostelek. Gyerta. Gyoma. Gyur. Györkey. Halásztelek. Harány. Káka. Kamul, 2. Károly. Kerek. Kerek-egyháza. Keszi. Ketegyháza. Kigyós. Királyság. Komlós. Kondoros. Ludány. Magor. Megyer. Nemetgyula. Nemeti. Oroszháza. Ötsed. Olved. Pázmánd. Pély. Póhalom. Póstelek. Remeteháza. Sima. Sopron. Szabátka. Szarvas. Szeghalom. Szénás. Szentandrás. Szentjános. Szenttornya. Tartsa. Tatárszállás. Tigye. Torda. Vári. Vese. Vesztő.

F. U. Grof. Károlyi. G. Teleki. G. Keglevits. B. Rudnyánszky. B. Venkheim. B. Boltza. Almási. Csupor. Vidovits.

Beregvármegye, mellynek Örökös Fő Is-pányja Gróf Schönborn, Marmaros, Ugotsa, Szatmár. Zemplén, 's Ung - Vármegyék, és Gál-litzia Közt gabónával, lenn, gyümölcstsel, erdővel, 's mindenféle marhával, termékeny Tartomány. Folyóji Közt emlékezetes a' Latortza, mellyben jó halak, 's rákok tenyésznek Népe többféle nyelvű; 's tartozik a' Szatmári, és Munkátsi Püspökségekhez. — Beregvár most csak a' Vármegye nevezésével jeleskedik. Beregszász Népességével, és a' Nemes Vármegye Házával betesskedik. Munkáts Mezőváros az ő híres Vár-ráról, harisnya Fabrikájáról, Sóbázáról, és az egyesült Görög Püspök Székéről nevezetes.

T. H. Abránka, 4. Adony. Almamező. Al-más. Ardányháza. Ardó. At. Atya. Babfalva. Bab-lyuk. Badaló. Balásfalva. Balásér. Barabas. Bar-kászó. Bartháza. Battyu. Betskófalva Bégány,

2. Belebele. Bene. Benedeke. Beregőtz. Bilasotitza. Bilke. Bisztra, 2. Borsova. Borsutzina. Botrágy. Breztó, 2. Breznik. Brod. Bruztova. Bubovíts. Bucsu. Bukótz. Bukovinka. Czalán. Csapotzka. Csarada. Cserejotz. Cserlenő. Csernik Csetfalva. Csolánfalva. Csoma Csomanya Darótz. Dávidháza, 2. Déda. Dertzen. Ditzkovitza. Dobos. Dohroka. Dobrony, 2. Drágafalva. Drahusótz. Dubina. Dubravitza. Dunkafalva. Duszina. Egreske. Falutska. Fedelesfalva. Fejértse Feketepatak. Fogaras. Fornos. Gajdos. Gálfalva. Gát. Getse. Gelyényes. Gergelyi Gevénsfalva. Gorond. Gulats Gut, 2. Györgyfalva. Halabor. Hankovitza. Harangláb. Hátmeg. Herzfalva. Hete. Hilkótz. Holubin. Homok. Hontza. Hukliva. Iglintz. Ignitz. Illontza. Ilosva. Isnyete. Ivatkafalu. Iványi. Izvor. Jalova. Jand. Jobovitza. Kajdanó. Kálnik. Kanora. Kászony. Kelemenfalva. Kendereske. Keretsény. Kerepetz. Kitsorna. Kigyós. Kisfalu. Klatsanó. Klastromfalva Klotskó. Klytsárka. Kotzika. Kotzaskzállás. Kotsova. Kaltsin. Komlós. Kotilnitz. Kovaszó. Kustánfalva. Kutkafalva. Kuzmina. Költény. Kövesd. Lajurka. Lanka. Lázárpataka. Lányfalva. Létzfalva. Lohó, 2. Lónya, 2. Lóza. Lutska, 2. Lukova Matsolya. Makaria. Marok. Martinka, 2. Maszárfalva. Mátyás. Medentze. Medvetz. Medvedótz. Melnitz. Miskaró. Mistitze. Mogyorós. Muzsaj. Namény. Nelipin. Nyiresfalva. Olenova. Oroszi. Oroszveg. Palánka. Papsfalva. Papi, 2. Paskótz. Paszinka. Patkanótz. Paulova. Perekeszna. Peretsirova. Petrovitz. Pisztraháza. Plavia. Ploskó. Ploskonovitz. Podorány. Polánka. Polena. Pósa háza. Pudpolotz. Puznyákfalva. Rabótz, 2. Rabovitz, 2. Rafajna. Rákos. Remete. Repele. Ribótz. Romanótz. Romottaháza. Rozos. Roztoka, 3. Rudpolótz. Runofalva. Ruzkótz. Sarkad. Seleztó. Serboti. Skuratótz. Som. Sönborn. 2.

Strojna. Surány. Szajkófalva. Szálka. Szaszoka. Szélestó. Szentmiklós. Szerentsesfalva. Szennye. Szidorfalva. Szkotárszka. Szkolotsin. Szolyva. Szatanfalva. Sztrabits. Szundahovitza. Szuszkó. Takol. Talmas. Tibafa, 2 Timsör. Tiszova. Tivador. Trostyanitza Tökés Ugórnya. Ujfalu Uklina. Várallya. Vári. Veretzke, 2. Veretetső. Vid. Víznitze, 2 Volotz. Vorotnitz. Zagylzka. Zapson. Zavatka. Zavidfalva, Zhuna. Zdenyova. Zsukó.

F. U. Királyi Kamara. Munkátsi. Basiliták G. Schönborn. G. Károlyi. G. Haller. G. Erdődi. B. Berényi. B. Gilanyi. B. Perényi. Lónyai. Gúthi Joó. Illosvay. Buday. Csató. Csomay. Hajdy Detrich. Klobusitzky. Szuhányi. Darvay. Vajsz. Meziravszky. Komonyi. Rogótz. Komlósi. Nánásy Krutsay. B. Vétsey. Nitzky. Galgótz. Sisary. Hunyady. Bertsényi. Bornemisza. Bakó. Domokos. Rátonyi. Horvát. Pogány. Szeremley. Darvas. Morvay. Várday. Besenyei. Krasznay. Ajtay. Vay. Rátz. Dolinai. Molnár. Liptsey. Bikksey. Bartóffy. Ezen Bartóffy. Nemzetségnek egyike, az Angliai Királyi Hevitzeg Kormányozónak Magyar Huszár Regementjében vitéz Kapitány. vette által Ő Szentségétől hetedik Pius Pápától azon ékes. Zászlót, mellyel megajándékozta ezen deli Regementet ezer nyoltz száz tizennegyedikben annak. emlekezetére; hogy ez vette által Ő Szentségét a' Frantziáktól, midőn Bonaparte' Fagságából megszabadított volt.

Biharvármegye, Erdély Ország, Arad, Békes - Vármegyék, Nagy Kunság, Szabolts, és Szathmár - Vármegyék mellett, hegyekkel, erdőkkel, és sík térséggel ékes; ásvánnyal, borsral, buzával, gyümöltstsel, marhával, Vaddal, 's fátzánnal gazdag Tartomány. Folyóji között nevezetes a' Körös, és Berettyó, mind a' kettő halat, és rákat; amaz pedig aranyat is termő;

valamint Tavai tekenős békákat. A' vad Oláh nyelvű hegyi Népe ugyan nem kis lonsa édes Hazánkna: de egyenes földi Népe nem csak Hazájával, hanem Nyelvévelis tiszta Magyar, és Tzimere az egész Magyar Nemzetnek; mintezt Kárdinál Pázmány Péternek, ezen Nemes Vármegye' bölts Szülöttének Magyar Könyveiben tapasztalhatni. — Királyi Városa, Debretzen, mind nagyságával, mind Hazai tulajdonságával jeleskedik, 's a' két legmagyarább Varosnak egyike, és a' Magyar Hazának Különös Ditsőssége. A' Mesterségekben igen szépen virágzik. Kereskedése, 's Vásárjai Pest Városáé után legelsők a' Magyar Hazában. Derék Aszszonyai a' Kenyér sütésben, és a' Szappan Készítésben olly jelesek, hogy elegendőképpen meg nem ditsértethetnek. A' Tiszabali Kerületi Törvényszék; T. Piaristák Szentegyháza, Klastroma, és Gymnáziuma; a' Reformátusok' nagy Temploma, és roppant Kollégyioma, melly gazdag. Könyvtárral, és Magyar ritkaságok' gyűjteményeivel rakva van; a' Város' és az Árvák' Háza; a' Nyomtató Műhely, Sóadó, és Dahányfabrika - mind annyi jelesékessegei Debretzen Városának. — Nagyvárad Püspöki Város mellyben két Katholikus, de különböző szertartásu Püspök, és Káptalan, 's Királyi Akademia, és Fő Gymnázium, mellyben a' T. Premonstrátenzisek a' Tanítók, Nemes Konviktussal együtt vagyon. Ékesítettik Szent László Királytól építtetett Szentegyházzal, a' hová temettetett holt Teste sok Tsudákkal ditsőítettett, 's több más Szentegyházakkal, és Klastromokkal; Püspöki roppant Lakóvárral, és Vármegye jeles Házával. Gerentsérjeinek Kálháji Nevezetese; valamint az ő Ásványos vizei, és Márványbányái. — Bihar most csak a' Vármegye' Nevével híresedik, melly az említett két Ka-

tholikus Püspök, és a' nem egyesült Aradi Püspök alatt vagyon.

T. H. Abrány, 2. Abriház. Acsád. Acsó. Adony, 2. Agris. Albesti. Almamező. Abnás. Abnatz. Abmosd. Alpár. Andaháza. Ant. Apáti. Ardostelek. Árpád. Artánd. Aszszonyvásár. Atyás. Bagamér. Bagd. Bagos. Baj. Bajom, 2. Bajonta. Bakonyszeg. Balatin. Balyk. Bandarászó. Bánlaka. Barakony. Baránd. Barest. Barmod. Barod, 2. Baromlak. Barifalva. Bátár. Bátor, 2. Barzest. Bedő. Begets. Belényes, 2. Bel. Belesény. Belfeyner. Bennyest. Berettyoujfalu. Besenyő. Beznye. Bikats. Birtiny. Bitka. Biztraoujfalu. Bobostya. Bodóháza. Bogsz. Bogyoszló. Bojen, 2. Bojt. Bokia. Bokonvány. Boldogaszszonytelke. Boldogfalva. Boros. Borostelek. Bors. Borz. Borzik. Bosaj. Bosod. Bosnye. Botkej. Bottyán. Böszörmény. Bragyete. Ératka. Brihen. Boss. Buesa. Bucsum. Budurasza. Bukorvány. Bunt Yosd. Burda. Buzásd. Csanálos. Csarnóháza. Csárda. Csátár. Csetzke. Csefa. Csehi. Cseke. Csekle. Csenálos, 2. Cserez. Csetelek. Czigányest. Czigánfalva. Csif. Csiszoró. Csohaj. Csokály. Csontháza. Csögme. Csömölk. Csulafalva. Dalom, 2. Damos. Dantsháza. Darvas. Déda. Dekanyesd. Detske. Derna, 2. Dezsér. Diószég. Dobrest. Dobrovány. Dobrovitza, 2. Dombravitza, 2. Dusesst. Dombrovány. Dráganyest. Dragostyán. Dratzest. Dubritson. Dumbrovány. Dzsoznán. Élesd. Érkeserü. Érsemlény. Ersenye. Esküllő. Eszi. Esztár. Fantsika, 3. Farkapataka. Farnos. Fegyvernek. Fejértó. Feketepatak. Feketetó. Félegyháza. Fents. Fényes, Fenyeres. Feritse. Foglár. Foltest. Fonátza. Forró. Forrószeg. Furta. Fügyi. Füzegy. Gaborján. Gálosháza. Ganta. Getye. Geszt. Gilány. Grilong. Grós. Gurány. Gurbesd. Guzár. Gyalán. Gyán, 3. Gyánta. Gyapju.

Gyepes, 2. Gyéres. Gyigyis. Gyorok, 2. Győrös. Görbed. Hagymád. Hajó. Harangmező. Harsány. Határ. Hegyes. Hegyesd. Hentzida. Henkeres. Hertzesd. Herpaj. Herest. Hidastelek Hódos. Hollód. Homorog, 2. Hontfalva. Hoszszuaszó. Högyest. Hőké Hőkeér. Iklód. Illye. Inand, Iraz. Isópallaga. Jántséd. Janka. Jánosd Jánosfalva. Jenő. Jukashalom. Kaba. Kanya, 2. Kakacsény. Kakad. Kakuts, 2. Kalatsa. Kálló, Kalota. Kalugyer. Kapsány. Kápolna. Karand, 3. Karasd. Karaszó. Kárbunár. Kardó. Kasmány. Kaszá. Kavasd. Rebesd. Ketz. Kemény, 2. Kemete. Kényesd. Kér, 2. Kerek. Kerekí, 2. Keresztes. Keresztszeg. Keresztur. Kérpenyéd. Kerpesd. Kesztek. Kigyig. Kimpány, 3. Kimpul. Kiralyi Kisháza. Kiskoh. Kislaka. Kismária. Kistót. Kotsuba, 2. Kohány. Rokad. Kolest. Koly. Komádi, 2. Konyár. Kopatsany. Kopatscl. Kopotsek. Korbést, Kornytizel. Koroj. Kosgyán. Kót, 2. Kóti. Kótyliget. Kovátsi, 2. Kozmafalva. Kőallya. Hölölkut. Körmösd. Körös. Körtvélyes. 3. Kószvényes. Kőteles. Kővág. Kövesd. Kövesegyháza. Közepes. Krajnitztész. Krajnikfalva. Krajova. Kreszuja. Krisán. Kristyor. Kugy. Rumanyest. Kuratzel. Ladány. Laka. Lakatya. Latóbár. Láz. Lazur, 4. Lehetcsény. Lelesd. Les. Léta. Liget. Lok. Lore. Lök. Löre. Lugas, 2. Lunka. Lunkáspirje. Macsa. Madarász. Magura. Mariaháza. Margita. Mártontelek. Marus. Medgyes. Megyer. Méhes. Mérág. Mézes. Meziád. Mezőfalva. Mitske, 2. Mihályfalva. Miheló. Mindszent, 2. Mirló. Mótásár. Mótárla. Mustó. Nadántelek. Nyárló. Nyárszeg. Nyegérfalva. Nyék. Nyeregfalva. Nyermegy. Nyesta. Nyimesd. Nyüved. Okány. Olaszi, 2. Oltsa. Oros. Oroszi. Ossi. Ottomány Ökrös. Örvend. Örvényes. Ősi, 2. Patz. Patzal. Pallaga. Páli, 3. Palota. Pankota. Pánt. Pantasest. Pap-

mező. Pata. Patak, 4. Pelbárhida. Për Peres.
 Pestere. Pestes. Péterd, 2. Péterháza. Petlend.
 Petri, 2. Petrilend. Petrótz. Pintekhalma. Pirts.
 Piskolt. Potsaj. Potsavelest. Pojana. Pojen, 2.
 Poklostelek. Poklusa. Poklusitza. Pokola. Poko-
 lest. Ports. Pósa, 2. Posaj. Pósalaka. Posga.
 Preszaka. Püski. Püspöki. Rabe, 2. Radvány.
 Regény. Remete. Répáskeszi. Részege. Rév. Réz-
 bánya. Rieny. Riöszel. Rikasd. Rippa. Rogótz,
 2. Rojt. Rontó. Rósa falva. Roscia. Rotavest. Sá-
 lyi. Samson. Sáránd. Sarkad. Sarkő. Sarszeg, Sas.
 Sastelek. Sávoskut. Sebes. Segesd. Serges. Siad.
 Sitér. Süvegd. Szabólt. Szaka. Szakáts. Szaka-
 dat. Solymos. Sólyom. Somály. Somogy. Sonko-
 lyos, 2. Sovárhegy. Spinus. Stej. Strakos. Sust.
 Szakál. Szalats Szalárd. Száldobágy. Szalka. Sza-
 lonta. Szántó, 2. Szárkő. Szászfalva. Szávojen.
 Szeben. Szék. Székelyhid. Székelyváros. Székely-
 telek. Szelénd. Szelistye, 4. Széltálló. Szendrits.
 Szentandrás. Szentdienes. Szentelek. Szentjános.
 Szentimre. Szentjób. Szentlázár. Szentmárton.
 Szentmiklós, 3. Szentpeterszeg. Széplak, 2.
 Szerbest. Szerrep. Szerges. Szikhat. Szil. Sziad.
 Szód. Szohodol, 2. Szokány. Szoldobágy. Szom-
 batság. Szovahegy. Szudrits. Szunyogd. Szurdok.
 Szőlős. Tagadó. Talmáts Talp. Tamásda. Ta-
 mási, 2. Tartsa, 2. Tarján. Tarkajtza. Tárkány. Ta-
 sádfő. Tatárfalva. Tatáros. Telegd. Telek. Teleki.
 Telkesd. Telki. Telmegye. Tenke. Tepe. Terebes.
 Terje. Terpest. Tinód. Told. Tolna. Topa, 3.
 Topest. Torda. Tótfalu, 2. Tóti. Tulka. Turbu-
 rest. Tölgy. Töttös. Udvari. Ugra. Ujlak, 4.
 Urtsest. Uszad. Uszopa. Urgeteg. Ürögd, 2.
 Vadász. Vajda. Vajdafalva. Valány, 2. Valenyagra,
 2. Vañtsod. Várviz. Vasad. Vasánd. Vásárhely.
 Vaskótz. Véd. Vekerd. Velentze. Venter. Veresan.

Vértess. Vértzár, 2. Virtsolog. Vojény. Volány. Völgye. Zaránd. Zomlin, 2. Zsadány. Zsáka.

F. U. Felséges. Királyi. Kamara. Nagyváradi Püspök. Káptalan, és Szeminárium. Nagyváradi Orosz Püspök. Nagyváradi. Prépost. Szent. Jóbi. Apátur. Religyiói, és Tudományi. Kintstar. H. Eszterházy. G. Csáky. G. Teleky. G. Toldi. G. Batthyáni. G. Károlyi. G. Revenhüller. G. Andráshy. G. Gyulay. G. Haller. B. Vétsey. G. Dietrichstein. B. Bruder. Csanády. Petsi. Rédey. Fekete. Kornis. Ugray. Baranyi. Böthi. Suller. Fráter. Bogosy. Hódosy. Boronkay. Tisza. Drágosy. Szilágyi. Dravetzky. Szentiványi. Buday. Servánszky. Mészáros. Uza. Vadas. Komáromy. Nadányi. Ilosvay. Csongrády. Eödföny. Huszár. Várady. Kazintzy. Miskoltzy. Thurzó. Szláv. Juritskay. Szénásy. Bogáti. Dobay. Jasztrabszky. Torotzkay. Kelemen. Pongrátz. Tokody. Vay. Balku. Ertsey. Topay. Pázmány. Dobozy. Belitzay. Hatvani. Sánta. Domokos. Revitzky. Satsvay. Barcsay. Klobusitzky. Almásy. Száraz. Szerdahelyi. Jakabfy. Horvát Debretzen. Város. Szoboszló. Hajdúváros. G. Zichy.

Borsodvármegye. Környékeztetvén. Abauj, Zemplén, Szabolcs, Heves, Nógrád, Gömör, és Torna. Vármegyéktől, a' Magyar Haza' legáldottabb Vármegyéjének egyike. Sík térsége a' legjobb buzát, 's egyéb gabonát bőven termi; Kővér legelője nagy számmal neveli a' szarvasmarhát, lovat, és juhot; szép erdősége számtalan sertéseket hizlal. Hegyei részént jó bor termők; részént Vashányakkal, hutákkal, mészégető Kementzékkel, gyöngyházos Ásvánnyal, és temérdek sok Vadakkal gazdagok. Bir meleg. ferdővel is. Folyóji is, mellyek közt nevezetes a' Hernád, és Sajó, igen hasznosok. Népe lelkes Magyar, 's az Egri Érsekséghez tartozik. — Miskoltz

koltz Fő Mezővárosa husz ezer Polgárijával; a' Minoriták' Szentegyházával, Klastromával, és Gymnáziumával; a' Reformatusok' Templomával, és Gymnáziumával; Különös szépségű Várme-
gyeházával 's egyéb jeles Epületekkel díszesíti e' Nemes Vármegyét. Polgárjai szép buzát, 's jó bort bőven termesztene, és a' Kereskedést szorgalmasan üzik. Aszszonyai igen gyönyörű, 's jó Kenyeret sütnék. Magda Ur ide ezen Kife-
jezést teszi: „A' Kevés nem egyesült Görögök-
nek kezekben van szerentsés. speculatiojok után az egész Borsodí, Hevesi, Abaúj Vgyei, és Hegyallyai Kereskedésnek haszna, azért is a' legszebb házakat, a' legjobb szőlőket, szántó földeket és réteket birják Miskoltzon, a' legnagyobb fenynt üzik. „Ha itt ezek tilly birtokos Lakosok: tehát Magyarok ők, ambár Görög ere-
detűek, és szertartásuak legyenek. Valamint az itti dohányt nem lehet Amerikának. mondani, ambár onnét legyen eredete. Magda Ur is ennek Magyar voltát az ő Magyar Geografiájának nyoltzvan egyedik lapján így adja elő: „Mind-
azonáltal a' Magyar dohánynak mind sokasága, mind Különös ereje, és kellemetessége nem ugy a' kézi szorgalmatos munkálódástól, mint a' Ma-
gyar földnek jóságától, és az éghajlattól szár-
mazik. „Így türhetetlen hiba: ezt, vagy amaszt a' Magyar földi Helységet, Tóthnak, vagy Né-
metnek nevezni. — Borsodvár tsak a' Vármegye' nevezetével híresmostanában.

T. H. Abod, 2. Ábrahám, 2. Alatska Ambrushá-
za. Andornák. Apáti. Apátsalva, Aranyos. Arló.
Arnót. Ároktő. Aszaló Bába. Bábolna. Bábony. Ba-
lajt. Balaton. Bánfalva. Bánhalma. Bánhorvát. Bar-
tza, 2. Bartzika, 2. Bekötze. Berente. Bésenyő. Be-
senyőlád. Bodva. Bogáts. Bolyk. Bolyok. Borsod.
Bota. Buska. Börkes Csaba. Csát. Csazta. Csehi.

Magyarok esmérete.

E e

Czenter. Cséts. Csépany. Cserépvár Cserepfalva.
 Csermely. Csokva. Damak. Darótz, 2. Debrete.
 Dédes. Déta. Dévény. Diósgyőr. Disznósd. Dis-
 nős. Damaháza. Dorogna. Dubitsány. Dusnok. E-
 tsek. Etser. Edelöny. Egres. Emőd. Eszlár. Far-
 nos. Fejéregyháza Felsőgyőr. Finke. Galgótz.
 Galváts. Garadna. Gelej. Geres. Geszt. Gyepes.
 Görömböly. Hamor. Hangáts. Harnótz. Harsány.
 Hatház. Hegymeg. Hollós. Horsó. Horvát. Hosz-
 szurév. Huta, 2. Igritz. Irota. Ispányrét. Iván-
 ka, 2. Jákfalva. Jördánháza. Jenke. Háts. Kálló.
 Katzola. Kápolna. Kaza. Kazintz, 2. Keletsény,
 2. Kemej. Kengyeltó. Keresztes. Keresztpataka.
 Heretsény. Keresztur, 2. Kerts. Kieme. Királyd.
 Kisfalud. Kistokaj. Kistyőr. Kondó. Kurittván.
 Kőalja. Kövesd. Kürt. Lád, 2. Ládháza. Ládszen-
 drő. Lak. Lászlófalva. Ludna. Lövő. Mályi. Má-
 lyinka. Mártonyi. Massa. Metse. Mersér. Mertse.
 Meszes. Mező. Mindszent. Mogyorósd. Mohi. Mo-
 nosbél. Mótólás. Montáj. Mutsony. Nádasd. Nagy-
 mihály. Négyes. Nekesény. Némethi. Nolaj. Nosz-
 vaj. Novaj. Nyárad, 2. Nyék. Nyilas. Nyomár.
 Omány. Onod. Ormos. Ostoros. Oszlár. Ozd. Ör-
 döglyuka. Örös. Pátfalva. Palkonya. Papi. Pa-
 rasznya. Pély. Petri. Poga. Posajk. Püspöki.
 Ragyistván. Rakatza. Rákos. Rudnabánya. Sály.
 Sáp. Sata. Sennye. Sikátor. Simánd. Somsály.
 Sósrev. Szakátsi. Szakáld. Szalonna. Szalonta.
 Szederkény. Szeged Szemere. Szénamály. Szend.
 Szendrő Szentjakab. Szentistván. Szentlelek. Szent-
 márton. Szentmiklós. Széptézer. Szenye. Szi-
 halom. Szilvás. Szirák. Szirma. Szolga. Szomo-
 lya. Szuhogy. Szöged. Talbos. Tállya. Tántz.
 Tapolta. Tapoltsány. Tard. Tardóna. Tarjány,
 2. Tárkány. Telekes, 2. Tilaj. Tiszakeszi. Tize-
 des. Tormaháza. Tullus. Tövises. Upony. Vad-
 na, 2. Vakarats. Valk. Vámos. Várbo. Várkony.

Vasvár. Vatta. Velezd. Visnyo. Vizlás. Vizló. Zbuska. Zsértz. Zsiliz. Zsoltza, 2.

F. U. Apostoli Szent Korona. F. Királyi Kamara. Egri Érsek. 's Káptalan, és Szeminárium. Munkátsi Püspök. Szatmári. Püspök. Kassai Püspök.. Egri Prépost Nagyvárad Káptalan. Egri Szerviták. Religyiól Kintstár. G. Csáky. B. Vétsey. G. Szirmay. B. Szepesy. G. Eszterházy. G. Keglevits. G. Serényi. G. Aspermont. B. Meskó. G. Dezsöffy. G. Török. G. Bethlen. Losontzy. Szatmári. Király. Motsáry. Bay. Bikk. Vay. Szentpétery. Fáy. Platky. Bolyky. Ragályi. Sándor. Beretzky. Sturmány. Tibolt. Bagaméry. Bárdos Borits. Almásy. Majtényi. Radvánszky. Hodosy Büki. Czékut. Bazsó. Kiszely. Vattay. Bartzay. Szölösy. Meltzer. Rakatzay. Kubinyi. Okolitsányi. Szentmiklósy. Katona. Döry. B. Ötvös. Szepesy. Puky.

Csanádvármegye határozódik. Csongrád, Békes. Arad. Torontál - Varmegyékkel szép gabona termő, és marha nevelő térségen, sok sertést hizlaló bikkes, és tölös erdőséggel. Hala, méze, 's viaszsa is bőven van. Folyója a Maros, 's több motsárjai, mellyek között nevezetesekek a Gentshát, és Pannahát. Népe töhbnyre Hazanyelvű a Csanádi Püspök alatt. — Makó Fő Mezővárosa, melly nagy Szép. ökreivel, jó bortermésével, és a Nemes Vármegye Gyűléseivel jelesittetik. Magyar Csanád mind a Püspöki-mind a Vár-Megye' nevével híresedik. — Mező Hegyes pedig egész Európában elhíresedett amattimeres Királyi Ménesekek' nevelésével.

T. H. Acsa. Anyás. Apátfalva. Apátza Bánhegyes. Basarágó. Batonya. Csiga. Csókás. Dal. Domegyháza Fetskés. Földeák. Földvár. Gajdos. Hajdova. Haróhát. Igáts. Iratos, 2. Kamarás. Kaszaper. Kevermes. Kingets. Királyhegyes. Ko-

pánts. Kovátsháza. Kunágota. Kupa. Köveg. Lelle, 2. Nagylak. Palota. Pitvaros. Rákos. Rárös. Sajtény. Sapény. Sionda. Sirhegy. Székegyháza. Szenttamás. Tompa Torna. Tömpös. Töviskés. Újcsanád. Varjasház. Vizes.

F. U. Felséges: Királyi Kamara. Csanádi Püspökség, és Káptalan. Novay. G. Fekete. Martzibány. Szalpek. Nájmány. Kubinyi.

Congráduvármegye szomszédosodik Nagy és Kis Kunsággal, Pest, Heves, Békés, Csanád, és Torontál-Vármegyékkel legszebb busa termő róna földön: szintugy bővelkedik Marhával, Különbféle vadakkal, madarakkal, 's ezek közt Kótsakkal, Hattyuval, Gődénnyel, Daruval. Halas Folyoji: Tisza, Maros, Körös. és Kurtza; 's több tavai. Népe Hazafisággal tellyes, 's a' Csanádi Püspökséghez tartozik. — Szeged egyik a' legnagyobb, és leggazdagabb, Királyi Városai közzül a' Magyar Hazának a' Tisza jobb partján a' Maros torkának által ellenében, a' Hereskedésnek legalkalmasabb helyén. Több Szentegyházakkal, a' Minoriták' Klastromával, a' hat Oskolákat, a' Filozofiával együtt, tanító Piáristáknak Kollégiumával, 's egyéb jeles Épületekkel, 's egy erősített Várral ékeskedik. — Csongrád Mezőváros nem csak a' Nemes Vármegye' nevezésével, hanem négy Templommal, gazdagságának szerentsés folyásával és tizenöt ezer Lakosainak derék viseletével is jeleskedik. — Hódmező vásárhely huszonhárom ezer Lakosainak felettébb nagy a' gazdagsága mind számos marhájiban, mind termékeny földjének sokféle gyümöltseiben. Több Templomok ékesítik.

T. H. Algyő. Anyás. Balog Bökény. Csány. Derekegyháza. Dótz. Donát. Fábián. Fábiáni. Felgyő. Horgas. Kiskanisa. Kistelek. Kenderes. Martely. Martonos. Mindszent Péterfalva. Pusz-

taszer. Sámson. Serked. Sövényháza. Szegvár. Szentá. Szentgyörgy Szentpétery. Szentes. Tápe. Thés.

F. U. Felséges Királyi Kamara G. Károlyi G. Erdödy Hargasy. Kárász. Babartzy. Berzevitzy. Szeged. Városa.

Esztergomudrmegye, Körülvéve Hont, Pest, Fejér, Komárom, és Bars-Vármegyéktől, igen kellemetes sekvésű, 's több hasznos hegyekkel domborodik. Siksága is nagyon termékeny, 's bővelkedik borral, búzával, fával, gyümöltsessel. Szépen gyarapodik a' kereskedésből is, mellyre. vátig szolgál néki a' Duna, és Garan folyója. Népe buzgón magyarkodik az Esztergomi Fő Érsek alatt, a' ki egyszersmind Örökös Fő Ispánja is.

Esztergom tizimereztén ezen Nemes Vármegyét, még inkább villogtatja ezzel Magyar jeleségének sugárait: minthogy a' Magyar Apostoli Szent Korona alatt ez leve legelőször Királyi Várossa Szent István Királyunknak születésével, és megkoronáztatásával. Azért rendelte itten az Érseki. Széket, az ő Káptalanjával együtt. Ugyan itt állította fel az első Deák Oskolát is: és így több rappant Templomokkal, 's Palotákkal ékeskedett ezen első Magyar Királyi Város. Hanem a' Török hatalom annyira megfosztotta azon ékeségeitől a' tizenhatodik század közepén, hogy csak a' Bakáts Tamás Érsektől építtetett jeles Kápolna maradt meg azok közzül. De Hazánkból kiűzettétven azon Pogány Törökség, Esztergom szép állapotba vette magát, úgy hogy Primás Barkótzty Ferentz a' Fő Káptalannak haza szállítására megtette légyen az erányos rendelést. Ennek eszközését a' mostani Primás, Rudnai, és Divék-Ujsalui Rudnay Sándor Ö Hertzegségőtől tellyes bizodalommal várja a' Magyar Anya.

szentegyház. Ugyan is szép Templomokkal, Szerzetes. Házakkal, Gimnáziummal, 'mellyben a' T. Benediktinusok tanítanak, és egyéb jeles Épületekkel felszépült immár ezen híres Szabad Királyi Város. De ezen 1820. E. legnagyobb dísz ada neki az Érseki lakás; 's Fő. Káptalan visszaállítása.

T. H. Aha. Arad, 2. Bajna. Bájót. Bart. Basaretz. Bátorkeszi. Bela Bény, 2. Bikoly, 2. Buts. Csema. Csenke. Csev. Csoloak. Csuda. Dág. Deda, 2. Domonkos. Dorog. Dömös. Ebed. Epöl. Farnad. Ginye. Gyarmat, 2. Gyiva. Kab. Iás. Karva. Kéménd. Keszöttz. Ketti. Kitsénd. Kirva. Kisujfalu. Kuraly. Köbölkut. Leányvár. Libad. Marót. Mocs. Mogyorós. Muzsla. Nána. Nyergesújfalu. Páld. Párkány. Pelisöld. Roma. Sáp, 2. Sárkány. Szentgyörgy. Szentlélek. Szőlgyen, 2. Süttö. Tát. Tokod. Uny.

F. U. Esztergomi Érsek, és Káptalan. Esztergomi. Kispapság. Egri Szeminárium. G. Pálffy. G. Sándor. Religyiói Kintstár. Majtényi. Sissay. Szerdahelyi. Miskey. Miklósi. Szabadhegyi.

Fejérvármegye Pest, Tolna, Veszprim, Komárom, és Esztergom - Vármegyék' szomszédságában igen bőven termő földön terjedel, úgy hogy búzával, borral, fával, gyümölcstszel nagyon bővelkedjék. Bővséggel vagyon széksója is; és a' Pakony, 's Vértés. erdejiben többféle vadja. Egyéb számos marháji mellett pedig legszámosabban vannak, a' jó fajta juhái. Folyói: Duna, Sárviz, és Gaja; nevezetes Tavai az Ingovány, Pátkai, Velentzei, Kajtori, és Sástó: azért többféle hallal, rákkal, és vízi madarakkal bővelkedik. Népe valamint természetben, úgy Nyelvében is Szittyai, úgy hogy az Idegenek is mindjárt hozzá simuljanak. — Székes. Fejérvár nem csak ezen szép Vármegyének, hanem Esz-

tergomból ide helyezettödvén Szent Istvántól a' Királyi Szék, az egész Országnak is Anya-Városa leve: a' mit Nevével mainapig bizonyít. Innét ugyan Szent István Királytól állittatott Deák Oskolája is elsőségre kapott, mellyet most a' T. Cisztercita Szerzet virágoztat tanításával, Boldog Aszszonynak tiszteletére roppant Templomot építettvén, a' mellé Prépostságot, és Káptalant is rendele Szent Királyunk olly szabadsággal, hogy az Egyházi dolgokban egyedül a' Romai Pápától függene: holott a' Szent Korona tartattatnék, 's koronáztatnának a' Királyok, és temettetnének. Most annak helyébe Mária Theresia Ditső Királynénk Püspökséget állíta, az alá rendelvén egészen e' derék Vármegyét. — Mór Mező városa kérkedik az Uraság fényes Hastellyával, Kapucinusok Szentegyházával, és nagy Kazárnyával, 's jó borral.

T. H. Aba. Aggszentpéter. Atsa. Adony. Agrád. Aka. Alap, 2. Áltut. Almás, 2. Apostag. Árki. Atya. Balinka. Barats, 2. Baratska. Báránd. Barok, 2. Báta. Battyánfalú. Belleg, 2. Benta. Berény. Berki. Besenyő. Besnyő, 2. Bitske. Bod. Bodajk. Bogárd. Boglár. Bottyán. Bögöd. Börgönd. Csabda. Csajág. Csákány. Csákberény. Csákvár. Csala. Csetze. Csikvár. Csókahő. Csór. Csösz. Csikolya. Czinkota. Csurgó. Dad. Data. Dinnyés. Diós. Dobos. Doboz. Dültfás. Egres. Egyháza. Előszállás. Érd. Ertsi. Eszen. Ettyek. Feltsut. Forna. Fövény. Füle, 2. Gaja. Gánt. Gárdony. Giró. Göböljárás. Gut. Gyón. Gyuró. Hantos, 2. Hard. Hatvan. Hertzegfalva. Hoszszuhegy. Hörtsög. Jakabszállás. Igar. Inota. Iztimér. Ivántsa. Jenő. Jón. Kapászó. Kajtór. Kakasd. Kóloz. Kálozd. Kápolna. Harátsonszállás. Herek. Keresztes. Keresztur, 2. Kert. Ieszi. Kisfalud, 2. Kozma. Kőhányás. Körtvélyes.

Kulló. Kults. Ladány. Láng, 2. Lókut. Lovas-
bereny. Lök, 2. Major. Mány, 2. Martonvásár.
Metser. Mélykut. Menyöd. Mindszent. Moha. Na-
dap. Nána, 2. Navaj. Nyék. Ondód. Orond. Örs,
2. Pákozdi. Pályinka. Pátka. Pázmánd. Petele, 2.
Perit, 2. Perkáta, 2. Petelle. Petend, 2. Polgárdi.
Pusztamór. Réti. Rétszállás. Ság. Sándorka. Sár-
kány. Sárosd, 2. Seregélyes. Sizmánd. Sokoró.
Somlyó. Soponya. Sóskut. Söréd. Szabolts. Sza-
láka. Szár. Szentágota. Szentgyörgy. Szentist-
ván. Szentiván, 2. Szentlászló. Szentmihály, 2.
Szentmihályi. Szentmiklós, 2. Szentpéter. Szent-
tamás. Szeretsen. Sikátor. Szilas. Szilvakut. Szol-
gaegyház. Szukó. Szöszvár. Tabajd. Tátz. Tár-
nok. Timár. Tinord. Tordas. Torna. Töbörzsög,
2. Törös. Ujfalu. Ujmajor. Urhida. Vajal. Vajta.
Vál. Vám. Vastil. Váztely. Veleg. Velentze. Ve-
nying, 2. Veréb. Vért. Vudarka. Zámoly. Zámor.

F. U. Felséges Királyi Kamara. József. Ts.
K. Fő Hertzeg, Fejérvári Püspök. és Ráptalan.
Veszprími Ráptalan. Zirtzi Apátursag, Religyiói
Rintstár. Örsi Prépost. H. Batthyáni. G. Ester-
házy. G. Illésházy. G. Nádasdy. G. Zichy. G.
Szapáry. G. Smideg. B. Lusinszky. G. Lamberg.
B. Rudnyánszky. G. Göry. G. Cziráky. G. Sán-
dor. B. Perényi. Ürményi. Daróty. Rutas. Jan-
kovits. Nagy. Boronkay. G. Brunszvik. Meszlé-
nyi. Mátéfy. Nemes. Balassa. Kempelén. Bartza.
Veg. Montler. Salamon. Bajzát. Kis. Fiát. Szlu-
ha. G. Hugonnáy. Szikszti. Marits. Vörös.

Gömörvármegye, Kishonttal egyesülvén,
határosodik. Torna, Borsod, Heves, Nógrád,
Zólyom, Liptó, és Szepes-Vármegyékkel. Na-
gyobb részét fás, és értzes hegyek foglalják,
mellyek között nevezetes a' Király hegye, melly-
nek szép látásu tetejéről elég bizonyság, hogy
Mátyás Király örömmel vendégeskedett azon.

Tsudálkozásra indítja az Embert az Aggteleki Bányák is. Faji között Különös a' Tiszafa. Vashanyai leggazdagabbak az Országban. Gazdagok a' piskoltzbányák is. Kobáldértze pedig csak itten vagyon Hazánkban. Vagyon mágnese is, és több drága kőve. Laposa jó, és elegendő gabonát terem: borsóval, mákkal, kerti zöldséggel, dinnyével, és gyümölcstészel bővelkedik. Terem bora is. Nevezetesebb Folyói: Garan, Sajó, Rima, Turótz, melyekben szinte pesegnek a' pisztrángok, és rákok. Szarvas marháji, és juhái szépek; Sertéssei nagy seregekkel hiznak makkos erdején, a' Különbkülönbsége Vadak között. Népének nagyobb része a' Haza' Nyelvén; a' kisebbik része a' Tóton beszéli, még pedig olly megátalkodva; hogy ezért kész Hazátlanná lenni. A' Rosnyói Püspökségben vagyon. — Gömör Mezőváros most is nem csak Nevével jelesíti ezen Nemes Vármegyét; hanem azzal is hogy a' Szomszédságbeli Tóth nyelvű Nevendékek itten tanulják meg a' Haza' Nyelvét, 's válnak tökéletes Magyarokká. — Rosnyó Bánya a' Sajó mellett szabadalmas Püspöki Város, ékeskedik három Templommal, a' Püspöki Pulotával, Szemináriummal, a' Prémonstratenzisek', és a' Lutheránusok Gimnáziumával, Ispotállal. Használkodik. Papirosmalommal, fejer edény fábrikával, ferdővel, piskoltzbányákkal, 's nagy héti vásárokkal — Pelsőtz törsökös Magyarokkal, két Templommal, Vármegye' házával, ékes kastéllyal vas, és márvány bányákkal jeleskedik. — Rimaszombat nevezeteskedik. Vármegye házával, jó buzakenyérrel, 's ama Toronnyal, mely ma napig hangozza H. Rákóczy' keserves nótáját.

T. H. Abafalva. Aggtelek. Ajnátskő. Almágy. Alnagy. Alsófalva. Ardó. Babaluska. Bakti. Balásföld. Balog; 2. Bologfalva. Bánréve. Baratz.

Baradna. Bartziháza. Barzháza. Bást. Báta. Bata-
 háza. Bálka, 2. Beje. Belény. Bellin. Benna.
 Berdárka. Béretke. Berzété. Betlér. Bikszög.
 Bisztra. Bodoló. Boldogfalva. Boroznak. Brezó.
 Bugyikfalva. Czakó. Csákány. Cselény. Csemitze.
 Cseretsény. Csetnek. Csisnyó. Csiz. Csobánka.
 Csoltó. Csoma. Csutsom. Dapsa. Darnya. Deren-
 tsény. Dereske. Detér. Dienesfalva. Dobfenék.
 Dobótza. Dobra. Dobrapatak. Dobsina. Dulháza.
 Dusa. Endreföldje Esztrén. Ezered. Fajti. Far-
 kas. Feketepatak. Feled. Felfalu. Fige. Fillér.
 Fűrész. Gatsalk. Getzely. Gede, 2. Gents. Ger-
 gelyfalva. Gerlitze. Gernye. Geztes. Geztitza.
 Gitze. Gots. Gortva. Gömöri. Guszon. Hámor, 2.
 Hamva. Hantsava. Hangony, 2. Hankova. Har-
 kats. Harmatz. Hegyfő. Hegymeg, 2. Helpa Hentz-
 kó. Henslova. Herény. Hét. Horka. Hoszszumező.
 Hoszszurét. Hoszszuszó. Hubó. Huta. Imola. Is-
 pánymező. Iványi. Jánosi. Jene. Jeszte. Jöles.
 Jolsva. Kalosa, 2. Kanó. Ketső. Ketzeg. Kele-
 mér. Kereged. Kerepetz. Keszi. Niéti. Királyi Kis-
 falud, 2. Kokova. Kopparts. Kraszkó. Kraszna-
 horka. Krisány. Krokova. Kurintz. Körös. Köve-
 tses. Kövi. Lászlófalva. Látránfalva. Lehota, 5.
 Lekenye. Lénárdfalva. Lenke, 2. Levárt. Litze.
 Litzkó. Likér. Lipőtz. Lótz. Lubenyik. Luko-
 vistye. Lyukva. Lökösháza. Lörintzfalva. Majom.
 Mala. Málé. Maprágy. Márkuska. Mártonfalva.
 Matyasótz. Méhi. Meleghegy. Melemte. Miglész.
 Mihályfa. Miklósfalva. Mikoltsány. Mnistsány.
 Murányallya. Murányi. Nadabula, 2. Naprágy.
 Nasztraj. Odalfalva. Oktina. Oláhfalva. Orog-
 vány. Otrokóts. Özörény. Pacsa. Padar. Pálfalva.
 Panyit, 2. Pongyelok. Pogony. Pohorella. Po-
 lánka. Polom. Polonka, 2. Poloszká. Papots. Pas-
 kóháza. Perjese. Perlátz. Peszete. Péterfalva. Pé-
 termán. Poprótz. Poszoha. Puhaháza. Putnok.

Putnokfalva. Püspöki. Rádnor. Ragály. Rakot-
tyas. Rakovtze. Rás. Ratkó. Ratnód. Retske. Re-
dova. Rekenye. Répás. Restér. Rimabánya. Rima-
szets. Rokfalvâ. Rónapatak. Rozlosna. Rudna.
Runya. Rötze, 2. Sajó, 2. Sankfalva. Séd. Ser-
ke. Sid. Simonyi. Sor. Stelpatak. Stranya. Stris.
Sumjatz. Susa. Szalótz. Szárnya. Szásza. Szent-
király. Széts. Szentsimon. Szilakszó. Szilistye.
Szirk. Szkálnok. Szkáros. Szlábos, 2. Sztárnya.
Szuha, 3. Szuhafő. Szutor. Söreg. Szög. Süve-
te. Tajti. Tamásfalva. Tamasi. Tamástelke. Ta-
plótz, 2. Térgárd. Teske. Tiba. Tiszafa. Tiszoltz.
Tomalya. Tornyallya. Tris. Turtsok. Uhornya.
Ujfalú, 2. Ujvásár. Ujvilág. Uraj. Vadis. Vály,
2. Válykó. Várgede. Velkenye. Vernád. Veszvé-
res, 2. Vigtelek. Vizesrét. Zabár. Zádorfalva. Zád-
orháza. Zalusány, 2. Zavatka. Zelikava, 2. Zé-
herje. Zubogy. Zsip. Zsör.

F. U. Felséges. Királyi. Kamara. Hertzeg
Koháry. Rosnyai Püspök, és Káptalan. H. Esz-
terházy. Religyiói. Hintstár. G. Andrásy. Egri.
Káptalan. Jászói Prépost. G. Csáky. G. Ráday.
B. Lusinszky. G. Lamot. B. Vétsey. G. Bethlen.
G. Forgáts. G. Söreányi. G. Teleky. Fáy. Szent-
miklósy. Czikó. Márjásy. Lökös- Szkárosy. Far-
kas. Runyai. Hamvay. Zsoldos. Darvas. Tornal-
lyay. Kubinyi. Abafy. Losontzy. Bazsó. Dapsay.
Vajdakos. Patay. Paukovits. Palótz. Horvát. Bor-
bás. Mladovits. Sipos. Vay. Lenkey. Perber. Je-
kelfalussy. Kováts. Kornis. Hevesy. Dráskótz.
Gerhárdt. Szeremley. Szakál. Stubay. Jeney.
Sturmány. Ragályi. Szentiványi. Rhédey. Po-
gány. Pletrik. Vajszer. Dants. Szatmári. Király.
Vajsz. Kiss. Czékus. Miklósy. Karants. Berényi.
Széky. Pétsi. Török. Bartók. Jahoffy. Rimaszom-
bat Városa.

Győr vármegye, melyet Posony. Komárom, Veszprim, Vas, Soprony, és Mosony - Vármegyék vesznek körül, igen szép térség, bórrel, buzával, 's egyéb jóféle termésekkel bővelkedvén. Szép erdeji, 's a' Bakony is mellette lévén, a' fából is jól vagyon dolga. Emlékezetesebb Folyói az öreg, és Kis Duna; Rába. Rábtza, Martzal, és Tsiliz. Tava kettő: a' Rónyi, és Fejértói. Azért nádja hala, tsikja, rákja, és madara bővséges. Népe mind természetével, mindszületett Nyelvével. Hazája ditsősségét öregbíti, ugyan a' Győri Püspökségben negyed részén kívül, mely az Esztergomi Ersekséghez tartozik. Rövidedességem nem engedi ugyan, hogy ezen híres Egyházi Megyének Nagy Püspökeiről Név szerént emlékezzem: de Fiúi Kötelességemnek sértése nélkül el nem mulathatom, hogy mostani Nagy Püspökünket, Schwartzenberg Erneszt O Hertzegségét ne említsem, a' ki Hazánk' Nyelvének szeretetével az egész Magyar Nemzet' ditsősségét méltóságosan neveli. — Nagy Győr, az ötöt nevesítő Királyi Városa, már Róma' uralkodása alatt jeles Örvar volt; még inkább jelesített pedig Szent István Királyunktól, a' ki mind Vármegyéjét, mind Püspöki Megyéjét böltsen elrendelvén itteni hosszabb tartózkodásával fönyesítette: a' mint a' Pétsi Püspökséget fundáló Királyi Levelét is itt adta volt ki. E' Városunknak ditsőssége hovátovább nevedett, úgy hogy a' Romai Tsászári Birodalom is ennek bátorságától függesztenéfel maga bátorságát. Innét ezer öt száz kilentzvennegyedikben Török hatalomba esvén ez rettegésben vala azon Birodalom. H. Schwartzenberg Adolf, és G. Pálffy Miklos' Bajnoki vezérlése alatt Vitézeink kiharctolván innét ezer ötszáz kilentzvennyoltzadikban a' Törököket, tapoglt örömeben egész Európa.

Azután még jobban megerősített: hanem az ezer nyoltz száz kilentzedikben ide rohant Frantziáktól úgy megrongáltatott hogy Erősségnek se lehetne nevezni. Házaiban azonban annál éke-
sebben emelkednek. Diszeskedik Királyi Akade-
miával, Fő Gimnáziummal, Fő Nemzeti Osko-
lával; a' T. Benediktinus' roppant Templomával,
és Kollegiumával, a' kik Tanítók a' Gimnázium-
ban, és Filozófiában; a' Kármeliták', és Ursu-
lina Apátság' Templomaival, és Klastromaival;
's két nagy Káptalanával. Fő diszére szolgál pe-
dig nékie a' Káptalan Dombja a' Püspöki Várral,
és Templommal, melyet Szent István Király épít-
tete; ama' híres Fő Pap, Szécsényi György rom-
lottságából helyre hozta; ugyan ennek buzgó
Püspöke, G. Zichy Ferencz, mostani fényességé-
re méltóztata. Emlékezetes benne Boldog Asz-
szonynak Kegyelmeséges Képe, és Szent László
Királyunknak Koponyája, 's azon Kapu, melyet
a' Törökökön diadalmaskodott Népünk petárdá-
ja által belövétt volt. Valamint a' Duna, Rába,
Rábtza összefolyásával, úgy a' Kereskedésnek,
virágzásával is híres ezen rendes utzáju Kirá-
lyi Város. Feje ez a' Tudományok' egyik Kerü-
letének is, itt lakván ennek Fő Igazgatója, a' ki
most Prépost, és Királyi Tanácsos Fejér György
Ur, a' leg tudósabb Magyaroknak egyike. Ugyan
ezen Városunknak tizenkét utzára nyíló kies
piartzán tüntetik szemébe a' Bétsfelől jövő Ide-
gennék legelőször a' Magyar szép Kenyerek a'
sütésben lévő jelességét a' Magyar Aszszonyok-
nak. Ujváros nevezetű külső Városa is igen szem-
betünő, melly a' Rába, és Rábtza között hosz-
szan elnyulván, egyéb szép Házzal is, de Kül-
lönösen az Ispita, és Rábtz szerű, 's mind a' két
Protestáns. Felekezetnek Templomaival, a' Har-
mintzad, és a' nagy Sódóházzal jeleskedik. A'

Pusztai Városa, melly Majoroknak nevezetik, azép Plébániával, és Kálváriával, derek Posta-házzal, és Vendégfogadókkal tetsetösködik. — Mezővárosa tsak kettő vagyon ezen Nemes Vármegyének; de mind a' kettő igen nevezetes. Egyik a' Panónia Szent Hegyi Szentmárton, melly elhiresedett itten nevendék kórában gyakorlott ájtatosságától Szent Márton Püspöknek; de még nagyobb hirt nyere Szent István Királyunk buzgóságától, a' ki e' Szent Püspök' tiszteletével ezen Szent Hegyen tellyes szívvelimádata a' minden jónak adóját az Ur Istent. Minekutánna pedig kérvén Szent Márton' esedezését az Ur Istennél, az ellene támadott Kupával, Somogyvármegye' Fő Ispányjával győzedelmesen meghartzolt; azon Szentnek tiszteletére ama' Szent Hegyen az Atyjától kezdett Templomot, és Klastromot a' Szent Benedek' Szerzetének felépítette, javadalommal, és szabadalommal királyiasan megajándékozván, 's ezzel Pannon Nevét Szentmárton Névre juttatván; melly, mint egy Hirályi Vár, ugy mutogathozik a' jó bor termő hegy' tetején. Másik Mezővárosa, Hedervár, ama' hires Hederváry Nemzetségnek Töshelye, mellyből az Országnak első Tisztségén, a' Nádor Ispányi Méltóságon többen fényeskedtek. Mostani Ura Gróf Vitzay Mihály annak szépségét folyvást neveli. Valamint a' Vár, ugy a' körülötte lévő Kertek igen gyönyörűségesek: de a' Várban lévő pénz, és segyver gyűjtemény még inkább gyönyörködteti a' vizsgáló szemeket.

T. H. Abda. Ánkhely. Ásvány. Aszszonyfa. Babot. Bácsa. Bagolyvár. Bajta, 2. Balony. Baráthi, 2. Rezi. Borba. Bődöge. Böny. Börtis. Czakóháza. Csáknéma. Csanak. Csétseny. Csigi. Csikvánd. Dunaszeg. Ets, 2. Enese. Fejértó. Felpétz. Fud. Gug. Gyarmat. Gyirmót. Gönyü. Győ-

möre. Hali. Halomallya. Haros. Hetse, Hents. Homoród. Hugat. Ikrény. Ilok. Kajár. Kapi. Kis-megyer. Kisména. Kispétz. Kóny. Korontzó. Kul-tsod. Ladamér. Lesvár. Likóts. Lörintz. Malom-sok, 2. Markota. Medve, 2. Ménfő. Mérges. Mesterfa Mindszent. Mórithida. Nyalka. Nyá-rád. Nyul, 3. Öregnéma. Örkény. Örs. Ötevény. Ötevény-sziget. Paraditsom. Pataháza. Patas. Pát-ka. Pázmánd. Pér. Pilingér. Pinnyéd. Ponyvád. Rábapátóna. Radvány. Ráró. Ravazd. Réfalu. Rét-alap. Rėti. Ság, 2. Ságihalomallya. Sárásd. Se-lemcsud. Selemtelek. Söptér. Sövényháza. Sza-badi. Szabadhegy. Szap. Szapud. Száva. Szarka-vár. Szemere. Szentjános. Szentiván. Szentkut. Szentmihály. Szentmiklos, 2. Szentpál, 2. Sze-retsén. Sziget. Szögye. Táborhely. Tákó. Táp. Táplány. Tarján. Teke. Tényő. Téth. Töltésto-va. Ujfalu Vámos. Vinek. Zámoly. Zsége.

F. U. Győri Püspök, és Kaptalan. Sz. Már-toni Fő Apáturság. Győri Kuzstosság, Pápotzi, Sz. Alberti, és Csornai Prépostságok. Religyióá. Kintstár. Szombathelyi Szeminárium. H. Ester-házy. G. Viczay. G. Sándor, G. Esterházy. G. Amade. G. Coloredo. G. Lamberg. G. Festetits. G. Sigray. Sibrik. Neuhold. 'Sidó. Pázmándy. Baj. Bezerédy. Bésán. Kisfaludy. Sáros. Árosy. Mat-kovits Börcsy. Török. Milkovits. Fejérpataky. E-nesey. Zsitkovszky. Kenesey. Noszlopi. Zmeskál. Téthi. Takáts. Zsembergergy. Gyermanitz. Farkas. Muraközy. Rogoz. Gyapay. Lipits. Zsebő. Szabó. Doktorits. Móró. Kováts. Leposa. Szabó.

Hevesvármegye. Külső Szolnokkal egyesül-ve szomszédosodik Jászsággal, Nagy, és Kis-kunsággal, Gömör, Nógrád, Borsod, Szabolts. Békés, Csongrád, és Pest-Vármegyékkel. Felső része derék hegyekkel magaskodik, mellyek közt nevezetes a Mátra; alsó része jó gabona

termő róna föld: és így mind jó borral, mind búzával bővelkedik. Folyóji: Tisza, Körös, Berettyó, Tarna, Zagyva, Eger, hallal, rákkal, vízi madarakkal bőven adóznak. Van savanyu vize is. Kövér, mezejin derék Gulyák, 's Menesek legelnek. Makkos erdején számtalan Sertések hizlalódnak. Népe igaz Magzatja a' Magyar Hazának, nagyobb részént az Egri Érsek alatt, a' ki egyszersmind Örökös Fő Ispányja e' Nemes Vármegyének: egy Kis része a' Vátzi Püspöki Megyében vagyon. — Eger Szent István Királytól fogva Püspöki Városvala olly jövedelemmel, hogy a' Királynak negyedik Fija innét nyerné Hertzegei élelmét. Ezer nyoltz száz negyedikől fogva pedig Érseki Város az Egerpatak' partjain Érseki Akademiával, Királyi Gymnáziummal, holott a' T. Cizterciták tanitanak, 's a' Nemzeti Fő Oskolával. Szépítik azt a' Prépost, és Vármegye' Háza; a' Ciztertztitak', Franciskánusok', Minoriták', Szerviták, és Mizerikordiánusok Templomaik, és Klastromaik, 's a' Szeminárium; de leginkább az Érseki Templom, és Lakvár, a' Gróf Esterházy Károly Püspöktől építtetett pompás Lyceum, 's a' legjobb Keszületű magas, és tágas Tsillagvizsgáló Torony. Érzékenyen híreskedik az ő Veres borával egész Európában. — Gyöngyös Mezővárosa a' Mátra' tövében szép Népével, jól épült Házaival, a' Franciskánusok' gondvisélése alatt lévő Gymnáziumával, több szép Templomaival, Kiváltképpen pedig Szent Bertalan' Templomával, melly az Országnak első Templomai közzé számláltathatik, igen diszesíti e' Nemes Vármegyét. Heves Mezőváros elesett ugyan az Ő elsőségétől az Ő erősségére, 's ékességére nézve; de az ő Nevével most is megtartja elsőségét, minthogy ezzel esmérteti magát e' Nemes Vármegye.

T. H.

T. H. Abád. Abany. Abatyán. Ács. Adáts.
 Abád. Alatka. Alatyán. Almagyar. Alsok. Aptz.
 Aranyos. Atkár. Atány. Báb. Bakta. Bala. Balla.
 Bálpüspöki. Bánhalma. Bara. Batony, 2. Bátor.
 Bene. Benedekfalva. Besenszög. Besenyó. Bots.
 Botsolád. Bód. Bodony. Bogdány. Bors. Bred.
 Buda. Bura. Butelek. Bősháza. Csány. Csapókőz.
 Csász. Cséfán. Csehi. Cselőháza. Csépa. Csere-
 köz. Czibakháza. Debrő, 2. Deménd. Derecsk.
 Derzs. Derzsigát. Detk. Dévaványa. Dob. Doba.
 Dornaháza. Domokos. Domoszló. Dormánd. Do-
 rogháza. Ecsed. Ecseg. Egerszalók. Encs. Er-
 dőtelek. Erk. Fajzat. Fantsal. Fatsad. Fedémes.
 Fegyvernek. Félnémet, Főtelek. Filimes. Fo-
 gats. Fokoru. Fornus. Földvár. Füged, 2. Füred.
 Fűzes. Gatsa. Gál. Giger. Gombos. Gyágér.
 Gyály. Gyanda. Gyenta. Gyikér. Györk. Halász,
 2. Halmaj. Hanyi. Hasznos. Hatvan. Hégesbor.
 Hidvég. Homoktelek. Horit. Hort. Igar. Inoka.
 Istenmező. Istvánháza. Ivad. Iván, 2. Ivánka. Je-
 nő. Jobbhágyi. Kakat. Kál. Kápolna. Karátsond.
 Kenderes. Kengyel. Kerecsend. Kerekudvar. Kér-
 sziget. Kocs. Kompolt. Kökut. Kömlő. Köre, 2-
 Hőtelek. Kövesd. Kürt. Lak. Lelesz. Lengyénd.
 Ludas. Maczonka, Magyaród. Maklár. Markaz.
 Martfő. Mera. Mikófalva. Millér. Mindszent. Mir-
 hógát. Miske. Mizse. Nonostor. Nádujfalu.
 Nagykürü. Nagyrév. Nagyut. Nána, 2. Nemeti.
 Orósi. Ördögfalva. Örs, 2. Örvény. Parád.
 Pásztó, 2. Pásztori. Pata. Pély. Pázmánd. Péter-
 vásár. Pó, 2. Poroszló. Pósvár. Püspöki, 3. Recsk.
 Rede. Raff. Rongyos. Ság. Sáp. Sár. Sárszög.
 Sarud. Sas. Sirok. Sólymos. Surjány. Süly. Szaj-
 la. Szajol. Szakállos. Szalók. Szanda. Szandane-
 ne. Szaránk. Szárazbő. Szarvaskő. Szászherek.
 Szederkény. Szék. Szelevény. Szentersébet. Szent-
 györgy. Szentjakab. Szentimre. Szentiván. Szent-
Magyarok esmérete. F f

mária. Szentmiklos, 2. Szenttamás. Szikszó. Szög. Szóke. Szolát, 2. Szőlő. Szőlöske. Szolnok. Szuha. Szütsi. Tálya, 2. Tar. Tarjány. Tárkány. Tarna. Tarnótza. Tas. Taskony. Tenk. Tenő. Tépely. Terpes. Tihamér. Tiribes. Tiázabó. Tomaj. Tótfalu. Tur. Ugh. Ugra. Ujfalu. Vadaskert. Ványa. Varasztó. Várfenek. Várkony. Varsány, 2. Vets. Veresmart. Verpelet. Vesény. Vezekény. Vezény. Visonta. Visznek. Zsadány. Zsiva.

F. U. Felséges Királyi Kamara. H. Grasálkovits. Egri Érsek, és Káptalan Esztergomi Káptalan. H. Eszterházy. Jászói Prépost. Hatvani Prépost. Religyiói Rintstár. H. Koháry. G. Esterházy. G. Forgáts. B. Ortzy. G. Berényi. G. Haller. B. Bruder. B. Hunyadi. G. Teleky. G. Butler. B. Podmanitzky. G. La Motte. B. Hallenbach. G. Hugonay. G. Batthyáni. G. Révay. G. Keglevits. G. Nyáry. G. Balassa. Borbély. Szeletzky. G. Almásy. Sági. Pap. Fejérváry. Nagy. Benitzky. Földváry. Okolitsányi. Subits. Recsky. Bernát. Onody. Radits. Szabó. Csernyus. Ivady. Stöszel. Taródy. Békény. Horvát. Talián. Losontzy. Kováts. Széky. Tihanyi. Bay. Fejér. Márton. Utasy. Zay. Szepesy. Csomortányi. Pétsy. Csomay. Gyürky. Rakovszky. Martonyi. Halassy. Szatmári. Püspök. Kállay. Malonyai.

Hontvármegye határoztatván Nógrád, Pest, Esztergom, Bars, és Zólyom Vármegyékkel, többnyire hegyes, 's arannyal, ezüsttel, ólommal, rézzel, és vassal gazdag termésű, némelly drága kővekkel együtt. Kospallagi dohányja igen híres, valamint Hevesben a' Döbrei. Sik térsége eleséget is jót hoz. Erdeje és legelője sok, és igen hasznos. Folyóji: Duna, Gáran, Ipoly, 's más kisebbek sok hasznót hajtanak. Nevezetesek a' Gyögyi, és Szántói me-

leg Ferdőji, és savanyú vízei. Híres a' Bakabányai orvos vize is. Bora bővségesen terem, és jó Makkos erdeji sok sertést kövérítenek. Népe nagyobbára Totnyelvű, de számos a' Hazanyelvű is; 's tartozik az Esztergomi Érseki, és a' Rosnyai Püspöki Megyéhez. Három Királyi Bányavárosa van, ugymint: Bakabánya; Bélbánya, Selmetzbánya: Ezen utolsó nem csak leggazdagabb arany, és ezüst bányájával, hanem a' Bányászi Intézeteivel is elsőséget tart minden Bánya Városok közt. Azért itt vagyon a' Fő Kamara Grófi Hivatal. Több Templomokon kívül, a' Bányászi Akademiával, Királyi Gymnáziummal, és Agostai Vallásu Nagy Oskolával ékeskedik ezen még Amerikában is elhíresedett Magyar Bányaváros. — Hont Mezővárosa is nem csak Nevével, hanem tős, gyökeres Magyarjával is jelesíti e' Nemes Vármegyét, mellynek Örökös Fő Ispányja Hertzeg Koháry.

T. H. Almás. Alsók, 2. Apáti, 2. Apova. Bácsfalu. Badin, 2. Bagonya. Bagyán. Bajta. Baka, 2. Bakós. Balog, 2. Baráti. Bát. Bátorfalu. Béli. Beluja. Bernetze. Beznetze. Borső, 2. Bori. Bozók. Börsöny. Csábrág. Csal. Csalomia, 2. Csánk. Csehi. Csekótz. Csepes. Cseri Dacsolám, 2. Dalmad. Damasd. Darázi. Deménd. Dersénye, 2. Devitse. Disznós. Dobrositya. Damanyik. Drégely. Drenó. Drenóhegy. Egeg. Élesfalu. Fegyvernek, 2. Feketerét. Fejérpatak. Födemes. Ganad. Gyarmat, 2. Gyékes. Gyerk. Gyögy. Gyürki. Hacsava. Hámor. Haraszt. Haraszi. Harsány. Helenba. Hidvég. Hodrus. Horhi. Horváti. Illési. Ilka. Inam. Inants. Jelene. Jenele. Ipolykeszi. Kaspasz. Kelecsény. Kelenye. Kementze. Kér. Hereskény, 2. Kiskeszi. Keszihótz. Királyfia. Klászita. Klenótz. Kolbak. Korbas. Kormos. Kospallag. Kövár. Kökeszi. Kövesd. Laczkó. Lám,

F f 2

2. Ledény. Lehota, 2. Leléd. Leszenye. Likér. Lissó. Litas. Litava. Lantó. Matskás. Magyarod. Maros, 2. Marót, 2. Masztintz. Mére. Méznevelő. Mikola. Mladonya, 2. Nádas. Nagyfalu. Németi. Nénnye, 2. Nosztre. Nyék, 2. Nyustya. Olvár. Osgyán. Ölved, 2. Ösöd. Palánk. Palást. Páld. Pallagi. Palojta, 3. Parassa. Pásztó. Patkós. Pestsentz. Pér. Perecsény. Peres. Pereszlény. Perg. Peszek, 2. Peszerény. Pódlusán. Pokorágy. Prebel. Prentsfalu. Pribely, 2. Priboj. Prilek. Rahó. Rakontza, 2. Retsin. Rimotza. Rongyin. Rusó. Ság. Salló. Sarampó. Sember, 2. Sipek, 2. Sirák. Stefultó. Sulok. Szabatka. Szakállos. Szalajta. Szalama. Szálka. Szántó. Szászd. Szebekléb. Szécsényke. Szedlisne. Szeltz. Szeltze. Szeleny. Szelestyén. Szemeréd, 2. Szennograd. Szent-antal. Szette. Szob. Szokolya. Szud. Szuha. Szuhány. Szusány. Sülke. Süttér. Tartsány. Teplitska. Terbegetz. Terény, 2. Tergenye. Terpin. Tesmag. Tessa. Teszer. Tompa. Toronya. Tölgyes. Török, 2. Tripin. Tur, 3. Vdvarnok. Újfalu. Unyatin. Varbótz. Varbók, 3. Varsány. Vetze. Vindsakt. Visk. Vizoka. Zabri. Zabruska. Zahora. Zalaba. Zebegény. Zsáktsány. Zsemleri. Zsibritó.

F. U. Felséges Királyi Kamara. H. Koháry. H. Esterházy. Esztergomi Érsek, és Káptalan. Besztertzei Káptalan. Rosnyai Káptalan. Szeleptsényi Szeminárium, Religyiói Kintstár Tudományi Kintstár. B. Hellenbach. G. Balassa. G. Pálffy. B. Sággy. G. Berényi. B. Kemény. B. Lusinszky. G. Zichy. G. Török. G. Majláth. G. Esterházy. G. Forgáts. Bozók. Vajda. Semberg. Jánoky. Balog. Kubinyi. Dvornikovits. Madotsányi. Bori. Majtényi. Jeszenszky. Agáts. Hódosy. Disznósy. Foglár. Nozdrovitzky. Földváry. Gyürky. Korponay. Horváti. Agárdy. Bořos. Rádáy. Gudits. Gétzy. Okolitsányi. Podorszky. Cosztó

nyi, Liptay. Trsztyánszky. Korompay. Laskó. Jekelfalusy. Tihanyi. Palagyi. Nedetzky. Zsembery. G. Serényi. Radvánszky. Blaskovits. Csesznák. Simonyi. Palásti. Halátsy. Körmendy. Eperjesy. Selmetz - Városa. Bányászi Kamara.

Komáromvármegye bekerítettén Posony, Nyitra, Bars, Esztergom, Pest, Fejér, Veszprim, és Győr - Vármegyékkel igen kies, és bő termésű Tartomány, 's benne mindenféle állatok szépen, és nagyon tenyésznek: ezt nyilván bizonyítja a' Bábolnai gyönyörű Királyi nagy Ménes Hires a' Vértés erdeje, és a' Veki dohánya. Almási, és Tatai hegyei szép márvánnyal szolgálnak. Borai Között igen híres a' Neszmélyi. Duna. Vág. Nyitra Zsitva Folyóji mindenféle hallal használnak, és a' kereskedést nagyon elősegítik. Az utolsóinak torka különös emlékeztető a' Törökkel az ott 1608-ban kötött békeségről. Népe tökéletes Hazai, 's az Esztergomi Érseki, és a' Győri Püspöki Megyéhez tartozik. A' híres Gróf Nádasdy Házból nagyon Örökös Fő Ispánya. — Komárom Szabad Királyi Város az ötlet tizmerező már Árpád alatt épült Városa a' Tsallóköz' végén a' Vág, 's Öreg Duna egybe folyásánál diszeskedik. Ő Felsegétől, Ferentz Királyunktól még jobban megerősített Oltalomvárral. Itten a' Kereskedés igen szépen virágzik, Királyi Privilegyiomos Társasága lévén, melly a' Magyar Országi Dunán való Kereskedést előmozdítani igyekezik. Gimnáziuma kettő vagyon: egyik a' Katholikusoké, mellyben 7.} Benediktinusok tanítanak: másik a' Reformatusoké. Nem kevés diszt adnak neki a' benne lévő hetvenkét Nemes Házak, mellyeknek Nemes Birtokossaik szabad kereskedéssel bírnak. Aszszonyai a' jó, és nagy Magyar Kenyer' sütésről Ország szerte dicsértet-

nek. — Tata nevezetes Mezővárosa e' Nemes Vármegyének már onnét; hogy Nevét Grof Theodáttól, az ő Birtokossától, és Szent István Király' Keresztatyjától vette legyen, kit e' Szent Király így Szokott volt kedveskedve szóllítani: Tata! Ugyan e' Gróf Szent Péter, és Pal Apostolok' tiszteletére Apátursággal tiszteletesítette; nagy fényességre hozta pedig Hollós Mátyás, hatalmas Királyunk, pompás Királyi Várt építetvén itten, és erős bástyával békerítettvén; a' mellette jól elterült tavat különbkülönbféle halakkal meglakosította; és itten halászáttal, 's vadászattal gyakorta szokta kedvét tölteni e' Nagy Bajnok Királyunk. G. Esterházy mostani Ura alatt is nem tsak a' Plébánia, Kapucinusok Klastroma, és a' hat Oskolát tanító Piáristák' Kallégyioma, 's ugyan annyi Templomok diszesítik e' Mezővárost; hanem a' Vár is ötlet olly ékesítő állapotjában vagyon, hogy 1809-ben a' Frantziáknak itt ellenségeskedésekor Ő Felségének Ferentz Királyunknak, 's egész Udvarának méltó szállással szolgálna mind addig, valamig azok ide nem hagyták édes Hazánkat.

T H. Aba. Ács. Ágostyán. Almás, 2. Apáti. Aranyos, 2. Aszár. Aszód. Bábolna, 2. Bagota. Baj. Bajts. Bálványos. Bana. Bánhida. Baromlak. Battyán. Berek. Billeg. Birórét. Bogyá, 2. Bokod. Csanak. Császár. Csém. Csépczigled. Csitsó. Csigvölgy. Czontzó. Csur. Dad. Dinnye, 2. Ekets. Ekel. Érseklél. Ette. Far. kasd. Für. Fűrítő. Füs. Fűztő. Galla, 2. Gélér, 2. Geztes, 2. Grebits. Gug. Gúta. Gyala, 2. Gyarmat. Gyermel. Harka. Herkál. Hereg. Igmánd, 2. Imlöd. Isa. Isáp. Ivánka. Jászfalu. Kajánd. Kisbér. Komotsa. Kapberek. Káva. Kecs-kéd. Keszegfalu. Keszi, 2. Kéthely. Kots. Kalta. Kömlöd. Környe. Kötnye. Kúrtakeszi. Kúrt. Lá-

batlan. Lak. Landör, 2. Leányvár. Lovad. Lögör. Madar. Majk. Marczalháza. Marokháza. Martos. Megyeres. Mindszent. Mocsa. Monostor. Nagybér. Nagylél. Nagymegyer. Naszál. Naszvad. Nema. Neszmély. Oltsa. 2. Oroszleány. Örs. Parnak Pát. Pénzes. Perbete. Piszke, 2. Pritsina. Radyány. Ronka. Sikvölgy. Szák. Szakállos, 3. Szemere. Szemő. Szend. Szentgyón. Szentgyörgy. Szentgyörgyvár. Szentmihály. Szentmiklós, 2. Szentpál. Szentpéter. Szilás. Szölös, 2. Szöny, 2. Szomod. Szomor. Tagyos, 2. Tany. Tardos Tarján. Tárkány. Tolna. Tóváros. Tömörd. Udvard. Ujfalu. Várallya. Várföld. Vas. Vasdinnye. Vék. Virt. Vizvárszemle. Zsitvató.

F. U. Felséges Királyi Kamara. Esztergomi Érsek, és Káptalan. Szent-Tamási Prépost. Szent-Martoni Fő Apátur. Religiói Kintstár. G. Esterházy. G. Zichy. G. Pálffy. G. Batthyáni. B. Hunyady. G. Amade. G. Sándor. Csúzy. Hajnal. Ghicz. Jankovits. Nedetzky. Tajnay. Balog. Huszár. Boronkay. Fogarasy. Högyész. Pyber. Somogyi. Szabadhegyi. Végh. Zámolyi. Bajtsy. Csepi. Magyary. Erős. — Zmeskály.

Krassouármegye, határozódván Arad, Záránd, Temes-Vármegyékkel, és a' Temesi Kertona Kerülettel, olly termékeny földön fekszik, hogy trágyázás nélkül egy Szántásra igen gazdagon teremten azonn a' gabona, és Kukoritz: azért Marhával is bővelkedik. Hegységében terem bor, és fa bőven; forr a' Nemes értz, kivált ón, réz, és vas: a' Dognatskai, és Oravitzi Bányák főképpen tenyészők. Jelesebb Folyói: Maros, Temes, Béga, Berzava, Karas, és Néva. Népe többnyire Oláh nyelvű, keves Magyar, Német, és Rátz nyelvű: a' Katholikusok a' Csanádi; a' nem egyesültt Görög szerartásuak a' Versetzi, és Temesvári Püspökség-

hez tartoznak — Lugos Mezővárosa híres a' Históriaban; minthogy régenten jó Erősségvala. Most nyílt Hely; de Népes; és Postával, és Vármegye Házzal szépeskedik. Krassó Helység emlékezetes, mivel tőle neveződik e' Nemes Vármegye.

T. H. Agadits. Anyás. Apadia. Bakamező. Balintz. Ballosest. Barbotza. Barra. Battiest. Baziest. Batta. Bozur. Bikin. Bikis. Binis. Birki. Birna. Bogodnitz. Boklen. Boksán. Boldur. Botár. Botinyest. Bozur. Branyest. Brazova. Brostyán. Bruznik. Bukovetz. Bults. Bultza. Bunya. Czella. Cseres. Cserestemes. Csiklova, 2. Csintyest. Csorda. Csudafalu. Csukits. Csuta. Delinyest. Dezystye. Dikván, 2. Dobrest. Dognatska. Dohlin. Domán. Drágamer. Dratinest. Drinova. Dubest. Dulkó. Duplai. Ehendor. Ezeres. Facset, 2. Fizets. Forazest. Forotik. Furda. Furlok. Füzes. Galina. Gavasdia: Gisedo. Gladna. Gladova. Glinboka. Godinovazella. Gojzest. Goltz. Goruje. Grebenitz. Greon. Groz. Grubin. Guteritz. Gyürgyevó. Harmadia. Haulzest. Herendiest. Heszeres. Hódos. Homosdi. Honorits. Hundor. Illad. Illova. Izgár. Jabaltsa. Jám. Járszeg. Jász. Jernik. Jerszeg. Jeszenova. Kaltova. Kalina. Kápolnás. Kápriora. Karansebes. Kavorán. Kelnik. Kernetsa. Kladova. Klitsova. Klokodits. Komoristye. Kosovitz. Kosova. Kostély, 2. Kostie. Kritzova. Krivina, 2. Kuptova. Kurtya. Kutina. Lalasintz. Lapusnik. Leukosest. Lugoshely. Lunhány. Luppák. Matsova. Maguri. Majdan. Makovia. Marszina. Mertsina. Mirkovátz. Moldova. Monio. Monostor. Mutnik, 2. Nemesest. Nepomuki. Nermed. Nevrintsa. Nikolintz. Ohabalunya. Ohabitza. Ollóság. Oravitza, 2. Osztrov. Paduram. Pelisty. Perul. Pestyere. Petrilova. Petrosnitz. Petróza. Petrovátz.

Postsán. Poganyest. Pojana. Pajen. Polvás. Porlova. Posoga. Potok. Péttiest. Povorsina. Prebul. Priszaka. Radimna. Radmenest. Rafnik. Rajna. Rakastia. Rakita. Rakitova. Ravna. Remete. Resitza, 2. Ruen. Rumunyeszt. Rus. Ruszava. Ruszihótz. Sabár. Sittin. Spata. Stájerfalu. Szakul. Szárazán. Szászka, 2. Szatulnik Szétsen. Székás. Szelisova. Szentes. Szerbászka. Silha. Szilváshely. Szeus. Szlatina. Szotsán. Szokolár. Szubotitza. Szudriás. Szurdok, 2. Szurány. Tápia. Temerest. Tergovistye. Therésiásd. Tikvári, 2. Tinkova. Tirnova. Temest. Topla. Udvarszállás. Valliabloul. Valliadény. Vallunga. Vallemare, 2. Vallepar. Vaziova. Vetseháza. Verk, 2. Vermes. Viszák. Vodnik. Vörösmart. Vrány. Vranjutza. Zabálts. Zaguzen. Zgripestye. Zold. Zorány. Zorlentsmár. Zorlentsmik. Zsabár. Zsena. Zsidovin. Zsittin. Zsuppa. Zsuppány. Zsuppunyeszt. Zsurtsova. Zsurest.

F. U. Felséges Királyi Kammara. Andrusse-vits. Athanasievits. Augusz. B. Bernátffy. Bóbits. G. Biszingen. Branovatzky. B. Brukenenthal. Brument. Csiky. Dániel. D' Ellevaux. Dobreszevits. Frumer. Gáspáry. Grabovszky. Gyika. Halász. Házy. Jakabffy. Joanovits. B. Jovits. Karatsonyi. Kis. Leitner. Liebenberg. Lorentsits. Hertzeg Metternich. Milaukovits. Nemes. Palekutsevny. Pausz. Petrovits. Páutélyi. Piatsek. Sujlajszky. Terpeco. Trattner. Trautenberg. Winkler.

Kunság, és Jászság, szabad Kérületek.
Bihar, Bikes, Csongrád, Heves, Szolnok, Szabolts. Bács, és Pest-Vármegyéknek szomszéd-ságában, egyenlő szabadsággal birnak a' Ná-dor Ispány' Törvényes hatalma alatt, a' ki azo-
kat egy Fő Kapitány, több Alkapitányok, és Fő Birák által igazgatja: az Országos dolgok-ban pedig a' F. Királyi Helytartó Tanács. A'

Kunság Nagy és Kis Kunságra vagyon részelve, és mindenik Rész termékeny róna földet bír. Amannak Folyóji: Körös. Berettyó, és Hortobágy; emennek azok helyett Kutakat szükséges ásni. Fa nélkül pedig mindenik szűkölködven, náddal, és tőzekkel kénytelenítettnek tüzelni. Amannak Kartzag-Uj szállás nagy, és Népes Mezővárosa, mellyben Országos vásárok esnek: Emennek Halas Mezővárosa valamint nagy, és Népes, úgy mezősége igen hasznos a' marha' nevelésre, a' mellyel nagy kereskedést űznek Lakosai, Az egész Kun Nép szép Magyarorságu. A' Nagy Kunság. az Egri Érsekséghez, a' Kis Kunság a' Váti Püspökséghez tartozik. A' Jászság is gazdag termésű térségen áll; már erdejé is nevednek. Nevezetesebb Folyóji: Tarna, és Zagyva. Azért valamint a' gabonának minden Nemével, és a' marhának szépével, úgy hallal, és rákkal is bővelkedik. Népe szép Magyar természetű, és beszédű, 's tartozik az Egri Érsekség alá. Fő Mezővárosa, Jászberény, mellyben a' Kerület' Gyűlése szokott tartatni. Jeleskedik az Idvezítő Szentegyházával; a' Franciskánusok' Klostromával, és Gimnáziumával 's Lehel hajdani Vezér Kapitánynak tsudálandó Hadi Kürtjével: Zagyva vize keresztül folyván rajta, két Szigetetskét tsinál benne: mellyeknek egyikét Leopold; másikat Jósef szigetnek nevezték, Magyar Ország' Királyi Hertzegeinek, és Nádor Ispányjainak örök tiszteletére; 's mulató Helyül szolgálnak.

T. H. Agó. Apáti. Árokszállás. Aszszony szállás Átokháza. Bábony. Balás. Balota. Bodoglar. Bosa. Bösztör. Csehi Csókás. Csolyos. Csorba. Dorosma. Dózsa. Előszállás. Fábiánka. Fejértó. Félegyháza. Fényszaru. Ferentzszállás. Fülöpszállás. Füzes. Galambos. Háza. Homoki,

Iván. Jakabháza. Jakabszállás. Jakóhalma. Kaba. Kápolnás. Kara. Karátsonszállás. Kató. Rigyós. Kiser. Kisujszállás. Kotzer. Kolbász. Kunhegyes. Ködszállás. Latzháza. Ladány. Lajos. Madaras. Magyarka. Majsa. Márialaka. Mérges. Mesterszállás. Mihálytelek. Milléri. Mízse. Mórítz. Nagykürt. Nagyszállás. Szabadszállás. Szektő. Szentandrás. Szentgyörgy, 2. Szentlászló. Szentmárton. Szentmiklós, 2. Turkevi.

Liptóvármegye, néhai Hertzegség, Gömör, Zólyom, Turótz, Árva-Varmegyéktől, és Gálitzziától mellékeztetve, többnyire aranyot, ezüstöt, vasat, piskoltzot, és medvét, hiúzot, Zergét, Őzet, 's egyéb négy lábú, és szárnyos Vadakat termő magas hegyekből áll. Az abban fakadó Vág' mentében mindazáltal terem rozs, árpa, zab, len, borsó. Juhai igen hasznosok. De legnagyobb haszna vagyon az ottan bőven tenyésző fenyőkben, mellyeket deszkákká, Zsendelekké, 's egyebekké elkészítve, és szálanként is a' Vágon leeresztgetnek. Ugyan ezen Vágvize legjobb halakkal táplálja őket. Savanyu vize legjobb a' Magyarfalvi; Ferdője a' Szentiványi. Mézből sem kevés haszna vagyon. Népe Tóth, és Lengyel nyelvű, 's a' Haza' Nyelvét csak a' Nemesebbek, és a' gyótsot Ország szerzte áru-ló Szülöttel tudják; ambár az ő Fő Ispányjok, G. Illésházy, a' ki ezen Fényes Méltóságot örökségül bírja, szóval, és példával nyilván megmutatja, hogy a' Magyar Hazának Polgárjai vétség nélkül nem lehetnek tudatlanok a' Magyar Nyelvben. A' Szepesi Püspökséghez tartoznak. — Rósahegy közönségesen Rosenberga, a' Fő Mezővárosa ezen Nemes Varmegyének, a' Vág folyó partján, melly igen Népes, és a' Plébánián kívül az Oskolákat tanító Piaristáknak Templo-mával, és Kollegijomával is diszeskedik. Van Po-

staháza, Sóadója, szépen pettegetett márványja, jó tserép edény fabrikával együtt. — Liptóvár tsak a' Vármegye' Nevével hallatik.

T. H. Antzikkfalva. Andaháza. Anditze. Andrásfalva. Beharótz. Belenzkó. Benedekfalva. Benitze. Benikháza. Benyusháza. Bernitze. Besenye. Bócza. Bohrótz. Bobrovník. Bodafalva. Borova, 2. Briptze. Bukovina Bertafalva. Bölts-háza. Csemitze. Cserno. Csernova. Csetnitz. Czinfalva. Csorba. Davalló. Demesény. Deményfalva. Dubrava. Dusaj. Fejérpatak. Fiatska. Gálfalva. Gombos Górfalva. Hibbe. Hora. Hoszszurét. Hutty. Illanó. Isipfalva. Ivanova. Jakabfalva. Jalótz. Jamnik. Jánosháza. Kamenetz. Keletsény. Kelemenfalva. Hirály. Kocskovetz. Kokava. Komjátna. Konszkakosótz. Kralova. Kubiny. Kut Kva-tsán. Rőrmös. Lázi. Lazistye. Lehota, 2. Likava. Linik. Liptse. Liszkova. Lubelle, 2. Luboknit. Lutski. Ludrova, 2. Lusna. Modotsány. Magurka. Magyarfalva. Malatin, 3. Maluzina. Martzalfalva. Matyasótz, 2. Mlinitze. Mravnik. Nádasfalva. Neftzitháza. Nezitháza. Novotti. Okolitsna. Olaszi, 2. Oszada. Pálfalva. Palugya, 2. Paratzka. Párisháza. Paták. Plati. Plóstin. Podorány. Podmesztova. Poruba, 2. Porubka. Potornya. Pribilena. Prikod. Proszek, 2. Rádel. Rasztoka, 3. Revntza, 3. Riboltova. Roztoka. Rudlova. Selmets, 2. Stózháza. Stranyán. Studnitza. Svozov. Szelnitz. Szentandrás. Szentanna. Szentersébet. Szentivány. Szentkereszt, 4. Szentmária. Szentmárton. Szentmihály. Szentmiklós. Szentpéter. Szielnitza. Szélts, 3. Szmertsány. Szokolts. Sztankován. Tarnótz. Tepla. Teplitska. Turek. Tvarozna. Ujvár. Várallya. Vasék. Vavritsó. Velling. Verbitze. Verbó. Vikodna. Vidaföld, Viglász. Vitálsifalva. Volkolinetz. Zadiel. Zahorovistye. Zsár.

F. U. Felséges Királyi Kamara. Besztertzei Káptalan. Szentmáriai Prepostság. Keletsényi Plébánia. Teplai Plébánia. Tudományi Kintstár. Okolitsányi. Plati. Andaházy. Pongrátz. Benitzky. Palugyay. Kubinyi. Rakovszky. Dvornikovits. Jóh. Bobrovnitzky. Bukovinszky. Csemnitzky. Denke. Madotsányi. Horánszky. Rhády. Patornyay. Bán. Fejérfataky. Szentiványi. Turánszky. Detrich. Gilányi. Abafy. Lehotzky. Lusinszky. Matyasóvszky. Guothy. Kaszanitzky. Szmertsányi. Vitális. Rósahegy Városa.

Marmarosvármegye, Bereg, Ugotsa, Szathmár-Vármegyék, és Erdély, Bukovina, 's Gállitzia közt, nagyobb részent hegyekből áll, melyekben Különbfele Értz, és igen gazdag Sóbányái vannak; találatnak drágakövek is, kiváltképpen az ugy neveztetett Magyar gyémántok. Mezeje igen hasznos a' marha' nevelésre; és lapályai jól termők. Fája bővséges; 's levegője egészséges. Azért egy gyönyörűséges Tartomány ez. Folyóji közt nevezetesek ezek. az ott eredő Tisza, Mara, Haszó, Iza, Visó, Talabor, Tarasz. Az egész Országban egy Vármegyének sinsz annyi savanyu Kútforrása, mint ennek; melyek közt hiresebbek ezek: Borsai, Batizai, Glodi, Nánfalvai, Szaplontzai. Számos orvos vizei közt is nevezetesek ezek: Apsitzai, Batizai, Botskói, Dragomérfalvai, Gyulafalvai, és Rhónai. De vannak golyvásító vizei is, ugymint: a' Bartzánfalvai, és Lonkai. Lakosai Magyar, Oláh, Rátz, és Német Nyelvűek; 's a' Szathmári, és Munkátsi Püspöki Megyékhez tartoznak. — Fő Mezővárosa, Sziget, a' Tisza, és Iza egybefolyásánál, Lakhelye a' Fő Sőhivatalbéli Tisztségnek: itt a' Vármegye Háza; Harmintzados Tisztség; Váltó Posta; K. Gymnázium a' T. Piaristák alatt; és a' Reformatusok' Gymnáziuma. Sőaknáji leghiresebbek, és az Ország-

gos Vásárjai, Ékesítik főképpen három Templomok: a' Katholikusoké kettő; egy a' Reformátusoké. — Marmorosvár most csak e' Nemes Vármegye' nevezetéről esmeretes.

T. H. Aknarahó. Apsa, 3. Apsitza. Baranya. Barczánfalva. Bárd. Barlahás. Bartsfalva. Batiza. Bedő Belezna. Berezna. Bereznik. Berlatás. Bizta. Botskó. Botskórahó. Borhut. Borsa. Bréb. Bronka. Brony. Bruztara. Budfalva. Bukovetz. Büstyánháza. Csománfalva. Darva. Desze. Disznópatak. Dolha. Dombó. Dragomérfalva. Dulfalva. Fejéregyház. Farkasrév. Fejérfalva. Gánya. Gernes. Glod. Gyulafalva. Halatin, 2. Herintse. Herhets. Horb. Hoszszumező. Hotény. Huszt. Husztköz. Imsád. Iroltz. Iza. Izka. Kalinfalva. Kalotsa. Karátsonfalva. Kerekhegy. Keletsény. Keretske. Keselymező. Kirva, 2. Kobolapatak. Konyha. Kratsfalva. Kritsfalva. Kuszmitza. Kőkényes. Körösmező. Körtvélyes. Leordina. Liakovetz. Liget. Liptse. Lonka, 2. Mihályka. Mikolapatak. Mojszén. Mokra, 2. Nánfalva. Neresznitz, 2. Nyagova. Ökörmező. Ötvösfalva. Patak, 2. Pavlovetz. Perkeletz. Petrova. Pisztva. Pajana, 2. Polyana, 6. Pozsán. Priszlap. Ravaszmező. Releta. Remete. Ritska. Rikita. Rippinye. Rókamező. Róna, 2. Rónaszék. Rozália. Rozutska. Ruzkova. Sajó. Sándorfalva. Sófalva. Somfalva. Somosfalva. Sugatag. Szatsál. Száldobos. Szaplontza. Szarvaszó. Szeklentze. Szelistye, 2. Szerfalva. Szinevér. Szlatina. Szlatinka. Szolyma. Szurdok. Talaborfalva. Taratzköz. Tetső. Toronya. Trebusa. Tyuska. Uglya. Ujbárd. Urmező. Vajnagh. Vantsfalva. Veresmart. Visk. Visó, 3. Vutskömező. Zadnya.

F. U. Felséges Királyi Kamara. G. Teleky. G. Barkótz. G. Toldy. G. Kemény. G. Károlyi. B. Vétsey. Patay. Besztojka. Darvay. Pap. Dun-

ka. Rednik. Pogány. Sztojka. Kritsfalusy. Szaplontzay. Szarvady. Bay. Cserjenyi. Petrovay. Petrovits. Jármay. Buday. Hatfalusy. Gazda. Huszti. Reform. Ecclesiá.

Mosonyvármegye, Környülvételve Posony, Győr, Soprony - Vármegyéktől, és Austriától, egy szép, és termékeny. Téréség; 's Betsnek mint egy Élészáza, mind hora, mind buza, mind szénája jó, és bőséges. Szarvas marháji, 's lovai; de kivált Juhai igen Szembetűnök. Több vadas Kertjei, 's Fátzánossai vannak; Nyullal pedig főképpen bővelkedik: innét egy része Nyulasnak neveztetik. Ez öleli a' Duná' jobb oldalát; valamint már előbb Posonyvármegye annak bal oldalát; 's így ezek közt Magyar Dunává változik, még pedig öreg Magyar Dunává: minthogy itt több Kis Dunákat szül; és nem csak sok jó hallal, 's a' Kereskedés' Könyvitésével, hanem finom arannyal is gazdagítja Magyar Hazáját. Ide foly a' Rábtza, és Lajta is; ide esik egyik része a' Fertő tavának is; azért hala, rákja bőven vagyon. Megjegyzésre méltó itten az, hogy Sopronyvármegyében a' Rábának két ága, egyik Vátnyédi, másik Kapuvári, Rábának neveződven, a' hany alá omlik; 's onnét sokkal tsekélyebb ágon kiömlővén Rábtza névvel foldogál győr, és Mosonyvármegyébe; és Győr alatt a' Dunába szakad a' Rábával együtt. Népe Győrvármegye mellett tiszta Magyar; hanem Austria felé Horvát és Német Nyelvű mind; azáltal ez is mind deli természetével, mind öltöztével mindegyébkép kimutatja Magyar Polgáriságát. — Magyar Ovár az ő Fő Mezővárosa a' Lajtának a' Dunába folyásánál, mellyet a' még fennálló régi Királyi Vár Vármegye' Háza; T. Piáristák' Klastroma, és Gimnáziuma; Albert Királyi Hertzegtől ezen század' tizenhatszadikán

felállított Gazdaságbéli Oskola, 's az itteni Polgárság szabadalma nevezetesít. — Mosony a' Kis Duna mellett igen közel Óvárhoz még nevezetesebb: minthogy ettől neveztetik e' Nemes Vármegye is; és régenten több Királyainknak kedves Lakhelye vala. Most onnét legemlékezetesebb; hogy a' Magyar gabona Kereskedésnek ez legyen legnagyobb Révpartja. — Boldog Aszszonyt Hertzeg Esterházy Páltól, az Ország' néhai buzgó Nádor Ispányjától ottan építtetett Klastroma, és Temploma a' Franciskánusoknak, 's az ebben lévő Kegyelmiséges Képe a' Szűz Anyának tiszteletesíti. — Szentmiklós mind az ő láttatos helyezettetéséről, mind tetszős boráról; mind a' M. Uraság' diszes Kastélyjáról; mind főképpen az ő jeles Templomáról, mellynek mássát ezen Vármegyében nem láthatni, igen emlékezetes Helység, melly Feje N. M. G. Zichy Károly Ő Kegyelmessége' egy szép Uradalmanak is, mellynek déli oldalát a Rábtza az északit a' kis Duna hasznosítja.

T. H. Arak. Balla. Bánfa. Barátfalu. Barát-föld. Baromház. Bezenye. Birösd. Császárretje. Csiztő. Csuny. Edelstal. Farkaskut. Feltorony. Feketeerdő. Flansend. Gájtz. Gállos. Gáta. Halászi. Hegyeshalom. Horvátkéme. Horvátjándor. Ilmitz. Rálnok. Királyudvár. Köptsény. Körtvélyes. Kővágás. Lajtafalva. Lébeny. Lenfalva. Levél. Litzkő. Lovas. Lutseny. Magyar-kéme. Metser. Miklósfalu. Németjándor. Novak. Nizsider. Nyulas. Oroszvár. Pándor. Pátfalva. Pomogy. Rajka. Somorja. Szentandrás. Szentanna. Szentjános. Szentkazmér. Szentpéter. Szolnok. Tartsa. Téteny. Ujfalu. Valla. Védeny. Vindeny. Zurány. — Ezen a' legnagyobb Országutbann legszebb helyezettetésű Vármegyénk egészen a' Győri Püspüki Megyében vagyon.

F. U.

F. U. Albert Királyi Hertzeg. H. Esterházy. H. Batthyáni. G. Zichy. G. Harak. G. Esterházy. Györi, Posonyi, és Szombathelyi Káptalan. G. Szapáry. G. Vitzay. G. Batthyáni. Illosvay. Zichy. Naszvady. Skultéti. Bernát. Nagy. Bükkesy. Sándor. Hegyi. Módrovits. Dósa Trummer. Sab. Austriai Prukk Városa.

Nógrádvármegye, Környékeztetvén Gömör, Heves. Pest, Hont, Zólyom - Vármegyektől, hegyes, és erdős; részént lapályos; és a természetnek majdminden javadalmában részes. Barmai jók; Jubai, és sertései számosak. Bányaíji hasznosok; bora ditsértés; Folyóji közt emlékezetesebbek: Duna, Ipoly, és Zagyva, 's e' két utólsók itten fakadnak. Több savanyu vizei közt nevezetesebbek a' Kálnói, Peltári, Füleki, Kürtösi, Szalatnyai. Hires a' Rencyei erősítő vize, és a' Harsányi Sósvize. A' pisztráng, Ketsege, 's egyéb jó halakon kívül, tenyésznek itten hódok is, és Vidrák. Népének egy része tiszta Magyar, más része Tóth nyelvű; 's az Esztergomi Erseki, a' Vátzi, és Rosnyai Püspöki Megyékben vagyon. — Fő Helye Losontz Mezőváros, hol a' Vármegye' Gyűlései tartatnak; és valamint a' Katholikusok, úgy a' Lutheranusoknak, és Reformatusoknak Temploma. 's ez utólsóknak Gynnáziuma is vagyon. Több Földes Urai lévén több Uri Házzal diszeskedik. — Nógrád, mellynek nevével jeleskedik ezen Vármegye, elesett ugyan régi fényességétől; de most is Népes Mezővárosa a' Vátzi Püspök Uraságában szép Templommal, és Plébániával. — Gáts Mezőváros több Fabrikákról nevezetes; Szétsény pedig a' Franciskánusok Templomáról, és Klastromáról: mind a' kettő Gróf. Forgáts Uradalmában.

T. H. Abelova. Agárd. Almás, 2. Andrásfalva. Apátfalva, 2. Arany, 2. Babi. Boglyásal-
Magyarok esmérete. G 6

lya. Bagyon. Baka. Bakó. Baksaháza. Bánk, Bán-
nyalónya. Bányaznió. Barátokföldje. Baratoný.
Bárkány, 2. Barna. Bást. Betske. Bér. Bertzel,
2. Berenke. Berény. Borosberinke. Berkenye.
Berki. Berzentze. Bisztritska. Bodony, 2. Bo-
kor, 2. Bolgárhony. Bolyk. Bonna. Boroznok.
Bozita. Bölk. Brezó. Brezova. Buják. Busa. Bu-
zita. Bzova. Csákányháza. Csalár. Czered. Csé-
tse. Csengerháza. Csikor. Csontfalva. Csór. Czü-
vekfalva. Daló, 2. Darótz, Debertsény. Dejtár.
Demetser. Dénesfa. Dengeleg. Divény. Dobrots.
Dolyán. Drahi. Ebetzk. Etsed. Etseg. Endrefal-
va. Esztergály, 2. Ettés. Fábianfalva. Felsőlu-
Fogats. Fülek. Fűrész. Gátsfalva. Galambos. Gal-
sa. Garab, 2. Gardony. Garsfalva. Gétz, 2. Ge-
de. Gerege, 3. Gergelfalva. Guta. Gyarmat. Ha-
láp, 2. Halászi. Halnó. Haraszi. Hártyán, 3. Hé-
halom. Hengyel. Heréd. Herentsény. Hidegkut.
Hihalom. Hallókő. Hored. Horpáts. Hugyag.
Huta. Illink. Jásztelek. Jelsótz. Jenő, 2. Job-
bágyi. Kálló. Kálnó. Kalonda, 2. Karantsallya:
Katalin. Kazár. Rékkő. Keletsény, 2. Keresztur,
3. Keszeg. Keszi. Kisfalú. Kisfalud, 2. Kopron-
tza. Korlak. Korna. Kosd. Kotyháza. Kotrotz,
2. Kovátsi. Kozárd. Kökenyes. Kövesd. Kurtány.
Kürt, 2. Kürtös, 2. Lám. Lapintó. Lázi. Legind-
Lehota, 6. Lentova. Lest. Libertse, 2. Litzkő.
Litee. Lótz. Lőrintzi. Lutzin. Ludány, 2. Lupots.
Madatska. Málnapatak. Martzal. Márkháza. Ma-
rokháza. Maskova. Megyer. Mikótelke. Miksi.
Mlagyó. Mohora. Mutsin. Mulyad, 2. Mulyadka.
Muzslin. Nádas. Nádasd, 2. Nagyfalu. Nándor.
Nedelitz. Németi. Nesza. Nevitzke. Nitra. No-
vák. Nyárasdvölgy. Nőtintz. Ó Báston. Opre-
szák. Ordas. Orosz. Croszi, 3. Óvár. Ozsgyán.
Pálfalva, 2. Palotás. Parotza. Patak. Patvartz.
Pentz, 2. Perény. Perenye. Perse. Petény, 2.

Pető. Petri. Piling. Pilis. Pintz. Podlusán. Podretsány. Pogányvár. Pogony. Polikna. Poltár. Pöstyen. Prága. Priboj. Prsány. Pusztaház. Pusztaterk. Püspöki. Rád. Radistya. Ragyoltz, 2. Rap. Rárós. Rátka. Rétság. Riba. Rimótz. Romhány. 3. Ronya, 2. Rót. Ság. Sámsonháza. Sáp. 3. Sátoros. Sávöl. Sipek. Somoskő. Sőj Stratsin, 2. Surány. Süllye. Szakál. Szalatna, 2. Szalmaterts. Szanda. Szandaker. Szántó. Szátok, 2. Szeltz. Szele. Szendehely. Szenna. Szentersébet. Szentivány. Szentpéter. Szétsényke, 2. Sente. Szirák. Szlabonya. Szőlős. Szőrös. Stregova, 2. Szúpatak. Szügy. Tab. Tamási. Tartsa. Tarjány. Tarnótz. Telke. Tepke. Terbeléd. Terenye, 2. Tereske. Terjén. Tiszovnyik, 2. Told, 2. Tolmáts. Tosontza. Törintz. Trats. Tótujfalu. Tugar, 3. Turitska. Turopolya. Udornya. Uhorska. Ujfalu, 3. Ujlak. Utas. Uzsa. Vadkert. Vámosfalva. Vanyartz. Várallya. Varbo. Varsány. Vát, 2. Vetseglő. Verébely. Veres. Verőtz, 2. Vidafalva. Vilyke. Vizlás. Zagyva. Zavada. Zele. Zellő, 2. Zobor. Zsel. Zsiklevnyik. Zsilevnyik. Zsum. 2.

F. U. Felsőges Királyi Kamara. Esztergomi Érsek, és Káptalan. Vátzi Püspök, és Káptalan. Rosnyai Káptalan. Sz. István Szeminárium. H. Esterházy. H. Grasálkovits. H. Koháry. G. Forgáts. G. Zichy. G. Teleky. G. Sándor. G. Berényi. G. Heglevits. B. Prónay. B. Vetséy. G. Kemény. B. Beleznay. B. Podmanitzky. G. Ráday. G. Stharenberg. G. Klobusitzky. B. Hellenbach. G. Tolvay. Jeszenszky. Gyurtsányi. Torotzkay. Kubinyi. Madrutsány. Sándor. Balog. Bory. Muslay. Okolitsányi. Szentiványi. Fay. Puky. G. Balassa. Revitzky. Gyürky. Pongrátz. Malatinszky. Szilasy. Sebestény. Darvas. Rántor. Tihanyi. Szeremy. Almásy. Gedey. Motsáry. Be-

nitzky. Jankovits. Losontzy. Záborsky. Battik. Plati. Vattay. Cseminitzky. Mihaletzky. Majtényi. Boros. Gál. Dobozy. Liptsey. Etre. Battányi. Gétzy. Csoma. Batta. Bene. Kiss. Balás. Strötter. Tapoltsányi. Zsemberg. Tasy. Madáts. Révay. Szudy. Serényi. Hamar. Bornemisza. Tarródy. Török. Ambrózy. Bätzely. Osztrolutzky. Trentler.

Nyitra vármegye, határosodván Trencsény, Turótz, Bars, Komárom, 's Posony - Vármegyékkel, és Morva Országgal, nagyobb részt hegyes, 's gazdag mindennemű fákkal; térsége pedig mindennemű gabonával. Borai jók. Folyóji: Vág, Nyitra, Zsitva. Emlékezetesek az ásványos vizei. Pöstényi, Bajmotzi, és Bilitzi Ferdőji híresek. Marha, főképp juh' tartása jeles. Ürményben G. Hunyady' értelmes gazdaskodásával a' lötenyésztetés igen nevezetes. Hala, vadja elég: gyümöltse pedig bővséges. Népe Komárom felé Hazai; Morva felé Tóth nyelvű, de már ez is szépen tökéletesedik Hazája' Nyelvével; tartozik az Esztergomi Érseki', 's Nyitrai, és Besztertzei Püspöki Megyékhez. — Szabad Királyi Városa, Szakoltza, mellyben a' Plebánián kívül, a' Franciskanusok', és Mizerikordianusok' Klastroma, 's négy. Grammatikai Oskola' vagyon, a' Normalissal együtt, az Ágostai Vallásuak' Temploma. A' Posztószövéssel leginkább nyerekedik. — Nyitra, mellynek nevével tizmereskedik e' Nemes Vármegye, szabadalmas Püspöki Város szép Püspöki Szentegyházzal, Várral, és Káptalannal; Szent Ferentz' Szerzetességének Plébániás Templomával, és Klastromával; Piaristák Hollégyiomával, 's Gymnáziumával, Szemináriummal, hol a' Lyceumban a' Theológián kívül, a' Filozofia is tanittatik. Emlékezetes a' N. Vármegyének derék Háza. — Holits a' Morvavize mellett szép Királyi Kastéllyal, nagy tse-

rép edény Fabrikával, Spanyol juh tenyésztettel, 's Tsászári Ménessel jeles Mezőváros; holott halászáttal, 's vadászattal szokta magát mulatni Ö Tsászári, 's Királyi Felsége. — Privigye Mezővárost nevezetesíti a' T. Piáristák' Klastroma, és Gymnáziuma: Érsek Ujvárt pedig a' Nyitra vize mellett a' Plébanián kívül, a' Franciskanusok Klastroma, és az Érseki Vár.

T. H. Adamótz. Agáts. Ándats. Andód. Apáti, 4. Apony, 2. Ardanótz. Atrak, 2. Báb, 2. Babindal. Bácskafalva. Bajmotska. Bajmotz. Bajna. Bakó. Bánka, 2. Bánkeszi. Basótz. Bástyánka. Batikova. Behintz, 2. Belitz, 2. Bella. Belintz. Beregszeg. Berentz. Beznyákfalva. Bodok, 4. Bodorka. Bortsány. Bori. Bosán, 2. Botfalva, 2. Bölgyén, 2. Brezova. Brotska. Brunótz. Bruznó. Butsán, 2. Breztove. Brezán. Bukótz. Bulgyen. Busótz. Butkovány. Bzinetz. Czabaj. Czák. Csatsó. Család. Családka. Csapor. Csári. Csaztkótz, 2. Csaztkóv. Csauza, 2. Csavaj. Czervova. Czetény, 2. Csehi. Csejte. Csekej. Csermend. Csetény. Czigel. Csisits. Csítár, 2. Csizótz. Csornok. Darázsi. Dets. Dejte. Ditske. Diós. Divék. Dobrotsna. Doits. Domony. Dosin. Doltzen. Dovorán, 3. Drahótz. Dubnitza. Dubovány, 2. Dutsó. Dvornik. Egbel. Eger. Egerszeg. Egyházzseg. Eletske. Elefánt, 2. Emöke. Ervistye. Erdőház. Eszdeg. Fáhiánvölgye. Farkasd. Fejérmajor. Finta. Fornaszeg. Födemes. Funtzin. Gajdel. Galgótz. Garázda. Garajda. Gelénfalva. Gerentsér. Gergelyfalva. Geszte. Getfalva. Gimes. Gintz. Gyarak. Gyarmat. Handlova. Helben, 2. Hetmény. Holotka. Horka. Hoszszufalu. Hubina. Huorka. Ivánka. Jablontza. Játz, 3. Jalovetz. Jalsótz. Janófalva. Jász. Jeskofalva. Jókő. Izbék. Kajsza, 2. Kakasfalva. Kalász, 2. Kámánfalva. Kanyánka. Kap, 2. Kaplát. Karótz.

Kató. Keletsény. , 2. Kér, 2. Keszi. Kereshény,
 2. Kerkótz, Kesellőkő. Királyfalva. Királyi , 4.
 Kismánya Kobilán. Kotzur. Kotzuritz. Kotsin.
 Koleskó. Kolon. Kolos. Komárnó. Komjáti. Ko-
 nyafalva. Koptsán. Koritno. Korlát. Korlátkővár.
 Kos. Kosztolány , 3. Kosztolnafalva , 2. Kovalló,
 2. Kovartz. Krajna Krakova. Kraszna. Kremts.
 Kresztyánfalva. Krutsa. Kropov. Krtotz , Runo.
 Kuti. Kutásó. Kuzmitz. Könyök Köpösd. Kört-
 vélyes. Kürt , 2. Latska. Lajosfalva. Lakatsi. Lan-
 tsár. Lapas , 2. Lazkár. Lazán. Ledézt. Leheny
 Lehota, 7. Lehotka. Lelótz , 2. Leopoldvára. Lestin.
 Leszkó. Letnitz. Libika. Lieszkov. Lipnik. Lipov.
 nik. Livina. Lomnitza. Lópásó. Lopós. Lovászi.
 Löki. Lubina. Luboka. Ludány , 2. Luka. Lukáti.
 Matsó. Madintz. Majzel. Malanta , 2. Malomszög.
 Mantzikó. Manyiga. Mártonfalva. Megyer Menge.
 Merasitz. 2. Mezökeszi. Miava. Motsidlan. Motso-
 nak. Modró, 2. Mogyorós. Mokrihaj. Molnos. Mo-
 rova. Morovno. Mosótz. Nádas. Nádlán. Nagysfalva.
 Nagyszeg. Novajótz. Netzpál. Netsete. Nedanótz.
 Nedasótz. Nedozer. Negyed. Nemtsitz. Nemetzke.
 Néver. Nevitzin. Nezete. Nisanya. Novák. Otskó.
 Ojtvány. Onderó. Onor. Oreszkó. Osztró. Öszde-
 ge. Pátzolaj. Pán. Parutza. Pásztó. Pata. Patvarótz.
 Petsenyéd. Peresztlény. Perg. Péterfalva. Petőfal-
 va. Pobadin. Pobedin. Potsabán. Podragya , 2.
 Podkilava. Podlasa. Podlusán. Podolla. Podza-
 mesy. Pográny. Pókuta. Polánka. Polusz. Popu-
 din. Poruba. Poszátka. Pöstény. Prasitz. Pras-
 nik. Prasznótz. Pravenitz. Prepasne. Priterszky.
 Pritsd. Próna. Putsány. Püspöksfalva. Püstin. Ra-
 bove. Rabovistye. Ratsitz. Rád. Radézt. Radek.
 Radgetz. Radimo. Radist. Radistye. Radosótz ,
 2. Radozna. Rajtsány. Rakovitz. Rasztotsna. Rat-
 kótz. Ratnótz. Retsény , 3. Rédek , 2. Renkó.
 Ribke. Rippeny , 2. Rohó. Románfalva. Rovenz-
 kó. Rozbehi. Rudnik. Rudnó. Sadlonye. Ság. Sal-

gő, 2. Salgótska. Sárső. Sarluska; 2. Sasvár. Sellye. Sempte. Sidlentze. Simova. Sindolatz. Sipkó. Siső. Sok, 2. Sopornya. Stepanov. Steruz. Strázsa, 2. Suránka. Surány, 2. Sutótz, 2. Svrnbitz. Szabatist. Szalakuz. Szánfalva. Szebedráz. Széts. Szedlötze. Szenitz. Szentkereszt. Szentmihály. Szentmihályur. Szentpéter. Széplak. Szerdahely, 2. Szil. Szilad. Szkatsán. Szmerlak. Szmolánka. Szobotist. Szokolotz. Szoltsán, 2. Szoltsánka. Szolka. Szomolyánka. Szomorfalva, 2. Szorbitz. Szotina. Szulány, 2. Szulótz. Szutsán. Szölös, 3. Tapoltsány. Tarány. Tardoske. Tardomeztritz. Tavarnok. Temes. Temetvény. Teplitz. Teszer. Tomsai. Topoltska. Tordomeztitz. Tormás. Tormos. Torótz. Tornószeg. Trebete. Tura. Turtsányka. Tusina. Tyapkó. Tököld. Tövésfalva. Udvarnok. Ujfalu, 4. Ujhely. Ujlatska. Ujlak. Ujvároska, 2. Unin. Üreg. Ürmény. Ürmintz. Vagyótz. Vajka. Vaniga. Várad. Várallya. Vásárd, 2. Vetse, 3. Velusótz. Vendég, 2. Verbény. Verbó. Verbótz. Veszele. Veszka. Vesztenitz, 2. Vitsap, 2. Vidovány. Vieszka, 4. Visnyó. Viszka. Vitkótz. Vittentz. Volkován. Vogyerád. Vozokény. Vörösvár. Vradist. Vratistye. Zádubnitza. Zahati. Zaratzka. Zarada. Zakoztalan. Zalotsin. Zavada. Zela, 2. Zila, 2. Zlatnik. Zlikótz. Zlukótz. Zobor. Zobrafalva. Zsámhokrét. Zsere.

F. U. Ö. Ts. K. Felsége. Felséges Királyi Kamara. Esztergomi Érsek, és Káptalan, Nyitrai Püspök, és Káptalan. Vág. Ujhelyi Prépost. Religyiói Kintstár. Nagyszombati, és Nyitrai Plébaniák. Posonyi Szeminárium. Tudományi Kintstár. H. Esterházy. H. Grasálkovits. H. Hohentzollern. H. Koháry. G. Erdődy. G. Károlyi. G. Aponyi. G. Zichy. G. Pálffy. B. Splényi. G. Berényi. G. Batthyáni. G. Sándor. G. Ujfa-

lusz. G. Csáky. B. Zay. B. Szörényi. G. Amade. G. Zerdahelyi. G. Révay. B. Hellenbach. G. Bosányi. G. Forgáts. G. Koller. G. Brunszvik. B. Pongrátz. G. Klobusitzky. G. Hunyady. G. Traun. G. Heglevits. B. Jeszenák. G. Teleky. G. Esterházy. B. Révay. B. Dávid. B. Horetzky. Majtényi. Batskády. Böthi. Rudnay. Bosnyák. Bázsó. Péterfi. Jezernitzky. Diósy. Bertalanfi. Skulteti. Motesitzky. Janóky. Deső. Korosy. Simonyi. Uzo-vits. Boronkay. Gosztonyi. Turtsanyi. Sándor. Gilányi. Tarnótzky. Szölösy. Vályi. Bosányi. Otskay. Gétzy. Merey. Kőszegi. Bartakovits. Turótzky. Klimó. Gentzel. G. Vindisgrätz. B. Malonyai. Ürményi. Szentiványi. Rajtsányi. Bori. Burján. Noszlopi. Buzásy. Zsarnótzky. Szakoltza Városa. Szakoltzai Ispita.

Pestvármegye Pilis, és Solt Vármegyékkel egyesítve; Fekszik Csongrád, Bács, Baranya, Tolna, Fejér, Komárom, Esztergom, Hont, Nógrád, Heves Vármegyék, 's a' Jaszság, és Runság' szomszédságában, nagy jövedelmű, egy részt hegyes, 's nagyobb részt róna földön, melyen mindenféle gabona bőven terem, a' magas száru, 's igen nyeles Kukoritzával együtt; dinnyeje is nagyra nő, és igen jó ízű. Bora szinte ugy bőven terem, és jó. Hallal bővelkedő Folyói: az itt több híres szigetekkel ékeskedő Duna; Tisza; Zagyva; Tápio; Galga; és Rákos, mellyet híresítenek a' mellette Hengyeltől tartott több Gyűlései a' Magyar Nemzetnek. Erdeji szépek. Pusztáit gyönyörűsítik a' szebbnél szebb Tsorlák, Ménesek, Gulák, Gőbölők, és Júhnyájok: mellettek legeltető posgás Legények kedvekre dudálnak, furugláznak, 's lejtöznek. Asztali vadat is, kivált madarat eleget tenyészt e' kies Tartomány, mellyet két Királyi Fő Város; egy Érseki, 's egy Püspöki Város;

és számtalan Uri Kastélyok ékesítenek. Népe derék Hazafiságu; 's az Esztergomi, és Kalotsai Érseki, Fejérvári 's a' Vátzi Püspöki - Megyékhez tartozik. Örökös Fő Ispányja az Ország' Nádor - Ispányja. — Buda, az Ország'nak Anyavárosa, elsősíti e' Nemes Vármegyét. Attila idétt elhíresedett ugyan már Buda; de ennek Ó Buda birja helyét; Budának, Országunk' Fő Városának, Nagy Lajos Királyunk az Alkotója; Sigmund Királyunk Öregbítője; Mátyás, ama' Híres Királyunk Felmagasztalója. Utóbb a' Török által felgyujtatván; osztán elfoglaltatván; több ostromoltatása után pedig visszanyerettétven, mind addig sinlödött romlottságában, míg Ditső Királynénk, Mária Theresia, Királyi gondjára fordítván a' Királyi Palotát dűledékeiből sem emelte. Nagyszombatból a' Magyar Univerzitást 1777-ben ide szállította: a' hová már hat esztendő előtt Raguzából Szent István Király' jobb Kezét elhozatta volt. Második József Császár, és Magyar Király innét Pestre, és Posonyba szállítván az Univerzitást, ide helyezettette a' F. K. Helytartó Tanácsot; a' F. Királyi Kamarát; a' Fő Törvényszékeket; és a' Hatonai Fő Kormányt: és ezek, a' Fő Törvényszékeken kívül, most is itt vannak: valamint a' Fegyvertár; Ágyuöntő műhely; az Univerzitásnak derék Könyvnyomtató műhelye, a' Betüöntéssel együtt; Selyem - Kotsi - és fehér tserép Fabrika; Tűzpor malom; Fő Gymnázium; Fő Posta Hivatal. A' Kultsos Vár a' Királyi Palotával, mellyben most az Apostoli Királyi Szent Korona őriztetik, 's József Császári, Királyi Fő Hertzeg, 's az Ország' Nádor Ispányja lakik, több Egyházi 's Világi rappant Épületekkel villogtatja a' Hegy' tetjén Királyi fényességét; úgyhogy innét az alatta lévő külső Városokat a' Szent Gellért, He-

gyén Fejedelmi tsinálatu Tsillagvisgáló tornyot, a' Duna' tulsó partján hosszan nyuló gyönyörű Királyi Pest Várost szemlélvén, majd tsak nem magán kívül ragodtatik az Ember. Híresek az itteni meleg Ferdők is; de még híresebbek a' bőven termő, 's a' Burgundiaiaknak semmit sem engedő veres borok, mellyeket mind maga' taplálására, mind gazdag nyereségre használván a' szorgalmatos Budai Polgár, örömmel éli Magyar világát. — Menjünk már azon az Európában leghosszszabb hidon által, melly hajókon épülvén, Budával Pestet egybefoglalja, úgy hogy egyik a' másiknak szépségét tsudálatosan nevelje. Pest Szabad Királyi Város valamint a' Vármegyének Nevét; úgy az egész Magyar Nemzetnek hangot ad mind a' Tudományosságra, mind a' gazdagodásra, mind az igazságra: mert itt vagyon az igazság' kiszolgáltatásának Fő két Törvényszéke, ugymint a' Királyi, és a' Hétszemélyes Tábla; a' legnagyobb Országos Vásárok, mellyekre nem tsak a' Haza' minden részéből, hanem Külföldről támentalan sokaság öszvegyül; 's az ide való hét száz Kalmárokon kívül, a' Bétsi Kereskedők, a' Görögök, Törökök, 's a' Lengyel Zsidók jól megpénzelik magokat. Itt a' Musák' Tanyája, a' Magyar Universitásnak negyven hat bölts Tanítójival, a' Nemzeti Museummal. Innét szárnyalnak a' Nemzet közzé az elmét világosító, 's a' szívet Hazafiságosító különbkülönbféle Írások; különösen a' Tudományos Gyűjtemény, és a' Hazai Tudósítások. Azért mindmind nagyobbodik, szebbedik, és tsinosabbodik ezen Királyi Város, elannyira, hogy majdan Európának első Városai között betsültsessék. — Érseki Város Kalotsa az Érsek' Lakvárával, Székes Egyházával, Káptalannal, Lyceummal, és Szemináriummal, 's a' T. Piáristák Kollegiumával, és

Gymnáziumával jeleskedik. — Vátz Püspöki Város a' Püspök Lakvárával, Székes gyönyörű Egyházával, Káptalannal, Nevendék Papsággal, Lyceummal, T. Piaristák Gymnáziumával; Süket Némák, és a' Ludovicea Katona Oskolával díszeskedik. Ketskemet Mezőváros mind temérdek nagyságával, mind a' Piaristák' Klastromával, 's Oskolájával, mind a' Reformatusok Fő Gymnáziumával hirhedik.

T. H. Abony. Áts. Atsa. Adáts. Akasztó. Alag. Alberti. Almás. Alpár, 2. Apáti. Aporka. Apostag. Aszód. Bag, 2. Bakód. Bánkháza. Barats. Bättya. Betse. Belegyház. Bénye. Bertzel. Bertzer. Besenyő. Bia Bikarét. Bitske Bille. Bocsá. Bogdány. Bogyiszló. Bojár. Boldogkúta, 2. Bottyán. Bud. Bök, 2. Böszér. Budakeszi. Budáörs. Bugótz. Bugyi. Csaba. Csala. Csanád Császaröltés. Czegléd. Csék. Cseke. Cselők. Csenögöd. Csép. Csepely. Csév. Czibok. Czinkota. Csik. Csikos. Csobánka. Csókás. Csomád. Csömör. Csöreg. ~~Cs~~övár. Dab. Dabas, 2. Dány. *Cal* Demeter. Domony. Domonyivölgy. Dömsöd. Duka. Dunakeszi. Dunavetse. Dusnok. Etsér. Egyháza, 3. Erdő. Erek. 2. Erkeny. Esső. Faisz. Farkasd. Farnos. Félegyháza. Foktó. Fót. Garants. Gomba. Göd. Gödöllő. Gubats. Gyal. Gyón. Gyömrő. Györgye. Györk, 2. Hajnik. Hajós. Halom. Haraszt. Haraszi. Harka. Hármashatár. Harta. Hartján, 2. Hatvan. Hernát, 2. Héviz. Hidegkut. Hild. Hugyi. Iklad. Inarts, 2. Irzsa. Isák. Isaszeg. Jánoshidja. Jászfalu. Jenő, 2. Kákony. Kakuts. Kalász. Kára. Kartal, 2. Káta, 4. Káva. Ketske, 2. Ketz. Keregegyháza. Kerepes. Heszeretelek. Keresztur. Kissing. Kisujfalu. Kóka. Kopaszhegy. Kisüllés. Kovátsi. Könstög. Körös, 2. Kötöny. Lak. Leányfalu. Lótsod. Lóre. Löh. Lörintzi. Matsa. Majosháza.

Makad. Mántelek. Margitsziget. Máriatzel. Matkó. Megye. Megyer, 4. Mende. Migázzivár. Mikla. Mikebuda. Miske. Mogyoród. Mokád. Monor. Monostor, 2. Nádudvar. Nána. Negyven. Némethi, 2. Orgovány. Oszlár. Ökördi. Nyiregyháza, 2. Ótsa. Ordas. 3. Ordasháza. Örs. Páhi. Pákony. Paladits. Pálfölde. Pálháza. Palota. Pánd. Pandur. Pataj. Patak. Paty. Pétzel. Perbal. Pereg. Peszér. Péterfölde. Péteri, 3. Pilis. Polgárd. Pomáz. Promontorium. Rátzkeve. Rátztelek. Ráda. Rádai. Rákos. Rátót. Réber. Rélás. Rudastó. Ság. Sáp, 2. Sári. Solmár. Solt. Soroksár. Sós. Sőreg. Sükösd. Süly. Szada. Szakmér. Szállás, 2. Szántó. Szarvas. Szász. Szetső. Szele. Szelid. Szenthenedek. Szentdiénes. Szentendre. Szentgyörgy, 2. Szentjakab. Szentimre. Szentistván, 2. Szentiván, 2. Szentkereszt. Szentkirály, 3. Szentlászló, 2. Szentlőrinc, 2. Szentmárton, 3. Szentmihály. Szentmiklós, 3. Szentpéter. Szenttamás. Szeremle. Sziget. Szilágy. Szód. Szödrák. Szügyi. Szunyog, 2. Tahi. Taksony. Tartsa, 2. Tas. Taslár. Tebe. Tegleház. Telki. Tény, 2. Tete. Tétény, 2. Tetétlen. Tinnye. Torbágy. Tőszeg. Tótfalu. Tök. Tököl. Tölös. Törökbálint. Törtely. Tura. Ujfalu. Urhó. Uri. Uszód. Üllő. Urbő. Üröm. Vats. Vadász. Vadkert. Vajndor. Valkó. Vanaj. Ványa. Varsány. Vasad, 2. Vatra. Vetse. Vetsés. Vejte. Veresvár. Verseg. Visegrád. Zastó. Zsámbék. Zsámbok. Zsidó. Zsiger.

F. U. Felsőes Királyi Kamara. Jósef. K. Fő Hertzeg Palatinus. Albert Királyi Hertzeg. Kalotsai Érsek. Váti Püspök, és Káptalan. Egri Káptalan Nagyváradi Káptalan. Religyiói Kintstár Telki Apátur. Premonstratenzisek. Tudományi Kintstár. Hertzeg Esterházy. H. Grasalkovits. H. Koháry. G. Csáky. G. Aspermont. G.

Sándor. G. Batthyáni. B. Prónay. B. Szeletzky. B. Podmanitzky. G. Beleznay. G. Ráday. G. Keglevits. B. Lafert. G. Fekete. B. Ortzy. B. Rudnyánszky. G. Festetics. G. Károlyi. G. Teleky. G. Forgáts. G. Sztáray. G. Esterházy. G. Majláth. G. Hugonay. Vattay. Fáy. Darvas. Tarkó. Latzkovits. Banzay. Szily. Bitskey. Benitzky. Vörös. Halász. Bene. Dobrovitzky. Miskey. Almásy. Parnitzky. Gosztonyi. Nádasz. Rodli. Trstyánszky. Batta. Sárközy. Majtényi. Földváry. Tihanyi. Balog. Csúzy. Szilassy. Bohus. Magótsy. Bosnyák. Vay. Kubinyi. Blaskovits. Jankovits. Paksz. B. Hellenbach. Szentkirályi. Vigyázó. Ottlik. Adonyi. Bartzay. Tarjányi. Bésán. Hódosy. Bentsik. Száraz. Daróty. Fényszaru. Község.

Posonudrmegye, határosodván Nyitra, Komárom, Győr, Mosony-Vármegyékkel; 's Austria, és Morva Országgal, Kies, és mindenféle gabonával, gyümölttsel, 's híresborral bővelkedő földön helyhedik, úgy hogy majd általjában arany kertnek neveztetett, 's Mátyás Királytól különösen kedveltetett, kivált Tsallóköze. Nevezetesebb Folyóji a' hallal bővelkedő Duna, Vág, Morva. Vagyon Kőbányája is, és festő füve. Népe Austria felé Német, Morva felé Tóth nyelvű; nagyobb része pedig tökéletes Magyar, 's az egész Vármegye az Esztergomi Érsekségben vagyon. — Posony e' Vármegyét nevező Szabad Királyi Város most is kiváltképpen tzi mereskedik ebben a' Duna' partján mind Népe' sokaságával, és tsinosságával, mind Egyházi, és világi jeles Épületeivel; Különösen Káptalannal, Királyi Akademiával, és Fő Gynáziummal, mellyben, és a' Filozofiában a' T. Benediktinusok tanítanak. Fő Gynáziumjok vagyon az Agosta Vállásuaknak is. Virágzik itt a'

Kereskedés; divatjában van a' Rosolis-Tobák-Olaj-Posztó-Selyem, és Tükör Fabrika. Jelesek a' Könyvnyomtató Műhelyek, és a' Könyvárus Boltok. Nyomtattnak itten Deák, Német, és Tóth Ujságlevelék; de a' két első igaz Hazafiúi lélekkel mindenkor kinyilatkoztatja adott alkalmatossággal; hogy a' Magyar Nyelv a' Magyar Hazával egy méltóságu legyen. A' Tudományok' Posonyi Kerületének Fő Helye; és Lakja a' Fő Igazgatónak, ki most N. M. G. Szapáry József, Sz. István Apostoli Király' Jelességes Rendjének Kommendátora, 's Nemes Mosony-Vármegye' Fő Ispányja Tsászári, 's Apostoli Királyi Felség' valóságos Arany Kultsos Hive, és Belső Titkos Tanácsossza. Főképpen emlékezetes ama' kies halmon félségesen építettett négyszegletű Királyi Vár, melly mind erősségével, mind a' Királyi Koronának őrizetével, 's több Királyainknak, kivált Mária Theresia Ditső Királynénknak gyakor mulatásával hová tovább nagyobb ditsőségre emelkedett. Most a' tűz által megromolván, szomorú látást okoz az ötet szemlélőnek. Pálffy Miklós, ama' sok győzelmekkel koszoruzott Magyar Hős, ezen Várnak Örökös Kapitányjává, 's a' hozzá tartozptt jószágoknak Urává, 's ezen Vármegye Örökös Fő Ispányjává tette vala Rudolf Tsászár, és Magyar Király Ő Felségétől úgy, hogy ezen Fényes Familiából mindenkor az öregebbik birná ezen nagy jövedelmű Méltóságot. — Nagyszombat egyik a' régi Királyi Városok között a' sok benne lévő Szentegyházakról, és Szerzetes Hlastromokról Kis Rómának neveztetett. Az itt volt Universitásba pedig annyi Ifjuság gyűltössze, hogy minden háznál számosan lévén szállva a' Deákok, ezeknek beszélgetéseikből mind a' két Nemű Gyermekek megtanulnák a' Deák Nyelvet. Diszesíti

most is Esztergomból a' tizenhatodik Század' közepén ide szállott Fő Káptalan Már vissza- állította azt az ő valódi helyére ezen 1820. E. Ő Hertzegsége, Rudnai, és Divék- Ujfalui Rudnay Sándor, mostani Érseke Esztergomnak, a' Szemináriumok, a' Theologiai, és Filozofiai Lyceummal; a' Dunabali Kerületi Törvényszék; a' Királyi Gimnázium a' T. Benediktinusok alatt. Nevezetesi a' posztóval való eleven kereskedés is, és több Tudósoknak, kivált Sambóki Jánosnak, és Káldi Györgynek itteni születése. — Mór szabad Királyi Város Hazánknek északi oldalát egész Erdélyig fedező magas Kárpát hegy alatt a' Katholikusoknak, és Ágosta- Vallásuknak Szentegyházaival, s emezeknek Gimnáziumával; jó bor természetével és posztó szövessel tekinteteskedik. — Bazin amához hasonló foglalatosságu Királyi Város, egy gyógyító Ferdővel. — Szentgyörgy szabad Királyi Város híresedik a' T. Piaristák' Oskolájával. — Samarja Tsallóköznek Fő Mező városa szép szabadságáról; több régi Történeteiről, derék heti vásáraitól, az egész Országban csak itt volt, de eltöröltetett Paulánusokról, kiknek Temploma, és Klastromának egyik része most Plébánia; másik része derék vendégfogadó, igen emlékezetes. Van a' Protestánsoknak is Temploma. Diszes a' Város Háza is.

T. H. Abony, 2. Ábrahám Albár. Alistál. Almás. Apaj. Bácsfalva. Báhony. Baka, 2. Balásfa. Bár, 3. Barakony. Barátfölde. Beke. Beketfa. Bél, 2. Benente. Benyótz. Bestertze. Bikszárd. Bodok, 2. Bodóháza. Bogdanótz. Bohunitze. Boleháza. Boleráz. Borostyánkő. Borova. Borza, 2. Botszeg. Bögellő, Bős. Breztovány, 2. Butsán. Butsuháza. Budafa, 2. Bustelek. Czajla. Csákány. Csaszta. Csataj, 2. Csefalva Csek-

lész. Csenke. Csenkefa. Csente. Csenteafa. Czif-
 fer. Czilok. Csótfa. Csölle, 2. Csölöztő. Csön-
 ke. Csöpöny, 3. Csörge. Csötörtök, 2. Csukárd.
 Csuna. Darnó. Deáki. Dejte. Dertsika. Detrekő.
 Dévény. Dienesdi. Dimbur. Diós, 2. Dióspatony.
 Diószeg. Divinufalu. Doborgaz. Dombó, 2.
 Eberhárd. Egyházfalva. Éleskö. Else. Engerau.
 Enyed. Eperjes. Eszterháza. Ette, 3. Fakó. Fan-
 tsal. Farkashida. Fejéregyháza. Feketeerdő. Fel.
 Filistál. Födemes, 2. Förev. Gajár. Galanta.
 Gantsháza. Gány. Gelle, 2. Gerentsér. Geszt.
 Gotznod. Gomba. Göntzháza. Grina Gurab, 3.
 Gútor. Habán. Halmes. Haszprunka. Hegy. Hegy-
 sur. Helmes. Hidaskürt. Hideghét. Hideghut. Hid-
 vég. Hochstett. Hódi. Hódos. Hoszszufalu. Hu-
 menetz. Igram. Illésháza. Istvánfalva. Jakabfal-
 va. Jánosháza. Jányok, 2. Jászlótz. Jóka, 3.
 Rajal. Kápolna. Karap. Karcsa, 11. Károlyfalva,
 2. Katlótz. Kerény. Keresztes. Keresztur. Keszöl-
 tzes. Kiliti. Királyfalva, 2. Királyrév. Kiripoltz.
 Kisfalud. Kletsovány. Konyha. Korompa, 2. Ko-
 ros. Kosolna. Kosut. Körény. Körme. Hörmösd.
 Körtvelyes. Kukló. Kürt, 2. Kőmajor. Láb. La-
 mats. Lakszaujfalu. Landergótz. Lég, 2. Lévard,
 2. Limpók. Lintz. Lipold. Lótz, 2. Lötse, 2.
 Losontz. Lozornó. Lütse, 2. Macsed, 2. Macz-
 háza. Mad. Medarász. Magyar, 2. Magyarád. Ma-
 gyarfalva. Majorház. Majtény. Malatzka. Mar-
 tzalfa. Mariánka. Máriatal. Maszt Mihálykovits.
 Misérd. Modérd. Nádas. Nádasd. Nádoslak. Nád-
 szeg. Noháts. Nájstift. Nebojsza. Nemesszeg.
 Németsok. Nyárad. Nyárasd, 3. Nyék, 2. Ol-
 gya. Ompital. Óny. Padány, 2. Pagyerótz. Páka,
 3. Páld. Palótz. Papsfalva. Patony. Benke. Patony-
 högöly. Patonycsecseny. Patonyelő. Patonyfö-
 rge. Patonylögér. Paty. Paulenkő Pered. Peren-
 tsér. Pernek. Petény. Péterfa. Pila. Poczond. Po-
 dafa.

dafa. Podragya. Pókatelek. Pósa. Pősa. Pöte-
háza. Pratsa. Pruk. Pudmeritz. Püski. Püspöki.
Rákos. Rarbok. Recz. Rétse. Remete. Réte. Rör-
pak. Rosindol. Samot. Sántzbak. Sáp. Sárső. Sá-
rosfa. Senkvitz. Sólomos. Spátza. Stomsa. Sur,
4. Süly, Szarva, 2. Szász. Székelyfalva. Szeles-
kut. Szely, 2. Szelyi, 2. Szemet. Szentz. Szent-
ábrahám. Szentantal. Szentersébet. Széjjanos. *nt*
Szentkatalin. Szentmárton. Szentmihályfa. Szent-
miklós. Szentpéter, 2. Szerdahely, 2. Szered.
Sziget, 2. Szilints. Szokold. Szomolyán. Szu-
ha. Szunyogdi Taksony. Tallós. Tamásháza Tár-
nok, 2. Tejed, 3. Téjfalv. Telke. Terling. Tonk-
háza. Tótujfalv. Torts. Torony. Tökés. Tönye.
Udvarnok, 2. Ujfalv. Ujvásár, 2. Uzor. Vága.
Vajka. Valtasur. Vámosfalv. Várallya. Varjas.
Varkony. Vásárut. Vatta. Vedröd. Vereknye. Ve-
zekény. Vistuk. Vizkelet. Vök. Vöröskő. Zavar.
Závod. Zohor. Zontz. Zvontsin. Zselyi. Zsigárd.

F. U. Ö Ts. K. Felsége. Felséges Királyi
Kamara. Esztergomi Érsek, és Káptalan. Győri,
és Posonyi Káptalan. Religyiói Kintstár. Poso-
nyi Prépost. Szentmártoni Fő Apátur. Nagyszom-
bati Plébánia. Tudományi Kintstár. H. Esterhá-
zy. H. Grasalkovits. H. Pálffy G. Esterházy. G.
Pálffy. G. Erdődy. G. Batthyányi. G. Illésházi. G.
Zichy. G. Amade G. Viczay. G. Feraris. Zichy. G.
Sándor. G. Brunszvik. G. Aponyi. G. Traun. B.
Jeszenák. B. Horetzky. G. Balassa. G. Balogh.
G. Forgáts. G. Károlyi. B. Perényi. Gellei Plé-
bánia. Szászy. Bakó. Nedetzky. Turótzky. Somo-
gyi. Ernyey. Ámbró. Kvassay. Makripodáry. Bi-
tó. G. Szápáry. Olgyay. Fekete Gánts. Kempe-
len. Farkas. Várady. Boronkay. G. Kolonits. Dra-
vetzky. Konde. Pöthe. Batsák. Dészán. Sidó.
Vermes. Kultsár. Benyovszky. Martzal. Májláth.
Nászvady. Galgótzy. Petényi. Szmertnik. Német,
Magyarok esmérete. H h

Takáts. Prileszky. Forgáts. Szvetenay. Pap. Ugronovits. Szetsey. Rabovszky. Czinger. Liszkovszky. Jablontzy. Rausser. Zimándy. Ziska. Stermenszky. Godány. Jankó. Udvarnoky. Nagyszombat Városa. Posony Városa. Szentgyörgy Városa, Vajkaszek, holott az Esztergomi Ersek' Nemesseinek Különös Törvényhatósága vagyon.

Sárosvármegye a' Kárpát, vagy Beszkéd alatt Zemplén, Abauj, Szepes, Vármegyék, és Gállitzia mellett hegyes, völgyes földön helyhedvén, fával, Káposztával, 's más, kerti veteményekkel bővelkedik. Rozsa, árpája jól terem, még jobban Zabja, hajdinája, és lenje Erdősége számos vadat, és méhet tenyészt. Hegyeiben arany, 's ezüst Bányája vagyon. Opálja igen betses, és az egész föld Kereksegen legszebb. A' Sovári hegyekből gazdagon omlad a' sóviz. Borkutja is bőven vagyon, és gyógyító vize. Nevezetesebb Folyói: Ondva, Tapoly, és Tartza. Három Királyi Várossal ékeskedik. Népének kevés része tiszta Magyar; többsége a' szomszéd Országbeliekkel, az Oroszokkal, és Lengyelekkel atyafias: 's a' Kassai és Eperjesi Püspökök alá tartozik. — Eperjes szabad Királyi Város a' Tartza folyó mellett bástyákkal bekerítve, széles utszáji szép épületekkel. Itt vagyon a' Tiszajobbi Kerületnek Törvénszéke; valamint a' most 1818-ban felállított egyesült Görög, Püspökségnek Széke. Jeleskedik szép Szentegyházakkal, Minoriták' Klastromával; Katholikusok', és Agosta-Vallások' Gymnáziumával; Város, és Vármegye' Házaival; ugy a' Hadi Igazgató, és több Uraságok' Házaival; Posta Hivatallal; Nyomtató Műhellyel; és szép Kálvariával. Szorgalmatos. Pölgáriai nagy Kereskedést üznek Vászonnal, és Hegyallyai borral. Innét látszik, hogy ámbár e' Vármegyének. Semmi hora se terem,

még is Lakosai a' jóvát iszszak, a' Magyar bornak: sőt Lengyel Országnak is eleget hordanak, — Szeben Szabad Királyi Város a' Tartza folyó mellett amavval hasonló kereskedést üz. Kérkedik Gynnáziummal, mellyben a' T. Piáristák tanítanak, a' kiknek, és a' Városnak régi Szentegyháza nevezetes a' Papiros malmával együtt. — Bartfa Szabad Királyi Város a' Tapoly folyó partján szinte azon kereskedésben foglalatoskodik. Jó, és erős savanyu vize is, és két Ferdője sok hasznót hajt nékie: mint hogy a' Lengyelek is igen számosán szoktak ide őszve jönni. Papiros malma is derék. — Sáros Mezőváros most is nem csak a' Vármegye nevezésével, hanem Népének sokaságával, mesterségével, gazdaskodásával, 's több Nemes Familiáknak Uri Házaikkal is jeleskedik.

T. H. Abos. Abrahámfalva. Adámföldje. Alma. Andrásvágás. Andorka. Aranypataka. Ardó. Asgut, 2. Bábfalva. Bajor. Bajorvágás. Bálavágás. Bálpataka. Bánya. Bartfaufalu. Bartosfalva. Bétzallya. Betserő. Belejőtz. Belloves. Benedikőtz. Berető. Berki. Bertót. Berzevitz. Bezuvka. Biharó. Biztra, 2. Bodonlak. Bodruzal. Bogdány. Boglárka. Boksa. Bolyár. Boroszló. Büke. Breznók. Budamér. Buják. Buki. Bukótz. Bunyta. Buzló. Csaplanka. Csarne. Csarnó. Czemere. Czernina. Csselfalva. Csépkés. Czigelka. Czigla. Csires. Darótz. Decső. Delete. Demete. Dabó. Dobroszlova. Dolhanya. Dolina. Dotonya. Dritsna. Dubina. Dubrava. Dukafalva. Duplin. Enitzke. Erdőtske. Feketekut. Felsebes. Fias. Finta. Frits. Fritska. Fritske. Fulány. Gaboltó. Gavranetz. Gerált. Gergelylak. Gerlak. Gombosfalva. Goronyetz. Gribó. Gromos. Gulviz. Gyurkó. Hajduka. Hajszlin. Halas Hamburg. Hankótz. Hanusfalva. Harság. Hedri. Henig. Herhej. Herling.

H h 2

Hermán, 2. Hertnek. Herváltó. Héthárs. Hidegkut. Hoszszurét. Hukaj. Hunkótz. Hunnosd. Huta, 2. Huvész. Imre. Isép. Istvánvágás. Jakabvágás. Jakabvölgye. Jakorits. Janó. Janótska. Jedlinka. Jedlova, 2. Jernye. Jesztréb. Jurkó. Kátsánd. Kajata. Kakasfalva. Kálnis. Kapi. Kapiso-
va. Kaprontza. Karátsonmező. Kavotsán. Ketskótz. Helemes. Kende. Kerekkrét. Keresztes. Kijó. Kisfalu. Klemberg. Klussó. Kohány. Komárnyik, 2. Komarótz. Komlós. Komlósa. Korejótz. Kósztolány. Kovátsvágás. Kozány. Kozuhótz. Kőkény. Kőrösfő. Kőszeg. Kriva. Krisze. Krutsó.. Krusinetz. Kruslova. Kruslo. Kutsin. Kurima. Kurinka. Kurova. Kurt. Kuzuhótz. Kükömező. Kvatsán. Latsnó. Lada. Ladamer. Ladna, 2. Lagnó. Lapispataka. Laposfalva. Laztzó. Lazka. Letsérd. Lemes. Lénártó. Lénárdvágás. Lepótz. Lesets. Litsird. Lupova. Litinye. Livó. Liutsin. Lófalva. Long. Lubótz. Lubotiny. Lutska. Lukavitz. Lukó.. Lusánka. Magyarfalu. Makovitz. Margonya. Mátévágás. Matisova. Medgye. Medvetz. Megye. Medgyes. Mérgeske. Merk, 2. Mesztiska. Mező. Mikaló. Miklósvágás. Milipos. Mirolya. Mirosa, 2. Mlinarótz. Motsármány. Motso'ya. Moknya. Mudrótz. Nádfő. Nagysomos. Németfalu, 2. Niklova. Nyerjes. Obrutsnó. Ófalu. Olegnok. Olysavka. Olysó. Ondavka. Ondregova. Orkuta. Orlik, 2. Orló. Orsótz. Ortova. Osikó. Osztropataka. Patsolaj. Palotsa. Pálvágás. Patatskó. Peklin, 3. Pétermező Pétervágás. Petrova. Piszana, 2. Pisztrina. Pitrova. Plavnitz. Potskáj. Polakótz. Polom. Polyána. Polyánka, 2. Porubka, 2. Pósfalva. Potoka. Prikra. Prots. Pétsujfalu. Pusztamező. Rabkó. Rabótz. Rabova. Rabovtsik. Rabszki. Rádats. Radiszka. Radoma. Radvány. Rákótz. Raszlavitza, 2. Ratvaj. Regető. Rentsitsó. Resó. Rikvöld. Fokító. Roskovány. Rosztoka. Rovna. Ruszin. Salgó. Sandal. Sapi-

netz. Sarbova. Sáros. Sárpataka. Sásova. Sebes ,
 2. Sebfalva. Segnye. Semetköz. Semvitz. Senyig.
 Siba. Siróka. Skavnik. Smilnó. Som. Somosuj-
 falu. Sósujfalu. Sóvár. Stelpok. Stofuró. Stro-
 tzin. Sverszó. Svidniza. Svidnik , 2. Szálgots-
 ka. Szalók , 2. Szandal. Szavatka. Szedikert.
 Szedlitze. Szemkótz. Szénégető. Szenig. Szent-
 györgy. Szentimre. Szentistván. Szentkereszt.
 Szentmihály. Szentpéter. Szerdikerte. Szettek.
 Szilva , 2. Szinyeujfalu. Szlavnik. Sznakó. Szob-
 os. Szokolya. Sztarina. Sztraskótz. Sztebnik.
 Szuka. Szulin. Tapoltsány. Tartza. Tarkő. Tar-
 nó. Teány. Terebő. Terjekfalva. Ternye. Tisi-
 netz. Tiszite. Töltsed. Töltselmes. Trotsán. Tu-
 kina. Tülszék. Tvaroztza , 2. Ujak. Uszfalva. Va-
 grinetz. Valkótz. Vaniskótz. Vapenik. Váradka.
 Várallya Várgony. Varjufalva. Vaspataka. Ve-
 néztia. Viskótz. Vizlava. Vizoka. Vitéz , 2. Vla-
 tsa. Vladitsa. Volya , 2. Vörösvágás. Zalmány. Za-
 vada. Zavotka. Zhoró. Zegnye. Zsebfalva. Zsettek.

F. U. Felséges Királyi Kamara. H. Brezen-
 heim. Szepesi Káptalan. G. Aspermont. G. Szir-
 may. Religyiói, és Tudományi Kintstár. G. For-
 gáts. G. Desöfy. G. Sztáray. B. Gilányi. B. Splé-
 nyi. B. Palotsay. G. Csáky. G. Haller. G. Klo-
 busitzky. B. Horvát. Semsey. Raszlavitzy. Kört-
 vélyesy. Okolitsányi. Bajor. Berzevitzy. Kász-
 onyi. Rolly. Palásti. Aiszodorfer. Kazintzy. Ber-
 tóti. Zombory. Ujházy. Keczer. Pulszky. Czim-
 merman. Szinyey. Dobay. Piller. Sárosy. Potornyay.
 Pétsy. Hapy. Gombos. Bornemisza. Hedry. Hut-
 kay. Tahy. Fejérváry. Búdöskuti. Izdentzy. Usz.
 Kükemezey. Lapispataky. Renault. Vinkler. Ros-
 koványi. Berthold. Petrótzy. Rakovszky. Szul-
 lovszky. Desöfy. Márjásy. Gundelfinger. Bartfa
 Városa. Eperjes Városa. Szeben Városa. Kassa
 Városa.

Somogyvármegye, melyet Varasd, Szala, Veszprim, Tolna, Baranya, Verőtze - Vármegyék, és Szentgyörgy Végvári Katona Vidék, vesznek körül, borral, gabonával, Kukoritzával, gyümöltstsel, 's mindenféle marhával, és Vadakkal, 's erdőséggel gazdag földön fekszik. Nevezetes Folyóji: Dráva, Sió, Kapos, Koppán, Almás, Okor, Rinya; és a' Balaton tava jó hallal bővségesen adóznak nékie. Népe, kisebb részét kivévén, mind Nyelvével, mind vitéz szellemével Hazája ditsőségét neveli. Királyi Városa. ugyan egy sints; de vannak derék Mezővárosai, melyek között nevezetesebbek Kaposvár, és Szigetvár. Ez az Almásfolyó mellett egy Szigetben máinapig hirdeti ama' Ditső Zrinyi Miklósnak hasonlithatatlan vitézségét; 's diszeskedik két Templommal, Sóházzal, Postával, és a' piattzán lévő néhány szépen épültt házakkal. Amaz pedig derék Templommal, Vármegye' szép Házával, Uraság Hastellyával, és Gimnáziummal jeleskedik. Somogyvár megtartja ditsőségét a' Nemes Vármegye' Nevével.

T. H. Acsa. Ádánd. Agarév. Agaros. Albert. Almamellék. Alsók. Andats. Apáti, 2. Aray. Arad. Aszaló. Aszond. Aszszonyvár. Asszonyfa. Atala. Atád, 2. Bába. Babod. Baboltsa. Bábony. Bagala. Bajom, 2. Balhás. Bálványos. Bár. Baráti, 2. Barts. Bard. Basky. Basal. Batál. Baté. Báves. Bétz, 2. Beleg. Belezna. Bellovár. Belyék. Benedek. Beréntze. Berény, 4. Berki. Berzentze. Besény. Besenye. Betekints. Bize. Bocskó. Boda. Bodork. Bodratza. Bodrog. Bogád. Bogáti, 2. Bogdár. Boglár. Bolhó. Bonnya. Boronka. Bottyán. Bö. Böhönye. Böszénfa. Busák. Bü. Bük. Bükmalom. Bükösd. Bűrüs. Büsü. Csákány. Csalta. Czegléd. Csebin. Csehi. Csepely. Cserényfa. Csertiház. Csertő. Csitsal. Csitsás. Csi-

tsó. Csikosa. Csoknya. Csokonya. Csoma. Csom-
bárd. Csököly. Csömend. Csöprönd. Csurgó. Da-
ba. Dada, 2. Damalos. Darány. Dávod. Déd.
Dents, 2. Deszeda. Dobina. Dobsa, 2. Dombó.
Domina. Drávafok. Döbröts. Döröts. Eblak.
Etsény. Edde. Egres, 2. Endröd. Fajd. Fáisz.
Farkosi. Faszár. Fejéregyház. Fészerlak. Fiad.
Fok. Fonó. Fonyód, 2. Fonyor. Földvár. Fölö-
stököm. Főnyed. Füred. Gadány. Galambos. Gá-
losfa. Gamas. Gányási. Gardony. Gardos. Gelle.
Gelye. Gerend. Gerezd. Gezti. Gige. Gomba,
2. Gölle. Görgeteg. Görösgál. Gyalán. Gyarmat.
Gyékényes. Gyors. Gyöngyös. Gyöngyös-mellék.
Gyöngyös. Györök. Gyűgy. Hats. Hajmásfa.
Hajmás. Háromfa. Hárshágy. Hársos. Hatvany.
Hedrahely. Hegyesd. Hentse. Henyész. Herez-
nye. Hetény. Hetes. Hidas. Hidvégfalu. Hidvég-
város. Hoboly. Hollád. Homok. Horogvég. Hor-
vátkút. Hoszszúfalu. Hugomér. Hugona. Igal.
Igar. Iharos. Inke. Inkej. Istvándi. Jaba. Jád.
Jakó. Jurom. Jut. Juta. Jutom. Kádárkut. Kák.
2 Kákonya. Kalamász. Kálmántsa. Kapol. Kapos-
merő. Kara. Karád. Károly. Keleviz. Kenderes.
Kenezs. Kertseliget. Kerkai. Keresztúr, 4. Ke-
resztút. Kéthely. Kétnyár. Kiliti. Kisfalud, 2.
Komlósd. Kónyi. Kopár. Koppán. Korpád, 2.
Kovátsi, 2. Kozma. 2. Kőcse. Kőlked. Kőrmend.
Köröshegy. Kutas. Kútfo. Kürtös. Lábod. Lad,
2. Lak, 3. Lakafa. Laktsa. Lakotsa. Lankótz.
Lapa. Lapod. Látrány. Lelle. Lentseni. Len-
gyeltóti. Léta. Libbentő. Lipátfa. Liszó. Lok.
Loki. Lök. Lukafa, 2. Lulla. Magasd. Magya-
ród. Magyarújfalu. Martzali. Markótz. Marót.
Martony. Megyer. Mennye. Mère. Merenye. Mer-
ke. Mernye. Merő. Merse. Mesztegnye. Miháld.
Mike. Miklósi. Mindszent. Motsolád. Molvány.
Moritzhely. Mosdós. Mosgó. Nádasd. Nágots.

Nagymarton. Nemeske. Nikla. Nyim. Nyires.
 Nyírhíd. Okorág. Ortzi. Orda. Osztopány, 2.
 Ör. Örs. 2. Öszöd. Ötvös. Patza. Patzod. Patsa.
 Pamuk. Pántza. Pát. Pata. Patalom. Patony. Pa-
 tosfa. Patró. Perditz. Petend. Péterhida. Poklos.
 12 Polány. Porog. Porrog. Póstelek. Potony. Pula.
 Putenda. Rád. Raksi. Réfalu. Remete. Répás.
 Ságvár. Sámson. Sántz. Sánd. Sándi. Sántos. Sárd.
 Sári. Sarkad. Sávoly. Següsd, 2. Sellye. Simon-
 fa. Simongát. Simonyi. Som. Somodor. Sörény.
 Sörnye. Surd. Szabadi. Szabás. Szakátsi. Szalats-
 ka. Szamárdi. Szana. Szand. Szántás. Szántád.
 Szántos. Szárszó. Szemes, 2. Szend. Szenna.
 Szentbalás. Szentbenedek. Szentborbás. Szent-
 gáloskér. Szentgyörgy, 3. Szentjakab. Szentki-
 rály, 2. Szentlászló, 2. Szentluka. Szentmárton,
 2. Szentmiklós, 2. Szentmihály. Szentpál, 2.
 Szentpéter. Szentá. Szentes. Szenyér. Szerászló.
 Szenttamás. Szerdahely. Szil. Szilvás. Szob. Sző-
 tsény. Szörény. Szörnye. Szolád. Szomajom. Szó-
 rosd. Szövets. Sztára. Szulimány. Szulok. Tah.
 Tamási, 3. Tapsony. Tórány. Tard. Tarnótza.
 Táská. Taszár. Teleki. Tikos. Tomi. Toponár.
 Torvaj. Tótujfalu. Tótváros. Törötske. Tur. Ud-
 varhely. Ugaj. Ujlak, 3. Ujnép. Uzd. Vadé. Vá-
 mos. Vánad. Várallya. Várda. Vargyaskér. Ve-
 resalma. Vése. Vid, 2. Visnye. Visonta. Viszló.
 Visz. Vitya. Vizvár. Vörs. Vrátsik. Vrázló. Zádor.
 Zákány. Zala. Zics. Zimány. Zípfalva. Zsibolt.
 Zsitfa.

F. U. Felséges Királyi Kamara. Veszpri-
 mi Püspök, és Káptalan. Esztergomi Káptalan.
 Pétsi Káptalan. Tihanyi Apátur. Kaposfői Pré-
 post. Szent Jakabi Apátur. Ajtatos Oskolák'
 Szerzete. H. Esterházy. H. Batthyáni. G. Szé-
 tsényi. G. Festetics. B. Hunyady. G. Sigray. B.
 Lengyel. G. Batthyáni. G. Smidek. G. Traup.

G. Nitzky. B. Pongrátz. G. Csáky. B. Majtényi. B. Ortzy. B. Pásztor. B. Stefáns. G. Hugonay. Festetics. Perneszy. Tóth. Jankovits. Somsits. Tányi. Vég. Sárközy. Igmándy. Czindery. Svastics. Kubinyi. Gáll. Inkey. Bosnyák. Boronkay. Vrátsits. Bárány. Talián. Bakó. Szili. Mérey. Baka. Hótsy. Nedetzky. Horvát. Kenesey. Szestey. Deső. Zichy. Márton. Gombos. Csapody. Baranyay. Siklósy. Topos. Antal. Vörös. Tulmán. Fekete. Kiss. Vásonyi. Somogyi. Szalay. Szegedy. Calisius Rosthy. Zabroszky. Vésey. Mertz. Sólom. Csák. Börzsönyi. Illés. Botka. Katskovits. Bogyay. Domanitzky. Ország. Ányos. B. Buttyán. Miskey. Gusits. Góry. Rummy. Spi-sits. Kovács. Farkas. Ujváry. Pados. Tebery. Szer. Hunkár. Árvay. Vátzy. Gyömőrey. Mórítz. Eperjesy.

Sopronyvármegye, melyet Austria Fő Hertzség, és Mosony, Győr, Veszprim, 's Vas Vármegyék Környöznék, egy ékes, és igen jó borral, kedves gyümölcsttel, 's mindenféle gabonával termékeny Tartomány. Szépek marháji is: kőbányái nevezetesebbek. Tágos erdeje sokféle vadakkal bővelkednek. Emlékezetesebb Folyói: Rába, Réptze, Vulka, 's Rábtza. Tavai a' Fertő, és a' Barbatsi Tó: azért hala, 's vízi madara is bőven vagyon. Népe kisebb részént Német, és Horvát Nyelvű; nagyobb részént egész Magyar, 's talpra esett Emberek, kivált a' Rábaköziek. Ezen derék Vármegye egészen a' Győri Püspökségben vagyon; Örökös Fő Ispánja pedig Hertzeg. Esterházy. — Soprony (Szabad Királyi Város esmérteti e' Nemes Vármegyét maga Nevével; esmérteti magát e' Nemes Vármegyével, hogy Magyar Országnak ékebb Városai Közül ő legyen az egyik: a' mit szembe-tüntet szép utszájival, épületeivel, Tornyaival,

Szentegyházaival. Vigyázó Torna. az egész Országban legnagyobb. A' Kollégyiomos Káptalanon kívül vannak benne Benediktinusok, a' Gymnázium Tanítóji; Dominikánusok, és Ursilita Apátzák; az Ágosta. Vallásuaknak Fő Gymnáziuma, a' mellyben a' Haza' Nyelvére különös tekintet vagyon Poszfótsinálóji számosak. Tzukur-fabrikával tsak ő ditsekszik Magyar Országban. Bora a' legjobb Magyar borok küzzül való. Hamusir, és Saletrom főzése, s Kőszene használatos. Hétí vásárjai igen jövedelmesek. Körülötte lévő nyoltz Faluival vagyonoskodik; 's e' felett bor, gabona, marha, Sertés, méz, viasz, gyapju, dohány, és tsinos portéka kereskedéssel gyarapodik. Fő ditsőssége pedig az: hogy egy Király, és Királyné koronáztatott még benne az Apostoli Szent Koronával. — Kismarton Királyi Városát diszesíti a' Franciskánusok', és Mizerikordiánusok' Klastroma és Temploma, ama' gyönyörű Kálváriával; és Hertzeg Esterháznak ropant Hertzegi Vára, és Kertje. — Ruszt Királyi Városát pedig az ő különös jóságú bora híresíti. — Csorna Rábaköznek Mezővárosa nevezetes a' Prémonstratenzisek' Prépostságáról, s jeles Monostoráról, és Templomáról. — Fraknó tzipmeresíti az Esterházy Hertzegi Nevet; helye a' Hertzegi Kintstárnak; 's a' Szerviták Szerzetével tisztelkedik. — Esterház pedig olly fényt ad ezen Nemes Vármegyének, a' millyennel egyik Vármegye sem tündöklik.

T. H. Acsalag. Ágfalu. Ágendor. Agyagos Anta. Árpás. Babot. Banthegey. Bágyog. Bakföld. Balf. Barbats. Beled. Berekallya. Berény. Bodonhely. Bogyoszló. Bokros. Bonya. Bóz. Bősárkány. Bü. Büdöskut. Bük, 3. Borbála. Csáford. Család. Csanak. Csapod. Császárfalva. Csáva. Czemend. Czenk, 2. Csepreg. Csér, Csernel-

háza. Czillingtal. Czinfalva. Czirák. Csurond.
 Damanya. Dasztifalu. Dénesfa. Deretske. Dörfel.
 Dohányos. Dör. Draszburg. Ebergötz. Edlau.
 Edve. Egyed. Egyházassfalva. Endröd. Farád.
 Fejéregyháza. Feketeváros. Frankó. Föllik. Füle.
 Gálosháza. Gartha. Geresd, 2. Gógánfa. Göbös.
 Gyalóka. Gyirót. Gyóró. Gyülevész. Hassend.
 Haratson. Harka. Hegykő. Hetye. Hidász.
 Hidegség. Hirm. Himod. Homok. Horpáts. Höflájn,
 2. Hövej. Ivány. Jánosfa. Jobaháza. Hábold.
 Kapuvár. Károly. Ketzöl. Keresztény. Keresztur,
 2. Kéthely. Kisbarom. Kisboldogasztony. Kisfalud.
 Kistata. Klastrom. Klinpa. Koldusfalva. Hópháza.
 Köhalm. Kövesd. Kuckerits. Küllő. Ládony,
 2. Lajtapordágy. Lákend. Lákenpak. Lánzsér.
 László, 2. Ledéts. Lesvár. Likvánd. Lindgrab.
 Lóts. Lotsmánd. Lojpers. Loók. Lórétom. Los.
 Lövő. Maglotza. Malomháza. Mártz. Medgyes,
 2. Mesterháza. Meszead. Mitske. Mihályi. Muzaaj.
 Nácziháza. Nagyborom. Nemeskér. Németi. Nyék.
 Nyujtál. Okka. Ordó. Oslói. Oszlop. Páli. Pámgart.
 Pásztori, 2. Petsenyéd. Peresznye. Pereszteg.
 Perván. Péterfalva, 2. Petőháza. Pinnye. Plajgram.
 Plamau. Pordány. Potyond. Pulya, 3. Rajding.
 Rákos. Rámótz, 2. Ritzing. Rórpak. Rozália.
 Röjtök. Ság. Sajtoskál. Salamonfa. Sárdos.
 Sarród. Sattendor. Sebes. Siggrám. Siglós.
 Simaháza. Sirtz. Sobor. Söjtör. Stettera.
 Stótzing. Sventgráb. Szakony, 2. Szany.
 Szárföld. Szárazvám. Szarvkő. Szétsény.
 Széleskut. Szemere. Szentandrás. Szentgyörgy.
 Szentmargit. Szentmárton. Szentmiklós,
 2. Szentrozália. Széplak. Szerdahely. Szergény.
 Szil. Szilisárkány. Szopor, 2. Szová. Szőkeföld.
 Tamási. Tompaháza. Tormafalu. Tormás. Trausdor.
 Udvard. Ujfalu. Ujhíd. Ujkér. Ujlak. Ujmező.
 Vadosfa. Vág. Vánfalva. Vásárosfalu. Vajn-

grám. Vejke. Veperd. Veszvény. Vitza. Vimpasz-
szing. Viss , 2. Vizen. Vitnyéd. Völtse. Vulka-
pordány. Zarány. Zsebeháza. Zsidány , 2. Zsira.

F. U. Hertzeg. Esterházy. Győri Püspök,
és Káptalan. Sopronyi Káptalan. Pápotzi Pré-
post. Csornai Prépost. Cisztercita. Szerzet. Tu-
dományi Kintstár. G. Szétsenyi. G. Festetics. G.
Czirák. G. Kolorédó. G. Esterházy. G. Janko-
vits. G. Zichy. G. Viczay. B. Meskó. G. Nitzky.
B. Sennyey. G. Hugonay. Csepregi Plébánia.
Horvát. Nagy Csernely. Végh. Káldy. Pásztory.
Potyondy. Járosy. Vizkeleti. Döry. Bartodeisz-
ky Sibrik. Bátsmegyey. Illésy. Inkey. Bezeredy.
Talián. Svastics. Polányi. Nitzky. Jósá. Eötvös.
Palkovits. Darás. Tevelyi Fiáth. Radó. Guáry.
Bene. Hegedüs. Kramarits. Czompó. Róth. Mol-
nár. Dugovits. Tóth. Konkolyi. Csapó. Kiss. Pe-
tő. Hanibál. Soprony Városa.

Szaboltsvármegye, Heves, Borsod , Abauj,
Zemplén, Ung, Bereg, Szatmár, Bihar, Bé-
kes- Vármegyékkel, és Nagy Kunsággal határos;
's ambár sok mótárja vagyon; mindazáltal min-
denféle gabona, 's dohány, és gyümölcs bőven
terem benne. Dinnyéji híresek. Fája, és nádja
elég. Szép legelőji lévén, sok marháji neved-
nek. Nagyobb Folyóji: Tisza; Takta; Szamos,
Hortobágy: melyekben nagy nyereséggel halász-
gat. Mótólájiban pedig szinte peseg a' tsik, a'
vad rétze, és lud. Salétrom sohol sem talál-
tatik az Országban olly bőven, mint itten. Népe, ke-
vés Oláh, és Tóth nyelvűn kívül, talpig Magyar,
az Egri Érseki Megyében. — Fő Mezővárosa
Nagy Kálló Görög, és Református Plébániával,
Postahivatallal, Vármegye, és Saletrom főző
Házzal. — Szabolts, Árpád' Hadivezérjétől Sza-
boltsból építettén, most tsak a' Vármegye' ne-
vezésével jeleskedik.

T. H. Aba. Ábrahám. Ajak. Agtelek. Alits-
ke. Anarts. Angyalháza. Apágy. Apáti. Aranyos.
Bagos. Baj. Baka. Bakta. Balkány. Balsa. Bél-
tek. Benk. Berczel. Berentz. Berkesz. Besenyőd.
Besztertz. Bezdéd. Bir. Bogát. Bogdány. Bö-
köny. Bőszörmény. H. V. Bul Búd. Császárszál-
lása. Dada. Demecser. Dob. Domb. Dombrád. Do-
rog, H. V. Doge. Egyek. Elep. Entsents. En-
des, 2. Eperjeske. Erkenéz. Erkény. Eszény.
Eszlár. Fejértó, 2. Félegyháza. Földes. Gáva.
Gégény. Gélse. Gemse. Geztered. Gúth. Gyula-
háza. Gyulaj. Gyüre. Hadház, H. V. Halász. Ha-
rang. Hegyes, 2. Hort. Hugyaj. Ibrány. Ibrony.
Jakó. Jéke. Kadarts. Kamotsaháza. Kanyar. Ká-
rász. Kék. Kékse. Remetse. Kenészlő. Kenéz, 4.
Kér. Kercs. Keresztur. Kiskálló. Kisléta. Kiste-
lek. Kisvárad. Királytelek. Komoró. Ladány, 3.
Laskod. Latortelek. Levelek, Litke. Lórántháza.
Lök. Lövő. Macs. Mada. Magy. Mándok. Mátá.
Megyer. Mihálydi. Mihályfalva. Mogyorós. Mo-
noster. Nádudvar. Nagyfalu. Nánás, H. V. Nap-
kor. Nyiradony. Nyirbátor. Nyiregyháza. Ohat.
Oltva. Öntelek. Oros. Ör. Páltza. Páli. Panyola,
Pap. Parlag. Patroha. Pazony. Petneháza. Petri 2.
Pilis. Piritse. Póts. Polgár. Polgári. Prügy. Rád.
Rakamaz. Ramotsaháza. Rázony. Rohod. Rósás.
Sáp. Semjén, 2. Senyő. Sima. Szakoly. Szalóka.
Szamosszeg. Szegegyház. Székely. Szentgyörgy.
Szentmárton. Szentmihály. Szentmiklós. Szobosz-
ló, H. V. Szolnok. Szovát. Tamási. Tardos. Tas.
Téglás. Téth. Tetétlen. Tedej. Timár. Tsege.
Tura. Tusér. Ujváros. Vaja. Vámospérts, H. V.
Varsány, 2. Ventsellő, 2. Veresmart. Vermes.
Viss. Zalkod. Zelemér. Zsurk.

F. U. Felséges Királyi Kamara. H. Ester-
házy. Egri Fő Káptalan. Jászói Prépost. Reli-
gyiúi Kintstár. G. Gyulay. B. Döry. G. Haller.

áxo

G. Kállai. G. Kállay. G. Nitzky. B. Gilányi. G. Andrásy. G. Teleky. G. Szirmay. G. Aspermont. G. Barkóty. B. Horvát. G. Klobusitzky. B. Meskó. Vay. Apágyi. Zoltán. Ördög. Kaposy. Patay. Ibrányi. Besenyey. Lónyay. Fáy. Jármy. Krajnik. Desöffy. Kállay. Lövey. Botka. Ormos. Bánfy. Jósá. Gúthy. Vinkler. Szögyényi. Drevenyák. Bonis. Megyery. Bornemisza. Bartzay. Ötvös. Eröss. Kornis. Petri. Almásy. Elek. Gyulafy. Komáromy. Siskovits. Krutsay. Beck. Komjáti. Szepesý. Czobel. Király. Semsey. Debretzen. Városa. A' Hajdu Városok is Szabad Birtokosok a' magok Magistrátusa; és Fő Igazgatója alatt.

Szalavármegye, öleltetvén Vas, Veszprim, Somogy, Hőrös, Varasd - Vármegyéktől 's Stájer Országtól jó bortermő hegyekkel, mellyek, közt legnevezetesebb a' Badatsoni; 's gabona, és gyümölcs földdel jeleskedik. Szép legelőjén számos szarvas marhát, és juhott tart; 's makkos erdejiben Sertéseket. Emlékezetesebb Folyóji: Dráva, Mura, Szala, Kerka. Tava a' híres Balaton. Azért. hala, víz, és egyéb vadjai untig. Híres, és hasznos savanyu vize, és Ferdője a' Füredi a' Balaton mellett. Népe, Horvát, és Stájer Ország' mellékit kivéven, valódi Magyar, és Katholikus, kevés Protestánsokkal; 's három Püspöki; ugymint: Szombathelyi, Veszprimi, és Zágrábi Megyékbe oszlikfel. Királyi Városa ugyan nintsen; de Mezővárosai számosak, és jelesek, mellyek közt nevezetesebbek ezek: — Csáktornya mind nevével, melly Nagy Magyar Építőjét hirdeti, mind szabadalmával, mind az ama' Nagy Hadász Zrinyiek' temérdek fegyverekkel, és Könyvekkel megrakott gyönyörű Lakvárával; mind a' Szent László' Provintziájabeli Franciskánusok' Monostorával; mind végre édes borával híres Mezőváros. — Egerszeg szép Plébániával,

és Szentegyházzal, 's a' Nemes Vármegye' Házával diszeskedik. — Kanisa a' Franciskánusok' Plebánosí Templomával, és Klastromával; Piáristák Gymnáziumával; és híres Országos vásárokkal nevezeteseedik. — Keszthely nagy, és szép Mezőváros a' Balaton mellett, a' mellynek Ura M. G. Festetits György egész Európában elhíresítette azta' tőle felállított Georgikonnal, melly a' Gazdaskodásnak egy tökéletes Oskolája, Filozofiai Lyceummal. A' Gymnáziumban a' Csornai Prémonstratenzis Papság a' Tanító. E' felett vagy Normás Oskola; a' Mesteremberek' Vasárnapi Oskolája, Leány Oskola, Musika, és rajzoló Oskola. Ezek között ékeskedik a' tizennégy Uradalom Urának roppant Grófi Kastélyja. Van meleg Ferdője is, és szép márvány 's bazalt Kőbányája. — Szalavárt híresíti e' Nevezetes Vármegye a' tőle vett nevével.

T. H. Ábrahám. Adriántz. Agerhida. Akaly. Akósfa. Alibánfa. Almás. András hida. Andriántz. Apátfa. Apáti, 5. Aráts. Arátsa. Aranyad. Árokfő. Aszófő. Aszszonyfa. Aszszonyvölgye. Atúfalúd. Badlitán. Baglád. Bagod, 2. Bagola. Bagonya. Bajtsa. Bak. Bakonak, 2. Baksa. Baksháza. Balatonhegye. Ballahida. Bánfa. Bánota. Barabás. Báránd, 2. Baráti. Barátisziget. Bárhely Barnak. Bátfa. Batyk. Bazsa. Bázse. Bazita. Bazsi. Bebes. Bétz. Betschely. Bétsvölgye. Békallya. Bekeháza. Bellatintz. Bellitza. Benkovetz. Berend. Berek. Berke. Berzentze. Besenyő. Bezentze. Bezeréd. Bezi. Billige. Bisztritz, 2. Bobfölde. Botzfölde. Botska. Bodorfa. Bosok. Botfa. Bőde. Bődeháza. Bökövetz. Bördötze. Bötefa. Bratony. Bratanetz. Brese. Brezovetz. Brezovitza. Butsa. Butsufa. Butsuta. Budafa. Budavár. Bukotye. Bútelek. Bűdeháza. Bük, 2. Csab. Csáts. Csáford, 2. Csány, 2. Csapi. Csapó. Csa-

tár. Cséb. Csehe. Csehi. Csehovetz. Csémfa. Cse-
 rensótz. Csernetz. Csernefölde. Csertalakos. Csez-
 tántz. Cseztreg. Czikolán. Csitsó. Csohaj. Cso-
 bántz. Csokma. Csopak. Csoronfölde. Csöde. Csö-
 möder. Csöszi. Csötörtökhely. Czup. Csukovetz.
 Csurgász. Csurgó. Dabrontz. Deáki. Dédes. De-
 kanótz. Deklesin. Dergets. Devetser. Dióskál.
 Diska. Diszely. Dobrafölde. Dobrava, Dobró.
 Dobronak. Dobrony, 2. Domasintz. Dombja.
 Dorsfa. Dötk. Döbrötze. Döbröte. Dötse. Dö-
 mefölde. Dörgitse, 3. Dörögd. Drágozlavetz.
 Drasimertz. Draskovetz. Duha. Dusnak. Dvori-
 sits. Ebergény. Ederits, 2. Egenfölde. Eger.
 Egregy. Egyeduta. Egyházas. Endréd. Erdőhat.
 Erek. Erenye. Észtergály. Esztregnye. Fakos,
 2. Falótz. Fenék. Fenékvár. Fényesháza. Ferit-
 falu. Ferkend. Ferketinetz. Fiattat. Filóz. Fer-
 viz. Fityefa: Fityeháza. Fok, 2. Forintosháza.
 Füred. Füzvölgy. Gáborjánháza. Galambok. Gal-
 sa. Ganitsa. Garabontz. Gardinovetz. Gebárt. Ge-
 hi. Gelénháza. Gelse. Gergavetz. Getye. Gibina.
 Globok. Gógánfa. Golitza. Gombosszeg. Gon-
 terháza. Goritsán. Gosztolya. Götse. Görbő, 2.
 Grabornak. Gulats. Gömiház. Guorfölde. Gyéké-
 nyes. Gyepű. Gyertyános. Gyömörő. Győrfa.
 Győrfiszeg. Györkefa. Györök. Gyulakeszi. Gyül-
 viz. Gyűrhegye. Gyűrűs, 2. Habaj. Hagyaros.
 Háhót, 2. Haláp. Hany. Hashágy. Hatos. Hegyesd.
 Hegymagas. Hemisovetz. Hentse. Henye, 3. Her-
 batfa. Hernye. Hernyék. Hetes. Hetyesej. Hid-
 vég, 2. Hodosán. Horog. Horváti. Hosztód. Hosz-
 szufalu, 2. Hoszszuvölgy. Hotitza. Hottó. Ibor-
 fia. Igritze. Iklód. Imár. Irzsa. Isaköz. Istvánd,
 2. Ivántz. Ivánovetz. Jakabfa, 2. Jalsovetz. Jor-
 kavetz. Josetz. Juravetz. Kaczorlak. Kaján. Kaján-
 föld. Kál, 2. Kálla, 2. Kállos. Kálotzfa, 2. Ka-
 maháza, 2. Kányavár. Kaptza. Kapolts. Kápol-
 na.

na. Rapornak, 2. Raposfa. Ráptalanfa. Rátson-
fa. Karitsa. Harmats. Karos. Haszaháza. Kávás.
Kebele. Kehida. Kékkut. Kelénk. Kemenfa. Ke-
mend. Kertsen. Keresztur. Keretya. Kerkakuta.
Kilmány. Kisbuda. Kisfalud. Kiskanisa. Kollátszeg.
Kolom. Kolosvár. Komárváros. Komárom, 2. u.
m. Kis és Homok. Koppán. Korpavár. Kót. Ko-
tori. Kozmadonya. Köszvényes. Kőves. Köveskál-
la. Köveskut. Kratsinovetz. Kralótz, 2. Krisovetz.
Kristanovetz. Kutsanetz. Kutsanetz. Kustán, 2.
Kustánszeg. Rutas, 3. Hutfej. Kürtös. Labd. Lak.
Lakos, 3. Lángviz. Lapsina. Laszonág. Lazto-
nya. Légrad. Lendva, 2. Lengyel, 2. Lenti. Le-
rántháza. Lesvár. Leszkovetz. Letenye. Litzkó.
Lipahótz. Lippa. Lispe. Lohovetz. Lopotinetz.
Lórántháza. Lovas. Lovászi. Lövő. Lukafa. Mats-
kovetz. Matzinetz. Magyaród. Mahomfa. Májos-
fa. Mánd. Margita. Marótz. Marof. Marokföldre.
Martán. Martinos. Maskovetz. Medgyes. Me-
gyer. Melintz. Merenye. Mihálevetz, 2. Mihály-
fa, 2. Mihályháza. Mikefa. Miklovetz. Milej.
Milejegyházzszeg. Mindszent, 2. Misefa. Mizers.
Molnári. Monoszló. Mumor. Nagysfalud. Naprád-
fa. Nedelitz. Nemesnép. Nemesszer. Nemetifalu,
4. Neszele. Nikola. Nová. Novákovetz. Nyavalád.
Nyirád. Nyirlak. Obornak. Obrezanetz. Ohid.
Oláh. Oláhi. Ollár. Oltártz. Oporovetz. Órbá-
nosfa. Orekovitz. Ormánd. Ormándhida. Oroklán.
Orosztony, 2. Ortaháza. Ottok. Ördöghenye.
Örs, 4. Örvényes. Öts. Ötvös. Páczad. Pacsa.
Padár. Páhok, 2. Páka. Pajszeg. Paklenitza. Pá-
kod. Palaznak. Pálfiszeg. Palina. Páli. Palino-
vetz. Palkonya. Palovetz. Palyin. Parazza. Paszáb.
Petzöl. Pétsely, 2. Peklenitza. Perlak. Perho-
vetz. Permis. Petend, 2. Péterfa. Péterföldre. Pe-
tesháza. Petőhenye. Petrete. Petri. Petrótz. Pin-
tze. Pinterkfalu. Piskótz. Podbrest. Pogyár. Pó.
Magyarok esmerete. I i

kafa. Poleva. Polgárváros, 2. Pólya. Pózsa. Po-
 tur. Pölöske. Pölöskefej. Pördefölde. Prága. Pre-
 bislavetz. Prészeka. Pretinetz, 2. Pribislavetz.
 Pulya. Puskina. Pusztakovetz, 2. Pután. Bacsan,
 2. Rád. Ráda, 2. Rádamás. Rajk, 2. Ram. Ra-
 motsa, 2. Rapotska. Raskó. Rátk. Rétse, 2. Re-
 dits. Rendek. Rendes. Renkótz. Rezi. Reznek. Ri-
 gáts. Rókaszeg. Rokolány. Rószaszeg. Sabnik. Sá-
 farkő. Ság. Ságod. Sálfa. Sálfolde. Salomvár. Sán-
 dorháza. Sántz. Sárd, 2. Sárhida. Sármellék. Sa-
 rosd. Sárszeg. Sárvaly. Sáska. Semjénfölde. Sen-
 kovitz. Senye. Setnye. Simonszer. Sisekszer. Sis-
 kótz. Sítkótz. Sogod. Sólymos. Sompátz. Somtits.
 Sormás. Söjtör. Stefanetz, 2. Strahoninetz. Stre-
 letz. Stridő. Strukovetz. Sünreg. Szabár. Szajk. Sza-
 labér. Szalapa. Szalapatak. Szállfolde. Szántó.
 Szavszkovetz. Szegliget. Szegvár. Szelefa. Sze-
 menyé, 2. Szentadorján. Szentandrás, 2. Szent-
 antalfa. Szentbalás. Szentbekallya. Szentersébet,
 4. Szentgrót. Szentgyörgy, 3. Szentgyörgyvár.
 Szentgyörgyvölgye. Szenthelena. Szentjakab.
 Szentjakabfa. Szentivánhegy. Szentiván. Szent-
 lászló, 4. Szentlőrincz. Szentmárgit. Szentmária.
 Szentmárton, 4. Szentmihály, 3. Szentmihályfa.
 Szentmiklós. Szentpál. Szentpéter, 2. Szentpé-
 terföldje. Szentpéterur. Szenttamás. Szentviszló.
 Szepetnek. Szerdahely, 3. Szijártóháza. Sziget,
 3. Szigliget. Szilvagy. Szivítza. Szlakovetz. Szla-
 tinyák. Szobotitza. Szótz. Szőlős, 2. Szombat.
 Szombatfa. Szombathely. Szombats. Sztanetinetz.
 Tagyon. Tapolta. Tárnok. Tátika. Tekénye. Te-
 kenyés. Ternovetz. Ternovtsák. Teskánd, 2. Ti-
 hany. Tilaj. Tófej. Tolmáts. Tomaj, 2. Topos-
 háza. Tormafölde. Tótfalu. Tóti. Totovetz. Tö-
 lős. Tölcsán. Törek. Törki, 2. Tördemitz. Tü-
 tös, 2. Tubolszeg. Tupkovetz. Turnise. Turtsi-
 tse. Türgye. Tüskés. Udvari. Udvarnok. Ujfalu,

2. Ujlak. Ujmajor. Ujudvar. Ukk. Ung. Urbesz. Urbonak. Uzsa. Vadalmás. Vajka. Vakolya. Vakonya. Vallus. Várerdő. Várfölde. Vargaszeg. Vásárhely. Vaskapu. Vaspör. Vaszoly. Veged. Vendég. Vente. Vérkut. Vertholán. Vesitza. Vidovétz. 2. Vigant. Vindornya. Vitenyéd. Vitta. Vonyartz. Vór. Vorhota. Vöczkönd. Vülgyifalva. Vratisinetz. Vullár. Zágorhida. Zajk. Zánka. Zarkabáza. Zaszad. Zebanetz. Zebetzke. Zel. Zelefa. Zsid, 2. Zsitkótz. Zvid.

F. U. Felséges Királyi Kamara. Veszprimi. 's Szombathelyi Püspökségek. Veszprimi, Győri. Fejérvári, és Szombathelyi Káptalanok. Csátári, Hahóti. Szalavári, Kapornoki. Kereszturi. Apáturak. Őrsi, és Türgyei Prépostók. Pesti Gener: Szeminárium. Religyiói Hintstár. H. Esterházy. G. Festetics. G. Szétsenyi. G. Batthyáni. G. Szapáry. G. Nádasdy. G. Csáky. G. Esterházy. B. Sennyey. G. Erdődy. G. Fekete. G. Nitzky. G. Draskovits. G. Keglevits. Besenyei. Szegedy. Tihanyi. Salamon. Sós. Inkey. Stublits. Szetsődy. Foky. Petrik. Bóka. Bezeredy. Nedetzky. Horváth. Csányi. Patay. Somsits. Somogyi. Farkas. Oszterhueber. Fogledits. Gál. Hertelendy. Forintos. Kisfaludy. Gyömörey. Rummy. Bogyay. Lengyel. Bojáky. Takáts. Kulcsár. Deák. Rákossy. Nitzky. Lövey. Berta. Jakosits. Dvornikovits. Csonka. Sellyey. Rosthy. Oroszy. Szalay. Rajky. Ples. Tóth. Rajkovits. Szvetits. Bán. Kiss. Strahoninetzi. Plébánia. Bedekovits. Német. Káldy. Pruszkay. Botka. Zánkay. Zichy. Domokos. Sümeghy. Varga. Domján. Matkovits. Cser-tány. Perneszy. Bojányi. Balásy. Kálmán.

Szatmárvármegye, Körülötte Bihar, Szabolcs, Bereg, Ugotsa, Maramaros - Vármegyék, és Erdély Ország lévén, egy szép, és gazdag Tartomány, melly minden gabonát, 's egyéb ve-

teményt megterem, még harmatkását is, Európának. ritka. természet. Bővelkedik borral, dohánnyal, és gyümölttsel is, úgy hogy Tseresnyéssei, Szilvássai, 's gesztenyéssei egész erdőkkel legyenek. A Svabokkól lett Magyarok itt is elszaporították a' Krumplit. De ásványjai leginkább emlékezetesek. Arany, és ezüst bányái gazdagok, rézzel, és ónnal együtt. Van vasa, glétje, tajtékköve, tzinóbere, kobáltja, piskoltza, mészkőnek, és máznak minden neme; sőt drága kövei is. Temérdek sok Szarvas marhája, juha, és sertése, úgy hogy tsak a' Gombás nevű erdején harminz ezernél több sertés hizik. Számos erdejiben tenyésznek mindenféle vadak; vizeiben rák, tsik, és különbkülönbféle halak. Nevezetesebb Folyóji ezek: Tisza, Szamos, Tur, Kraszna, és Lápos. Nevezetes Tavai: az Etseditó, mellynek hossza hét mértföld, széle négy mértföld; a' Csehi tsudálatos tó, mellynek vize fellül forrómeleg, alól pedig hideg. Tovább a' Sár, holt Tisza, holt Szamos, több mótárokkal, mellyek együtt Halvány nevet viselnek. Ásványos vizei is számosak. Népe valamint Hazáját, úgy ennek Nyelvét némesen betsüli, és kangoztatja: a' mint Nemessége is olly számos, hogy annyival más Vármegyéje Hazáknak egyik sem ditsekedhetik. Innét a' multt század Kilentzvenedik esztendejében ennek Nemes Örserege legnagyobb pompával méne Budára a' Szent Korona' őrizetére. Tartozik a' Szatmári, és Munkátsi Püspöki Megyékhez. — Szatmár, mellytől vette Nevét e' Nemes Vármegye, mára' Magyarok' idejöttékor fennállott, az ő Várával együtt; Németit pedig Gizlával, Szent István' Hitvesével, idejött Németek állították fel, 's innét vagon az ő Neve is. De tsak hamar a' Haza' Nyelvével megismerkedvén, egész Hazafiakká lettek

ők; és ezer hét száz tizenötödikben Szatmárral, 1715. E. noha a Szamos közöttök folya el, egybekaptsoltatván, egy Szabad Királyi Várossá lettek Szatmár Németi Nevezettel. Már Ersébet Királyné, Nagy Lajos Király Anyja építtetett itten a Franciskánusoknak Templomot, és Klastromot. A' Jesuiták idett Gimnáziuma volt: most pedig ezen kívül, ezernyoltz száz negyedikről fogva 1804. E. Püspöki Szék, és Káptalan; Szeminárium és Lyceum; G. Károlynak szabadalmas Palotája; az ó Hitűek', és Reformátusok' Temploma, Kazárnyával, Harminczaddal, Sóadóval, Postahivattallal, 's több jeles Épületekkel együtt, ékesítik ezen szép Magyarságu Királyi Várost. Legnagyobb hírére szolgál pedig az nékie; hogy az ő kebelében szerzett Békesség által a' mult század tizenegyedik esztendejében szakadt légyen vége a' Kurutz világnak. — Nagy Bánya, vagy Ujváros Szabad Királyi Város Pénzverő Tisztséggel, Gimnáziummal, Minoriták' Klastromával, Posta - Sóadó - 's Harminczad; Hivatallal jeleskedik. Mellette vannak az Arany - 's Ezüstbányák; Tüzpormalom, Kohók, és Stompok. Itt csak arany, 's ezüst pénzt szoktak verettetni. — Felső Bánya egyebeken kívül az Értzaknákról, és vashámorokról, 's jó Asztali Réseksinálásáról nevezetes. — Nagy Károly derék Mezőváros, mellynek nagykessége Gróf Károlynak Olaj és egyéb fákkal 's virányokkal gyönyörűen díszeskedő kertekkel kerített fényes Kastélyja, Piaristák' Kollégioma, és Gimnáziuma; Több Templomok; Vármege, és Város' Háza; Könyvnyomtató Műhely; Ispotály, Posta; és Sínház Piartza olly tágos, hogy mássát nehezen találhatni. Hét, és Országos vásárai nevezetesen kívül is sok gyönyörködtető Tárgyak adják elő magokat, Különösen: a' Vaddisznós, Dámvadas, és Fatzános Kertek.

T. H. Almatz. Amatz. Angyalos. Apa. Apátzafalu. Apáti, 2. Ar, 2. Aranyos. Aranyos Medgyes. Atya. Avas. Bagos. Bajfalu. Balotafalu. Bánháza. Bányalapos. Bányamízt. Bányakírtz. Barlafalu. Batiz. Béts, 2. Beltek. Bere. Bereg, 2. Berentze, 2. Berend. Bervely. Berzentze. Bikó, 2. Bikszád. Boldad, 2. Borhid. Borkut. Borzova. Botpalád. Bozonta. Börvely. Bujánháza. Busák. Csaholtz. Csanáros. Császári. Csaszló. Czegény. Csétse. Cseke. Csenger, 2. Czikló. Csomaköz. Dányád. Darah. Darnó. Darótz, 3. Dengeleg. Derzs. Dob. Dobra. Dobrávitz. Domahida. Etsed. Etsenes. Egri. Entsents. Endréd. Erdőd. Esztró. Fabiánháza. Farkasaszo. Feketefalu. Felsőfalu. Fény. Ferntzeli, 2. Filep. Főlesd. Fölöpös. Füleld. Gatsaly. Garbótz. Gebe. Gerberjény. Gétz. Gents. Geres. Gide. Gilváts. Görböd. Gyarmat. Gyirótfalu. Gyöngy. Györkefalu. Györtelek. Gyulovez. Gyügye. Gyüre. Gyürös. Hermánszeg. Hidegkut. Hirip. Hodász. Hódos. 3. Homok. Homoród, 3. Huta. Iklód. Ilk. Illoba. Iriny. Istvándi. Ivatskó. Jank. Jánosi, 3. Járm. Jósefháza. Kák. Kálmánd. Kányaháza. Kaplony. Kapnyil. Kasod. Hegye. Kékes, 2. Komlódfalu. Kotsord. Kolts, 2. Komorzány. Korod. Korogy. Költse. Kőmörő. Köröd. Körtvélyes. Kraszó. Latzfalu. Lázári. Lekentze. Lenárdfalu. Lippó. Lophágy. Lugos. Mada. Madarász. Magosliget. Majtény, 2. Majtis. Mánd. Matolts. Medes. Medgyes, 2. Méhtelek. Merk. Mikola. Milota. Miztótalu. Mogyorós. Monostor. Nábrad. Namény. Nántü. Nyegrefalu. Oláhtótalu. Ombod. Oroszfalu, 2. Oroszi. Ovári. Ökörítő. Ömbök. Ör. Patza. Patzafalu. Palád, 3. Pálfalva. Pallag. Papos. Parasznya. Patak. Patóháza. Patyod. Patyodek. Peleske, 2. Penészleg. Penyige. Pete. Petény, Petri. Pettyén. Piskarkos. Portsalma.

Pörtelek. Pusztatelek. Raksa. Rápolc. Remete. Remetemező. Részeg. Réztelek. Ritse. Rohod. Rozály. Sályi. Sándorfalu, 2. Sár Sárköz. Sikkáló, 2. Sima. Sonkád. Sürgyefalu. Szada. Szakasz. Szálka. Szalnad. Szamostelek. Szaniszló. Szárazberek. Szaszár. Szekeres, 2. Szentfalu. Szentjános. Szentmárton. Szentmártonka. Szentmihály. Szentmiklós. Szinyérvárallya. Szokond, 2. Szopor, 2. Tarpa. Tatárfalva. Terebes, 2. Terem. Teremel. Terep. Tisztaberek. Tomány. Tókes. Tunyog. Türevékonya. Tyukod. Ujfalu, 4. Ujlak, 2. Ujváros. Uszka. Valaj. Választ. Vámfalu. Vasvári, 2. Veresmart. Vetes. Vezénd. Vitka. Zajta. Zsadány. Zsarolány.

T. H. Felsőges Királyi Kamara. Szatmári Püspök és Káptalan. Gróf Károlyi. G. Telkey. B. Veselényi. G. Szirmay. G. Erdödy. G. Haller. G. Barkoczy. G. Bánfi. G. Andrásy. B. Hunyady. Nagy Bányai Minorita. Klostroma. Bányászi. Hivatal. Cseh. Kornis. Vay. Bagosy. Szuhányi. Ötvös. Cséry. Kováts. Gáspár. Redey. Kállay. Ravazdy. Kende. Földy. Szombatfalvy. Vég. Ilosvay. Domahidy. Zanathy. Linpner. Balásy. Tolnay. Tekey. Betsky. Iklódy. Schuller. Zoltán. Sztán. Hagara. Lövey. Jasztrabszky. B. Vécsy. Sulyok. Vankay. Otlik. Ajtay. Luby. Pécsy. Sztojka. Klobusitzky. G. Degenfeld. Irinyi. Inkey. Darvay. N. Bánya. V. Szathmár V. Felső. Bánya Városa.

Szepesvármegye, melyet Sáros, Abauj, Torna, Gömör, Liptó - Vármegyék, és Gállitzia Keritnek körül, Hazánknak egyik hasznosabb, és kiesebb része: mert ennek hegyei legmagasabbak, 's fenyőkkel legzöldellőbbek lévén, álmélkodásra hozzák az alólók felnéző Embert, az hideg levegővel pedig aratáskor is megdereggetik; még is legszebb virágok illatoznak.

azon hegyek' aljában. Bort ugyan nem hoz ezen hideg föld; buzát is igen keveset, a' rozsszal együtt: de a' szorgalmatos munka, és trágyázás-utánn árpát, és zabot bőven; még bővebben a' hajdinát, krumplit, lentsét, borsót; legbővebben pedig a' szép lent, úgy hogy több Kőzségeknek ez legyen gazdaságoknak kutseje: mint-hogy sok Paraszt házak esztendőnként szép nyereséget vesznek a' lenből, és vászonból. Ama' hires Tátrának köszikláji közt is a' nagy magasságon nevezetes plántákat találhatni: gyomraikból pedig ezen irtóztató hegyeknek temérdek kintset áshatni. A' nagy erdőségben, kivált a' szálos fenyvesekben bőven a' fa: azért a' sok Bányák, Huták, Hámorok nem szenvedhetnek rövidséget. Rézbányái egész Európában legadakozóbbak, mellyekben ezüst is találtatik. Vaszából is, Gömörvármegye utánn, legazdagabb. Találtatik márványkő is, Kristály, Jaspis, Granát, Akát, Kalcedon; és a' Kárpát' alján turfa. Lovakevés, és apró; szarvasmarhája sem sok: de tsiratehenei bőven tejedzenek. A' Juhtartás legnagyobb divatjában vagyon; és a' sajtja igen jó ízű. A' sertés itt éppen nem diszlik: hanem a' nagy erdőségekben bővséggel vagyon a' nyul, Ozhiúz, farkas, róka; a' Tátrán soka' vadketeke, zerna, medve, murmutér, és havasi sas. Folyóji legjobb halakkal bővelkednek, mellyek közt nevezeteseek ezek: Hernád, Donajetz, Göl-nitz, Poprád, melly legnagyobb, és ez az egy Magyar Folyó megyki északra az Országból, s a' Visztulával a' Baltikum Tengerbe szakad, utat mutatván a' Magyaroknak az északi kereskedelesre. Van e' Nemes Vármegyének több savanyu vízforrása is, és orvosló Ferdője. Tavai a' Kárpát' tetején olyanok, mellyeket mind magas helyhez-tetések, mind melységek, mind külömbféle szí-

neik tsudálatosítják. Népe nagyobb részént Tóth nyelven, de a' németen is sok beszél; a' Fő Nemeseiken kívül a' borral, és gyoltsaal számtalan kereskedők pedig a' Haza' Nyelvén is jól beszélnek, sőt Tudósaik szép Magyar Könyveket irnak. A' Fő Ispánság Örökös a' M. G. Csáky, híres Familiánál: részént pedig a' Szepesi, részént a' Rosnyai Püspökségben vagyon. — Lötse egy gömbölyű dombon szép fekvéssel épült Szabad Királyi Város, Fő Helye e' Nemes Vármegyének, a' hol tartja Gyűléseit, Ékességei pedig ezen Városnak a' szép, nagy, négyszegletű Piartza, 's ennek kellő közepén a' Szent Jakab' roppant Temploma, igen jeles, és nagy Orgonával, a' Vármegye' ékes Háza; a' Város', és Turzó' emlékezetes Háza; a' Praemonstratenzisek' tanításával virágzó Gimnázium; a' Konviktus' Épülete; az Ágostavallásuak' Temploma, és Oskolája; két Nyomtatóműhely; szép gyümölsős kertek; jeles Kőbánya. Nevezetes a' sáfrány, 's borsó termesztése, és a' méhsere. Gazdagítja pedig e' Várost az ő nagy határja, és hat Faluja. — Késmárk Szabad Királyi Város a' Poprád mellett a' Tátrára való gyönyörű kilátással; hosszú utsákkal, jeles Épületekkel; virágzó Luth. Lyceummal; Tökölínek régi Várával; szép Városházával ékeskedvén, huszon négy Festővel gyarapul. Eleven, és hasznos az ő kereskedése vászonnal, és borral: ez a' Lengyelekhez; amaz leginkább Debretzenbe vitetik. — Igló az ezen Vármegyében fekvő tizenhat Varosai közt a' Szent Koronának első: melly Városok függetlenek lévén a' N. Vármegyétől, a' Polgári dolgokban a' Felséges Királyi Helytartó Tanátstól; a' Gazdaságbéliekben a' Felséges K. Ud. Kamarától függenek: a' Törvényesekben pedig a' Városi Tanátstól az ugy nevezett Szepesi Gróf, s'

Adminisztrátor' igazgatása alatt a' kinek Igazgató Széke itt Igló Városában vagyon: a' honnét végre a' Királyi Táblára szállítatnak a' Törvényes Ügyek. Ezen Város' fekvése a' Hernádfolyó mellett kellemetes, és igen gyönyörű kilátással a' magas Tátrára, hosszú és széles utszáját két mellék utszája gyarapítja. Ékességére vannak a' Katholikusok', és Agostavallásuak' nagy, és szép Templomaik, több jeles épületekkel. Számos Lakosai sok jó vásznat Készítenek; Ján Stobta bányájokban sok rézet ásnak. Az egész Varmegyében legjobb vasa vagyon: Papiros, és más negyfele malma; két Köbánya, 's derék Ferdője, és Méhtartása. — Szomolnok a' Gölnitz folyó mellett Népes, és az ő Rézbányájáról, gálitvizéről; sok réz olvasztó Kementzéjiről, és hámorairól; az S. betűvel jegyzett Rézpenzverésről, 's a' Bányász Igazgatás' Székéről nevezetes Bánya-Város. — Szepesvár most csak a' Varmegye' nevezésével jeleskedik és az általellenében lévő hegyen ragyogó Püspöki Kastélyra, 's alatta helyhedett Nemes Káptalanra mutat.

T. H. Abrahámfalva. Almás. Arnoldfalva. Babina. Baldótz. Bányaremete. Batizfalva. Beharótz. *Bélaváros*. * Bélafalu. Betlenfalva. Biharfalva. Brutótz. Buglótz. Busótz. Csarnagura. Csentsits. Csepánfalva. Cseszánfalva. Csötörtökhely. Danisótz. Dolyán. Domán. Donnerzd. Dravetz. Dubrava. *Duránd*. Durtsin. Dvoretz. Falkó. Farkasfalva. *Felka*. Ferentzfalva. Filik. Folmár. Folvárk. Forbász. Forberk. Frankova, 2. Fridmán. Ganótz, 2. Garad. Gebelfalva. Gerlagfalva. Gibel. Gluknó. *Gnezda*. Golimberk. Göl-

A' Hülömböző nyomtatás jelenti, hogy Horona' Városa.

nitz. Görgő. Grancz. Granastó. Grenitz. Hadus-
falva. Haligótz. Handlova. Hanusfalva. Harakótz.
Haranad. Haraszt. Harikótz. Helmanótz. Hintrótz.
Hobgard. Holomnitz. Horka. Hotkótz. Hoszo-
letz. Hum. Hunyfalva. Jezerzkő. Jósefffalva. Il-
lésfalva. Imregfalva. Istvánfalva. Jakabján. Jam-
nik. Jankafalva. Janótz. Jaremb. Jekelfalva. Jur-
gov. Katze. Hatzving. Kátsfalu. Kalava. Kamjon-
ka. Káposztafalva. Kattung. Keresztfalva. Kisótz.
Kluknó. Kniesen. Kójsó. Kolts. Kolenótz. Roma-
rótz. Kontsán. Kopaszpatak. Korotnok. Körtvé-
lyes. Kövesfalva. Kravján. Krembach. Krentzelev-
ka. Krig. Kronpach. Kubak. Kurimán. Labs, 2.
Labsánka. Latzkófalva. Landok. Lebs. Leknitz.
Lajbitz. Lengvárd. Leszkófalva. Leszna, 2. Lesz-
nitz. Letány. Lenkótz. Lipnik. Litlanó. Litma-
nova. Lomnitz, 2. Lomnitza. *Lubló*. Lutska, 2.
Lutsivna. Majorka. Maldur. Margitfalva. Mar-
kusfalva. *Matejotz*. Mátyásfalva. Medzibrod.
Mengusfalva. *Menyhárd*. Mihályfalva. Miklós-
falva. Millenpak. Mindszent. Nedetz. Nemésán. O-
dorin. Ófalu. *Olaszi*. Olsavitz. Olysavka. Olyaznó.
Ómajor. Ordzován. Orlovetz. Oszturnya. Pau-
lán. Petrótz. Pékótz. Pílkó. *Podolin*. Podprótz.
Polyánka. Pölyanótz. Pongrátzfalva. *Poprád*.
Porats. Povlán. Prakend. Primótz. Radiskó. Rau-
senbach. Memenye Remete. Répás, 2. Repiskó.
Riknó. Rikvöld, 2. Rilyova. Risótz. Rókus. Ros-
kótz. Ruzpak, 2. *Ruzkinótz*. Smizány. Stelpak.
Stolla. Stósz. Strátsenahuta. Strászka. Sulyin.
Suvanya, 2. Svabótz. Svedler. Szádek. Szakótz.
Szalók, 2. Szászvásár. Szentandrás. Szentgyörgy.
Szlátvina. Szilovka. Szlovenka, 2. *Szombathely*.
Szomotnokihuta. *Strázsa*. Szulm. Tamásfalva.
Teplitska. Teplitz. Tersztin. Toportz. Tortška.
Tótfalu. Tribs. Tsavnik. Ujlubló. Ulotza. Vagen-
drüszel. *Várallya*. Velbak. Viborna. Vidernik.

Vikartótz. Vilkótz. Vitkótz. Vojkótz. Zakarótz. Závada. Závátka. Zavodje. Zár. Zsakótz. Zsegre.

F. U. Apostoli Szent Korona. Felséges Királyi Kamara. Szepesi Püspök, és Káptalan. Religyiói Hintstár. Tudományi Hintstár. G. Csáky. B. Palotsay. B. Splényi. G. Andrásy. Szepesi Gróf. Olaszi Templom. Márjásy. Dolovitzényi. Gőrgéy. Szentiványi. Fajgel. Horvát. Mertz. Glósz. Tőke. Viland. Dobay. Okolitsányi. Ujházy. Petrótz. Almásy. Jekelfalusi. Budaházy. Korochnoky. Dravetzky. Berzevitz. Kubinyi. Matyasovszky. Mudrányi. Szakmár. Banó. Gundelfinger. Bartzay. Szirmay. Lőtse Városa. Kés-márk V. Igló V.

Temesvármegye. Körbefogva Torontál, Csanád, Arad, Krassó - Vármegyétől, és az Oláh, 's Német Illiri Regementek' Vidékeitől, igen kies, és termékeny földet foglal, úgy hogy kevés munka után mindenféle gabonának javát bőven megtermi; úgy bort, dohányt, lent, kenderet, festő füveket, riskását, és gyümölcsöt. Szarvas marhája ugyan nem tzipmeres, de sok; valamint a' juh, és sertés: szinte úgy hegyes részeiben a' Vad; Folyójában a' hal; mocsárai-ban a' vízi madarak, nagy sokasággal tenyésznek. Valamint egyik részében fája elég; úgy az a' nélkül szükölködő másik részében kipótolja azt a' turfa. A' Selyembogár tenyésztés, és Méhtartás is divatjában vagyon. Nagyobb Folyói: Maros, Béga, Temes, Karas. Hires az Alibonári mocsárja, melly az ő nagyra terjedésével sok hasznos földtől megfosztja ezen Nemes Vármegyét; 's levegőjéti egészgteleníti. Méltó azt itten emlékezetbe hozni: hogy az egész Temesi Vidék, melly a' Marostól a' Dunáig; és a' Tiszától Oláh, és Erdély Országig terjed, a' Töröknek itten két száz esztendeig tartó kajtorkodá-

sa által szörnyen elpusztított: minekutánna pedig a' Török innét kiverettetett; Banát nevezettel Katona' Kormány alá rendeltetett. Hanem Ditső Királynénk, Mária Theresia, ezer hétszáz 1779. B. hetven kilentzedik esztendőben két Határőrző Regementnek a' Dunamellekét meghagyván, a' többi részt G. Nitzky Kristóf, és G. Zichy Ferentz böls Máltóságok által az Ország' Kormányja alá Vármegyékre, úgymint: Temes, Torontál, és Krassó - Vármegyékre Osztotta. Mint-hogy a' Katona Kormány alatt idege Katona-ságtól foglaltatott; úgy Népesedése is Idegenekkel gyarapodott; sőt az új Vármegyéket is azokkal kelle gyarapítani. Azért/annak azokban öly kevesen az eredeti Magyarok. Ezeken kívül tehát ezen Temesvármegyében az ő nyelvekre nézve laknak Oláhok, Bolgárok, Németek, Frantziák, Olaszok: ámbar mind Magyar Polgárok legyenek. Mivelhogy eleinten a' felett, hogy szabadok voltak az adótól, még segédelmet is kaptak a' Királyi Kintstárból; szép Helységeket építettek: és a' Csanádi; a' Nemegyesültek pedig a' Temesvári, és Versetzi Püspökséghez tartoznak. — Temesvár, mellynek Nevével Különböztetődik e' Nemes Megye, valóban szép Királyi Város, és Nagy Erősség; egyenes, széles Utszákkal, az Építőmesterség szerént épült egyforma nagy házakkal a' Béga vize mellett. Dicszei: A' Csanádi Káptalannak kívül, és belől ritka szépségű Temploma; a' Görög Püspöki Templom; a' gyönyörűen épült Synagóga; ama' Dialmas Hadásznak, Hunyady Jánosnak, roppant Vára; a' Vármegye' temérdek nagy Háza; a' Csanádi Püspök' ékes Lakvára; a' Hadi Kormány' Háza, a' Piáristák' Gymnáziuma, Misericordiánusok Klostroma; Katona, és Polgári Ispotály; az itteni Kamara Kormányozás' Háza; szép, és nagy Fegyver-

ház; több nagy Kazárnyák, Kazamaták, és Minák; a' Görög Püspöknek, és Rátz Magistratusnak Háza. Emlékezetes a' Polgárság' Kereskedése, 's két szabadalmas Hereskedő Társasága. — Ver-
 1817. E. setz ezer nyoltz száz tizenhétedikben Szabad Királyi Várossá lett. Lakhelye egy nemegyesült Görög Püspöknek; 's ezen Hitűeknek Deak Oskolájával diszeskedik. Selyem, bor, és riskása természetével gyarapodik.

π 2

T. H. Alfios. Angyalkut. Pabsa. Bakóvár. Barátház. Baritza. Bázos. Betskerek. Beleniz. Belotintz. Bentsek. Berekutsza. Berény. Berek-szó. Bessanova. Bezdin. Birda. Blasova. Blumen-thal. Bogda. Breszt. Breztovätz. Buchberg. Budintz. Bukovetz. Butyin. Buzád. Buziás. Csadat. Csáková. Csépa. Cseres. Cserna. Csernegyház. Csernia. Cserniás. Daruvár. Denta. Désánfalva. Detta. Dorgos. Dragojest. Dragsina. Duboz. Eserits. Fábrika. Felegyház. Ferendia. Fibis. Fikátár. Finlak. Folia. Fűskut. Gáj, 2. Gattag. Ger-tenyest. Gilád. Giroda. Graffental. Guresdia. Gyarmat. Gyermán Gyürok. Hernáková. Hideg-kut. Hidas. Hódos. Hoszsuszó. Ikloda. Iktar. Hódony. Jabuka. Janova. Ibéd. Jeszvény. Jósef-városa. Kádár. Kalátsa. Kárány. Kastély. Kékes. Kelmák. Keppet. Kernyétsa. Keszéntz. Kétfel. Ke-veres, 2. Kisdia. Kisoda. Kiszetó. Kopótya. Kö-nigshóf. Kövesd. Krivobora. Kudritz. Kusitze. Labasintz. Latzunás. Langensfeld. Libling. Liget. Lippa. Luka. Lukaretz. Magyar-szakos. Majorka. Markovetz. Medvés. Mesitz. Mihala. Monostor. Mórítzföld. Mosnitz. Munár. Murány. Nagysalu. Nádas, 2. Nitzkifalva. Obád. Ófra. Óhaba. O-mor. Opatitza. Ortzifalva. Panyova. Parätz. Pát-ková. Paulis. Perkoszova. Perguza. Pétermán. Petirs. Petris. Petrovazelló. Piskie. Podporány. Rádnitz. Rafaj. Rakevitz. Rakovitzá. Rébenberg.

Rékás, 2. Remete. Retisova. Sagh. Sébely. Sem-
lok, 2. Sippet. Sódia. Szabadi Száderlak. Szak-
kálház. Szépfalva. Szetsán. Szegental. Székás.
Székesut. Szentándrás. Szentgyörgy. Szentmihály.
Szentmiklós. Szentpéter. Szilas. Szinyérszeg.
Szirbova. Sziszarovetz. Szkula. Szoltitza. Szre-
dištye, 2. Sztamora. Sztántsova. Szusztra. Thess.
Topolovetz, 2. Tormás. Traunau. Törökszákos.
Ujfalú. Ujlak. Unip. Utvin. Váradja. Varjas. Va-
tina. Vinga. Vizma. Vojtek. Vojvodintz. Vukova. *Vlaikovec*
Zábrány. Zsadány. Zsám, 2. Vlaikovetz.

F. U. Felséges Királyi Kamara. H. Metter-
nich. H. Schvaritzenberg. G. Althan. G. Szaureau.
G. Szapáry. B. Lopresti. G. Vojkfy. B. Prónay. B.
Vitézvári. Simonyi. Kőszegi. Sándor. Pigeti.
Desér. Konrád. Lovász. Andrásovits. Bieleitzky.
Landerer. Skolonits. Rajkovits. Névery. Potyón-
dy. Izdentzy. Bezdi. Klastrom. Kászonyi. Vörös.
Atzél. Szébenyi. Szentgyörgyi. Kalugyerek. Latz-
kovits. Lavtsánszky. Gusztinyi. Bideskuti. Klan-
nitzay. Balás. Plavsitz. Osztóits. Kulterer. Pósfay.
Kojts. Bajor. Radványi. Tormásy. Szántó.
Szilágyi. Bolm. Papházy. Kővér. Doktorovits.
Varga. Lovrentsits. Felner. Sina. Gaszner. Be-
dekovits. Korbuly.

Tolnavármegye, Közbevetettvén Pest, Ba-
ranya, Somogy, Veszprém, és Fejérvármegyé-
től, szép, és hasznos térföldön helyheztesdők a'
Duna mellett, a' hegység a' rónaságot kieszen
felváltván. Böven termi a' jó gabonát: egyéb
vetemény is igen diszlik benne. Bora is bővé-
ges, és kellemetes. Gyümöltse sok féle, és jó
ízű. Dohány felette sok természetik itten, úgy
hogy az Abaltó, vagy Direktzio, kénye szerint
határozza meg az árát: még is azért csak Tol-
na körül kifizet esztendőnként nyoltzvan ezer
forintot. A' temérdek sok makkos erdőkben szám-

talán sertés hizlaltatik. A' sok Méneseiben felette nagy számra tenyésznek a' jobbnál jobb, és szebbnél szebb lovak. Juhtartása igen nyereséges. Szarvas marhája sem kevés hasznót bajt. Dunája, és Szárvize olly igen halas, hogy a' halászatból támentalan sok Ember élélhet. Földvár, és Tolna körül legnevezetesebb vizahalászatok vannak. Selyem is sok természetetik. Népe jobbára Hazai nyelvű, a' Pétsi Püspök alatt. — Tolna a' Duna mellett hajdan Királyi, most Mezőváros, 's az ő Nevével diszeskedik e' Nemes Vármegye valóban Magyarosan. E' felett ékesíti ezen Várost két Szentegyház; az Uraságnak szép Kastélyja; és Postaház. — Szekszárd Mezőváros I. Béla Királytól nyerte az ő Nevét, midőn itten Apáturságot állított vala fel a' Benediktinusoknak, a' kinek holt Tetemei is itt nyugosznak. Az idő mostohasága elemésztette ugyan ezen nevezetes Apáturságot: de a' benne lévő két Templom, és a' Vármegye' szép Háza, Posta hivattal együtt, nagy diszt ad ezen népes Mezővárosnak; hirasíti pedig a' Hazán kívül is az ő igen kellemetes veres bora.

T. H. Agárd. Agrád. Akalats. Alapsa. Almás. Apár. Apáti, 2. Bakk. Balatintza. Batta. Báltaszék. Betzè. Bedeg. Béható. Beltz. Beletska. Bellatz. Bentzeerdeje. Bér. Berény. Bérítő. Bezzeg. Bikáts. Bikád. Birod. Bonyhád. Borjad. Böltske. Börsöny. Csala. Csámpa. Cserned. Czikó. Czil. Csibrák. Csetény. Csitsó. Csikó. Csokafő. Csurgó. Dade. Dalmand. Decs. Dits. Dombóvár Dorog, 2. Dolina. Döbrököz. Döbrönte. Dömörkapu. Dus. Ebes. Egreg. Egres. Eledény. Előszállás. Ertény. Fadd. Farkasvölgye. Felhágó. Fornad. Fóti. Földes. Földvár. Furkó. Fürged. Gebür. Gerenyás. Gerjény. Gónozd. Görbő. Grabótz. Guzla. Gubarek. Gyapa. Gyánt. Gyönk. Győre.

re. Györköny. Gyula. Hada. Hagy. Hant. Hartz. Hekut. Henye. Hentse. Hertl. Hidegkut, 2. Hidgya. Hidvég. Högyész. Horhi. Java. Igaz. Inoka. Ireg. Izmény. Janya. Juhé. Rajdats, 2. Rajmad. Kakasd. Kalasznó. Kánya. Kapnád. Kápolna. Kér. Keszi. Ketty. Kigyóhát. Kozmánd. Kotsola. Kokovits. Konda. Kónyi. Kosba. Kovátsi. Kötsöge. Köhid. Kölesd. Kömlöd. Kömötsény. Kövesd. Kurd. Ladomány. Lajvér. Lápafő. Leányvár. Lázi. Lengyel. Lenke. Leperd. Luztik. Madotsa. Májos. Majta. Malotsa. Mányok, 2. Martintza. Máza. Medina. Medgyes. Méhes. Mekenyes. Miklósvár. Miszla. Morágy. Mötsény. Mös. Mutsfa. Mutsi. Murga. Mut. Nak. Nána, 2. Nemeti. Nosztány. Nyári. Nyék, 2. Odány. Odorján. Okrád. Osztra. Ozora. Ötsény. Ötkény. Paks. Palánk. Pálfa. Papd. Pári. Patlon. Pelázt. Pély. Perekatz. Pilis. Pintzehely. Pogándi. Rebetz. Regel. Sárosd. Semtse. Simontornya. Szabaton. Szakadat. Szakál. Szakts. Szálka. Szántód. Szárazd. Szarkavár. Szarvasd. Székely, 2. Szentandrás. Szentgál. Szentgyörgy. Szentlőrincz. Szentmaria. Szentmárton. Szokoly. Tabod. Tamási. Tápé. Tárkány. Tava. Tengelitz. Tengőd. Tevel. Tormás, 2. Tsötske. Tüske. Udvari. Ukrágy. Uzd. Vám. Várallya. Várasd. Várdomb. Várang. Vársad. Vejke, 2. Vejte. Závod. Zbiskórév. Zomba. Zöltske. Zeremlye.

F. U. Felséges Királyi Hamara. H. Esterházy. Pétsi Püspök, és Káptalan. Veszprimi Püspök. Religyiói Kintstár. Tudományi Kintstár. Pestí-Universitás. Cisztercita Szerzet. Bétsi Theresián Akademia. G. Zichy. G. Aponyi. G. Festetics. G. Viczay. B. Rudnyánszky. G. Batthyáni. G. Györi. G. Amade. Cserneky. Petrovszky. Klegel. Pertzel. Rajdatsy. Daróty. Jeszenszky. Döry. Lengyel. Csefalvay. Kenesey. Bezerédy.

Magyarok esmérete.

K k

Hiemer. Horvát. Perneszy. Visolyi. Kiss. Hajós. Lövey. Gindly. Csapó. Rosthy. Cseh. Bene. Megyary. Sándor. Eperjesy. Nemes Nevendékség

Tornavármegye, Környékeztetvén Abauj, Borsod, Gömör, és Szepes - Vármegyéktől, minden Vármegyéink között legkisebb földön fekszik, ez is többnyire hegyes: terem mindazáltal mind bora, mind gabonája, gyümöltse pedig, kivált szilvája igen bőven. Marhát, földje' mennyiségéhez képest, sokat nevel. Diszlik a' juhtenyésztetés; sertés sok hizik a' nagy tölfá erdejiben. Halászatja, 's vadászatja is elegendő Folyóji közt nevezeteseek ezek: Bodva, Torna, Szár, és Tsermolya. Több nevezetes barlangjai között leghiresebb a' Szádelői. Negy Hámorjában jó vas készítettik, Vagyon Kobányája is: számos pedig a' Fűrészmalma. Népében kevés az idegen nyelvű; 's a' Rosnyai, és Munkátsi. Püspökök' gondviselése alatt gyakorolja idvességé' munkáját Mezővárosa, Torna, mellynek Nevével jeleskedik; a' Kassai ut mellett lévén, szép helyheztesével kedvet ad a' Nemes Vármegye' Gyűlésének, mellynek Házával, és Gróf Keglevits Kastélyjával jelesen diszeskedik. Van Posztófabrikája, és jó Vásárok esnek benne.

T. H. Áj. Almás. Ardó, 2. Barakony. Baraka. Betskeháza. Bodóka. Borzova. Berenk. Derdő. Dobódel. Domolóháza. Egerszög. Falutska. Feketefüz. Görgő. Hárskut. Hidvég. Horváthi. Jablontza. Jósafő. Kápolna. Kisfalu, 2. Komjáthi. Kovátsi, 2. Kovátsvágás. Körtvélyes. Kőszeg. Lázi. Lenke. Lippa. Lisinakut. Lutska. Lófejforrás. Medgyes. Mehész. Méneske. Mile. Nádaska. Perkupa. Petri. Posnyákut. Rákó. Rongyoskut. Szádelő. Szádvár. Szentandrás. Szentanna. Szény. Szilas. Szilítze. Szin. Szögliget. Teresztenye. Ud-

varnok. Ujfalu. Varbótz. Vendéghe. Vetsenykut. Zsarnó.

F. U. Her Eszterházy. G. Keglevits. G. Csáky. G. Gyulay. G. Andrásy. Aszalay. Kotsó. Homjáthy. Lükő. Tomka. Fáy. Lántzos. Ragályi. Szányi. Fajgel. Jakabfalvay. Léway. Zsarnay

Torontálvármegye, határozatván Báts, Csongrád, Csanád, Arad, Temes - Vármegyékkel, 's a' Német Illiri, és a' Tsjákások' Vidékével, egy áldott földön terjeszkedik: mert a' gabonának minden neme, kivált, a' mi legbetesebb, a' buzának java igen bőven terem itt; és annyi riskása, hogy azzal majd egész Magyar Országot kielégíti. Dohány is, melly nagyon betes, bőségesen termesztetik, főképp az eredeti Magyarok által, kik jobban tudnak hozzá, mint egyebek. A' bor' termesztés sem mulasztatik el. A' lovakat, és szarvas marhákat temérdek tsordákban láthatod itten a' szép legelőkön, noha ezekért sokat fizet a' Földes Uraknak a' Parasztság: minthogy ennek a' házán, 's ehez adott két holdföldön kívül, mellyeket tulajdonul bir, semmi igeza sintsen a' legelőhöz. Annál több se reggel járnak tehát, azon zsiros legelőkön a' Földes Uraknak marhájik, és juhaik. Az ide szállott Rátzok, Oláhok, Németek, és Frantziák többnyire még most is idegen Nyelvekkel és erköltsökkal élnek. A' Katholikusok a' Csanádi; a' nemegyesültek a' Temesvári, és Versetzi Püspökökhöz tartoznak. Folyóvizei a' Tisza, Maros, Aranka, Bega, és Temes lévén, a' halból sem látnak szükségét. — Torontálvárnak a' Nevét tsak a' Megyéje tartja fenn — Nagy Betskerek a' Béga mellett szép, és Népes Mezővárosa fő diszét veszi a' Vármegye' Házától, és az itten tartatni szokott gyűléseitől; ismét a' Selyem' tenyészéstől, és ama' hoszszu magas hidtől, melly a' Bé-

K k 2

ga' tsatornáján vettetett. — Nagy Szentmiklós az Aranka mellett gazdag batáron G. Nakó gazdaságbeli Intézetével, és szép hasznos Kertjével örvendezteti az Embert, 's ingerli a' foganatos tanulásra.

T. H. Albertmező. Aradátz. Basahid. Béba, 2. Betse. Beodra. Besenyő, 2. Biánlak. Billétt. Bolda. Badóka. Bogáros. Bóka. Boldur. Botsár. Bozitova. Buzsák. Csanád, 2. Csatád. Csávós. Czernabora. Czerna. Csebza. Csenej. Cseztereg. Csókás. Csurog. Dédenszeg. Deszka. Despotovátz. Deveták. Dinnyés. Dolvodia. Dugoszella. Etska. Egres. Elemér. Fény. Frányova. Gád. Gaj, 2. Glogon. Gotlób. Grabátz. Grinda. Gyala. Gyér. Gyertyános. Galád. Gyülvész. Haráts. Hajdusitzka. Hajfeld. Hegyes. Hettin. Idvornak. Ivánda. Jankahid. Jétsa, 2. Jósefova. Kának. Karlova. Katalinfalva. Kenderes. Kétsa. Keresztur. Kisbetskerek. Kisoroszin. Kikinda, 2. Klárafalva. Klári. Klek. Knes. Komlós, 2. Kotsovát. Krivobara. Rumánd. Ladány. Létz, 2. Lovrin. Macedonia. Magyarittebe. Malimegya. Margita. Máriafölde. Martinitz. Martonos. Maszdor. Melentze. Módos. Mokrin. Monostor. Mormintye. Morotva. Nagyoroszin. Nagyösz. Nakófalva. Német. Neusind. Neuvide. Novoszella. Obrovátz. Ofszenitz. Oregy. Oroszlámos, 2. Ovtzenitz. Pádé. Pákatz. Partos. Perjamos. Perla. Pészak. Pika. Pirints. Pobda. Porgán. Pozár. Rábe. Rátzittebe. Rárós. Rudna. Söreg. Surján. Szaján. Szanad. Szaravola. Szártsia, 2. Szetsán. Szekusits. Szentgyörgy. Szenthubert. Szentjános. Szentistván. Szentiván. Szentmárton. Szentmiklós. Szentmitra. Szentpéter. Szilas. Szóka. Szkulits. Szoltur. Tarás. Terna. Tervár. Toba. Tógyér. Tolvadja. Toppal. Topolovátz. Turák, 2. Torda. Törökkanisa. Uj-

hely. Újpéts. Ujszeged. Valkán. Vezesda. Zichiház. Zombor. Zomboly. Zöldes.

F. U. Felséges Királyi Kamara. Zágrábi Püspök, és Ráptalan. Zágrábi Prépost. G. Zichy Feraris. G. Batthyáni. G. Ráday. G. Butler. G. Nakó. G. Pejätsebits. G. Szapáry. Bakó. Iság. Kiss. G. Haller. Szevitzky. Endrödy. Martzibányi. Lázár. Makó. Motsonyi. Malonitza. Liptay. Dadányi. Naum. Tajnay. Moszka. G. Draskovits. Bajzát. Ormosdy. Nikolits. Kotzó. Sibarits. Markovits. Ökszly. Hertelendy. Márffy. Kászonyi. Csernovits. Csekonits. Pálffy. Rajzer. Nagy. Fodor. Szalczay. Piátsek. Karátsonyi. Gyertyánffy. Damasikin. Áldásy. Gratzky. B. Prónay. Valuzy. Magaresssebits. Hadtsy. Sisáni. Szeged. Városa.

Trentsényvármegye, melyet bekeritenek Arva, Turótz, Nyitra, Vármegyék, és Morva, Szilézia, 's Gállitzia Országok, a' Kárpát, 's egyéb magas hegyektől hivesítettén földje, nagyobb része Lakosainak kénytelen a' gabona' fogyatkozását egyébképpen kipótolni. Azért a' gyümölcs, kivált a' Szilvafákat szaporitván, ezeknek gyümölcseből szép hasznót tudnak magoknak hajtani. A' Körtvély is igen diszlik itten úgy hogy Magda. Pál. bizonyítása szerént némelly körtvélyfákon tizenhat Posonyi mérő körtvély is megterem. Mások a' nagy erdőségben és a' Vágfolyón keresik élelmeket, Mások ismét a' juhoknak, mellyeknek alkalmas legelővel szolgálnak a' hegyek, hasznaikkal táplálják magokat Terem közönséges bora is: de jó, 's híres borvizzel, és meleg ferdőkkel bőven megáldatott e' Nemes Vármegye; 's a' Vág, Zsilintza, Kiszutza, Bisztritza nagyobb folyójinkivűl, többekkel is áztattatván, számos Papiros malmai vannak, és legjobb halai. Népe számosabb mindenik Vármegye' Népénél: melly Tóth Nyelvű

ugyan; de Házája' Nyelvét is szereti; Nemessege pedig ezzel mutatja ki tökéletes Hazafiságát az ő Örökös Fő Ispányjának, Nagy Méltóságú Gróf Illésháznak tündöklő Példája szerént. Püspökséghez a' Nyitraihoz tartozik. — Trenstény, mellyről vette Nevét e' Nemes Vármegye, régi Szabad Királyi Város a' Vágnak bal partján a' Váralatt, melly magas Kősziklán épített szép helyet foglal, ékesülvén a' T. Piaristák' Templomával, Kollegiumával, és Gymnáziumával; az Ágosta vallásuaknak Templomával, és a' Vármegye Házával: 's Ferdőji nagyon hiresek. — Nevezetesebb Mezővárosai: Zsolna a' Vág' bal partján rozsot, árpát, káposztát jól termő földön több Templomokkal; a' Franciskánusok' Klastromával, és Oskolával, mellyet Primás Szétsenyi György építtetett vala. — Pukó, hol sok jó Fazekas, és Posztótsináló vagyón. — Betzkó, melly igen hires az ő néhai Urának Betzkó nevű Udvari Bolondjáról, fekszik a' Vág' partján tágos, és termékeny földjeivel, szőlőhegyeivel messze terjedt erdejével, és legelőjével, 's a' Franciskánusok' Klastromával, és Templomával.

T. H. Adamótz. Apátfalva, 2. Babkó. Báhót. Bán. Bánfalva. Barakony. Béla, 2. Belán. Bellus. Benyov. Berözt. Besztertze, 4. Bezdada. Bezgyedő. Bitsa, 2. Bitse. Bisitza. Biekó. Birözt, 2. Biskupitz, 2. Bitaró. Bobrovnyik. Bodina. Bogyina. Bohuvázt. Bohuszlavitz. Bolező. Bolondok. Bortsány. Borsitz. Bosatza. Bosán. Brazani. Breztyene, 2. Brezány. Breznitz, 3. Brezolup. Brodnó. Bronitz. Bubka. Budatin. Csatza. Csaltitz. Császa. Csenne. Cserna, 3. Cserne. Czitisnyán. Czimena. Csitsmán. Csotsolna, 2. Csötörtök. Dezsér. Divinka, 2. Divoretz. Dlučka. Dobra. Dobrassó. Dohnán. Domanitz. Do-

nyán. Drienove. Drietoma. Drskórz, 2. Dubje. Dubkova. Dubnitz. Dubnika. Dubodjel. Duló. Dunajav. Dvoretz, 2. Egeresd. Fátškó. Farkaska. Frebja. Friváld. Furó. Furna. Geblank. Glebán. Gyurgyó. Gyürtsin. Halats. Halutzitz. Hamri. Hänzlifalva. Hatne. Hotsin. Holusitz. Horelitz. Horenitz. Horka. Hornyán. Horotz. Hoszszumező. Hubovka. Húorka. Hvorki. Hvornitza. Ikristye. Illava. Illavka. Illotza. Illove. Istebnik. Istritz, 3. Ivanótz. Jablon. Jaszenove. Jasztrabę. Jeszenitz, 2. Kálnitz, 2. Kamenitzán. Kassa. Keblov. Kelnitz. Kett. Kisutszaujhely. Klatsáni. Klitsina. Klobusitz, 2. Klubina. Klutsóv. Kolanótz, 2. Kotsótz, 2. Kolatsin, 2. Kolarovetz. Konszka. Kopetz. Kósa. Koszteletz. Kosztolna. Kotesó, 3. Kralován. Krasna. Kraszán. Kraszna. Krasznáni. Krivoklád. Krivoszud. Ksinna. Kubina. Kubra, 2. Kunyerád. Kvassó. Lalinek. Katkótz. Lédetz. Lednitza. Lednitze, 2. Lehota, 12. Lesitz. Leszkó. Libortsa. Lidétz. Láz. Lieszkó, 4. Lieszkótz. Lieszkovetz, 2. Lietava. Linik. Lisz. Lisza. Liszitza. Lilitza. Litis. Lopusna. Lótza. Lutska, 4. Ludóv. Luki, 2. Luboke, 2. Lutó. Martzek. Marikova. Markófalva. Marsova. Metzne. Medne. Meltsitz. Mesztetzka. Metesitz. Miegótz. Miklós. Mikosótz. Milkó. Misen. Mittitz, 3. Mizgoltz. Mojs. Mostenetz, 2. Mostistye. Motesitz, 2. — Nasztitz, 2. Netzpál. Nedetz. Nemesokrut. Nemsova. Neporátz, 3. Neszlusa. Niktin. Nimnitz. Nositz. Nosztitz. Nozdorkótz. Nozdrovitz. Oblazov. Obora. Okodnitz. Otsárszka. Ohodnitza. Okrut. Olezna. Omaztina. Orekó. Orószlámkő. Oskerka. Oszadnitz. Óvár. Ovtsárszkó. Ozor, 2. Ölved. Papradnó. Pázsiti. Petsenyéd. Petsova. Pekarova. Peklina. Peroszne. Petrótz. Petyovka. Pikó. Plevnik. Potsarova. Podorje, 4. Podrádi. Podrágy, 5. Podlúsán. Podmanin. Podsitsarova. Poiszkál. Podvasz-

je, 2. Podviszoka. Polnoszej. Polyusje. Ponni-
 nótz. Poprádnó. Poruba, 3. Porukka. Pototski.
 Potoki. Povina. Prasznó. Pravotitz. Pretsen.
 Predmér, 2. Prejta. Preles. Prestie. Prilesz.
 Prodnó. Proszne. Pruszi. Pruszká, Pruszina. Psur-
 novitz. Püspöki. Püspökutsza. Rabove. Rabovka.
 Rádek. Radisa. Radna, 3. Radolya. Radvoztka.
 Ragistye. Rajétz. Rakolub. Rakova. Rásov. Re-
 bin. Révfalu. Ribari. Ribin. Ribnik. Ritsa, 2.
 Riesnitz. Rongyos. Rosina. Rozon. Rovne, 3.
 Rozvátz. Rozvöld. Rudina. Rudinka. Rudinzka.
 Rugyina. Ruzkótz. Sántz. Sebestyénfalva. Sed-
 merótz. Seralován. Setekov. Sipkov. Skavnitza.
 Stanzke. Stranyáni. Strazó. Strázsa. Streszenitz.
 Stritze, 3. Stupne. Suja. Sverepetz. Svinna.
 Szablahó. Szadetsne. Szavstsina. Szedlitzna. Szed-
 merótz. Szeletz. Szetyekov. Szirnye. Szkála.
 Szkalik. Szkalka. Szlatina, 2. Szlavnitza. Szlo-
 pna. Sznesnitza. Szoblakov. Szenye, 2. Sztankótz,
 2. Sztasov. Sztretsén. Szutsa, 2. Szutz. Szujó.
 Szulyóv. Teple, 2. Teplitz. Teplitze. Tertsova.
 Ternova. Tesina. Tirkova. Timarótz. Trstyena.
 Trstye. Tukine, 2. Tiszina. Trébia. Trebisova.
 Tridvori. Trivöld. Trnove. Tulov. Tuntsitz. Tur-
 kov. Turna. Turó. Turzófalva. Tyerkova. Udi-
 tza, 2. Ugrótz. Ujézda. Ujfalu, 3. Upoklav. Ur-
 banóv. Utvin. Vaditsó, 3. Várallya. Várin. Váz-
 ka, 2. Velitsitz. Viderna. Vidrana. Vitska. Vis-
 nyó. Visotsány. Vizoka. Vizolaj. Vöröskő. Vra-
 nye. Vritizér. Zabinetz. Zablat, 2. Zadubnye.
 Zay. Zakoptze. Zalus. Zamorótz. Zarjetz, 3. Zasz-
 kalye. Zaztranye. Závada, 2. Závátka. Závodje.
 Zbinov. Zbora. Zborov. Zitnya. Zlatótz. Zliekó.
 Zolna. Zubak. Zsámbókrét. Zsigmondháza. Zsitna.
 T. U. Felséges Hírályi Kamara. Esztergo-
 mi Érsek. Nyitrai Püspök, és Káptalan. Reli-
 gyioi Kintstár. H. Eszterházy. G. Gyulay. G.

Kolonits. G. Illésházy. G. Balassa. B. Révay. G. Serényi. B. Zay. G. Pongrátz. G. Königszegh. G. Szapáry. G. Batthyáni. G. Erdödy. G. Csáky. G. Esterházy. G. Aspermont. B. Mednyánszky. G. Révay. B. Lusinszky. B. Vétsey. G. Berényi. B. Pongrátz. B. Splényi. Tudományi Kintstár. Ambró. Rajmány. Spinola. Kvassay. Kubinyi. Jeszenák. Nozdrovitzky. Motesitzky. Trstyánszky. Fri válszky. Marsovszky. Dezeritzky. Árvay. Rudnyánszky. Dakó. Csetneky. Madáts. Martzibány. * Kontsek. Ugronovits. Vásárhelyi. Bánóty. Madotsányi. Otlik Prileszky. Latkóty. Domanitzi. Plebánia. Izdentzy. Lietavai Plebánia. Gyurtsányi. Ordódy. Nedetzky. Beztertzey. Sándor. Szirmay. Szerdahelyi. Majtényi. Rabóvszky. Batskádý. Szadetzky. Kallisius. Szulovszky. Szeghy. Tukinovszky. Illavai Plebánia. Vietoris. Kardos. G. Zichy. Tarnóty. Turtsányi. Zavodszky. Zsámbokréti. Lukátsy. Liszkovszky. Borsitzky. Somogyi. Szilvay. Gilányi. Akay. Szentál. Melsitzky. Sziresitz. Motesitz. Plebánia. Trentsény Város.

Turótzudrmegye, Körölvétettétvén Árva, Liptó, Zólyom, Bars, Nyitra, Trentsény - Vármegyétől, és igen magas hegyektől, egy kies Kertet ábrázol, szép Folyókkal, nevezetesen a Vág, és itten eredt Turótz vizeivel itattatván, mellyekben igen jó halak tenyésznek; mellékei-

* Ezen Nemes Familiának Tsillaga; a Magyar Tudományosságnak Oszlopa; az ő virágzó Nemzetének Ditsősége, Marczibány István, Ő Excellenziaja, olly örökös Fundátziót teve: hogy abból a Magyar Könyvirók küzzül minden esztendőben az „a” kinek Munkája Pesten az arra rendelt Birák által legjobbnak ítéltetik, négy száz forint jutalmat nyerjen.

ken pedig sok juhnyájak legeltetnek; és szarvas marhák. A' méhek is jól mézelnek. Terem rozs, söt buza is; de leginkább árpa, Zab, és Krumpli. A' jól diszlő főzelékek közt híres az édes repája, melly különös tulajdona lévén ezen Vármegyének, Turótzai repának neveztetik, 's télre megszáríttatván, sok piatzokon árultatik. Gyümöltse is jó szerént terem; de orvos füve, és gyökere igen bőven. Hegyeiben, mellyek közt nevezetes a' Fátra, mindenféle vadak tenyésznek. Fenyves madarai igeu betsesek. Meleg ferdőji, és savanyu vizei számosak. Lakosai Krumputz, avagy különös fenyő olajt, mellyet ők görbe olajnak neveznek, sokat készítenek, és nagy ditséretekkel, mint tsuda balsamot a' Köznépnek nem tsak Magyar, hanem Német, és más országokban is árulgatják: és így a' külső Országok' Nyelvéből sokat kapkodnak; Magyar Hazájok' Nyelvét pedig derekasan megtanulják. Hanem otthon tsak a' Tóth Nyelvet hangozzák; mintha nem is a' Magyar Földön lagnának, 's nem volnának született Magyarok, mint az ő minden terméseik. A' Haza eránt érdemekkel tellyes B. Révay Familiájából örökös az ő Fő Ispányjok: Püspökjök pedig a' Besztertze Bányai Püspök. — Fő Mezővárosa, Szentmárton, a' hol Gyűléseit tartja e' Nemes Vármegye, az ő igen szép Házában, melly a' nagy, és ékes Katholikus Templommal legnagyobb diszére szolgál ezen Városnak. Esztendőnként hat Országos vásárjai híresek. — Szutsán közel a' Vághoz Sóhivatallal, és szép Városházával diszeskedik. Nevének legnagyobb ditsösségére válik pedig azon pompás lakodalom, mellyet G. Esterházy Miklós tartott itten G. Bedeghi Nyáry Kristinával, G. Turzó Imre Özvegyével. Erről tett jegyzését ezen Nagy Magyar Grófnénak így adja elő Molnár

János Apátur, és Szepesi Kanonok az ő Magyar Könyv Házának. IX. Szakaszszában: „Az én kedves Kerjem Esterházi Miklós Ur, negyven esztendőös lévén, engem' feleségül vett husz esztendőös koromban. A' menyegző Szutsányban tartatott 1624-ben Julius 21-dik napján. El-mentem az én kedves Uramhoz Ujvárrá 28-dik Októberben; 's ott az Isteni malaszt' ajándékával megvilágosittatván, és az igaz hitre térven, meggyóntam 30-dik Detzemberben, 1624-ben: mert az előtt magamat akaratom ellen tettettem, de szivemben mindenkor igaz Katholikus hitű voltam. — Az én kedves Uramat, Esterházy Miklós Urat, az Ország Gyűlése Magyar Ország-nak Palatinussává választotta Sopronban 1625-ben. 25. Októberben “ Örvend a' Magyar sziv, hatsak olvashatja illy Fő Magyar Meltóságnak szép Magyar szavait: minő gyönyörűsége lehet, ha azokat bölts ajakin hangzani hallja? — Turótzváráat már most tsak a' Memes Vármegye' Neve hiresíti.

T. H. Ábrahámfalva. Andrásfalva. Béla. Bálintfalva. Benefalva. Bisztritska. Blasótz. Blatnitsa. Bodófalva Bodorfalva. Bortzfalva. Brezna. Brizta. Budits. Cseptsény, 2. Cserovtze. Beákfalva. Deánfalva. Divék. Dolina. Draskótz. Dvoretz. Folkus. Gyulafalva. Hadviga. Haj. Halastó. Harmaratz. Husti. Iváncsi. Ivánka. Jahodnik. Jaszenova. Jeszen, 2. Jezernitz. Károlyfalva. Kelemenfalva. Kelnik, 2. Kevitz. Kisfalu, Kletsény Kolba. Konszka. Kostyán. Kosut Kosoliztye. Kreplán. Ladomér. Lázkar. Lászlófalva. Lázán. Lezjakó. Liésznó. Lipótz. Madovár. Markovitz. Moskótz, 2. Mosótz. Netzpál. Nedoroz. Noltsó. Paraszka. Podrágya. Polerika. Posehaj. Poszehi. Pozeka. Prekopa. Pribótz. Rakó. Rakótz. Raksa..Ratkó. Rjadek. Rudnó. Rutka, 2.

Stiavnitska. Stubna, 2. Sutó. Szebeszló. Szentgyörgy. Szenthelena. Szentmihály. Szentpéter. Szklabinka. Szklabinavárallya. Szklenó Szlován. Szotzótz Tarnó. Teplitz. Tomtsány. Tótpróna. Trebosztó. Turány. Türtsek, 2. Vakotfalva. Vátsa. Vritakó. Zábor. Zaturtza, 2. Zniovárallya. Zorkótz. Zsámbokrét.

F. U. Felséges Királyi Kamara. Tudományi Kintstár. B. Révay. G. Nyáry. G. Batthyáni. G. Révay. B. Prónay. Semsey. Benitzky. Bodó. Rak-sányi. Rakovszky. Cseptsányi. Uladár. Plathy. Buljovszky. Kontsek. Tomky. Latsnyi. Jeszenszky. Jezernitzky. Szenesy. Revitzky. Huszár. Kos-sut. Juszth. Ördög. Velits. Lamos. Lipovszky. Markovitz. Paraszky. Majtényi. Szentmártoni Plébánia. Szentgyörgyi. Plébánia. Szenthelenai Plébánia. Dávid. Tomtsányi. Záborszky. Zatur-etzky Zorkóitz. Ujhelyi. Körmöztbánya Városa.

Ugotsavármegye határosodván Marmaros, Szathmár, Bereg - Vármegyékkel, maga Tzime-rével előtűnteti nevezetesebb terméseit, ugymint: szőlőt; halat, makkot, rákot. Terem bora, mindenféle gabonája, és gyümöltse is; és sok Kukoritzája, minden hüvelyes veteményje; len-je, Kendere, dohányja, görög, és sárga din-nyéje. Jó legelőjin sok juhnyájja, és marhája vagyon: nagy erdőségeben sok sertést hizlal. A' fás hegyeken medve, hiuz, öz; fogoly, és Tsászármadarak tanyáznak. A' Tisza, Borsova, Batár, Tur, és egyéb Folyójiban sok a' hal, s azok közt a' jó galótza, és pisztráng. Motsár-jait hasznosítják a' sok vízi madarak, s ékesít-tik a' szép Hattyuk. Népének nagyobb része nem csak Hazájával, hanem Nyelvével is tökéle-letes Magyar, úgy hogy tsudálni lehet, hogy az ide szakadt oláhok mind eddig ezen tökéle-tessegre nem jutottak, kik e' Batárban amazegy

lábnyi hosszúságú, és igen jó ízű rákokat is restellik fogdosni. E' Nemes Vármegye a' Szathmári Püspöki Megyében vagyon foglalva. — Fő Mezővárosa Nagy Szőlös a' Vármegye' Házával, 's gyűléseivel, és bortermesztéssel jeleskedik. Tisza Ujlak nyeri az ő diszét az ottani Sóháztól, és szép kereskedésétől. — Ugotsavárának, melytől neveződik e' Nemes Vármegye, most Rankóvár foglalja helyét.

T. H. Alsókaraszló. Alsósárad. Akli. Almás. Andrásfalva. Bábony. Batár. Batarts. Botskó. Bökény. Csarna. Csatóháza. Csedregh. Csepe. Csoma. Csongova, 2. Daboltz. Egres. Eölyves. Fantsika. Farkasfalva. Feketeardó. Feketepatak. Felső Karaszló. Felső Sárad. Forgolány. Gértze, 2. Gödénykaza. Gyula. Halmi. Heteni. Ilonakujfalu. Karátsfalva. Keresztur. Királyháza. Kirva. Kis. Rákótz. Komjáth. Komlós. Kőkényesd. Kúpány. Mátyfalva. Nagyrákótz. Nevetlenfalu. Öszödfalva. Péterfalva. Rákász. Salánk. Sasvár. Szárazpatak. Sósujfalu. Szászfalu. Szirma. Szőlősvégardó. Tamásvárallya. Tarna, 2. Tekeháza. Tiszaufalu. Tiszaújhely. Tivadar. Turterebes. Turtz. Veléte. Verbözt. Verétze. Veresmart.

F. U. Felséges Királyi Kamara. G. Teleky. G. Haller. B. Berényi. G. Károlyi. B. Perényi. G. Berényi. G. Perényi. Hagara. Harsányi. Farkas. Ujhelyi. Somogyi. Megyeri. Bodó. Komjáthy. Szirmay. Pogány. Besenyey. Fogarasy. Kalos. Rátonyi.

Ungvármegye fekszik Bereg, Szabolcs, Zemplény Vármegyék, és Gállitzia közt nagyobb részént hegyes, és erdős földön. Makkos erdejében nem csak magok e' Vármegyebéliek sok sertést hizlalnak, hanem bérbe is számtalanokat fogadnak bé messze Vármegyékből a' Birtokosok. Hegyei nem csak sokféle vadat, hanem er-

tzet is termenek. A' Kárpáton, vagy Beszkédén
 kívül nevezetesebb Hegyei: Vihorlát, mellynél
 ama' nagy mélységű, és sok jó pisztránggal bő-
 velkedő Tengerszemtő bugyogki; Polonina, melly-
 nek térteteje jó legelővel virít. Nevezetesebb
 Folyói: Tisza, Ung, Labortz, és Latortza;
 mellyekben igen foganatos, és azért örvendetes
 a' halászat. Ezek mellett legelnek a' sok szép
 szarvas marhák. Hegyes részein bőven terem a'
 Zab; sik terségén buza, rozs, árpa; főkeppen
 pedig a' kender. Bor is sok, és jótermeszte-
 tik. Népe, nyelvére nézve, háromféle: Magyar,
 Orosz, és Tóth; 's a' Kassai, és Munkátsi Püs-
 pökséghez tartozik. — Fő Mezővárosa Ungvár,
 mellynek nevével tizeztetik e' Nemes Várme-
 gye, úgy bé van kerítve az Ungvizével, mint
 egy erős Vár az ő kőfalával, Azért szerették ezt
 meg mindjárt az idejött Magyarok Álmos Feje-
 delem alatt. Most már nem tsak kies fekvésével,
 hanem több szép Épületeivel is gyönyörűsége-
 s Város ez: mellyek közt kitündöklök a' Város'
 hosszának közepében lévő halmon a' Munkátsi
 egyesült Püspöknek fényes Kastélyja; melly az
 előtt a' Jesuiták' Kollegiuma volt, két torony-
 tágas Templomával. Többi ékességei osztán a'
 Kanonokok Lakhelyei; a' Szeminárium; a' Ki-
 rályi Fő-Gymnázium; a' Nemes Vármegyének
 ritka szépségű új Háza; a' Kamara' roppant Éle-
 ház; Sínház, más többekkel együtt. Gyönyörű-
 ségét e' Városnak igen nevelik a' körülötte ter-
 jedt jó bor termő szőlő hegyek; és az ottan ki-
 forró savanyu víz. — Szobrántz Mezővárosát je-
 lesíti a' jó bűdösköves, sós ízű vize, melly a'
 görts, rüh, belső szorulások, és podagra ellen
 használatos.

T. H. Andrásótz. Antalótz. Árok. Ásvány.
 Bacsava. Bátorb. Bajánháza. Bánka. Baranya, 2.

Baskótz. Bástely. Bátfa. Begengya. Bejnetine.
 Benetine. Beretzna, 2. Berezna, 2. Bés. Bező.
 Bisztra, 2. Botfalva. Bozos. Brezna. Budaháza.
 Bukótz. Bunkótz. Csap. Csaszlótz. Csecsahó.
 Csecskó. Csepely. Csernoholova. Csertesz. Czi-
 gányótz. Csitser. Csizér. Darma. Darótz. Den-
 gláz. Doboruszka. Dómasina. Domonya, 2. Du-
 brinits. Dubróka. Fékesháza. Feketemező. Gaj-
 dos. Galágy. Galyin. Galló. Gálots. Gejőtz, 2.
 Geretseny. Gerény. Gerseny. Gesény, 2. Gin-
 gótz. Golánka. Golena. Gorostó. Gorubka. Gre-
 kopa. Grutsa. Győrötske. Gyöv. Hámor. Hanaj-
 na Hegyfark. Helmetz. Hentzelótz. Hengelótz.
 Homok. Horlyó. Hornyá. Hoszszumező. Hunkótz.
 Huszak. Huszna. Huta. Iglintz. Iske. Jeszenő.
 Jenke. Jesztreb. Jósza. Kalusa. Kapos, 2. Karts-
 va. Keletény. Kementze, 2. Kereknye. Ke-
 rész. Kereszt. Ketergény, 2. Klokotsó. Knyahi-
 nya. Kolibábótz. Komorótz, 3. Kontzháza. Ko-
 nyus. Koromlya. Kosztyova. Kosztrina. Köblér.
 Kráska. Kuzsin. Lakárt. Láz. Lehotz. Linik. Li-
 pótz. Livistye. Lubnya. Luboka. Lukaháza. Luts.
 Lutska. Lyuta. Mátyótz. Mértse. Minaj. Macsár.
 Mogyorós. Moktsa. Mokra. Nemeti, 2. Nyárad.
 Nyevitze. Orlyótz. Orlyova. Ortó. Osztró. Ór.
 Palágy. Pályin. Palló. Palótz. Paportz. Paszika.
 Pásztely, 4. Peretsény. Petrótz. Pinkótz. Pole-
 na. Polyánka. Poroskó. Porosztó. Poruba, 2. Po-
 rubka. Préskopa. Pruksa. Radits. Radvántz. Ra-
 hontza. Rakó. Rát, 2. Rebrin. Remete, 2. Re-
 vistse, 2. Ribnyitze, 2. Rohontz. Rosztoka. Rus-
 kótz. Salamon. Sarád, 2. Sislótz. Sólomos; Straj-
 nyán. Stritsava. Strippa. Stusitsa, 2. Szekő.
 Szelmentz, 2. Szemere, 2. Szenna. Szentes. Sze-
 teske. Szerednye. Szeretva, 2. Szlatina, 2. Szmer-
 kova. Szólya. Sztavna. Szuka. Szürte. Tárna.
 Tarnótz. Tasolya. Tegenye. Tiba. Tika. Turitza,

2. Trask. Toltsva. Ubris. Uszok. Vaján. Vajda. Vajkótz. Vajnatina. Valkaja. Várallya. Várkond. Verbótz. Veskótz. Vieszka. Vinna. Viska. Vizo-ka. Voloszanka. Vorotsó. Vulsinka. Zabrogy. Zahár. Záhony. Zahorb. Zalatska, 2. Zaritskó. Zavatka. Zauszina.

F. U. Felséges Királyi Kamara Munkátsi Püspök Religyiói Kintstár. Jászói Prépost. Tudományi Kintstár. G. Vandernót. G. Gombos. G. Klobusitzky. G. Berényi. G. Szirmay. G. Sztáray. B. Vécsey. G. Barkóczy. B. Perényi. G. Gilányi. Szemere. Bajánovits. Ajhofer Bánóczy. Horvát. Tahy. Orosz. Ráth. Knabinyi. Szentimrey. Kulin. Pongrátz. Ibrányi. Nemes. Kende. Buday. Pri-bék. Haraszthy. Gálotsy. Kardos. Kováts. Balog. Torday. Turánszky. Bernát. Kärner.

Vasvármegye, mellyel határozódnak. Soprony, Győr, Veszprim, Szala - Vármegyék, Stájer Ország, és Austria Fő Hertzegség, Hazánk' nevezetesebb Vármegyéjinek egyike. Derek hegyei, és erdeji vannak: amazok közt híres a' sik térségen gömbölyűen felmagasodott, sok bort termő, és basal kövel bővelkedő Ság hegye, mellynek tetején egy fellengős Várnak omladékai látszanak; emezek közt emlékezetesebb a' Farkas erdeje, mellyben sok szarvas, egyéb vadakkal együtt, tartózkodik; és számtalan sertés hizlaltatik. Sok, és jó borai közt leghíresebb a' Vashegyi; bővséges gyümöltsei hőzt pedig a' baratzkja, és gesztenyéje. Gabonája, kivéven a' Tóthági Járást, mindenütt elég. A' Kőszegi Járásban bőven a' bűdöskő, keneső, gálitzkő, és magneskő. Emlékezetesebb Folyóji Rába, Réptze, Gyöngyös, Lapints, Pin-ka; mellyekben jó halak tenyésznek; mellékein pedig számos, és erős szarvasmarhák nevednek. Van több savanyu vize is; de leghíresebb a'

a' Tartsai. Népének nagyobb része született Magyar Nyelvén beszél : a' többi pedig részént Németül, részént Vandalul, vagy Tóthul ; részént Horvátul : de mind hibásan. Ahoz képest az elsőek Hiéntzeknek ; a' középsők Bugereknek ; az utolsóak Vizhorvátoknak neveztetnek. De ha egyszer a' Haza' Nyelvét megtanulhatták : igen jól beszéllik azt ; s legjobb Hazafiakká válnak. Örökös Fő Ispányjok a' Hertzeg Batthyáni ; Fő Lelkipásztorjok pedig a' Szombathelyi Püspök. — Fő Városa, Kőszeg szabad Királyi Város a' Gyöngyösfolyó mellett igen gyönyörű fekvéssel. Diszesítiszép két Templom ; a' T. Benediktinusok' jeles Klastroma, és Gymnáziuma, mellyeket hajdan a' Jesuitáknak építtetett vala ama' nagy emlékezetű Esztergomi Érsek, Szétsenyi György ; a' Dunajebbi Kerületbéli - Törvény Tábla ; H. Eszterházy' Vára ; Arvaház ; Harmintzad, és Postahivatal. Örökös ditsőssége pedig az ezen Magyar szivű Városnak ; hogy Jurisits' vizérlése alatt ugy védelmezte magát Hazánk' ama' nagy Ostora Szolimán Török Szultán ellen ezer öt száz harminztötevénekben, 1532. E. hogy ötöt meg nem vehetvén, gyalázattal kéntelenítettnek erős Taborával együtt, onnét elkutallani. — Szombathely Püspöki Város a' Gyöngyös, és Perént folyók között már a' Romaiak alatt hires Város volt ugyan ; de ezer hét száz hetven 1776. E. hatodikban nagyobb ditsősségre emelte ezt Ditső emlékezetű Királynénk Mária Therésia, Püspöki Széket állítván fel ebben, és a' nagy érdemű Felső Szopori Szily Jánost, Szent Alberti Prépostot, és Győri Kanonokot nevezvén ide első Püspöknek, a' ki, valamint a' Püspöki Lakvart diszesen felépíttette, ugy a' Püspöki ropant Szentegyházat is megtsináltatta ugy, hogy csak belső ékességei nélkül szükölködnék az ő halálakor. Az utánna lett Püspök semmit se te-

Magyarok esmérete. L 1

ve azonn. Ferentz Ő Apostoli Királyi Felsége nagy érdemű Perlaki Somogyi Leopoldot, Pápotzi Prépostot, és Győri Kanonakot, úgy nevezte ezen Püspökségre, hogy egyszersmind a Győri Káptalanbeli javadalmat is megtartaná, 's annál képesebb lenne az ő Püspöki Templomát egész tökéletességre hozni. Ugy is elkészíttette annak belsejét, hogy annak fellengős külsőségével tökéletesen megegyezne. Azért nem egy könnyen találni párját. Osztan szép ékességére szolgálunk ezen Városnak a' Prémonstratenzisek, Dominikánusok, Franciskánusok' Klastromaik, és Szentegyházai; a' Királyi Gymnázium a Prémonstratenzisek alatt, és Filosofiai Lyceum; a' Szeminarium, és ennek által ellenében a' Nemes Vármegyének pompás, és igen téres Háza; a' Könyv Nyomtató Műhely, és a' Postahivatal. — Körmend Mezőváros a' Rába mellett, H. Batthyáni' roppant Palotájával, 's Kertjével; Só, és Postaházzal diszeskedik. Legnagyobb ditsóségét vette pedig G. Batthyáni Lajostól, az Ország néhai Nádor Ispányjától, kinek lakása itt léven, nem egyszer hozta itten öröme az Ország' Rendeit. Ugyan Ennek tündöklő érdemei nyertek az ő Maradékainak az Örökös Fő Ispánságot ezen Nemes Vármegyében: az ő Testvérjének pedig Károlynak, ama' híres Hadvezérnek Ditsó Tettei a' Hertzegei Magas Meltóságot. — Rohontz Mezőváros ékeskedik ama' temérdek nagy Kastellyal, melly két száz szobánál többet foglal magában különbözőféle ékes-ségekkel, mellyek közt a' Répes Falota legnagyobb bámulást okoz a' Nézőben. Esztergomi Érsek, Hertzeg, és Kárdinalis Batthyáni József Ő Eminentziájának kedves birtoka volt ez; a' hol több vig napokat szerzett a' Fő Magyaroknak; sőt még a' Királyi Hertzegeknek is. —

Sárvár Mezőváros a' Gyöngyös vize mellett ditsősséges Névvel fényeskedett az Ország' Nádor Ispányja Gróf Nádasdy Tamás Urasága alatt: de még ditsősségesebbel most, midőn Ferentz Királyi Fő Hertzegnek, és Modena' Fejedelmének Felséges Személyjében tiszteli az ő Földes Urát. — Szent - Gothárd Mezővárosaa' Rába mellett, hol a' Lapints abba beszakád, tündöklük nagy javadalma Cisztercita Apáturságnak jeles Templomával, és Monostorával: emlékezetes ama' nagy diadalomról, mellyet ezer hat száz hatvan negyedikben nyere itten I. Leopold Tsászárnak, és Apostoli Magyar Királynak Hadiserege a' Törökökön. — Vasvár azon kívül, hogy e' Nemes Vármegye az ő Nevével jeleskedik, nem kevesé diszeskedik egy régi Várral, és a' Dominikánusok' Klastromával.

T. H. Abdalótz. Acsád. Adriántz. Alha. Aleszgarb Andrásfa. Andrés. Apáti. Arbavetza, 2. Asó. Aszszonyfa, 4. Baba. Badafalva. Badonfa. Bajánháza. Bakófa. Balasaj. Balogfa. Baltavár. Bándoly. Bánya. Barátsfalva. Barátmajor. Bárdos. Barkótz, 2. Bejtz. Békató. Bekefa. Belled, 2. Berge. Berkefalu. Berkeháza. Berkifalva, 2. Bésfa. Besenye. Beznótz. Bibortz. Biszlek. Bodontz. Bodonfa. Bogád. Bogot. Bogyoszló. Bokod. Bográts. Bolfő. Bona. Boretza. Borgáta. Borhida. Bondor. Borosgödör. Borostyánkő. Borosszeg. Bosok. Bozaj. Bőd. Bögöt. Bögöte. Börgöl. Butsu. Buzamajor Büzintz. Büdintz. Bükallya. Büksz. Czák. Czáling. Csajta. Csákány. Család. Csányig. Csatár, 2. Czel Csehi. Cseke. Csekefa, Csém. Csemes, 3. Csemete, 2. Csemesz Csénye. Csernetz, 2. Csernelótz. Cziklen, 3. Csinesd. Csipkerek. Csó, 2. Csókakő. Csomaháza. Csonkás. Csov. Csönge. Csöpintz. Csörütnék. Dankótz. Dávidháza. Dénesfa. Dobra. Dobrafal-

va. Dobrova. Dolits. Dolina. Dolintz, 2. Doma-
 föld. Domokosfa. Dornánd. Doroszló, 2. Doz-
 mat. Döbör. Döbörhegye. Dömölk, 2. Dömö-
 töri. Dörötske. Drumoly. Duka. Egerszeg, 2.
 Egervár. Egervölgye. Egyházszeg. Ertsenye. Fal-
 kótz. Farkasdi. Farkasfa. Frankótz. Fuksdor,
 Füzes, 3. Füzto. Gamizdó. Gaztony. Gederótz.
 Gents, 3. Gértze. Geregye. Gerentserótz. Ge-
 renye. Gerse. Gintzend. Ginszeg. Glazhüten, 2.
 Goberling. Gódorháza. Gör. Goritza. Govez. Gö-
 dör, 2. Gödörháza. Gör. Görlintz. Gösfa. Gra-
 bensaft. Gradistya. Gráts. Grobenak. Grodna.
 Grutzin. Gruszeg. Gutaháza. Gyanafalva. Gyanó.
 Gyanovla. Gyarmat. Gyertyános. Gyölintz. Györ-
 vár. Hadász, 2. Halastó, 2. Halogy. Hámor.
 Harasztifalu. Háromháza. Házal. Hásos, 2. Ha-
 vardos. Hegyfalu. Héreháza. Herény. Herman.
 Hetye. Hidas. Hidegkut, 2. Himfa. Hochard. Ho-
 dász. Hódos. Högyész. Holtzslag. Hollós, 4.
 Horvátfalva. Horváttsents. Hoszszufalu. Hölehá-
 za. Humberk. Huszár. Ikervár. Iklód. Intzéd. In-
 ta. Isákfa. Ispánk. Istvánfalva. Ivántz. Ivanótz.
 Ják. Jakabbáza. Jákfa. Jánafalva. Jánosfa. János-
 háza. Janosótz. Jobbágy. Jobbágyi. Jurmánd.
 Rajd, 2. Ráld. Ralk. Kalotsa. Kám. Kámon, 2.
 Kápolna, 2. Kapolnásfalva. Kapornak. Karatsfa.
 Karádfölde. Karakó. Karasztos. Kaszaháza. Ka-
 tafa. Katalin. Kántsótz. Keled. Kemesmol. Kentz.
 Kenyeri. Kértza. Keresztes, 2. Keresztur, 2.
 Kernetz. Ketskéd. Kertes. Kesző, 2. Kethely, 2.
 Kitzlád. Királyfalva. Kisfalu. Kisfalud. Kots. Kó-
 gel. Kólig. Kolom. Kolompos. Kolosvár. Kolstát,
 2. Kolta, 2. Komját. Kondorfa. Konota. Kopáts.
 Korong. Korosd. Kosárháza. Kotormány. Ková-
 tsi. Kovátsótz. Hozmasfa. Kozár. Köcsk, 2. Kö-
 lesvölgye. Kölked, 2. Körtvélyes. Köfüzes. Kö-
 vesd. Köveskut. Krajna. Krasitz. Kristán. Kroj-

szeg. Kruplivnik. Kukmér. Kultsárfalu. Kupsintz. Kusztanótz. Kustos. Kuzma. Kükets. Laczisd. Lak, 4. Lakhegy. Lángék. Lángtzél. Lántz. Lébenkut. Léka. Lendva. Liba. Liktenfort. Limpak. Limpersd. Lipart. Lipótz. Lipoldfa. Lohomerje. Lovászd. Lödös. Lövő, 4. Lutzova. Ludad. Lugos. Luiperd. Lukátsháza. Lukasótz. Magasi. Matskótz. Mákfa, 2. Malmosd. Marátz, 2. Máriás. Marisd. Markótz. Markusótz. Martinya. Mártonfa. Martyánsz. Mátéfa. Matyasótz. Medgyes. Medves, 3. Megyehida. Merem. Merse. Mesteri, 2. Meszlény. Mihályfa, 2. Miklósf. Minét. Mindszent, 2. Miske, 2. Mitnyek. Mizdó, 2. Mladetintz. Molnári. Monyorókerék. Morsintz. Motovilez. Muraszombat. Musnya. Muzsaj. Nádallya, 2. Nádasd. Nádkut. Nagyfalva. Nárd. 2. Nár. Németsents. Németsfalu. Nemsetz. Németsujvár. Neradnótz. Niosz. Nitzk. Norsintz. Noszkova. Noszoly. Nyögér. Oberdorf, 2. Olad. Obránkótz. Olaszfalu. Olaszi. Ollend. Ollersdorf. Oloszka. Ondód. Orbánfa. Orfalu. Oszkó, 2. Ottótz. Óvár. Ölbő, 2. Ór, 2. Pácson. Páken. Pálfa. Pálfalva. Pananótz. Pankász. Pápotz. Parapatits. Parasztya. Pataj, 2. Paty, 4. Pecsarótz. Peczöl. Pecsarótz. Péntekfalu. Peretzföldre. Pere nye. Peresztég. Pergel. Pergverk. Perént, 2. Permise. Pertótsa. Peszkótz. Petántz. Péterfa. Péteri. Petőmihályfa. Petrótz, 2. Pilgerd. Pinkafej. Pinkaföld. Pinsok. Podgoria. Podler. Pokol. Pókfalva. Popen. Polán. Polántz. Polanitz. Pornó. Pordasintz. Porpátz, 2. Pósf. Pósfalva. Pótsfalu. Potty. Poznanótz. Pöse, 2. Pöszöny. Predanótz. Prosznyákfa. Pubend. Putzintz. Pusótz. Punitz. Püspöki. Rabahidvég. Radafalva. Rádótz, 2. Rádkótz. Radvány. Rakitsán. Rákos, 2. Raks. Rámoz. Rátót. Rauchvart. Raurigl. Rédslag. Rendek. Répak. Renye. Rettend. Rit-

karóts. Rogasótz. Roprets. Rór. Rósahegy. Rótt. Rödöny. Rönök, 2. Röt. Rum. Rumpod. Ság. Sal, 2. Salfa. Salamonfa. Salamontz. Sámfalva. Sár. Sároslak, 2. Sárosszék. Sátoros. Sée, 2. Sejberd. Senye, 2. Senyefa. Senyeháza. Seregelyháza, 2. Simonyi. Sirókán. Sitke, 2. Smira. Somlyó. Sorok. Sorkiujfalu. Sóskut. Sótöny. Sömjén. Söpte. Srajaberd. Stajnpak. Stanajótz. Stajngrab. Stinat. Strázsa, 2. Strem. Strukótz. Stuben. Sultzrigel. Sulnitz. Surány. Szadesnitz. Szaknyér. Szakonyfalva. Szalafej. Szálláshely. Szalonak, 2. Szalonk, 2. Szanat. Szarvaskend. Szatta. Szétseny. Szecsöd, 3. Szeleste, 2. Szemenye. Szentbibortz. Szentelek. Szentbenedekháza. Szentgyörgy, 2. Szentjakab. Szentimre. Szentivánfa. Szentkatalin. Szentkereszt. Szentkirály, 2. Szentkut, 2. Szentléránt. Szentlörintz, 2. Szentmárton, 6. Szentmihály, 4. Szentmihályfa. Szentmiklós. Szentpéter, 2. Szentpéterfa, 2. Szentsebestyén. Szenttamás. Széplak. Szerdahely, 2. Szerdítza. Szergény. Sziget. Szilvagy, 2. Sziárd. Szkalótz. Szlavetsa, 2. Szótze. Szökefölde. Szölnök, 2. Szölös, 2. Szölösd. Szombatfa, 2. Szomorótz. Szotina. Sztanótz. Szvetahótz. Szülintz. Szünöse. Tábor. Tacskánd, 2. Tajk. Talapatak. Tana. Tanka. Táplánfa. Tartsa. Taródfa. Taródháza. Taródtseints. Táken. Tauken. Telekes. Terestyénfa, 2. Tesanótz. Tiborszeg. Tilaj. Timafa. Tisina. Tivadortz. Tizenháromváros. Tobaj. Tokorts. Topolótz. Torony. Tótfalu, 3. Törmörd. Töttös. Tropolz. Türke. Ujfalu. Ujhely. Ujlak. Unyom, 2. Urajujfalu. Urbér. Vanetsa. Vantsavotz. Vasallya. Vashegy. Vát. Vetsizlavetz. Veixelbaum. Veleg. Velem. Velemér. Velike. Vép. Vidontz. Vesztizta. Villerd. Viszák. Vönötk. Vörösvár. Vürtemberg. Zájnot. Zarkabáza. Zen-

kótz. Zubar. Zúgó. Zumend. Zsámánd, 2. Zsidahegy Ziedény. Zsidó. Zsidófölde.

F. U Felséges Királyi Kamara. Ferentz Királyi Fő Hertzeg, 's Modenai Fejedelem. H. Batthyáni H. Esterházy. Győri Püspök. Szombathelyi Püspök, és Káptalan. Religyiói Kintstár. Tudományi Kintstár. G. Erdődy. G. Nitzky. G. Batthyáni. G. Sigray. G. Nádasdy. G. Szapáry. G. Festetics. B. Silson. B. Sennyei. G. Forgács. G. Szécsényi. G. Haller. G. Hlobusitzky. G. Cziráky. G. Pálffy. G. Esterházy. G. Koller. Sz. Gothárdi Apátur. Dömölki Apátur. Pápótz. Prépost. Jáki. Apátur. Petzöli. Apátur. G. Somogyi. Egyházszegi Plebánia. Szegedy. Sibrik. Vajda. Noszlopi. Svastics. Rummy. Darás. Rosthy. Györfy. Kisfaludy. Skerletz. Pécsy. Zarka. G. Hugonay. Zsanthy. Geszthy. Dugovits. Bozzay. Jankovits. 'Sidó. Bartodeiszky. Bezeredy. Horvát. Szentgyörgyi. Egerváry. Takáts. Ölbey. Boros. Finta. Ebergényi. Mórítz. Gindly. Inkey. Benkő. Szőke. Vég. Hertelendy. Vidos. Nagy. Körmenydy. Bernát. Szetsődy. Szelestey. Palásti. Talián. Balog. Nedetzky. Szabó. Csernel. Góri. Csányi. Kregár. Kun. Szladovits. Jelentsics. Tevely.

Veszprimvármegye, kerittetvén Győr, Komárom, Fejér, Tolna, Somogy, Szala, Vas, Soprony - Vármegyéktől, részent rona, részent hegyes földön helyhedig. Hegyei közt főképpen kihíresedett a' sivatag erdőségű nagy Bakony, holott tüzre, 's épületre való fája felesleg vagyon; az itten hizó soksertés tsordák mellett számtalan zsiros Kondások ijesztegetősködnék; kedves tanyája ez a' vad állatoknak, 's a' szarvasok, Őzek, egész seregben kóvályognak: 's ezekből esztendőnként a' Királyi Konyhára jó számmal szolgálnak a' Szentgáli Nemesek. Szólós hegyein jó szüretekek es-ek; a' S. mlyón

szűrtt bora minden Uri asztaloknál nevezetes. Sok mezejin szinte olly jeles a' gabona termése; juh, és marha tartása. Nagyobb vizei a' Balaton és a' Kikiritó. Folyóji számosak ugyan, de tsekélyek, 's mind a' Bakonyból erednek, mellyek között emlékezetesebbek ezek: Martzal; Gerentze; Tapoltza; Bitva; Torna; Séd. Nevezetes a' márványköve, és kőszene. Hutájiban legjobb üvegek készülnek az egész Országban. Népe talpig Magyar, úgy hogy a' köztte lévő idegen Nyelvü is Hazaivá változik: azért a' Magyar Literatúrának legtöbb tudós Gyámolai vannak itten. Az egész Nemes Vármegye a' Veszprimi Püspökségben vagyon. — Veszprim a' Fő, és az őtet elnevező Városa e' Nemes Vármegyének; a' hol szokta tartani Gyűléseit, 's Törvényszékeit. Püspöke, és a' Káptalan az ő Földes Ura. Ezen hegyen völgyön épült Városnak Fő Ditsósége az itten gyakorta történt tartózkodása Szent István Királyunknak; 's az ő Hitvесе, Gizla Királyné Hamvainak itt nyugovása. Szembetűnő szép Diszei pedig: a' Hegyi Vár; a' Püspöki Székes Templom, Gizla Királyné Kápolnájával, és régi Katakumbával; Piáristák, és Franciskánusok' Szentegyházaik; a' Püspök' gyönyörű Kastélyja; a' Vármegye' és Káptalanbeli Urak' Házaik; az említett két Szerzetnek Klastroma, és a' Gimnázium, Piarista Tanítókkal. A' Váron kívül is vannak több jeles Kápolnák: úgy a' Reformatusoknak, és Agostavallásuaknak Predikatori Templomaik. Jeleskedik Ső és Posta házzal is. A' Vár alatt nevezetes ama vizi ház, mellynek mesterséges gépelyével a' Séd folyóból viz folyattatik fel a' Várba. Az itteni N. Káptalannak tudományosságát igen érzékenyen nyilatkoztatja ki Magda Pál, Agostavallás Sopronyi Professor Ur, az ő Magyar Geo-

gráfiájában, mondván: „Nem lehet kiváltképpen magasztalás nélkül hagyni a' V. Nemes Káptalannak a' tudós Magyar munkák eránt való farradhatatlan buzgóságát, akár a' Könyvek' megvevésére, akár az Írókra nézve, annyira, hogy ezt Hazánkat világító vezértsillagnak méltán nevezhetjük.“ Most pedig azt kell erősitenünk: hogy T. T. Horváth János ezen N. Káptalannak Bölts Tagja, és Rudinai Apátur, az ő Egyházi Értekezéseivel, mellyeket ezen ezer nyoltz száz huszadikban folyásba hozott, még inkább tündökölteti azon Tsillagot. — Pápa Mezőváros szép tájékon a' Tapoltza folyó mellett számos diszes Néppel ékeskedik; Felsőges Plébánia Szentegyházzal; a' Benediktinusok, Franciskanusok, és Mizerikordianusok Templomaival, és Klostromaival; a' Benediktinusok' négy Déák Oskolájával; az Uraság G. Esterházy' roppánt nagy Várával; a' Reformátusok' Kollégiumával, és Templomával; a' Vármégye, és több Nemes Urak' jeles Házaikkal, 's Postahivatallal. A' Városon kívül pedig igen szembetűnő a' gyönyörűséges Hálvária. — Palota már Nevével emlékeztet bennünket; hogy azon Királyainknak kik Székes Fejérvárott laktanak, ő volt legyen örven. deztető Verzáliájok: ezt nyilvánítja az ő gyönyörű fekvése Fejérvár, és Veszprim között a' halakkal, 's madarakkal bővelkedő Kikiritó, és a' mindenféle Vadakat termő Bakony mellett. Most is több Templomokkal, és Gróf Zichy' szép Kastélyjával ékeskedik. Ugyan itt vagyon ezen Méltóságos Familiának Levéltárja. — Nagy Vásony, avagy Vásonkő hajdan ama' híres Magyar Hősnek; Kinisy Pálnak, szép Várával fényeskedett, mellynek fennálló részében Azonnak Márványképe most is hirdeti az ő Hadi ditsősségét, úgy hogy ebben is vesztené a' Törököt. Mert,

midőn itt hatalmaskodnának azok, látván ezekből egy méregette Török az őket rontó Finisinek ezen Képét, rásütötte pisztolát, 's arról úgy pattant vissza az ő golyóbissa, hogy azonnal Kiszakasztaná az ő mérges lelkét. Most Gróf Zichy Józsa ez; 's innét tizimeztetik ezen Fényes Família. Mostan Vásonykői Gr. Zichy Károly, Arany Gyapjas, 's egyszersmind Sz. István A. Kir. jeles Rend. Nagy Ker. Vitéze, Ö Ts. 's A. K. F. Kam. Vél. titkos Tan. nem különben Status, és Conferentzia Ministere, és T. N. Győrvarmegyének Fő Ispányja, birja, kiis ujlag gyönyörű Kastéllyal ékesítette ezt fel. — Zirtz Mezővárost híresíti a' Ciszterciták nevezetes Apátursága, melly a' Magyar Hazát rongáló háborukban a' Sziléziai Apátur' hatalmába es-
 1814. B. vén, tsak ezen Század' tizenötödikében menekedett attól meg Ferentz Felséges Apostoli Királyunk által; és független Magyar Apáturrá jeles érdemű Dréta Antal Ur tétéletten itten. Az ő nagy, és igen szép Monostorát gyönyörű Virágos, gyümölcsös, és Vadas Kertek kellemetesítik. — Rátóth, diszes Helység, emlékezetes a' Hertzeg Esterházy' Pátronátusa alatt lévő szép jövedelmű B. Aszszonyi Prépostságáról, mellyel jeleskedik mostanában Méltóságos Páintner. Mihály Ur választott Novi Püspök, Győri Sz. Alberti Prépost, és Kánonok, Ő Szentseges Tsászári, 's Apostoli Királyi Felségének a' F. Magyar Királyi Helytartó Tanátsnál Tanátsossá.

T. H. Ácz. Acsád. Ácsteszer. Adásztevel. Adorjánháza, Agyalik. Ajka. Aka. Akarattya. Akli. Alászony. Aliga. Alma. Ángyad. Antfa. Arda. Aszszonyfa. Attya. Bakonybél. Balátza. Balala. Balassa. Bánta. Balatonfő. Bánd, 3. Bánk. Barnak, 2. Bársonyos. Barta. Béb. Békás. Bere. Berend. Berki. Berhid. Berind. Bersen, 2. Be-

tse. Billege. Bódé. Bogárd. Bogdány, 2. Bol-
 hás, 3. Borsat. Borsosgyör. Bórzavár. Bosok,
 2. Borszörtsök. Buzádföldje. Bődöge, 2. Börsön.
 Börtsháza. Börök. Börzse. Csajág. Csajtorja.
 Csapberke. Csatár, 3. Csatka. Csebánya. Csehi.
 Csékut. Csép. Csepely. Csernye. Cseszneg. Cse-
 tény. Csigere. Csipánháza. Csobotháza. Csot.
 Csóta. Csöglye. Csősz, 2. Csunfa. Csur. Do-
 brony. Dáka, 2. Dég Dém, 2. Derecske. Deres-
 ke. Dësháza. Devétser. Doba. Dobróka. Döbrön-
 te. Döbres. Dolosd. Dudar. Ecsi. Egerallya.
 Egyedföldje. Egyházas. Enying. Eplény. Eseg-
 vár. Esztergár, 2. Faluhidvég. Farkasgyepű Fe-
 kete. Feketeviz. Fenyőfő. Fok. Fűzfő. Gamasza.
 Ganna, 2. Gelemér. Getse. Gerentsér. Gergelyi.
 Gitz, 2. Góla. Gombás. Gordon. Görsön, 2.
 Gyepes. Gyepű. Gyimót. Gyirót. Gyön.
 Gyönkőd. Gyula. Haboka. Hagymás. Hajmáskér. Ha-
 limba. Hanta, 2. Hathalom. Hegy. Herend. Hi-
 degkut. Hódos. Hódoska. Igal. Igland. Ihászi.
 Imár. Inota. Isal. Iszkász, 3. Ivántzháza. Jákó.
 Jánka. Jánosi. Jár. Jásd. Jenő. Jutas. Kab. Ka-
 dárfa. Karakószörtsök. Kájár. Kamond, 2. Ká-
 polnás. Kardosrét. Kát. Kazi. Kenese. Kenyeri.
 Kér. Kerekteleki. Keresztur. Kérierdő. Kerta.
 Hétornyulak. Királyfölde. Kisberén. Kisatsád.
 Kislőd. Kishidegkut. Kolontár. Koplaló. Koppán.
 Koromló. Korona. Kovátsi, 2. Kupp. Kustyán.
 Kökeháza. Kökenyes. Kókut. Küngös. Ladány. La-
 joskomárom. Lázi. Leányfalu. Lebujj. Léhért.
 Lepsény. Lesháza. Litér. Lókut. Lovas. Lovász-
 patona. Lörinte, 2. Mába. Martzaltő. Markó.
 Maros. Matats. Mátyusháza. Medgyes. Mentsel.
 Menyeke. Menyere. Mesteri. Merite. Mezökomá-
 rom. Mezőlak. Mezöszeg. Mihályháza. Miske.
 Nádasd. Nagytevel. Nána. Nemes. Németbánya.
 Németi. Nóráp. Noszlop. Nyárad. Nyék. Nyesz-

kenye. Nyögr. Olaszfalu, 2. Ófáisz. Oroszi. Oszlop. Öts. Öskü. Ösi. Ötvös. Pacsiháza. Padár. Padrag. Palihálás. Papkeszi. Papvásárja. Páta. Porva. Pénzeskut. Penyvád. Pere. Peretske. Peremarton. Pervát. Pét. Petend. Péterd. Pinkótz, 3. Pirit, 2. Polány, 2. Pongrátz. Porfáisz. Potom. Pölöske. Prófonterdő. Rebetz. Réde, 2. Remetg. Remetse. Rendek. Répás. Réptze. Románd. Ronkut. Rostás. Ság, 2. Sándor. Salamon. Sári, 2. Sávöl. Sikátor, 2. Simaháza. Soób. Sur. Szabadi. Szalmavár. Szalók, 2. Szapár. Százrendes. Szeg. Szék. Szélmező. Szentgál. Szentgyörgy. Szentistván. Szentiván. Szentkirály, 2. Szentkirályszabadgya. Szentlászló. Szentmárton. Szentmihályfa. Szentmihály. Szépalma. Szilas. Soly. Szölös, 3. Szerdahely. Szöts. Szolgagyőr. Szombathely, 2. Szüts. Takátsi; Tamási. Tapoltzafő. Tarts. Teleki. Tekerts. Tés, 2. Teszér. Tikats. Tima. Tokaj. Torna. Tegye Tisztáviz. Tósok. Tóti. Tótvásony. Tüskevár. Udvardi. Ugh. Ugod. Ülőfa. Ujfalu. Urkut. Usal. Üvegbánya. Vain. Vámos. Vanyola. Várda. Varjas. Városhidvég. Városlód. Varsány, 2. Vásárhely. Vashánya. Vaszar. Vat, 2. Vetse. Veresberény. Vid. Vilonya. Vinár. Vinnye. Vöröstó. Zahola. Zsemlér. Zsörk.

F. U. Felséges Királyi Kamara. Veszprimi Püspök, és Káptalan. Győri Püspök, és Káptalan. Fejérvári Püspök. Her. Esterházy. Hertzeg. Batthyáni. G. Zichy. G. Nádasdy. G. Esterházy. G. Szapáry. G. Erdődy. B. Révay. G. Amade. G. Szécsenyi. G. Hugonay. G. Festetics. Religyiói Kintstár. G. Somogyi. Szentmártoni Fő. Apátur. Zirtzi Apátur. Bakonybéli Apátur. Rátóti. Prépost. Szombathelyi Szeminárium. Tudományi Kintstár. Békásy. Benitzky. Boronkay. Késmárky. Csúzy. Rohontzy. Bende. Barta. Pethe. Szakál. Talián. Bakó. Anyos. Bésán. Biró. Kun.

Hunkár. Pásztory. Martonfalvay. Horváth. Vörös. Kéri. Kiss. Nádasz. Trsztjanszsky. Medgyesy. Sáros. Szalóky. Ráldy. Hollósy. Karátsony. Marits. Szakonyi. 'Sidó. Rába. Márkus. Noszlópy. Jernitzky. Nagy. Esztergom. Dubnitzay. Szóke. Kemendénes. Szabadhegyi. Vetseszek, a' Győri Püspök Nemessei.

Zemplénvármegye nagyságára nézve egyik a' legnagyobb Vármegyéji közzül Magyar Hazának; borára nézve pedig első. Ung, Szabolcs, Borsod, Abauj, Sáros - Vármegyéket, és Gállitziát éréntvén terjedtségével, mind temérdek hegyeivel, mind nagy sík mezőségével kimondhatatlanul használkodik. Hegyei között híres az egész kerek földön a' Tokaji, mellynek boráról méltán lehet mondani: hogy minden egyébütt termő boroknak ez legyen a' Fejedelme. Szinte úgy boldog ezen Vármegye egyéb terméseiben is: mert terem itten jó, és sok buza, rozs, árpa, zab, tönköly, tatárka, köles, len, kender, dohány, 's mindenféle gyümölcs; 's ezek között többféle baratzk, sárga, és görög dinnye, 's mindennemű kerti vetemény. Mind hegyein, mind völgyein, és térségein lévő szép legelők, és rétek sok marhát, lovat, 's juhok táplálnak; sok makkos erdejiben számos sertés nyájak hizlaltatnak; 's tenyésznek Medvek, Szarvasok, Őzek, farkasok, vaddisznók, rókák, nyusztok, borzok, nyulak, fogoly, és tsászarmadarak nagy bőséggel. Több tavain kívül számos folyóji vannak; 's ezek között jelesebbek: Tisza; Bodróg; Sajó; Hernád; Ung; Labortza; Latortza; Ondova; Tapoly: mellyekben a' legjobb halakivnak, ugymint: pisztráng; lazatz; ketsege; menyhal; tauka; tok; viza. Azért vigan mulattak itten Árpád vitéz Magyarjai. Demég betses ásvá-

nyokis jelesztik ezen derék Vármegyét; ugymint szép Jaspis; Porfir; Zeolit; kék Zafir; ökölnyi nagyságu Akát; mindenféle igen fényes opál; fekete, és hamu színű márványkő; híres Malomkő; Vas, és Timsó. Vannak sós, kénköves, és savanyu vízforrásai is. Déli Lakosai, a' Tokaji bor-termesztők, valódi Magyarok; az északiak, kik Szoták nevet viselnek, Oroszul beszélnek: 's részént az Egri Érsekséghez, részént a' Munkátsi Püspökséghez tartoznak. — Zemplén, nem csak e' Nemes Vármegyének nevezésével, hanem bort, és buzát gazdagon termő határjáról is nevezetes Mezőváros a' Bodrog folyó mellett, melly az ezen Városon fellül egyesültt Ondova, Tapolc, Lábortza, Latortza, és Ung folyókból származik; 's itten veszi ezen Nevét. Esztendő által igen nagy Országos Vásárjai vannak. — Sáros-Patak is a' Bodrog mellett ékeskedik a' Reformatusok' híres Kollegiumával, melly mind a' Tanítók' tudosságával, mind a' Tanítványok' számosságával jeleskedik. Városi disztet leginkább nevelik több Templomai, 's azon Hazafiságos erköltsé, melly által született Nyelvének ékesítésével édes Hazáját ditsőbbíteni szorgalmatoskodik: erre szolgál az ő roppant Bibliotékája is. — Sátoralja Ujhely sok Templomával; Királyi Gymnáziummal, mellyben a' T. Piaristák tanítanak; szép Vármegyeházzal mutatja ki Városi tekintetét. — Tokaj a' Tisza, és Bodrog öszvefolyásánál hat Templommal; Piaristák, és Kapucinusok' Klastromával, Nagy Sópázzal, és Postaházzal diszes Mezőváros ugyan: de borával valamint Körmözt az ő aranyjával, minden Nemzeteit a' kerek Földnek a' Magyar Haza' betsülésére édesíti. Ámbár az egész Hegyalján, melly mintegy hét mérföldnyire, és így több határokra terjed, teremjen ezen különös jóságú

bor; mindazáltal csak Tokaji bor névvel híreskedik mindenütt. Emlékezetes e' Város arról is; hogy a' Mohácsi siralmas veszedelem, és az ifju Lajos Király szerentsétlen halála után Zápolya János itten, melly az ő birtoka volt ugyan Gregoriantzý Pál, Győri Püspök; az ő *Breviarium Rerum Hungaricarum* Nevezetű Könyvében, választatott legyen az Ország' Rendjeitől a' Magyar Királyságra. — Lelesz Mezővárosát Nevezetesíti a' Premonstratenzisek' Szent Kereszti Prépostsága; és mint hiteles Helyet, régi Levelek' jeles Tárja.

T. H. Abara. Abony. Agárd. Agtarnő. Agyagos. Agyidótz. Albin. Alsinkó. Aranyospatak. Ardó. Azár, 2. Bacská. Bacskó. Bánótz. Bánszka. Bányátka. Barants. Bári, 2. Barkó. Barnótz. Barró. Baskótz. Bást. Bazzi. Bekets. Béla, 2. Bély. Benkótz. Benye, 2. Bértz. Bereszki, 2. Berető. Berzék. Bisztra, 3. Botska. Bodrogkeresztur. Bodzás. Bogyina. Bolánka. Boly. Borró. Borsi. Bosnitza. Bottyán. Böts. Breztó, 2. Breznitze, 2. Brezovetz. Bruznitza. Buhanótz. Bukótz. Buró. Butka. Csabótz. Csabin. Csabalótz. Csakalótz. Csaklyó. Csanálos. Czeke. Cséb, 2. Csebine, 3. Cséts. Cseké. Cselej. Csemernye, 2. Cserenő. Csernahó. Csernina. Csernyő. Csertez. Czigánd, 2. Csitsóka. Csörgő. Csukalótz. Damasa. Damósz. Dara. Dargó. Dávidvágás. Dedasótz. Deregnnyő. Detrik. Dezitsodz. Detrik. Dobra, 2. Dobsza. Domasa, 2. Dretsna. Drisma. Dubrava. Dubróka. Egres. Falkus. Feketepatak. Fias. Földvár. Füzesér. Galszets. Garany. Gatály. Gertsely. Girmes. Gerenda. Gerendás. Gereptse. Geres, 2. Geztely. Giglőtz. Girints. Girótz. Godony. Golop. Göröginye. Grótz. Grozin. Grozótz. Gyapalótz. Györgyös, 2. Hábura. Hankótz. Harangód. Harditsa. Harkály.

Hasina. Havaj. Hegedüsfalva. Hegyallya. Hegyi.
 Helmetz. Helmetzke. Hentzelótz. Hentzótz. Her-
 mány. Hotsa. Holyka. Holtsikótz. Homok. Ho-
 monna. Hoporty. Hór. Hosztóvitz. Hoszszumező,
 4. Hotyka. Imreg. Inótz. Istántz. Izbugya, 2. I-
 zsep, 2. Jablonka, 2. Joblonya. Jakusótz. Jalo-
 va. Jankótz. Jelóva. Jeszenő. Jeszenótz. Jesz-
 treb, 2. Jóseffalva. Juszkó. Kácsánd. Kajna, 2.
 Kal. Kalenő. Kalna. Raponya. Karád. Kartsa.
 Kárna. Károlyfalva. Karos. Kasarótz. Kasó. Káz-
 mér, 2. Kaszu. Keltse. Keletsény. Kementze, 2.
 Kereple. Keresstur, 2. Keszna. Kesznyét. Kió.
 Kisfalú. Kisfalud. Kispatak. Kistoly. Kistokaj.
 Kiszte. Kladzány. Klenova. Kobuloyitza. Koha-
 nótz. Kohány, Kolbasa. Kolbászó. Kolbótz. Ko-
 lonitza. Komanya. Kómár. Komarótz. Kontumázt,
 2. Kosarótz. Koskótz. Kozma. Köröm. Körtvé-
 lyes, 3. Kövesd, 2. Krasznibród. Krasznótz.
 Krizlótz. Kriva, 3. Krivótsány. Krutsó, 2. Kúts.
 Kutsin. Kudlótz. Kupony. Kvakótz. Labortz. Lá-
 tza. Latzfalva. Ladiskótz. Ladnótz. Lagmatz. Lask.
 Láz. Laztótz. Laztomér. Lazony. Leányvár. Le-
 genye. Legyesbénye. Leszkótz. Leszna. Liszka.
 Lodomér. Lomna. Lomnitza. Long. Lubise. Lutz.
 Lutskótz. Luka. Lukatsótz. Lyubiske. Lusk. Mád.
 Majorotska. Makótz. Máltza. Maltzár. Márk. Mas-
 kótz. Mátyáska. Matyasótz. Megyaszó. Megyer.
 Mernyik. Micsak. Miglész. Miháljő. Mihályi. Mi-
 hálykó. Mikova. Minyótz. Mislina. Motsár. Mod-
 ra. Monok. Morva. Mrazótz. Mulató. Nagymi-
 hály. Nátafalva. Néma. Nézpest. Novosedlitz.
 Nyágó. Olaszi. Olyka, 2. Olysinkó. Ond. Oresz-
 ka. Oroszpatak. Orosztokaj. Osva, 2. Osztroz-
 nitza. Örmező. Örös. Patziny. Padmótz. Pakasz-
 tó. Pálfölde. Palota. Papin. Parihuzótz. Parnó.
 Pazdits. Pesolina. Pelejte. Ferbenyik. Pesolina.
 Petitse. Petkótz. Petőfalva. Petrahó. Petrik. Pe-
 trótz,

trótz, 2. Piknye. Piskorótz. Polány. Polena,
2. Polyánka, 4. Poruba, 2. Porubka. Pósa. Fo-
tok. Potoska. Pravrótz. Priszlop. Iritulány. Pro-
záts. Ptselina. Putzák. Rabótz, 3. Rád. Radvány,
2. Rafajótz. Rakattyás. Raska, 2. Rátka. Reme-
nye. Repejő. Ritse. Rohosnik. Rokító, 2. Roki-
tótz. Rokótz. Roskótz. Roztok. Roztoka, 2. Ro-
na. Rozvág, 2. Rubó. Rudlyó. Runyina. Rusó.
Ruska, 3. Sámogy. Sankótz. Sára. Sarkad. Sár-
kány. Semjén. Sitnitze, 2. Smugótz. Sókut. Ste-
fanótz. Sterkótz. Strihótz. Szatsur. Szada. Szál-
nik. Szalók. Szedlitza. Szedlitzke. Szeg. Szegi.
Szelepka. Szentmária. Szentes. Szerdahely. Sze-
rents. Szinna. Szinyér. Szitnitza. Szmolnyik Szög.
Szölöske. Szolnotska. Szomotor. Szopkótz. Sztak-
tsin. Sztankótz. Sztára. Starina. Straskótz.
Szterkótz. Sztrivéz. Sztrophó. Szürnyeg. Szuka,
Szukó. Szulnik, 2. Tállya. Tartzal. Tárkány,
2. Tarnóka. Tavana. Tehna. Telepótz. Terebes.
Toltsva, 2. Topoloka. Topolya. Topolyán. Tor-
kos. Toronya, 2. Trautszonfalva. Trepetz. Tu-
rány. Turtzótz. Tusa, 2. Ublya. Udva. Ugró.
Ujfalu, 4. Ujhely. Ujlak, 2. Ulits. Upor. Va-
ditsa. Vágás. Vajdátksa. Valaskótz. Valentótz.
Valkó. Varanó. Várikótz. Vásárhely. Vécs. Vé-
cse, Vehetz. Véke. Velejte. Velkrop. Velyopo-
lya. Vidrány. Világ. Virava. Visnyó. Vitány. Vla-
ditsa. Vojtótz. Volitza. Volová. Volya, 3. Volva.
Vubla. Zalobina. Zámogy. Zámutó. Zavada. Za-
vatka. Zboj. Zbojna, 2. Zebegnyő. Zetény. Ze-
tény. Zombor. Zöbögnő. Zubna. Zuella. Zu-
rótz. Zvala. Zsadány. Zsalobma. Zsitnitze, 2.

F. U. Felséges Királyi Kamara. H. Bretzen-
heim. H. Ditrikstein. Szepesi Püspök. Religyiói
Kintstár. Kassai Püspök. Jászói Prépost Leleszi.
Prépost. G. Aspermont. G. Barkótz. G. Desö-
fy. G. Smidegg. G. Csáky. G. Vandernoth. B.

Magyarok esméret.

M_m

Splényi. G. Keglevits. G. Szirmay. B. Sennyei. G. Döry. B. Pongrátz. B. Fischer. G. Sztáray. G. Sennyei. G. Török. B. Vécsey. B. Orczy. G. Forgáts. G. Andrásy. G. Szapáry. G. Zichy. B. Meskó. Tudományi. Kintstár. Bernát. Mariásy. Temasits. Botskay. Böthy. Klobuzitzky. Püspöky. Almásy. Boronkay. Ibrányi. Aiszodorfer. Kazintzy. Hevesy. Molnár. Stánsits. Keresztes. Ötvös. Pilisy. Kolosy. Okolitsányi. Matyasovszky. Szerdahelyi. Sós. Rolly. Nedetzky. Révész. Vay. Vitzmándy. Kiss. Füzeséry. Csengery. Zoltán-Orosz. Fáy. Kádas. Biztránovszky. Durtsák. Rozgonyi. Görgey. Homonnai Plébánia. Szulovszky. Rédey. Kossut. Pécsy. Büdöskuthy. Jekelfalussy. Szirmay. Poturnyai. Kátsándy. Hrasznay. Szögényi. Horvát. Ketzer. Lasztótzky. Kiszely. Vladár. Pintér. Nátafalussy. Székely. Kéry. Lengyel. Bónis. Szentmáriay. Ormos. Marsalkó. Szemere. Mezősy. Velopolyai Plébánia. Lónyay. Otsváry. Tomtsányi. Lenyey.

Zólyomvármegye, Magyar Ország' kintses Vármegyéjének egyike, Liptó, Gömör, Nógrád, Honf., Bars, és Turótz - Vármegyéktől, közbevetetvén, fenyőkkel, 's egyéb fákkal bővelkedő temérdek hegységből, 's jól tenyésző völgyéségből áll; és az ásványok Kintses háza. Most ugyan aranybánya egy sem virágzik benne: de ezüstabánya annál jelesebb; leggazdagabb pedig a' rézbánya. Vas, ón, zöldrézmész, gátlitzkő, kéneső, büdöskő, több ásványos vizekkel együtt, hővségösen vagyon itten. A' Garan, Besztertze, Nisztritz, Korpona, 's egyéb folyó vizeinek mentében legjobb huza, és rozs terem; legelőjén pedig sok juh és szarvas marha kövéredik, úgy hogy legjobb izü turót, és sajtott Készítenek ezek' Birtokosai, 's ezekből szép nyereséget vesznek. Méltó a' meg-

jegyzésre, hogy az itt találtató timentvíz a' vasat rézzé változtatja. Mindenféle vadakkal is bővelkedik: mellyek között említettök a' Medve, farkas, öz, vaddisznó: madarak között a' Fajdyuk, a' Tsászar, és hurós madarak, 's a' Kol-kások. Sok halai között nevezetes a' lazatz, angolna, és Kövihal. A' méhtartásból sem kevés hasznót vesznek ezen Nemes Vármegyének Lakosai, ámbár a' medvék sok kasokat küiritenek. Nepe nagyobb részent Tóth Nyelvü, úgy hogy a' Német Nyelvüek is, kik előbb többen voltak, majd már egészen eltótosodnak; és tsak a' Szatótsoknál, 's a' Nemeseknél esmértes a' Haza' Nyelve. De, minthogy az itteni Nemesség nagyon kedvelli a' Tudományokat, és így a' Magyar Literaturát is, valamint az itt született nevezetes Tudósunk, Bél Mátyás; igen hihető, hogy az ezen Megyében lévő mind Városi, mind Mezei Polgárokkal majdan meg fogja esmértetni, hogy valamint az ezen Magyar földre hoztatott, és ültettetett Cseh, vagy Olasz fa, valóban Magyar fa legyen; úgy az itten állandó lakást vertt Emberek, valóságos Magyarok: és így az ő Nemzeti Nyelvek, a' Magyar Nyelv legyen. Ezt tudni tehát mind a' magok; mind a' Haza' betsülete meglivánja. Észre kell azt itten venni; hogy a' Nemesség közzé tartózik az Egyházi Rend is. E' Nemes Vármegye pedig egészen a' Besztertzei Püspökségben vagyon — Zólyom a' Garan', és Szalatna' egybefolyásánál Szabad Királyi Város azon jelességgel, hogy az ő Nevével esmérteti magát e' Nemes Vármegye. Diszesíti az ő utszája' derekán épült szép Plébánia Templom; Gróf Esterházy' Vára; és a' Savanyú víz' forrása. Régi Királyainknak kedves helye volt ez: de legnagyobb ditsősséget szerzett neki Nagy Lajos, mint egyszersmind Len-

1382. E. gyel Király, azzal; hogy a' tizennegyedik század' nyoltzvan kettődik esztendejében ide gyűlekezettette a' Lengyel Rendekeket a' kiket a' Nemes Lengyel Nemzettel tett érdemeinek említése mellett azon haszonnak előadásával, melly származnak onnét, ha Magyar, és Lengyel Ország egy Fejedelem alatt egybe kaptsoltatnék, úgy meggyőzött, hogy Máriának, Lajos első szülött Leányának, mint Magyar, és Lengyel Ország', Kijegyzett Királynéjának, 's az ő Jegyessének, 'Sigmondnak azonnal hűséget esküdnenek. — Besztertze Bánya Szabad Királyi - Város a' Garan folyó mellett szép fekvéssel, és nagy épületekkel, mellyek közt kitündöklének három nagyobb, és két kisebb Templomok; a' Püspöki Lakvár; a' Káptalanbéli Urak' Házaik; a' Vármegye' Háza; a' Bánya Kamara' Itélőszék' Tartománybeli, és Hadi Biztosság' Épületei; Szeminárium; Gimnázium; a' piatzi Házak, mellyekhez különös jus, és Hőtelesség tartozik. Jelesítik e' felett a' réz olvasztó Huták; réz, és vas Hámorok; 's puszkapor Malmok. Jelességét hirdetik a' benne tartott több Országgyűlések. Híres a' Sziléziai gyolttsal való kereskedése; és az ő igen jó izü szilvája. Ugyan e' mellett vagyon az ezüsttel, és rézzel hővelkedő Urvölgye is. — Breznyó Bánya Szabad Királyi Város a' Garan mellett, ékeskedik a' T. Piáristák' Templomával, Kollégiumával, és Gimnáziumával. Híres az ő Brinza nevezetű sáitja, és kereskedése. Polgárjai ditsértetnek Különösen arról; hogy a' Vendégeket szívesen fogadják. — Libet Bánya Szabad Királyi Város diszeskedik azon régiségevel, hogy még Nagy Lajos Király emelte légyen a' Bánya Városok közé. Nevezetes most is a' sok réz, és vas' Keszítéséről. — Horpona Szabad Királyi Bánya Város fekszik ezen Nemes

Vármegyének azon tsutsán, melly Hontvármegyére dül; 's ékeskedik a' T. Piáristák' Templomával, Kollegyiomával, és Oskolájával. — Radvány legnevezetesebb Mezővárosa e' Nemes Vármegyének a' Garan mellett közel Besztertzéhez. Radvánszky Familiához tartozik, mellynek két rendes Kastélyja, és egy dombon épült szép Szentegyháza nem kevés diszt adnak nékie. Lakosai többnyire Mesteremberek, a' kik között nevezetesek a' Posztósok, kiknek posztait a' Pesti, és Debretzenyi Kolmárok is igeu örömezt veszik; a' Kalaposok a' kiktől Keszittetett Kalapok még külső Országokon is Kapósok; Füsűtsinálók annyira vannak, hogy majd fel Magyar Országot kielégítik füsűjikkal. Így a' Késmivészek, Tüzportsinálók, és Saletrom főzők igen Számosan vannak; sőt még! Óratsinálók is annyira, hogy egész Tzéhék légyen.

T. H. Avashegy Bábaszék. Baczuk. Baczur. Badny. Baglátska. Balás. Balog. Beczov. Benyuz. Berzentze, 2. Bravatzó. Breziny. Bruznó. Bucsa. Buczár. Budiska. Bukovetz. Bulya. Csacsin. Cselin. Csérény. Cserni. Detva. Dobova. Dobrots. Dobronyiva. Dolina, 2. Domanyik. Donovál. Dubovo. Dubravi, 2. Dubravitzá. Duvodin. Eliásfalva. Fajfár. Fajtó. Farkasfalva. Filipó. Garanszeg. Gasparó. Gergel. Gergő. Hajnik. Hajnikova. Hants. Hermanetz. Hiadel. Horó. Illésfalva. Jabrikova. Jaraba. Jelenetz, 2. Jereba. Jeszenye. Kalinka. Kalist. Kintzelova. Királyfalva, 2. Klokótz. Komó. Kordiki. Koszteviarszka. Kovátsova. Kozelnik. Körmetske. Kraliki. Kralótz. Kremnitska. Kriván. Kronetz. Krupinitza. Kunszt. Lehota. 4. Lieszkótz. Liptse. Lopej. Lutsatin. Luka. 2. Lukavitza. Lukovó. Majorfalva. Malachov. Malatsán. Medzibrod. Medved. Mitsinye, 2. Mihályfalva. Miklósfalva. Mistrik. Misut.

Moczó. Moltza. Motiska. Mostonitz. Muost. Muotyova. Nagyrét. Nemetz. Nemetzka. Ocsova. Oravtze. Osztroblya. Osztroluka. Pelsőtzt. Petőfalva. Podoltzki. Podlavitz. Pojnik. Pokonitz. Polhora. Potkanava. Potkonitz. Povráznik. Predajna. Prasnitz. Prikod. Prsáng. Puobis. Rakiótzt, 2. Rákótzt. Rakóvetzt. Hasztoka. Ratzengnad. Ribár, 2. Ribó. Rieska. Rokot. Ronitz. Rovni. Rudlova. Sajba. Salkova. Sasavnitza. Strása. Szalatna, 2. Szampor. Szász. Sászi. Szászova. Szehedin. Szeletzt. Szenitz. Szentandrás. Szentjakab. Szielnitze. Szihla. Szinka. Szhubin. Szlutsán. Szlinitze. Sztosok. Sztrana. Tajova. Ternye. Trebulya. Tridubi. Tureczka, 2. Ulitza. Utmánka. Vaiszkova. Valaszka. Valentova. Vámosfalva. Várallya, 3. Végles. Zomostya. Závadka. Závodja. Zolna.

F. U. Felséges Királyi Kamara. Bánya. Kamara. H. Eszterházy. Besztertzei Püspök, és Káptalan. G. Illésházy. G. Batthyáni. G. Teleky. G. Esterházy. Besztertzeibányai Plébánia. Adda. Ráth. Osztrovitzky. Urbányi. Bohus. Gétzy. Osztrolutzky. Radvánszky. Palugyay. Benitzky. Rakovszky. Gerhárd. Zsolnay. Holetzt. Bendik. Kálász. Besztertzeibánya Városa. Breznóbánya Városa. Lihethánya Városa. Zólyom Városa.

A' Nemes Vármegyéken kívül vannak örökös Katona Tartományok is a' Magyar Hazában, mellyeknek Népe az ő Lakföldjének hasznavevéseért mindenkor készen vagyon a' Haza' védelmezésére az Ellenség ellen. Ezekről is tehát erányosan. emlékezni ide tartozik. Három pedig az ilyen Katona Tartomány, úgymint:

Tsajkások' Herülete, melly fekszik Batsvármegye, mellynek hajdan része vala, 's Torontálvármegye, és a' Német Banáti, 's Pétertváradí Regement' Vedéke között a' Magyar Hazának azon

szegletében, mellyet a' Duna, és Tisza formál a' Romai nagy sántztól fogva, ez által egy kis darabon keresztül vágattatván, holott a' Ferentz Tsatornáig nyulik. Ezen Tsajkások nagyobb részt Rátz. Nyelvűek és nem egyesültt Görög Vallásuak; 's tartoznak egy Bataliont, melly ezer Embernél többül álljon, készen tartani; 's háboru' idején tsajkákon, a' honnét neveztetnek, szolgálatott tenni; a' vizeken hidakat tsinálni, vagy lerontani azokat; tsajkájikon, vagy hojójikon, a' Katonákat ide, 's tova hordozni: ha pedig a' szükség úgy kívánja, fegyverrel is szolgálni, a' mint a' nélkül sohasintsenek, a' Péterváradí Generál Kommandó alatt levén. Földjök róna, és a' hol motsárok nem boritják, olly termékeny, valamint a' Batskaság. Tétel, vagy Titul a' Fő Helye, mellyet hiressé tett vala Árpád Fejedelelem az ő Szittyai Magyarjaival a' Bolgárokon itten vett emlékezetes diadalma által. Jelesített osztán egy roppant Prépostsággal. Most két Templommal, a' Tsajkások' Obestere' lakásával, Hajó építéssel Magyazinommal, és Fegyvertárral diszeskedik. Többi Helységek: Alsó-Kovil. Bélabara. Csikura. Csurog. Felső Kovil. Gardinovátz. Gospodintze. Jóseffalva, vagy Zsablya. Kapetánó. Katy. Kersztava. Klastrom. Klišza. Lok. Magóts. Malakuvesda. Martintze. Moszorin. Motsár. Nadály. Poska. Szentiván. Szlatina. Topola. Velikakuvesda. Verkalovó. Vetskerék. Villovo.

A' Nénet Illir Banáti Határörző Regiment' Vidéke, a' Tsajkások' Kerülete, Torontál, és Temesvármegye, az Oláh Banáti Regiment' Vidéke Szervia Ország, és a' Péterváradí Regiment' Vidéke között olly földet foglal, melly, ámbár naggy részént homokos, és motsáros, mindazáltal sok jó gabonát terem: a' hon-

nét kitetzik, hogy marhatartása is használatos. A' Velovitzéri erdő ugyan szép, és nagy; de nem elég az egész Vidék' szükségére, az egyéb kisebb erdőkkel is. Népe nagyobb részént Rátz, osztán Oláh, Német, és Magyar Nyelvű. Vallására nézve is többnyire nem egyesült Görög. — Pántsova Fő Mezővárosa, és Erőssége közel a' Dunához; mellynek Népe számos, és a' pamuk, és szederfa' nevelésben, 's a' selyem' tenyésztetésben igen szorgalmatos: és a' kereskedése nagyon folyamatos a' Törökkel. Istenességét nyilvánítja két Temploma: Különösségét a' Királyi Kaszárnya; a' Fő Strása piartz; a' Kontumátzház; Posta hivatal; Nemzeti Oskola, és a' Söbivatal. — Kubin jeles Helység nagy motsár mellett nem messze a' Dunától, Szemendria Török Erősségnek által ellenében, három Templommal, és más rendes Épületekkel. Szép számú Lakosai beszélnek Magyarul, és Oláhul; 's a' kereskedést szorgalmasan üzik, kivált a' Törökökkel, a' kik ide bort, pamukot, Zsirt, mézet, aprószőlőt, Egyiptomi szilvát, és Török kávét hoznak: innét pedig visznek buzát, árpát, és szénát.

T. H. Alibonár. Antalfalva. Baranda. Bavanistye. Bortsa, 2. Botos. Bresztovátz. Debeljatsa. Deliblat. Dobritza. Dollova. Dubravátz. Farkasdin. Frantzfeld. Gaja. Gaitaszol. Glogon. Grebanatz. Homolitza. Jahuka. Jarkovatz. Idvor. Illantza. Iszbisztye. Károlyfalva. Leopoldova. Margitza. Nikolintz. Opova. Oreskasz. Orlovat. Padino. Párta. Perlaszváros. Plositza. Szakula. Szamos. Sefkerin. Szelleus. Szentmihály. Szrepaja. Sztartsova. Thomasovátz. Ujfalú. Ulma. Usdin. Volovitzér. Zagaitza.

Oláh Illir Határőrző Regement' Vidéke, mellyet Temes, és Torontál-Vármegyék; Erdély, Oláh, és Szervia Országok; 's a' Német

Banáti Határőrző Regiment' Vidéke vesznek körül, sok, és igen magas gránitkösziklás hegyekkel borítottatik el keskeny völgyek mellett, a' melyeken a' Néra, Hideg, Temes, Tserna folyóin kívül, több patakok sietnek a' nagy Dunába, melly a' déli oldalát áztatja ezen Vidéknek, a' gabona' termésevel nem lehet itten ditsekedni: a' Kukoritzában mindazáltal nintsen fogyatkozás, kivált a' Temes, és Néra' völgyében. A' gyümölcs pedig, főképpen a' Szilva, bőven terem; és a' Temes völgyében igen sok Szilvapalinka főzöttetik. Bor kevés szürettetik; de a' fa a' nagy erdőkben többen több. A' marha' tartásra jól szolgálnak az említett tágasabb völgyek, Vaddal az erdők; hallal a' folyók bővelkednek. A' Temes, és Néra körül arany fővenyis találtatik. A' Lakosok Oláhul, és Rátzul beszéllenek úgyhogy a' Magyar Hazának ezen déli szegletében ritkán hallatszik a' Haza' Nyelve. — **Karánsebes Mezővárosa** a' Temesbe folyósebes mellett Népeességgel; két Plébánia Templommal; Gyalog, és Lovas Katona Kaszárnyával; bortermesztéssel; aránymosással, 's nagy Kereskedéssel nevezeteskedik. — **Mehádia** híres Mezőváros a' Bella pataka mellett két Templommal; Romai régiségekkel; Szörény Várának omladékai-
val, melly hajdan a' Szörényi Bánnak Lakhelye volt; Kaszárnyával, és Kontumátházszal. Az utolsó Török háboruban ezer hét száz nyoltzvan 1789. E. kilentzben megújították itten a' Szörényi Bánnak emlékezetét az Erdődy Huszárok Magyar nyelvekkel, és Harjaikkal, mellyekkel Magyarosan megviselték az ide bétsapott Törököket. Vigan földöztek osztán a' Mehádiai híres meleg Erdőkben. Itt vagyon az úgy nevezett Latrok' barlangja is, nagy üreggel, és tsepegő kövekkel. — **Fejérttemplom** gyönyörű térségen, mel-

lyet a' Néra vize öblöget, rendesen épültt szép, és Népes Város; 's bora, gabonája, marhája, juha bőven vagyon Jeles két Templom; Kaszárnya, Postaház, és Sóadó ékesítik. — Uj Palánka nem messze a' most említett Várostól a' Duna' partján egy Erősséggel; Kontumázházzal, és arany mosással. — Moldova a' Duna mellett hasonló nevű sziget' ellenében nevezetes Helység az ő aranyat, ezüstöt, rezet, és ónat szülő Bányájáról. — Ó Orsova a' Duna' partján közel a' Tserna' torkolatjához egy kis szigeten álló Uj Orsova Török erősségnek ellenében jó Erősség, melly a' Romaiak' birtokában is nevezetes vala.

T. H. Armenis. Bania. Bellobreska. Berszászka. Bisztra, 2. Bogoldin. Bolvasznitza. Borlova. Borloven. Borza. Bosovitz. Bukin. Bukosnitza. Csiklen. Csuta. Dalbesetz. Dals. Disovitz. Divits. Dolna. Domasna. Dubova. Duplaj. Fónis. Gerbovetz. Glimboka. Globore. Globukrajova. Goletz. Gornia. Jaasz. Jablanitza. Jaszenova. Illova. Kanisa. Korma. Kormarevaj. Klastrom. Korpa. Krusitza. Krusovetz. Krotsma. Kuptora. Kusits. Lagerdorf. Langenfeld. Lapusnik. Lapusnitzel. Letzkovitz. Lungavitza. Mal. Marga, 2. Matsevätz. Mehedika. Motseris. Naidas. Obrescha. Ogradina. Patas. Pecsineska. Pejana. Petnik. Petrosnitza. Pirhova. Plugova. Prilipetz. Prigor. Plavisvitz. Posesena. Prisztyán. Putna. Radimna. Rajtz. Rebenberg. Rudaria. Ruska. Rüen. Savoj. Schopot. Sikevitza. Supanek, 2. Svintza. Szadova. Szakalovätz. Szlakna. Szlatina. Slatitza. Szerveslie. Szuetska. Teregoval. Tofer. Topletz. Turnul. Vaar. Vaiszlova. Valiabalvasznitza. Valamare. Vallak. Verendin. Vercsérova. Veresegyház. Vratsagaj. — Mind e' Két Katona Vidék pedig a' Temesvári Generál Komandó alatt vagyon.

Itt immár a' kies Erdély kihalódzik magával, mint a' Magyar Nemzet második Hazája; melyet azért méltán Napkeleti Magyar Országnak nevezhetni. De, mivel a' Nemzeti Valódiság különböztetetlen, arról, mint szözlöttünk, többet szölni nem lehet: más környölállásait pedig Erdélynek meggesmertetni, egy ottani Magyar Tudóshoz tartozik. Én tehát ezen két Magyar Ország közt megállván úgy határoztam el ezen a' Magyar Nemzet' esmeretere intézett Munkámat; hogy e' legnevezetesebb határon légyen annak.

V É G E.

Nagyobb hibák' jobbítása.

Lap. Sor. Hiba.

7. 25. általadni
 9. 3. véget
 11. 5. gyanusától
 14. 8. Sinentől
 15. 30. elidegenettek
 16. 23. dolgais
 17. 10. hegyiet is
 25. 33. Arabnok
 25. 11. megvettetett
 26. 12. idét
 32. 9. Nemzettségéből: tedd ide; származott.
 34. 5. Boëbosnak
 38. 24. így esett
 42. 17. felemelvén
 43. 3. Anyja
 45. 7. társa
 64. 27. gondal
 69. 8. Agyan
 82. 10. Történetirokról
 83. 31. Hronikáinak
 86. 6. egyenetlenségei

Jobbítás.

- általadatni
 végett.
 gyanujától.
 Siuentől.
 elidegenedtek.
 dolgait.
 hegyiek is.
 Arabszok.
 megvetett.
 idétt.
 Boëbodosnak.
 igyeset.
 megfelemelvén.
 Atyja.
 ársai.
 gonddal.
 Ugyan.
 Történetirónkról.
 Hronikáink.
 egyenetlenségét.

Sap. Sor. Hiba.

94. 9. ellyel
 96. 32. helyet
 100. 25. Azétt
 111. 4. Apétur
 118. 4. nyoltzadik
 — 25. rgaszkodván
 — 29. Krajtzár
 127. 16. éltal
 128. 7. Olly
 129. 4. Roma
 137. 6. Fratriellek
 152. 1-ö Sor eleibetétessék :
 158. 35. hátán hatan
 167. 18. Koronának
 172. 36. Biráje
 174. 22. Thrónusrol
 176. 16. Alkovány
 179. 11. Hövetöleg
 183. 15. Boldog Aszszony
 192. 20. Tobrai
 206. 13. vörendezettette
 241. 7. Harinthiai
 248. 4. adható
 249. 21. Várig
 257. 20. arra
 — 24. nevekjük
 269. 33. akarám
 270. 11. idén
 271. 15. Birodalomi
 — 34. állapotnak
 294. 11. ezámára
 298. 37. Oskolásk
 302. 23. miedazáltal
 307. 36. epelitenek
 311. 9. ez

Jobbítás.

mellyel.
 helyett.
 Azért.
 Apátur.
 hatvannyoltzadik.
 ragasztódván.
 Krajtzár.
 által.
 Oslly.
 Ráma.
 Fratricellek.
 hanem azért is.
 hatan hatan.
 Koronánk.
 Birája.
 Thrónustól.
 Alkotvány.
 Követöleg,
 Kis Aszszony.
 Tolnai.
 örvendeztette.
 Harinthiát ;
 nem adható.
 Várig.
 ama.
 nevekadjék,
 akaránd.
 idétt.
 Birodalom.
 állapotuak.
 száma.
 Oskolások.
 mindazáltal.
 epehtenek.
 és.

Sap. Sor. Hiba.

357. 2. helyet
 345. 13. Könybe jön
 350. 35. mind addig
 364. 18. állitam
 365. 23. tábor
 375. 7. rátsáp
 377. 4. Segítség
 385. 30. Kihirhetvén
 399. 17. tatjuk
 427. 21. Ezen Bartóssy
 451. 2. Péterd
 434. 11. Jordánháza
 438. 28. Dakony.
 — 52. Sesto
 461. 8. Fejérfataky
 462. 19. Hortvélyes
 475. 21. Cövár
 480. 14. Hitvæg
 481. 8. Szentjános
 482. 31. Vallásnak
 488. 5. Parró
 — 65. Pomog
 491. 57. dnU
 494. 1. Királyi
 — 22. Vize
 495. 12. vagy
 500. 24. Hazéját
 502. 32. Nantu
 509. 14. annak
 510. 10. Alleos

Jobbítás.

- helyét.
 Könyv bejön.
 Mind eddig.
 állitom.
 tábori.
 rátsap.
 segítségül.
 Kihirhedvén.
 hatjuk.
 Ezen Bartóffy.
 Péterd.
 Járdánháza.
 Bakony.
 Sástó.
 Fejérpataky.
 Hörtvélyes.
 Csövár.
 Hidvæg.
 Szentjános.
 Vallásuak'
 Patró.
 Ponog.
 Und.
 Károlyi
 Vizi.
 van.
 Hazáját.
 Nantü.
 vannak
 Alios.

J e g y z é s.

Hertzeg Schvartzenberg Hegyes Püspökünk, minekelötte ezen Néki ajánlott Munkám

a' Sajtó alól Kijött volna, tölünk az elkerülhetetlen halál által elragadtatott,

Bonaparte is, Kiról itten mint előrül, többször vagyon emlékezet, a' Szent Ilonai fogságát keserü halállal végezte.



